

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
ENSTİTÜSÜ

TÜRK SİYASAL YAŞAMINDA
ADALET PARTİSİ

Hanife KURU

Danışman : Prof.Dr.Ergün AYBARS

DOKTORA TEZİ

İZMİR 1996

ÖNSÖZ

Siyasal Partiler ister iktidarda, ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez unsurlarıdır. Siyasal Partiler, kitle demokrasisinin ortaya çıkışıyla birlikte, demokrasinin işleyişinin zorunlu unsurları olmuşlardır. Günümüzde demokrasi bir partiler demokrasisi özelliğini kazanmıştır.

Bugün, çok partili olsun, tek partili olsun, siyasal sistemlerde sistemin işleyişine yön veren kurum olarak, başta siyasal partileri görüyoruz. Türk siyasal partileri demokratikleşme sürecinde bazı aksaklıklara, duraksamalara, demokrasiyi yaşatma konusunda zaman zaman karşılaştıkları sorunlara rağmen, demokrasi ve çağdaşlaşma sürecine önemli katkılarda bulunmuştur.

Türk siyasal yaşamını yirmi yıla yakın bir süreçte, siyasi, sosyal, ekonomik anlamda etkileyen Adalet Partisinin , bugünde siyasal yaşamı niteliği, yapısal ve fonksiyonel özellikleri ile etkiliyor olması bizi bu araştırmaya yöneltti. Bu araştırmanın amacı, bir döneme damgasını vurmuş Adalet Partisinin Türk siyasal yaşamındaki yerini saptamaktır. Konunun kapsamı 1961 - 1980 yılları arasındaki tarihsel süreçtir. Araştırmamız, Türk Siyasal Yaşamında Adalet Partisine yönelik de Türkiye'nin demokratikleşme sürecini de ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu anlamda, Türk tarihine, Türk siyasal yaşamına önemli araştırmalar ile katkılar sağlamış Tarık Zafer Tunaya'nın "Siyasi Partiler tarihi, bir ülkenin iktidarlarının, muhalefetlerinin, hürriyetlerinin kısaca uygarlığın tarihidir, yaklaşımı oldukça önemlidir.

Araştırmayı açık bir şekilde ortaya koyabilmek amacı ile beş bölümden oluşturduk. Birinci bölümde, 1961-1965 yılları arası Adalet Partisinin kurulması ve muhalefet dönemi, ikinci bölümde 1965-1969 yılları arası Adalet Partisi Tek parti iktidarı dönemi, üçüncü bölümde 1969-1973 yılları arası AP iktidarı ve ara rejim dönemi, dördüncü bölümde 1973-1977 yılları arası AP ve Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti, 1977-1980 yılları arası AP ve İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti ve Azınlık Hükümeti değerlendirilmiştir.

Tezimiz hazırlanırken dönemin gazeteleri, dergiler, Adalet Partisi yayınları ve broşürlerinden, liderlerin söylev ve demeçlerinden, basılmış anılardan, dönemle ilgili inceleme eserlerden, o dönemi yaşayan kişilerin görüşlerinden yararlandık. Ancak araştırmamız sırasında bütün çabamıza rağmen Adalet Partisi arşivine ulaşamadık. Bu konuda yaptığımız başvurulara 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi sırasında arşive el konulduğu ve SEKA'ya gönderildiği açıklaması getirilmiştir.

Bu araştırma, hocam ve tez danışmanım Prof.Dr.Ergün Aybars'ın yönlendirmesi ile gerçekleştirilmiş olup, kendisine bütün içtenliğimle teşekkür ederim.Ayrıca yoğun çalışmalarına rağmen bana görüşme fırsatı sağlayan Mehmet Yorgancıoğlu,Turhan Tayan,Bekir Sami Daçe,Mehmet Gülhan,Kamuran İnan,Turgut Yücel,Mehmet Dülger'e şükranlarımı sunarım.

Doktora tezi olarak sunduğum "Türk Siyasal Yaşamında Adalet Partisi" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliografyada gűsterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10/10/ 1996

Hanife Kuru

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün/...../1996 tarih ve..... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, lisansüstü Öğretim Yönetmeliğinin..... maddesine göre Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora öğrencisi Hanife Kuru'nun "Türk Siyasal Yaşamında Adalet Partisi" konulu tezi incelenmiş ve aday...../...../1996 tarihinde, saat.....'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin..... olduğuna oy..... ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
I. AP'İN KURULUŞ VE MUHALEFET DÖNEMİ	
A. TEK PARTİDEN ÇOK PARTİYE GEÇİŞ DÖNEMİ.....	4
a) DP'li Yıllar.....	8
b) 27 Mayıs İhtilali.....	11
B. ADALET PARTİSİNİN KURULMASI.....	13
a) AP'nin Kurulması	13
b) AP'nin Tüzüğü.....	17
c) AP'nin Programı.....	18
C. 1961 GENEL SEÇİMLERİ VE AP.....	20
a) 1961 Anayasası ve AP.....	20
b) Yuvarlak Masa Toplantısı.....	22
c) AP'nin Muhalefeti.....	23
D. 1961 GENEL SEÇİMLERİ SONUÇLARI.....	26
a) Cumhurbaşkanlığı Seçimi.....	27
b) Hükümetin Kurulması Çalışmaları.....	27
c) Koalisyon Hükümeti.....	31
d) Hükümete Yönelik Parti İçi Muhalefet.....	32
e) Koalisyonda Birliği Sağlama Çalışmaları.....	34
f) Talat Aydemir Olayının Siyasal Yaşama Etkileri.....	36
g) Genel Af ve Hükümetin Sona Ermesi.....	37
E. AP BİRİNCİ BÜYÜK KONGRESİ.....	44
F. AP MUHALEFETİNE YÖNELİK BASKILAR.....	46
G. 17 KASIM 1963 YEREL SEÇİMLERİ.....	50
H. ÜÇÜNCÜ KOALİSYON VE AP.....	51
a) 7 Haziran 1964 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri.....	52
b) AP ve Kıbrıs Sorunu.....	55
I. AP İKİNCİ BÜYÜK KONGRESİ.....	57

a) Genel Başkan Adayları.....	57
b) İkinci Büyük Kongre.....	57
c) AP ve Seçim Kanunu.....	63
d) Üçüncü Koalisyonun Sonu.....	65
J. DÖRDÜNCÜ KOALİSYON HÜKÜMETİ.....	67
a) IV.Koalisyon Hükümetinin Programı.....	68
b) IV. Koalisyon İcraatı.....	68

İKİNCİ BÖLÜM

II. ADALET PARTİSİNİN İKTİDARI

A. 1965 GENEL SEÇİMLERİ.....	72
a) AP'nin Seçim Kampanyası.....	72
b) 1965 Genel Seçimi Sonuçları.....	75
c) AP Hükümeti.....	76
d) Hükümetin Programı.....	78
B. CUMHURBAŞKANLIĞI SORUNU.....	82
C. AP ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KONGRESİ.....	83
D. 5 HAZİRAN 1966 KISMİ SENATO SEÇİMLERİ.....	84
E. SİYASAL GELİŞMELER VE AP.....	85
F. AP VE SEÇİM KANUNU.....	87
G. AP DÖRDÜNCÜ BÜYÜK KONGRESİ.....	89
a) AP Grup İdare Kurulu Seçimi.....	89
b) Kongre.....	91
c) IV. AP Kongresinde GİK Seçimleri.....	94
H. AP VE ESKİ DP'LİLER.....	97
I. AP VE TOPLUMSAL OLAYLAR.....	97
a) Öğrenci Olayları.....	97
b) İşçi Hareketleri.....	99
c) Anayasa Nizamını Koruma Kanunu.....	100
d) TRT Kanunu.....	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. AP İKTİDARI VE ARA REJİM DÖNEMİ

A.. 1969 GENEL SEÇİMLERİ.....	102
a) 1969 AP Seçim Beyannamesi.....	102
b) AP'nin Seçim Kampanyası.....	105

c) 1969 Seçiminde AP'de Aday Seçimi.....	107
d) 1969 Milletvekili Seçim Sonuçları.....	108
B. AP HÜKÜMETİ VE PROGRAMI.....	109
C.1970 PARTİ İÇİ MUHALEFET.....	111
a) Yetmiş İkiler Muhtırası.....	113
b) Kırkbirler.....	118
D. ÜÇÜNCÜ DEMİREL HÜKÜMETİ VE PARTİ İÇİ MUHALEFET.....	122
E. AP VE MUHALEFET.....	123
F. 1970 YILI OLAYLARI.....	124
G. AP V. BÜYÜK KONGRESİ.....	126
H. DEMİREL'E YÖNELİK YOLSUZLUK İDDİALARI.....	128
İ. AP'NE KARŞI PARTİ ÖRGÜTLENMELERİ.....	129
J. 12 MART ÖNCESİ DURUM.....	130
K. 12 MART MUHTIRASI VE AP.....	133
L. 12 MART HÜKÜMETLERİ	135
a) I.Erim Hükümeti ve AP.....	135
b) II.Erim Hükümeti ve AP.....	140
M. AP VI. BÜYÜK KONGRESİ.	141
N. MELEN HÜKÜMETİ VE AP.....	146
O. CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ.....	149
P. NAİM TALU HÜKÜMETİ.....	154

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. ADALET PARTİSİ VE BİRİNCİ CEPHE HÜKÜMETİ

A. 1973 GENEL SEÇİMLERİ.....	158
a) 1973 Seçimleri Öncesi Siyasal Ortam.....	158
b) AP'nin Seçim Beyannamesi.....	159
c) AP'nin Seçim Kampanyası.....	164
d) 1973 Genel Seçimleri Sonucu.....	165
B. AP'NİN HÜKÜMET KURMA ÇALIŞMALARI.....	168
C. CHP-MSP KOALİSYONU VE AP.....	170
a) Genel Af Kanunu.....	171
b) Kıbrıs Sorunu.....	172
D. AP YEDİNCİ BÜYÜK KONGRESİ.....	174
a) Kongre Öncesi Parti İçi Hizip.....	174

b) AP Büyük Kongresi.....	175
c) Tüzük Değişikliği.....	180
d) AP Yedinci Büyük Kongresinde Seçimler.....	181
E. HÜKÜMET KURMA ÇALIŞMALARI.....	183
F. MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİNİN KURULMASI.....	186
G. KOALİSYON PROTOKOLU.....	188
H. MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ.....	190
I. MİLLİYETÇİ CEPHE DÖNEMİ.....	192
J. MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİNDE BUNALIM.....	194
K. KISMİ SENATO SEÇİMLERİ.....	196
L. TBMM VE C.S.BAŞKAN SEÇİMLERİ.....	198
M. MC VE ANARŞİ.....	199
N. MSP MUHALEFETİ.....	201
O. AP VIII. BÜYÜK KONGRESİ.....	204
BEŞİNCİ BÖLÜM	
V. ADALET PARTİSİNİN SONA ERMESİ	
A. 1977 GENEL SEÇİMLERİ.....	209
a) Erken Seçim Kararı.....	209
b) AP-MHP İşbirliği.....	210
c) 1977 AP Seçim Beyannamesi.....	211
d) AP'nin 1977 Seçim Kampanyası.....	214
e) Seçim Kampanyasında AP-CHP.....	215
f) 1977 Milletvekili ve Kısmi Senato Seçim Sonuçları	216
B. ECEVİT HÜKÜMETİ VE AP.....	217
C. II.MC'NİN KURULMASI.....	219
a) İkinci MC Hükümeti.....	220
b) II. MC'nin Koalisyon Protokolü.....	221
c) II.MC ve Yerel Seçimler.....	222
D. AP PARTİ İÇİ MUHALEFET.....	224
a) II.MC'nin Sonu ve 11'ler Olayı.....	227
b) CHP Hükümetine AP Muhalefeti.....	229
E. AP DOKUZUNCU BÜYÜK KONGRESİ.....	231
a) Parti İçi Hizip.....	231
b) Büyük Kongre.....	234

F. İKTİDAR MÜCADELESİ.....	236
G. 14 EKİM KISMİ SENATO SEÇİMLERİ VE MİLLETVEKİLİ ARA SEÇİMLERİ	239
H. AP AZINLIK HÜKÜMETİNİN KURULMASI.....	241
a) Azınlık Hükümetinin Programı.....	242
b) Azınlık Hükümetinin İcraatı.....	245
c) Uyarı Mektubu.....	246
d) Azınlık Hükümetinin Ekonomik Uygulamaları.....	248
e) Cumhurbaşkanlığı Seçimi.....	252
f) Gensoru Önergesi.....	255
h) 12 Eylül Öncesi Durum.....	256
I. 12 EYLÜL ASKERİ MÜDAHALESİ VE AP'NİN SONU.....	261
SONUÇ.....	267
EKLER.....	272
YARARLANILAN KAYNAKLAR	275

KISALTMALAR

a.g.b	: Adı geçen beyanname
a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.k.p	: Adı geçen koalisyon protokolü
A.A	: Anadolu Ajansı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.Ü	: Ankara Üniversitesi
AP	: Adalet Partisi
B.U	: Birleşmiş Milletler Teşkilatı
CENTO	: Merkezi Anlaşma Teşkilatı
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CS	: Cumhuriyet Senatosu
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DP	: Demokratik Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
EBK	: Et Balık Kurumu
GİK	: Genel İdari Kururlu
İMF	: Uluslararası Para Fonu
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
KÖY-KOP:	Köy Kooperatifler Birliği
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MC	: Milliyetçi Cephe
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MGK	: Milli Güvenlik Konseyi

MIT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MNP	: Milli Nizam Partisi
MP	: Millet Partisi
MSB	: Milli Savunma Bakanlığı
MSP	: Milli Selamet Partisi
MTTB	: Milli Türk Talebeler Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik Savunma Teşkilatı
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
POL-DER	: Polis Mensupları Derneği
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SK	: Seçim Kanunu
SPK	: Siyasi Partiler Kanunu
TAP	: Türkiye Adalet Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TM	: Temsilciler Meclisi
TMO	: Türk Mahsulleri Ofisi
TMTF	: Türkiye Milli Talebeler Federasyonu
TÖBDER	: Türkiye Öğretmenler Birliği Derneği
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSİP	: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
ÜGD	: Ülkücü Gençlik Derneği
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Siyasal partiler bir program çerçevesinde siyasal kararları etkilemek ve bu amaçla siyasal iktidarı ele geçirmek üzere örgütlenmiş kuruluşlardır.Siyasal partiler yapısal , ideolojik farklılıklardan oluşurlar.Dolayısıyla dayandıkları toplumsal tabanlarında farklılığı yansıtır.Kişilerin siyasal iktidarı ele geçirmek için bir araya gelmeleri tarihsel bir olgu olmasına rağmen,siyasal partilerin ortaya çıkışı çağımızın bir özelliğidir (1).

Siyasal partiler; tarihsel süreç içinde hızlı gelişme göstererek siyasal hayatın temel unsurları ve başlıca dinamik öğeleri haline gelmişlerdir (2).Siyasal partiler, tüm çağdaş sistemlerin hepsinde birinci derece de rol oynarlar.

Siyasal sistemdeki parti veya partilerin nitelikleri yapısal ve fonksiyonel özellikleri sisteme damgasını vurur ve onun bir bütün olarak işleyişini yakından etkiler.Siyasal partiler resmi devlet mekanizması dışında kalan ve halk kitleleriyle devlet yönetimi arasında bağlantı sağlayan mekanizmalardır.Siyasal partiler devlet yönetimi makamlarına kendi temsilcilerini getirmek ve böylece devlet politikasını kendi görüşlerine uygun olarak saptayıp yürütmek amacıyla güden kuruluşlardır.Bu nitelikleri siyasal partileri menfaat ve baskı gruplarından ayırır (3).

Siyasal partiler içinde buldukları ulusal toplumdan ayrı ve bağımsız incelenemez, çünkü her ülkenin siyasal partileri, o ülkeye özgü coğrafı, tarihi, ekonomik, sosyal ve ideolojik koşulların etkisi altında şekillenmektedir (4).

Partiler siyasal sistemin vazgeçilmez unsurlarıdır.Sistem kavramı ,sistemi meydana getiren çeşitli unsurlar arasında karşılıklı bağımlılığın varlığını, dolayısıyla sistemin bir unsurundaki değişmelerin sistemin tümünü ve diğer unsurları da etkileyeceğini ifade eder.

Seçimde çoğunluğu kazanan siyasal parti,siyasal iktidar ve milli iradeyi temsil eder.Kendi programının ihtiva ettiği esasları uygular .Böylece devlet idaresinde millet iradesi hakim hale gelmiş olur(5).20. yüzyılın başından itibaren siyasal partiler Türk siyasal yaşamında önemli rol oynamaya başlamışlardır.Türkiye'de siyasal partilerle ilgili yasal düzenlemeler ilk kez II.Meşrutiyet döneminde 1909 tarih ve 320 sayılı Cemiyetler Kanununa göre kurulmuştur. Bu yasa, 15 Ekim 1923' te 387 sayılı yasayla değiştirildikten sonra 1938 yılına kadar yürürlükte kalmış,28 Haziran 1938'de 3512 sayılı yasa ile yeni bir dernekler yasası kabul edilmiştir.Çok partili hayata geçme kararı alındıktan sonra ,5 Haziran 1946'da 4119 sayılı yasa ile yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır (6) .

(1) Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi* , İmge Kitabevi,Ankara,1992,s:195

(2) Müncü Kapani, *Politika Bilimine Giriş* ,A.Ü.Hukuk Fakültesi Yayını No:468,Ankara,1983, s:25

(3) Ergun Özbudun, *Siyasal Partiler* ,A.Ü.Hukuk Fakültesi Yayını No:409,Ankara,1977,s:3

(4) a.g.e, s:11

(5) Naki Cevat Akkerman , *Demokrasi ve Türkiye'de Siyasal Partiler Hakkında Kısa Notlar* , Ulus Basımevi , Ankara,1950,s:8

(6) Erdoğan Teziç, *Siyasal Partiler:Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler* ,Gerçek Yayınevi, İstanbul 1976, ss:28-30

Siyasi Partiler Kanununa göre "Siyasi Parti" tanımlaması madde 1'de yer almıştır": "Siyasi Partiler toplum ve devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini ,Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği ve özel kanunlarına göre mahalli idareler seçimleri yolu ile ve belirli görüşleri yönünde yönetmek ,denetlemek ve etkilemek için sürekli çalışma amacı güden ve propagandaları açık olan kuruluşlardır."

Siyasal partiler ,ister iktidarda,ister muhalefette olsunlar ,demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır (7).

Ancak ,çıkarılan 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu,ülkedeki bütün siyasi partileri aynı modele göre örgütlenmek zorunda bırakmıştır.Bu yüzden siyasi partiler siyasi katılımı, çoğulcu demokratik düzen içinde rejimi yönlendirecek biçimde yönlendirme olanağını büyük ölçüde yitirmişlerdir.

Türkiye'de parti örgütlenmesi,hiyerarşik otoriteye dayanan bir düzen içinde işlemiştir.Parti liderleri ve merkez yönetimi partinin genel politikası ve stratejileriyle ilgili önemli kararların belirlenmesinde her zaman etkin olmuşlardır (8).

1960'dan sonra siyasi parti örgütlenmesi ,devletin idari örgütlenmesiyle tamamen çakışmıştır. Siyasi Partiler Kanununa göre partiler ancak il ve ilçelerde yerel örgütler kurabilmekte, muhtarlık bölgelerinde ise birer temsilci bulundurabilmekteydiler.Bunun sonucuda tektür bir örgütlenmeyi zorunlu saymıştır.Dolayısıyla 1960 sonrasında partilerin nasıl örgütlendiği değil ,ancak öngörülen modele göre nasıl işledikleri inceleme konusu olabilecektir(9). Konuya bu açıdan yaklaşıldığında Türkiye'de siyasi partiler demokratikleşme sürecinde büyük önem taşımaktadırlar.1923'te kurulan CHP'si devrimlerin gerçekleştirilmesinde olduğu gibi İkinci Dünya Savaşının sonuçlanması ile bu defa demokratikleşme sürecini başlatarak tarihsel işlevini yerine getirmiştir.1923'ten 1946' ya kadar tek parti olarak faaliyet göstermiş CHP'nin başta gelen özelliği demokratik ideolojisi (10). Yirmiiki yıl süren tek parti iktidarı 1924 yılı sonunda Terakkiper Cumhuriyet Fırkası 1930'da da birkaç aylık ömrü olan Serbest Cumhuriyet fırkası kurularak tek parti olma durumundan çıkmıştır (11).

26 Haziran 1945'te Türkiye ,Birleşmiş Milletler Antlaşmasını imzalaması ve 15 Ağustos'ta TBMM'nin onaylaması ile tercihini batı demokrasısından yana ortaya koymuştur. Demokrasi için yaratılan bu elverişli ortamda yeniden kurulan ilk resmi muhalefet partisi Milli Kalkınma Partisi oldu (12). Onu CHP içinden koparak doğan Demokrat Parti izledi.

(7) ErkinTopkaya, *Anayasa,Siyasi Partiler Kanunu* ,Ulusal Basımevi,Ankara,1969,s:59

(8) Mehmet Kabasakal, *Türkiyede Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)* ,TekinYayınevi , İstanbul , 1991,s:239

(9) Kabasakal,a.g.e.,s:240

(10) Mourice Duvarger , *Siyasi Partiler* ,Türkçesi Ergun Özbudun,Bilgi Yayınevi,İstanbul , 1974 ,s:359

(11) Bilgi için: Ömür Sezgin,Gencay Şaylan "*Terakkiper Cumhuriyet Fırkası*"Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,İstanbul 1981,c:8,s:2049:Eric Jan Zürcher,*Terakkiper Cumhuriyet Fırkası* ,Bağlam Bilgi dizisi,İstanbul 1992

(12) Mete Tuncay ,Erik Jan Zürcher,*Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)* iletişim yayınları,İstanbul,1995,s:26,Fırka ,siyasi parti ayırımı üzerinde durulmakta ve MKP'nin ilk siyasi parti olduğunu vurgulamaktadır.

14 Mayıs 1950 seçimleri sonucunda yirmiyedi yıllık CHP' si iktidarı DP'ye terk etmiştir (13). İktidarın kansız bir şekilde el değiştirmesi Türk demokrasisi için önemli bir dönüm noktası olmuştur.DP,demokrasi prensiplerini uygulamak adına ,siyasi hayata atılmış, antidemokratik kanunları kaldıracığını,hürriyet sağlayacağını vaadetmiştir.Halkın büyük kısmı ,demokratik prensiplere ve şekillere yabancı idi ve "Demirkırat" adını verdiği yeni iktidar partisinin getireceği hürriyet içinde bulunduğu zorlukları halledeceğini umuyordu(14).

1953 seçimlerine doğru DP'de otoriter bir rejime yönelik başladı.Çok kısa bir süre sonra ,kendisini iktidara getiren fikirden ve bu fikri savunan ,üniversite ,basın ve diğer aydınlardan ayrıldı.DP'nin gittikçe otoriterleşen iktidarı, 27 Mayıs 1960 da Silahlı Kuvvetlerin iktidara el koyması ile son buldu.

Milli Birlik Komitesi,13.1.1961' de yeniden siyasal partilerin kurulmasına olanak verdi(15).Bu ortam içerisinde 11.2.1961 tarihinde Adalet Partisi kuruldu.15 Ekim 1961'de ilk kez yapılan genel seçim sonuçlarına göre koalisyon ortak parti olarak iktidara geldi...1965 yılına kadar Adalet Partisi ,intikamcı siyaset güttü.Tek başına iktidara gelmesi ile birlikte izlediği siyasette yumuşama görüldü.Adalet partisi siyasal yaşamında demokratik rejim,millî iradenin üstünlüğü ,anayasaya bağlılık ilkelerini savunmuştur.12 Mart 1971 müdahalesi ile iktidarı bırakmak durumunda kalan Adalet Partisi ,iktidar mücadelesinden yılmamış,mevcut şartları değerlendirmeyi bilmiştir.CHP'ne karşı sağ koalisyonlar kurarak yeni bir dönemi başlatan Adalet Partisi iktidar mücadelesinden yılmamış,mevcut şartları değerlendirmeyi bilmiştir.CHP'ne karşı sağ koalisyonlar kurarak yeni bir dönemi başlatan Adalet Partisi ,Türk siyasal yaşamını yönlendirme gücünü gösterebilmiş tek siyasal kuruluş olup,siyasal sorumluluğu 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile son bulmuştur.

Araştırmayı açık bir şekilde ortaya koyabilmek amacıyla beş bölümden oluşturduk.Birinci bölümde 1961-1965 yılları arasında Adalet partisinin kurulması ve muhalefet dönemi,ikinci bölümde ;1965-1969 yılları arası Adalet Partisi ve Tek Parti iktidarı dönemi,üçüncü bölümde ;1969- 1973 yılları arası AP iktidarı ve ara rejim dönemi ,dördüncü bölümde ;1973-1977 yılları arası AP ve Milliyetçi Cephe Hükümeti Dönemi,beşinci bölümde; 1977-1980 yılları arası AP ve İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti,Azınlık hükümeti değerlendirilmiştir.

Araştırmamız Adalet Partisinin Türk siyasal yaşamındaki yerini saptamayı amaçlamıştır.Bu amaca yönelik Adalet Partisinin tüzük ve programları yönetim kurulları bildirimleri , genel başkanının söylev ve demeçleri ile partililerin beyanatları , hükümet programları , seçim beyannameleri , seçim kampanyaları , diğer siyasal partilerle ilişkileri irdelenmiş ve tarihsel süreç içinde değerlendirilmiştir.

(13) Cem Eroğlu , *DP ve ideolojisi* , İmge yayınevi ,Ankara 1990,s:55

(14) Enver Ziya Karal, *27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve oluşumu* ,MEB yayını ,İstanbul 1960 , s:6

(15) Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam,1950-1964* , Remzi Kitabevi,İstanbul,1975,s:553

I.BÖLÜM

1) AP' NİN KURULUŞ VE MUHALEFET DÖNEMİ:

A) TEK PARTİDEN ÇOK PARTİYE GEÇİŞ SÜRECİ:

Batı modeline uygun çağdaş bir toplum yaratmak isteyen liderler , bu özlemleriyle çelişmesine rağmen ülkede tek parti yönetimi kurmak zorunda kalmalarının tarihsel nedenleri bulunmaktadır:

Devrimin başında demokratikleşme sürecine geçilmesi ,devrim partisine tanınan olanakları ,diğer siyasi partilere de tanımak ,değiştirilmek istenen toplumsal yapının tüm geleneksel otorite odaklarına devrimi bir karşı devrime dönüştürme kapısını açabilirdi (1).Başarılan devrimleri koruma kaygısının yanısıra,ülkenin henüz demokrasisini sindirecek siyasal, sosyal ,ekonomik ve kültürel olgunluğa erişilememesi gibi kaygıları da dikkate almak zorunluluğu vardır (2).Yine Türkiye'nin coğrafi yerinden ,batılı güçlü devletlerin yakın komşularının siyasetlerinden kaynaklanan dış sakinca ve çekinceleri hesaba kattığımızda tek parti uygulamasını anlayabiliriz.

6 Mart 1939'da Cumhurbaşkanı İnönü ,İstanbul Üniversitesinde yapmış olduğu konuşmada yeni bir idare sistemine yer veriyordu.Milletvekilliğinin ölçüleri değişecekti. Konuşmasında "Halkçı bir idarenin bütün yüksek ileri tekamülleri siyasi hayatımızda mütemadiyen tahakkuk ettirecektir.Milletin murakabesi idare üzerinde hakiki ve fiili olmadıkça ve böyle olduğuna milletçe kanaat edilmedikçe halk idaresi vardır denilemez"diyordu.Bu sözler demokratik idareye ,serbest seçimlere geçme niyetinin açık bir ifadesi olarak görüldü (3) .

29 Mayıs 1939' da CHP 5.Büyük Kurultayında parti nizamnamesi ile ilgili olarak yapılan en önemli değişiklik ,parti içinde müstakil grup kurulması yolunda alınan karar oldu.Buna göre parti milletvekillerinden kurultay tarafından seçilen 21 kişi mecliste bağımsız bir kimlik taşıyacaktı.Müstakil grubun gerek parti gerekse hükümet üzerinde denetimin artırılması amacıyla kurulduğu anlaşılmaktadır.

Kurultaydan bir ay sonra CHP ile devlet arasındaki ilişkileri zayıflatan yeni bir karar alındı.Buna göre valiler CHP il başkanlığı görevinden alındılar.Bu dönemde Cumhuriyet tarihinde ilk kez bütünsellik taşıyan Mebus Seçimi Yasası çıkarıldı.Yasa,seçimlerin iki dereceli olmasını hükme bağlıyordu .

Siyasal sistemde aşama aşama değişim süreci başlamıştı.Tüm dünyayı etkileyen İkinci Dünya Savaşı ,Türkiye'deki siyasal sisteme yönelik bu süreci bir süre için etkiledi. Savaşın sonuna doğru tek partinin baskısı gitgide gevşemeye yüz tuttu (4).1944 yılına gelindi

(1) Suna Kili , Atatürk Devrimi ,İş Bankası Yayını,Ankara,1981,s:100

(2) Coşkun Üçok, *Siyasi Tarih (1789-1950)* ,A.Ü.yayımları,Ankara,1981,s:354

(3) Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Bilgi Basımevi,İstanbul,1990,s:17

(4) Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Grup ve Geçiridüklerim (1945-1970)* , İstanbul,1971,s:28

ğinde hükümete yönelik eleştiriler mecliste ve dışında yükselmeye başladı.Şevket İnce ve Yusuf Hikmet Bayur mecliste ,Ahmet Emin Yalman,Tevfik Rüştü Aras,Behice Boran gibi yazarlar vatan gazetesinde muhalefet görevini yerine getiriyorlardı (5).1945'te 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun kabul edilmesi çok büyük bir tartışmaya ortam hazırladı.Adnan Menderes ,parlamento hayatında ilk aktif mücadelesini önce komisyon raportörü , daha sonra da kanunun mecliste görülmesi sırasında sonuna kadar kanuna karşı çıkarak verdi (6). Bu kanun hiç uygulanmadı ama CHP içinde muhalefetin kuvvetlenmesine yol açtı.Bütçe görüşmelerinde muhalefet harb yıllarına ait ekonomik uygulamaları seçti ve hükümeti eleştirdi (7).Eleştiriler bizzat Başbakan Saraçoğlu tarafından sert biçimde yanıtlandı. Bütçe için yapılan oylamaya 77 milletvekili katılmazken,5 red oyu kullanıldı .Red oyu kullananlar Adnan Menderes,Refik Koraltan ,Fuat Köprülü ,Celal Bayar ve Emin Sazak'tı (8).

Eleştiriler hükümet ve CHP tarafından dikkate alındı.Ticaret Bakanı Celal Sait Siren yerine Raif Karadeniz getirildi.CHP Genel sekreteri Memduh Şevket Esendal görevinden ayrıldı ve yerine vekaleten Nafi Atıf Kansu getirildi.

Cumhurbaşkanı İnönü'nün 19 Mayıs konuşması "Memleketimizin siyasi idaresi Cumhuriyetle kurulan halk idaresinin her istikamette ilerlemeleri ve şartları ile gelişmeye devam edecektir..."mesajını içeriyordu.Bu konuşmadan güç alan parti içi muhalefet ,Türk hükümetinin Birleşmiş Milletlerde teorik olarak onayladığı hak ve hürriyetleri teminat altına alacak birçok kanuni reform teklifinde bulundu (9)."Dörtlü taktir" adıyla tanınan bu önergeyi imzalayanlar Celal Bayar,Adnan Menderes,Refik Koraltan,Fuat Köprülü'dür (10).Önergede , Anayasanın,Atatürk'ün,İnönü'nün CHP'nin demokratikliğini vurguluyor,birtakım talihsizlikler sonucunda (gericilik, savaş, v.s nedenler) demokrasinin uygulamaya sokulamadığını , fakat halkın olgunluğu ve dünyaya egemen olmuş ilkeler dolayısıyla buna sıra geldiğini ileri sürüyordu. Şevket Süreyya Aydemir'in "bu taktirle beraber parlamentoda yeni bir partinin kurucu kadrosu belli oldu" ifadesine karşın Sina Akşin "Dikkat edilirse burada ayrı bir parti kurma konusunda hiç bir işaret yoktur.Belki başkalarının parti kurma özgürlüğü söz konusudur.Muhtemelen Bayar kendini İnönü kadar CHP'nin sahibi görmekteydi"demektedir (11).İsmet Bozdağ'da dörtlü taktire imza koyan dört milletvekilinin yeni parti kurma hevesinde olmadıklarını belirtmektedir(12).Dörtlü taktirin rededilmesinin gerekçesi tartışmalı olmasına rağmen CHP ' nin kendi içinden bir muhalefet partisi çıkarma eğilimleri olarak görülmektedir (13).Bu arada 17 haziranda yapılan ara seçimlerde CHP'si bir aday listesi hazırlamadı.Bu siyasal libaralleşmede önemli bir adımdı.

(5) Aydemir ,a.g.e.,s:438

(6) Muzaffer Sencer,*Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyolojik Temelleri* ,Geçiş Yayınları,İstanbul, 1971, s:298

(7) Mahmut Goloğlu , *Tek Partili Cumhuriyet,1931-1950* ,Ankara,1974,s:32

(8) Celal Bayar, *Başvekilim, Adnan Menderes* , Tercüman Yayınları,İstanbul,1986,s:30

(9) Bernard Lewis , *Modern Türkiye'nin Doğuşu* ,TTK Basımevi,Ankara, 1988, s:303

(10) İsmet Bozdağ, *DP ve Ötekiler* ,Kervan Yayınları,İstanbul,1975,s:1518

(11) "Demokrat Parti Belgeleri", *Tarih ve Toplum* , sayı:53,Mayıs 1988 , s:8.264

(12) Bozdağ,a.g.e,s:19

(13) Toker,a.g.e.,ss:90-95

Demokrasi için yaratılan bu elverişli ortamda kurulan ilk muhalefet partisi Milli Kalkınma Partisi oldu.Türkiye'de tek parti dönemi artık resmen sona eriyordu (14).Bu dönemde CHP içindeki muhalefet daha fazla ciddiye alınmaktadır ve gelecekte muhalefet partisinin CHP içinden koparak kurulacağı kanısı yaygındır (15).Çünkü Bayar ve CHP'lilerin iş başında olması ,kurulacak partinin Atatürkçülük yolundan kolay kolay sapmaması konusunda teminat olacaktı (16).Bu ortamda Vatan ve Tan gazetelerinde hükümeti eleştiren yazılar yazan Adnan Menderes ve Fuat Köprülü CHP'den çıkarıldılar.Ardından kararı eleştiren Refik Koraltan CHP'den uzaklaştırıldı.Celal Bayar'da gelişmelere tepki olarak milletvekilliğinden istifa etti.

Bu sırada İkinci Dünya Savaşı müttefiklerin yani demokrasi cephesinin zaferi ile sonuçlanması tek partili siyasal sistemlerin sarsılmasına yol açtı.26 Haziran 1945 'te Türkiye'nin Birleşmiş Milletler antlaşmasını onaylaması ile ,tercihi batı demokrasısından yana koymuştur. Bu nedenle Nadir Nadi Türkiye'deki demokrasiyi "San Fransisko markalı olarak nitelendirmiştir (17). Ancak dış siyasal etkileri tek etken görmek, Türkiye'nin tarihsel süreç içerisindeki siyasal gelişmesini göz ardı etmek anlamına geleceği gibi,İspanya ve Portekiz'in rejim değişikliğine gitmemeleri;konumlarını yakın zamana kadar sürdürebilmeleri ayrıca bu yaklaşıma yanıt oluşturabilecektir.

1 Kasım 1945'te İnönü ,TBMM'sini açış konuşmasında soyut bir demokratikleşmenin ötesinde somut olarak "Bizim tek eksigimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolla memlekette geçmiş tecrübeleri vardır.Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teorik olarak teşvik olunarak teşebbüse girilmiştir..İlk defa memlekette çıkan aylarında Halkçılar ile Demokratlar arasındaki ilişki dostça idi.Ancak ilk üç aydan sonra tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde başka siyasi partimizde kurulması mümkün olacaktır" denilmiştir.

Cumhurbaşkanı İnönü'nün bu isteği bir ay sonra 1 Aralık 1945'te Celal Bayar'ın yeni parti kuracağını açıklamasıyla gerçekleşti. Gerçektende 7.1.1946 günü Demokrat Parti kuruldu (18). Böylece geçmişteki birçok parti gibi DP'de doğrudan doğruya Millet Meclisi içinden koparak çıktı.

CHP hükümeti DP'nin kuruluşunu iyi karşıladı.Bu yeni partinin Halk Partisinden farklı bir programla ortaya çıkacağını umduklarını ifade ettiler DP'nin ilk ,gerçek muhalefet partisi olduğunun ortaya çıkması üzerine halkın ilgisi yoğunlaştı .DP henüz parti olarak görüşlerini açıkça ifade etmemesine rağmen ilgi görmesinin tek nedeni (19) hükümete muhalif oluşu idi

(14) Bakınız;Ercan Haytoğlu, *Milli Kalkınma Partisi ve Siyasi Hayatı* , D:E.Ü.Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, yayınlanmamış tez,İzmir,1990

(15) Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi 1938-1945* ,Ankara,1986

(16) Sina Akşin," Demokrat Partinin Kurulması ", *Tarih ve Toplum* ,sayı:386,Mayıs,1988,s:15.271

(17) Cumhuriyet,26.8.1945.Nadir Nadi,"Yaşamın Demokrasi",başlıklı başyazı

(18) Mahmut Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş 1946-1950* ,Kaynak Yayınları,İstanbul,1982,s:41

(19) Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi* ,İstanbul Matbaası,İstanbul,1967,s:136

Böylesine büyümekte olan DP'nin kısa zamanda alternatif olabileceğinin anlaşılması CHP'nin kaygılanmasına yol açtı.

CHP'ye yönelik iki tür muhalefetten söz edilebilir.Bu dönemde eski muhalifler CHP'nin laiklik ilkesini ağır bir eleştiriye uğratmışlardır, yeni muhalifler ise sosyo ekonomik koşulların ortaya çıkarmış olduğu çevreler ve güçlerdi.Bunlar ticaret çevreleri , savaştan büyük kazançlar elde etmiş çevreler , sanayi çevreleri ve büyük toprak sahipleriydi.Bunlar CHP'nin devletçilik ilkesi ile bağdaşır bir zihniyette değildi (20).

CHP'ne yönelik muhalefetin çok köklü ve yaygın oluşu 1947 yılında yapılması düşünülen seçimlerde iktidarın DP'ne devri anlamına geliyordu.Bunu önlemek amacıyla önce belediye seçimleri Eylül 1946'dan Mayıs 1946'ya alındı.DP'nin seçimlerin öne alınmasına tepkisi seçimlere katılmamak oldu,kamuooyuna da seçimlere katılmaması konusunda çağrıda bulundu.

10 Mayıs 1946'da toplanan CHP kurultayı oldukça önenüli kararlar aldı . Artık sınıf esasına dayalı dernek ve parti kurulabilecekti.İki dereceli seçim sistemi yerine tek dereceli seçim söz konusu idi.Parti başkanlığı seçimle tayin edilecekti. Müstakil grup kaldırılacaktı. Bütün bunların sonucunda da yeni seçimlere gidilecekti.

Bu süreçte Basın Kanunu,Üniversite Kanunu,Cemiyetler Kanunu,Seçim Kanunları yeniden düzenlenerek daha demokratikleştirildi ve bu koşullarda genel seçimler yapılmasına karar verildi. DP "Artık yeter söz milletindir " sloganı ile seçimlere girdi. 21 Temmuz 1946'da yapılan tek dereceli,açık oy,gizli tasnif,çoğunluk sistemine dayalı seçim sonuçlarına göre 456 milletvekilliğinden 395'ni CHP, 64'ünü DP, 6'sını da bağımsızlar kazanmıştı.

DP seçim sonuçlarına itiraz etti.Oyların atılmasında ,sandıkların açılmasında, tasnifin yapılmasında ve tutanakların düzenlenmesinde tazyik,tehdit ve hile yapılmak suretiyle kanuna aykırı hareket edildiği idari makamlara iletildiği gibi yeni meclisede sunuldu.Ayrıca mitinglerle de durum protesto edildi (21).

Seçim sonunda DP'nin iddiası ; toplam olarak CHP'si çoğunluğu almakla beraber gerçekte DP'nin kazandığını ileri sürdü.DP'yi destekleyen basın ise seçim sonuçlarını "DP kazanamadı, CHP'si kaybetti" şeklinde açıkladı (22).İçişleri Bakanı Hilmi Uran , seçimin dürüstlüğünü savundu. Muhalefetin sertleşmesinde en büyük etken olarak basını gösterdi (23). Ancak 1946 seçimleri Türk Siyasal Tarihine " usulsüz seçim " olarak geçti.

CHP ve DP arasında artan siyasi gerginlik, İnönü'nün devreye girmesi ile bir derece azaldı.12 Temmuz bildirisi CHP içinde var olan çatışmayı açığa çıkardı.DP, Peker hükümetini sürekli ve sert biçimde eleştirmeye devam etti.Peker,CHP içinden yükselen muhalefette ekle-

(20) Hıfzı Topuz , Hüsamettin Ünsal , *Cumhuriyetin Beş Dönemeci* ,Sergi Yayınevi,İzmir,1984, s:115

(21) Hanife Kuru, *İzmir Kamuoyunda 1946 Seçimleri* ,D.E.Ü.Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü , yayınlanmamış yüksek lisans tezi ,İzmir 1991 ,s:162

(22) Asım Us , *Hatıra Nottarı* ,İstanbul,1966,s:681

(23) Hilmi Uran , *Hatıralarım* , Ankara, 1959, s:451

nince istifa etmek zorunda kaldı Peker yanlısı tanınan Falih Rıfkı Atay'da Ulus gazetesindeki başyazarlığı bırakmak zorunda kaldı (24). Hasan Saka hükümeti programında siyasal güvenliği amaç olarak belirtiyor ve iktidar ile muhalefet partilerini yönetim karşısında eşit muamele görecekları belirtiliyordu DP'nin talebi üzerine sıkıyönetim kanunu kaldırıldı.

17 Kasım 1947'de toplanan 7.Büyük Kurultay İnönü'nün, önerisi üzerine Cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının aynı kişide birleşmesi uygulamasının yeniden düzenlenmesi konusunda tüzük değişikliğine gidildi. İnönü Cumhurbaşkanı olduğu sürece, kurultayın seçeceği bir kişi başkanvekili olacaktı. Ayrıca tüm parti örgütlerinin seçimle iş başına gelmesi kararlaştırıldı. Parti milletvekillerinin % 70'i mahalli örgütler tarafından seçilecekti. Bu kararlarla CHP, geleneksel olarak yukarıdan aşağıya doğru yönetilen bir parti olma durumundan kurtulmak istemektedir (25).

DP içinde de bu süreçte parti içi muhalefet doğmuştu. Parti içi hizip DP'nin sert muhalefet izlemesini istiyordu. DP kurucuları ise dengeli ve ılımlı bir siyaseti ön görüyorlardı. Parti içi hizip, parti kurucularını DP'yi bir "muvazaa" muhalefet partisi haline getirmekle suçladılar. DP içinde başlayan bu mücadele ihraçlarla son buldu. Başlangıçta TBMM "Müstakil Demokratlar Grubunu" kurdular. 20 Temmuz 1948'de de Millet Partisini kurdular. Parti kurucuları arasında Fevzi Çakmak, Hikmet Bayur, Kenan Öner, Osman Bölükbaşı, Sadık Aldoğan gibi kişiler vardı.

MP ile DP arasındaki karşılıklı muhalefetin şiddeti hiç eksilmedi. 1948'de DP, CHP'ye muhalefesinde ekonomik sorunların özellikle hayat pahalılığının tartışılmasına geçti. Hasan Saka hükümetinin verimliliğini yitirmesi üzerine istifa etti. Şemsettin Günaltay başkanlığında hükümet kuruldu, yeni hükümet liberal siyaseti dolayısıyla iyi karşılandı. Söz ve basın özgürlüğü, güvenli ve tarafsız bir seçim sistemine yönelik önlemleri alacağını belirtti.

Seçimin yaklaşmasına rağmen bir türlü seçim kanununda değişikliğe gidilmemesi üzerine DP ikinci büyük kongresi "Milli Husumet 'Andı" adını alan Temel Meseleler Komitesi raporunu kabul etti. Bu rapora göre, seçim kanununa aykırı herhangi bir hareket vatandaşın tabii haklarının ihlali ile bir olduğundan vatandaşı nefsi müdafaa durumuna sokmuş olurdu (26). Hükümetin tepkisi büyük oldu. Başbakanlık bir bildiri yayımlayarak "Milli Husumet Andının" kanun ve nizam fikriyle bağdaşmadığını ve vatandaşa, hükümete karşı gelmek hakkını tanıdığı belirtildi.

a) DP'li Yıllar

14 Mayıs 1950 seçimleri DP'nin zaferi ile sona erdi. DP oyların % 53.35 'ini alarak meclisteki 487 üyelikten 408'ini kazandı. CHP ise 69 milletvekili çıkarabilmişti. MP önemli bir varlık gösterememiş, meclise bir milletvekili sokabilmişti. Yirmiyedi yıllık CHP iktidarı

(24) Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim yayımları, İstanbul, 1984, s:192

(25) Karpat, a.g.e., s:181

(26) Tarık Zafer Tunaya, *Siyasi Partiler (1859-1952)*, İstanbul, 1952, ss:652-653

yerini DP'ye terk etmişti.Bu gerçekten kansız ihtilaldi.

22 Mayıs 1950'te iktidarı resmen devr alan DP , TBMM'de yapılan seçimlerde Cumhurbaşkanlığına Celal Bayar'ı, Meclis Başkanlığına Refik Koraltan'ı,Meclis Başkanvekilliklerine Sıtkı Yırcalı, Hulusi Köymen , Fuat Hulusi Demirel'i getirmişti. Adnan Menderes ise Başbakanı .Hükümetin güven oylaması sırasında CHP'ye son söz hakkı verilmemesi CHP'nin meclisi terk etmesine yol açtı.

Bu sırada ordunun darbe yapacağı ilbarının alınması Menderes hükümetinin orduda büyük tasviye yapmasına yol açtı (27).Böylece Menderes ordu üzerinde otorite kurmayı başardı. Bundan sonra hükümetin ilk hamlesi Arapça ezan yasağını kaldırmak oldu.Ardından genel af kanunu çıkarıldı. Dış ticarete liberasyona gidildi.Kore'ye asker gönderilmesi kararlaştırıldı.Türkiye Sınai Kalkınma Bankası , Milletler Arası İmar ve Kalkınma Bankaları kurularak özel teşebbüs ve yabancı sermayeye hizmet verilnek istendi. Kibrit, bira , rakı, kanyak, likör, av malzemelerinin devlet tekelinden çıkarılması ,özel girişimin desteklenmesi tarım üzerinde yoğunlaşılması Amerika ve Batı ile ilişkilerin yoğunlaştırılması yabancı sermaye yatırımları teşvik kanunları hükümet tarafından uygulamaya sokuldu (28).

CHP muhalefetine yönelik olarak CHP'nin elindeki gayrimenkuller hazineye devredildi.Basının muhalefeti ise , resmi ilanlardan mahrum bırakılmak sureti ile susturulmak istendi.Demokrasi, özgürlük adına iktidarı devr alan DP uygulamaları Amerikancılık ,yabancı sermayecilik,aşırı özel girişimçilik, eleştiriye tahammülsüzlük, kanuni yıldırı , sınırlı olmak şartı ile geriçiliğe hoşgörü olarak belirdi.

Üniversite profesörlerinin partilerde fiilen görev almamaları yasalaştı.CHP'nin haksız iktisaplarının hazineye devri hakkında kanun yasalaştı (29). MP Kongresinde parti içi hizibin Atatürk ve devrimlere alehtar tutumuna dayanılarak MP kapatıldı.Anayasa Teşkilatı Esasiye Kanunu haline getirildi.

1954 seçimlerini DP ezici bir çoğunlukla aldı.Oyların DP % 56.61 , CHP ise % 34.78'ini almıştı.Çoğunluk sistemi nedeniyle DP 541 üyelikten 503'ünü, CHP ise ancak 31'ini almıştı.Meclis içindeki çoğunluğa sahip olan DP'de hiç bir gücün kendilerini durduramayacağı sanısını güçlendirdi.Muhalif kuruluşlara ,memur kitlesine yönelik yeni baskı kanunları çıkardılar . Seçim yasası değiştirildi.Basına daha sert bir tutum izlendi .Muhalif gazeteciler uzun süreli hapis cezalarına mahkum edilerek tutuklandılar.Bu dönemde ekonomik sıkıntılar başladı. Dış ticaret rejimi sıkı kayıtlar altına alınmış,ABD'den ek krediler istenmiş ama rededilmiştir.

Hoşnutsuzluğun yayılması DP örgütünü sarstı.Yerel düzeydeki başkaldırı ve partiden çıkarılmaların yanısıra kabinede anlaşmazlıklar çıktı.Fuat Köprülü Dışişleri Bakanlığından ayrıldı (30). Bu arada DP'den 19 milletvekili bir önerge hazırlayarak "basına

(27) Tefik Çavdar , "Demokrat Parti " , Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi ,İletişim yayınları ,Cilt:8, İstanbul,1985, s:2082

(28) Tunaya , a.g.e.,ss:60-62

(29) Eroğlu,a.g.e.,s:79

(30) Cem,a.g.e., s:374

ispat hakkı " tanınmasını istemişlerdi.DP grubundaki eleştiriler , Anayasa değiştirilerek ikinci bir meclis kurulacağı ,üniversite özerkliğine saygı duyulacağı ,1950'den beri çıkarılan anti demokratik kanunların kaldırılacağı,ispat hakkı tanınacağı, hayat pahalılığı ile savaşılabacağı gibi bazı demokratik tedbirlerin getirilmesine yönelikti ve bunların hepsi Menderes hükümetinin programında yer aldı (31).

1957 seçimleri gergin bir ortam içinde gerçekleşti.DP oyların % 48' ini alarak 610 milletvekilliğinden 424'nü muhalefet ise seçmen oylarının % 52'sini alarak toplam 186 milletvekilliği kazandı.DP'nin aldığı oy oranı azalmasına rağmen ,çoğunluk sistemi nedeniyle iktidarı kazanmıştı. Seçimlerden sonra 1958 yılında aiacakii ülkeler konsorsiyum ile varılan anlaşma sonucu, bir dizi istikrar tedbiri uygulamaya konulmaya başladı.Bunun sonucu piyasada rahatlama sağlanmış ancak Türk lirasının değeri düşürülmüştü.Konsorsiyum yeni borçlanma imkanları yaratmasının yanında,hükümetin yatırımlarını engelledi .Ekonomik bunalım ağırlaştı.Bir çok mallar bulunmaz oldu.Hayat pahalılığı , zamlar birbirini izledi.Başbakan ticari ilişkileri geliştirmek umuduyla uzak doğu gezisini yaptı.

1958'te partiler arası birleşmeler gerçekleştirildi.Türkiye Köylü Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşti.Onu Hürriyet Partisinin CHP'ye katılımı izledi .12-15 Ocak 1959 tarihlerinde toplanan CHP'si 14'üncü kurultayı ilk hedefler beyannamesini yayınladı. Muhalefet güç birliğinin varmak istediği gayeler on maddede toplanmıştı:Partizanlığın kaldırılması ,İkinci Meclisin kurulması; Seçim Güvenliği; Anayasa Mahkemesi;Yüksek Hakimler Kurulu; mahkemeye başvurma haklarının tanınması; basın özgürlüğünün Anayasa güvencesine bağlanması; Üniversite özerkliği; yüksek iktisat şurasının kurulması; sosyal adalet kavramının Anayasaya girmesi.

Muhalefet partilerinin birleşmeleri üzerine DP'de Vatan Cephesi adı altında karşı hareketi başlattı.Kısa sürede hareket vatan sathına yayıldı.Böylece iki hasım blok oluşturuldu. Muhalefetin " büyük taarruz" diye adlandırdıkları propağanda gezileri başladı.İnönü, Uşak'ta taşlandı.İstanbulTopkapı'da saldırıya uğradı.Çanakkale, Konya, Kayseri, olaylarını meclise getiren CHP milletvekilleri ile DP milletvekilleri arasında olaylar çıktı .

1960 yılı başlarında DP ile CHP arasındaki muhalefet gittikçe şiddetlendi.DP, CHP hakkında meclis tahkikatı açılmasına karar verdi.Önergede CHP'nin seçim dışı yollarla iktidara gelmek için hücre örgütü kurduğu , silahlандığı ,isyan hazırladığı ileri sürülüyordu. Onbeş kişilik soruşturma kurulu oluşturulması kararlaştırıldı. Bu konuda hazırlanan önerge TBMM'de kabul edildi.İnönü iktidarı sert dille uyardı:" ... Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa ,o memlekette ihtilal behemahal olur.Böyle bir ihtilal dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır.Bu yolda devam ederseniz,ben de sizi kurtaramam .Şimdi arkadaşlar şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru haktır.İhtilal meşru bir hak olarak kullanılacaktır " (32).

(31) Karpat ,a.g.e., s:359

(32) Eroğul,a.g.e., s:158

Ardından meclis,Tahkikat Komisyonun görev ve yetkileri hakkında kanun çıkardı.Kanunun çıkması üzerine İstanbul'da ,Ankara'da büyük öğrenci gösterileri oldu.Hemen sıkıyönetim ilan edildiyse de tepkiler tamamen denetlenemiyordu. Hükümet halk desteğine bakmayı , halk desteğini çekmişse derha seçimlere gitmeyi düşündü (33). Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel Milli Savunma Bakanına bir ihtar mektubu gönderdi (34).Bu mektupta Cumhurbaşkanının istifası hükümetin değişmesi ,antidemokratik kanunların kaldırılması,siyasi suçların affi isteniyordu. 21 Mayıs'ta Harbiyeliler yürüyüş yaptı.Ordu açıkça göstericilerin safına katılmıştı.DP , GİK'i toplamış bir tutum ve kadro değişikliğine çalışılmıştır.Ancak Menderes razı olmamıştır.

b) 27 Mayıs İhtilali

DP'nin söz ettiğimiz politikaları sonucunda 27 Mayıs 1960 günü kendilerine Millî Birlik Komitesi adını veren bir grup genç subay ordu adına yöneyime el koydular.İktidara el koyan subaylar Ankara radyosundan şu bildiriye yayınlamışlardır:

" Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır.Bu hareketi silahlı kuvvetlerimiz ,partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensub olursa olsun seçimi devir ve teslim etmek üzere girişmiş durumdadır.Girişilmiş olan bu teşebbüs hiç bir şahsa veya zümreye karşı değildir .İdaremiz hiç kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkar bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi edilmesinde asla müsaade etmeyecektir.Kim olursa olsun hangi partiye mensup olursa olsun her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir.Bütün vatandaşların partilerin üstünde aynı milletin aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmekten birbirlerine karşı hürmetle,anlayışla muamele etmeleri ıstırablarımızın dinmesi ve millî varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir.Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetlerine sığınmalarını rica ediyoruz.Şahsi emniyetleri kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize , komşularımıza ve bütün dünyaya hitab ediyoruz .Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasasına ve İnsan Hakları prensiblerine tamamıyla riayettir.Büyük Atatürk'ün yurtta sulh ve cihanda sulh prensibi bayrağımızdır.Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıkız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız.CENTO'ya bağlıyız.Tekrar ediyoruz düşüncemiz yurtta sulh cihanda sulhtur.Türkiye dahilinde bütün garnizonlarındaki garnizon komutanları o yerin mülki ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır " (35).

(33) Tekin Erer, *On Yılın Mücadelesi* ,İstanbul,1958,s:421

(34) Aydemir. a.g.e.,s:445

(35) Karal ,a.g.e., ss:15-16

Bildiride , askeri müdahalenin amacı en kısa zamanda seçimleri yaptırarak partiler rejimin sürdürmek şeklinde açıklanmıştır.Girişilmiş olan bu teşebbüs hiç bir şahsa veya zümreye karşı değildir söylemine karşı uygulamada açıkça DP yönetimini hedef aldıkları görülmüştür (36).

Askeri darbeyi gerçekleştiren subayların 38'inin oluşturduğu Milli Birlik Komitesi, üniversite temsilcilerinden büyük destek gördü. 27 Mayıs'ı meşrulaştıran rapor üniversite temsilcileri tarafından 28 Mayıs'ta sunuldu.Bu rapor aynı zamanda plansız programsız görülen 27 Mayıs'ın söylenenin aksine ciddiyetini ortaya koymaktadır (37) . 28 Mayıs'ta inkılap kabinesi kurularak çalışmalara başladı.Kabineyi oluşturan bakanlar herhangi bir siyasi partiye üye olmayan vatandaşlar arasından seçilmiştir (38).

31 Mayıs'ta Gürsel tahkikat komisyonlarının kurulduğunu duyurdu.Bu komisyon mevcut delillere dayanarak tahkikat yapacaktı.30 Mayıs'ta , Harp Okulunda tutuklu bulunanlardan 191 kişi Yassıada'ya sevk edildi.Ardından Celal Bayar , Adnan Menderes Yassıadaya sevk edileceklerdi.Yüksek soruşturma kurulu 30 Haziran'da tamamlandı. Yargılamalar ise 14 Ekim 1960'dan 15 Eylül 1961'e kadar sürdü.

MBK 12 Haziran 1960'da yasama yetkisi almıştır.Hazırlanan geçiçi Anayasanın 1.inci maddesi TBMM'nin Anayasaca sahip olduğu bütün hak ve yetkileri MBK'na ait kılıyordu.6'ıncı maddede ise eski Cumhurbaşkanı, Başbakanı, Bakanları ve iktidar mensuplarını yargılamak üzere bir " Yüksek Adalet Divanı " kuruluşu getiriyordu (39).

27 Mayısçılar 3 Ağustos 1960'da ordu içinde bir tasviye hareketine giriştiler. Yirmibeş yılını dolduran subayların hükümet tarafından res'en emekliye sevkini sağlayan 42 sayılı kanun gereğince 235 general ve amiral ile 5000 ' e yakın subay silahlı kuvvetler bünyesinden çıkarıldı. Emekli İnkılap Subayları (EMİNSU) adı verilen kişilerin emekli edilmeleri , MBK tesirinin silahlı kuvvetler üzerindeki otoritesini meşrulaştırmıştır (40).

MBK üniversitede giriştiği tasviye hareketi büyük tepkilere yol açtı.147 öğretim üyesinin üniversite ile ilişkileri kesildi.Üniversite rektörleri Turhan Feyzioğlu,Sıddık Sami Onar,Fikret Narten , Suut Kemal Yetkin istifa ederek MBK'nin kararını protesto ettiler.

MBK'yi oluşturan subaylardan 14'ü yönetimi sivillere terk etmeme konusundaki ısrarları sonucunda 13 Kasım 1960'da tasviye edildiler.MBK bir an önce Anayasanın hazırlanması ve seçimlere gidilmesini istiyordu.

MBK'si yeni Anayasanın ülkedeki siyasi güçleri ve baskı gruplarını daha geniş temsiline dayanan bir " Kurucu Meclis " tarafından hazırlanmasını istiyordu .13 Aralık 1960'da yayınlanan 157 sayılı kanun ,siyasi parti , meslek kuruluşu ve bürokrasiyi temsil eden 272 üyeli bir Temsilciler Meclisi oluşturulmasını öngörüyordu (41).TM'de CHP'den 49,

(36) Hikmet Özdemir, " *Siyasal Tarih 1960-1980* " , Çağdaş Türkiye 4 Cem yayımevi ,İstanbul 1992 ,s:196

(37) Aydemir ,a.g.e., s:479

(38) Karal ,a.g.e., s:18

(39) Aydemir ,a.g.e,s:480

(40) Özdemir ,a.g.e , s:200

(41) Şükrü Karatepe , *Darbeler,Anayasalar* ,Modernleşme,İz yayınları,İstanbul,1993,s:226

CKMP'den 25 ,basından 12 ,üniversitelerden 12, yargı organlarından 12, meslek odalarından 10 ,barolardan 6 ,esnaf kuruluşlarından 6 ,işçi sendikalarından 6,öğretmen kuruluşlarından 6,tarım kuruluşlarından 6,eski muharipler birliğinden 2 ,gençlik kuruluşlarından 1ve MBK'ce seçilen 38 üye bulunuyordu.Kapatılan DP'lilere TM'de yer verilmemesi sonradan şiddetli tartışmalara yol açmıştır.

MBK memlekete faydalı bir şeyler yapmak amacındadır.Değişik şartların bir araya gelmesi sonucunda 27 Mayıs sadece rejim meseleleri ile uğraşmamış,ekonomik ve sosyal yenilikler getirmiş,bu alanda girişilecek mücadelelere elverişli bir Anayasayı hazırlayıp görevini tamamlamıştır (42).

B. ADALET PARTİSİNİN KURULMASI

a) AP 'nin Kurulması

1960 ihtilalinden sonra siyasal hayata bazı kısıtlamalar getirildi . DP'lilere siyaset yasağı konuldu . 1950-1960 döneminin iktidarı olan ve Anayasayı ihlalle suçlanan DP'nin aynı ad altında siyasal hayata dönemiyeceği ve DP'nin ileri gelen siyaset adamlarının politika yapamayacakları kabul edilmiştir (43) .

DP'nin kapatılmasıyla ülkenin siyasal hayatında önemli bir boşluk meydana gelmişti.Bu boşluğu doldurmak amacıyla eski demokratlar ile yeni şahsiyetler DP'nin dağılmış örgütünü saflarına çekmek için çalıştılar. Amaçları eski DP'lileri aynı çatı altında toplamaktı (44).

AP'nin kuruluş hazırlıkları 1960 Ağustos'u ortalarına kadar dayanmaktadır.27 Mayıs'tan sonra genelkurmay başkanlığına getirilen Orgeneral Ragıp Gümüşpala, orduda yapılan büyük tasviye hareketi ile emekliye sevk edildi.İzmir'de muhalif bir parti kurulmak üzere idi.Eski demokratlardan Mehmet Yorgancıoğlu'nun girişimi ile, Gümüşpala ile başlayan temaslar olumlu sonuçlandı (45).

İçişleri Bakanlığının 13.1.1961 tarihli tebliği üzerine yeni siyasal parti kurma faaliyeti başladı. Söz konusu tebliğde "Yeni partilerin kurulmasına şartlı olarak izin verildiği" şeklinde bir ifadeye yer verilmesi,siyasal parti etkinliklerinin Ankara'nın dışına İstanbul, İzmir gibi kentlere taşınmasına yol açtı (46). 11.2.1961'de AP kuruldu.Genel başkanlığa Ragıp Gümüşpala getirildi.Yassıada mahkemelerinin sürdüğü, eski demokratların horlandığı bu ortamda partinin " Adalet " adını alması rastlantı değildir.DP tabanına büyük bir mesaj iletilmek istenmiştir.Parti sözcüsü Şinasi Osma, ilk demeci ile kurulmakta olan partisini şu

(42) Cem,a.g.e., s:372

(43) Çavdar ,a.g.e., s:2089

(44) Firuzan Hüseyin Tokin, *Türk Tarihinde Siyasal Partiler ve Siyasal Düşüncenin Gelişmesi* ,Elif Yayınları, İstanbul,1965 ,s:105

(45) 14.10.1993 Tarihli Mehmet Yorgancıoğlu ile görüşme.

(46) Cumhuriyet ,1.2.1961

şekilde tanıttı. Yeni parti Atatürk'ün izinden gidecek, sağa ve sola taviz vermeyecek, sıcak bir siyaset takip edilecek, dahilde irtica ve komünizme yüz verilmeyecek, dış siyasette iktidar partisi ile anlaşma yolu arayacak, ekonomik siyaseti liberalizm olacaktı. Partinin amblemi ise TAP olacaktı. (47). TAP görüldüğü üzere DP'nin mirasçısı idi ve parti sözcüsü Şinasi Osma "Biz münfesih DP'nin temiz kalmış, kirliliğe girmemiş mensuplarını elbette sinemize alacağız" ifadesi ile tabanını tesbit ediyordu.

Parti tüzük program hazırlıkları sürerken diğer taraftan parti çatısını genişletebilmek için önemli isimler ve siyasi partilerle görüşüldü. Ali Fuat Cebesoy ismi üzerinde duruldu. Köylü Partisi Genel Başkanı Tahsin Demiray ile görüşüldü (48). Birlik Partisiyle yapılan görüşmenin ardından, TAP'ın bu parti ile birleşileceğini duyurdu (49). CHP çevreleri TAP'ın yaptığı birleşme girişimlerini "kuvvetinden kaybediyor" şeklinde yorumlamış, bazı siyasi çevreler de bu görüşe katılarak çok kısa zamanda bu hareketlerin Ragıp Gümüşpala'yı yıpratacağı görüşü hakim olmuştu. Ragıp Gümüşpala iki siyasal partinin birleşmesi olayını "Birleşebilmek için taraflardan birinin fikir ve prensiplerinden fedakarlık yapması icap eder ki bu o taraf için zaafıdır" (50) açıklaması ile yalanladı .

11.2.1961 günü TAP,ile birlikte Cumhuriyetçi Mesleki Islahat Partisi, Çalışma Partisi, Memleketçi Parti, Türk İşçi ve Çiftçi Partisi, Mutedil Liberal Parti İçişleri Bakanlığına kuruluş müracaatlarını yaptılar. TAP kurucuları arasında Ragıp Gümüşpala (Em.Org.), Şinasi Osma (Emekli Subay), Muhtar Yazar (İktisat Doktoru), Saim Sarıgül (Avukat), Mehmet Yorgancıoğlu (Tüccar), Hürrem Kubat (Gazeteci), İhsan Ünal (Doktor) isimleri yer alıyordu.

İki gün sonra Yeni Türkiye Partisi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, Düstur Partisi, Güven Partisi, Millete Hizmet Partisi isimleri ile beş parti daha kuruluyordu. Bunlara Kemalist Gençlik Partisi, Muhafazakar Parti, Cumhuriyetçi Milliyetçi Partinin de katılımıyla kısa sürede kurulan yeni siyasi partilerin sayısı 13'ü buldu.

Kurulmakta olan siyasi partiler, bilhassa mefsuh DP'nin temiz kalmış isimleri ile emekli subayları kendi saflarına katabilme mücadelesi içindeydiler. Ayrıca, mefsuh DP'nin gerek ismi gerekse kadrosuna sahip olmak bir devamlılık anlamına geliyordu ki bu halk nezdinde iyi bir puan almaktı.

Türk Silahlı Kuvvetleri 27 Mayıs hareketiyle DP'yi siyasal ortamdan tasfiye etmiş olmasına rağmen, onun sahibi bulunduğu oyları tasfiye edememiştir. Ordunun yönetimi sivil iktidara devretmek düşüncesiyle seçimlerin yapılmasına karar vermesi siyasal ortamda bir miras kavgası başlatmıştır. AP, YTP, CKMP gibi partiler kendilerini DP'nin gerçek mirasçısı ilan etmişlerdir.

Gerçekten AP'nin örgütlenmesinde bunu ilk günden itibaren görebiliriz. Nitekim, AP örgütünün kurucuları arasında eski DP'liler çoğu kez çoğunluğu oluşturuyordu. AP, YTP

(47) Cumhuriyet, 04.02.1961. Parti ambleminin TAP oluşu, basın toplantısında gazeteciler arasında espri konusu olmuş "Kime tapacağız?" sorusuna yol açmıştı.

(48) Cumhuriyet, 04.02.1961

(49) Cumhuriyet 09.02.1961 Birlik partisinin 17 ilde teşkilatı, 30000 azası mevcuttu.

(50) Cumhuriyet, 28.02.1961

ve CKMP gibi partilerdeki bu durum, bu partilerin "kuyruk" partiler olarak nitelendirilmelerine yol açmıştır. Siyasi kulislerde sıkça kullanılan, basınında diline doladığı bu sözcük siyaset sözlüğünde yerini böylece aldı. AP'nin örgütlenmesinde eski DP'liler kadar Emekli subaylar da yer almıştır (51). Bu Demokratların izlediği ince bir siyasetti. Siyasette var olabilmenin yöntemiydi . Ordu yönetiminin seçim kararı alması AP'ni etkin bir muhalefete yöneltti (52).

Mensuh DP, 27 Mayıs ihtilali siyasi gündemde tartışılmaya başlandı. İşte tam bu ortamda Devlet Başkanı Cemal Gürsel Kurucu Mecliste "ayırıcı tezvirlere girenleri" uyararak; "DP'yi eski pervasız alışkanlığı içinde yeniden hortlatmaya çalışanlar vardır. Bunlar ateşle oynadıklarının farkında değillerdir. Düşündüklerinde asla muvaffak olamayacaklardır."(53) diyordu. Bu ifade başta AP olmak üzere diğer sağ partileri hedefliyordu. Buna karşın deneyimli politikacıları ardına alan AP sözcüsü emekli albay Şinasi Osma beyanatla ilgili olarak şu açıklamada bulundu . "Devlet ve Hükümet başkanının beyanatını, bir askerin açık kalpli beyanını olarak karşıladık. Bu beyanda partimize, parti başkanımız Gümüşpala'ya müteveccih hiçbirşey yoktur. Biz mesajın partilere değil, İstanbul'da Kırdar'ın cenazesinde olay çıkartan, Ankara'da maçta olay çıkartan, elektrik fabrikasına sabotaj yapmaya kalkanlara veya partilere sızmaya çalışan müfrit partilere müteveccih bulunduğunu düşünüyoruz. Bu ikaz faydalı olmuştur. Ancak, yine tekrar ediyoruz partimizle hiç bir ilgisi yoktur." (54).

Ragıp Gümüşpala beyanlarında MBK ve hükümete tam ittihatla bağlı olduğunu tekrar etti.Hükümete sunulmuş, gazetelerde de yayımlanmış tüzük ve programı tetkik edildiğinde görülür ki şimdiye kadar kurulmuş hiç bir partinin tüzük ve programına uymadığı,AP'nin hiç bir partinin devamı olmadığı ifade edildi (55).

Bu arada Gürsel ile Gümüşpala arasında gerçekleşen bir görüşme sonrasında AP genel başkanı "Aramızdaki fena fikirlileri icap ederse kanuna teslim edeceğiz." dedi.Tekrar edilen bu ve benzer demeçler Devlet başkanı Cemal Gürsel başta olmak üzere devlet yetkililerini, muhalefeti ikna edemedi .AP içindeki eski DP'liler takibata alındılar. Ve AP Genel Başkan yardımcısı Mehmet Yorgancıoğlu "Amme ve nizam huzurunu bozucu faaliyette" bulunduğu gerekçesi ile 6'ncı,25'inci ve 52'nci sayılı kanunun verdiği yetkiye dayanarak İzmir Valiliğince nezaret altına alındı (56). Sanıkların DP'yi ihya etmek, AP'yi DP'nin bir devamı olarak göstermek ve halen Yassıada'da mahkemeleri süren eski iktidar idarecilerini yine iktidara getirmek amacıyla hareket ettikleri iddia olundu.

Bu siyasal gelişmeler AP'den özellikle bazı asker kökenlilerin kopmasına yol açtı.

(51) Cumhuriyet,28.02.1961. Bir örnek: İzmir il teşkilatı heyet başkanlığına Em.Gen. Ali Aytaş,üyeliklere Mehmet Karaoğlu, H.Yorgancıoğlu, Nevzat Özdemli, Muzaffer Döşemeci, Nail Erdem, Nihat Kürşad ,Bedii İdrisoğlu, Saim Kaygan,Yön,yıl:6,sayı:204,24.2.1967

(52) 14.01.1961 "Nisbi temsil sistemi" kabul edildi

(53) Cumhuriyet.,11.03.1961

(54) Tercüman ,12.03.1961

(55) Cumhuriyet.,14.03.1961

(56) M.Yorgancıoğlu ile 11.11.1991 tarihli görüşmemiz, Cumhuriyet., 16.03.1961

AP' nin İstanbul il başkanı Emekli Hava Korgenerali Enver Akoğlu istifasında "Büyük hüsnü niyetlerle kurulduğuna inandığım AP'nin son zamanlarda almış olduğu şekil ve içimize sızan inkılap ruhuna aykırı kötü niyetli kişilerin tutumları gayeden uzaklaşmış olduğunu bana göstermiş olduğundan gerek AP gerekse vazifeli bulunduğum İstanbul İl İdare Kurulundan istifa ettim." diyordu (57).

Siyasal gerginliğin artması üzerine AP GİK'i bildiri yayınladı:

"1. AP Türkiyede milli birliğin ve gerçek millet hakimiyetinin kurulup gelişmesine ve garb medeniyet hukukuna ve insan hakları evrensel beyannamesinde ifadesini bulan zihniyete uygun bir cemiyet düzenine kavuşturulması için bir araya toplanan idealist insanların partisidir.

2. Tek parti hakimiyetinin yeniden başkaldırmasını asla kabul etmeyen partiniz siyasi hayatımızı totaliter ideolojilere yöneltmek için sinsı gayretler sarfeden ve bu yolda her türlü vasıtayı mübah sayan tahrikçi unsurlara, zihniyete bilhassa büyük düşmanımız komünizme karşı Türk Milleti için bir teminat olma azmindedir"(58).

Altı maddelik tebliğin diğer maddeleri basından hukuk devleti fikrinden bahsedilerek; "Teşkilatı kurarken üzerinde hassasiyetle durduğumuz prensipler, vazife alanların hangi partiden geldikleri değil, milli hislerin kuvvetli,siyasi hayatı sadece memlekete hizmet için bir vasıta telakki eden sağlam karakterli kimseler olmasıdır. Bu prensiblerle İzmir'de kurulmuş olan teşkilatımızda üç arkadaşımızın nezaret altına alınmış olmaları sadece bir ihbar üzerine olup en kısa zamanda neticelenmesine inanıyoruz." deniliyordu.

Siyasi faaliyetler 01.04.1961 tarihinden itibaren serbest bırakılıyordu.AP bir yandan teşkilatını kurma çalışmalarını sürdürürken diğer taraftan genel başkan Ragıp Gümüşpala Çorum, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin, Gümüşhane, Erzurum'u kapsayan yurt gezisine çıktı. 20 ili kapsayan seçim gezileri sırasında idare amirlerinin mümkün merteye tarafsız olmaya çalıştıkları bazı iftira ve tevizirlerle haklarında tahkikat açılan vatandaşların durumlarının süratle aydınlatılması için Adliyenin dürüst faaliyet yaptıkları görüldüğü belirtildi. Ancak bazı illerde seçim isteklerinin hazırlanmasına karşılık, mecburi iskana tutulacakları yolunda eski partililer tarafından ileri sürülen haberler ile AP'nin kapatılacağı ve teminat altında olmadığı, bu partiye girenlerin hakkında takibat yapılacağı, yolundaki nahoş ve üzücü haberlerin yayıldığı duyulmuştu. Bu durum üzerine AP vatandaşlara, partinin diğer partiler gibi teminat altında olduğu ve yapılan bu tezvirat için kanuni mevzuat dahilinde ilgili makamlara başvurulması lazım geldiği belirtilmiş ve ayrıca gerek özel gerekse resmi taleplerini parti kademelerine değil hükümet makamlarına yapılması bildirilmiştir (59).

Bu arada Devlet başkanı Cemal Gürsel yeni bir ihtarda daha bulundu. "İhtilal çıkarmak, partilerini ihya etmek isteyen DP'lilere aman vermeyeceğim."(60). AP devlet

(57) Cumhuriyet, 21.03.1961

(58) Cumhuriyet,24.03.1961

(59) Tercüman, 01.05.1961

(60) Tercüman,13.05.1961

başkanının ikazları üzerine bir kez daha teşkilat kadrolarını gözden geçireceklerini bildirdi.

CHP'inde AP'ye yönelik sert muhalefeti üzerine AP yayımladığı tebliğde "Bugün karşısında bulunduğu meseleyi DP ve onun kalıntıları meselesi gibi dar bir çerçeveye içinde mütaala etmeye lüzum yoktur. Halen bir münevver neslin buhranları ile karşı karşıya bulunmaktayız. Bu neslin zaafalarını her tarafa müşahade etmek mümkündür. CHP'den gelip DP'li olanlar, sonra kısa bir süre HP'ne geçtikten sonra tekrar CHP'ye dönenler yarın yine de dönecek olanlar arasında bakanlık mevkilerini işgal etmek ve iki meclisi dolduracak adette milletvekilliği yapmış olanlar çoktur. Son on yıl ve evvelki devrin bu tip şahsiyetlerinin bir kısmı halen idare kadrolarında vazifededirler. Bütün bunlar asıl büyük içtimai mesele olarak bizleri düşünmeye zorlamaktadır." AP canlarını milli birlik için canlarını adayan çocuklarının yanında olduğunu ileri sürdükten sonra "Karşımızdakiler ise hergün biraz daha sol ve sosyalist temayüllerini ortaya koyanlardır." şeklinde durum tesbitinde bulundu. Bunun üzerine Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi AP hakkında soruşturma açtı. Sosyalist Parti ise sert bir dille "AP tebliğini Sosyalist parti büyük bir üzüntü ile karşılamıştır. Sosyalizmi bir nevi tezif eden bu tebliğ, ciddi olmadığı gibi kültür bakımından da seviyesiz ve gericidir. Sosyalist Parti tarihimizde gericilerle mücadeleyi aziz bir vatan borcu telakki eder", şeklinde eleştirerek AP'yi azarlamıştır(61).

b) AP'nin Tüzüğü

AP'nin tüzüğü yedi bölümden oluşmuştur (62). Birinci kısımda yer alan genel esaslar başlığı altında partinin adı, merkezi ve özel işareti (Madde 1) ve partinin amacı (Madde 2) de yer almıştır. İkinci kısmın birinci bölümünde üyeler (Madde 313), ikinci bölümde ise parti teşkilatına yer verilmiştir. Tüzükte öngörülen partinin temel teşkilatı şu organlardan meydana geliyordu. (Madde 14) :

1. İller teşkilatı

a) Köy ve mahalle muhtarlı bölgesindeki partiyi temsil eden kişi ve yedeği

b) İlçe teşkilatı ve kongreleri

c) İl teşkilatı ve kongreleri

d) İl genel meclisi ve Belediye meclisi AP grubları

2. Merkez teşkilatı

a) Büyük kongre

b) Temsilciler meclisi

c) Genel idare kurulu

d) Genel başkanlık divanı

e) Genel başkanlık

(61) Cumhuriyet, 25.05.1961

(62) *AP Tüzüğü*, Doğu Matbacılık, Ankara, 1964

- f) Genel başkan yardımcıları
- g) Yüksek haysiyet divanı
- h) Merkez haysiyet divanı
- ı) Müşterek haysiyet divanı
- i) TBMM AP grupları

AP 'nin yardımcı kuruluşları ise

- a) Gençlik kolları
- b) Kadın kolları
- c) İşçi kolları
- d) İl divanları
- e) Devamlı ve geçici kurul ve komisyonlar

Büyük kongre, parti tüzüğüne göre partinin en yüksek organıdır.(Madde 49) Genel idare kurulu partinin en yüksek icra organıdır.(Madde 65) Parti genel başkanı büyük kongrece seçilir.(Madde 70)

İkinci kısmın üçüncü bölümünde ; disiplin işleri ve haysiyet divanları dördüncü bölümde ; TBMM Adalet partisi grupları ,beşinci bölümde ; yerel meclis grupları ve altıncı bölümde ; yardımcı örgüt yer almıştır.

Üçüncü kısımda teftiş ve murakebe (Madde 102-103) , dördüncü kısımda mali hükümler (Madde 104-120) beşinci kısımda seçimler ve adaylıklar (Madde 121-129) ,altıncı kısımda hükümet kurma ve koalisyona iştirak (Madde 129-132) ve yedinci kısımda dağınık hükümler (Madde 133-136) bulunmaktadır

c) AP'nin Programı :

AP'nin programı ana hatlarıyla,DP programının bir benzeriydi.AP'nin kurucuları ve yetkilileri sürekli olarak DP'nin devamı olduklarını söyleyerek ve yayarak DP'nin programını benimsediklerini zaten ifade etmişlerdi (63).

Programın " prensip maddeleri " alt başlığı ile sunulmuştur.Programda AP'nin çağdaş batı medeniyeti hukuku ve insan hakları evrensel beyannamesinde ifadesini bulan, toplum düzeni ve hukuk devletinin kurulması ve devam ettirilmesi amaç olarak sunulmuştur.

AP'ye göre devlet "milletin kendi işlerini sürdürmek üzere vücuda getirdiği teşkilattan ibarettir" (64). Milleti en kısa zamanda kalkındırmak , batı medeniyet seviyesinde bir refah ve medeniyet amaçtır."Memleketi , vasıl olduğu terakki merhalesinden geri götürecek her türlü siyasi, içtimai ,zihniyeti redetmek" AP tarafından savunulmakta ,bütün kamu hizmetlerinde ıslahatçı bir yol izleneceği belirtilmektedir.

(63) Salih Akkaş , *Adalet Partisi ve İdeolojisi* , A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yayınlanmamış Doktora tezi Ankara ,1989,s:53

(64) *Adalet Partisi,Tüzük ve Program* (Prensip Maddeleri),Orjinal Matbaa,Ankara,1961,s:43

Beşinci maddesinde "Milli ve edebi değerleri korunak ve bunların tarihi mana ve değerlerini belirtmek ve yaymak ve ilim araştırmalarını teşvik etmek , müzeleri , kütüphaneleri,güzel san'at ve spor yuvalarını çoğaltarak halkın terbiye ve kültür işlerini sağlamak ilim ve kültürümüzü tesadüflerden kurtaracak akademilerle enstitüleri kurmak hedefimizdir" denilmektedir.

Altıncı maddede çalışma özgürlüğünden söz edilerek "Devletçilik şahsi teşebbüsün bittiği yerde başlar.Ancak zaruret hallerinde tatbik edilir " denilmekte yabancı sermayenin teşvik edilmesi savunulmaktadır ayrıca AP " ağır vergilere taraftar değiliz.Mevcutlarında hafifletilmesini istiyoruz" diyerek vergi sisteminde reformdan söz edilmektedir.

Yedinci maddede devletin milli yollar limanlar , münakale enerji ve sulama santralleri gibi işlerden sorumlu olduğu belirtilerek "partimiz , hükümet tüccarlığı ve sanayiciliğine muarızdır" ifadesine yer verilmektedir.

Sekizinci maddede AP laiklik anlayışını ortaya koymaktadır;" laikliği , din alehtarlığı şeklinde anlamıyoruz .Devletin laik olması, vatandaşların dinleri ile alakalarını kesmeleri demek değildir.Her vatandaş ,mensup olduğu din ve mezhebin ibadet şekillerini icrada serbesttir."

Dokuzuncu maddede ise sosyal sorunların çözümünde devlet ile vatandaşların birlikte hareket etmeleri öngörülmektedir.Onuncu maddede " milli iradeye dayanmayan her türlü sultayı redederiz" denilmektedir.

Onbirinci maddede milliyetçilik anlayışını " fertlerin şahsiyet sahibi olmaları ve milletlerin kuvvet ve kudretlerini teşkil ettiği gibi ,milletlerinde şahsiyetlerini muhafaza etmelerini insanlık aleminin ahenk içinde yaşaması için zaruri sayıyoruz" ortaya koymaktadır.

Onikinci maddede sosyal güvenliğe büyük bir önem verileceği vurgulanmaktadır. Onüçüncü maddede sağlık kurumlarının artırılması öngörülmekte ayrıca sigortalı işçilere kendi doktorunu kendi sağlık kurumunu seçme hakkı tanınmaktadır.

Ondördüncü maddede ise Anayasa teminatı ile Anayasa Mahkemesi ve bağımsız mahkemelerin kurulması,her türlü etkiden uzak hakimlik kurumu oluşturarak halka ve adalete hizmet götürülmek istenmektedir.

Onbeşinci maddede emek ve sermaye arasındaki çatışmaları önlemekten , Onaltıncı maddede işçilere grev hakkının tanınması kollektif iş aktinin temininden ,işsizlik sigortası ve sendika muhtariyetinden söz edilmekte ,Onyedinci maddede " ekmek davası ile ruh yapısını birlikte geliştirmeyi vazife sayıyoruz denilmektedir.

Onsekizinci maddede milli eğitim ile "Türk fertlerini hür , müteşebbis başarılı şahsiyetler olarak yetiştirilmesinden söz edilmektedir.

Ondokuzuncu maddesinde " İdari ademi merkezîyet " uygulaması ifade edilmekte mahalli idarelerde önem verileceği vurgulanmaktadır.Yirminci maddede ülkenin iktisadi ve coğrafi olarak bölgelere ayrılması her bölgenin kendi özellikleri göz önünde tutularak reform programları uygulanması sonuçta her bölgenin kendi olanakları içerisinde kalkınması planlanmaktadır.Yirmibirinci maddede ülkenin kalkınması için ziraat dışında yeni iş

olanakları yaratılması üzerinde durulmaktadır.Yirmiikinci maddede yurdun topyekün kalkındırılması amaçlanmıştır.

Yirmitüçüncü maddede " kadınlara erkeklerin haiz oldukları haklar tanınır" denilmekte; Yirmidördüncü maddede basın ve yayın özgürlüğü vurgulanmaktadır.

Yirmibeşinci maddede orduyu " bütün mülahaza ve partilerin üstünde, yurt savunması için vazifeli mukaddes bir kuvvet "olarak tanımakta ve modernleşmeyi ön görmektedir.Yirmialtıncı maddede dış politika , ulusal bağımsızlık, tarihsel haklar ve toprak bütünlüğü temeline dayandırılmıştır.

AP'nin kuruluşundaki bu program süreç içinde geliştirilmiş ve genişletilmiştir.AP programı itibarıyla DP'nin devamı niteliğindeydi.Terakkiperver Fırka,Serbest Fırka,DP ve AP'nin programlarında prensiplerinde "hürriyet ve demokrasi " iki önemli ilke olmuştur. Samet Ağaoğlu DP'nin sosyopolitik olarak AP'de devam ettiğini şu şekilde belirtmiştir."AP başı koparılmış DP teşkilatının, her şeye rağmen canlılığını muhafaza ederek bu partiye geçmiş olmasıdır" (65).

C. 1961 GENEL SEÇİMLERİ VE AP

a) 1961 Anayasası ve AP

Partilere 22 Haziran 1961 tarihinden itibaren propaganda izni verildi. MBK verilen bu iznin referandum mevzuunda kullanılması ve başka mevzulara sapılmamasını temenni ettiği gibi bilhassa dinin siyasete alet edilmemesi istedi. (66) CHP, Diyanet İşleri Başkanlığı, Barolar Birliği Anayasaya "evet " verilmesini istiyorlardı.Bu konuda Parti bülteninde çıkan AP görüşü "Bir milli Anayasanın geniş ve müsaıt zamanlar içinde dahi hazırlanmasının büyük güçlükler arzettiği ve uzun ilmi araştırmaları gerektirdiği hakikati gözönünde tutulursa, bir yılda bir devrim havasında meydana getirilen Anayasanın gerek şekil gerekse muhteva bakımından bir takım noksanları ve fazlalıkları olmasını tabii görmek icap eder. Nitekim sayın devlet ve hükümet başkanımız da bu noktaya işaret etmiş bulunuyorlar. Anayasa bu haliyle iktidara geçecek partinin tatbikatı ve zihniyeti ile renk ve değer alacaktır. Partimizde bu tatbikatta ikinci cumhuriyetin milli bünyeye uygun hukuki müeyyidelerle teçhizi için çalışması bir memleket ve millet vazifesi bilmektedir. Yeni Anayasanın 1924 Anayasasına kıyasla getirdiği hukuki teminat bakımından siyasi hayatımızda ileri bir adım teşkil ettiği düşüncesiyle ve AP idarecileri sıfatıyla destekliyoruz.

Bununla beraber milli hakimiyeti kayıtsız şartsız millette gören büyük Atatürk'ün "Hiç bir kuvvet, Türk milletinin kendi kaderini kendisinin tayin etmesine mani olamayacaktır." vecizesinde ifadesini bulan hakikatlerin ışığı altında bizler ve son demokrasi mücadelelerinde olgunluğunu ispat etmiş milletimizin sağ duyusuna inanıyor, son ve kati

(65) Samet Ağaoğlu, *Demokrat Partinin Doğuşu ve Yükseliş Sebepleri* , Baha matbaası , İstanbul.1972,s:9

(66) Son Havadis, 23.06.1961

hükümü yine ondan bekliyoruz." büyük tepkilere yol açtı. AP Anayasaya karşı muğlak tavır takındı. Buna göre AP, milleti yeni Anayasa için müsbet oy kullanmaya sarih olarak davet etmemekte ve kanunun "AP idarecileri sıfatıyla" desteklendikleri bildirilmekteydi.

Bu hareket karşısında ilk tepki AP'nin içinden geldi. AP GİK üyesi ve Gençlik teşkilatı başkanı Dr. Mukbil Özyörük AP'den istifa etti. Memleketçi Parti ise AP bildirisine karşı tavır olarak AP'nin Anayasa hakkındaki fikirlerini açıkça ortaya koymasını gerektiği üzerinde durmuştur (67). CKMP'de AP'yi ayrımcılıkla itham etmiştir.

AP Anayasa aleyhi yoğun kampanyası fısıltı gazetesi aracılığıyla çok etkin bir şekilde sürdürüldü. Genelde "hayır demekte hayır vardır!" sloganını kullanıyordu. Eski demokratlar birbirlerine Anayasanın dibacesi ortada durdukça bu Anayasaya olumlu oy vermeyeceklerini haykırıyordu (68). "Gözlerime bak ne dediğimi anlarsın" mesajı duruma hakimdi (69). AP'nin izlediği politika bir türlü netleşmiyordu; Genel Başkan Ragıp Gümüşpala Anayasa'ya evet dediklerini genel merkez olarak açıklarken radyoda AP adına konuşan Kamuran Evliyaoğlu: "Mesele bizim için evet veya hayır meselesi değildir. Anayasanın hukuk devleti yapısına evet diyor, ve canı gönülden alkışlıyoruz. Fakat sosyal devlet esasına gelince, bizim görüşümüz ve prensiplerimize uymuyor. Sosyal devlet esaslarının mahzurlarını şimdilik göze alarak Anayasanın tümü üzerinde AP yöneticileri olarak müsbet neticeye varıyor ve halk oyunda destekliyoruz" diyordu (70).

AP'nin Anayasaya karşı çıkacağı belli olması üzerine AP'nin geleceği tartışılmaya başlıyordu. MBK'da, Fahri Özdilek AP'nin kapatılmasını önermişti, ama siviller bu düşüncenin karşısındaydı (71). Anayasa için 09 Temmuz 1961 günü referandum yapıldı. Oy hakkı olanların %83'ü oylarını kullandılar. Oy verenlerin %61.7'si evet, %35'i hayır demişti. (72). Sonuç değerlendirmesinde CHP %61.7 evet'e sahip çıkmıştır. Böylece %38.3'ü hayır oyları münfesi DP'lilere ait görülmüştür. Referandum'a bu açıdan bakıldığı takdirde yapılan oylamanın bir Anayasa oylamasından ziyade bir eski CHP-DP mücadelesi olduğu sözkonusu edilebilir. Muhalefetin sloganı olan, "hayır demekte hayır vardır" sözünün etkisinde ortaya çıkmıştır (73). Anayasanın halk oyuna sunulması ile 157 sayılı Kurucu Meclis Anayasasının 33. maddesi gündeme geldi. Bu maddeye göre; "TBMM genel seçim tarihi, halk oyu sonucu belli olduktan sonraki ilk haftanın Cuma günü yapılacak Kurucu Meclis birleşik toplantısında TBMM'nin en geç 29 Ekim 1961'de görevine başlamasını sağlayacak surette tesbit edilir" deniliyordu. Sonuçta Kurucu Meclis oy birliği ile bir karar çıkararak seçimlerin 15 Ekim'de yapılacağını ve partilerin 10 Eylül'de seçim propagandasına başlamalarına izin verileceğini bildirdi. Partiler genel seçim hazırlıklarına giriştiler.

(67) Cumhuriyet 29.06.1961

(68) Cihat Baban, *Politika Galerisi*, (Büstler ve Portreler), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970, s:255

(69) Aydemir, *İkinci Adam*, c: III, s:534

(70) Cumhuriyet, 03.07.1961

(71) Baban, a.g.e, ss: 249-253

(72) Son Havadis, 13.07.1961

(73) Ahmad Feroz ve Bedia Turgay, *Türkiyede Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945- 1971)*, Bilgi yayınevi, İstanbul, 1976, s: 234

Genel seçimler için propaganda izni çıkmamasına rağmen bütün partiler siyasi faaliyetlerine başladı. AP, YTP, CKMP "1946 ruhuna" sahip çıktılar. Yeniden AP ile YTP'nin birleşeceği sözkonusu edildi. AP içindeki eski DP grubu YTP ile , diğer gruplar eski CKMP ile birleşmek istemekte emekli subaylar ise partinin şansının yeterli olduğu belirterek, birleşme isteklerine karşı çıkıyorlardı.

AP'nin etkin muhalefeti yadırgandı. Devlet Başkanı Cemal Gürsel, AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'ya sert bir ihtar mektubu yolladı. Mektupta AP'nin izlemiş olduğu siyaset eleştirilerek, partide esaslı bir tasfiye isteniyordu. AP Genel Başkanı Gümüşpala verdiği yanıtta yeni düzenlenen ortamda partisinin hayal kırıklığına uğratıldığını belirterek, "YTP Genel Başkanı son gezilerinde her gittiği yerde 'Biz DP'nin yerine oturduk' diye tekrarlar, diğer taraftan CKMP lideri '46 ruhunu biz devam ettiriyoruz' der. Bütün eski demokratları saflarına davet eder ve her iki partide bunlara ait kademedede vazife verirken ve hatta CHP'de bu vatandaşları yanlarına çağırırken, AP kadrolarında eski DP'ye mensub şahısların bulunması acaba neden tasvib edilmemektedir. Kaldı ki biz, partimizde vazife almış bulunan bu vatandaşların suçsuz olduklarına inanıyoruz. Eğer içlerinde suçlu olanlar varsa, bunların mahkemeye sevk edilmeleri ve siyasal haklarından mahrum kılınmaları icap etmektedir" (74). Gerçekten her üç parti de DP'nin mirasçısı olduklarını hemen her fırsatta açıklıyorlardı. Fakat MBK'nın gözü AP'de idi ...

b) Yuvarlak Masa Toplantısı

Siyasal ortamın her geçen gün biraz daha şiddetlenmesi üzerine İstanbul basını, Devlet Başkanı Cemal Gürsel ile siyasi parti başkanlarının katılımıyla gerçekleşecek bir "yuvarlak masa toplantısı" önerdi. Milli Birlik Kurulu'nun girişim ve davetiyle "yuvarlak masa toplantısı" gerçekleştirildi. Toplantının amacı, yayınlanan ortak deklarasyona göre, "siyasi hayatımızın verimsiz, zararlı hatta tehlikeli çekişmelerden kurtarmak, partiler arası münasebetlerde medeni ve seviyeli bir ortam yaratmak ve 27 Mayıs ihtilalinin asıl gayesini teşkil eden demokratik hukuk devletini fiilen gerçekleştirmek" idi (75) .

CKMP temsilcilerinin şahsen, AP, CHP, MSP, YTP'lerinin ise partileri adına imzaladıkları deklarasyonda genel olarak; meşruluğunu resmen kaybetmiş bir iktidara karşı yapılan 27 Mayıs 1960 ihtilalinin siyasi istismara konu edilmemesi, devrimlerimizin politika tartışma ve istismarlara konu yapılmaması, din konusunun hiçbir suret ve maksatla istismar edilmemesi, Yassıada Mahkemeleri ve sonuçlarının politik tartışmalar dışında tutulması, memleketimiz için hayati önem taşıyan orman davasının hiç bir surette politik maksatlarla istismar edilmemesi, mevcut yönetimin tarafsız, tamamen dürüst ve serbest bir şekilde yapılmasını temin edeceği seçimlerin meşruluğu ve hukukiliğini gölgeleyecek tartışmalardan sakınılmasını, idari mekanizmanın istikrarı, devamlılığı ve tarafsızlığı prensibinin daima

(74) Cumhuriyet, 26.07.1961

(75) Baban , a.g.e, s:457

korunması ve parti teşkilatı tarafından hiç bir surette idari mekanizmaya baskı ve müdahalede bulunulmaması, milli birlik ruh ve şuuru içinde her türlü bölgecilik, ayrımcılık, kin ve garez gibi yıkıcı ceryanlara karşı ortak bir cephe kurulması, millet huzurunda açıklanan müşterek deklarasyonun ihtiva ettiği ilkelerin bütün siyasi parti kademeleri ve mensuplarınca benimsenmesi ve uygulanması, ocak ve bucaklarda parti teşkilatının yeniden ihyasının daha bir süre faydalı olamayacağına dair müşterek inancın teyidi; seçim sonrası siyasi tansiyonun memleket menfaatlerini zedelememesi için siyasi partileri müşterek bir anlayış içinde bulduklarını teyit etmeleri, milli bir hüviyet almış bulunan dış politikanın partiler arası tartışmalara konu yapılmaması, komünizm ile mücadelede milli bir cephenin kurulması konularını içermekte (76).

Alt kademede yapılan bu yuvarlak masa toplantısından sonra, MBK devlet ve hükümet başkanı Cemal Gürsel, Başbakan yardımcısı Fahri Özdilek, MBK'yı temsilen Ekrem Acuner başkanlığında komisyon üyeleri, CHP, MSP, YTP, AP, CKMP genel başkanları (77) ve 7'şer kişilik delegasyonları ile yuvarlak Masa Zirve toplantısını gerçekleştirilmesi kararlaştırıldı. Yuvarlak Masa Toplantısının AP üzerindeki ilk etkisi AP'nin kurucularından Mehmet Yorgancıoğlu'nun, AP Yüksek Hakem Komitesinin ekseriyetle aldığı bir kararla AP'den resmen ihraç edilmesi oldu (78). Tertiplenen yuvarlak masa toplantısının hedefi aslında ileriden ziyade, günün davranışlarını sağlama bağlamaya yönelikti (79).

c) AP'nin Muhalefeti

AP iktidarı alacakları iddiasındaydı. Seçim öncesi AP içinde bir gölge kabine kuruldu. Bu kabinede, Anayasanın Meclis dışından bakan seçilmesine olanak tanıyan maddesine dayanılarak AP Genel Başkanlığı ile üst kademeye mensup bir kısım idareciler, genel seçim kampanyası sırasında vatandaşların huzuruna çıkaracakları gölge kabineyi tesbit için bazı şahıslarla temas edildi. AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala seçim kampanyası nedeniyle yurdun dört bir yanını dolaşıyordu. Kayseri'ye, Niğde'ye, Beyşehir, Kırşehir.. (80)

Bu ortamda yeraltı faaliyeti göstererek MBK aleyhine beyannameler hazırlayan bir kişi AP'nin bir hayli başını ağrıtır. AP bu siyasi faaliyetle hiç bir ilgisi olmadığını gazetelere verdiği beyanlarla kamuoyuna duyururken, diğer taraftan Ahmet Çiftçi adlı şahıs partiden ihraç edildi (81).

(76) Cumhuriyet, 03.09.1961

(77) CHP: İsmet İnönü MSP: Enver Akova, YTP: Ekrem Alican AP : Ragıp Gümüşpala (AP görüşmelerden memnun kaldıklarını ve iyimser olduklarını ifade ediyor.) CKMP: adına Osman Bölükbaşı'nı temsilen Ahmet Oğuz

(78) Dernekler Kanununa ve parti tüzüğüne aykırı olduğu bildirilen bu kararın AP içinde çeşitli anlaşmazlıklara ve gruplaşmalara sebep olacağı söylenmektedir. Mehmet Yorgancıoğlu, 31 yıl sonra bu olayın kendisine yönelik bir komplo olduğu iddiasını yineledi.

(79) Aydemir, a.g.e, s:538

(80) Son Havadis, 11.11.1991

(81) Cumhuriyet, 01.07.1961 ve Son Havadis, 05.08.1961

AP seçim beyannamesinin hazırlanmasına büyük önem verdi .Kamuoyunu etkilemek için seçim beyannamesini ihtisas sahibi kişiler tarafından hazırlandığını belirtti. Buna göre :Milli Eğitim Komisyonu: Sabri Esat Siyavuşgil ve Mümtaz Tarhan Dış Politika: Suat Hayri Ürgüplü, Prof.Ethem Menemencioglu Maliye: Memduh Yaşa Sanayi: Prof. Melih Koçer, Prof. Kudret Mavitan Ulaştırma: Enis Kansu Sağlık ve Sosyal Yardım: Ord.Prof.Dr. Kazım İsmail Gürkan, Dr. İhsan Önal ayrıca bu konuda E. Şerif Egeli'den yardım istenecek. Ziraat: Cavit Oral ve Tahsin Demiray Milli Savunma: Necmi Öktem'in fikirlerinden yararlanmıştı.Ancak komisyonlarda isimlerini gören birçok kişi olayla ilgili olmadığını belirtmek zorunda kaldı.Suat Hayri Ürgüplü: "Bana gelip rica ettiler. Partilerinin dış politikası nasıl olmalıdır, diye fikir vermeme istediler. Ben de evde, bilgi ve tecrübelerime dayanarak bir yazı yazdım ve kendilerine gönderdim. AP ile hiç bir ilgim yoktur".

Yaşa ise "Gazetenizin dünkü sayısında AP Seçim Beyannamesi hazırlayacak komisyon üyeleri arasında benim adımda zikredilmektedir. Haberin sayın Perin'le aramızdaki dostça bir temasın yanlış aksetmesinden doğduğu anlaşılmaktadır. Her teşekkürle ihtisasım dahilinde yardım yapmayı vazife saymakla birlikte vaktimin müsait olmayışı, AP bu yolda yapılan teklifi yerine getirmeme imkan bırakmamıştır."

Olay Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından incelemeye alındı. AP Genel başkanı Ragıp Gümüşpala başta olmak üzere, Mithat Perin, Mehmet Yazar, Şinasi Osma, Necmi Öktem'inde ifadelerine başvuruldu. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından hazırlanan dosya Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına getirildi. İçişleri Bakanlığına sevki karar alındı.(82) Hükümet "parti ve parti mensuplarını 6 Ocak'tan önceki icraat ve faaliyetlerini leh ve aleyhinde propaganda yapacakları hedef tutmakta ve hakime bunlar için derhal tevkif etme yetkisi vermekte ve suçların mevkuften muhakemelerini amir bulunmaktadır", içeriği ile yeni bir yasa önerisi hazırladı. AP adına parti genel sekreteri Şinasi Osma bu öneriye karşı çıktı . "Bu kanun mazisinden gocunan eski partilileri korumak için yapılıyorsa ve yeni kurulan partilere hücum imkanını vermek için yapılıyorsa tasvip etmeyiz. Bilhassa yeni Anayasamızın ışığı altında memlekete yepyeni ve modern bir demokratik nizam getirmek istenirken..." Yasa tasarisına AP'nin yanısıra CHP,CKMP'de karşı çıktı. Ve hükümet propagandayı kısıtlayan tasarıyı geri almak durumunda kaldı (83) .

Seçimlerden güçlü çıkabilmesi için öncelikle AP ile YTP seçimlerden önce birleşmesi yeniden sözkonusu edildi. "... Bugün Türkiye'de parti bakımından realite şudur ki, ortada öteden beri devam edip gelen bir CHP ve bunu benimsemeyen kalabalık bir vatandaş kitlesi vardır" diyen Ali Fuat Başgil, AP,YTP,CKMP'yi aynı gaye için yürüyen kardeş partiler görüyor,AP ile YTP'nin hatta CKMP'ninde içinde yer aldığı bir birleşmeye dikkat çekiyordu(84).

(82) Cumhuriyet, 07.08.1961

(83) Cumhuriyet, 21.08.1961

(84) Cumhuriyet, 26.08.1961

Bir taraftan sağda birleşme formülleri üzerinde durulurken, diğer taraftan AP ve YTP kendi örgütlenmelerini güçlendirebilmek amacıyla eski DP'lilerle irtibat kurmaya devam ediyorlardı. YTP Yüksel Menderes'in partisine katıldığını ilan ediyordu. Nilüfer Gürsoy ve Samet Agoğlu'nun YTP'ye gireceği söyleniyordu. Ayrıca Yassıada Avukatlarından Talat Asal, Hüsamettin Cindoruk gibi isimler YTP'ye üye oldular. YTP Genel Başkanı Alican "1946'da DP'ye ne kadar ihtiyaç varsa bugünde 1946 DP'sinin yerine geçecek olan YTP'ye o kadar ihtiyaç vardır" diyerek YTP'nin DP'nin gerçek temsilci olduğunu vurgulamaya gayret sarfediyordu. AP'yi destekleyen yayın organı Son Havadiste YTP'nin tutumu, "yeni kurulmakta olan rejimi istismar olarak" niteliyordu.

15.09.1961'de Yassıada Mahkemesi, kapatılmış DP'nin 15 üyesi hakkında ölüm cezası ve 32 üyesi hakkında da müebbet hapis cezası verildiğini açıkladı. Diğer DP'liler 415 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırılmışlardı. Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan dışındaki bütün ölüm cezaları değiştirildi. Siyasi parti liderleri Adnan Menderes'in kurtarılması konusunda Devlet Başkanı Cemal Gürsel'le görüştüler. Fakat bu konuda MBK'yi ikna edemediler. Kamuoyunda bu siyasi gelişme büyük üzüntü yarattı...(85)

AP içinde beliren hizip, Ragıp Gümüşpala'ya sert tepki göstermeye başladı. Öncelikle Yuvarlak Masa toplantısının gizli kalmış taraflarının açıklanması istendi. Bu istek doğrultusunda AP GİK'in de Yuvarlak Masa zabıtlarının açıklanması, aksi takdirde Yuvarlak Masa Antlaşmasına sadık kalmayacakları kararını almaları Ragıp Gümüşpala'yı hedef alıyordu. Aslında Yuvarlak Masa Toplantısına Ragıp Gümüşpala'nın yanısıra parti temsilcileri de katılmışlardı. Ragıp Gümüşpala'nın istifa söylentileri basına yansımıştı. AP İzmit İl Örgütü Ali Fuat Başgil'in AP Genel Başkanlığına getirilmesinin birleştirici olacağını ileri sürdü.(86) Genel başkana karşı hizip zaman zaman seçim meydanlarında da kendini gösterdi. Sözelimi Trabzon mitinginde dağıtılan beyannamede Gümüşpala'nın İnönü ile anlaşarak AP'yi kurduğunu ileri sürüyordu. Dayanak olarak da Ragıp Gümüşpala'nın İzmir'de basın mensuplarının siyasete atılıp atılmayacağı konusundaki soruya cevabı "siyasi hayata atılmam bahis konusu olursa büyük İsmet İnönü'nün saflarında bulunmayı tercih ederim" sözü seçiliyor, "teveli mümkün olmayan bu sözün sahibi Ragıp Gümüşpala dış görüşü ile CHP'ye girmiyor fakat CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün emri ile AP'yi kuruyor" deniliyordu (87).

Yine Samsun mitinginde, Gümüşpala'yı İnönü'nün elini öperken gösteren fotoğraf dağıtıldığı gibi, Gümüşpala'nın "siyasete atılırsam benim yerim İnönü'nün yanındır" sözü, AP'lilerin "O'na nasıl güveneceğiz". kaygılarını beraberinde getiriyordu (88).

AP diğer taraftan YTP ve CKMP tarafından "muvazaa partisi olmak, İnönü ile birlikte hareket etmek, MBK ile anlaşmakla suçlandı. Bölükbaşı, Gümüşpala'ya fermanlı mı? şerbetli mi?" olduğunu soruyordu bu anlayış içerisinde (89) .

(85) Cumhuriyet, 16.9.1961

(86) Cumhuriyet, 21.9.1961

(87) Mehmet Yorgancıoğlu, "AP'nin kuruluşunun otuzuncu yılı ve DYP, *Yeni Forum*, Mart, 1991, s:37

(88) a.g.m., s:38

(89) Cumhuriyet, 05.10.1961

Seçim gezisinde Gümüşpala, yurtiçi gezisinin bir propaganda için değil, vatandaşlarla tanışmak maksadıyla tertiplendiğini, partiler arası anlaşmazlığı ortadan kaldırmak için uğraştığını, kanunların, adaletin ve kahraman ordumuzun teminatı altında yapılacak seçimlerin kardeşlik havası içinde sonuçlanacağını AP'nin iktidara geleceğini, AP'nin hiç bir sınıfa dayanmadığını vurguluyordu. Mitinglerde "Tehditler Türk milletini şahlandırmaya kafidir" "politika entrika değildir" "Türk daima zulmü yok eder ve zulme de karşı durur" dövizleri ile geçiş dönemine duyulan tepkiler bir ölçüde sergileniyordu. AP'nin mücadelesi bu süre için 27 Mayıs'a karşı "nefis müdaafası" olarak görülüyordu.

D. 1961 GENEL SEÇİMLERİ SONUÇLARI :

15 Ekim 1961 günü "nisbi temsil sistemi" ile milletvekili ve senatör seçimleri yapıldı. Genel seçim sonuçları şöyledir: (90)

Partiler	Milletvekili	Oy yüzdesi	Senatör
CHP	173	36.7	36
AP	158	34.7	71
CKMP	54	13.9	16
YTP	65	13.7	27

Bu tabloya göre parlamentoya giren partilerden hiç birisi tek başına çoğunluğu sağlayamamıştı. CHP ile AP arasındaki oy farkı %2'den ibaretti. Bu açıdan bakıldığında AP'nin seçimden zaferle çıktığı söylenebilir. Kaldı ki Millet Meclisinde ikinci sırada olan AP, senatoda birinci parti idi (91).

27 Ekim 1957 seçim sonuçları ile kıyasladığımızda, 15 Ekim 1961 seçimlerinde alınan sonucun nedeninin 27 Mayıs siyasal uygulamaları olduğu görülmektedir. 27 Ekim seçiminde DP'nin %47.70 oyu, CHP'nin ise %40.82 oyu vardır. Muhalefetin (CHP+MP+CMP) ile toplam oyu %51.84 idi. Oysa 15 Ekim 1961 seçim sonuçlarına göre CHP'nin % 36.7, Muhalefetin ise (AP+YTP+CKMP) toplam %62.3 oyu mevcuttu Meclis aritmetiği AP merkezli bir sağ koalisyonu öngörüyordu. Ne yazık ki, etkinliğini sürdüren ihtilal ve ihtilalciler CHP'nin karşısındaki bu üç partiye iktidar olma fırsatını tanımamıştır (92).

Buna göre devrik DP tabanının seçimden büyük bir güçle çıktığını söylemek mümkün. Bu aslında olağandı. Çünkü ne esnaf tüccar ikilisinde azalma olmuş ne de çoğunluğun CHP'ye meyletmesi için ortada neden vardır. Köylünün öyle bir müzahhas anlayışı vardır ki bunun ölçüsü gündelik hayatındaki maddi olanaklar ve dört yılda bir kullanmaya alıştığı seçme hakkıdır. DP köye eskiye oranla daha rahat bir yaşamı getirmiş, ürün fiyatlarını arttırmış, jandarma baskısını yok etmiş islamcı doğucu akımları memnun etmiştir (93).

(90) Türkiye İstatistik Yıllığı 1989 , T.C. Başbakanlık D.İ.E. s:140

(91) Cüneyt Arcayürek, *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar (1960-1965)* , İstanbul, 1984, s:135

(92) Eroğlu, a.g.e.,s:126

(93) Hikmet Bila , *Sosyal Demokrat Süreç İçinde CHP ve Sonrası* ,Milliyet Yayınları,İstanbul,1987,s:260

Amerikalı araştırmacı Weiker'in yorumuna göre Türk köylüsü MBK'nu ciddiye almamıştır (94).Sonuçta tabanın siyasal tercihi değişmemişti. 1961 seçimleri sonuç itibariyle Türkiye'yi ilk kez koalisyon hükümeti ile tanıştıracaktı.15 Ekim 1961 seçim sonuçları henüz czmlenmeden yeni bir siyasal aşamaya gelindi.

a) Cumhurbaşkanlığı Seçimi:

AP içinde Cumhurbaşkanlığına aday olarak Ali Fuat Başgil nerildi. Ali Fuat Başgil'in önerilmesi parti içinde büyük tartışmalara yol açtı.Ali Fuat Başgil'i destekleyen hizip, aşını sağcı görünen ve sayıları 15-20'yi bulan milletvekillilerinden oluşan muhafazakarlardı. Asıl büyük kuvvet hline gelmiş olan ve adına "idealistler" denen grup ise Ali Fuat Başgil'e karşıdır. İdealistlere göre "Ali Fuat Başgil, partinin değil muayyen bir görüşün adamıdır. Atatürk inkilabından yana olmayıp gericilerin temsilcisi hüviyetinde görünmüştür". Bu bakımdan, Başgil, birleştirici olması gereken Cumhurbaşkanlığında bilakis ayırıcı kalacak ve bilhassa böyle bir intikal devresinde zlenilen huzur, sükun ve hatta ve tarafsız idare dahi kurulamayacaktır. İdealistlerin Başgil'in karşısında adayları yoktur. Ve meselenin prensibi halledildikten sonra Meclis grubunun kararına güvenmektedirler. AP içinde nc grup ise AP Genel Başkanı Rağıp Gümüşpala'nın Cumhurbaşkanlığına aday olmasını önermişler, Gümüşpala'nın aday olmayacağını açıklaması üzerine idealistleri desteklemişlerdir.

Rağıp Gümüşpala parti içindeki gelişmeler üzerine yapmış olduğu açıklamada, AP'nin en güçlü hale gelmesinden sonra fikir ve kanaatleri ile programa aykırı bazı problemlerin ortaya atılmasının üzücü olduğunu, "... aksi vaziyet karşısında Şerefle başladığı tarihi vazifesini gene Şerefle bırakarak sinei millete dönmeye razıdır.." diyerek siyasal gerginliği sona erdirdi.27 Ekim 1961 günü MBK'nin adayı Cemal Grsel çoğunluğun oyuyla Cumhurbaşkanı seçildi. (95) Bu siyasal gerginlik senato ve Millet Meclisi başkanlarının seçimlerinde de yaşandı. Senato başkanlığına, AP'nin önerdiği Suat Hayrı rgpl seçildi. Ancak Millet Meclisi Başkanlığı AP ile CHP arasında aday konusunda anlaşmazlığa yol açtı. Mecliste çoğunluğu olan CHP, Fuat Sirmen üzerinde ısrarlı iken AP Nihat Erim'i önermiştir. Yedi gün süren başkanlık krizi, dokuzuncu turda 341 katılımdan 227'sini alarak, Fuat Sirmen'in seçilmesiyle sona erdi. Oyların kaynaklarına bakıldığında Fuat Sirmen'in CHP'nin 171, AP'nin 46, YTP'nin 10 oyunu aldığı görülmektedir (96).

b) Hükümet Kurulması alışmaları:

15 Ekim sonuçlarına göre partilerin Millet Meclisindeki ye sayıları bu partilerden

(94) Walter F. Weiker, *1960 Türk İhtilali* ,eviren Mete Engin,Cem Yayınevi,İstanbul,1967, s:175

(95) Tercüman, 28.10.1961

(96) Cumhuriyet, 02.10.1961

herhangi birisinin tek başına hükümet kurmasına yetmemektedir. Bu durumda iki veya daha çok partinin birlikte hareketle karma hükümet kurmaları bir zorunluluktur.

AP Meclis grubuna "hükümet kurulması sorunu" getirildiğinde farklı iki görüş belirdi. Aşırı sağcılarla kendilerini müfrit ilan eden eski DP'liler, hiç bir kabineye girmemek ve en sert muhalefeti savunurken, mutediller ise memleket menfaatleri icap ettirdiği takdirde sağduyunun emrettiği yolda hareket etmeyi ve intikal devresini sarsıntısız geçirmeyi savunmaktadırlar. (97). Koalisyona taraf olanlar da " Koalisyonun hangi partilerle gerçekleşeceği, Başbakan'ın kim olacağı gibi konularda farklı yaklaşımlar sergiledi. Mutediller CHP+AP formülüne sıcak bakarlar, bir kısım AP'li YTP ile koalisyonu öngörüyordu. Ayrıca AP+YTP+CKMP önerisi ile birlikte AP+CHP+YTP formülleri de sözkonusu idi.

Bu arada Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel Kabine buhranını çözmek amacıyla Senato ve Millet Meclisi başkanları aracılığıyla siyasi partilere bildirilen "permütasyon teşebbüsü" (98) yalnızca YTP Meclis grubunda onaylanmış diğer partiler bunu uygun görmemişlerdir. Bu yeni yöntem üzerinde ciddi olarak durulmamış fakat meclisin açılmasından beri devam eden koalisyon teşebbüsleri bu yüzden hız kazanmıştır.

AP içinde hükümet formülleriyle koşturucu hiziplerle ilgili olarak kopmalara ve yeni bir partiye yönelineceğinin belirtilmesi üzerine AP Merkez İdare Kurulu bir tebliğ yayınlayarak "çok partili rejimle idare edilen büyük garp demokrasilerinde olduğu gibi siyasi partileri kendi bünyeleri içinde program ve prensipleri etrafında çeşitli fikir cereyanlarının bulunması bu rejimin en tabii icaplarından biri sayılmak lazım gelir. Nitekim memleketimizde öteden beri mevcut eski partiler içinde bile bu gibi fikir tartışmaları daima müşahade edilmiş ve edilmektedir" denilmiş ve AP'nin Genel başkanı etrafında kenetlenmiş güçlü bir topluluk olduğu vurgulanmıştır (99). Buna rağmen müfritler, 7 Kasım'da AP Birinci Meclis Grubu Toplantısında, üçlü koalisyon kurabilmek için YTP ve CKMP'yi saflarına davet eden deklarasyonu yayınlamıştır:

"AP T.B.M.M. Grubu 07.11.1961 günü saat 16.00'da toplanarak şu hususu kararlaştırmıştır:

İkinci Cumhuriyetin ilk TBMM tarafından Cumhurbaşkanı seçilen sayın Cemal Gürsel'in yetkisi dahilinde bulunan hükümet teşkili bahsinde bizzat bir tayin yapabilecek iken, T.B.M.M. ve partilerin bir hürmet ifadesi olarak sağlam bir hükümet kurmak maksadıyla partilere ihzari çalışma ve istişare fırsatı vermiş bulunmaktadır. Bu ihzari çalışmalar cümlesinden olarak 15 Ekim seçimlerinde CHP'ye nisbetle bu partinin içtimai ve siyasi zihniyet ve programından farklı, içtimai ve siyasi zihniyete ve bağdaşabilir programlarına

(97) 03.11.1961 Ali Fuat Başgil, Koalisyonla ilgili olarak, "Koalisyon bulgurla, pirincin karışması şeklinde bir birliktir... partilerin koalisyonundan bahsediyorsanız bu ancak bir fikir ve zihniyet ailesinin kardeşleri arasında mümkün olabilir. Bu kardeşlerin kimler olduğu milletçe malumdur. Birbirinden zihniyet ve fikir bakımından ayrı olan partilerin koalisyon teşkil etmesi güçtür, ve devamsız olur..."25.10.1961, Cumhuriyet

(98) Üç partinin 8'er aylık süre ile nöbetleşe iktidara gelmeleri anlamını içeriyor.

(99) Cumhuriyet 07.11.1961

sahip olan AP, YTP ve CKMP'nin sağlam bir hükümet teşkili için koalisyon hazırlığı yapmalarında zaruret bulunduğu aşikardır.

Bu durum muvacehesinde istişare sonuçlarını sıhhatli bir şekilde Sayın Devlet Başkanına arz edebilmek maksadıyla YTP ve CKMP'yi üçlü koalisyon için Türk Milletinin huzurunda işbirliğine davet ediyoruz."

Bu deklarasyon üzerine YTP yayınladığı tebliğde, YTP'nin hükümet kurulması çalışmalarında bütün parti meclis gruplarının memleket menfaatlerinin lüzumlu kıldığı istikamette işbirliği yapmalarından yana olduğunu, CKMP ise açıkça koalisyona iştirak etmeyeceğini belirtti. YTP Meclis Gruplarının AP ve CHP Meclis Grupları ile birlikte hükümetin kurulması gayretlerine katıldığını, YTP+AP+CHP koalisyonu bahis mevzuu olduğunda; Partimiz Meclis Grubu, AP+CHP milletvekilleri mevcudunun bir koalisyon hükümeti kurmaya büyük ekseriyet halinde kafi geleceğini bu itibarla bu iki partinin müştereken istikrarlı bir hükümet kurabileceklerini, bu halde YTP'nin seviyeli ve anlayışlı bir muhalefet örneği verebileceğini ifade etmiştir. Üçlü bir koalisyon hükümetinin kurulmasında zaruret görülmesi halinde ise, koalisyona iştirak edeceğini bildirmiştir (100).

CKMP, koalisyon dışında kalma kararı AP'nin tüm girişimlerine karşın değiştirmede (101). Geriye tek çözüm yolu kalıyordu. AP+CHP koalisyonu. Bu ortamda Devlet Başkanı Cemal Gürsel, Fahri Özdilek ve Sıtkı Ulay vasıtasıyla CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye ikinci Cumhuriyetin ilk hükümetini kurmayı teklif etti (102).

CHP+AP koalisyonu siyasal gündemindeki yerini aldı. AP'nin koalisyonda yer alması bazı şartlara bağlıydı. Genel Af çerçevesinde siyasi mahkumların da affının sağlanmasına yönelik bir maddenin hükümet programına girmesi, servet beyannamelerinin kaldırılması ve verilmiş olanlarında iptaline gidilmesi, Tasarruf bonolarının kaldırılması, vergi mevzuatının yeniden ele alınarak ıslahı ve vatandaşın ödeme iştirak gücüne göre verginin düzenlenmesi, çiftçiden alınan arazi vergisinin tamamen kaldırılması şartları ileri sürüldü. Ayrıca kabinenin tarafsız bir kişi başkanlığında kurulması isteniyordu. İsmet İnönü'nün CHP Genel Başkanlığından istifa etmesi isteniyordu (103).

AP Meclis Grubunda 14 Kasım 1961 günü başlayan oturum hayli hararetle geçti: İsmet İnönü'nün başbakanlığı konusu tartışılırken Kamuran Evliyaoğlu; "İsmet İnönü Genel

(100) Cumhuriyet 09.11.1961

(101) Ali Fuat Başgil Cumhurbaşkanlığı adaylığının engellenmesi üzerine milletvekilliğinden de istifa ederek Ankara'dan ayrılmasına rağmen AP+CKMP+YTP koalisyonunun için arabuluculuk yapmak üzere Ankara'ya döndü. Ancak girişimleri sonuçsuz kaldı.

(102) Cumhuriyet, 10.11.1961

(103) Cumhuriyet, 14.11.1961 Sıtkı Ulay: "Partilerin ördek olup başlarını suya sokacaklarına inanmıyorum. Emanullah Çelebi: "27 Mayıs'a dönelim mi? Bir umumi af asla düşünülemez. İsterlerse yapsınlar. Yassıada kararlarına kimse dokunamaz". Ahmet Yıldız: "Siyasi ortamın müsait olacağı devreden önce her türlü affın faydadan çok zarar getireceğine inanıyorum" diyerek Genel siyasi af istemine yönelik tepkilerini ortaya koyuyorlardı.

Başkanlıktan istifa etmez. Ederse CHP'de bir hizipleşme başlayacaktır. İnönü bunu bildiği için istifa etmeyecektir. Kendisinin Başbakanlıkta kalmasını kabul edelim"dedi Bu görüşe Adana Milletvekili Sakıp Önal; "Bir intikal idaresini kabul etmek lazımdır. Amma İnönü'nün arkasında gidemeyiz". Ardından konuşan Reşat Özarda, Muzaffer Döşemeci, Mehmet Turgut aleyhte konuştuğu gibi, süren tartışmada 45 müfrit konuşmacı söz almıştır.

Ertesi günde devam eden toplantıda, Burhan Apaydın, Orhan Apaydın, Turhan Kapanlı, Selahattin Baykal, Kadri Özek, Nihat Su, İhsan Sabri Çağlayangil, Neriman Ageoğlu, Erol Akçal gibi mutediller görüş bildirdi. Kadri Özek, Burhan Apaydın, Erol Akçal konuşmalarında: CHP+AP koalisyonu üzerinde durarak kabinede birleşmenin CHP ile işbirliği olmadığı tema olarak ele almış; Erol Akçal " Hareket mebdemiz şunlar olmalıdır: Bizim meselemiz CHP'nin iyi veya kötü olduğu meselesi midir? Bizim meselemiz parti menfaati meselesi midir? Biz bu meclisin kapılarını açık bırakmak mecburiyetindeyiz. Parti mülahazalarını bir tarafa bırakmak ve akli selimle hareket etmek lazımdır. Bir koalisyon hükümetinde CHP ile birleşmek, CHP ile işbirliği yapmak değildir. İki noktadan hareket etmeliyiz. Bunun biri cesaret diğeri akli selimdir. O halde koalisyona gitmemiz lazımdır. Hisleri bir tarafa bırakmak lazımdır".

Burhan Apaydın ise konuşmasına koalisyonun tanımı ile başlayarak "YTP ve CKMP'ye yanaşmadan doğrudan doğruya bir CHP ile koalisyon yaparak kuvvetli bir iktidarı gerçekleştirmek suretiyle, icraatçı bir parti olduğumuzu göstereceğiz. Bu CHP ile işbirliği değildir. Koalisyon hükümete iştirak etmektir. Grup olarak CHP ile yapacağımız müşterek çalışmaların belki aksi tesirleri olabilir. Fakat biz bu tesirlerin izalesi yolunu arayacağız. Bizler bugün memleketin menfaatleri bakımından şahsi düşüncelerimizden durumlarımızdan feragat etmemiz lazımdır. Ve milletvekili olduğumuzu da düşünmemiz gerekir. Bize seçimler sırasında kin ve husumet partisi dediler. Bunu temsil ettiğimizi söylediler. Biz bunun aksini ispata kararlıyız..."Kadri Özek; "Ne CHP, ne müzaheret, ne partime ihanet, fakat yalnızca memlekete hizmet" (104) diyordu.

AP Meclis Grubunda 15 Kasım 1961 tarihli oturumunda, yirmiiki milletvekili ve senatör imzasını taşıyan önerge verildi. "İsmet İnönü başkanlığında koalisyon hükümetinin teşkilini teklif ediyoruz".Oylama sonucunda 89 hayır, 87 evet ve 14 çekimser oy çıktı. Bu sonuç Meclis Grubunda karışıklığa sebep oldu. Müfritlerin sepete fazla oy attıkları iddia ediliyordu... Aslında AP tüzüğü bu gibi durumlarda Meclis Grubuna yetki tanııyordu (105). 45.maddenin 3. bendi ile Genel İdare Kuruluna bir koalisyon hükümetine iştirak edilip edilmeyeceği hakkında yetki veriyordu. Meclis Grubunda karışıklığın uzaması üzerine Gümüşpala kürsüye çıkarak; "Madem ki temayül müsavut dairesindedir. O halde Genel İdare Kurulu fiilen vazifesine başlayacak ve koalisyon mevzuunda alacağı kararı size bildirecektir" dedi. Bu sırada 14 çekimser oyun sahiplerinden 6'sı evet dediklerini bildirdiler. Genel Başkan

(104) Cumhuriyet 15 Kasım 1961

(105) 45.madde ; "Hükümet koalisyonlarına iştirak ancak Merkez İdare Kurulu kararı ile olur.Durum ilk toplanacak Temsilciler Meclisine sunulur".

Ragıp Gümüşpala bu suretle meselenin daha hızlı tavazzuh ettiğini söylemiş ve "grup temayülünün çoğunlukla koalisyoncu" olduğu belirterek kürsüden inmiştir. Böylece AP grubu koalisyona katılma kararı aldı (106).

CHP'den İsmail Rüştü Aksal, Fethi Çelikbaş, Hıfzı Oğuz Bekata, Turhan Feyzioğlu, Tahsin Banasoğlu, Orhan Öztürk, Kemal Satır, AP'den Şinasi Osma, Burhan Apaydın, Ferit Alp İskender, Muhittin Güven, İhsan Sabri Çağlayangil, Kamuran Evliyaoğlu, Cahit Oral'ın katılımıyla oluşturulan ortak komisyon "hükümet programı" hazırlayıcısı oldu. Hükümet programında, İktisadi durgunluğu gidermek, memleketin hızla kalkınması, iktisadi ve mali tedbirler, vergi adaleti, ziraatta arazi vergisinin kaldırılması, işçi davalarının halli için kazancından kesilen tasarruf bonosunun kesilmesine son verilmesi, aşırı sağsol cereyanlar ve totaliterliğin her şeklini redetmek gibi AP'nin koalisyon şartları "siyasi genel af" dışında hükümet programında yer alacak ortak bir metne bağlandı (107).

AP Grup Meclisinde Hükümet programı okunduğunda Başbakan yardımcısı Akif İyidoğan'nın "bu program İnönü'nün kafasından çıkmıştır" sözleri tartışmalara yol açtı. Müfritler ;45 sayılı kanunun kaldırılması ,27 Mayıs'tan sonra işbaşına gelen emeklileri iş başında kalıp kalmayacağını açıklanmasını ,27 Mayıs'tan sonra açığa çıkarılan ve beraat edenlerin vazifelerine iade edilip edilmeyeceği (108) konularına hükümet programında yer verilmesini istediler.

c) Koalisyon Hükümeti

AP Genel başkanı Ragıp Gümüşpala partide çalışmayı tercih ettiğini ve hükümetin rahat çalışabilmesi için faaliyetini partide ve parlamentoda sürdüreceğini, koalisyon konusunda bakan olmak için çaba sarfetmediğini söylemiştir. Sonunda 20.11.1961 tarihinde AP'den Akif İyidoğan (Başbakan yardımcısı), Nihat Su, Necmi Öktem (Devlet Bakanı), Ahmet Topaloğlu (İçişleri Bakanı), Cavit Oral (Tarım Bakanı), Kamuran Evliyaoğlu (Basın Yayın Turizm Bakanı), İhsan Gürsoy (Ticaret Bakanı), Muhittin Güven (İmar ve İskan Bakanı), Dr.Suat Zeren (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı), Cahit Akyar (Ulaştırma Bakanı) olarak koalisyon hükümetinde yer aldılar (109).

AP'li milletvekillerinin hükümette yer alması siyaset yaşamımızda önemli bir aşamayı oluşturmuştur. İki rakip partiye mensup senatör ve milletvekillerinin aynı hükümet programında işbirliği yapmaları, halkın ilk defa göreceği bir deneyimdi. Koalisyon Hükümetinin kurulması demokrasi geleneği açısından da çok büyük bir önem taşıyordu. AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala ve mutediller hükümet buhranının aşılmasında tarihi bir sorumluluk örneği oluşturdular. Bu davranışları AP'ye prestij kazandırdığı gibi, kendini kabul

(106) Cumhuriyet 16.Kasım.1961

(107) TBMMTD : Dönem I, Cilt I, ss: 118-125

(108) Cumhuriyet ,28 Kasım 1961

(109) Bakanlar Kurulu tam metin için TBMMTD. Dönem:I,Cilt:I,ss: 113-114.

etmesine de yardımcı oldu (110).

Hükümetin icraatına ilk tepki memur zammının ertelenmesi önerisi karşısında AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'dan geldi. Bundan sonra hükümetin önünde halledilmesi gereken çok ciddi sorunlar vardı. Elli ağanın geri döndürülmesi, siyasi af, üniversiteden çıkarılan profesörlerin geri dönmesi gibi 27 Mayıs iktidarının uygulamalarına son vermek gerekiyordu .Ancak AP ,siyasi affi ilk halledilmesi gerekli mesele olarak görüyordu.Bu konuda YTP ve CKMP ile temasa geçilmesi parlamento dışındaki güç odakları Devrim Ocağı, Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti gibi derneklerin protestolarına neden oldu. Hükümet yaptığı açıklama ile "geçmiş siyasi mücadelenin yaralarını tamamen tedavi etmenin dikkat ve önemle gözönünde bulunduralacağı, ancak bunu zamanın bilahare tayin edeceği prensibi tayin ediyor" denilerek af konusu erteleniyordu.

Diğer yandan sosyoekonomik yapıya yönelik çalışmalar da sözkonusu. Ekonomik durgunluğu gidermek ve bir canlılık yaratmak amacıyla hükümetin acil kararlar aldığı ve bu amaçla Banka Kredileri Tanzim Komitesini toplayarak kredi olanakları yaratıldığı görülmüştür. Her türlü israftan kaçınılması esastı. Bu konuda özel sektörle DPT işbirliğine çağrılıyordu.Ülkenin doğusunda yaşanan kıtlık ise acil çözüm bekleyen bir başka sorun idi (111).

d) Hükümete Yönelik Parti İçi Mücadele

Koalisyonun kurulmasına yönelik engellemeleri sonuçsuz kalan "müfritler" hükümete karşı etkin muhalefete geçtiler. Burhan Apaydın ve 68 arkadaşı Başbakanlığa bir önerge vererek Başbakan İnönü'nün, AP Grubunda hükümet politikasını açıklamasını istemiştir. Partinin sevk ve idaresinin de kötü olduğunu söyleyen Apaydın eleştirilerin dozunu arttırarak 96 arkadaşıyla birlikte bu defa AP Meclis Grubuna bir takrir verdi.Takrirdede şu konulara yer verildi :

1. Partinin bir politikası yoktur. Bu yüzden hadiseler karşısında nasıl hareket edilmesi konusunda müşkülât çekilmektedir.
2. Hükümete iştirak edilmesine rağmen, iktidar partisinin vazife ve mesuliyetlerini müdrük bir şekilde hareket edilmemektedir.
3. Parti çeşitli memleket meselelerini sistemli bir şekilde ele almamaktadır.
- 4.AP Bakanları icraatlarında parlak görünmemektedir.
5. Parti olarak teşkilatla irtibat gittikçe zayıflamakta, bu yüzden de teşkilatta huzursuzluk baş göstermektedir.
6. Sevk İdaredeki hatalar, koalisyon hükümetini zayıflatmakta Parti Meclis Grubu zedeleyici hareketlerde lakayıt kalmaktadır.
- 7.Memleketi sükun ve istikrara kavuşturacak tedbirler üzerinde layıkı vech ile durulmamaktadır

(110) Tevfik Çavdar ,a.g.e,s:2090

(111) Cumhuriyet ,22.1.1962

8. Ege seyahati ne maksatla yapılmıştır? Bu hususta bir grup kararı var mıdır? Bütçe müzakereleri sırasında milletvekilleri ve senatörleri Ege'ye götürmek zararlı olmamış mıdır?(112).

Parti içinde hükümete karşı olan bir başka grubun başını ise Cevdet Perin çekiyordu. Bu grup da AP GİK ve hükümetteki AP'li üyeleri görevlerinden uzaklaştırmak istedi. Sonuç olarak, AP Meclis Grubunda iki görüş ağır bastı. Bu görüşlerden birisi Genel Başkan dahil, GİK istifa etmesini dolayısıyla koalisyonun bozulmasını istemektedir. İkinci grup ise, parti yüksek kademelerinde herhangi bir değişiklik yapılmamasını istemekte ve koalisyonu desteklemektedir. Gelişmeler karşısında AP GİK ise partiyi kendi otoritesi altında toplamak ve hiyerarşik bir disiplin dahilinde grubu kademelendirmek gayreti göstermektedir. Bu meyanda milletvekillerinin münferit hareketlerine mani olmak için sözlü soru önergelerini, kanun tekliflerini ve Meclis içi konuşmalarını grup kararına bağlamak istemektedir. Koalisyonun ancak bu disiplin içinde yürüyeceğini kabul eden AP GİK karşısında parti içi hizip grupları bulunmaktadır.

AP içinde iki büyük hizip arasında uzlaşma sağlamak üzere AP Meclis Grubu toplandı. Toplantıda Gümüşpala eleştirilere yönelik olarak yaptığı konuşmada da koalisyonun gerekliliği üzerinde durarak, yurt gezileri esnasında vatandaşın isteğinin de bu doğrultuda olduğunu belirterek "Bu koalisyon yaşamalıdır. Yaşaması zaruridir. Biz hükümetin başarıya ulaşması için yardımcı olmalıyız" diyordu. AP'li Bakanlarla ilgili olarak da "AP'li Bakanları GİK seçmiştir. Bizim Bakanlarımız, bizim güvenimize teveccühümüze layık kaabiliyette ve ehliyettedir" diyordu (113). Partinin genel politikasına yönelik eleştirilere verdiği yanıtta bu konuda yetkili organın tüzük gereğince Merkez İdare Kurulu olduğunu belirtiyordu. Burhan Apaydın ise ısrarla "af konusuna işaret ederek Genel Başkan ve GİK'in çalışmalarının yetersizliği üzerinde duruyordu. Nuri Beşer, yaptığı konuşmada hükümette yer alamayan milletvekillerinin darılmadıklarını belirterek, bir an önce kongreye gidilmesini istemektedir(114).

Kadri Özek, İhsan Sabri Çağlayangil, Haluk Nurbaki yapıcı eleştirilerde bulunarak, partinin disiplin, dayanışma içinde çalışması, koalisyonun desteklenmesi ve hükümete rahat çalışma imkanı verilmesi noktasında birleşmişlerdir. Yoğun geçen AP Grup toplantısı sonucunda ittifakla "AP Meclis Grubunun tam bir uyum içinde Genel Başkan etrafında toplandığı ve müttehit olarak koalisyonu sonuna kadar desteklemek üzere grup adına Burhan Apaydın ve Nihat Kürşad'ın bir deklarasyon kaleme almasına karar verildiği" açıklandı. Çıkan kararlar AP koalisyon hükümetinin desteklenmesi, Gümüşpala ve ılımlılar için geçici bir

(112) Cumhuriyet, 23.1.1962

(113) Cumhuriyet 24.1.1962

(114) AP Zonguldak milletvekili Nuri Beşer, Anadolu kulübünde Türk Silahlı Kuvvetleri ve mensuplarına hakaret etti. İller Bankası Selahattin Babüroğlu'nun ihbarı üzerine Beşer saklanmak zorunda kaldı. Silahlı Kuvvetlerinin tepkisinin büyük olması üzerine Ankara gerilimli günler geçirdi, ciddi güvenlik önlemleri alındı. 31 Ocak'ta Beşer AP'den atıldı; dokunulmazlığı kaldırılarak 1 yıl ağır hapis ve 4 yıl Tatvan'da sürgün cezası verildi.

başarıydı. AP Senato ve Meclis Grubu Umumi Heyeti toplanarak partinin genel politikası ile ilgili konular görüşülerek, alınan kararlar tekrarlandı (115). AP Meclis Grubu seçimleri yapıldı. Ömer Faruk Saraç'ın çekilmesi ile başkanlığa Saddetin Bilgiç, grup başkanlık vekilliklerine ise Cihat Bilgehan ile Ferruh Bozbeyli getirildi. Grup idare heyeti ise, Ziya Altunoğlu, Faruk Sükan, Şadi Pehlivanoglu, Arif Hikmet Güner, Halim Aras, Reşat Özarda, Turgut Çulha, Ali Naili Erdem, Mazhar Arıkan, İbrahim Tekin, Osman Şahinoğlu ve Ramiz Şener seçildi. AP Meclis Grubunda müfritler çoğunluğu sağlamışlardı.

e) Koalisyonunda Birliği Sağlama Çabaları:

AP parti içi muhalefetin CHP ile AP'nin ortaklık yanlılarını hedef alarak sürekli hükümeti eleştirmeleri üzerine İnönü başkanlığında CHP'li ve AP'li üyelerin katılımıyla bir toplantı yapıldı. Toplantıya AP Genel Başkanı ve GİK tarafından görevlendirilen Şinasi Osma, Kamuran Evliyaoglu, Kadri Eroğan katılmıştı. Toplantı sonunda İnönü, "...Tam bir mutabakat halindeyiz. Müsbet neticeleri de mutlaka tahakkuk edeceğiz" ifadesini kullandı(116). Koalisyonun kuvvetlenmesi için hükümet ile AP ve CHP idarecilerinin birleşik toplantı yapması kararı alındı. Böylece, hükümetten ve gruplardan gelecek kanun, gensoru, meclis soruşturması gibi murakabe vasıtaları işletildiğinde koalisyon gruplarının tutumları bu toplantıda tespit olunacaktı.

AP parti içi muhalefetin bir türlü dindirilememesi, CHP'yi de etkiledi. Koalisyonu benimsemeyen CHP'liler, Genel Başkanları İsmet İnönü tarafından engellenmektedir. (117)

Bu süreçte Ragıp Gümüşpala'nın Ege gezisi partililerin arzu ve istekleri açısından büyük önem taşıyordu. Miting alanlarında partililerin ellerinde taşıdıkları dövizlerde "Ömürlü koalisyon Afla mümkündür", "Olur mu böyle olur mu? Afsız kardeşlik olur mu?", "Koca gövdeyi kuyruk gören miyoptur", "Gaf değil Af istiyoruz", "Önce Af sonra ekmek", "Af Türk milletinin şanıdadır", "Kayıtsız şartsız Af istiyoruz", "Komünizm en büyük düşmanımızdır" (118). Gümüşpala af avazleri ve dövizler karşısında yaptığı konuşmada "sizin seçtiğiniz senatör ve milletvekili arkadaşlar Meclis çatısına ilk adımlarını attıkları andan itibaren, hükümetin itimat oyunu alışının onikinci günü bu mevzuu Meclis grubuna getirilmek suretiyle işe başlamışlar, hükümet nezdinde de teşebbüsleri yapmışlardır. Biliyorsunuz ki af bir kanun mevzuudur. Bir kanun hazırlanması ve meclise getirilmesi zamana muhtaçtır. Ama bu uzun bir zaman değil normal bir zaman ifade eder. Sizin seçtiğiniz senatörler ve milletvekilleri de aynı fikir istikametinde olduklarından bu konuda çalışmaktadırlar. Bana itimat ediniz" diyordu (119).

(115) Cumhuriyet 25.01.1962

(116) Cumhuriyet, 25.01.1962

(117) Cumhuriyet, 23.01.1962

(118) Son Havadis, . 20.01.1962

(119) Cumhuriyet,18.01.1962

Anayasa Mahkemesi kuruluncaya kadar faaliyetine devam edecek Adalet Divanı ile Soruşturma Kuruluna yönelik AP parti içi muhalefet üzerine Gümüşpala istifa etti. (120). Müfritlerin artan muhalefeti üzerine AP'li Bakanlar ile AP GİK üyeleri toplanarak hükümetin durumunu devam ettirmek için önlemler üzerinde duruldu, 17.02.1962 tarihli AP GİK kararı ile Burhan Apaydın partiden ihraç edilmiştir. AP, Apaydın'ın partiden ihraç gerekçesi olarak, parti yetkililerinden izin almaksızın Başbakanla görüşerek Başbakan mümessili olarak Kayseri cezaevine gitmesi, Genel Başkan Ragıp Gümüşpala ve Ege gezisine katılan milletvekili ve senatörlerin aleyhine beyan verme, partinin genel politikası ile ilgili yetkili olmadığı halde beyan vermesi, gizli olan parti grup toplantılarını basına anlatması, Yüksek Adalet Divanı ve Yüksek Soruşturma Kurulu ile ilgili hükümet tasarısını iki ay kadar tevkiflere sebebiyet vermesi, bütçenin M.M.'de müzakeresinde grup sözcülüğünü yapması gerekirken grup kararını ihlal ederek istifa etmesi ve son olarakta gerek parti içi gerekse parti dışı tutumları ile yurdun menfaatlerini ve milletin çok muhtaç olduğu huzuru ve sükunu ihlal etmesi, memleket ve milletin bütünlüğü aleyhtarlığı" ileri sürülmüştür(121). Apaydın ise "AP'deki kaydın önemi yok" diyerek şöyle konuşmuştur: "AP sevk idaresini elinde tutanların partiyi temsil etmedikleri bir vak'adır. Bu hakikat muvacehesinde bir müddetten beri parti içinde bir zihniyet mücadelesi yaptığım aşıkardır. Parti grubu arkadaşlarımın ayrı ayrı birer kıymet olmalarına mukabil partinin üst kademesine hakim bulunanların ehliyetsizlikleri ve acizleri hükümet çalışmalarını dahi memleket dava ve meselelerinin hallinde zayıflatmaktadır".

Burhan Apaydın'ın ihracı ile yetinmeyen AP Merkez İdare Kurulu, Gökhan Evliyaoğlu, Mehmet Turgut, Mehmet Ali Aytaç, Hami Tezkan, Tahsin Demiray'ı da ihraç etti (122). Yapılan ihraçları doğru bulmayan Cevdet Perin, Şükrü Akın, Orhan Apaydın AP Meclis Grubunu bir tebliğle ikaz etti. Onbir milletvekili durumu protesto amacıyla şartlı istifa etti: Cahit Okurer, Şükrü Akın, A.Naili Erdem, Muzaffer Döşemeci, Nevzat Özerdem, Sabri Kazgan, Reşat Özarda, Ziya Altınöğlü, Cevdet Perin, Kadri Özek, Orhan Apaydın.

Müfritler ise ihraca karşılık Ragıp Gümüşpala ve GİK ihracını istemişler ve AP Meclis Grubuna katılan 140 kişiden 70'i bu kararı "evetle" desteklemişlerdir.(123). Şartlı istifa eylemine Meclis Grup Başkanvekili Sadettin Bilgiç, Reşat Zaloğlu, Faruk Sükan da katılmışlardır. AP müfritleri, tüzüğün 81. maddesi (c) fıkrasına göre; "Memleket ve millet bütünlüğü, Cumhuriyet rejim aleyhtarlarının partiyeye girmelerini önlemek, girmişse partiden kayıtlarını silmek Merkez İdare Kurulu tanzim ve tesbit eder" ihraç etmesine karşın, AP Yüksek Hakem Kurulu üyelerinden Muzaffer Ünsal, GİK'in böyle bir tasfiyeye yetkili olmadığı gerekçesi ile mahkemeye vermiştir.

(120) Cumhuriyet, 16.02.1962

(121) Cumhuriyet, 19.02.1962

(122) Cumhuriyet, 21.02.1962

(123) Cumhuriyet, 21.02.1962

f) Talat Aydemir Olayının Siyasal Yaşama Etkileri:

AP içindeki siyasal çalkantı bir taraftan AP yönetimini diğer yandan hükümeti sarsarken, demokratik yaşam bir kez daha sarsıldı. Albay Talat Aydemir başkanlığında bir kısım birlikler harekete geçerek Meclisin feshini ve yönetime el koymak istedi. Olayın gerçekleşme nedenlerini ise İhtilalci grup : Türkiyenin daha dinamik bir sistem içinde ve daha kısa bir zamanda kalkınması, mevcut düzenin yenilenmesi biçiminde ortaya koyuyordu. Hareketin nedeni ise, seçimlerden sonra parlamento içinde ve dolayısıyla memlekette başlayan, genişleyen huzursuzluktu. Hareketin bastırılması ile birlikte Siyasi Parti liderleri ortak bir beyan yayınlıyorlardı. Bu beyanda "27 Mayıs meşruiyeti aleyhinde girişilen her türlü tahrik ve tecavüzün karşısındayız" güvencesi verilerek, "Bu temel kanaata sahip siyasi partiler olarak Türk milletinin ve meşru nizamın bekçisi olan şanlı ordumuzun vatanseverliğine ve uyanıklığına güveniyoruz" denilmiştir (124).

Talat Aydemir olayı, AP içinde otoriter bir hava estirmiştir: Memleketin huzura ihtiyacı bulunduğu bu kritik günlerde AP'de huzur bozucu seslerin susturulması, gizli faaliyetleri ile parti bünyesini bozanların partiden ihraç edilmesi emrivaki olmuştur. AP merkezi parti ilkelerine aykırı davranan milletvekillerinin istifasını bekleyecek, çekilmezlerse ihraçları yoluna gidilecektir. AP'de yapılması istenen ıslahat hareketini düzenlemek ve tüzüğü gereğince mevcut olan ihraç mekanizmasını şikayete mahal vermeyecek şekilde işletmek üzere parti içinde bir "Tetkik ve Tahkid Komisyonu" kurulmuştur. Bu komisyon yasal ihraç yöntemini saptamanın yanısıra parti ilkelerine aykırı olanları tesbitle de görevlendirmiştir (125). Bir daha benzer koşulların sözkonusu edilmemesi için Devlet başkanının tavsiyesi üzerine Siyasi Parti liderleri bir araya gelerek "Tedbirler tasarısı" dört lider tarafından tam mutabakatla hazırlandı.

Kanun içeriğinde: 27 Mayısı haksız ve gayri meşru göstermek, DP iktidarını övmek, feshedilmiş DP'nin devamı olduğunun iddia edilmesi, çok partili demokratik düzenin açık ve kapalı şekilde kötülenmemesi, bu düzenin Türkiye'de yürütülemeyeceği yolunda propaganda yapılmaması, vatandaşlar arasında husumet, kin oluşturacak faaliyet ve propagandadan kaçınmak, mevcut suçlarla ilgili iftira sözkonusu olduğunda müfteriye ceza kanundaki cezaların iki katının verilmesi yer aldı. "Tedbirler tasarısı" CKMP, YTP'nin büyük kısmından tepki görürken, AP Parti Meclis Grubunda Malik Yolaç, Nihat Kürşat gibi milletvekilleri "red" vereceklerini açıkladı.(126) AP içinde yeniden Ragıp Gümüşpala ile Şinasi Osma'nın değiştirilmesi söylenmeye başladı. Ve Sadettin Bilgiç tarafından eski Su İşleri Genel Müdürü Süleyman Demirel'in AP Genç Başkanlığına getirilmesi için gayret sarfedileceği belirtildi(127).

(124) Cumhuriyet, 23.02.1962

(125) Cumhuriyet, 26.02.1962

(126) Son Havadis, 01.03.1962 .

(127) Cumhuriyet, 01.04.1962

CHP ise,AP'ye yönelik olarak hükümetin AP kanadının sorumluluktan kaçındığı, huzur ve demokratik iklimin tek taraflı yaratılamayacağını bildiriyordu. Bu doğrultuda bir taraftan ilk koalisyon kabinesinin ömrünü tamamladığı ve daha dinamik, daha emniyetli bir kabinenin memleket meselelerine vukufu eğilmesi için Bakanlar arasında değişiklik yapılması sözkonusu edildi .AP, CHP'nin tenkitlerini yerinde görerek müfritler için yeni tedbirlere baş vurduğu gibi AP Genel İdare Kurulu ve Sadettin Bilgiç istifaya davet edilmiştir.

03.04.1962'de AP Genel İdare Kurulu istifa etmesi üzerine genel kurul yetkisine sahip olan kurucular yeni Genel İdare Kurulu teşkilini Genel Başkan Ragıp Gümüşpala'ya bıraktılar. Seçim sonucunda yeni Merkez İdare Kurulu; Ragıp Gümüşpala, Necmi Öktem, Şinasi Osma, Cevdet Perin, Emin Acar, Kamuran Evliyaoğlu, Etem Mengencioğlu, İhsan Onal, Abdurrahman Yazgan, İzzet Birant, Ferhat N. Yıldırım, Ahmet Kırımlı, Şeref Kayalar, Nurettin Bulak, Vedat Ali Özkan, Cavit Oral, Ömer Eken, İsmet Sezgin, Haluk Nurbaki, Turhan Kapanlı, Orhan Süersan, Prof.Dr. Celal Ertuğ, Fethi Tevetoğlu, Kemal Bağcıoğlu'ndan oluşuyordu (128). Bu arada il başkanları ile yapılan temaslar sonucunda ve bazı yayınların eleştirilen dozunun artması üzerine Genel İdare Kurulu'nda değişikliğe lüzum görüldüğünü ve bu halin partinin bundan sonraki çalışmalarına faydalı olacağını belirten Nazmi Öktem, Saki Zorlu, Hürrem Kubat ise Merkez İdare Kuruluna girememişlerdir. Ragıp Gümüşpala, üyelerin bütün bölgeleri tatmin edecek bir şekilde tesbite çalışıldığı, müfrit ve mutedil şeklinde kullanılan tabirlerin yersiz olduğu, bu kötü söylentileri ortadan kaldırmak için de isimlerin tesbitinde gayret gösterildiğini ileri sürdü.

Başkanlık Divanı seçiminde, Genel Sekreterliğe Şinasi Osma, Teşkilat Başkanlığına Turan Kapanlı, propaganda başkanlığına Şeref Kaya, Seçim başkanlığına Nurettin Bulak, Genel muhasipliğe ise Ferhat Nuri Yıldırım getirilmiştir.

g) Genel Af ve Hükümetin Sona Ermesi

1962 Nisan'ında koalisyonun en önemli meselesi "af"tı. Hükümet öncelikle 22 Şubat sorumlularının affı sorununun çözümlenmesini istemekte ondan sonra diğer genel af sorununu gündeme almak istemektedir. Özellikle Kayseri cezaevinde yatan mahkumlardan 15 tanesinin Anayasanın 97. maddesinin verdiği yetki ile Cumhurbaşkanı tarafından affedilmesi bahis konusu yapılmaktadır. 97. maddenin ikinci fıkrasının son kısmında Cumhurbaşkanı'nın "sürekli hastalık, sakatlık, kocama" sebebiyle belirli kişilerin cezalarının hafifletilebileceği veya kaldırılabilirliği hükmü vardı. AP ise 22 Şubat olayını Anayasanın ihlali şeklinde gördüklerini, affın daha önce Anayasayı ihlal edenlere de uygulanmasını istedi. Gümüşpala, sadece subayları içine alan bir af yasasını imzalamayacağını açıkladı. Gümüşpala'nın bu tavrı, bazı partililer tarafından, parti teşkilatı içinde kendisine karşı gösterilen tepkileri ve memnuniyetsizliği ortadan kaldırmak istemi olarak yorumlandı.

(128) Son Havadis,5.05.1962 Akif İyidoğan, Nihat Su, Kudret Mavitan, Rauf Kiray, Ahmet Gürkan,

YTP, CHP ve AP arasındaki bu gelişmeleri "Hüzün verici vaziyet... Koalisyonda beraber hareket iddiasındadırlar, beri taraftan alaturka kurnazlık içerisinde herkes kendi partisine prestij sağlamaya çalışıyor" yorumu ile seçim yatırımı olarak görüyordu. Genel Af isteğinden AP'nin vazgeçmemesi üzerine CHP koalisyonun devamı için şu şartları ileri sürdü:(129).

1. Hükümetin bütün iktisadi ve mali tasarruflarına müsbet oy vermek,
2. Bütçeye yük tahmil edecek kanun teklifi getirmemek,
3. Hükümet programının esaslarından inhiraf etmemek,
4. Önce umumi huzuru sağlamak, bu yolda samimi ve karşılıksız faaliyet gösterme ve bir siyasi affı, bu huzurun sağlandığına kanaat getirildikten sonra isteme,
5. Koalisyon içinde muhalefet yapmaya son verme ve siyasi yatırım gayretlerinden kesin olarak vazgeçme
6. Hükümet tasarılarına müsbet oy verme "

AP bu şartları redederse koalisyon son bulacaktı. AP ise, koalisyonun devamı için şart olarak "genel siyasi affı" ileri sürüyordu. Devlet başkanı Cemal Gürsel ise gelişmeler karşısında politikacıları ikaz ve şiddetle itham etti; "Türkiye'de demokratik rejim yürümez diyenlere hak verdirir gibi gözüken bu gidiş elbette değişmeli, bir an önce ciddi ve yapıcı bir çalışma devresine girilmelidir. Devlet başkanının kaşlarını çatması üzerine, CHP ve AP ortak toplantısı sonucunda yayımlanan ortak bildiriye yurt meselesinin mutlaka demokratik yolla halledileceği açıklandı. Koalisyonun devamını sağlamak için "Koalisyonu Yaşatma Komisyonu" kurulması kararlaştırıldı. (130). KYK 'da öncelikle CHP ile AP siyasi affı hükümetin görüşü içinde neticeye bağlayacaktı. KYK'da, Af komisyonu, İktisadi ve mali meseleler komisyonu, Ahenk komisyonundan oluşacaktı. Her alt komisyon 5 AP, 5 CHP'li üye olmak üzere 10 kişi çalışacaktı. KYK protokolünün tek şartı vardı: "Riayetsizlik halinde karşı taraf koalisyonu derhal terk edecektir". KYK'nın iktidar devam ettiği sürece görevini devamlı yapması ve her çıkacak ihtilafı bu komisyonun halletmesi kararlaştırıldı.

AP'nin genel siyasi af konusundaki ısrarlı tutumu üzerine Başbakan İsmet İnönü, Gümüşpala'ya gönderdiği 11.05.1962 tarihli bildiri ile af konusunda hükümet görüşünü teyit edip etmeyeceği konusunu sordu: "Zatı devletimizin af teklifi Merkez İdare kurulu kararı ve yetkisi neticesi ise ben de teklifimi değiştirmemek ısrarında olduğuma göre hükümet istinat ettiği AP Genel Başkanı ve Merkez İdare kurulu desteğinden mahrum kalmış demektir. Hükümet bu vaziyette, 21 Mayıs'a kadar muallak kalmak mesuliyetini taşımaya muktedir olmadığına karar vermiştir. Kararınızı değiştirip, değiştirmeyeceğinizi yarın akşama kadar bana yazı ile bildirmenizi rica ederim. Cevabınız gelmezse veya menfi olursa Cumhurbaşkanına, hükümetin istifasını yarın gece takdim edeceğimi arz ederim" (131).

Bunun üzerine, AP Genel Başkanı, Merkez İdare Heyeti ve İl başkanları ile yaptığı

(129) Cumhuriyet, 27.04.1962

(130) Hürriyet, 29.04.1962

(131) Cumhuriyet, 25.05.1962

toplantıda, Türk ordusuna sevgi ve güven duygularını, 27 Mayıs İhtilaline karşı olmadıklarını, kin ve intikam hisleri beslemediklerini, siyasi affın memlekette sosyal, siyasi ve iktisadi huzurun unsuru olduğu, meclisin tatile girmeden önce siyasi affın tezelden çıkarılması, ordunun siyasetle uğraşmaması hakkındaki ifade ve kanaatleri memleket için en kuvvetli bir teminat telaki etme ve bu ilkelerin ışığında koalisyonu mülaza ve idare ettirme kararını aldılar (132). KYK toplantısında nihai bir karar beklenirken, AP'nin "20 seneye kadar tutuklu olan siyasi mahkumların affı ve bu affı meclis tatile girmeden çıkarılması" teklifi ile durum tekrar çıkmaza girmiştir. Bunun üzerine AP GİK üyesi Sakarya senatörü Turhan Kapanlı görevinden istifa etmiştir. AP kendisini ve bütün memleketi bu fatal tuzaktan kurtaramıyordu (133).

AP'nin af konusunda değişmez tavrı karşısında Başbakan hükümet için güvenoyu isteğini gündeme getirdi. Ancak AP Grubu yayınladıkları bildiride; hükümetçe meclis tatile girmeden birinci kademe olarak affın Ekim ayından önce on senelik mahkumların tahliye ve af hususunun temini, ikinci kademe olarak grubun genel eğilimine uygun bir çare bulmak için Genel Başkan ve Merkez İdare kurulu ile Grup Başkanlık divanlarına yetki verilmesi, AP konusunda da ortak karardan sonra Genel Başkan dışında konuşulmaması, AP'nin bir kez daha Genel Başkan etrafında birleştiği ifade ediliyordu.

AP'nin almış olduğu kararı KYK'da görüşülen hükümet teklifine paralel görenler olduğu gibi şartların değişik olduğunu ileri sürenler de vardı. Hatta AP'li Bakanların da hepsi bu konuda aynı fikirde değildiler. Ancak esasla ilgili şartlar bakımından hükümetin karar suretiyle AP önergesi arasında hayli derin farklar bulunuyordu. Hakim anlayışa göre, hükümet teklifi, cezaların affını değil, bir sürenin infaza eklenmesini kabul etmek suretiyle, muayyen süre cezalarını çekmiş olanların tahliyelerini sağlamak gayesine yönelikti. AP ise, 10 yıllık mahkumları içine alan kesin bir af istemektedir. Yine hükümet teklifi, siyasi affa yönelik olarak birinci kademeye girenler dışında, beklemeyi uygun görmekte; AP önerisi bu noktada açıklık istemektedir. Hükümet taahhüdünü programında ileri sürdüğü gibi ahval ve şartların yerine getirilmesine ve öncelikle ele alınması gereken bazı kanunların çıkmasına bağlamıştır. AP burada da kesin bir tavır sürdürüyor ve ne pahasına olursa olsun Ekim'den önce ilk kademe affın yapılmasını istiyordu. Başbakan İsmet İnönü "son bir ayda af konusu bütün hükümet meseleleri üstünde telakki edilerek hükümeti mefluç hale getirmiştir" dedi ve istifa etti (134).

İsmet İnönü'nün istifası ile başlayan hükümet buhranı üzerine AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala Devlet Başkanlığına yazdığı bildiride CHP Genel Başkanınca sun'î bir hükümet buhranı yaratıldığını, AP'nin memleket meselelerini daima ön planda bulundurduğu, "affı" bunun halli için düşündüklerini, ortak toplantılara katıldıkları halde bütün sorumluluğun AP'ye yöneltilmeye çalışıldığı ifade edilmiş, Başkan Gürsel ise, şu ilgi çekici

(132) Cumhuriyet, 21.05.1962

(133) Bahri Savcı, "AP'ye Tarihin Kurduğu tuzak", *Forum*, sayı:195,15 Mayıs 1962

(134) Milliyet, 31.05.1962

cevabı Nasır Zeytinoğlu ile Gümüşpala'ya göndermiştir; "O kanaatte değilim. Tarih huzurunda buhranın sebebi sensin"(135).

10 Kasım 1961'den beri 200 gün süren koalisyonun sona ermesiyle, AP içinde Ragıp Gümüşpala'ya karşı muhalefet arttı. 120 AP milletvekili ve senatörü Ragıp Gümüşpala'yı tanımadıklarını bildirdi. Mecliste AP'li müfritler ve mutediller ayrı ayrı odalarda toplandılar. Anayasa komisyonundan Burhan Apaydın, GİK'in değiştirilmesi için hazırladığı önergeyi 50 kadar milletvekili imzaladı. Önerge, Ragıp Gümüşpala GİK toplantısında istifa etmediği takdirde efkari umumiye açıklanacağını bildirdi. Bu grup AP içinde müstakil grup olarak ifade edildi.

AP GİK toplantısı aralıksız 24 saat sürdü. Ragıp Gümüşpala başkanlığındaki toplantı elektrikli bir hava içinde geçti. Cevdet Perin, Ragıp Gümüşpala'yı itham edici bir konuşma yaptı ve istifasını istedi. Sonuçta GİK yöneticileri için görev ayrımı yapılarak, Ragıp Gümüşpala Genel Başkanlığa, Genel Sekreterliğe Servet Sezgin, Teşkilat Başkanlığına Turhan Kapanlı, Propaganda Başkanlığına Ahmet Kırmılı, Seçim Başkanlığına Nurettin Bula, Muhasipliğe Ferhan Yıldırım seçildi. Ayrıca Temsilciler Meclisinin kurulmasına da karar verildi. Genel başkan ve Muhasipten başka bütün Genel kurul değişti.

27 kişi ile toplanan Parti Genel İdare kurulu toplantısı sonunda; "Genel İdare kurulu'nda bir ayıklanma yapılması ve müfrit olarak tanınanların bu kuruldaki çıkarılması ittifakla karar alındığı gibi, Sadettin Bilgiç'in Grup Başkanı bulunduğu Millet Meclisi AP Grubu İdare kurulundan istifa etmesi, son grup toplantısında 82'li önergeyi kabul edilmiş olmasına rağmen, reddedilmiş gibi gösteren Başkan Salim Sarıgöllü ile toplantıda grubu tahrik edenler hakkında soruşturma açılması, kurulacak yeni hükümete AP'nin de girmesi için temas ve çalışmalar yapılması, CHP+AP koalisyonu kurulduğu takdirde, kabinede Gümüşpala'nın görev alarak sorumluluğa katılması, Parti Temsilciler Meclisinin acele toplantıya çağırılması, bu toplantıya teşkilattan 15 kişi ile parti mensubu 15 milletvekili ve senatör ile Genel İdare kurulu üyelerinin katılması, Ragıp Gümüşpala'nın bundan böyle hiç bir harekete münferit olarak tevessül etmemesi" ve Genel İdare kurulu'nun onayını almadan beyanda bulunmaması "kararları alınmıştır (136).

Diğer yandan Antalya milletvekili Ömer Eren'in evinde 30-35 milletvekili ve senatörün toplanarak müfritlerin partiden ayrılması, Genel İdare Kurulu'nun yeniden kurulması, affi siyasi yatırım yapanların partiden temizlenmesi kararı almıştır.

İsmet İnönü "AP durumunda değişiklik yapmazsa Ankara'yı bile terk ederim" diyordu. Sonuçta GİK toptan istifa etti. Tüzük hükümlerine göre Genel İdare kurulu'nun tespiti için yetki, kurucular kurulu'na verildi. GİK'e Ragıp Gümüşpala, Şinasi Osma, İhsan Önal, Ethem Menemencioğlu, Vedat Ali Özkan, Ertuğrul Akça, Orhan Sürerson, Cenap Aksu, Celal Ertuğ, Ferhat Nuri Yıldırım, Mehmet Yorgancıoğlu, Alaettin Çetin, Fethi Tevetoğlu, Haldun

(135) a.g.g., 01.06.1962

(136) a.g.g., 02.06.1962

Menteşeoğlu, Tevfik İnci, Reşat Zaloğlu, Cihat Bilgehan, İhsan Önel, İsmail Hakkı Tekinel, Hasan Aksoy, Baki Güzey seçildi. AP bundan sonra müfritlerden oluşan GİK ile idare edilecekti (137).

Bu durum karşısında mutedillerin bir kısmı gruplarını korumaya çalışırken, bir kısmı AP'den ayrılıyordu. Cevdet Perin bu durum karşısında YTP'ye geçti. AP içindeki bu gelişmelerden YTP'nin güçlü çıkması ihtimali doğdu. AP'den istifa edenlerin bir kısmı ise müstakil grubu oluşturuyorlardı..Diğer tarafta parti içindeki birlik ve beraberliği sağlamak amacı ile bir " Tedavi komisyonu " kuruldu. Fakat parti içi mücadele bitmedi. 15 senatör, 51 milletvekilinin imzaladığı 7 kişinin telgrafla katılımını sağlayan mutediller tarafından "ültime" niteliğinde bir muhtıra verildi. Muhtırada hükümet buhranına değinilerek, hükümet ve parlamentoya teveccüh eden ümitlerin sarsıldığına, sıkıntılı günlerin ağırlığının artmış olmasının, türlü ideolojilerin rahatça faaliyet sarfetmelerine imkan hazırladığına işaret edilmekte, bu ağır şartlar içinde selamete çıkacak yegane yolun demokratik rejime riayet etmek olduğu ve Anayasanın üstünde bir kuvvet mevcut olmadığını belirttikten sonra şöyle denilmekteydi: "Bu milleti milli iradenin hür ve serbest bulunmadığı tehdid ve vehmi ile idare etmek isteyenlerin yarın milli vicdan ve tarih sorumlu tutacaktır.Fakat milli iradenin şahıslarımızın ve partizanca bir davranışın değil, millet ve memleketin yüce menfaatlerinin korunması için bizlere tevdi edilmiş bir emanet olduğuna dair müşterek imanımızı teşvik etmeye ve bunun haricinde bir zihniyet taşımadığımızı tespit ve ifadeye mecburuz".

Muhtırada istekler şöyle sıralanmaktaydı.

1. Merkez İdare kurulu, müşterek grup umumi heyetinin göstereceği adaylar arasından yeniden terkip ve teşkil olunacaktır.
2. Senato ve Meclis grup idare heyetleri ve bakanlarının teşkili yeniden ele alınmalıdır.
3. Büyük kongrenin bir an evvel toplanmasını ve partimizin seçim tarihi ile teşekkül etmiş organlara kavuşarak sevk ve idaresini mümkün kılacak tedbirlerin alınmasını lüzumlu görmekteyiz.
4. Partiyi bölücü, ayırıcı faaliyetlere seyirci kalınmaması lazımdır. Bilhassa partili, gazeteci, milletvekili ve senatörlerin tevali eden hareketleri karşısında hassasiyet gösterilmelidir.
5. Grubumuzda partimizi selamete götürecek, politikaya ait metodlarda beraberlik kurmaya mecburuz."

Muhtıranın altında şu isimler yer alıyordu: Senatörler; M.Nuri Ademoğlu, Kazım Yurdaul, Adil Ünlü, Galip Afşaroğlu, Cemalettin Bula, Enis Kansu, Şehvet Bulutoğlu, Necip Danişoğlu, Cahit Ayar, Mehmet Ünal, İhsan Sabri Çağlayangil, Turhan Kapanlı, Rifat Öztürk, Akif İyidoğan, Mualla Akarca. Milletvekilleri; Yusuf Atımur, Ahmet Savrun, Haluk Nurbaki, İsmail Sarıgöz, Nazmi Kerimoğlu, Nihat Ata, Cevat Kanpulat, Nihat Turgut, Şadi Binay, Cevdet Perin, Naci Güray, Sadı Mühtüoğlu, Muhittin Güven, Nihat Kürşat, Mehmet

(137)Kurucular kuruluna katılanlar; Ragıp Gümüşpala, Şinasi Osma, Tahsin Demiray, Mehmet Yorgancıoğlu, Kamuran Evliyaoglu, İhsan Onat, Etem Menemencioğlu, Emin Acar ve Necmi Ötem katılmayan:Cevdet Perin

Yüceler, Necmettin Akan, Süreyya Sofuoğlu, Cevdet Osay, Ahmet Karazeki, Fevzi Fırat, Ahmet Topaloğlu, Orhan Apaydın, Mehdi Mineoğlu, Ömer Eken, Nihat Su, Sabit Avcı, İsmet Sezgin, Kaya Bulut, Ekrem Paksoy, Ahmet Türel, İlhami Erten, Ömer Faruk Saraç, Cavit Oral, Süleyman Ünlü, Nurettin Bula, Kadri Öze, Latif Aküzüm, Cemal Babaç, Orhan Tuğrul, Cahit Yılmaz, Nuri Bayer, Kamuran Evliyaoğlu, Nazmi Ökten, Ramiz Karakaş, Ali Fuat Alişan, Ertuğrul Sakarya, Kudret Mavitan, Salahattin Güven, Hürrem Kubat. Telgrafla; İzzet Birant, Talat Oran, Fahri Cömert, Sabahattin Baydara, Aziz Zeytinoğlu, Kavsi Uçagöl, Naci Toros.

Mutedillerden 80 kişilik bir grup da Burhan Apaydın etrafında toplanırlarken müfritler de ikiye ayrıldı. Aşırı sağcıların liderliğini yapan Sadettin Bilgiç ile Tahsin Demiray ayrı grupların başına geçerek faaliyet gösterdiler.

Toplanan AP İl Başkanları desteği büyük önem taşıyordu. Ancak toplantıda 65'ler ve 12'lere söz hakkı verilmedi. Mutediller toplantıyı terk etti. Toplantıda Kayseri delegesi Atıf Gözübüyük 65'leri "çıban başı" olara niteledi. Böylece Genel Başkan ve GİK İl Başkanlarının da desteğini sağlamış oldu. Yapılan il yönetim seçimi bu müfritlerin zaferi anlamına geliyordu. Gelişmelerin bu raddeye gelmesi Cevdet Perin'in kurucusu olduğu partiden istifasına yol açtığı gibi, Haluk Nurbaki, Cahit Ayar, Tarık Zeki Baltan, Akif İyidoğan, Kamuran Evliyaoğlu, Turhan Kapanlı, Hilmi Oben, Emin Acar, Necmi Ötem istifade ettiler. AP'deki gelişmeleri dikkatle izleyen CHP, AP içindeki eğilimin faşizan olduğuna dikkat çekiyorlardı. YTP ise AP'deki kopmaları saflarına çekerken mutedillerin yeni bir siyasi parti kuracakları söylentisi de parlamentoya hakim oldu.

26 Haziran 1962'de İnönü başkanlığında yeni koalisyon kuruldu. İkinci koalisyona AP "kırmızı oy" verdi. AP, koalisyonun bozulması konusunda CHP'yi sorumlu tuttu. Anayasanın değiştirilmesi gerektiğini " Anayasa yolu o kadar çok sol tarafa açık bırakılmıştır ki bu yol Moskova'ya kadar gitmektedir" saptamasına dayandırdılar ve "tabii senatörlüğe çatılarak ve gayri tabii bir müessese ve tutkallı senatörlük olarak nitelendirerek muhalefete başladılar. AP tabii senatörlüğün kaldırılması için yasa tasarısı hazırladı. Anayasanın 70. maddesini değiştirmek isteyen teklife göre " Cumhuriyet Senatosu genel oyla seçilen 150 üyeden kurulur" deniliyordu. Teklif kanunlaştığı takdirde Cumhurbaşkanı'nca senatoya seçilen 15 üyelik ortadan kalkmış olacaktı. AP'nin "Siyasi Genel Af" konusuna yoğunlaşması YTP'yi rahatsız etti. YTP, AP'nin affı istismar eden tutumundan vazgeçmediğini belirtiyordu. AP tarafından, af teklifi'nin gündeme alınması için Meclis Başkanı'na önerge verildi. AP EMİNSU'ların orduya dönmelerini temin içinde kanun tasarısı hazırladı. Ayrıca tedbirler kanununun kaldırılması için de Anayasa Mahkemesine müracaat etti (138).

AP'nin muhalefet ettiği konulardan birisi de ikinci koalisyon hükümeti idi. AP'ye göre hükümet komizan politikası takip etmektedir. Beş yıllık plan bir komünist planıdır. Bunu hazırlayanlar ile tadil ve kabul eden hükümet de komünistti (139). Kanun teklifi AP Meclis

(138) Son Havadis , 6.9.1962

(139) Bu kanun teklifini Orhan Apaydın (AP), Coşkun Kırca (CHP), Nurettin Ardiçoğlu (CMP), Sadık Perinçek (YTP) hazırlamışlardı.

Grubunda görüşülürken Sadettin Bilgiç "Beş yıllık plan, CHP'liler tarafından hazırlanmıştır. Planı hazırlayanlar arasında aşırı solcular bulunmaktadır" demiş. Rize Milletvekili Arif Hikmet Güner de "Kırca komünisttir. Orhan Apaydın onun hazırladığı teklifte söz edilen aynı fikirleri benimsemiştir. Planı hazırlayan DPT'de çalışanlar da sol temayüllüdür" demiştir. AP Meclis Grubunda yapılan müzakerede kanun teklifi reddedildi.

Bunun üzerine Orhan Apaydın istifa mektubunu Parti Meclis Başkanlığına gönderdi. İstifa mektubunda "Beş yıllık plan memleketi davasında hayati bir mevzuudur. Plan fikrini ve hazırlanmış planı milletvekili olarak müdafaa edeceğim. Ben, planın tatbikatı için onun millete mal edilmesi gerektiği kanaatindeyim. Bugün politika sahasında bulunan bütün vatanseverlerin de azami gayretler sarfetmeleri zaruridir. Demokrasi sadece siyasi hürriyetler temin eden bir rejim değil, vatandaşın iktisadi refahını da sağlayan bir rejimdir. Vatandaş geçimini nasıl temin ederse etsin diyen jandarma devlet telakkisi en iptidai kavimlerin kurduğu yeni devletlerde bile kalmamıştır. Refah devleti fikrini Türkiye'ye hakim kılma mevkiindeyiz. İstifam, şahsi sebeplere değil memleketi karanlık akibetlere sürüklemek isteyen partinin bir kısım idareciyle aramdaki çok ciddi fikri ve kanaat ihtilaflarına dayanıyor. AP'den ayrılmayı memleketin yüce menfaatine uygun gördüm(140).

Ankara'da ortaya çıkan bir belge ortalığı karıştırdı. Ragıp Gümüşpala, Şinasi Osmalı ve Kemal Kastelli tarafından hazırlanan belge de AP'li milletvekili ve senatörden oluşan 32 Meclis üyesi hakkında adaylıklarına engel olunması için Devlet Başkanı Cemal Gürsel ve MBK üyelerinden gerekli tedbirlerin istendiği ve bu 32 Meclis üyesinin çeşitli şekillerde tavsif edildiği belirtilmektedir(141). Engellenmek istenen senatör ve milletvekilleri şunlardı: Turhan Kapanlı, Burhan Apaydın, Orhan Apaydın, İ.Sabri Çağlayangil, Tahsin Demiray, Gökhan Evliyaoğlu, Hami Tezkan, Nuri Beşer, Melahat Gedikli, Cahit Okurer, Fethi Tevetoğlu, Süreyya Sofuoğlu, Mehmet Turgut, Ömer Eken, Mustafa Tayyar, Ömer Faruk Saraç, Kadri Erdoğan, Ahmet İhsan Kırımlı, Ali Bozdoğanoglu, Ferruh Bozbey, Faruk Sükan, İsmet Sezgin, Ahmet Topaloğlu, Haluk Nurbaki.

AP Genel Merkezi açıklanan belgenin AP'yi parçalamak kastiyle yazıldığını iddia etti. Bazı AP'liler ise durumu onayladı (142). Ve hatta Ragıp Gümüşpala'nın Yüce Hakem Kurulu'nca partiden ihracı TBMM ve C.S. Başkanlık seçimlerinde AP içinde mutediller ve müfritler arasında yoğun mücadele yaşandı. Millet Meclisi mutedillerin adayı Muhittin Güven Başkan vekili seçilirken Ferruh Bozbeyli seçimi kaybetti. C.S. Başkan vekilliğinde müstakil aday olarak Turhan Kapanlı'nın kazanması üzerine AP'li müfritler C.S. oturumlarına katılmama kararı aldı. Mutediller partinin parçalanmak üzere oluşuna dikkat çekerek müfritlerle ortak bir liste önerisinde bulundu. 41 kişilik müfritler ise öneriyi reddetti.

(140) Cumhuriyet , 06.09.1962

(141) Cumhuriyet , 27.09.1962

(142) 24 Ekim 1961 tarihli Çankaya toplantısında Gümüşpala "partimize kötü adamlar girdi. Aday olmalarını engelleyemedik. MB'den yardım istedik. Çare bulamadık. Mamafih bunların partiden ihracına tüzüğümüz mani değildir"yeniden sözkonusu oldu 1.10.1962

E. AP BİRİNCİ BÜYÜK KONGRESİ

AP Birinci Büyük Kongresi 30 Kasım 1962 tarihinde Ankara'da toplandı. Kongrede önce Başkanlık divanı seçimi yapıldı. Seçime mutedillerin adayı Mümtaz Tarhan ile Müfritlerin adayı Cevat Önder katıldı. Tartışmalı oylar sonucunda Mümtaz Tarhan seçildi. İkinci Başkanlık seçimini de mutedillerin adayı Osman Kibar azandı. Başkanlık divanı seçiminden sonra Ragıp Gümüşpala açış konuşmasını yaptı. Konuşmasında AP'nin kurulması ve Türk siyasal hayatındaki yerini tesbite çalıştı... "Düzenin gelebilmesi için zindanlarımızda tek siyasi mahkumun kalmaması ilk ve kaçınılmaz şarttır. Demokrasilerin yeni zaferler arifesinde olduğu bir devirde, zindanlarda kanaatlerinden dolayı hapsedilmiş bir miktar siyaset adamı bulundurmaya idarei hükümet vasıtası olarak geçer akçe sayma gaflettir" diyerek Af konusuna işaret etti ve delegeden büyük alkış aldı.

AP kongresinin amacı şu iki cümlede ifadesini buluyordu "insanların tereddüdlerinin istismar etmenin bir hududu vardır. Bu sabır artık sona ermiştir. AP'nin büyük kongresi bu sonun başlangıcı olacaktır". AP, 27 Mayıs ilişkisine yönelik saptaması ise şöyleydi. Genel Başkan'ın "27 Mayıs'a karşı olduğumuz iftirasına uğradık. Biz niçin 27 Mayıs'ın karşısında olacaktık? Bizler geriye değil ileriye bakıyoruz. Tarihe intikal etmiş iktidarların müdafii ve takipçisi kesilmek niyetinde değiliz". AP içindeki hizipleşme karşısında Ragıp Gümüşpala "Parti içinde faşistler, ırkçılar, turancılar ve intikamcılar yoktur. Bu fikirler AP'nin siyasi ikliminde yetiyecek ve yeşerecek metalar değildir. AP gerçekleri bilen bu muzır faaliyetlerden kaçan insanların topluluğudur" diye konuşuyordu (143).

Toprak reformu konusunda ise, "memleketin ziraat davalarında ve sosyal adalet mevzuunda topraksız vatandaşa toprak vererek ziraat davalarının hallinin mümkün olacağına inanmıyoruz. Bu masada toprak reformu ancak palyatif bir görüştür" diyor ve AP olarak Toprak Reform'u değil zirai reform isteğini vurguluyordu. Kalkınma planı ile ilgili "Memleketin kalkınması için özel sektöre gereken yer verilmemiştir. Devlet sektörü ön plana alınmıştır. Devlet sektörünün yatırımları istenilen kalkınma hızını sağlamayacaktır. Yeni vergiler özel sektörde sermaye birikimine imkan vermeyeceğinden %7 kalkınma hızına ulaşamayacaktır" dedi. Gümüşpala, İkinci koalisyonun vaadlerini yerine getirmediğini, denk bütçe yapma imkanlarının azaldığını ifade ederek Silahlı Kuvvetler'in durumuna da değinmiş "Silahlı Kuvvetlerimizin mensuplarına bu vatanın bir çocuğu ve idealist insanlar olarak objektif ve akademik ölçülerle siyasi nabızı devamlı surette yoklamalarını tabii karşılarız. Ancak güzide subaylarımızın siyasi görüş ve cereyanlara ve şahsi hırçınlıklarına kapılmış gösterilme gayretlerinden tenzih ederiz".

Gümüşpala'nın konuşmasından sonra, Prof. Dr. Celal Ertuğ tarafından Genel İdare Kurulu raporu okundu. Raporda, Atatürk ilkelerine bağlılıktan, komünizm karşıtlığından ve

(143) "Ragıp Gümüşpala'nın konuşması", *Adalet Partisi, I. Büyük Kongresi*, Orjinal Matbaası, Ankara, 1962, s:17

(144) *Adalet Partisi, I. Büyük Kongresi*, Orjinal Matbaası, Ankara, 1962, s:16

genel siyasi affin yararları üzerine duruldu (144).AP'li pek çok milletvekili, senatör ve delege söz aldı. Konuşmalarda AP yönetimi ve parti içi hiziplere yer verildiği gibi daha çok muhalefete yönelindiği görüldü. CHP ve lideri İsmet İnönü'ye, İnönü başkanlığındaki ikinci koalisyona, Anayasaya beyaz oy verenlere, Tabii Senatörlük kurumuna, 22 Şubatçılara, 27 Mayıs'ın bayram olmasına imza koyanlara, Toprak Reformu'na çatıldı.Olup bitene yönelik tepkisini AP, Büyük kongresi tarafından kabul edilen "milli hakimiyet yemininde" ortaya koydu (145).

Kongrenin her iki grubun üstünde görüntüsü nedeniyle karşısına aday çıkarılmayan Ragıp Gümüşpala tekrar Genel Başkanlığa seçildi. AP, GİK'na yapılan seçimler sonucunda Süleyman Demirel, Sadettin Bilgiç, Reşat Özarda, Cevat Önder, Orhan Süerson, Faruk Sukan, Fethi Tevetoğlu, Ali İhsan Kırmımlı, Ahmet Turgut, Gökhan Evliyaoğlu, Ali Bozdoğan, Tahsin Demiray, Ertuğrul Akça, Vedat Ali Özkan, M.Ali Aytaç, F.Nuri Yıldırım, Haldun Menteşeoğlu, Seyfi Kurtcebe, Tekin Arıburnu, Osman Şahinoğlu, Kadri Erdoğan, Etem Kılınçoğlu, Enver Kaplan, Muhittin Güven giriyorlardı. Bu listeye göre mutedillerin adaylarından sadece Muhittin Güven, Ahmet İhsan Kırmımlı GİK'e girebilmişlerdi. Süleyman Demirel ve Seyfi Kurtcebe ise milletvekili olmadıkları halde GİK'e girebilmişlerdi.Üç gün süren AP kongresi, mutediller kazanacağı hesaplarına rağmen müfritlerin hakimiyeti altında cereyan etti. Ve müfritler AP'ye hakim oldu.

AP kongresinin ardından Cumhuriyet Savcılığı tarafından, kongrede yaptıkları konuşmalarda suç unsuru bulunduğu gerekçesi ile 6 senatör ve milletvekili ile 2 delege hakkında soruşturma açıldı. Hükümet komiserinin raporu ve gazetelerde konuya ilişkin haberleri inceleme konusu yapan savcılık tarafından 38 sayılı Tedbirler kanununa aykırı davranıldığı, bazı konuşmalarda; 27 Mayıs'ın kötülendiği, Yüce Adalet Divanı kararlarının kötülendiği, mahkumların dövüldüğünü, AP'nin DP'nin bir devamı olduğunu ileri sürerek savunulduğu ve geçmiş DP devrinin övüldüğü belirtildi.Tahkikat sonrası Cumhuriyet Savcılığı Adalet Bakanlığına resmen başvurarak İhsan Ataöv, Şinasi Osma, Turhan Bilgin, Mustafa Kaptan, Mualla Akarca, Yusuf Demirdağ'ın dokunulmazlıklarının kaldırılmasını istedi (146).

AP, herşeye rağmen etkin muhalefetine devam etti. Partinin ve Türkiye'nin siyasi gündeminden "Genel Siyasi Af" kavramını indirmede. AP Genel İdare kurulu, bu konuda Hükümet Başkanı'na muhtıra verdi. Birer nüsha da Devlet Başkanı ve siyasi parti liderlerine gönderildi. (147). Muhtırada 113 sayılı af kanununun bir "Genel Siyasi Af" şeklinde geliştirilerek Kayseri'deki tutukluları da kapsamı istenilmekte Genel Siyasi Af gerçekleşmeden , Türk toplumunun sükun ve güvenliğinin sözkonusu olmayacağı, parlamento ve devlet mekanizmasının normal bir şekilde işlerlik kazanamayacağı belirtilmektedir (148).

(145) Bilgi için bakınız EK I,"Milli Hakimiyet Yemini"

(146) Tercüman ,09.12.1962

(147) Tercüman,25.01.1963

(148) Tercüman,11.02.1963

Hükümet tarafından hazırlanan Af tasarısının BMM'ne verildiği gün AP Genel Başkan Yardımcısı Süleyman Demirel imzalı bir tezkere CHP, CMP, YTP, MP Genel Sekreterliklerine gönderildi. Bu tezkerede adı geçen partilerin Genel İdare kurullarında üçer kişi ve Meclis Grup Başkan Vekillerinin katılması ile ülke sorunları ve 113 sayılı kanunun tadilinin görüşmek üzere bir toplantı daveti vardı.

AP GİK, Genel Başkan Ragıp Gümüşpala imzasıyla Başbakan'a verilen muhtıraları ve onlara gelen sert cevaplar sonrasında toplanarak, genel başkan ve yardımcılarını denetlemeye yönelik olarak muhtıra ve mektupların GİK ve Başkanlık Divanı tarafından değil, ayrıca seçilecek 5 kişilik bir komisyonda hazırlanması ve GİK'in onayından geçmesi kararını aldı. Ayrıca Parlamento üyesi olmayan Süleyman Demirel imzalı tezkerenin affedilmesi mümkün olmayan bir protokol hatası olduğu üzerinde duruldu .

Mecliste 113 sayılı Af tasarısı görüşmelerinde AP "Genel Siyasi Af" istedi ve bu konuda meclise İhsan Sabri Çağlayangil ve Cahit Okurer tarafından önerge verildi. Yapılan oylamada önerge hem mecliste hem de senatoda reddedildi (149). Kısmi Af 25 Şubat 1963 Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdi.

F. AP MUHALEFETİNE YÖNELİK BASKILAR:

AP Temsilciler Meclisi ve GİK ortak toplantısında cuntaya ve ihtilal heveslisi kimselere iltifat edilmemesi konusunda parti örgütüne bildiri gönderildi. Gönderilen bildiri de Türkiye'nin demokratik düzende feraha kavuşacağı kanaati belirtilmektedir. Zaten AP bundan sonra sıklıkla milli hakimiyet ve demokratik parlamenter rejim prensibine bağlı bir oluşum olduğunu vurgulayacaktır. Miting alanlarında bu tema işlenerek düzene dur denilmek istenmiştir. Evliyaoğlu "Tıpkı 1946'da ve 1950'de olduğu gibi ellerimizi havaya kaldırarak Yeter, söz milletindir diye haykıracağımız zaman gelmiştir", "Biz diyoruz ki: biz Türk milleti olarak ilan ediyoruz ki, bu memlekette henüz demokratik idare kurulmuş değildir"(150). Yine Gümüşpala "Orduyu politika hayatımızdan çekip, kışlasına sokma ve savunma vazifesiyle başbaşa bırakmak lazımdır. Türkiye'nin güney komşularımız gibi ihtilallere ve diktatörlüğe tahammülü yoktur. Artık ne 14'ler ne de 22 Şubat bu memleketin muadderatında mühim bir rol oynayamayacaklardır. İsmet Paşa şimdi orduyu bir tehdit vasıtası olarak karşımıza çıkarmak istemektedir"(151). Bu açıdan mahalli seçimlerin geciktirilmesi de protesto edilmiştir.

AP başkan yardımcısı ve basın sözcüsü Ertuğrul Akça tarafından Başbakan İnönü yeraltı teşkilatını idare etmekle itham edilerek "on senedir her türlü imkanları yeraltı faaliyetleride dahil olmak üzere seferber ederek işbaşına geçen zat" olarak nitelendirilmektedir.

(149) TBMM Umumi Af önerisi 198 red, 160 kabul aldı. Senatoda ise 85 red, 60 kabul oy sözkonusudur, Cumhuriyet, 21.02.1963

(150) Son Havadis, 10.03.1963, AP Adana Mitingi

(151) Son Havadis, 10.03.1963

Böyle gergin siyasi bir ortamda Celal Bayar'ın tahliyesi birçok olaya sebep oldu Tepki olarak TMTF tarafından Ankara'da 27 Mayıs'a bağlılık mitingi düzenlendi. Mitinge öğrenci demekleri ile 27 Mayıs Devrim Derneği üyeleri katıldı. Miting sonrası gerçekleşen yürüyüş kontrolden çıktı. Yol üzerindeki "Son Havadis" gazetesi yuhalandı. AP parti binası taşlandı. İstanbul mitinginde de benzeri olaylar yaşandı. Yeni İstanbul Gazetesi taş yağmuruna tutuldu. Miting esnasında subayları yuhalayan AP'lilerle, ordu lehinde tezahürat yapan üniversite öğrencileri çatıştı. Bir grup genç AP Merkezini bastılar. AP sözcüsü Mecliste, 2 Ekim olaylarının soruşturulmaması sonucunda bu olayların da meydana geldiğini belirterek Başbakan'ın tutumu protesto edildi. AP Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu grupları ortak toplantısında geçici olarak Meclisteki görüşmelere katılmama kararı aldı. Meclisten şartlı çekilmenin şartı ise, AP Genel Merkezini taşıyanların cezalandırılması istemidir (152).

Gelişmeler üzerine partisinin politikasını benimsemeyen Senatör Enis Kansu istifa etti. Meclis ve Senato grupları görüşmelerinde Ragıp Gümüşpala ve GİK'in istifası istendi. Senato grubu ittifakla aldığı kararda: "GİK olduğu gibi değişecektir. Aksi takdirde Senato Grubu GİK'i tanımayacak, Mecliste müstakil bir varlık olarak faaliyet gösterecektir". GİK'ten 11 kişi istifa etti. Genel başkan yardımcıları; Süleyman Demirel, Sadettin Bilgiç, Ertuğrul Akça, üyelerden Haldun Menteseoğlu, Mehmet Turgut, Reşat Özarda, Faruk Saraç, Ali Bozdoğanoglu, Ferhat Nuri Yıldırım, Vedat Ali Özcan, Kadri Eroğan, Cevat Önder, Cahit Okurer.

İnönü ise Mecliste konuşmasında "iki gün evvel sayın Gümüşpala ve etrafındaki heyetle odamda geceyarısında yaptığımız konuşmamızla, bugün AP'nin sözcüsünün konuşması arasında temel ayrılıklar görüyorum... şimdiye kadar tecrübelerimize göre konuştuk, protokollere imza attık, söz de verdik, ondan sonra üç gün beş gün gibi kısa bir süre durgunluk olup olmadığı tahmin edilemez. Ondan sonra, keşif bir surette menfi istikamette, siyasi faaliyetler kükremiş yuvasından. Bu böyle devam edemez" (153).

İnönü'nün uyarısı üzerine AP yeni politikasını tespit için Temsilciler Meclisi'ni topladı. Suat Zeren grup başkanlığına bir önerge vererek, Genel Başkan dahil bütün GİK üyelerinin istifasını istedi. AP Grup Başkanvekillerinden Ali Naili Erdem, Cihat Bilgehan, Ahmet Nihat Akay görevlerinden istifa etti. GİK'ten, Ahmet İhsan Kırmırlı, Muhittin Güven'in istifaları ile istifa edenlerin toplamı 14'ü buldu. Böylece Demekler Kanununa göre GİK dağıldı. Ancak 04.04.1963'te yapılan Temsilciler Meclisi'nde alınan karar üzerine istifaların onaylanmayarak GİK'in görevine devamı sağlanmıştır (154).

27 Mayıs'ın "Hürriyet ve Anayasa Bayramı" olarak kutlanmasına yönelik çalışmalar AP'de büyük çalkalanmalara yol açtı. Parti içinde yasa tasarısına muhalif olanlar parti grubundan "beyaz oy" verilmesine yönelik karar çıkınca bu defa Genel Başkan'a yönelik

(152) AP GİK'e verilen önergeler arasında, protesto mitingleri düzenlenerek, "demokrasi ve nefsi müdafaa için bütün iman ve vasıtalarla mücadele" sözkonusu idi.

(153) Cumhuriyet, 30.03.1963

(154) Haldun Menteseoğlu ile Muhittin Güven istifasını geri almadı. Bunların yerine yedekten İhsan Sabri Çağlayangil ile Nurettin Bulak getirildi

muhalefete başladılar. 09.04.1963 tarihinde TBMM'de 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı kabul edildi. AP Grubunun "beyaz oy" kararı üzerine oylamaya AP'li milletvekillerinin %65.06'sı katılmadı. Katılan 30 milletvekilinden ikisi, Kerem Özden ile Mehmet Başar oylamada red oyu verdi (155).

Meclisin genel havası üzerine Başbakan İsmet İnönü'nün "kanun dışı hareketleri, kişilerden veya teşekküllerden gelsin, merciileri olan mahkemelere tereddütsüz sevk etme kararındayız" demesi hükümetin bundan böyle "demokratik rejimin hürriyetlerinden faydalanarak, bu rejimi 27 Mayıs öncesi havasına ve davranışlarına" getirmek isteyenlere kesinsinlikle karşı konulacağıının ifadesi idi. Nitekim, Hükümet harekete geçerek AP'li altı milletvekili Gökhan Evliyaoğlu, Reşat Özarda, Ali Bozdoğan, Sadettin Bilgiç, Orhan Süerson ve Kadri Erdoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına yönelik işlemleri başlattı(156).

Gelişmeler üzerine toplanan AP Temsilciler Meclisi toplantısında şu kararlar alındı: "A. AP'nin 27 Mayıs iklelerine ve Anayasa nizamına bağlılığını şüpheye düşürücü itham ve propagandalar karşısında müspet propaganda ve çalışma ile bu tereddütlerin izale edilmesi için daha çok gayret sarfedilmesine, B. Partimiz doktrini esas prensiblerinin herkes tarafından iyi anlaşılması için bu yoldaki faaliyetlerin arttırılmasına, C. Memleket çapında huzur, barış ve kardeşlik kampanyası açılmasına, D. Temsilciler Meclisinin bu konudaki tahlil, tenkid ve yorumlara ayrıca efkârı umumiye'ye arz edilecektir." (157).

Mutedil AP'liler ise yayınladıkları mesajda "Bugünkü AP idarecileri Türk milletini bir kandırma politikası ile yanlış istikamete sevk etmeye çalışmaktadır. AP'nin takip ettiği politikanın memleket gerekçeleri ile hiçbir ilgisi yoktur. AP idarecileri bir ifrat politikası takip etmekte, bu hal memlekete ve partiye zararlı olmaktadır" dendi. Temsilciler Meclisi kararlarına karşı çıktılar ve bundan sonra bu politikanın sorumluluğuna katılmayacaklarını ve memleket kaderini daha iyiye doğru yöneltmek için "müstakil basiret politikası" takip edeceklerini söylediler (158).

AP Meclis grubu toplantısında mutedil müfrit mücadelesi sürmüş, grupta konuşma yapan Kemal Bağcıoğlu, Gümüşpala'ya hitaben "Paşam etraftaki müfritler seni ipe götürecekler" bu nevi politikacıların Menderes'e nasıl bir akibet hazırladıysa aynı akibetin Gümüşpala'ya hazırlandığını belirterek, Temsilciler Meclisi'nin istifasını istemiş, "Müfritler istifa etmedikçe kurtuluş yolu yoktur" demiştir. Yapılan görüşmede ikiyüzlülük politikasına paydos denilmesi gerektiğini belirten Sabahattin Boybora "Burada ne söylüyorsak, bak kon-

(155) Son Havadis, 04.04.1963

(156) Cumhuriyet, 07.04.1963

(157) Hürriyet, 08.04.1963

(158) Cumhuriyet, 08.04.1963

grede de, aynı şeyi söyleyelim. Yahut hala ne söylüyorsak, burada aynı şeyi tekrar edelim. Böyle ikiyüzlülük olmaz" şeklinde tepkisini ortaya koymuştur.

AP, GİK toplantısında mutedillerin durumu gözden geçirildi. Mutediller parti tesanüdünü bozmakla itham edildi. İnsiyatifi ele alan müfrit idare kurulunda, mutedillerin partiden ihraç edilmesi, veya geçici cezalar sözkonusu edilmiştir. AP Meclis grubu toplantısında "mukabil taaruz" geçen mutediller merkezde revizyon yapılmasını isteyen bir önergeyi 31'e karşı 107 oyla kabul ettiler. Partinin "ifrat" ve "sertlik" politikasını terketmesi istendi AP Senato seçimlerinin erkene alınmasına karşı çıktı. Üçtebir senatör seçimleri Ekim 1963'te yapılacaktı.

AP GİK ise Sadettin Bilgiç başkanlığında toplandı. Altı AP'li senatör ve milletvekili Suat Seven, Ferit Alpiskender, Mualla Akarca, Mehmet Yüceler, Adil Ünlü, Cenap Aksu'yu "parti tesanüdünü bozma ve tüzüğe aykırı hareket etme" gerekçesi ile ihraç talebi ile Yüce Hakem kurulu'na sevk edildi. Altı senatör ve milletvekili daha önce verdikleri önerge ile Genel Başkan ve GİK'in istifasını istemişti. Hakem kuruluna sevk edilen 6 AP'li, idarecileri sert biçimde itham etti. Yayınlanan beyannamede "sakin zamanlarda şahlanan, kuvvet karşısında yerlere yatan ve icabında İsmet İnönü'ye dehalet eden bu idarecilerin 14'ünün istifası ile GİK infisah etmiş ve hukuki varlığını kaybetmiştir" denilmekte "partiyi uçurumun kenarına getiren bu idarecilerin itimadı sarsıcı beyan ve hareketleri arşısında Hakem kurulu'na gitmeyi doğru bulmuyoruz" deniliyordu. Yüce Hakem Kurulunun ise müfritlerden oluştuğu belirtildi (159). Parti Merkez İdare kurulu ise, ithamların haksız ve maksatlı olduğunu belirtmiştir. AP içindeki mücadelelerden yorgun düşen Genel Başkan Ragıp Gümüşpala ise hastalığını ileri sürerek 10 günlük rapor alarak bu ortamdam uzaklaşmak istemiştir.

İktidar tarafından, Ordu dışında bir çeşit cunta hareketi sayılabilecek Genç Kemalistler Ordusu, Milliyetçi Devrim Ordusu gibi gizli faaliyet gösteren örgütlerle ilgili olan bazı subaylar tutuklanarak demokratik düzen karşıtı baskı grupları etkisiz hale getirilmek istendi. Çok gergin olan bu ortamda İnönü, CHP Meclis grubunda üstü kapalı bir şekilde, hemen başgösterebilecek bir bunalımdan söz etti. Şurası kesindi ki, 21 Mayıs 1963'te yarım kalan darbeyi önceden bekleyen İnönü, "Vaziyet çok mühimdir, tekrar ediyorum: Çok vahim ve kritiktir. Herşey olabilir. Dikkatli olunuz. Sükunetinizi muhafaza ediniz. Çok uğraşıyor ve çaba gösteriyorum...." diyordu(160). Çok geçmedi. İkinci kez İnönü hükümetini devirmek için harekete geçen Talat Aydemir'in darbesi yenilgi ile sonuçlandı (161). Mecliste, İnönü "ikinci yıkma teşebbüsüne rağmen, demokratik rejimin davası ve devletin prestiji olayların içinden daha kuvvetlenerek çıktı" dedi. Bununla birlikte "bazı politiacılar, tahrikleri körükleyip askerleri ihtilale teşvik etmişlerdir" diyerek bazı politikacıları da suçladı (162).

(159) Cumhuriyet, 19.04.1963 AP'den istifa eden Milletvekili Ömer Faruk Saraç ile Senatör Rasim Giray YTP'ye girdi.

(160) Cumhuriyet, 15.05.1963

(161) Talat Aydemir, *Talat Aydemir Konuşuyor*, İstanbul,1966,s:36,Yalman, a.g.e,ss:390-392

(162) Cihat Baban, a.g.e, s:23,Yakup Kadri Karaosmanoğlu, a.g.e.,ss:272-273

Aylardan beri partide devam eden ve dış etkilerin derecesine göre bilhassa azalıp çoğalan kaynaşmalar sonucunda beklenen oldu. Parti içinde "mutediller" olarak bilinen Adana Milletveili Cavit Oral ve 11 arkadaşı Sinan Bosna, Nuri Bayar, Cevdet Oskay, Bahri Cömert, A.Cemil Kara, Sabahattin Tosman, Mehmet Yüceler, Mualla Akarca, Cemalettin Bula, Ekrem Paksoy , AP'den istifa etti. (163). İstifa edenler yayınladıkları bildiride "partiye hakim olan ve dolayısıyla, memleket meselelerinde sorumlu rolleri ve etkileri bulunan ve fakat rejimin düzenlenmesi ve memleketin bir an önce huzura kavuşması hususunda bizim basiretli görüş ve temkinli siyaset anlayışımızdan tamamen uzak, hatalı politika, sezış, anlayış ve bilhassa oyalayıcı zihniyet karşısında Genel Merkez idarecileriyle kader birliğini temadi ettirmeye iman göremiyoruz" demekte ve parti ile manevi bağları kesmek şartıyla ayrıldıklarını bildirmektedir. 12'ler tarafından yayınlanan bildiri, parti içinde kalan mutediller tarafından tasvip gördü. Seçimlerden sonra, AP'li 41 milletvekili ve senatörü istifa etmişti. Dolayısıyla yeni bir parti kurulmasına yönelik siyasi kulislerde söylentiler yeniden baş gösterdi.

Bu durum YTP ve CKMP'yi de yakından ilgilendiriyordu. YTP ve CKMP'li yöneticiler ise yeni bir çatı altında birleşme için henüz vaktin erken olduğunu vurguluyorlardı. AP,GİK ise yayınladığı tebliğde 12'lerin istinatları reddedilmekte, istifaların tüzük ve programımız muvacehesince doğrudan müracaatların yetkili makamlara yapılması lazım gelirken keyfiyeti efkarı umumiyeye aksettirilmesinin AP'yi üzdüğü belirtildi. Bu istifalar, siyasi çevrelerde büyük memnunlukla karşılandı. Bu çevrelere göre istifalar, demokratik rejimin teessüsü için bir istikrar unsuru olarak görüldü (164).

Bundan sonra AP Genel Merkezi bazı sivri müfritlerin yerine ılımlıları getirerek parti içindeki diğer mutedilleri kazanmak istedi. GİK eski Genel başkan vekili Süleyman Demirel ve Aydın Milletvekili Reşat Özarda'nın ayrılması üzerine Elazığ Milletvekili Prof. Celal Ertuğ ve Antalya Milletvekili Ömer Eken getirildi (165).

G. 17 KASIM 1963 YEREL SEÇİMLERİ

21 Temmuz 1963'te İçişleri Bakanı tarafından yerel seçimlerin yapılacağı bildirildi. Zaten AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'da gerek genel seçimlerin gerekse yerel seçimlerin bir an evvel yapılmasını bildirmişti.Yerel seçimlerle ilgili kanun tasarıları hem mecliste hem de meclis dışında tartışıldı. Bu tartışmaların esası, AP'nin çoğunluk sistemini savunması, iktidar kanatlarının ise, parlamento seçimlerine paralel bir sistem üzerinde ısrar etmesidir. AP'nin ısrarı mahalli seçimlerin milletvekili seçimlerine yapacağı etkiye, hatta parlamento grubunun bundan sonraki politikasını daha aktif hale getirebileceği hesaplarına dayanıyordu.

Bu süreçte, halk hükümet ilişkilerinin gevşemesi, gün geçtikçe gelişen kamu isteklerinin beklemeye tahammül edemeyen halkın karşısında yerine getirilememesi, idare

(163) Cumhuriyet, 01.06.1963

(164) Cumhuriyet, 1,24.06.1963

(165) Cumhuriyet, 16.06.1963

kademelerinin gereği gibi iş görememesi gibi nedenler muhalefette olmanın avantajı ile birleşince AP seçim öncesinde büyük bir güç durumuna erişiyordu. Bu gücüne güvenen AP, CHP+ YTP+CMF koalisyonunun artık memleketi yönetemeyeceği üzerinde durarak genel seçimin en kısa zamanda yapılmasını istiyordu. Ayrıca AP, CHP'siz bir üçlü koalisyona da işaret ediyordu. AP'nin tek başına muhalefeti yerine getirmesi, seçim propaganda döneminde YTP, CKMP'nin hedefi haline getirmiştir.

Seçim kampanyası özellikle AP ile CHP arasında geçtiği gibi bazı yerlerde örneğin YTP'nin güçlü görüldüğü Sivas'ta AP ile YTP mücadelesi demokrat kitlenin oylarını çekebilmek için kıran kırana geçmiştir. Yerel seçimlerle ilgili mitinglerin yanısıra seçim konuşmaları radyoda da yayınlanıyordu. AP, radyo konuşmalarında, AP'ye karşı düşmanca davranışlarından dolayı hükümete çatıyordu (166). TİP'in radyo yayınlarında, milleti böldüklerine, Meclis ve rejimin kararlarına aykırı hareket ettiklerine dair kendilerini uluorta suçlamalarını AP protesto etti. Bu sözlerle yoksul halkı kışkırtmak istediklerini ileri süren AP, TİP aleyhine tedbir alınmasını istedi (167).

17 Kasım 1963'te yerel seçimler yapıldı. Sonuçta AP için bir zafer oldu. Kütüğe kayıtlı seçmenlerin %75.54'ünden %45.87'si AP'ye; %36.97'si CHP'ye; %6.5'i YTP'ye; %2.6'sı CKMP'ye oy vermişti. MP, TİP ve bağımsızlar da geri kalan oyları paylaşmışlardı. AP 42 ilde, CHP 23 ilde YTP sadece bir ilde kazanmıştı. Böylece AP'nin seçimleri çoğunlukla alması ile 1964 yılı içinde yeniden seçimlere gitme ihtimali sözkonusu olduğu gibi, üçlü hükümetin yerini yeni bir hükümet oluşumuna bırakması da sözkonusu oldu. YTP, seçimlerde çok az sayıda oy alınca CHP ile işbirliğini bozarak, hükümetten çekilme kararı aldı. CKMP de hükümetten çekilme kararı verince Amerika'dan dönen İsmet İnönü de istifa etti. 17 Kasım seçimlerinin önemli sonucu bu oldu. Üçlü koalisyon sona erdi.

II. ÜÇÜNCÜ KOALİSYON VE AP

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel yeni bir hükümetin kurulması için parti liderleriyle görüşmelere başladı. Osman Bölükbaşı, milli bir koalisyon kurulmasını önerdi. Ekrem Alican, AP ile CHP'nin bir koalisyon kurmasını ileri sürdü. AP, genel seçimlerin erken yapılmasını önerdi. CHP grubunun hükümette görev almama kararı üzerine hükümeti kurma görevi AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'ya verildi. Diğer parti liderleriyle görüşmeler yapan Gümüşpala, hükümetini kuramayacağını Gürsel'e bildirdi. Gümüşpala da İnönü gibi erken seçimlere gidilmesini Cumhurbaşkanından istedi. 25.12.1963 günü İnönü, CHP ve bağımsızlardan bir kabine kurduğunu açıkladı (168). Yeni hükümet programı hem Mecliste

(166) Radyoda Adalet Partisi 1963, Ankara 1964.

(167) Son Havadis, 05.11.1963

(168) Millet Meclisi Tutanak Dergisi: Dönem I, cilt 24, sayfa:27

hem Senatoda görüldü. AP hükümet programını eleştirdi(169).Hükümete güvenoyu vermeyeceğini bildirdi. Üçüncü koalisyon 175 kırmızı oya karşı 225 beyaz oyla güvenoyu aldı.

Eleştirilerde Mecliste İnönü'nün kapalı bir siyaset izlediği belirtildi. AP, Kıbrıs için milli bir siyaset izlenmesini istedi. Kıbrıs sorununun derinleşmesi üzerine gizli ve olağanüstü toplanan Meclis, hükümete Kıbrıs için gerekli yetkiyi verdi. İnönü, hükümeti çözümlemesi gerekli diğer sorunu "Toprak reformu" oldu. AP Toprak reformunun, temel bir hak olan kişisel mülkiyet hakkına aykırı olduğunu ileri sürüyordu (170). "Türkiye'de toprak reformunu gerekli kılan asgari şartlar mevcut değildir. Biz AP'li gençler, toprak reformunu arazisini verimli surette işleyen mal sahibinin, servetini elinden almak suretiyle tedirgin ederek gerçekleşeceğine inanmıyoruz"(171).

a) 7 Haziran 1964 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri

Bu dönemde AP'nin en sert muhalefeti 7 Haziran C.S. seçimlerinin "nisbi temsil" yöntemi ile yapılmasını öngören kanun telifi sırasında oldu. C.S. birleşimini yöneten başkanvekili Sırrı Atalay ile AP'liler arasında sert tartışmalar çıkmış, başkanın taraf tuttuğunu ileri süren AP'liler toplantıyı terk etmiştir. Seçim kanununun görüşülmesinin geri bırakılmasını sağlamak amacıyla bir önerge veren AP, oylama usulüne dair Anayasa komisyonu kararının gündemdeki bütün işlerden önce ele alınmasını teklif etmiş,buna karşılık CHP de bir önerge vererek AP'nin önergelerinin oya sunulamayacağını belirtmiştir. Bunun üzerine AP'liler toplantıyı yeniden terk etti. C.S seçimlerinin de nisbi sistemle yapılması 17.04.1964 de C.S.' da kabul edilerek kesinleşti. Bunun üzerine AP,MP,YTP,CKMP,ile CHP,ye karşı güçbirliği kurmak için çalıştı (172).

7 Haziran Senato seçimleri ile ilgili AP seçim beyannamesi, 16.05.1964'te yayımlandı. Ve Ragıp Gümüşpala seçim gezisine başladı; AP'nin senato seçimleri ile ilgili bildirisinde ana hatları ile şu konulara yer verildi (173).

7 Haziran'da yapılacak senato seçimlerinin bir özelliği, iktidarın kendi çıkarı için bu seçimleri de nisbi usülle yaptırma gayretidir.

Bu seçimler iktidarın millet eseriyetine yaymadığı gerçeğini bir kere daha ortaya koyacaktır.

Demokrasi hayatımızda arzulara gelişme ve muhtaç olduğumuz huzur maalesef sağlanamamıştır.

Sıkıyönetim uzatıla, uzatıla adeta, normal bir rejim halini almıştır.

(169) AP Genel Merkez Neşriyatı No:4, *Hükümet Buhranı, Hükümet Teşkilî, Hükümet Programı, Kıbrıs Olayları Karşısında Adalet Partisi*, 1964,ss:17-27.

(170) Son Havadis ,10.02.1964.

(171) Tercüman 05.04.1964

(172) Tercüman,19.04.1964

(173) Tercüman, 16.05.1964,"AP Seçim Beyannamesi "

Basın, sıkıyönetim kayıtları ve bazı özel kanunlarla baskı altında tutulmaktadır.

Planlama uygulaması umulan neticeye ulaşamamıştır. Planlı devlet sektörünü gerçekleştireceğiz diye her yıl millete yüklenen ağır vergiler iktisadi hayata canlılık verecek zümrelerin belini bükmektedir. Korkunç bir şekilde devam edegelmekte olan açık ve gizli işsizlik günden güne artmaktadır. Köy kalkınması bu adla fantazi bir bakanlık kurmakla halledilemeyecektir.

Toprak reformu adı altında, bir nevi Balkan Sosyalizmi mahiyetini taşıyan davranışların memleket üzerinde ihdas ettiği güvensizlikten çok ciddi olarak endişe etmekteyiz.

Millet'in çoğunluğunun güvenini kazanmayan CHP, adeta bir iktidar tekeli kurarak, başarısız icraatını vatandaşlara zorla kabul ettirmektedir.

Muhalefet'in ısrarlı itirazlarına rağmen vatandaşlara farklı muamele yapılmaya devam etmektedir. Milli bünyede çok büyük zaaf teşkil eden bu vaziyetten en çok faydalananlar, totaliter bir idarenin hasretini çekenlerdir. Bunlar memleketi, milletçe her zaman red edilmiş olan komünizm'in ve diktanın kucağına atmak istemektedirler.

İlerici ve gerici adı altında maksatlı tefrik yaratanlar milli birlik ve bütünlüğü parçalamak isteyen bedbahtlardır.

Şahsiyetli, gerçek manada milletçe benimsenen bir dış politika takip edilmemektedir. Bu yüzden bünyesi kuvvetli olan Türkiye, hariçte maalesef zayıf bir devlet olarak telaki edilmektedir. 30 milyon Türk'ün müşterek ızdırap kaynağı halini almış bulunan Kıbrıs davamızda hükümet pasif ve çekingen politik yönü ile meseleleri üzücü, karışık ve adeta içinden çıkılmaz bir maceraya sürüklenmesine imkan vermiştir. Muhalefet olarak milli mesuliyetlerimizin idrakı içerisinde yaptığımız tenkid ve itirazlara maalesef gereken ehemmiyet verilmemiştir.

Siyasi düşünce ve görüşlerimiz, ne kadar farklı olursa olsun tam bir kardeşlik ve beraberlik içinde yaşamaktan başka, bizi kurtaracak bir yol ve çare kalmadığına yürekten inanmış bulunuyoruz. AP olarak bizi vazife başına çağırdığımız gün tam bir kardeşlik sevgi ve güven içinde yeni bir hayata kavuşmanın temelleri atılacaktır.

Dünyanın yaşadığı bugünkü nazik ve tehlikeli devre içinde gelmiş geçmiş bütün kırgınlıkları unutmadan, siyasi düşünce ve görüşlerimiz ne kadar farklı olursa olsun tam bir kardeşlik ve beraberlik içinde yaşamaktan başka bizi kurtaracak yol ve çare kalmamıştır.

Kaynaşmış ve kuvvetlenmiş bir millet haline gelme ve özlediğimiz huzura kavuşabilmek için Siyasi Af'la birlikte basın suçlarının affında bugün artık kaçınılmaz bir tedbir haline geldiğine kani bulunmaktayız."

Seçim gezisi süresince AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala halka yaptığı konuşmalarında "Siyasi Af şarttır ısrar ediyoruz" "Memlekette İnönü demokrasisi değil, batı manasındaki demokrasiyi yerleştirmek istediklerini" vurguladı. CHP'yi zümre diktatörlüğüne gitmekle, sabit fikirli şef zihniyetine sahip olmakla, bölücülükle, partizanlıkla, ihtilallerin nedeni olmakla, devlete ait araçları kullanmakla, valiler aracılığı ile propaganda yapmakla

suçladı.CHP ile birlikte lideri İnönü özellikle hedef alınmıştı. Propaganda esnasında "mücadelemiz İsmet İnönü ile" deniliyordu (174).

Etem Kılınçoğlu ise "milletçe çektiğimiz ızdırapların kaynağı kırk yıldır diktatörlüğü ruhunda hisseden bir faninin türlü yollarla milletin sırtından inmemesidir. Anlaşıyorki İnönü kendi rızasıyla gitmeyecektir. Fakat Türk milleti reylerle onu tasfiye etmesini bilecektir" (175). "İnönü'süz birşey olmaz" sözü üzerine radyoda Orhan Süerson "bugün bazı çevrelerde beliren ve tehlikeli bir inkişaf istidadı gösteren hiçbir şey olmaz fikrinin tamamen karşısında olmalıyız. Demokrasinin bir vasiye ihtiyacı yoktur" diyordu. Seçim gezisinde yaptığı konuşmalarda Ragıp Gümüşpala, AP'ye kendisi ile ilgili tanıtımı şu şekilde gerçekleştirdi; "Ordu başında üniformalı bir asker olarak memleketimizin emrindeyim. AP 27 Mayıs devriminden sonra aradaki uçurumun derinleşmesi üzerine, Türk Milletinin arzusu ve iradesi ile doğmuştur. AP Anayasa ve kanunların teminatı altında olmasına rağmen ilk olarak Moskof radyosunun, sonra da bazı yazarların tertip, iftira ve küfürlerine maruz kalarak kinci, intikamcı, kafatasçı ve Atatürk ilkelerine karşı olarak gösterilmek istenmiştir. Büyük Atatürk, bu zümrenin değil 30 milyonun malıdır. AP Atatürk'ün resimlerini panolardan silmemiş, neşriyatlarını durdurmamış, büstünü kırmamıştır".27 Mayıs ihtilali ile ilgili olarak seçim gezisinde Ragıp Gümüşpala "AP 27 Mayıs'a karşı değil, 27 Mayıs'tan sonra 27 Mayıs'ı istismar edenlerin karşısındadır"demektedir.

Yoğun bir seçim programı ile propaganda gezilerine çıkan ve parti içi hiziplerle de yorgun düşen Ragıp Gümüşpala 05.06.1964'te yaşamını yitirdi. Son beyanatında şöyle diyordu: kısmi senato seçimleri dolayısıyla birçok il ve ilçelerimizi bilhassa Doğu Anadolu'yu gezdim. Vatandaşlarımızın çoğunluğu bugünkü iktidarın deva olacak, kuvvet ve davranışlardan yoksun olduğu kanaatine varmış bulunmaktadır. İktidarın bu duruma düşmesini millet çoğunluğuna dayandığından ileri geldiğini ifade eden Gümüşpala "demokratik rejimin milletimizi maddi ve manevi refah ve huzura kavuşturacağını belirterek rejimin bugününün yarınını teminat altına alan en müessir müessese seçimler olduğunda ittifak vardır.İdare edenlerin başarısızlığı, hakemliğini milletin yapacağı vicdanlara yerleşmiştir. Bunun tehdit, iftira, tezviri ve tahauu imkansız vaadlerle değiştirilmesi asla mümkün değildir. Milletimize layık olduğu hizmeti vermeyenler yerlerini terk etmeye hazırlanmalı ve bunu tabii karşılamayı öğrenmelidirler"(176).

Kısmi Senato seçimleri 26 ilde yapıldı. AP 9 ilde, CHP ise 6 ilde seçimi kazandı. 10 ilde ise senatörlükler bölüştü. AP 31, CHP ise 19 senatörlük aldı. Bir ilde bağımsız adayın kazandığı bu seçimde YTP ile CKMP senatoya üye sokamadı. Seçim sonuçları AP için büyük önem taşıyordu. Çünkü bu seçimlerle memleket sathında bir nabız yoklaması yapılmış ve nisbi seçimlere rağmen AP zaferle çıkmıştı (177). Bundan sonra AP, kuvvetli iktidar isteyecek

(174) Tercüman, 24.05.1964

(175) Tercüman,23.05.1964

(176) Tercüman, 06.06.1964, Son Havadis ,07.06.1964

(177) Tercüman, 08.06.1964 , Cumhuriyet, 08.06.1964

ve daima iktidarı sıkıştırıracaktı. AP iktidar hazırlığı içine girdi ve seçim istedi.

Bir taraftan "genel başkan seçimi" ile uğraşan AP diğer taraftan CHP'ye karşı "etkin muhalefetinden" ödün vermiyordu: Mensuh DP zamanında el konulan malları hakkında CHP'nin açtığı davanın Anayasa mahkemesinde "CHP'nin haksız iktisapları hakkında kanunun Anayasaya aykırılığına" karar vermesi üzerine AP, kanunun 50. maddesi gereğince "iptal kararlarının geriye yürüyemeyeceği" böyle bir konunun iddia edildiği gibi Maliye ve CHP arasında sulhen halledilemeyeceği, bu yoldaki mütealanın Danıştay Üçüncü Dairesine baskı yapılması neticesinde alındığı gerekçeleri ile Anayasa Mahkemesine müracaat etti(178). Diğer taraftan Şinasi Osm, 27 Mayıs'tan sonra CHP'nin tüccardan "para alıp almadığı" 'nı sözlü olarak sordu.

b) AP ve Kıbrıs Sorunu

Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un Kıbrıs'ta Anayasa değiştirildiği takdirde Türkiye'nin buna karışma hakkını tanımayı reddetmesi ile yeniden alevlenen Kıbrıs Sorunu, dış politikada öncelikli olarak birinci sıraya yerleştiği gibi, iç politikada da önemli bir malzeme haline geldi. Türkiye'de hava sertleşti. Kıbrıs bunalımına rağmen AP üçüncü koalisyon hükümetine güvenoyu vermedi(179).Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında diplomasi yoğunlaştı. İngiltere Ada'ya Nato birliklerinin gönderilmesini istedi. Amerika'nın da kararı ile Kıbrıs sorunu bir Nato davası haline getirilmek isteniyordu. Rusya, Amerika'yı Kıbrıs'ın güvenliğini tehdit etmekle suçladı. Türkiye, Kıbrıs'a Birleşmiş Milletler'ce bir birlik gönderilmesini kabul etti. Bu karar, Kıbrıs'ı milletlerarası bir sorun haline getirdi ve Türkiye'nin durumunu zayıflattı.

İnönü, B.M.M. kararından dolayı, Türkiye'nin adaya müdahale hakkını yitirdiğini açıkladı. Mecliste, İnönü kapalı bir siyaset izlemekle suçlandı. AP, Kıbrıs için milli bir siyaset güdülmesini istedi. Türk Hükümeti, 17 Ağustos tarihli Garanti Antlaşmasına dayanarak tek taraflı müdahale hakkını kullanacağını bildirdi. Gizli ve olağanüstü toplanan Meclis, Hükümete Kıbrıs için gerekli yetkiyi verdi (180). İnönü, "ittifak içinde sorumluluğu olan Amerika'ya inanıyordum. Şimdi cezasını çekiyorum" dedi. İnönü'nün demeci Türkiye'nin dış politika konusunda yeni yollar arayacağına yönelik bir uyarı idi. Mecliste dış politika konusunda yapılan görüşmelerde Kıbrıs sorunu ağır basıyordu. Kıbrıs konusunda Amerika'yı destekleyen Faruk Sükan, AP adına yaptığı konuşmasında hükümetin başarısızlıklarını Amerika'ya yüklemesinden dolayı İnönü'yü eleştirdi. Sükan, Kıbrıs yüzünden dış politikada temel değişikliklerin yapılmasını AP'nin gerekli bulmadığını bildirdi. İnönü, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmemesini ihtar eden Johnson mektubunu aldı (181).

(178) Tercüman, 14.07.1964

(179) Son Havadis, 14.1.1964

(180) Cumhuriyet, 16.3.1964

(181) Hürriyet, 5.6.1964

B.M.M.'nin talebi üzerine yapılan gizli oturumda Başbakan İsmet İnönü, Kıbrıs olayları hakkında geniş bilgi vermiş ve alınacak tedbirler ve Johnson'un mesajını açıkladıktan sonra Meclis'ten güvenoyu istedi (182). Hükümetin güvenoyu istemi hakkında AP Grubunda açılan genel görüşmede, AP Genel Başkan vekili Sadettin Bilgiç, İnönü ve hükümetinin TBMM'de ve Kıbrıs mevzuunda "her türlü yetki ile teçhiz edilmiş olduğunu" bildirdiğini ve ayrıca muhalefet temsilcisinin de müşavir olarak Amerika gezisine katılması kabul edildiğine göre, güvenoyu istenmesinde ısrar edilmemesi gerektiğini Başbakan'a söylemiş olduğunu gruba açıkladı. Gökhan Evliyaoğlu, Ömer Eken, Sezai Sarpasar tarafından hükümete güvenoyu verilmesini isteyen bir önerge verildi. Bu önerge reddedildi. Hükümete güvenoyu verilmemesini isteyen önerge 12'ye karşı 98 oyla kabul edildi. Güvenoyunun Kıbrıs mevzuu gibi bir konuya inhisar ettirilemeyeceğini savunan AP grubu YTP,CKMP ve MP gibi Anayasa'daki 104. madde'ye dayanarak "hükümete güvenoyu vermeme" kararı aldı.

AP görüşü Mecliste Cihat Bilgehan tarafından şu şekilde ortaya konuluyordu. "Hükümetin Amerika gezisi arifesinde bu fırsatı değerlendirerek dış politikanın bir iç politika mevzuu yapılmasını isteme gibi bir arzusu bütün iyi niyetlerimize rağmen gözden kaçmamıştır. Hükümetin böyle davranışını nasıl gayri meşru telakki etmek doğru görülüyorsa, Kıbrıs politikasının tatbiatında ve iç politikaya taalluk eden bir çok meselelerde kendisi ile beraber olmadığımız bir hükümete güvenoyu vermemek de aynı şekilde yanlış sayılmaz" (183).

İnönü, güvenoyu isteminde ısrarcıydı. Muhalefet partilerini güvenoyu vermemeleri halinde vazifeye davet ediyordu. Bu sırada Gürsel partileri uyararak , "hükümet buhranına gidilmesini asla doğru bulmuyorum. Bu partilerin hususi faydalarına uygun düşebilir. Ancak memleket menfaatlerinin dikkate alınmaması, tarihi mesuliyet taşıyacaktır. Dikkatinize sunarım" açıklamasında bulundu (184).AP ve diğer muhalefet partileri Gürsel'in ikazını, müdahale saydı. İnönü, 194 aleyhte, 2 çekimser oya karşı 200 lehte oyla güven aldı. AP "kırmızı oy" kararına uymayan Gökhan Evliyaoğlu, Sinan Bosna, Bahri Cömert, Mehmet Özbey'i Haysiyet Divanı'na verdi (185).

"AP olarak batı alemine bağlı kalmakla beraber milli bir dış politika takibini zaruri görmekteyiz. Bugünün şartları karşısında, tarihi, manevi ve iktisadi yönlerden bağlı bulunduğumuz Ortadoğu İslam Devletleri ve Asya Afrika bloku devletleri ile yakın dostluk münasebetlerinin yeniden tanzim zaruretine inanmaktayız" (186) şeklinde dış politikasını açıklayan AP, Kıbrıs konusunda aktif politika izlenmesi gereği üzerinde durarak hükümetin başarısız olduğunu belirtti (187).

(183) Tercüman, 18.06.1964

(184) Tercüman,19.06.1964

(185) Tercüman, 21.06.1964

(186) Tercüman, 27.07.1964

(187) Tercüman, 18.08.1964, Bu konuda Şinasi Osma, Gürsel'e mektup yazmıştır. Bu mektuba basında 4.8.1964 5.08.1964 tarihlerinde yer verilmişti. Mektupta Kıbrıs meselesinin halli için "daha dirayetli ve cesur bir hükümet kurulması" istenmiş; Kıbrıslı Türklere yapılan mezalime işaret ederek "Bu tarihi şan ve şerefle dolu bir millet olarak daha fazla sabırlı olmaya gücümüz yetmemektedir" denilmektedir.

I. AP İKİNCİ BÜYÜK KONGRESİ:

a) Genel Başkan Adayları

AP Temsilciler Meclisinde yapılacak Genel başkan vekilliği için kulislere Sadettin Bilgiç ile, eski Hava kuvvetleri komutanı, İstanbul Senatör adayı Tekin Arıburnu ve İhsan Sabri Çağlayangil'in adı geçmeye başladı. Daha sonra eski Savunma Bakanı Seyfi Kurtcebe adı adaylar arasına girdi (188). Üzerinde en fazla durulan isimler ise Sadettin Bilgiç, Ali Fuat Başgil, Tekin Arıburnu ve Süleyman Demirel oldu

Süleyman Demirel, 06.11.1964'te basına yaptığı şu açıklama ile adaylığını açıklamıştır: "AP'nin önümüzdeki büyük kongresinde genel başkan seçimi için adaylığımı koymaya karar vermiş bulunuyorum.

Bu vesile ile birkaç hususa kısaca temas etmek isterim, efkârı umumiyenin dikkati partimiz üzerinde toplanmış bulunmaktadır. Şu ana kadar adaylığımı koyacaklarını beyan etmiş bulunan arkadaşlarım vatanperver ve ehliyetli kimselerdir. Bu sebeple Genel Başkanlık mücadelesinin AP saflarını dolduran vatandaşlarımızın asalet ve vekarına yaraşır şekilde medeni ve ölçülü bir hizmet arzı yarışması halinde geçeceğine eminim.

Böyle bir davranış partimizin kurucusu ve il genel başkanı Org. Ragıp Gümüşpala'nın "birlik ve beraberlik" düsturuna uygun olacak ve ruhunu şad edecektir. Partimizin kurulmasında en ücra köşelerine kadar yayılmasında, çetin merhalelerden geçerek bugünkü durumuna getirilmesinde tükenmez bir gayret ve azimle emek sarfetmiş olan her kademedede vazifeli arkadaşlarımın önümüzdeki hizmet arzı yarışmasının yararlı ve partimize yakışır şekilde cereyan etmesinde yardımcı olacaklarına inanıyorum.

Gayemiz, feragat ve fedakarlıktan ayrılmadan, partimizi memleketimizde siyasi huzur ve emniyeti tesis ve Türkiye'mizi en kısa zamanda mamur ve müreffeh bir hale getirmeye hizmet edecek şekilde teçhiz etmektir. AP, rejimin teminatıdır.

AP teşekkülü, zihniyeti bugüne kadar olan hareket tarzı ile demokratik rejimin teminatıdır. Türkiye'nin huzur ve refah devleti haline getirilmesi mücadelemizin temel prensibi olacaktır" (189).

AP Büyük kurultayı öncesinde kısa sürede ardı ardına üç büyük şehirde yapılan kongreler, delegenin adayları tanınması açısından büyük önem taşıdı. AP'nin kalesi görünümündeki İzmir'de Tekin Arıburnu, partisinin görüşüne paralel bir politika izliyordu. Özellikle Kıbrıs'la, Sovyetlerle yapılan kültür antlaşmasına yönelik olarak heyecan verici konuşuyordu. Sadettin Bilgiç ise Genel Başkan vekili oluşu nedeniyle zaten Genel Başkan statüsündeydi ve bu doğrultuda davranıyordu. Süleyman Demirel, demokrasiye işaret ederek

(188) Tercüman, 11.06.1964

(189) Milliyet, 6.11.1964

"mazinin yaralarının sarılması, birlik ve beraberlik ruhuna, temel insan haklarına, herkese eşit muameleye, adalet gibi erdemler üzerinde duruyordu. Demirel, iktisadi görüşünü, zarar eden, israf yuvası haline gelen bir devlet teşebbüsünü, sırf bir devlet müessesesidir diye savunmak nasıl yanlışsa, milli istihale hiçbir ilave yapmayan spekülâtif yollarla kazanç peşinde koşan bir özel teşebbüsü, sırf özel teşebbüs olduğu için körü körüne tutma doğru olmaz. Biz sosyal adaleti, süratli bir alınma için bütün vatandaşlarımızı harekete geçirme ve bu sayede artan imanlardan herkesin istifadesine iman açma şeklinde anlıyoruz. Sosyal adaleti servet ve varlık düşmanlığı şeklinde anlayan görüşün karşısındayız. Bu görüşün aslında sefaleti ortaklaşa herkese yayma gayretinden başka birşey olmayacağı kanısındayız" biçiminde belirliyor ve erken seçime işaret ediyordu (190).

Kongrelerde adaylar delegeyi yanlarına çekebilmenin mücadelesini sürdürürlerken delegede öneminin farkındaydı. Gökhan Evliyaoglu, "AP İsviçre'den veya Parlamento dışından idare edilemez. AP'nin lideri ancak AP'nin çilesini çekmiş kimse olabilir" diyerek Demirel ve Ali Fuat Başgil'in adaylığına karşı çıkmıştır.

AP kongrelerindeki heyecan, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın mektubu ile sarsıldı (191). TBMM başkanı Fuat Sirmen'e gönderilen Mektupta mealen: "Anayasaya sahip ve demokratik rejime bağlı Türk Silahlı Kuvvetleri milletin hasım iki kampa bölünmesi endişesi ile karşı karşıya bulunduğu endişesi içindedir. Tezyit edici sözler ve yayınlar orduda astın üste olan bağlılığını sarsma istidadını göstermek istediği gibi bir silahlı mücadelesine sebep olacak mahiyettedir. Ayrıca, ordunun müteffik devletler nezdindeki itibarını da zedelemektedir. Bu durumda sizin de müteessir olacağımızdan eminim. Sahte Reiscumhurlar, sahte Başbakanlar, liyakatsiz kumandanlar gibi beyanlar ve yayınlar karşısında, vatanın ve milletin milli emniyet ve güvenliğinin bekçisi olan Türk Silahlı Kuvvetleri bu ortam içinde memleketin selameti adına ikazda bulunmayı zaruret görmektedirler. Bu hususta gerekli tedbirlerin alınmasını rica eder, saygılarımla arz ederim". Mektupta, bazı AP milletvekili ve senatörlerinin konuşmalarına orduyu da kattıları ve 22 Kasım'a kadar tedbir isteniyordu.

Bunun üzerine Sirmen, Senato Başkanı ve Başbakan'ın katıldığı bir partilerarası toplantı tertip etmiştir. Toplantıya Adalet Bakanı Sedat Cumralı, Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar, İçişleri Bakanı Orhan Öztrak ile AP adına Sadettin Bilgiç, İhsan Sabri Çağlayangil, Ali Naili Erdem, CHP adına Kemal Beyazıt, Fethi Çelikbaş ve Zihni Betil, YTP adına Ekrem Alican, MP adına Zekai Dolmen, CKMP adına Ahmet Oğuz ve Cevat Odyamaz, Milli Birlik adına Fahri Özdilek, Cumhurbaşkanlığı kontenjanı adına Sadi Koçaş katılmışlardır (192).

Toplantıda Adalet Bakanı yirmiden fazla milletvekili hakkında takibata geçilmesi, 14 milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması için meclise başvuracaklarını söyledi. Bilgiç, itiraz ederek, AP kongrelerinin takip ettirildiğini, CHP kongrelerinin ise takip

(190) Tercüman , 09.11.1964 (Ankara İl Kongresinden)

(191) Tercüman, 18.11.1964

(192) Nurşen Mazıcı, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Sivil Rejime Etkileri*, İstanbul ,1989,s:105

ettirilmediği, dokunulmazlığın kaldırılması konusunun bu toplantıda konuşulmasının Anayasaya aykırılığını ifade ederek, seçim yılına girildiği bu günlerde meclis içi ve dışı partilerarası ilişkilerin düzenlenmesini teklif etti. Toplantıda ayrıca AP yanlısı gazetelerin yayınlarından şikayet edildi. Bilgiç ise, herhangi bir gazeteyi parti olarak finanse etmediklerini söyleyerek, gazetelerin yayınlarının AP'yi ilzam etmeyeceğini bildirdi.

Başbakan İnönü, partiler iç huzurunu temin için görüşüp, konuşmalarda varılacak kararın hükümetin uygulayacağını belirtti. Toplantıda AP ve CHP'den ikişer, diğer gruplardan birer kişinin katılımıyla bir "huzur komisyonu" oluşturulması ve liderler seviyesinde görüşülmesi kararı alındı. Olup biteni CKMP'den Ahmet Oğuz şu şekilde görüyordu. "Bu iki parti arasında bir meseledir. Bugünün iktidar partisi ile yarının iktidar talibi arasındaki meseledir"(193).

Partilerarası huzur komisyonunda centilmenlik anlaşmasına varıldı. Buna göre Siyasi Partiler Kanununun 1965 bütçe görüşmelerinden önce çıkartılmasına karar verildi. Kanuna AP muhalifti.

AP gelişmeler üzerine yaptığı açıklamalarda; AP'nin çok ağır isnat ve iftiralar altında tutulduğu, beyanların maksatlı olarak tahrif edildiğini, kamuoyuna AP'nin bambaşka boyutta sunulduğu, demokratik düzen dışında bir rejim tanımadıklarını, Türk Silahlı Kuvvetleri de dahil bütün devlet organlarına saygılı olduklarını, milli egemenliğin esas olduğu belirtildi (194).

Siyasi Partiler, uyarı doğrultusunda huzur komisyonunda centilmenlik anlaşmasına vardı (195). AP muhalif olduğu Siyasi Partiler Kanununu kabul etmek durumunda kalıyordu. Partilerin iç huzuru bozanlar için tedbirler almayı, dokunulmazlık konusunu da tahahüt ediyorlardı.

27 Kasım 1964'teki AP ikinci büyük kongresinin en önemli konusu Genel Başkan seçimi oldu. Aday sayısı fazla idi. Ancak bu demokrasinin gereği olarak görüldü. Faruk Sükan, şahıs hegemonyasının yıkıldığını ileri sürüyordu.

b) İkinci Büyük Kongre :

Birinci kongre tarafından kabul edilen "milli hakimiyet yemininin" yer aldığı 29 sayfalık Faaliyet Raporunda : "Ferdî ve cemiyetî siyasi vasiyet altına almak isteyen, insan şeref ve haysiyetini tahrîp eden, siyasi, iktisadi, içtimai hak ve hürriyetleri çiğneyen, insanı, devletin aleti olarak görme isteyen her türlü totaliter düşünce ve davranışın karşısında olmak vatanseverliğimizin tabii icabıdır" ifadesi ile parti politikası tespit ediliyordu..

Ayrıca komünizm reddediliyor, CHP'nin partizanlık yaptığı vurgulanıyor, basın özgürlüğünün tahrîp edildiği, radyonun tarafsızlığının üzerinde duruluyor, 1965'teki seçimin

(193) Tercüman, 17.11.1964

(194) Tercüman, 19.11.1964

(195) Mazıcı, a.g.e, s:105

erkene alınması isteniyor, AP'nin her türlü ihtilal girişimine karşı olduğuna ve AP'nin bir şahsın peşinden gitmediği ifade ediliyordu.5 Haziran'da Ragıp Gümüşpala'nın ölümüyle, gündeme gelen Genel Başkan kim olacağı sorunu kongrenin en önemli konusu oldu. Parti örgütlenmesinde birinci adam olan Sadettin Bilgiç doğal aday görülüyordu (196). İkinci aday ise Gümüşpala'nın ölümünden sonra kamuoyunu her geçen gün biraz daha etkileyen Süleyman Demirel'di. Esas mücadele ikisi arasında geçti. Demirel "Barajcı ve batı kafalı", Bilgiç ise "Teşkilatçı ve cesur" olarak biliniyordu.

Kongrede Sadettin Bilgiç, Tekin Arıburnu, Süleyman Demirel sırası ile söz aldılar. Sosyal, siyasi ve ekonomik sorunlara yaklaşımları AP'nin genel politikası idi. Onları birbirinden ayıran özellik ise kişilikleri idi. Bu kişisel özellikler daha sonra partinin politikasını belirleyecekti. Genel başkanlık mücadelesinde Sadettin Bilgiç, ırkçı ve islamcı çevrelerin tuttuğu, Atatürk ilkelerine ters düşen bir adam olarak tanıtıldı (197). Demirel'in de aleyhine kullanılan bazı sorular vardı: ABD destekli Genel Başkanlığa yürüdüğü, Mason olduğuna dair belge dağıtılması ve söylentiler,AP tarihinde GİK'ten istifası, 24 Mart 1963'te AP Genel Merkezine saldırıldığı gün pencereden binayı terketmesi, babası Hacı Demirel'in İnönü'nün çavuşu olduğu, İnönü'yü sevdiğini söylediği ve oğul Demirel'in de "İnönist" olduğu gibi. Demirel o gün kürsüde bu sorulara karşılık "Ben mason değilim. Ben sabah kahvaltısına Kur'anı kerim okumadan oturmeyen ailenin çocuğuyum. Aynı tezvirat DP'nin ileri gelenleri içinde yapılmıştır. İkinci mesele ise benim GİK'ten istifam meselesi. İstifam bir korkaklık olarak gösterilmemelidir. Ben arkadaşlara rahat çalışma imkanı vermek için istifa ettim. Benim için AP Genel Başkanlığı bir şereftir, ama bundan daha büyük şeref AP'li olmamdır" diye cevap veriyordu (198).Yıllar sonra ".....Benim AP Genel Başkanı olmamda ABD filan yoktur..... Eğer 1960 ihtilali olmasaydı, eğer rahmetli Menderes ve arkadaşları, o kadroların başına bu haller gelmeseydi, ben siyasetin içinde olmazdım..... Beni göreve sevkeden hadise yere düşmüş bayrağı yerden kaldırma ve sönmeye yüz tutmuş bir meşaleyi, bana göre 46 meşalesi dediğimiz, hakkı, hukuku, adaleti, hürriyeti, refahı ve bu milletin haysiyetini esas alan o meşaleyi yeni baştan yakmaktı..... Bu kadar kuvvetli gerekçeler dururken niye ben ABD'nin tesiri ve yardımıyla ortaya çıkmış olayım" diyecektir (199).

Bilgiç'in listesi: Cevat Önder, Ertuğrul Akça, Faruk Sükan, Talat Asal, Aydın Yalçın, Mehmet Turgut, Seyfi Kurtcebe, Orhan Süerson, Osman Şahinoğlu, Gökhan Evliyaoglu, Osman Turan, Ali Bozdoğanoglu, Vedat Ali Özkan, Ferruh Bozbeyli, Arif

(196) Çavdar,a.g.e.,s:2092

(197) Ahmet Kahraman, *Devri Süleyman*, Sel yayıncılık ,İstanbul 1993, s:51

(198) Tercüman 29.11.1964. Masonluk konusu ise uzun yıllar tartışılan bir konu oldu. Süleyman Demirel'in ilâdesine karşın, Murat Özgen Ayfer, *Masonluk nedir ve nasıldır?*, Zogos yay., İst. 1992 eserinde, S.Demirel'in 1956 yılında Masonluğa girdiği, Genel Başkanlık mücadelesinde Mason olduğuna dair bilgi locasından alınan belgenin dağıtılması üzerine, Egeran tarafından Türk Yükseltme Derneği üyeleri arasında Süleyman Demirel adının bulunmadığına dair belge düzenlendiği. s:251; Ayrıca İlhami Soysal *Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar*,Der yayınları,İstanbul,1988,adlı eserinde Demirel'in Mason olduğu belirtiliyor.

(199) Güneş 21.06.1987 "Süleyman Demirel, Tanju Cılızoğlu söyleşisi" s:8

Hikmet Güner, Hasan Fehmi Boztepe, M. Güleç, Ali Naili Erdem, Etem Kılınçoğlu, Kadri Eroğan, Kemal Bağcı'dan ;

Demirel'in listesi: Ahmet Topaloğlu, Mehmet Turgut, Abdülhalim Aras, Reşat Zaloğlu, Celal Ertuğ, İbrahim Hakkı Tekinel, İhsan Kırmı, Nizamettin Erkmen, İsmet Sezgin, Faruk Sükan, Aydın Yalçın, Talat Asal, Ata Topaloğlu, Ferhat Nuri Yıldırım, Tahsin Demiray, Yusuf Demirdağ, İhsan Ataöv, Mehdi Mihçioğlu, Ömer Eken, Sadık Perinçek, Sadi Pehlivanoglu'dan

Arıburun'un listesi: Muhittin Güven, Reşat Özarda, İhsan Sabri Çağlayangil, Fethi Tevetoğlu, Safa Yalçın, Recai Ergüder, Şevket Bulatoğlu, Hüsnü Dikecligil, Mehmet Ali Aytaç, Celal Ertuğ, Sait Sina Yücesoy, İhsan Önal, Ahmet Güran, Şeref Kayalar, Mazhar Arıkan, İsmail Hakkı Yılanoglu, Saim Sarıgöllü, Hüsamettin Atabeyli, Celal Tevfi Karasapan, Tahsin Türay, Alp Doğan Şen'den oluşuyordu (200).

Kongrenin tansiyonu Genel Başkanlık Seçiminde en yüksek derecesine varmıştır. Divana ilk verilen "Genel başkanlık ve GİK seçimlerinin aynı sandıklara atılmak üzere aynı anda yapılması" konusundaki önerge Demirel'in muhalefeti ile rededilmiş, bu teklifle ilgili "milletvekili bulunmayan Demirel'in seçilmesi durumunda, bazı aksaklıkların çıkacağına delegelerin dikkatini çeken" önerge de Divan tarafından okunmamış, seçimlerden evvel G.Evliyaoğlu, İ.S.Çağlayangil, K.Eroğan, A.N.Erdem, S.Sarıgöllü'nün konuşurulması teklifleri de divan da oylamaya alınmamıştır (201). Bu arada bir önerge de Ali Fuat Başgil'in fahri başkanlığa getirilmesini istedi, tüzükte fahri başkanlık bulunmadığı gerekçesi ile red edildi.

AP Genel Başkanlık seçiminde Demirel ,1072 oy, Bilgiç ,552, Arıburun ,39 oy aldılar. Başgil'e 4 oy çıktı. 12 oy ise iptal edildi. Genel Başkan seçilen Süleyman Demirel şunları söylemiştir: "Bana çok şerefli bir vazife tevdi ettiniz. Şükranlarımı arz ederim. Sizin sevginize layık olmaya çalışacağım. Çetin meselelerimizi halledeceğime kaniim. AP demokratik düzenin bekçisidir. Teminatıdır. En ufak bir kırgınlığınız varsa, partimizin tesanüdü bakımından bir kaya gibi sağlam olmamız lazımdır. Muhalefette ve iktidarda şiarımız Türkiye'nin daha aydın, daha nurlu ufuklara gitmesi olacaktır. Türk devletinin bütün müesseselerini ve vatandaşları selamlarım" (202). Genel Başkan Süleyman Demirel parti örgütüne gönderdiği genelgede de milli birlik ve beraberliğin huzur ve sükun için gerekliliğine işaret ettiği gibi ahenkli ve sistemli çalışmaya özen üzerinde durmuş ve iftira, tezvîr ve kötölemelerin sona ermesini istemiştir.

Demirel'in AP Genel Başkanı seçilmesini YTP Genel Başkanı Alican, "görüşleri itibariyle memlekette aklın, itidalin hakim olacağı bir siyasi mücadele anlayışına taraftar olduğu intibai hasıl olmuştur"; CKMP Genel Başkan yardımcısı Mehmet Altınsoy ise "kısa zamandaki muvaffakiyeti, sayın Demirel'in Türk demokrasisinde büyük hizmetler başaracağı-

(200) Tercüman, 27.11.1964

(201) Tercüman, 29.11.1964

(202) Cumhuriyet, 29.11.1964

nın delili olmaktadır" değerlendirmesinde bulundular. CHP tarafından da Demirel'in seçilmesini olumlu karşılamış ve CHP ile AP arasındaki münasebetlerde iyiye doğru gidildiği belirtilmiştir. Bu şartlarda yeniden CHP,AP koalisyon formülü gündeme geldi. Devlet Başkanı Cemal Gürsel ise gelişmeyi 04.12.1964'te şöyle değerlendirdi: "AP'nin yeni tutumu ve muhterem başkanının memlekette huzuru artırıcı çalışmaları memnuniyet vericidir. AP'nin iyi yola girdiğine kaniim".

Süleyman Demirel'in Genel Başkanlığa seçilmesi basın tarafından da olumlu karşılandı. "AP, batılı değer ölçülerine sahip medeni ve mutedil, teknokrat birini başa geçirmekle, klasik ölçülerin dar kalıplarını aşmıştır" (203). Arsev Betaş ise Demirel'in Genel Başkan seçilmesine ilişkin olarak "..... Cumhuriyet tarihinde o güne kadar görülen ilk önemli olaydır. Cumhuriyet kuruldu kurulalı ilk defa bir siyasi parti kongresinde delegelerin seçimiyle bir parti genel başkanı göreve geldi. Aynı zamanda parti kuruculuğu ile politika ile ilgisi olmayan fakat ilerde çok önemli isimler haline gelerek bir çok yeni siyasetçinin Türk siyasal hayatına dahil olduğu bu kongre ile belirlendi" demektedir (204).

AP İkinci Büyük kongresinde GİK seçilen üyeler ve oylar şöyledir. Talat Asal(1517), Sadettin Bilgiç(1494), Osman Turan(1413), Faruk Sükan (1286), Mehmet Turgut(1204), Orhan Süerson(1181), Cevat Önder(1129), Tekin Arıburun(1126), Aydın Yalçın(1007), Ertuğrul Akça(903), İsmail Hakkı Tekinel (878), Ahmet Dallı(833), Sadık Perinçek(774), Ahmet Topaloğlu(734), Ahmet İhsan Kırmımlı(717), Seyfi Kurtcebe(697), İhsan Gürsan(660), Vedat Ali Özcan(658), Ali Bozdoğanoglu(656), Cihat Bilgehan(650), Melahat Gedik(644), Kadri Eroğan(613), İsmet Sezgin(597), Haldun Menteşoğlu(593) , (205).

Demirel ,AP Genel Başkanlığına seçildikten sonra bir süre daha genel başkanlık seçimi ile ilgili duyumlar kamuoyunda konuşuldu. Genel Başkan olabilmek amacıyla içeriden ve dışarıdan bir takım güçlerden ve tröstlerden mali yardım aldığı iddia edildi. AP lideri Süleyman Demirel ise bu iddiaları red ettiği gibi şu şekilde cevaplandırdı: "Benim AP Genel başkanı seçilmiş olmam böyle bir kampanyaya hedef olmama yetmiş artmıştır bile. Zira bu kimselere göre AP karışmalı, zayıflamalı ve parçalanmalıdır. Bu tezviratın hedefi esasen beni çok aşar"; "Politikanın tezvir ve iftira olmadığını, hiç kimsenin tacizinden, hücumundan ve tezvirinden en ufaklık futuru bulunmadığını bildirmiştir" (206).

Sonuç olarak AP İkinci kongresi, kamuoyuna daha çok genel başkan seçimi için toplanıldığı hissi verdi. Zaten AP'nin beklediği de yeni genel başkan ve kadrosuyla 1965 seçimlerinde iktidar olma idi.

(203) "AP İkinci Büyük Kurultayı, *Forum* , sayı:256 Aralık 1964, s:4.

(204) Arsev Bektaş, *Demokratikleşme sürecinde liderler oligarşisi, CHP ve AP (1961-1980)* İstanbul, 1993,s:155

(205) Tercüman, 01.12.1964 yedek listesi: Osman Şahinoğlu(580), Cahit Okurer(566), Macit Eren(540), Şükrü Akan(539), Gökhan Evliyaoğlu (531), Enver Kaplan(510), Ekrem Dilmen(505).

(206) Tercüman, 06.01.1965

c) AP ve Seçim Kanunu :

08.12.1964'te toplanan ikinci liderler toplantısında ise "siyasi parti liderleri" Anayasa rejimi, 27 Mayıs ihtilali, din, ordu ve her türlü müesseselerin normal siyasi çekişmelerin dışında bırakılması hususunda tam bir mutabakata vardı. Ayrıca, partilerin birbirine hücum etmemesi de kararı alınmıştır.

AP kuvvetli bir hükümet isteği ile seçim tarihi isterken İnönü, seçimlerin 1965 Ekim'inde yapılacağını belirtti. AP, "seçim tarihi Hazirandır" diye üsteledi. Çünkü genel seçim, seçim kanununa göre Haziran'da, Anayasaya göre Ekim olarak belirleniyordu. AP hükümetin düşürülmesini gündeme getirdi. Demirel, "226 oy sağlarsak hükümeti düşürürüz" diyerek, önemli bir güç olduğunu gösterdiği (207) gibi bununla da yetinmeyerek kurulacak bir koalisyon hükümeti için Alican'a başbakanlık teklif etti. Adeta birdenbire genel başkan olan Süleyman Demirel güçlü bir lider imajı ile hükümet düşürecek güce ulaşıyordu!

Bir taraftan Seçim kanununun değiştirilmesine ilişkin Meclise sekiz kanun teklifi sunuluyordu. Siyasi Partiler kanunu ile ilgili olarak kurulan Partilerarası komisyon anlaşmaya vardı AP muhalefetini sürdürdü (208).

Seçim tarihine yönelik tartışmalar sürdürülürken AP, "Herkes söz hakkı, herkese refah" sloganı ile seçim propagandasına başladı. AP, iktisadi ve milli politikasını; "Partimiz vatandaş haklarını ve özel teşebbüs serbestliğini inkar eden veya kısıtlayan iktisadi fikirlerin ve cereyanların karşısındadır. Serbest teşebbüs nizamının milli menfaatleri layıkı ile korumadığı, iktisadi hayatın gelişmesine engel olduğunu ve sosyal adaletsizliklere sebebiyet verdiğini ileri süren ve özel sermayeyi kısmen ve tamamen tasfiye etme ve devlet hesabına işletmecilik faaliyetlerine girişme yoluyla hala kızıp bir refah sağlayabileceğini vaadeden esasında kuvvet ve nüfuz arzusuyla ferdi hürriyetleri azami derecede kısıtlama amacı güden iktisadi görüşleri kabul etmiyoruz" şeklinde açıklanıyor, iktisadi politikanın dayandığı temel görüş olarak da "bir memleketin iktisadi hayatının tatminkar bir şekilde işlemesi o memlekette tam istihdam, makul bir iktisadi büyüme, adil bir gelir tevzii, az çok müstaar bir fiyat seviyesi gibi belli iktisadi şartların tahakkuk etmesine veya ettirilmesine bağlıdır. Tam ve mutaassıp liberalizm anlayışı içinde devletin iktisadi hayata müdahalesi zaruretini tamamen red ve inkar etme gerçeklere uygun düşmez. Devletin iktisadi hayata müdahalesini asgari dereceye indirme şarttır" benimseniyordu. Sosyal Adalet anlayışını Türkiye'de ancak demokratik bir düzen ile güvence altına alınmış vatandaşların temel hak ve özgürlüklerine zarar verilmeden, ekonomik özgürlükleri tahdit edilmeden, teşebbüs kabiliyet ve azimleri korunarak sağlamak şeklinde ele alınıyordu. Ekonomik refah partinin gerçekleştirmeyi düşündüğü amaçlarındandı. Özellikle ekonomik hayata devletin müdahalesi üzerinde hassasiyetle durulan konu idi. "Murakabe şeklinde tecelli edecek, müdahalenin hiç bir şekilde ferdi iktisadi hüviyetini, hürriyetini

(207) Tercüman, 18.12.1964

(208) Forum,sayı:260, 1 Şubat 1965

tahdit edecek, onun teşebbüs kabiliyet ve azmini öldürecek inhisarcı bir zihniyete dayanmasını ve ancak memlekette kalkınmaya müsait şartların ve gereklerin ortamın yaratılmasına münhasır almasını sağlayacağız". 1964 yılına gelindiğinde AP'nin plan ve programla ilgili muhalefetin açıkça değiştiği görülmektedir: "Plan ve programlı hareket etmenin lüzum ve zaruretine kaniiz. Mevcut iktisadi kaynakları hedeflere doğru şuurlu bir şekilde teşkilatlandırmak lazımdır". Parti programında iş ve işçi sorununun toplum içinde sosyal adalet ilkesine uygun olarak ve işçiye daha yüksek bir hayat seviyesi sağlanması, ekonomi ve sosyal problemlerin çözümü ile mümkün olacağı tespit edilmiştir. Orta sınıfın kuvvetlendirilmesi konusuna da temas edildikten sonra vergi politikası, her vatandaşın adil esaslar içinde vergiye tabi tutulması lüzumu ve ancak bu surette vergi adaletinin gerçekleştirilebileceği belirtiliyordu (209).

Aynı zamanda AP muhalefetinin en etkin yanı ise mevcut koalisyon hükümetinin düşürülmesini gündeme getirmesi ile ortaya çıktı. Demirel, "226 oy sağlarsak hükümeti düşürürüz" diyordu (210). Kurulacak bir koalisyon hükümeti içinde Alican'a başbakanlık teklif ediyordu.

Seçim tarihinin dışında daha önemli bir gelişme ise seçim kanununa yönelikti. CHP tarafından uygulanmakta olan D'hant sisteminin mali bazı haksızlıklara yol açtığı ileri sürüldü. AP, bu koşullarda küçük ve orta partilerin yaşamasının mümkün olmadığını, bu sistemin, vatandaş oylarını tam olarak değerlendiremediğini belirtti. AP, Milli Bakiye sisteminin, bu iki mahzuru ortadan kaldırmayacağını savunuyordu. Seçimlere çok kısa bir süre kalarak alelacele meclise sevk edilen seçim kanununa AP şu noktalarda karşı çıkıyordu:

AP'ye göre; Milli Bakiye sistemi vatandaşın hakkına bir tecavüzdür. Milli Bakiye sistemi söylendiği gibi oyların boşa gitmemesine değil, bilakis mahalline sarf edilmesine ve taraftarı az olan bir partinin hakkı olmayan oylara sahip olmasına sebep olacaktır. Milli Bakiye sistemi karışık bir hesaptır. Kamuoyunda tereddütler doğuracaktır. Asıl mesele bir partinin aldığı oylar derecesinde parlamentoda temsil edilmesi keyfiyettir. Parça buçuk oylarla bir milletvekilinin cesareti ve vicdani kanaatleri zayıf olacaktır. CHP'nin "siyasi partilerin emniyeti koalisyon idarelerinde daha çok sağlanılacaktır" (211) , görüşüne karşı AP tarafından "İstirkarlı ve kuvvetli hükümetlerin yolu koalisyon değildir" deniliyordu. Yürürlükteki seçim kanunlarında yapılması istenen her türlü değişiklik teklifinin önlenmesi için AP mümkün olan her türlü obstrüksiyonlara başvurmaya karar aldı. Yasa tasarısının Mecliste görüşülmesinde AP adına konuşan Talat Asal "Bugünkü Anayasal düzenimizde, iki partili düzenin korkulacak bir yanı kalmamıştır. Bu tasarının siyasi partiler kanun tasarısını inceleyen partilerarası komisyonda da incelenmesinde fayda vardır. Teşkilatsız partilerin seçime sokulmasında mahsurları vardır" demiştir. Seçim kanunu AP'nin muhalefetine rağ-

(209) Tercüman, 24.11.1964

(210) Tercüman, 18.12.1964

(211) Milliyet, 08.01.1965

men çıktı. Seçimler 10 Ekim 1965 günü, "Milli Bakiye" sistemine göre yapılacaktı. Partiler 15 ilde teşkilatı varsa veya TBMM'de grupları bulunuyor ise seçime katılabileceklerdi. Oy pusulaları, birleşik oy pusulası esasına göre hazırlanacak, bütün adaylar tek bir listede yer alacaktı.

AP sözcüsü Talat Asal TBMM görüşmelerinde birleşik oy pusulası ile okuyup yazma bilmeyenlerin oy hakları alınarak, Anayasanın çiğnendiğini ileri sürdü. Yasayı protesto eden AP ve MP milletvekilleri salonu terketti (212). CHP, CKMP, YTP ve bağımsız oyları ile kabul edilen seçim kanunu ile ilgili olarak AP bir bildiri yayınladı. Bu bildiri "memleketin müstakar ve kuvvetli hükümetlere en fazla ihtiyacı olduğu bu günlerde, bu seçim sistemi ile koalisyon hükümetlerine itilmesi endişe verecek neticeler doğuracaktır".

CHP'nin getirdiği bu karışık sistem yüzünden onbinlerce oy iptal edilecektir. Muhalefette iken seçim şampiyonluğunu kimseye bırakmayan CHP, şimdi de iktidarda kalabilmek için seçim arifesinde kanun değiştirecektir.

AP oy verme hakkının güvenliği bakımından seçim sathı mahilinde Seçim kanunlarında milli iradenin tecellisini önleyerek değişiklikler yapılmasının karşısındadır. Hele bu tür değişikliklerin zaruretten değil ama, bir siyasi partinin çıkarları uğrunda yapılmış olması seçimde güvensizlik, teşri organlarda düzensizlik yaratabilirdi. AP, açıklamasında ;

"....Kurucu Meclis tarafından uzun mesailer sonunda memleket gerçekleri gözönünde bulundurularak hazırlanmış bulunan seçim kanunları, daha dört sene dolmadan CHP tarafından büyük değişikliklere ve kendi çıkarına maruz bırakılması şayanı ibrettir...." denilmiştir (213). CHP Genel Sekreter Yardımcısı Suphi Baykam ise konuşmasında AP'nin meclisi terketmesini kınayarak "Mecliste CHP, YTP, CKMP ve bağımsızların yaptığı iş, seçimlerde her namuslu ve dürüst siyasi kuruluşa meydan ve imkan hazırlamaktan ibarettir, müşterek listeler seçim hilelerini önleyecek, rey hırsızlığına son verecektir" dedi. Seçim kanununa, AP'nin muhalefeti, Cumhuriyet Senatosunda da sürdü. Muhalefetini sürdürdüğü süreçte AP hiç bir zaman iktidarı ile kanun arasında bir ilişki kurmamıştır.

d) Üçüncü Koalisyonun Sonu :

Aynı zamanda AP, mevcut koalisyon hükümetinin düşürülmesini gündeme getirdi. "226 oy sağlarsak hükümeti düşürürüz" (214) diyen Demirel, yeni kurulacak bir koalisyon hükümeti olasılığına yönelik olarak çalışmaları başlatıyordu. Alica'nı başbakanlık teklifini bile yapıyordu. AP Genel Başkanı Süleyman Demirel diğer muhalefet partileri başkanları ile görüşmeye başladı. Bu görüşmelerde bugünkü hükümetle seçimlerin emniyet içinde yapılamayacağı sebebiyle bu hükümetin düşürülmesi isteniyordu. Başlangıçta YTP mevcut

(212) Tercüman, 23.01.1965, Cumhuriyet, 23.01.1965

(213) Tercüman, 25.01.1965

(214) Tercüman, 18.12.1965

tertiplerin dışında olduğunu bildiriyordu.

AP Genel Başkanı muhalefetin sözcülüğünü üstlenmişti. Demirel "hükümetin düşmesi için ya toptan istifa etmesi veya güvensizlik oyu alması lazımdır. AP Muhalefet partisi olarak bütçe müzakerelerinin neticesinde kırmızı oy kullanacaktır. Diğer partilerde kırmızı oy kullanacaklarını beyan ettiler. Buna göre 226 oy temin edilecek ve hükümet otomatikman düşecektir. Bu taktirde sayın Devlet Başkanı bizi hükümeti kurmaya memur ederse, kurallarımız icabı CHP hariç olmak üzere, seçimlere kadar, müstakillerle veya diğer muhalif partilerle koalisyon yapmak suretiyle hükümeti kurarız" (215). "...hiçbir muhalefet partisi iştirak etmese dahi güven verdiği taktirde AP'nin tek başına bir hükümet kurma ve vazife görme kararında olduğunu" bildirdi. (216).

02.02.1965 tarihinde toplanan AP GİK şu kararı alıyordu:

1. Bütçe müzakereleri neticesinde AP kırmızı oy kullanacak ve benimsemediği bütçeyi getiren hükümeti düşürmek için elinden geleni yapacaktır.
2. Yeni Seçim kanunu tasarısının genel müzakkeresi sırasında AP meclisi terketmeyecek ve tasarı aleyhindeki savunmasını toplu halde yapacak, tadil önerileri verecek, asgari hedefi birleşik oy pusulası sisteminin çıkmamasına çalışmak olacaktır.
3. Milletvekili ve senatörlerin meclise muntazam devamlarının sağlanması için gereğinde zecri tedbirlere başvurulacaktır.

AP ve CKMP üyeleri seçim kanununa muhalefeten meclisi terk etmişlerdi. AP'nin çağrısına MP'den destek geldi. MP tarafından AP'ye gönderilen mektupta her halükarda AP ile hükümet kurmaya taraf oldukları; AP'nin tek başına hükümet kurması halinde olduğu gibi, AP tarafından Millet Meclisine güvensizlik verilmesi halinde de AP'yi destekleyecekleri bildiriliyordu (217). CKMP' de bütçe görüşmelerinde kırmızı oy vereceğini bildiriyordu.

Böylece AP hedeflediği 226'ya ulaşıyor ve, hükümetin otomatikman düşeceği hesabını yaptığı gibi, hükümeti kurmaya memur edilecekleri düşüncesini ve seçimlere kadar CHP hariç bağımsızlar ve diğer muhalif partilerle koalisyonla gideceklerini açıklıyordu.

Hükümeti düşürmeyi hedefleyen AP, bütçe görüşmelerinden sonucunu beklemeksizin seçim politikası gütmeye başladı. AP'nin tesbitine göre, halk;

1. İdareden, iktisadi ve mali sıkıntılardan,
2. Aşırı sol cereyanların, aile, otorite, müesseseler, nizam üzerinde ika ettiği baskılardan,
3. Gayri meşru tutumlardan
4. 27 Mayıs ve Türk devletinin ana müesseselerin halk aleyhine istismarından,
5. Tedbirler kanununun tek taraflı işlemlerinden şikayetçidir.

AP Seçim kanununa muhalefetini de sürdürdü. Seçim öncesinde seçim kanununda değişiklik yapılmaması gerektiğini, seçim emniyeti açısından savundu (218).

Sağcılık ve solculukla ilgili olarak AP'nin yeri belirlendi. "Yelpazenin neresindediniz

(215) Cumhuriyet,03.02.1965

(216) Tercüman ,07.02.1965

(217) Son Havadis,03.02.1965

(218) Cumhuriyet,13.01.1965

sorusunu Demirel şu şekilde yanıtladı: "...Bazı ülkelerdeki gibi Türkiye'nin kalkınması, ne sosyal reformlarla, ne sağcılıkla, ne de solculukla olur... Bizim bünyemiz buna müsait değildir. Biz örf ve adetlerimize sadık kalacağız. Biz muhafazakarız. Kalkınmanın tek yolu, alınteri, emek ve doğru yoldur". Toprak reformuna geleneksel muhalefeti sürdüren AP, bu tavrının oy kaybına dönüşmemesi için zirai toprak reformunun vatandaşa çok iyi anlatılmasına büyük özen gösterdi (219). Asıl davanın üretimin artırılması olduğunu vurguladı...

1965 yılı bütçesine verilen red oyları ile İnönü hükümeti düşürüldü. Böylece AP'nin başlattığı süreç, istendik doğrultuda gelişmiş ve amacına ulaşmıştı. Bütün bu gelişmeleri Süleyman Demirel "normal parlamento faaliyeti" olarak değerlendirdi (220). Seçim gezilerine başladığında, Samsun'da bu durumu halka şu şekilde açıklayacaktı. "oyların ancak %38'ini alan bir partinin millet kaderine hükmetme hakkı yoktur; Hükümeti onun için düşürdük" (221).

J. DÖRDÜNCÜ KOALİSYON HÜKÜMETİ

Devlet Başkanı Gürsel, dört partili bir koalisyon önerdi. Zaten AP'nin beklentisi böyle bir kabine idi. Şimdi sorun kimin Başbakan olacağı idi. Gürsel, Kemal Kırdaş'ı önerdi. AP ise, Prof. İhsan Doğramacı üzerinde durdu. Ancak, Kayseri AP listesinden seçilen bağımsız aday Suat Hayri Ürgüplü Başbakanlığa getirildi. (222). Muhalefet partilerinin birleşerek kurdukları dördüncü koalisyonla ilgili protokol imzalandı. Protokolde ana hatları ile aşağıdaki başlıkları taşıyordu (223). Protokolün ana hatları ise:

1. Atatürk ilkelerine, Anayasa ve 27 Mayıs'a gölge düşürülmeyecek,
2. Aşırı sağ ve sol cereyanlarla mücadele edilecek,
3. Toprak Reformu, Siyasi Partiler ve Devlet Personel kanunları en kısa sürede çıkarılacak.,
4. Ekonomi ve siyasal alandaki problemler,
5. Gençlik meseleleri ciddi bir şekilde ele alınacak.,
6. Temeli Atatürk tarafından atılan dış politikamız aktif ve şahsiyetli bir hürriyet içinde takip edilecek,
7. Partizanlık yaratacak her türlü hareketten kaçınılacak,
8. Memurlara eşit hak tanınacak,
9. Ordu, hiçbir siyasi faaliyet içinde tutulmayacak,
10. Dinin istismarı önlenecek,
11. Memleketi komplolara ayıracak hareket ve anlayıştan kaçınılacak,
12. Müesseseler politik maksatlara alet edilmeyecek (224).

(219) Tercüman, 18.01.1965

(220) Tercüman, 14.02.1965

(221) Cumhuriyet, 13.06.1965

(222) Cumhuriyet, 16.02.1965

(223) Tercüman, 17.02.1965

(224) Tercüman, 21.02.1965, Milliyet 21.02.1965

Hükümette, biri başbakan yardımcısı 10 AP'li, 4 CMP'li, 4 YTP'li, 4 de MP'li görevli aldı. Başbakan Ürgüplü kabinesinde aşağıdaki isimlere yer verildi (225) :
Başbakan Suat Hayri Ürgüplü (C.S. üyesi), Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel (TBMM dışından) ; Devlet Bakanı Hüseyin Ataman , Devlet Bakanı Mehmet Altınsay, Devlet Bakanı Şekip İnan, Adalet Bakanı İrfan Bakar ,....İhsan Önel , Milli Savunma Bakanı Hasan Dinçer; İçişleri Bakanı İ.Hakkı Akdoğan , İzzet Bener (31.07.1965); Dışişleri Bakanı Hasan Işık (Moskova Büyüelçisi); Maliye Bakanı İhsan Gürsoy , Milli Eğitim Bakanı Cihat Bilgehan ; Bayındırlık Bakanı Orhan Alp (TBMM dışından); Ticaret Bakanı Macit Zeren ; Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr.Faruk Sükan ; Gümrük ve Tekel Bakanı Ahmet Topaloğlu ; Tarım Bakanı Turan Kapanlı ; Ulaştırma Bakanı Mithat San , Kazım Yurdakul ; Çalışma Bakanı İ.Sabri Çağlayangil ; Sanayi Bakanı Ali Naili Erdem; Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Mehmet Turgut ; Turizm ve Tanıtma Bakanı Ömer Zekai Dorman , İsmail Hakkı Adoğan (28.08.1965); İmar ve İskan Bakanı Recai İskenderoğlu ; Köyişleri Bakanı Seyfi Öztürk, Mustafa Kepir

a) IV.Koalisyon Hükümetinin Programı

Dördüncü Koalisyon , Anayasa mahkemesi, Yüksek Hakimler Kurulu, Danıştay gibi Anayasanın, hukuki teminat olarak getirdiği müesseselerin kurulması, Anayasaya aykırı kanunların ayıklanması, plan fikrinin kabul edilmesi ve uygulamaya konulması, kalkınma hızının hedefine ulaştırılması, tüccar, esnaf, sanayici, memur, işçi, köylü geçim derdinin sona erdirilmesi gibi temel sorunların çözümünü öngörüyordu. Asıl sorumluluğu ise, genel seçimlere gidilinceye kadar, kesin olarak tarafsız bir seçim yapılabilmesi için sağlam bir zemin oluşturmak konusunda yoğunlaştı (226).

AP'ye göre bu koalisyon, parti hükümeti değil, bir protokolü ve ana statüsü olan bir hükümetti; yine bu hükümet seçim hükümeti olmadığı gibi, geçiş hükümeti de değildi. Bu hükümet, yedi aylık hizmet hükümeti idi (227). İlk anda protokoldeki ya da programdaki esasların yalnız AP'ye maledilmemesi gerekçesi olarak değerlendirilebilir. Ancak sonradan uygulamada ilk andaki teminden uzaklaşıldı.

b) IV. Koalisyonun İcraatı:

Güvenoyu alan Ürgüplü kabinesi (228), icraata başladı. Hükümet gündeme TRT'nin partizanca tutumunu getirerek, TRT'yi eleştirdi (229). Vergi reformundan sözedildi.

(225) AP'li kabine üyeleri ise, S. Demirel, Cihat Bilgehan, Macit Zeren, Faruk Sükan, Ahmet Topaloğlu, İ.Sabri Çağlayangil, A.Naili Erdem, Mehmet Turgut idi.

(226) Nuran Dağlı ,Belma Aktürk, *Hükümetler ve programları, (1960-1980) c: II* , Ank. 1988, s:7273

(227) Cumhuriyet 23.02.1965 "AP Genelgesi", Tercüman 25.02.1965 "AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in demeci"

(228) 231 Beyaz Oy, 200 kırmızı Oy ve 1 Çekimser oy ile.

(229) Tercüman 08.04.1965 Dün yine TRT Mecliste tartışıldı. AP Antalya Milletvekili İhsan Ataöv tarafından TRT için meclis tahkikat önergesi verildi. Bu önerge CHP hariç diğer parti oylarıyla kabul edildi.

Kalkınma hızının tartışıldığı o günlerde Kıbrıs sorunu yeniden gündemdeki birinci sıraya yerleşti. Hükümet meclisten geniş yetki istedi. Donanma harekete geçti, Alayımız Lefkoşe'ye girdi. (230). Kıbrıs için Milli Savunma Bakanlığı bütçesine 250 milyon lira daha ilave edildi. Kıbrıs'ta Makarios'un Anayasa dışı tutumu devam ettiği taktirde, patrikhanenin sınır dışı edilmesi, halen Türkiye'de bulunan Yunan uyruklu Rumların dışarıya çıkarılması ile Lozan antlaşmasının yeniden ele alınması konusu gündeme geldi (231). Cidde'de toplanan Altıncı İslam Kongresi, Türkiye'nin Kıbrıs kararını oybirliği ile kabul etti (232). ABD'nin, Deniz Kuvvetlerindeki dengede Yunanistan'ı tercih etmesi üzerine Cumhuriyet gazetesinin başlattığı "Başkalarının vermediğini Millet yapar" kampanyasını hükümet destekledi (233).

Dördüncü koalisyonda, AP Genel Başkanı ve Başbakan yardımcısı Demirel adeta bir Başbakan görünümünde idi. Basında ve kamuoyunda ilgi odağı idi. Ekonomi ve sosyal kararlar daha çok AP kanadının direktifleri ile alınıyordu. Demirel'e göre Türkiye'nin kalkınması ümit değil kararlılıktı. Türkiye kalkınacak potansiyele sahipti. Kalkınma demokratik yolda, açık iktisadi düzen içinde memleketin bütün potansiyeli ile, ekonomik, sosyal ve kültürel yanı olan topyekün bir hareketti.

Bütçe karma komisyonunda konuşan Demirel, "biz karma ekonomi taraftarıyız. Çünkü mutlak liberal ekonomi fikri iflas etmiştir" diyerek planlı ekonomi üzerinde durdu. Süleyman Demirel "bir Anayasa müessesesi olan plana değil, tatbik şekline her zaman tenkit ve temennide bulunmak normaldir. Plan her kilidi açan maymuncuk olmadığı gibi, sihirli bir değnek de değildir" açıklamasında bulunduğu gibi, bir gazetecinin dış ticaret, maden ve petrol kaynaklarının millileştirilmesi ile ilgili sorusunu şu şekilde yanıtlamıştır: ".....Partimiz özel sektör daha ağır basmak suretiyle,karma ekonomi taraftarıdır.Benim liberal ekonomici olduğum şeklindeki düşüncüler de asılsızdır. Çünkü bugün dünyada, tam manasıyla liberal ekonomi fikri iflas etmiştir" (234).

MEB ve Üniversiteler bütçesi karma komisyonunda ise AP Milletvekili Saim Sarıgöllü, sanat ve ticaret okullarının sayısının artırılmasını teklif etti. AP Milletvekili Erem Dilmenciler ise "artık eğitimde dinin desteğinden ve milliyetçiliğin ışığından kuvvet almak zorundayız.Milletçe becamız ve hayatımız, milletin kalbini kazanmamıza bağlıdır" diyordu (235).

Bu ortamda toplanan AP Temsilciler Meclisi, koalisyona "eşit müesseseriyet ve müşterek mes'uliyet" ilkesi içinde devamında büyük bir fayda gördüğünü belirterek hükümete destek veriyordu (236).

(230) Tercüman ,30.03.1965

(231) Tercüman , 23.04.1965

(232) Cumhuriyet, 23.04.1965

(233) Cumhuriyet, 05.05.1965

(234) Tercüman ,06.04.1965

(235) Tercüman , 09.04.1965

(236) Tercüman, 05.04.1965

Dördüncü koalisyon'un önüne gelen sorunlardan birisi de muhalefetin başlattığı "petrolün millileştirilmesi" sorunuydu. Koalisyon programının içinde "millileştirilme" yer almamıştı. Bu konu parti içi muhalefeti de sertleştirdi. Gökhan Evliyaoğlu, Enerji ve Tabii kaynaklar Bakanı Mehmet Turgut'u istifaya davet etti. Kullandığı üslup nedeniyle Haysiyet Divanına sevk edilen Evliyaoğlu AP'den istifa ederek "AP petrol ve diğer madenler gibi pek hayati milli servetler bahsinde Türkiye'yi bir tatlı kar konusu yapan yabancı sermayedarların temsilcisi durumuna getirmiştir" demiştir. Demirel ise, millileşmenin meclis tarafından yapılacağını, hükümet olarakta, AP olarakta millileştirmeden yana olduklarını, daha önceki iktidarların millileştirmeyi gerçekleştiremediklerini belirterek, uygulamayı savundu(237).

Koalisyon protokolünde de yer verilen komünizm karşıtlığı AP'nin en önemli malzemesi oldu. Bu konuda bazı AP milletvekillerinin açıklamaları ilginçti. AP milletvekili İhsan Ataöv'ün Milliyetçi Öğretmenler Derneğinin kongresinde "Milliyetçiler, Atatürkçüler toplanacaksınız, saf saf olacaksınız. Bu uğurda yaralananlarınız olacak, ölenleriniz bulunacak, fakat şunu bileceksiniz, hiç bir zafer şehit vermeden kazanılmaz. Ölenleriniz şehit olacak, fakat milliyetçiler parlamentoyu işgal edeceksiniz" ifadesi parlamento içini de kapsayacak biçimde geniş tartışmalara yol açtı (238).

Karadeniz gezisi sırasında Başbakan yardımcısı Demirel'de yaptığı konuşmalarında şola çattı. MTTB'de komünist tehlikesine karşı sert tedbirler alınmasını, TİP'in Dönüşüm dergisinin yasaklanmasını istedi. Gelişmeler, yakın gelecekte "solcular" ve "sağcılar" olarak ifade edilen tarafların büyük güçleri ile çatışmalara yol açacağı endişesini duyuruyordu. Devlet Başkanı Gürsel, "Memlekette yaygarası yapıldığı gibi komünizm ve komünistlik yoktur" açıklamasında bulundu (239). AP ortak grubunda konuşan Demirel, "Biz aşırı cereyanlarla mücadelede kararlıyız. Bazı kimseler komünizme karşıyız demekten adeta ürkmektedirler" (240) açıklaması ile Devlet Başkanını eleştiriyordu.

1965 yılı AP ve CHP tarafından "seçim yılı" olarak belirlenmişti. AP, seçimin bir an önce yapılabilmesi için muhalif olduğu bakiye sistemine de razı oluyordu. Bu nedenle Demirel, resmi olmamakla birlikte 1965 Haziranında, Doğu Karadeniz gezisi ile seçim kampanyasını başlattı. Bu gezi süresince yaptığı konuşmalarda Demirel, İnönü hükümetinin bir azınlık hükümeti olması, ekonomik bir başarı kazanamaması ve aşırı sol akımlarla mücadeleye girmemesi gibi nedenlerle düşürüldüğünü belirtmiş, Milli Bakiye sisteminin istikrarlı hükümet kurulmasına imkan vermediğini, partisi işbaşına geldiği zaman bu konuyu ele alacağını söylemiştir (241). Karadeniz gezisi sonrasında da konuşmalarında ana tema

(237) Muammer Aksoy'un başlattığı hükümet, TPAO tartışmaları kamuoyunu etkiledi. Tercüman, 31.05.1965

(238) Cumhuriyet, 12.06.1965

(239) Milliyet, 20.06.1965

(240) Cumhuriyet, 30.06.1965

(241) Milliyet 13.06.1965 Süleyman Demirel, Abdi İpekçi ile görüşmesinde ise "ben memlekette aşırı fikirlerin muvaffak olacağına asla inanmıyorum" demektedir.

olarak; AP'nin tek başına çoğunluğu sağlayacağı (242) ; hiç bir seçimi kazanmamış olan CHP'nin huzursuzluk ve maddi, manevi baskılar getirmiş olduğu (243); İnönü'nün Kıbrıs'ta Yunan işgaline göz yumduğu (244); dar, kısır, korkak, ufuksuz, memleketi daha iyi imkanlardan mahrum bırakacak bir plan anlayışına AP'nin taraftar olmadığı (245); AP'nin daima komünizm ve sınıf kavgalarına cephe olacağı (246) konularında toplanmıştır.

(242) Tercüman, 16.08.1965

(243) Cumhuriyet 26.08.1965

(244) Cumhuriyet, 26.08.1965

(245) Tercüman, 24.08.1965

(246) Cumhuriyet, 30.06.1965

II.BÖLÜM

II.ADALET PARTİSİNİN İKTİDARI

A. 1965 GENEL SEÇİMLERİ

a) AP'nin Seçim Kampanyası:

AP Seçim Kampanyasında Demirel belirleyici olmuştur. Seçim mücadelesini çok önceden başlatmış olan Demirel ,saldırı yöntemi tekniği ile CHP'yi çok erkenden savunma durumuna zorlamıştır(1).Demirel, bir yandan siyasi rakiplerini komünizm taraftarlığı ile suçlamak suretiyle ideolojik mücadeleye girişti. Diğer yandan geniş halk kitlelerini kendine doğru çekmek amacı ile çeşitli menfaat ve baskı gruplarının dileklerini dikkate alan vaatleri ile partisine köklü bir sempati kaynağı sağlamıştır. Demirel seçim kampanyası süresince, hücum taktiğinin dozunu arttırmıştır. Bu arada fırsat buldukça gençliğinin kendisine vermiş olduğu zindeliğinden de bahsetmeyi ihmal etmemiştir. Kendisine göre bütün dünyada idareci kadrolar gençleşmekte , Churchill, Adenaver devri artık kapanmaktadır.

Seçimler yaklaşırken AP bütün ülke çapında "Kızıl tehlike" paniği yaratmaya başladı. Demirel ortanın solu CHPlilerin amacının kurulu düzeni toptan değiştirmek olduğunu ve bunun reformizm ve ilerencilik kılıfı altında yapmaya çalıştıklarını belirtiyor ve CHP nin mülkiyete, zenginliğe, para, şöhrete saldırdıklarını belirtiyordu. Sola karşı kampanya seçmenlerin dini duygularından yararlanma kampanyası ile birlikte yürütülmüştür(2).

Demirel başına geçmiş olduğu partinin elemanlarını tanımak teşkilat üyeleri arasındaki dayanışmayı güçlendirmek için yüklü bir propaganda gezisi programı uygulamıştır. Bu gezilerinde 22 ili dolaşmıştır (3).

Seçim kampanyası sırasında AP genel başkanlığı partinin amblemini "Kırat" olarak değiştirdi. Daha önce kullandığı amblemi ise kitap ve doğan güneş idi. Bu yolda yüksek seçim kuruluna yapılan başvurunun onaylanması başta Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel olmak üzere , tabii senatörler CHP'nin eleştirilerine yol açtı. CHP genel sekreteri Suphi Baykam "AP'nin Kırat sembolünü alması Demokrat Parti ile ilgisini tescil ettirmiştir. Seçim arifesinde bunun yapmış olanlar dikkati çekicidir. Herhalde sorumluluğunda beraber düşünmüşlerdir" dedi (4).

CHP Genel Başkanı İnönü ise "Kırat DP oyları için alınan tedbirlerdendir " açıklamasında bulundu. Demirel ise AP ile ilgili istinatları şu şekilde cevaplandırmıştır. "At işaretinin kapatılan parti ile hiçbir ilgisi yoktur. AP'ne kapatılan bir partinin adını taşımaktadır ne de böyle bir partinin işaretini almıştır. Biz seçmenin doğru oy kullanmasını temin etmek için bu yolda hareket ettik" (5); "Neden atılan bu kadar korkuluyor , bir türlü anlamadım. At

(1) Nermin Abadan , *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin tahlili*, A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi yayını, Ankara ,1966,s:124

(2) Feroz Ahmad , a.g.e.,s:265

(3) Bu gezileri Zonguldak ,Adapazarı,İstanbul,Bursa,İzmir,Eskişehir,Konya,Çankırı,Samsun ,Trabzon Kars Erzurum,Doğu Beyazıt,Elazığ, Malatya, Urfa,Maraş,Gaziantep ,Adana ve Ankara illerini kapsamıştır.

(4) Cumhuriyet, 21.7.1965,Ek-II,"AP'nin sembolü tartışma konusu oldu "

(5) Son Havadis, 23.7.1965

kimseye zarar vermiş değil ki.Orta Asya'dan yurda atların sırtında geldik nihayet.” “DP kurulmuş ve kapanmış bir partidir.AP hiçbir şeyi istismar etme durumunda değildir.Millî Bakiye sistemi Türkiye’de Millî iradenin tecellisini çok güç duruma getirmiştir.Bu itibarda AP ‘nin beyaz atı amblem olarak alması istismar konusu olarak mütalaa etmek,AP’nin kuruluşundan beri yapılmış olan istismarlara bir yenisini eklemek olur...

AP bu amblemle uzun süredir küsdürdüğü eski DP’lileri kucaklamayı böylece huzursuzluk devrini sona erdirmeyi , doğal olarakta seçimlerde DP tabanının desteğine ulaşmayı amaç edindi. Ayrıca okur yazar oranının düşük olduğu o günlerde , seçmenin işinide kolaylaştırmış oluyordu. AP seçimleri “Çileye Paydos “ sloganı ile katıldı.Genel merkezde sloganlar konusunda yapılan çalışmalar sonucu beş slogan tespit edilmiştir.Bu beş slogan şu şekildedir (6). “ Çileye paydos”, “Halkı seven halka yakın olur”,“ Herkese iş herkese refah ”, “Hürriyet içinde kalkınmanın teminatı AP”, “ Adalet , şefkat , AP”.

AP Genel Başkanı, 19 Eylül günü resmi seçim kampanyasını Erzurum’da başlattı.AP Genel Başkanı seçim kampanyası süresince 22 ili dolaştı.Demirel konuşmaları ile seçmenlere hem millî hemde mali problemleri çözebilen üstün bir siyaset adamı imajını çizdi.Seçim konuşmalarında iç ve dış politikaya olduğu kadar mahalli sorunlara değinmeye önem vermiş bu yoldan “ halkı seven halka yakın olur” sloganı adeta ifade etmiştir.Ayrıca bu seçim kampanyası süresince Demirel başına geçmiş olduğu partinin elemanlarını “ Partiler arasındaki dayanışmayı sağlamak parti üzerinde otorite sağlamak konularında da yol katetti. Demokrasi ,millî irade , millete hizmet kavramları üzerinde hassasiyetle duruldu. CHP’ye karşı sert bir muhalefet sergiledi.

Demirel seçim meydanlarında “ AP’ye iktidarı vermeyeceğiz diyorlar. AP iktidar olsa da verilmeyecek diyorlar .Kim vermeyecek iktidarı? Ordu , kim verdirmeyecek CHP...Peki ama ordu CHP’nin muhafız alayımı ,Ordu milletin malı değilmi?.Siz bizi iktidar yaptınız.Bu iktidara sahip çıkmasını biz biliriz .Biz bu memleketin çocukları değilmiyiz? Ordu CHP’nin ordusu mu? Yapmaya, yatırıma gelince yoklar, ama tehdide iddiaya ve yalana gelince onlardan ileri kimse gidemez” (7).”Beş yılda tek fabrika kuramadılar.CHP’nin devletçiliği iflas etmiş bir anlayıştır” (8).

CHP’ne yönelik muhalefet genellikle sorumluluk boyutu ile ortaya çıkarılırken TIP karşı muhalefette ideolojik boyutta önem taşıyordu.”Geçmiş Halk Partisi iktidarının müsamaha ve himayesinden kuvvet alan sol cerayan Türk milletini hiddetten çıldırtacak dereceye getirmek üzeredir.Aşırı sol TIP’in ortamında gizlenmiştir” (9).CHP” ,aşırı solcular , mahkum koministlerle Moskava uşaklarını bir araya getiren başka bir partiyle tam bir işbirliği halindedir “(10).

Miting meydanlarını dolduran kalabalık yığınlardan güç alan Süleyman Demirel bu

(6) Cumhuriyet, 18.9.1965

(7) Son Havadis, 24.9.1965

(8) Son Havadis, 27.9.1965

(9) Tercüman , 2.10.1965

(10) Tercüman, 8.10.1965

muhalafeti de yeterli görmeyen AP'nin ısrarları üzerine TIP 'in seçimlere katılmasını önlemek amacıyla yüksek seçim kuruluna başvurdu. Buna karşın CKMP, MP ve YTP ile hiç bir polemige girilmedi. Demirel büyük bir çıkışta bulundu; "Halk ve millet uğruna yola çıkmışız. Türk milleti uğruna darağacına gitmek azdır. Bu yolda ben, Süleyman Demirel olarak, cehenneme bile gitmeye razıyım"(11) Demirel, AP'nin seçim kampanyasına paralel olarak, gerek miting, gerek radyo konuşmalarında ekonomik sorunlara yer ayırmış, bu konularda özel teşebbüsçülüğün, devletçiliğe kıyasla önde yer aldığını belirtmiş: Türkiye'nin kalkınmasını dış yardımlar, yabancı sermaye, turizm ve işçi dövizleri ile gerçekleştireceğini ileri sürmüş, plana bağlı kalmakla beraber bu planın memleket realitelerine dayanması gerektiği fikirlerini savunmuştur. Demirel'e göre kapitalizmin en kötüsü devlet kapitalizmidir(12).

AP'nin seçim bildirgesi şu esaslar etrafında toplanmaktadır: Demokratik rejim ve anayasaya bağlılık, temel insan haklarının savunulması, çoğunluğun tercihi anlamına gelen milli iradenin üstünde hiçbir kuvvetin yer alamayacağı ve bu yoldan iş başına gelen bir partinin milleti temsil yetkisinin mutlaklığı dolayısıyla AP'nin koalisyona yanaşmadan tek başına iktidara adaylığını savunması, sağlam ve kuvvetli hükümetlerin kurulabilmeleri; için milli bakiye usulu ile birleşik oy pusulasının kaldırılması; bütün sol eğilimli akımların Atatürkçü devrim felsefesine aykırı düşmesi, AP'nin hiçbir sınıfın savunucusu olmayıp, sadece vatandaşların menfaatlerinin bekçiliğini yapması, AP'nin Türk örf ve adetlerine sadık, muhafazakar parti niteliğini taşıması, fakirliğe, cehalete karşı savaş açmış bulunması, milletin kaderini değiştirme konusunda azimliliği; AP'nin ilmi düşünce, milli şuur ve imanın temsilcisi olarak halkı aile, otorite ve kurulu düzen üzerinde yapılan baskılardan kurtaracağı; Küçük partileri suni tedbirlerle korumanın, milli irade üzerinde azınlıklar saltanatının kurulmasına yol açacağı; Petrol politikasında memleket ihtiyacının öncelikle milli kaynaklardan karşılanacağı, işletme ve satışta, devletle özel teşebbüsün yanyana bulunduğu petrol endüstrisindeki kuruluşlara şart ve imkan eşitliği sağlanacağı; Kapalı otarşik bir ekonomik düzen yerine yabancı sermayeye güven verici ve yatırımı teşvik edici bir ortamın yaratılmasına çalışılacağı; ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesinde en ağır yükün özel teşebbüse düştüğü (13).

Ayrıca AP seçim bildirgesinde iktidara geldiği takdirde memleket menfaatlerine uygun bir af kanunu çıkarılacağı, 5 ilde üniversite açılacağı, servet beyannamesinin, vergi ilanı usulünün kaldırılacağı konuları ifade edilmektedir (14).

AP'sinin seçim kampanyasında Milli Türk Talebe Birliği, Türkiye Yüksek Öğrenim Gençliği, Atatürkçüler Derneği, Teknik Okul Genç Akuncular Derneği, Kominizmle Mücadele Derneği, Türkiye Milliyetçi Gençlik Derneği, Türkiye Öğretmenler Derneği, Türkiye Odalar

(11) Cumhuriyet, 17.9.1965, Son Havadis, 18.9.1965 Giresun Gezisi

(12) Tercüman, 24.8.1965

(13) AP 1965 Seçim beyannamesi s:13

(14) Nermin Abadan, a.g.e. s:133-134

Birliği, İstanbul Ticaret Odası beyanları ile desteklendi (15).

AP'liler mitinglerde "Barajlar kralı," "Kalkınma huzur ile olur, tehdit ile değil" "Milli iradeye uzanan eller kırılacaktır." "Eserlere eser katacağız" "Koalisyona hayır, tek parti hükümetine evet" gibi dövizler taşımıştır (16).

AP seçim kampanyasında, Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy, Adnan Menderes'in oğlu Aydın Menderes gibi isimler vitrini süslediği gibi CKMP ve YTP'den AP'ne katılanlar (17), işçiye kontenjan ayrılması (18), göç ettirilen 55 ağanın partiye kaydolması (19), gibi sansasyonel olaylarla kamuoyunun nabzını tuttu.

b) 1965 Genel Seçim Sonuçları:

10 Ekim 1965 genel seçimi AP'nin zaferi ile sonuçlandı. AP'nin açık açık yürüttüğü koalisjonsuz iktidar kampanyası 10 Ekim 1965 genel seçimlerinde AP'ni tek başına iktidara taşıdı. Tarihi, ekonomik, sosyal, v.b. bütün nedenlerin tartışması bir tarafa Türkiye 1965 seçimleriyle yeni bir devreye girdi. Bu devrede AP, Nisbi Temsil sistemine rağmen çoğunluğu elde etti.

Yüksek seçim kurulu sonuçlarına göre AP:241, CHP: 134, MP:28, YTP: 19, TIP:15, CKMP:12 milletvekilliğine sahipti (20).. Demirel sonuçlardan memnun olduğunu fakat zaferin halka ait olduğunu söyledi. İnönü, hayal kırıklığına uğramakla birlikte, "demokrasiyi samimiyetle kabul ettiğiniz zaman böyle bir sonucu kabul etmek son derece tabiidir." dedi.

Seçim sonuçlarını "Bu demokratik bir ihtilal midir ? sorusu ile değerlendirmek isteyen gazeteci ise Demirel " İhtilal kelimesini kullanmayınız. Bu bizim millete olan inancımızın neticesidir. Bunu ihtilal olarak göstermeye lüzum yok. En şerefli meselelerde millete dönersiniz, size doğru yolu gösterir. Bütün dava millete inektir."(21) cevabını vermiştir. CHP ise seçimi kaybetmelerinin sebeplerini, CHP'nin illerdeki teşkilatlarının yeterli şekilde çalışmadığı AP'nin büyük mali imkanlarla çalışması, CHP'nin sınırlı mali imkanlara sahip olması CHP'lilerin çeşitli nedenlerle sandık başlarına gelmesinin engellenmesi din adamlarının büyük ölçüde CHP'nin aleyhine çalışması, önseçimlerin yarattığı kırıklık olarak özetlenmiştir. Böylece CHP kendisi için teşkilatta reform öngörmüştür.

Dış basın ise 1965 seçim sonuçlarına büyük ölçüde yer vermiştir. Herald Tribune, "...Süleyman Demirel'in liderliğindeki kudretli AP, Anadolu köylülerinden büyük destek görmüştür. AP'nin bu zaferi 82 yaşındaki İnönü'nün siyasi hayatının sonu olabilir." The Dailly Telegraph, "Batı eğitimli görünen muhafazakar AP kat'i seçim zaferi Türkiye'de

(15) Milliyet, 14.9.1965, Son Havadis, 20.9.1965

(16) Cumhuriyet, 18.9.1965

(17) Cumhuriyet., 18.9.1965

(18) Son Havadis, 21.7.1965

(19) Son Havadis, 18.9.1965

(20) *10 Ekim 1965 Milletvekili Seçimi Sonuçları* DİE Yayın No:513, Ankara, 1966

(21) Cumhuriyet, 13 Ekim 1965

istikrarlı bir hükümet devrinin açılmasını teminat altına almalıdır. “Le Monde; AP’sinin elde ettiği yüksek yüzde, evvela seçmenlerin 1950’den 1960’a kadar kendini idare etmiş olan DP’ye karşı sadakatlarının ifadesidir. The Times ise “AP sabık Başbakan Adnan Menderes ve kapatılan DP’nin siyasi varisidir. Menderes’in yanlış hareketleri 1960’ta bir askeri hükümet darbesinin yapılmasına sebebiyet vermiştir. AP şimdi saati geri almaya çalışırsa başını derde sokabilecektir.” (22). İspanyada çıkan “YA” gazetesine göre “Asıl merak edilecek husus, 1960’da iktidarda kovulanların tekrar işbaşına geldiğini gören ordunun takınacağı tavidir. “İtalyan “ Corriera Della Seraya göre ise “Türkiye nihayet demokratik seçim yapabilmiş ve sağcıların zaferiyle sonuçlanmıştır. Ordu bu sırada sadece onları gözlemekle yetinmişti.” Bavyera’da çıkan “Muncbener Merkur” a göre “AP, Anadolu köylüsünün dini inanç ve batıl itikatlarını istismar etmiştir. Demirel tamamen serbest karar alamayacaktır. En güçlü baskı grubu olarak da, genel kurmayı hesaba katması gerekecektir” (23).

Cüneyt Arcayürek seçim sonuçlarını şu şekilde “Aslında Türkiye’de, 1950’deki ‘Oy ihtilalinden’ sonra, 1965’te halkın yeni bir ‘Oy darbesi’ gerçekleşiyor, DP’de Adnan Menderes’in sürüklediği akım, AP adı altında, 27 Mayıs ihtilalinden beş yıl sonra, Türkiye’ye yeniden egemen oluyordu.” (24) değerlendirerek çok önemli bir noktaya parmak basmaktadır.

AP’nin 1965 seçimlerindeki başarısının önemli nedeni halkın AP’de eski DP’nin kendisi için pek elverişli gözüken politikasının devamı ihtimalini görmesidir. DP, kendisine bir iktisadi hareketlilik ve refah getirmiştir. Bu sebeple ona sempati duymaktadır. Şimdi bu sempatisini, AP’nin şahsında toplamaktadır. Bu sebeple, 1961 seçimlerinde olduğu gibi, 1965 seçimlerinde bu destek artarak sürmüştür. (25)

10 Ekim 1965 seçim sonuçlarına göre “Millet iradesi ile iktidara gelen AP elde ettiği parlamento çoğunluğuna dayanarak koalisyonuz iktidara” da kavuşmuştur. Yine parlamento çoğunluğuna dayanarak belki de uzun şüredir muhalefet ettiği gerçek yasal düzenlemeleri yapabilecektir.

c) AP Hükümeti

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, 1965 yılının 23 Ekim günü Devlet Başkanı Cemal Gürsel tarafından hükümeti kurmakla görevlendirildi. Beş gün içinde kabine listesini tamamlayan Demirel, kabineyi Cumhurbaşkanına sundu. Ancak son güne kadar çeşitli isimlerin kabineye girip çıkması, kabinenin AP grubu için dahi, büyük sürpriz teşkil etmişti. Oysa Demirel hem birlikte uyum içerisinde çalışabileceğini düşündüğü milletvekili ve senatörleri de hükümete alıyor, hem de Türkiye’nin çeşitli bölgelerini temsil edecek kişiliğe sahip insanları seçiyordu.

(22) Cumhuriyet’ten nakil, 13.10.1965

(23) Milliyet’ten nakil, 14.10.1965

(24) Cüneyt Arcayürek, *Yeni Demokrasi, Yeni Arayışlar*, No:5, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985, s:13

(25) Bahri Savcı, “1965 milletvekilleri seçimi üzerinde bir analiz”, *Sbfd*, c:XX, Aralık, 1965, No:4, s:201

Bu arada Demirel ile parti içinde bir kuvvet dengesi kurmaya çalışan Sadettin Bilgiç, kabinedeki bazı isimlere itiraz ederek ve kendisi için Başbakan yardımcılığından başkasını kabul etmiyerek Başbakan'ı en uzun uğraştıran kimse oldu (26).

Demirel kabinesinde, meclise 10 Ekim 1965 seçimlerinde girmiş dört yeni milletvekili vardı: Demirel (Başbakan), Kamil Ocak (Devlet Bakanı), Orhan Dengiz (MEB), Bahri Dağdaş (Tarım Bakanı), Kabine dışından: İbrahim Deriner (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı) İlk defa Bakan olanlar da şunlardı: Refet Sezgin (Devlet Bakanı), Kamil Ocak (Devlet Bakanı), Ali Fuat Alisan (Devlet Bakanı) Orhan Dengiz (MSB), İbrahim Tekin (Gümrük ve Tekel Bakanı), Bahri Dağdaz (Tarım Bakanı), Nihat Kürşad (Turizm ve Tanıtma Bakanı), Osman Sabit Avcı (Köy İşleri Bakanı), Edip Somunoğlu (Sağlık Bakanı), Haldun Menteşeoğlu (İmar-İskan Bakanı), Ethem Erdiñç (Bayındırlık Bakanı) Dördüncü koalisyon hükümetinde Bakan olup, Demirel kabinesinde yer alanlar ise şunlardı: İhsan Sabri Çağlayangil (Dış İşleri Bakanı), Macit Zeren (Ticaret), Cihat Bilgehan (Devlet Bakanı), Hasan Dinçer (Adalet Bakanı) Ahmet Topaloğlu (Milli Savunma Bakanı), Faruk Sükan (İçişleri Bakanı), İhsan Gürsan (Maliye Bakanı), Ali Naili Erdem (Çalışma Bakanı), Seyfi Öztürk (Ulaştırma Bakanı), Mehmet Turgut (Sanayi Bakanı)

Yüksek Mühendis Başbakan Demirel'in hükümetinde 9 hukukçu, 2 Tıp Doktoru, 6 Yüksek Mühendis, 2 Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu, 1 İktisatçı, 1 gazeteci, 1 Eğitimci ve 1 de iş adamı görev aldı. Hükümet listesi M.M. okunduğunda iktidarın 240 milletvekilinden, tek bir alkış sesi bile duyulmadı...

Demirel kabinesine ilk tepki AP grubundan geldi. Yeni hükümet "meçhuller hükümeti" olarak tanımlandı. Hükümetin yarıdan fazlasının AP grubu içinde meçhul olduğu, daha iyi bir kabinenin ortaya çıkacağı fikrinde birleşiyorlardı. Gazetelere gönderilen imzasız mektuplarda hükümet protesto ediliyordu. Hatta AP'li, bazı milletvekilleri hükümete kırmızı oy vereceklerini ifade ediyorlardı. Bütün bu gelişmelerin arkasında AP'deki muhalif kanadın örgütleyicisi Sadettin Bilgiç vardı. Gruplar arasında ilk çatışma Genel Kurulda bakiye oylara kalan milletvekillerinin seçilmesi sırasında çıktı. 12 milletvekili kim olacaktı ? Demirel'in dahil olduğu grup, adayların açık açık ve teker teker müzakere yoluyla tesbitini isterken, ev toplantıları ile yoğun kulis faaliyeti içindeki Bilgiç ve grubu uzun uzun müzakere yerine milletvekillerinin kapalı zarfla seçilmesini önerisini uygulamaya koymayı başardılar. Sonuçta Bilgiç'in listesi iki farkla kabul edildi. Bu duruma Demirel grubundan itiraz edenler oldu. Demirel ise taviz vermeyi uygun buldu.

Hükümetin oluşturulmasında Bilgiç yine ön plana çıkmak istedi. Kendisi ve kabinede yer alacak kişileri kapsayan listeler hazırlamaktan geri kalmadı. Ancak Demirel, kabinesini kendisi oluşturuyordu. Bu kabinede muhalif Bilgiç'e de bakanlık teklif edilmesine karşın Bilgiç Başbakan yardımcılığı üstlenmek isteyerek görevi kabul etmemiş ve etkin bir muhalefete yönelmiştir. Bu tavırdan Bilgiç'in AP Genel Başkanlığı seçiminde başlayan mücadelesinden vazgeçmediği anlaşılmaktadır.

AP parti içi muhalefetin başında “bazı hükümet üyeleri tasfiye edilmeli” beyanları, bu grubun parti içinden tasfiye edilmesi gerektiğini içeren cevaba neden oldu. Sonunda Demirel başkanlığında Bilgiç, Talat Asal, Osman Turan, Aydın Yalçın, Ahmet Dallı, Mehmet Turgut (Bakan) Vedat Ali Özkan, Ertuğrul Akça, Cevat Önder, Hüseyin Kalpaklıoğlu, Sadık Perinçek, Mehmet Başaran, Feridun Hendek’in katıldığı toplantı yapıldı. Amaçlarının Demirel’in şahsına ve hükümetin programına karşı koymak değil kabinede yer alan bazı şahısların bu program gerçekleştirilecek kuvvet ve kudrete sahip olmadıkları, isteklerinin bakan olmak değil geleceğin partisi olmak emelindeki AP’ye kuvvetli bir kabine kurduğunu açıkladılar (27).

Genç Demirel’in kabinenin oluşturulmasında yaşanan bu olayların siyasetten aldığı ilk önemli ders olduğu Arcayürek tarafından belirtilmektedir (28). AP içindeki bu gelişmeler karşısında muhalefet partileri CHP, TİP, CKMP ise icraatı görmeyi tercih ettiler.

d) Hükümetin Programı

3.11.1965 günü Başbakan Demirel, TBMM.’de hükümet programını okudu. Programda giriş kısmında AP’si Anayasanın teminat altına aldığı bütün temel hak ve hürriyetleri, Milli müesseselerimizi korumayı, Türk milletine huzuru, refahı, saadeti, affı, müsamahayı ve kardeşliği vaadediyor. İntikal devrinin mübalağalı, fesatlı kırıncı hadiselerinin bütün tesirleri ve neticeleriyle kapanmış olduğu, yeni bir devirin başladığı müjdeleniyordu. Herşeyden evvel açıklanacak husus olarakta Atatürk ilkelerine ve 27 Mayıs devrimine bağlılık belirtmekte “şu kutsal çatı altında beraber çalışmak imkanına kavuştuğumuz siyasi partilerimizin yapıcı tenkitlerden, yerinde ikazlardan güç alacağımıza eminiz” denilmektedir(29).

Emniyet ve asayişin sağlanması emniyet kuvvetlerinin otoritesini artırmak, idarenin tarafsızlığını sağlamak, kamu hizmetlerinin artırılmasından söz edilerek devlet hizmetlerinin aksamasının önüne geçilebilmesi “her işi merkezîyetçilikte arayan bir zihniyet yerine kanun sınırları içinde muhtar mahalli idareleri geliştirerek vatandaş hizmetinin sürat ve suhuletle görülmesi” için gerekli reformları memleket gerçeklerine ve ihtiyaçlarına uygun bir şekilde ve en kısa zamanda uygulamak temel gaye olarak sunulmuştur. Kırtasiyecilikle savaşa son verilmesi durumuna işaret edilerek bundan büyük bir tasarruf sağlanacağı belirtilmiştir (30).

Hükümetin Milli Eğitim politikasının temeli, “vatandaşın bir kul halinde kalkınabilmesi, maddi ve manevi hayatını teçhiz ederek ve milli şuuru hakim kılarak yetişmesine yardım etmektir.” olarak saptamış, bütün köylerin okula kavuşturulması, öğretmenlerin hayat şartları, maddi ve manevi ihtiyaçlarının yakından takibi, parasız yatılı öğrenci adedinin artırıl-

(27) S.Bilgiç, T.Asal, A.Yalçın ve A.Dallı Demirel Hükümetinde görev teklif edildiği halde kabul etmemişlerdir.

(28) Arcayürek ,a.g.e., s:17

(29) Cumhuriyet ,28.9.1989

(30) Dağlı- Aktürk, a.g.e. s:92

ması, öğretmen okullarının, teknik öğretim kurumlarının artırılması, mesleki ve teknik öğretim işbirliğine gidilmesi, mahalli sanatların geliştirilmesi, turizm eğitime olanak sağlanması, elektrik elektronik, tekstil, matbaa, petrol kimyası elemanları yetiştirilmesi üzerinde durularak, İmam-hatip okulları, mesleki orta ve teknik okul mezunlarına yüksek öğretim imkanlarının sağlanması programda yer almıştır. Ayrıca Üniversite ve Yüksek Öğretim Kurumlarının geliştirilmesi, yeniden üniversite ve yüksek öğretim kurumları kurulması öğretim elemanlarının meslekte kalmasına yönelik önlemler, üniversite öğretiminin en iyi şekilde yetiştirilmesine de programda yer verildi.

Hükümet vicdan ve din hürriyetini bütün vatandaşların tabii ve kutsal hakları olarak görür; bu haklarında diğer tabii haklar gibi anayasanın teminat altında bulunduğuna inanır. Din hürriyeti ile ibadet serbestliği sunan bu programda anayasanın laiklik prensibini” vatandaşın dini ihtiyaçlarını baskı altında tutan din ve ibadet hürriyetine, din eğitimi kısıtlayan bir çerçevede mütalaa etmek mümkün değildir.” biçiminde yorumlayarak bütün uygar ülkelerde olduğu gibi manevi inanç ihtiyacını karşılayacak biçimde din eğitime önem verileceği vurgulanmıştır.

Sosyal politika bakımından hükümet programı AP'nin seçim beyannamesinden çok farklı değildir. Programın, sosyal politika kısmı dağınık olmakla beraber aşağıdaki taahhütler ve temel vaatler etrafında toplanabilir :

Hükümet programı, AP temel felsefesine, her sınıftan insanları sinesinde toplayan bir kitle partisi olarak düşüncesine uygun olarak sosyal adalet kavramına pragmatik, faydacı biraz da muhtevassız bir mana vererek “Biz sosyal adaleti, doktrin açısından nazari bir takım sözler çerçevesinde değil, fakat bu mütevazi fakir halk yığınlarının günlük acil dert ve devaları ile samimi, gerçek bir tutumla meşgul olma meselesi olarak görüyoruz” şeklinde ifade etmektedir. Programa göre, “sosyal adaleti gerçekleştirmek için modern devletin elinde müterakki vergiler, halk kitleleri yararına genişleyen kamu faaliyetleri, hür sendikacılık ve kolektif pazarlıkla ücretlerin tespiti ve kardan pay alınması gibi birçok vasıtalar mevcuttur.”

Hükümet programında vatandaşın gelecek endişesinden kurtulmasını sosyal güvenlik düşüncesinin temeli olarak beyan ettikten sonra işçi, çiftçi ve küçük esnaf ve sanatkarların yarınlardan emin bir hayat sürmelerini temin etmekte ve bütün vatandaşların ihtiyarlık ve hastalık dolayısıyla karşılaşacakları sıkıntıları sosyal sigortalar yardımıyla giderebilmelerini bir arzu olarak ilan etmektedir. Ayrıca programın birçok paragrafında işsizlik sigortasından söz edilmektedir. Sanayi kesiminin dışında “Tarım İş Kanununun” çıkarılması da programda yer almıştır.

İşçi ve işveren ilişkilerine yönelik görüşünü hükümet bu programda sendikalar çerçevesinde açıklamaktadır. Sendikaların haklı isteklerinde ve faaliyetlerine müdahale edilmesine göz yumulmayacağı fakat sendikaların siyasi maksatları için kullanılmasına, kamu düzenini bozmak amacıyla istismar edilmelerine müsaade edilmeyeceği beyan olunmaktadır. Bunlar Türkiye’de bir hükümet programında yeri olması gereken beyanlardır çünkü sendikaların kuruluş ve faaliyet sahaları, hakları, kanunlarla düzenlenmiştir.

Hükümet herkese bir iş sağlamak gerçeğini görmüş ve “en büyük adaletsizlik ve eşitsizliğin işsizlik olduğunu kabul etmiştir. Binaenaleyh, iş hacmi yaratan, kütlelere iş hacmi açan bir politikanın zaruretini de hükümet programında belirtmiştir.

Cahit Talas, hükümetin sosyal politikasını; “Sosyal politika bakımından hükümet programında tam bir insicam yoktur. Gelişmeler bazen birbirini nakseden taahhüt ve beyanlar, tedbir teklifi yerine daha ziyade bazı durumları ve hadiseleri tasvirleri, meseleleri yeteri kadar nüfus edememe, ahenksizlik ve teknik kifayetsizlik programın belli başlı niteliklerini teşkil etmektedir. Adalet partisi, iktisaden zayıf olan kitlelerle sermayeyi temsil etmekte olan grupları bir paradoks olarak sinesinde toplamıştır. Binaaleyh böyle bir durumda meseleler karşısında açık çözümün yollarına gidebilmek ve ayrı menfaatleri temsil eden grupları tatmin edebilmek oldukça güç olduğu için öyle anlaşılıyor ki, hükümet programının bir çok yerinde varis olmamayı ve kesin taahhütlerde bulunmamayı ve bir politika olarak tercih etmiştir” biçiminde değerlendirilmiştir (31).

Hükümet programında “milletvekili seçiminde nisbi temsil usulunu muhafaza etmekle beraber son uygulamada açık mahsurları önleyecek ve senato seçimlerini ekseriyet usulüne iade edecek değişiklikleri tasarı halinde yüce meclise sunmak kararındayız.” denilmiştir (32). Bu durumun yaratacağı fayda ve mahsurlar kamu oyunda tartışılarak, BMM’ de demokratik bir sistem devam ederken, senatoda dikta rejiminin doğmasına sebebiyet verebilecek bir tehlikeye işaret edilmiştir (33).

Hükümet programında yer alan af vaadine dair olan fıkrada diğer bir tartışma konusu olmuştur. Bu fıkrada : “Şümulu memleket gerçeklerine ve ihtiyaçlarına uygun olarak tesbit edilebilecek bir af kanunu tasarısı hazırlanacak” denilmektedir. 26.10.1960 tarihinden bugüne kadar 113 ,134,218 sayılı kanunlarla üç af kanununun çıkmış olduğunu ifade eden hukukçular yeni bir af ile suçlunun himaye edilmesi, dolayısıyla toplumsal huzurun tehlikeye sokulması anlamına geleceğini belirtmişlerdir. Hükümet, basınla ilgili suçların affına da programda yer vermiştir.

Hükümet programında iktisadi alandaki amaçlarını şöyle sıralamıştır.;

- 1-Hızlı kalkınmaya yardım edecek şekilde milli tasarrufları artırma,
- 2-Enflasyon, deflasyon, gibi dengesizlikleri önleme
- 3-Milli gelirin sosyal adaletle uygun dağılımı

Hükümet, Milli Birlik ve İnönü hükümetleri tarafından vergi kaçakçılığını önlemek için yürürlüğe konulan servet beyannamesi ve vergi ilanı uygulamasının “iş hayatında güvensizlik yarattığı ve ticari mahremiyeti bozduğu” gerekçesi ile kaldırmayı vaatmektedir. Buna karşılık AP hükümeti kaçakçılığı önlemek için “bir çok batı memleketlerinde olduğu gibi, normal, ilmi ve müessir tedbirler getireceğini” söylemekte, ancak tedbirlerin neler olduğunu belirtmemektedir.

(31) Cumhuriyet, 7.11.1965

(32) Dağlı-Aktürk, a.g.e.s:97

(33) Cumhuriyet,, 8.11.1965

Ayrıca program gene kaçakçılık konusunda “İş hayatında güvensizlik yaratacak müteşebbüsleri ihtisası olmayan kişilerin manevi baskısı altında bırakan usullere son vereceğiz” ifadesinin, hesap uzmanlarının vergi incelemeleri konusunda peşin peşin mükelleflerin tarafında yer alması kaygısına yol açtığı görülmüştür (34).Programda “dar gelirli vatandaşlar ile işçi ücretlerinden alınmakta olan tasarruf bonoları tamamen kaldırılacağı” belirtilmiştir.

Programda iktisadi devlet teşekküllerinin daha verimli çalıştırılacağından ve böylece daha fazla kaynak yaratılacağından bahsediliyor. Ancak program ayrıca bu teşekküllerin “tedricen ve imkan olursa bir holding halinde halkın kontrol ve mülkiyetine geçirileceğinden” bahsediyor “vatandaş sektörü ile ortaklıklar kurarak tamamen özel sektör prensibiyle çalışan kurumların sermaye kaynaklarını takviye edecek şekilde karma teşekküllerin kurulmasının teşvik edileceği” de programda yer alıyor.

AP hükümeti, “Refah devleti anlayışımız iktisadi bünyemizin karma ekonomi esasına dayanmasından ilham almaktadır.” demektedir. Programda, planlı kalkınma ise bir anayasa müessesesi olduğu gibi demokratik plan tekniğinin iktisadi kalkınmada çok müessir bir metod olduğu vurgulanarak özellikle, planı, devletçiliğin tabii bir sonucu olarak gören düşünce tarzı, milli hayatımız bakımından son derece faydalı ve zaruri bir mekanizma fikri için zararlı bir görüş olarak saptanmıştır (35).

Kalkınma konusunda temel görüşün”herşey kalkınma için kullanılacaktır” şeklinde belirtilmiştir. Plana ve yıllık programlara verilecek geniş esneklik çerçevesinde yürütülecek kalkınmanın “serbest rekabet” kuralına göre “şartlarda ve imkanlarda eşitlik” şeklinde olacağı belirtilmektedir. AP kalkınmayı “Milli imkan ve fırsatların dış kaynaklarla beslenmesi ve iş birliği yapması” biçiminde ele almıştır (36).

“Dış politikada bir yandan temel prensiplere riayet etmek, diğer bir yandan da milletlerarası realiteleri kaale almak” temel prensip olarak sunulmuştur.

Programda petrol, madencilik, ulaştırma, habercilik, gümrük, tekel, imar ve iskan, toprak politikası, hayvancılık, su ürünleri, tarımsal gelişme, su kaynakları, elektrik enerjisi, milli savunma gibi konulara programda ayrıntılı bir şekilde geniş yer verilmiştir (37)

Mecliste programın görüşülmesi sonucunda hükümet 172 alehte, 10 çekimser oya karşı 252 oyla güven oyu aldı (38).

Hükümetin dış politikasına yönelik sert eleştiriler TİP’ten geldi TİP, Türkiye’nin Amerika’nın peyki,uydusu,sömürgesi olduğunu iddia etti. Başbakanı Türkiye’de Türklerin giremediği üslerin durumunu sordu. Demirel, Türkiye’de Amerikan üstlerinin bulunmadığını ülkedeki üstlerin NATO’ya ait ve savunma maksatlı olduğunu belirtti.TİP’in tam bağımsız

(34) Doçent Dr.Kenan Bulutoğlu, “Hükümet programı” Cumhuriyet 9.11.1965

(35) Dağh- Aktürk ,a.g.e. s:101

(36) Milletlerarası Ticaret ve tarifeler Antlaşması, İMF, OECD, Ortak Pazar ile ilişkileri kapsamaktadır.

(37) MMTD: Dönem 2, Cilt 1., ss:74-97

(38) MMTD: Dönem 2, Cilt 1, ss: 328-331

Türkiye iddiasına cevap veren Demirel, dış politika konusunda “Bugün dünyada bir memleket ne kadar kuvvetli olursa olsun tek başına yaşayamaz. Kollektif emniyet sistemine dayanmak lazımdır. Ama bu dayanmak bağımsızlığı gölge düşürmek için değildir” (39) dedi.

B.CUMHURBAŞKANLIĞI SORUNU

AP hükümetinin karşılaştığı pek çok sorundan birisi Cumhurbaşkanı Gürsel'in hastalığı oldu. Gürsel'in tedavisinin yurt dışında sürdürülmesi gereği vardı. Ancak ABD ile ilişkilerin soğuk olması nedeniyle tedavinin nerede yapılacağı tartışma konusu oldu. Oldukça zor olan kararı Başbakan Demirel verdi. Gürsel, Başkan Johnson'un özel uçağı ile ABD Washington'a götürüldü. TİP tedavinin İsveç'te yapılması gerektiğini savundu (40).

Gürsel'in devlet başkanı olarak görevini devam etmesine sağlığının izin verip veremeyeceği meçhuldü. Cumhurbaşkanlığını vekaleten senato başkanı İbrahim Şevki Atasagun aldı. İki gün sonra Gürsel'in komaya girdiği haberi geldi. Başbakan'ın koma haberinden sonra ne yapacağı merak konusu idi (41).Kontenjan senatörü Cevat Açıkalın'nın Gürsel'in Türkiye'ye getirilmesi isteği üzerine toplanan kabine Gürsel'in yurda getirilmesi kararını aldı. Gülhane hastanesine yatırılan Gürsel komadan çıkamamıştı.

Gürsel'in fiili Cumhurbaşkan'lığı böylece sona ermişti. Hukuksal açıdan ise durum araştırılıyordu. Sonuçta, Gürsel'in bitkisel hayatta olduğunu, fiilen görevini sürdürmesinin imkansız olduğunu bildiren 38 imzalı rapor Başbakan'a sunuldu. İlk kez karşılaşılan bu durum üzerine bu raporun hükümet yazısı ile TBMM'ne gönderilmesi ve yeni Cumhurbaşkanı seçiminin yapılması yoluna gidildi.

AP içinden bir Cumhurbaşkanı seçtirilebilecek gücü vardı. Fakat öylesine günlerdi ki, böylesine önemli bir makam üzerinde tartışılmıyan bir insanın getirilmesi daha doğru olacaktı.Demirel'in üzerinde durduğu asıl konu buydu. Bu arada Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay adı basın aracılığı ile kamuoyuna duyuruldu.

Aslında AP Meclis Gruplarında, Demirel'in tersine başka rüzgarlar esiyordu; Cumhurbaşkanı sivil olmalıydı, Demirel'in de aynı biçimde düşündüğüne şüphe yoktu. Ne varki bir hükümet başkanı olarak diğer etkenleri de hesaba katmak zorundaydı. Henüz, bir ordu imgesi tüm canlılığını koruyordu. Demokrasiye geçmiştik geçmesine; fakat ordu, Çankaya'da “kendinden birini” istiyordu.Adı üzerinde tartışma çıkmayacak çeşitli “mihraklara” ters düşmeyecek, yeni iktidara yeni sorunlar getirmeyecek insan Cevdet Sunay'dı.Bütün gelişmeler hakkında, MSB Ahmet Topaloğlu ile MİT Başkanı Fuat Doğu tarafından İnönü'ye bilgi verilerek, görüşü ve onayı alındı. Bizzat başbakan Demirel tarafından Sunay'a Cumhurbaşkanlığı önerildi (42).

(39) Kalpaklıoğlu, a.g.e.,s:25

(40) Cumhuriyet ,3.2.1966

(41) Arcayürek, a.g.e. s:85

(42) Arcayürek, a.g.e. s:92

Hükümet tarafından Genelkurmay Başkanı Sunay emekli edildi.Cumhurbaşkanlığı vekili tarafından Cumhurbaşkanlığı kontenjanından senatör olarak atandı.Böylece Sunay parlamentoya girdi.650 üyeli TBMM'de 477 üyenin oyu ile Cumhurbaşkanı seçildi.Bu seçimde CKMP Genel Başkanı Türkeş'de Cumhurbaşkanlığı için adaylığını koymuş ve 11 oy almıştı.

Demirel yıllar sonra konuya ilişkin olarak şunları söylemiştir; “1966'da güç bizim elimizde. Biz kimi istersek Cumhurbaşkanı seçerdik, ama 1966'nın çok önemli bir özelliği vardır... Bizim, yaraları sarma, bizim kitlemizle o günkü ihtilalcileri barıştırmak, kucaklaştırmak gibi görevimiz vardı ” (43).Böylece bugüne kadar hep AP aleyhine gelişen ordunun tutumu değişecek, hemde bu yolla AP iktidarının “İhtilal fobisin'den” kurtuluşu sağlanacaktı (44).

C. AP ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KONGRESİ

AP üçüncü büyük kongresi 27.11.1966 da başladı,GİK üyesi Vedat Ali Özkan' ın açış konuşmasını yaptığı kongreye Gaziantep belediye başkanı İbrahim Tefvik Kutlar, başkanlığa tek aday gösterilmiş ve seçilmiştir. 1575 üyenin katıldığı kongrede Yüksel Menderes, Nilüfer Gürsoy, Saadettin Bilgiç, Süleyman Demirel, Ali Fuat Başgil isimleri büyük ilgi görmüştür. Bu kongrede delegelerin daha çok milletvekilleri ve senatörlerden oluştuğu görülmektedir (45).

AP Genel Başkanı ve Başbakan Demirel başkanlık divanının seçilmesinden sonra 59 sayfa tutan konuşmasını, her sayfayı üç dakikada okumak suretiyle üç saate yakın bir süreçte tamamladı.Demirel bu konuşmasının başında 27 Mayıs ihtilalinden sonra AP'nin iş başına geldiği güne kadar geçen devrenin tahlilini yapmış ve bu beş yıllık süreyi bir huzursuzluk devri olarak nitelendirmiştir. 10 Ekim 1965 seçimleri ile ihtilaller silahlı ayaklanmalar ve koalisyonlar devrinin kapandığını belirten Demirel bu arada iktidarları süresince memlekette istikrarın sağlandığını da çeşitli örneklerle anlattı.Siyasi felsefelerini millete dayandığını ifade ederek” Bizim için millet herşeydir,hakimiyet onundur onun sahip olduğu hakları hürriyetleri tehdit etmeye yetkili bir şahıs bir zümre bir sınıf olabileceğine inanılmaz serbest seçim hakkı bütün hakların ve hürriyetlerin dayanağı ve seçimle iktidara gelmiş bir iktidarda bu hakların ve hürriyetlerin teminatıdır” demiştir.

Çeşitli yurt sorunları rejim ve dış politika konuları üzerinde duran Demirel, Atatürk' ün Bursa nutkunda da geniş yer verdiği ve bu konuda “Atatürk' e nispeti son derece şüpheli bu demeç sistemli tahrirlerle ve teşviklerle harekete geçirilmek istenen masum kimselerin karşısına Atatürk'ün vasiyeti bir direktifi olarak konmaktadır” denilmiştir. “Millet kime direnecek? “sorusunu tartışarak , millet iradesini temsil ettiğini ifade etmiştir.

(43) Cüneyt Arcayürek , *Demokrasi Dur:12 Eylül 1980*, Ankara,Bilgi yayınevi, Mart, 1990, s:465

(44) Ümit-Cizre Sakalhoğlu, *AP Ordu İlişkileri-Bir İnkilemin Anatomisi* ,İstanbul,1993, s:69

(45) Cumhuriyet, 28.11.1966

AP İkinci büyük kongresinde genel başkanlığı Demirel'e kaptıran daha sonra kabine dışında kalmayı tercih eden Bilgiç için bu kongre büyük önem taşımaktadır. "Geçici olarak" nitelendirildikleri Demirel kabinesinin ömrü yapılan hesaplara göre bu kongreye bağlı gözü-küyordu. Parti içi hizip, Demirel'e karşı Bilgiç etrafında belirliyordu. Bilgiç hizibini "Milliyetçi-Mukaddesatçı cephe veya Bilgiççiler olarak adlandırılıyordu. Demirel'in grubu da "Yenilikçiler" olarak tanınıyordu.

"Milliyetçi-Mukaddesatçı" gurubun amacı Demirel'i genel başkanlıktan indirebilmekti. Kongrede Demirel'in karşısına Kadri Eroğan Genel başkan adayı olarak çıkarıldı. Ancak oy kullanan 1468 delegenin 1239' u Süleyman Demirel'e 175' i ikinci aday Kadri Eroğan'a oy kullanmışlardı. Tasnif sonunda 45 oyun boş, 2 oyun Nazmiye Demirel'e birer oyunda Nevi Eroğan'a ve Hamdi Maden'e verildiği anlaşıldı. Böylece Süleyman Demirel ezici bir çoğunlukla AP Genel başkanlığına seçiliyordu (46).

"Milliyetçi-Mukaddesatçı" grubun kongredeki diğer mücadeleside GİK'e yönelikti. GİK üyelerinin seçimi esnasında kongrede delegelere tam 32 adet değişik renklerde liste sunulmuştur. Yılmaz Çetiner'in belirttiği üzere bu listeler delegenin kulağına "Demirel'in listesidir" biçiminde tanıtıldı (47).

Tartışmalı seçim sonucunda 24 kişilik AP GİK listesi şu isimlerden oluşuyordu . Demirel,İhsan Şabri Çağlayangil, Faruk Sükan, Telat Asal, Ahmet Topaloğlu, Nizamettin Erkmen, Sadettin Bilgiç, Cevat Önder , İsmet Sezgin,Vedat Ali Özkan, Mehmet Turgut Cihat Bilgehan, Kamil Ocak, İsmail Hakkı Tekinel,Sabri Keskin , Sadık Perinçek, Nurettin Bulak, Ali İhsan Kırımlı, Mustafa Gülcügil , Haldun Menteşoğlu, Kevni Nedimoğlu Selahattin Cizrelioğlu, İhsan Ataöv, Nuri Bayar, Ali Naili Erdem .

Listede Bilgiç'e yakın isimlerden sadece Faruk Sükan,Cevat Önder, Mehmet Turgut, Cihat Bilgehan yer alıyordu. GİK daha çok ılımlılardan oluşuyordu (48).

D. 5 HAZİRAN 1966 KISMI SENATO SEÇİMLERİ

Bu seçimde de AP iktidar olmasına rağmen daha önce sürdürdüğü propaganda konularını tekrarlardı. 27 Mayıs'a karşı çıktı. Seçim kanununun değiştirilmesini istedi. En kısa zamanda genel af çıkarılacağını iddia etti. 5 Haziran 1966 günü kısmi senato seçimleri 23 ilde yapıldı. Milli Bakiye sistemine göre yapılan seçim sonuçlarına göre AP senatoda kazandığı sandelye sayısı 35 , CHP nin ise 13 oldu. Kısmi seçim CKMP'ye 1, MP 1, TIP 1 ,YTF 1' er senatör kazandırdı. Seçime katılma oranının düşük olması 1965 seçim sonuçlarına göre AP' nin ve YTP'nin daha az oy almasına yol açtı. CHP ,TIP ve CKMP oylarında ise bir artış görüldü. CHP Genel başkanı İnönü yaptığı basın toplantısında seçimlerde aldıkları sonucun

(46) Yön,sayı:189,11 Kasım 1966

(47) Adalet Partisi, *III.Büyük Kongresi* ,Ankara, 1966,s:9

(48) Bektaş, a.g.e. s; 157

sebebini “Nurcuların tahminimizden daha yaygın olması ve canla başla iktidara yardım etmeleri” olduğunu ileri sürdü (49) . AP Genel Başkanı ,AP grubunda gündem dışı konuşmada kısmi senato seçimlerinde AP nin yüzde beş artış kaydederek ,yüzde elliyedi oy aldığını belirtti.

E. SİYASAL GELİŞMELER VE AP

Yedi ay gibi kısa bir süre içinde muhalefetin bir rolü olmaksızın parti içi hizip baskın geldi ve Başbakan Demirel kabinede değişiklik yapmak zorunda kaldı. Sekiz bakanın yerine yeni sekiz bakan kabineye girdi. Yeni kabinede aşağıdaki isimler yer aldı.

Demirel (Başbakan) ,Hüsamettin Atabeyli, Seyfi Öztürk, Sadık Tekin Müftüoğlu, Kamil Ocak (Devlet Bakanı), Hasan Dinçer (Adalet), Ahmet Topaloğlu (Savunma),Faruk Sükan(İçişleri),İ.S.Çağlayangil(Dışişleri),Cihat Bilgehan(Maliye),İlhami Erten(Eğitim),Orhan Alp (Bayındırlık),Ahmet Tükel(Ticaret),Vedat Ali Özkan (Sağlık),İbrahim Tekin Müftüoğlu (Gümrük), Bahri Dağdaş (Tarım),Sadettin Bilgiç (Ulaştırma),Ali Nail Erdem(Çalışma), Mehmet Turgut (Sanayi),Refet Sezgin (Enerji), Nihat Kürşat (Turizm), Haldun Mentешеoğlu (İmar) ,Turgut Toker (Köy işleri) bu değişiklikler ile partinin birliği sağlanırken genel başkan Demirel ‘de otoritesini sağlamış oluyordu (50).

AP içindeki “Milliyetçi-Mukaddesatçı” grubun sözcüsü Prof. Osman Turan, Demirel’i sola kaymakla suçladı. Turan, AP’nin menfaatçi zümrelerin elinde olduğunu ileri sürdü. Demirel’ i en çok eleştirenler arasında sesi çok çıkanlardan birisi olan Turan, GİK kararı ile partiden ihraç edildi. Bu olay AP içindeki hizipleşmenin gittikçe kızışacağını gösteriyordu (51).AP bu dönemde sosyalizmi önlemek amacıyla başta TİP milletvekili Çetin Altan olmak üzere birçok yazar ve şairi tutuklandı. Ve sosyalizm içerikli olduğu idda edilen pekçok kitap toplatıldı. Yayınevi kapatıldı (52).AP milletvekili Mevlüt Yılmaz, uygulamaları yetersiz bularak TİP’in kapatılmasını istedi.

AP’sine güç anlar yaşatan önemli siyasal olay ise eski DP mensuplarının Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan’ın İmralı adasındaki mezarlarından çıkarılarak Eyüp Sultan’a gömülmesine yönelikti (53). Belki, naaşların ailelere teslimi yerinde bir hareketti. Başlangıçta ailelerde böyle düşünüyorlardı. Ancak, konu kısa zamanda siyasi istismar haline getirildi. Gelişmeler üzerine Başbakan şu demeci verdi :

(49) Milliyet , 6 Haziran 1966

(50) Kabineden ayrılan bakanlar ise şunlardır: Osman Dengiz (MEB), İbrahim Deriner (Enerji) Ali Fuat Alizan (devlet) Osman Sabit Avcı (Köy işleri) Edip Somuncuoğlu (Sağlık) Ethem Erdinç (Bayındırlık), Macit Zeren (Ticaret) İlhan Gürsan (Maliye) Basın 1.4.1967

(51) Tercüman ,14.6.1967

(52) Tercüman ,1.10.1967-1.11.1967

(53) Cüneyt Arcayürek ,*Demirel Dönemi,12 Mart Darbesi(1965-1971)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1985, s:110

“Memleketimizin geçirmiş bulunduğu bir siyasi krizin tesirlerini izale etmeye, açtığı yaraları sarmaya çalıştığımız herkesin malumudur.

Tarihin münakaşasını yapacağı bu siyasi krizin üzerinde bu zamana kadar bir çok fikir ve mütelaalar edilmiştir. Burada siyasi krizin sebeplerine ve neticelerine değinmek istemiyorum.

Memleketin huzura ve sukuna ihtiyacı vardır. Huzur ve sukun bir tarafın diğer tarafı ezmesi, ona söz hakkı tanınması ile temin olunamaz. Lüzumsuz allerjilere ve vehimlere ve endişelere yer olmamalıdır.

Aslında ölümlere milletin ölçülere verdiği değerden korkulmaz. Türk kanunları neyi gerektiriyorsa, onu yapılacağından herkesin emin olması gerekir.”

Kıbrıs sorunu önemini bu süreçte de korudu. Makarios ve Grivas tarafından yönetilen Kıbrıs rumlarının seri saldırıları ile, Kıbrıslı Türkleri imha etme planının yeni aşaması olarak başlayan sorun, Yunanistan lehine yönelik çözüme yönelince, TBMM'nin hükümete Türk Silahlı Kuvvetlerini yurt dışında kullanma yetkisi vermesine yol açtı (54). Başkan Johnson, iki müttefikin savaşa girmemesi için diplomasi başlattı. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın müdahale edileceğini Türk milletine bildirdiği anda Amerika, Türkiye'ye Nato silahlarını kullanamayacağını hatırlattı. Başbakan Demirel, diğer parti liderleriyle görüştü. Bu sırada Yunanistan'ın Enosis'ten vazgeçmesi ile adada 1960 yılındaki şekle dönülerek adanın askersizleştirilmesi sürecine girildi. Geçici bir uzlaşma sağlanmıştı.,

Genelkurmay Başkanı Tural'ın istifa söylentileri ile beraber “Askeri darbe” söylentileri başladı. Demirel bu söylentileri çıkarınların, orduyu siyasete karıştırmaya çalıştıklarını söyleyerek, “Ordu, mektep, ve camiyi rahat bırakın” dedi. Cumhurbaşkanı Sunay “darbelerle, ihtilallerle, reformlarla, direnme hareketleriyle oyun olmaz ve silahlı kuvvetler bu tür çabalara alet edilemez ve seyirci kalmazlar,” ifadesiyle ortamı yatıştırmaya çalıştı. Tam bu sırada Milliyet gazetesinde Genelkurmay başkanı Tural'ın 21 Kasım 1966 tarihli emirnamesi yayınlanması tartışmaların artmasına yol açtı. Tural, bu emirnamede ihtilal yapmaya çalışan yıkıcı sol faaliyetlere karşı mücadeliyi ön görüyordu (55). Demirel Tural'ın emirnamesini yerinde bularak destekledi. AP meclis grubu da Tural'ı destekleyerek kendisine yönelik saldırıların durdurulmasını, hükümetin de anarşiye karşı tedbirler almasını istedi. TİP, Genel Kurmay Başkanı Tural konulu gensoru önergesi verdi. Meclis gensoruyu red etti. AP'nin TİP'e yönelik sert muhalefeti meclis içerisinde de devam etti. AP nin bu politikasını Çetin Altan, “Bu demogojik inaçsız, çirkin, vahşi ve ham sataşmaları büyük bir politika ustalığı savunuyordu iktidar grubu ” (56) biçiminde belirtmektedir. Çetin Altan'ın dokunulmazlığı kaldırıldı... AP milletvekillerin açıklamaları sol, ortanın solu, sosyalizmin Anayasa ilişkisine yönelik tartışmaların nedeni oldu. TİP ve CHP, petrol yasasına seçim kanuna muhalefetlerini sürdürdü.

(54) Cumhuriyet , 17 Ekim 1967

(55) Milliyet , 23.01.1967

(56) Çetin Altan, *Ben milletvekili iken*, Bilgi yayınları, İstanbul, 1976

Bu dönemde DP iktidarını çağrıştıran, laik devlet adamı görüntüsünün dışında topluma mesajlar veren uygulamaların başlatıldığı da görülmektedir. Başbakan Demirel, gezileri sırasında cemaatle namaz kılıyordu. Ankara'da cuma namazına Hacıbayram camiine gidiyordu. Meclis başkanı Ferruh Bozbeyli mecliste iftar yemeği veriyordu. AP' li politikacılar seçmenleri etkilemek için dindarlık gösterişine sarılıyorlardı. Osmaniye'de Kur'anın yırtıldığı ve yakıldığı haberi üzerine halkın çıkardığı olaylar ile ilgili İnönü'nün açıklamasında gericiilere iktidardaki partinin yakınlığından istifaden söz edilmesi Başbakan Demirel'in " Din ve vicdan hürriyetini irtica olarak göstermeye siyasal baskı denir." açıklaması geldi (57). Mecliste bütçe görüşmeleri sırasında M.E.B. İlhami Erten hükümetin amacı her ilde bir imam hatip okulu açmaktır" diyordu. Bu yaklaşımı değerlendiren Yücel Demirel'in amacının aydın din adamı yetiştirmek olduğunu belirtmektedir (58)

F. AP VE SEÇİM KANUNU

AP Anayasa ve seçim kanununun değiştirilmesi gerektiğini belirtiyordu. AP'ye göre seçimle teşekkül eden parlamentonun ülkedeki çeşitli akımları aksettirme görevi yanında güçlü ve tesirli bir hükümet kurmayı mümkün kılacak bir yapıya sahip olmasının hayati bir önemi vardı. 1961 seçimi sistemi ile C.S.'çoğunluk esasına MM ise nisbi temsil esasına dayandırılmıştır. AP bu seçim sisteminin tek başına iktidarı engellediğini iddia etmektedir(59). Gerçi bu seçim sistemi ile iktidara tek başına gelmeyi başarmıştır. Şimdi iktidar olarak seçim beyannamesinde yer alan bu değişiklikleri gerçekleştirmek arzusundadır.

AP iktidarının yeni yasal düzenlemeleri öngören tutumu CHP ve TIP tarafından sert tepki ile karşılandı. Anayasanın değiştirilmesi fikri İnönü tarafından AP iktidarının tereddütler ve dalgalanmalar göstermekte olduğu her an ciddi tehlikeler ve yeni sorunlarla karşılaşılabilceğini AP nin amacının şimdilik anayasayı değiştirmek fikrinin vatandaşa işlenerek onu tedbirlerini hazırlamak gayesi olarak görülmüştür:

AP meclis iç tüzüğü'nün 89. maddesini değiştirmek suretiyle gensoru önergelerinin haftanın bir gününde görüşülmesine yönelik çabası MP,CHP,TIP üyelerinin meclis toplantı salonuna girmeyerek protosto etmelerine yol açtı.

Muhalefetin engellemelerine rağmen AP, iç tüzük ve seçim kanununu meclise getirdi. Muhalefet AP'nin iç tüzük değişikliğini, seçim kanununa yönelik değişikliği gerçekleştirebilmek için basamak yaptığını iddia ediyordu. Böylece AP'nin meclisteki küçük partileri tasviye edeceği AP'nin sahip olduğu oyların çok üstünde meclis üyeliğine böylece sahip olabileceği belirtiliyordu. Demirel ise "...Engelleme kullanırsa ve kullanılmakta devam ederse bu azınlığın çoğunluğa tahakkum etmesi demektir. Oysa Anayasa tahakkümü men eder.

(57) Cumhuriyet,20.02.1968

(58) 1.8.1995 tarihli Turgut Yücel (cumhurbaşkanı baş danışmanı) ile yaptığımız görüşmede "Buralarda yetişenler bu gün bize karşı"ifadesiyle izlenilen politikanın sonucuna işaret ediyordu

(59) Adalet Partisi 1965 seçim beyannamesi ,s:6

İktidar seçim beyannamelerine koyduklarını gerçekleştirmek zorundadırlar. Bunları mevcut kanunları tatbik ederek veya ihtiyacı varsa yeni kanunlar çıkararak gerçekleştirilir. Eğer bu kanunlar içinde anayasaya aykırı olanlar varsa bugünkü anayasamız bunun sigortasını bulmuşlardır...” (60)

1.3.1968’de meclis seçim kanununun değiştirilmesi tasarısını kabul etti. Böylece milli bakiye kaldırıldı. CHP ve TİP milletvekilleri meclisi terk ederek protestolarını sürdürdü. İnönü açıklamasında “Bu çeşit vicdan hürriyeti anlayışı memleketi vatandaş çatışmasına götürmektedir. Endişe ediyoruz” açıklamasında bulundu. Demirel ise CHP’ nin tutumunu değerlendirerek “CHP milli bakiyeyi ” küçük partilerin koltuk değneği halinde kullanarak memleketi koalisyonla idare etmek için getirmiştir”, demiştir. Mehmet Ali Aybar ise kanunu hükümet üyelerinin geri almasını istemiş demokrasinin başına geleceklerden sorumluluğun AP iktidarına ait olacağını bildirmiştir. Kanuna YTP ve GP muhalefet etmesine karşı barajlı D’hont sistemi (61) getirilmiştir. CKMP, tarafından yeni seçim kanununa ilişkin olarak meclisin iki partili bir heyet olduğunu, AP’nin müebbet iktidar olma çabasına düştüğü bildirilmektedir. Muhalefetin yeni seçim kanunlarının sakıncalarını şu noktalarda toplamak mümkün: Yeni seçim Kanunu meclise daha fazla üye sokmak isteyen teşkilatı gelişmiş, partilerin seçim şansı fazla olan bölgelere yoğunlaştıracaktır. Muhalefetin tasfiyesi söz konusudur. Partilerin bölgesellikle birlikte etnik kümeleşmelere itmesi hatta mezhepciliğin sömürülmesine kapı açabilecektir. Küçük partileri bu sistemle tasfiye etmeye çalışmak sonuçta büyük partiler karşısında yeni koalisyonların ortaya çıkmasına yol açacaktır. Cumhurbaşkanı Sunay, seçim kanununu veto edilmesine yönelik teşebbüslere rağmen onayladı.

TİP Anayasa mahkemesine başvurdu. TİP seçim kanununun iptali için verdiği dilekçede özetle şu gerekçeler ileri sürülmüştür: Millet meclisi başkanlık divanı anayasanın 84.maddesine göre kurulmamıştır.

Anayasanın 89. maddesi gereğince gensoru önergelerinin görüşülmesi gereken oturumda seçim kanunu tasarısı görüşülerek kabul edilmiştir.

Cumhuriyet Senatosu geçici komisyonu anayasa ve senato iç tüzüğüne uygun olarak kurulmamıştır.

Kanun Anayasanın 2.; 55. ve 56. maddelerine, genellikle çok parti rejimi ve demokratik ilkelere aykırıdır.

Dokuzuncu basın toplantısını düzenleyen Süleyman Demirel ise bakiyeler sisteminin anayasa ile bağdaşmadığını anayasanın 55’inci maddesi ile seçim ilkesinin (seçimler serbest , eşit, gizli, tek dereceli ,genel oy ,açık sayım ve döküm esaslarına göre yapılır.) açıklandığını bakiye sisteminin ise anayasayı şu noktalarda zedelediğini belirtmiştir. “a.kanuna göre bakiyelerin üçte birini siyasi partilerin idarecileri istimal etmek yetkisine

(60) Cumhuriyet 30.1.1968

(61) Bilgi için ;Jean Marie Cotteret ,Claude Emei, *Seçim Sistemleri*, İletişim Yayınları, Çeviren Ahmet Kotil, İstanbul, 1994

sahiptir. Böylece seçmen iradesi yerine muayyen şahsın veya heyetin iradesi hakim kılınmakta ve iki dereceli bir seçime girmiş olmaktadır. Bu hal ise 55. maddenin koyduğu tek dereceli seçim prensibini ihlal etmektedir.

b.Bağımsız oylarını kuvvetlendirme yönündende anayasanın eşitlik prensibi ihlal edilmektedir. Zira bakiyeler sisteminde bağımsızların oyları barajı aşmadığı takdirde hesaba katılmadığı halde siyasi parti adaylarının aldıkları tek oy dahi hesaba katılmaktadır. Bakiyeler sistemi hesabı güç, yanıltıcı ve milli iradenin tecellisini geciktirici durumdadır”(62).

Anayasa mahkemesine 32 senatörün imzaladığı seçim kanununu iptal başvurusu geldi(63).

Seçim kanunu dışında AP' ye yönelik muhalefeti CHP partizan idare suistimaller, irtica, pahalılık konuları çerçevesinde TİP ise doğu sorunu, petrol sorunu, yabancı sermaye konularına yönelik olarak sürdürüyorlardı. AP'ise tabii senatörlük kurumuna servet beyannamelerinin kaldırılmasına yönelik önceliğini sürdürüyordu.

“Bize toprak reformu değil tarım reformu lazım” sloganı ile toprak reformunun çalışmalarını tarım reformuna dönüştüren AP 2000 yılına kadar ki Türkiye'nin tarımsal talep ve arzındaki gelişmeleri tahmin çalışmaları sonunda 19 bölüm ve 198 maddeden oluşan “tarım reformu kanun tasarısı” hazırlamıştır. Bu tasarı toprakların verimli işletilmesi tarım işletmelerinin düzenli hale getirilmesi üretim ve gelirlerin arttırılarak tarım sektörünün geliştirilmesi için gerekli çeşitli önlemlerin bir araya toplayan geniş bir tasarıdır. Ancak bu tasarıda diğerleri gibi kanunlaşma olanağı bulamamıştır (64).

G. AP DÖRDÜNCÜ BÜYÜK KONGRESİ

a) AP Grup İdare Kurulu Seçimi:

Büyük kongre öncesi AP de üç grup görünüyordu. Her grup il kongrelerine kendi gruplarını getirebilmek için mücadele etti.. Bu üç grup Demirel grubu Bilgiçiler ve üçüncü dünya adıyla anılan ılımlı milletvekillerini içine alan orta gruptu. AP içinde çatışmaların kaynağı senato ve mahalli seçimler sonuçlarına dayanmaktadır. Seçimlerin bazı yerlerde kayı genel başkan yardımcısı Aydın Yalçın tarafından bazı bakanların sorumlu tutulmasına yol açmıştır. Yeminlilerde bazı bakanları sorumlu tutmuşlardı (65) .

(62) Süleyman Demirel 9.basın toplantısı,Cumhuriyet,24.3.1968

(63) Cumhuriyet,.11.4.1968

(64) Reşat Aktan Türkiye’de toprak reformu çalışmaları *Toprak Reformu ve Ekonomik Gelişme Semineri* ekonomik ve sosyal etütler konferans heyeti yayını,İstanbul,1971, s:70

(65) Yenilikçiler Çanakkale’de Rafet Sezgin’i Balıkesir’de Cihat Bilgehan’ı Bursa’da Çağlayangil Ahmet Türkel ve Mehmet Turgutu Adana’da İbrahim Tekinel’i sorumlu tutmuşlardı. Ancak itham edilen bakanlardan Rafet Sezgin ve Mehmet Turgut’un ayrı gruplara mensup oldukları halde ithamlar konusunda birleştikleri Ali Naili Erdem’inde bunlara katıldığı görülmüştür.

Ortacı grupla Bilgiçilerin AP grup yönetm kurulu seçim ile ilgili olarak çekişmelerle kulis faaliyetleri için Muhittin Güner'in evinde toplanacak bir yönetim listesi hazırladılar. Bu listeye Bilgiçilerden Muhittin Güner, Enver Kalan, Cemal Külahlı, Kaya Özdemir ve Kemal Şensoy orta gruptan Sedat Akay, Zühtü Pehlivanlı Ramazan Tekeli, Ziya Öztürk ve Muammer Baykan'ın alınması grup vekilliklerine Bilgiçilerden Ethem Kılınçoğlu ile ortacılardan Doğan Sürgünün aday gösterilmesi kararlaştırılmıştır. Başbakan Süleyman Demirel ise bu listeye karşı Rafet Sezgin, Mehmet Turgut ve Ali Nail Erdem'i birleştirici ve bütün grupları temsil edici bir liste hazırlatmıştır. Buradan Fevzi Fırat, Mithat Çavdaroğlu, Halil Başol, Gültekin Sakarya, Remzi Şener, Önal Şakar, Halim Aras, Muzaffer Döşemeci, Ziya Öztürk, Sedat Akay, Zühtü Pehlivanlı, Fahri Uğrasızoğlu, içine alan Ethem Kılınçoğlu ile Sabit Osman Avcı'yı grup başkan vekili yapılması önerilmiştir.

Bu liste üzerine Bilgiçiler Ali Nail Erdem ve Mehmet Turgut'a "bizi kaça sattınız?" sorusunu sormuşlardır. Bilgiçi olarak bilinen Mehmet Yardımcı, Kaya Özdemir, Sedat Akay, Nihat Akay, Muhittin Güner, Ziya Öztürk, Feyyaz Köksal Kemal Doğan Süngün, İ.Hakkı Yıldırım Önal Sakar, Şükrü Akkan, Kadri Eroğun, Fahri Uğrasızoğlu, Muammer Baykan, Ekrem Dikmen, Hikmet Güner adına konuşan Şükrü Akkan "Bizlere Sadde'tin'i destekledik diye genel başkanla ikinci sınıf muamelesi yapmaktasınız. Dinsin artık bu kininiz. Biz sizin listenizi keyfi, hissi, tarafgir, yeminlilere taviz verir, bölücü bulmaktayız. Kabul etmeyeceğiz. Orta grupla birlikte hazırladığımız liste ile yeminlilerin karşısına çıkacağız." demiştir. Ulaştırma bakanı Bilgiç'de kendisi ile beraber oldukları için hiç görev verilmeyen arkadaşlarının bu durumdan kurtulması için bakanlıktanda çekilmeye ve bir nefer gibi çalışmaya hazır olduğunu öne sürerek listeden idare amiri olan İzzet Oktay adının çıkarılması grup başkan vekilliğine Kemal Doğan Sürgün'ün meclis başkan vekilliği adaylığına Abbas Çetin'in getirilmesi istenmiştir.

Yeminliler ise Sabit Osman Avcı Nahit Menteşe'nin başkan vekilliklerine Ahmet Çakmak, Feyzi Fırat G.Sakarya, Remzi Şanlı Mazhar Arıkan Mithat Çaldaroğlu, Necati Güven, Halil Balkız, Ali Turanlı, Sait Sinan, Yücesoy Fahri Uğrasızoğlu ve Nihat Sarıca'yı içine alan bir aday listesi hazırlamışlardır. Bunun dışında Celal Koç tarafından eski demokratları içine alan bir liste söz konusu olmuştur.

Büyük çekişmelere neden olan seçim 5 Kasım 1968'de yapıldı. Başbakan'ın hazırlattığı sağ kanat listesi kazandı buna göre grup idare kurulu Ziya Öztürk, Sedat Akay, Zühtü Pehlivanlı, Muammer Baykan, Muzaffer Döşemeci, Cemal Külahlı, Cahit Karakaş Enver Kaplan, Önal Şakar, Fevzi Fırat, Gültekin Sakarya, Remzi Şener üyelerden oluştu. Grup başkan vekilliklerini ise 114 oyla Ethem Kılınçoğlu ve 101 oyla Sabit Osman Avcı seçilmiştir.

Kongre tarihi yaklaştıkça AP içindeki gruplar arası mücadele hızlanarak büyük kulis faaliyetine geçilmiştir. 1969 yılının seçim yılı oluşu milletvekili adaylıklarının kesinleştirmek isteyenlerin meclis grup idare kurulu üyeliğinde olduğu gibi GİK girebilme mücadelesine yol açmış. Gittikçe keskinleşen bu ortamı genel başkan Demirel, "...Ben kim

seçilirse onlarla çalışırım.” diyerek yatıştırmaya çalışmıştır. Kamuoyunda AP’ nin içinde bulunduğu bu duruma yönelik değerlendirmelere de değinen Demirel “çeşitli göstermeler arasında bir grupta ümmetçi olarak gösteriliyor. Ümmetçilik ne demektir? Müslüman olmak mı kastediliyor yoksa devleti teokratik şekle bürümek mi anlaşılıyor.? Bir kimsenin zaruret olmadıkça müslümanım demekte zaruret olunca da müslümanım demekte ,mahsur yoktur. Bizi çeşitli töhmet altında bırakıyorlar.Buna isyan ediyorum, 1360 parlemonto üyesi, 1600 delege arkadaşımın yarısını laik devlete karşı yarısını da bu düşünceye karşıymış gibi gösterilmesine isyan ediyorum” demiştir.

b) Kongre

Birleşim genel başkan yardımcısı Mustafa Gülcigil ve GİK üyesi İsmet Sezgin tarafından açıldı. 57 il başkanının verdiği önerge ile başkanlığa Malatya il başkanı Selahattin Aydın ittifakla başkan seçildi. Genel başkan Demirel ,Kongrede 77 sayfalık bir metinden hareketle kongre üyelerine seslendi. Konuşmasının başında millet meclisinin aksine karar almadığı takdirde seçimlerin 12 Ekim 1969 tarihinde yani 10 ay sonra yapılacağını belirterek yapılması gereken yasal düzenlemelere değinerek tedbirler kanununun yürürlükten kaldırılacağını “Anayasa nizamına karşı işlenen fiillerin önlenmesi hakkında”bir kanun tasarısı ile TRT kanun tasarısının meclise sevk edileceğini söylemiş özel kuruluşlar ile Anayasa kuruluşlarından söz açarak “hiç bir müessese TBMM’nin üstünde değildir.” demiştir.

Demirel siyasi hakların iadesi konusunda ise şunları söylemiştir. “Şikayet konularının halli bir meseleyi hallederken yeni meseleler çıkarmamak yeni husumetler meydana getirme-mek gerçeği içerisinde mümkün olur. AP’ nin iktidarda olduğu ve yurdun tüm huzurlardan sorumlu olduğu unutulmamalıdır.” Düzen sorununa da değinen genel başkan sorunu ortaya koyarken şu ifadelere yer vermiştir : Düzen düşmanlığı devlet düşmanlığı rejim tartışmaları geçen iki yılın kamuoyunu işgal eden meseleleri haline gelmiştir.Biz bütün bu hadiseleri ve gelişmeleri konuşmaya başlamış bir ülkede tezahürleri addettik.Siyasi mücadeleyi bir galeyana ile neticelenecek şekilde kızıştırmadık. Hürriyetlere tahammül edebilmek lazımdır. İstimalinden hiç ve suistimalinden bir dereceye kadar korkmamak gerekir. Zira hürriyetlerin istimali esastır. Suistimalin ise müeyyideleri vardır. Kötüye kullanılır endişesini bertaraf etmek için hürriyetleri bertaraf etmeye gidemeyiz.”

Genel başkan idarede yapılması gereken reformları ise şu şekilde açıklamıştır.

1. Karar yetkileri iş bölümü esasına göre ilgili bakanlıklara bırakılacaktır.
- 2.İşlerin merkezde toplanması yerine illerde hatta ilçelerde neticelendirmeye çalışılacaktır.
- 3.Bakanların yetkileri altında bulunan teşkilatın idaresinde başlıca amir durumundaki yüksek dereceli memurları seçmek hususunda takdir yetkileri anayasanın icabına uygun olarak kabul edilecek bakanın müsteşar ve genel müdür gibi doğrudan doğruya kendi sorumluluğu ile alakalı görevde de çalışanları değiştirebilmek yetkisini bu derecelerdeki memurların müktesep maaş haklarını mahfuz tutma esası ile bağdaştıran bir tatbikata

gidilecektir. Danıştay kararlarıyla bütün memurun muayyen memuriyetle kalma teminatı haline getirilen subjektif hakları sadece müktesep hakların korunmasına inhisar edecektir.

Böylece Demirel geleceğe bağlı bir takım istekler tasarılarından söz ederek memleketin iç yapısı ile ilgili tasarıları meclise getireceğini ifade etmiştir.

Türkiye'nin dış politikası ise AP'nin "çok yönlü" dış politikası ile yeni bir sürece girecekti. .. İç politikada Türkiye'nin bir siyasi çekişmeler ülkesi olamayacağından hareketle "İktidar, mualefet diyalogu kapanmamalıdır" denilen konuşmada milletin yüzde 47'sini temsil eden mualefetin de göz önünde bulundurarak "Denge devrine girildiği" belirtildi. Öğrenci hareketleri konusunda "bazı mehafilce cesaret kırıcı bir tavrın takınılmaya başlamış olmasından" duyduğu memnuniyeti bildirmiştir. Demirel konuşmasını şu anlamlı saptama ile tamamlamıştır: "Memleketimizde demokrasinin bütün müesseseleri ile gelişip yerleşmesi demek siyasi iktidarların kansız, sorgusuz, işkencesiz, tehditsiz, korkusuz gitmesini ve gelmesinin başarılı olması demektir. Bu süngü ve namlu yerine sandığın ikamesidir."

Sonuç olarak AP genel başkanı konuşmasında hemen hemen değinmediği hiç bir konu bırakmamıştır. Özgürlük düzeninden anayasa kuruluşlarına iç ve dış politikaya yatırımlara sanayileşmeye partiler arası ilişkilere değin tüm yurt sorunlarını birbir ele aldı. Her birini ayrı ayrı açıdan inceleyip kendi açısından değerlendirdi.

Kongreye sunulan GİK raporunda ise özetle şu konular dikkati çekmektedir (66).

"Türkiye'de bir medenileşme mücadelesi yapılmaktadır. AP milli huzuru ve milli barışı sağlamıştır. Fikir ve kanaat ayrılıkları ve bunların ifade edilişlerini tabii karşılamak demokratik düzenin tabii icabıdır."

"Atatürk islahatçılığı AP'nin felsefesidir. Düzen değişikliği ile düzenin aksayan tarafları varsa bunların ıslahı ayrı ayrı şeylerdir ve bir düzen değişikliğinin Türkiyemizi hangi badirelere sürükleyeceğinin hesabını daha iyi yapmak lazımdır."

AP sosyal adaletin bayrağını elinde taşımaktadır. Bizim felsefemizde sosyal adalet gerçek manasını bulmaktadır. Raporda son yapılan senato ve mahalli seçimler üzerinde durularak CHP'nin bu seçimlerde gene oy kaybettiği AP'nin ise kazançlı çıktığı belirtilmektedir. AP'nin kendisine yüklediği misyon ise şu şekilde ifade edilmektedir. "AP Türkiye'nin muasır medeniyet seviyesine ulaşma mücadelesini büyük Atatürk'ün gösterdiği yoldaki öncüsüdür. İnsan haklarına dayanan milli demokratik laik ve sosyal bir hukuk devletinin bütün müessese ve icaplar ile izlemesi AP'nin temel fikri ve çabasıdır." GİK tarafından hazırlanan raporun yanısıra delegeye hükümetin üç yıllık icratını anlatan hükümet hakkında bazı izahlar adıyla beyaz kitap dağıtılmıştır (67).

Kongrenin ikinci gününde eski DP lilerin siyasi haklarının iadesi için verilen 439 imzalı tek tip önergeler oy birliği ile çoğunlukla kabul edilmiştir. Tek tip olan önergede (68) :

(66) Adalet Partisi, *Dördüncü Büyük Kongresi Raporu*, 29 Kasım 1968, ss:57-60

(67) Cumhuriyet, 28.11.1968

(68) Söz, sayı :47, 1.12.1968

1. Okul kitaplarında tarihi tarif eden infazsızca suçlamaların muhtevi yazıları vardır. Bunların okul kitapları metinlerinden derhal çıkartılması lazımdır. Bu konuda MEB'na gerekli direktifin verilmesini.
2. S.P.K. ve seçimlerle ilgili mevzuattan vatandaşlık haklarını iptal mahiyetindeki hükümlerin kaldırılmasını.
3. 38 sayılı ve tedbirler kanunu adıyla anılan düşünce, vicdan hürriyetine karşı ve tarihi gerçeklerin ortaya konmasına engel olan kanunun derhal ilgasını.
4. Siyasi hükümleri istihdaf ettiği açıkca anlatılan ve amme vicdanını huzursuz kılan anayasanın başlangıcı ile seçilme hürriyetini kaldıran ve özellikle Yassıada Adalet divanı kararlarına maruz tutanları hedef alan anayasadaki seçilme yetersizliği tehditlerinden sözü edilen şahsiyetlerin müstesna tutulmalarını temin edecek yasama fonsiyonun yerine getirilmesini büyük kongremizin adalet duygusu ile meşbu yüksek tasviplerine saygılarımızla sunuyoruz”

Bu tektip önergelere karşı Başbakan Demirel GİK üyeleri ve bakanlar itirazda bulunmadılar, oyda kullanmadılar. Bu çekimserlik geçiş devri sorumluluğu taşıyan Başbakanın tutumundan ibarettir. Alınan bu karar bir temenni niteliğindedir. Ancak SK ve SPK hakkında daha önce başlattığı çalışmaları mevcuttu. Anayasa'nın değiştirilmesi için gerekli 2/3 çoğunluğa sahip olmayan AP belli ki 1968 seçimlerine anayasayı değiştirme sloganı ile girecekti. Dördüncü büyük kongrenin kamuoyuna yansımaları “eski DP lilere siyasi haklarının verilmesi” şeklinde oldu. Bu karara ilk büyük tepki MBG'den geldi. Yayınladıkları bildiri de “Dünya'nın bugünkü karışık genel durumu karşısında Türk ulusunu birlik ve beraberliğe ve huzura en çok muhtaç olduğu bir dönemde AP' nin dördüncü kongresi ikinci husumet andını ilan ederek karşı ihtilal kampanyasını resmen açmıştır.

Kongrede partiyi yöneten ve meşru düzeni tahrip edecek nitelikteki kararları aldırarak gerçek yüzün gayri meşru bir kuvvet olduğunu meydana çıkması Türkiye'nin siyasi hayatında tekrar çok ciddi safhaya gelindiğini göstermektedir.

Geniş özgürlük haklarını kısırarak sosyal devlet kuramını kaldırarak kendi felsefesine uygun bir rejim kurmak isteyen AP nin bu tutumu anayasaya evet diyenleri göreve çağırılmaktadır” (69) denilerek AP'nin ikinci husumet andını ilan ettiği karşı ihtilal kampanyası açtığı ileri sürülmüştür. Fikir kulüpleri İzmir fedarasyonunda AP kurultayında iktidara görev alarak verilen anayasayı değiştirme kararını protesto etti; “Türk halkının Türk gençliğinin ve Türk ordusunun Anayasanın getirmiş olduğu devrimci kuruluşların tasfiyesine göz yummayacak kadar cesur olduğunu bugün siyasi haklarını iade edilmiş DP yöneticilerden öğrenebilirler. Biz anayasanın kapağını dahi değiştirmeyeceklerini kendilerine hatırlatır ve Türk halkını ve tüm devrimci örgütleri “Anayasa değişikliği istemiyoruz” kampanyasına davet ederiz.”

(69) Cumhuriyet, 4.12.1968 Anayasa değişikliği için AP'nin TBMM'de en az 300,C.S.' da 123 oya sahip olması gerekiyordu.

MHP genel başkanı Osman Bölükbaşı bu kararı “27 Mayıs inkılabını gayri meşru ilan etmek kastının tevil ile örtülemeyecek açık tezahürüdür.” şeklinde ele alırken 27 Mayıs Milli Devrim Derneği genel başkanı ve tabii senatör Mucip Ataklı kararın bir karşı ihtilal niteliği taşıdığını “Atatürkçü ve 27 Mayısçı güçlerin direnme hakkını meşru kıldığını “ifade etmiştir (70). AP dördüncü kongresinin kararlarını eleştiren Ecevit ise AP’in toplumsal sorunlarla ilgilenmediğini aksine toplumsal sorunlar yaratılmaya yönelik kararların alınması ile sorumsuzluk örneği sergilediğini ileri sürmüştür. A.Ü. Hukuk fakültesi öğretim üyeleri ile Baroda alınan kararı miting yolu ile portesto etti. MBG’u siyasi haklar konusunu Cumhurbaşkanına şikayet etti (71). Bu çalkantılar içerisinde Milli Devrim Ordusu adlı gizli örgütle ilişkileri olduğunu gerekçesiye beş tabii senatörün dokunulmazlıklarının kaldırılması kamuoyunda MBG’nun cezalandırıldığı izlenimine yol açtı (72)

c) IV.AP Kongresinde GİK Seçimleri

AP dördüncü büyük kongresinde GİK seçimleri büyük bir çekişme yaşanmasına yol açtı.1968 seçimleri nedeniyle GİK’e olan ilgi yoğundu. Genel başkan Süleyman Demirel’in listesine Sadedtin Bilgiç’in listesi katıldı. İlk oylama sonucunda seçimleri kazanan 17 üyenin “yeminliler” listesinden olmaları Bilgiç ve arkadaşlarının itirazlarına yol açtı. Bunun üzerine kongre başkanlık divanı, noterler ,itirazcılar huzurunda 30 saat 30 dakika devam eden ikinci sayım sonucunda GİK üyeleri kesinleşti. GİK üyelerinin ilk ve son sayımda aldıkları oylar şöyledir:

Üyenin Adı	İlk Oylama Sonucu	Son Oylama Sonucu
Yüksel Menderes	1381	1447
Talat Asal	1175	1177
İhsan Sabri Çağlayangil	938	923
Sadedtin Bilgiç	898	911
Ahmet Topaloğlu	850	841
Faruk Sükan	818	834
Cihat Bilgehan	803	820
Turhan Kapanlı	826	804
Mehmet Turgut	792	803
Kevni Nedimoğlu	813	801
Cevat Önder	769	777

(70) Cumhuriyet, 5.12.1968

(71) Cumhuriyet,18.12.1968

(72) Resmi gazetede 19.12.1968 yayınlanarak dokunulmazlıkları kaldırılan tabii senatörler Sezai Okan, Şükran Özkaya,Mucit Ataklı, Ekrem Acuner, Suphi Karamandı.

İhsan Atağı	800	177
Kamil Ocak	810	774
Mustafa Gülcigil	789	769
Necmettin Cevheri	784	768
İsmet Sezgin	176	751
Ali İhsan Birincioğlu	170	751
Ali Naili Erdem	725	741
Fethi Tevetoğlu	-----	738
İsmail Hakkı Tekinel	748	735
Sırrı Turanlı	748	732
Fevzi Fırat	753	732
Nuri Bayar	735	711

GİK yedekte bulunan beş üye içinde Aydın Yalçın, Sabri Keskin, İbrahim Tekinel, İsmail Angı, Remzi Şenel isimleri dikkat çekiyordu. Sadık Perinçek, Osman Şahinoğlu, Fethi Tevetoğlu, Sabri Keskin, Selahattin Cizrelioğlu, Ali İhsan Kırımlı, Şinasi Osma, yeni GİK'e giremeyen eski üyelerdi.

GİK üyeliğine seçilenler arasında 8 bakanın bulunması yeni bir soruna yol açtı. AP' iç tüzüğüne göre GİK'de başbakanda dahil olmak üzere 8 bakan bulunabilmektedir. Bu durumda bakanlardan birinin ya kabineden yada GİK den istifa etmesi gerekiyordu. Genel başkan Demirel'e rağmen adaylıklarını koyan Mehmet Turgut, Ahmet Topaloğlu, İbrahim Tekin, Ali Naili Erdem gibi isimlere muhalif görülen Demirel'in kendi izni dışında adaylığını koymak isteyen bakanların istifa dilekçelerini istemiş olması hükümet bunalımına yol açacak koşulları hazırladı (73). Sanayi bakanı Mehmet Turgut'un istifasını çalışma bakanı Ali Naili Erdem'in istifası izledi. Bu bakanların birlikte hareket ettikleri kendilerinden "altılar" olarak söz edilen diğer Bilgiççi isimler Cihat Bilgehan, Faruk Sükan, İbrahim Tekin'in beraber geldik beraber gideriz görüşünü ileri sürmeleri kabinede ve AP de rahatsızlık yarattı. Bu kongrede ve ondan önce yapılan il kongrelerinde Bilgiççiler ile yeminliler arası son derece açılmış ve mücadele sertleşmişti.

Yeminliler altılıları partizanlık yapmakla bakanlık güçlerini, kendi hizipleri emrinde çalıştırmakla suçlamaktadır. GİK'in delege oyları ile seçildiği için birşey yapmanın imkanı yoktu. Ancak hükümette bir değişiklik söz konusu olabilecekti. Bakan Nihat Kürşat yaptığı açıklamada Ali Naili Erdem'in istifasında art niyet aranmamasını tüzüğün zureturene bağlı olarak GİK'i tercihine bağlı bir gelişmenin söz konusu olduğunu belirtmiştir. Demirel'in genel başkanlığa uygun seçimle gelmediği de ileri sürülmüştür. Parti tüzüğünde parti genel başkanının genel kongrede seçilmesi öngörülmüştü. SPK'nun 10'uncu maddesinde "Parti Genel Başkanlarını gizli oyla seçmek genel kongrenin yetkilerindedir."

görülüyordu.Bu maddeye göre AP Genel Başkanının gizli oyla seçilmesi gerekiyordu.El kaldırmak suretiyle yani iş'arı oyla seçilen Demirel'in Genel Başkanlığı eleştiri konusu olmuştu.Genel Başkan Demirel basına yönelik demecinde "Bu gibi şeyler bir kongre öncesi ve sonrasında olur.Kongre sonrasında tansiyon vardır.Bu tansiyon yatıştır ve herşey mecrasına girer, size şunu söyleyeyim ki bir kabine buhranı peşinde olmayınız Bizim hükümetimiz tek parti hükümetidir. Onun için kongre sonrası meselelerini hükümet meselesi haline getirmeye imkan yoktur."Bilgiç ise başbakanla bir kez daha görüştiklerini ve eskisi gibi göreve devam edeceklerini belirtmiştir..

Ecevit AP'nin içinde bulunduğu duruma ilişkin olarak "kendi içinde böylesine bölünmüş ve huzursuz bir partinin meclis idare etmesi kolay olamaz "değerlendirmesinde bulunmuştur.

AP içinde süregelen değişimin çeşitli nedenleri var .Nedenlerden birincisi genel başkanın hizipler karşısında tarafsız davranmamasıdır. Bu iddianın sahibi Bilgiçilere göre Demirel'de görüntüde hizip çatışmalarının dışında kalmakta fakat araçlar yoluyla delegeyi etkilemektedir. Hatta delegeler üzerinde yeminliler baskısını yürüten genel başkan'ın kardeşidir. Demirel karma bir liste yapması için söz verdiği halde onun adına hareket eden araçlar evlerde ,otellerde ayrı ayrı toplantılar yapmışlardı.Demirel'in yeminlilerden en az yirmi kişinin GİK'e girmesini istediği telkin edilmiştir.

Yeminlilere göre karma liste konusunda anlaşmaya vardıktan sonra delegeleri Bilgiçiler tarafından şaşırtmak için ayrı ayrı listeler hazırlandı. Böylece GİK te çoğunluğu ele almak istemişlerdir. Bundan başka Bilgiçilere üzerinde anlaşma yapılan isimlere karşı muhalif partililerin bile başvurmadıkları bir yıpratma kampanyasına girişmişlerdir.Sonuç olarak gerek yeminlilerin gerekse Bilgiçilerin iddaları doğrudur.

Fakat öte yandan Bilgiçilerin giriştikleri yıpratma hareketini kongre faaliyeti olarak görmeye imkan yoktur. Bilgiç'e bağlı olanlar Demirel'i hücum dışı tutarken etrafındakileri gerek yayın yoluyla gerekse taraftarları kongrede konuşturarak yerden yere vurmuşlardır. Doğaldır ki bu taktik hatası genel başkan Demirel' in tekrar kürsüye gelmesini ve arkadaşlarını savunarak arkadaşlarıyla aynı fikirde olduğunu söylemesine yol açtı. Bu da GİK seçiminde Bilgiçilerin oy kaybına neden olarak GİK' de yeminlilerin egemen olmasını sağladı. Bilgiçilerin diğer bir taktik hatasında kongre öncesi ve sonrasında DP'lilerle oy birliği halinde görüşmüştür.Yaratılan havaya göre AP'si DP'ni vesayeti altına sokulmak isteniyordu. Celal Bayar ile sağlanan temaslar önergelerin hazırlatılması sonuçta eski DP lilerin siyasi haklarını kongreye getirilmesi yine Bilgiçilerin tarafından sağlandı. Kaldı ki bu istek gerekirse Süleyman Demirel'in liderliğine ve onun hakim durumuna dolaylı yoldan bir saldırıydı. Fakat Demirel kabul etmek zorunda kaldığı tek istekte bu idi.

Aslında bu doğrudan doğruya partideki hizipleşmeler yüzünden, kişisel çekişmeler yüzünden çıkan ve kısa zamanda karmaşık bir hale gelen bir kavgadır.Ve Demirel alternatifi olmayan bir liderdi.Toplanan GİK'de genel sekreterliğe Nizamettin Erkmen genel muhasipliğe ise İsmet Sezgin seçildi. Daha sonra yapılan temsilciler meclisi aday seçiminde

yeminlilerle Bilgiçiler arasında geçti. Yeminliler listesinde Ali Esat Birol, Ahmet Çakmak İbrahim Aytaç, Hamdi Maden, Muzaffer Akdoğanlı, Nihat Özel, Ali İhsan Ulubahir, Latif Aküzüm, Enver Turgut, Ali Rıza Çetiner, Bilgiçiler listesinde ise Ahmet Can Bilgin, Sadi Pehlivanoglu, Yaşar Arıbas, İsmail Hakkı Akdoğan, A. Celalettin Topala, Şükrü Akkan, Cevdet Celaloğlu, isimleri yer aldı. Seçimi yeminliler listesi kazandı

H. AP VE ESKİ DP'LİLER

Siyaset yasaklı eski DP'liler AP'nin izlediği siyasette umduklarını bulamayınca Celal Bayar'ın başkanlığında "Bizim Ev" adlı bir kulüp kurdular. Kulüp siyasi amaçlı olmamasına karşın çok geçmeden AP için bir baskı grubu biçimine dönüştü. AP dördüncü kongresinde alınan kararlar bunu doğruluyordu. Ancak eski demokratlara siyasal haklarının iadesinin bir an önce verilmesi gerekiyordu. Bunun önündeki engel ise AP genel başkanı Demirel olarak görülüyordu.

İlginçtir ki bu konudaki ilk ve önemli adım İnönü tarafından atıldı. İnönü 219 milletvekiline imzalatıp meclise verilen tasarıyı destekleyeceğini bildirdi. İnönü-Bayar görüşmeleri gerçekleşti. Anayasa değişikliği teklifi mecliste kabul edildi. Bu gelişme Cumhurbaşkanı, MBG, CHP, TİP tarafından muhalefetle karşılandı. Senato grubunda Demirel AP senatörlerinden, Anayasa üzerinde yapılan değişiklik teklifini reddetmelerini ve bunu gelecekteki bir toplantıya bırakmalarını salık verdi (74) Aynı gün senato, anayasa değişikliği tasarısını geri aldı. Gelişmelerden Bayar, Demirel'i sorumlu tuttu. AP'nin af konusu karşısındaki bu tutumu AP milletvekilleri Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy ve Samet Ağaoğlunun karısı Neriman Ağaoğlu'nun AP'den istifasına yol açtı (75) Emekli general Cemal Tural'ın "siyasi affın çıkmamasında ordunun tesiri yoktur. "açıklaması ile de bütün sorumluluk Demirel'e yükleniyordu. Demirel'i cezalandırmak isteyen Celal Bayar ise 1969 seçimlerinde eski DP'lilere sandığa gitmemelerini söyledi (76) Eski DP'liler ile ilgili af kanunu 7 Kasım 1969'da CHP'nin desteği ile çıkarıldı. YTP ise eski DP mensuplarını bünyesine çağırdı.

I. AP VE TOPLUMSAL OLAYLAR

a) Öğrenci Olayları

Sınav yönetmeliğinde değişiklik yapılması, mezunlar için daha fazla iş olanakları sağlanması, eğitimin bazı branşlarında latince zorunluluğunun kaldırılması istekleriyle ortaya çıkan öğrenci hareketi bu isteklerini biraz daha genişletti. Üniversite öğrencileri Ankara, İstanbul, İzmir'de üniversite hastaneleri kurulmasını öğrencilere daha fazla burs sağlanması-

(74) Nokta ,sayı:28,24.7.1986 Yıllar sonra siyaset yasaklı Demirel,1961-1969 yılları arasında DP'lilere seçilme haklarını iade etmediniz yaklaşımına "...Farz edelim ki,siyasi haklar daha önce iade edilebilirdi,edilmedi.Bu hatadır,ama şimdiki yasaklarda hatadır" demektedir.

(75) Son Havadis 22.5.1969

(76) Hürriyet 1.8.1969

nı, üniversite idaresine öğrencilerinde katılmasını mezunların işsizlik sigortasından faydalanmasını istediler. Eğitim sistemini protesto eden öğrenciler ilk defa DTCF’de boykot eylemini gerçekleştirdiler. Başlangıçta üniversitenin kendi iç sorunu görülen öğrenci boykotları siyasal nitelik kazanmaması, kışkırtıcı olaylara dönüşmemesi Başbakan Demirel’in temennisiydi. 1968 yılında öğrenci hareketleri, yürüyüşlerden tedirginlik duyan delegeye Demirel’in “yollar yürümekle aşınmaz” açıklamasında bulunması tartışmalara yeni bir boyut getirecektir (77). 6.filonun İstanbul’a gelmesi aleyhine gösteriler oldu. Toplum polisi ile göstericiler arasında çatışma çıktı. İTÜ öğrenci yurdu toplum polisi tarafından basıldı. Ve 53 öğrenci ve 4 polis yaralandı. Daha sonra Amerika aleyhine gösteriler yapıldı. Başbakan Demirel bir demeç vererek “ devlet egemenliğini” ezdirmeyeceklerini söyledi; ve polisi savundu. Demirel hürriyetin kötüye kullanıldığından söz ederek hürriyetler kısıtlanmadan önleyici tedbirlerin alınamayacağını bildirdi. İzmir olayları ise AP hükümetinin TİP’i suçlamasına yol açtı. TİP programlarını yasal yollarla uygulamaya inandığını bu tip çıkışların fayda sağlamayacağını bildirdi. Diğer taraftan İstanbul ve Konya’da kominizmi yerme mitingi yapıldı. Kominizm karşıtı gösteriler sonucu İzmir Fuarında açılan Rus pavyonu iki gün sonra kapatıldı. Senato başkanı Moskova ziyaretini erteledi. 6.filonun İzmir’e gelişi ile sağ ve sol birbirleriyle çatıştı. MTTB sola karşı mitingler düzenledi (78).

SBF’deki boykotla birlikte öğrenci hareketi siyasal bir havaya bürünüyordu (79). ODTÜ’ni ziyaretinde Amerikan büyük elçisi Komner’in ODTÜ ziyaretinde arabasının yakılması üzerine olası polis öğrenci çatışmasını önlemek adına ODTÜ tatil edildi.

CHP’si tarafından CKMP’yi SPK aykırı hareket ederek komando kampları kurduğunu eğitime başladığını ve hükümetinde bunu durduracak girişimde bulunmadığı bildirildi (80). Türkes’in iddiaları ret ettiği gün İnönü Türkiye’de faşizmin varlığından söz etti. ve AP’ nin bir kanadını aşırı sağcı komandolarla iş birliği yapmakla suçladı (81). Başbakan Demirel ise 13. basın toplantısında üniversite olaylarının Türk-Amerikan dostluğunu zayıflatmak isteyen azınlık bir öğrenci grubu tarafından meydana getirildiğini söyledi. Demirel polisin üniversiteye girerek hukuki görevlerini yerine getirmeye hakkı olduğunu bildirdi .

Olaylar kanlı pazar olarak anılan Taksim mitingi ile iyice tırmandı. Artık “Milliyetçi” ve “Devrimci” gençler arasında çatışmalar söz konusu idi. Bu dönemde sürüp gitmekte olan öğrenci olayları çeşitli fakültelerin bir süre için kapatılmasına yol açmaktaydı. Bunun üzerine Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Ege Üniversitesi ,Yıldız Teknik Okulu ve İstanbul Teknik Üniversitesi dernekleri ile TMTF siyasetle uğraştıkları ileri sürülerek kapatıldı. ODTÜ ve SBF dernekleride daha sonra kapatıldı. Ancak İzmir’de 6. filo

(77) Arcayürek, a.g.e.,ss:247-248

(78) Söz,sayı:39,1 Ağustos 1968

(79) Milliyet 5.11.1968

(80) Milliyet, 3.1.1969

(81) Cumhuriyet, 12.1.1969

(82) Milliyet 3.10.1969

aleyhinde İstanbul ve Ankara'dan gelen gençlerinde katıldığı büyük gösteri yürüyüşleri yapıldı. Öğrenci olaylarında öğrencilerin öldürülmesine yönelik gensoru TBMM'de AP çoğunluğu ile red edildi (83).Başbakan'a göre bu olaylar masum istekleri aşmış,siyasal sonuç çıkartmaya yönelik,hatta bir ordu müdahalesini kışkırtan,hatta kominizmin ülkeye gelmesini isteyen davranışlara dönüşmüştü (84).

Türkiye genelinde örgütlenmeye başlayan "Kominizmle mücadele dernekleri" ile sağcı öğrencilerin denetiminde bulunan MTTB gençlere, öğretmenlere, işçilere, aydınlara yazarlara, genç subaylara ve tüm ilerici gençlere karşı eylem birliği içinde bulunmaları(85) çağrısı ile AP 'li bazı üyelerin bu derneklere para yardımıyla bulunmaları gerginleşen ortamı tırmandırıyordu.

Amerikan petrol şirketi (Aramco) tarafından milyonlarca dolar verilen müslüman ülkelerdeki dinsel gericiliğe yön veren İslam hareketi ile Kominizmle Mücadele Derneği arasında güçlü bir bağ oluşu,AP ile bağlantısı olabileceği kamuoyunda kuşku yarattı (86).

1965'ten sonraki AP'nin toplumun en gerici sınıfları ile ittifaka giren, emperyalizme bağımlı ,tekelci burjuvazinin odağında yer aldığı bir gerici ittifak ile ülke üzerinde tam bir diktatörlük kurduğunu belirten Höke ,AP tarafından Türkiye Milli Gençlik teşkilatının kurulduğunu belirtmektedir (87). AP ile Kominizmle Mücadele Derneği,TMGT, TMTF ve diğer sağ teşkilatlanmalarla arasındaki maddi ve manevi bağların ayrıca araştırma konusu oluşturabileceğinin belirtilmesi yararlı olacaktır kanısındayım.

b) İşçi Hareketleri

Durmadan artan enflasyon ve ücretle çalışanların ekonomik durumunun gittikçe bozulmasından dolayı işçiler arasında genel bir huzursuzlugin yer aldığı bir dönemdi. İşçiler iş bırakma eyleminde buldukları gibi toplu sözleşme imzalamadıklarında fabrika işgal ediyordu. Böylece işçi polis çatışmaları , gözaltına alınmalar, tutuklanmalar toplumsal anarşiye sebep oluyordu. Ankara Gazeteciler Cemiyeti Kongresinde konuşan İnönü "Sosyal hayatımızda yeniden bir fırtınalı döneme ya girdik yada girmek üzereyiz.Bunu ilk işaretini Sümerbank grevinde görüyoruz. Anlaşmazlığın bu kadar uzaması anlaşılacak şey değil"dedi (88).

Harp-iş'in başlattığı grev İstanbul, İzmir, Ankara ,İskenderun ve Adana'ya kısa sürede yayıldı. Türk-İş ise işçilerin emekliliklerine ilişkin tasarı 90 gün içinde yasalaşmazsa

(83) Varlık yıllığı 1971, s: 251

(84) Arcayürek,a.g.e.,s:234

(85) Hikmet Çetinkaya, *Sancılı Yıllar (1965-1971)*,İstanbul 1986 s:33

(86) Stefanos Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Gözlem Yayınevi,İstanbul, 1980 , s:928

(87) Engin Höke, *1960'lerden 1980'e Gençlik ve Mücadelesi*,İstanbul ,1989,s:77

(88) Cumhuriyet, 26.1.1969

milyonlarca işçinin sokaklara döküleceğini söyledi. Polis gücü ile olayları durduramayan hükümet askeri birlikleri devreye soktu. Türk-İş emeklilik kanunu destekleyen ve 200 kadar işçinin katıldığı bir gösteri yürüyüşü düzenledi (89) İşçi hareketinin yaygınlaşması olayları durduramayan hükümetin polis gücünün yanı sıra askeri birlikleri de devreye sokmasına yol açtı.

c) Anayasa Nizamını Koruma Kanunu

AP hükümeti tarafından hazırlanan Anayasa Nizamının Koruma Kanunu tasarısı meclise sunuldu. Bu tasarı yasallaşırsa milletin bütünlüğünü tehlikeye düşürecek haberleri yazıları ve karikatürleri basanlar, sınıf mücadelesini ortaya süren din,ırk yada bölgeselliğe dayanarak ayrıcalık faaliyetlerinde bulunanlar bir yıldan beş yıla kadar hapis cezasına çarptırılacaktı. Bu tür faaliyetler şiddete yol açarsa ceza süresi beş ile on yıl arasında olacaktı. Basın, muhalefet bu tasarımı sert bir dille eleştirdi. Bazı hukukçular bu tasarının temel haklara ve anayasaya aykırı olduğunu ve bir polis rejimine yol açacağını ileri sürdüler (90), CHP'de sokaklardaki şiddet olaylarından hükümeti sorumlu tuttu. Hükümetin Anayasaya aykırı nizam tasarısını haklı göstermek için bu olayları kullanmaya hazırlandığını ileri sürdü. Türk-İş de nizam tasarısı aleyhinde bir bildiri yayınladı. Bildiride " Bu tasarı ne olayları sona erdirecektir, nede anayasal düzeni koruyabilecektir" deniliyordu. Demirel "1960 modelinin tekrarı için adeta ellerinde kronometre bekleyenler bulunduğunu " Anayasa Nizamını Koruma Kanunu tasarısının ana hedefinin devletin şeklinin milletin ve ülkenin bütünlüğünün korunması olduğunu bu ana hedefte mutabakat olduğu takdirde tefferruatta tartışmaya hazır olduğunu ifade etti (91). Artan kamuoyu baskısı karşısında Demirel hükümeti geri adım attı, nizam tasarısını görüşmek üzere meclisten geri aldı (92).

d) TRT Kanunu

AP hükümeti tarafından hazırlanan TRT yasasında uygulamaya yönelik olarak aşağıdaki düzenlemeler getiriliyordu :

1) TRT'nin bağlı olduğu bakanlık başbakanlıktır. TRT yönetim kurulunda 4 hükümet 2 dinleyici 2 TRT mensupları temsilcisi bulunacak yönetim kurulu üye sayısı mevcut kanunda üniversitelerden seçilmesi öngörülen üyelerle 15 e çıkarılacaktır.

(89) Hürriyet,, 9.6.1969 ,25.8.1965

(90) Milliyet 15.4.1969 Hukukcular arasında Faruk Erem,Bülent Nuri Eren,Müncü Kapani,Uğur Alacakaptan ve Ergun Özbudun isimlerine rastlanılmaktadır.

(91) Tercüman ,23.3.1969

(92) Milliyet , 18.4.1969.

- 2) TRT yönetim kurulunca hazırlanacak yönetmeliklerin onay mercii yeni tasarıya göre başbakanlıktır. yönetim kurulu aynı zamanda genel müdürü denetleyecek ve seçecektir. Yönetim kurulunca seçilecek genel müdür bakanlar kurulu kararıyla atanacak bakanlar kurulu kararıyla görevinden uzaklaşabilecektir.
- 3) Yönetim kurulu üyelerinin ve genel müdürün görev süresi beş yıldan üç yıla indirilecektir
- 4) TRT yorumları sınırlandırılacak yorumların kaynaklarını göstermek ve yorumcuyu açıklamak mecburiyeti olacaktır. TRT kendi adına yorumda bulunamayacaktır.
- 5) TRT personeline maaşının yüzde 60'tan fazla tazminat verilmeyecektir.
- 6) Haberler tarafsızlık ölçüsü yanında yapıcı toplum inaçlarına uygun ve saygılı ideolojik cereyanlardan uzak iç ve dış politikaya uygun olmak zorunda olacaklardır

Bu yasal düzenlemeye CHP, MHP, CKMP, karşı çıktılar. TRT'nin anayasaya aykırı bir baskı altına almak maksadı güdüldüğü böylece hükümetin borazanı haline getirilmek istendiği iddia edildi.. Demirel ise "Bunu iddia edenler TRT'de özerkliğin sorumsuzluk haline getirildiği ve bu sorumsuzluğun yayınlardan haklı şikayetlere yol açtığı gerçeğini görmemekte menfaat umanlardır"(93) diyordu.

III. BÖLÜM

III. AP İKTİDARI VE ARA REJİM DÖNEMİ

A. 1969 GENEL SEÇİMLERİ

a) 1969 AP Seçim Beyannamesi

24 sayfa tutan AP seçim beyannamesinde (1)" siyasi,iktisadi ve sosyal bünyesinde meydana gelen değişiklik AP iktidarının eseridir" denmekte sonra devleti daha müessir hale getirmenin kaçınılmaz bir mecburiyet haline geldiği eklenmektedir.Beyannamaya göre iktisadi sosyal ve kültürel kalkınmayı hızlandırmak vatandaşın yarınına olan ümidini çok daha kuvvetlendirmek ve milletçe başarılarımıza yeni başarılar eklemek için devlet hayatımızın her safhasına şamil yapıcı, netice alıcı bir ıslahat hareketine lüzüm bulunmaktadır.Bu nedenle en az 300 milletvekiline sahip olacak bir AP iktidarı istendiği söylenmektedir.

AP anayasa değişikliği olarak ilk önce kominizm ve anayasa dışı ceryanlarla mücadelenin daha etkili hale gelmesi vaadinde bulunmaktadır.Beynamede T.C.nin insan haklarına dayanan milli demokratik,laik ve sosyal bir hukuk devleti vasfı dışına çıkan ceryanların etkisiz hale getirilmesi için Anayasaya madde ekleneceği bildirilmiştir. Beynameye göre Anayasanın sekiz yıllık uygulaması sırasında Anayasanın temel saydığı ilkelere karşı tecavüzler olmuş,başta kominizm olmak üzere ,çeşitli anayasa dışı ceryanlar, bazen örtülü bazen açıkça propaganda ve siyasi faaliyet alanına girebilmiştir.Beyname bu konuda insan hak ve hürriyetlerinin bizzat bu hak ve hürriyetleri tahrip etmek ve gene bu hak ve hürriyetleri de dayandığı devlet ve hukuk nizamını yok etmek için kullanılmayacağını bu hususun 20 Aralık 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde yazılı olduğunu,yapılacak çalışmanın Anayasa değişikliğinin bu beynameye uygun olacağı bildirilmektedir.

Beynamede daha sonra üniversite ıslahı ele almakta, "Üniversitelerimizin son iki yıldan beri arzettiği durum bu müesseselerimizin muhtariyet prensibine dokunulmadan ıslah edilmesini zaruri kılmaktadır " denilmekte şunlar eklenmektedir;"Bugünkü Anayasamız üniversiteleri muhtar yaparken ,onları asla devletin ve anayasanın temel ilkeleri dışına çıkarmış değildir. Akademik hürriyet devletin temel ilkelerini baltalamanın vasıtası sayılamaz.Hiç bir memleket hiç bir demokrasi istikbalin ümidini teşkil eden çocuklarımızın

(1) AP 1969 Seçim Beyannamesi ,Ankara 1969,ss:58-63

ve gençlerin, toplumun ve devletin dayandığı ilkelere olduğu kadar , ilkelere aykırı olarak tek taraflı ve keşif telkin ve propagandalar altında yetiştirilmesine ve eğitim görmesine müsamaha edemez."

Yargı organları da AP'nin Anayasayı ıslahatı içine alınmış,bu konuda genel olarak , "Yargı organlarının anayasa ve kanunları uygulamanın ötesinde anayasa ve kanun hükümleri maksadı aşan değişik şekilde uygulamak amacına yönelebilecek bir tutum içine girmesi lazımdır."denmiş yapılacak ıslahatın esasları şöyle belirtilmiştir:

Yargı organları bakımından aksaklıkların düzeltilmesi ,hakimlerin hükümet tarafından kayıtsız şartsız tayin edilmesi sistemine dönmekle mümkün olamaz .AP bu sistemi yargı bağımsızlığı ilkesine aykırı sayar.Her türlü özlük hakları ve bu arada atamaları ve görevden alınmaları hükümetin iki dudağı arasında kalacak hakimlerle yargı işlerimizin demokratik ve medeni bir ülkeye layık şekilde yürütemeyeceği muhakkaktır.

Beynamede daha sonra "Yargı organları ile yürütme ve yasama organları arasındaki münasebetlerin dengeli bir şekilde ayarlanması için batılı demokrasilerde uygulanan sistemlerden ilham alarak hem yargı bağımsızlığını korumak hemde bu dengeyi kurmak meselenin tek hal çaresidir", denmekte Yüksek Hakimler Kurulu,Danıştay ve savcıların tayin ve nakillerinde yenilikler getirileceği belirtilmektedir, özellikle savcılarının durumu üzerinde durulmakta ,kamu düzeninin ve milli güvenliğinin ve devlet düzeninin temellerinin korunması için savcılarının taşıdıkları önem belirtilmektedir.

Bunları takiben Anayasa'da icrayı daha müessir hale sokmak için yapılacak değişiklikler ele alınmaktadır.

Beynamede Millet Meclisinin bu "tercihleri " hükümete güvenoyu vermek veya onu düşürmek ve "bütünü ile kanun ve kalkınma planı yapmak "suretiyle ortaya koyacağı eklenmekte ,parlementonun "Bu siyasi tercihler dışında teferruatla işgal edilemeyeceği " söylenmektedir.

Bu konuda beynamede aynen şöyle denilmektedir.:

" AP işbaşındaki hükümetin programında veya TBMM tarafından onaylanarak yürürlüğe giren kalkınma planında kanun konusu yapılacağı belirtilen alanlarda ,kanun kuvvetinde kararnameler çıkarabilmek üzere ,Bakanlar Kurulunun yetki talep eden tasarıları sevkedebilmesine taraftardır.Böyle bir tasarinun tamamlanması halinde ,kanun metninde, Bakanlar Kuruluna verilen yetkilerin sınırları ve altı ayı geçmek üzere ne kadar süre içinde kullanılabilceği belirtilecektir.Kanun kuvvetinde kararnameler ,ancak yetki kanununun sınırları içinde yapılabilecek ve bütün Bakanlar ,Başbakan ve Cumhurbaşkanı tarafından imza-

lanacaktır. Bu kararnamelerin yayınlanması zorunlu olacaktır." Beyannameye şunlar eklenmiştir:

"Söz konusu beyannameler yapılmadan önce,hazırlanacak taslak üzerinde belli bir süre içinde Danıştay'ın işişari mütalaası alınacaktır. Yetki kanununun koyduğu süre tamamlanmadan önce bir kanun tasarısına ek olarak yasama organına sunulmayan kararnameler bu sürenin sona ermesiyle kendiliğinden yürürlükten kalkacaktır. TBMM, bir kanun tasarısına ek olarak kendisine sunulan kararnameyi aynen benimseyebileceği gibi , değiştirebilecek veya tümünü reddedebilecektir.

Bununla birlikte hükümete bazı alanlarda kararname çıkartabilme yetkisi verilmeyecektir.Bu arada kişi dokunulmazlığı,konut dokunulmazlığı,yerleşme hürriyeti,yurt dışına çıkma ve yol trafiği konuları hariç seyahat "yurda girme hürriyeti ,vicdan ve din hürriyeti ,düşünce ve kanaat hürriyetini açıklama ile yayma hürriyeti,bilim sanat ve eğitim hürriyetleri ,basınla ilgili hak ve hürriyetler,toplantı ve gösteri yürüyüşleri hürriyetleri ,dernek kurma hakkı, kişi güvenliği aile hukuku, sendika kurma hakkı, grev ve lokavt hakları, vatandaşlık hukuku, seçme ve seçilme hakkı ile ilgili kanular, hak arama hürriyeti, hakim önüne çıkarılma hakkı, yargı organları, sorgu hakimlikleri, basın sözcüleri,barolar,noterlikler, suçlar, cezalar, sayıştay TBMM ile ilgili hususlar, parlamento ve hükümet üyelerinin hukuksal hakları,TRT idaresi ile mensuplarının hak ve yükümlülükleri,kesin hesapların onaylanması olağanüstü yönetme usulleri ile sıkıyönetim düzenlemesi ve anayasanın değiştirilmesi konularında kararname çıkarma yetkisi olmayacaktır.

Beyannamede, daha sonra meclisin çalışması bakımından Anayasa'da yapılacak tedbirler üzerinde durulmaktadır. Bu arada Meclislerin toplanmasını kolaylaştırıcı hükümler getirileceğinden bahsedilmiş gensoru müessesesinin engelleme maksatlarına kullanılmaması için tedbir gösterilmiştir.

Daha sonra devlet düzeninin demokratik niteliğinin kuvvetlendirilmesi için demokratik olmayan tabii senatörlüğün kaldırılacağı vaad edilmiştir.Buna karşılık Cumhurbaşkanının beşer yıl için onbeş senatör seçme hakkının muhafaza edileceği ,eski Cumhurbaşkanlarının da tabii senatör olmalarının da korunacağı belirtilmiştir.

AP bu arada "seçmen vatandaşta seçimlere karşı bıkkınlık yaratan" sık sık seçimlerden vazgeçileceği ,buna dair tedbirlerin alınacağı kaydedilmiş,seçim kanununun aksayan yanlarının düzeltileceği,mazbatasını iptal edilenlerin yerlerine başka parti adaylarına mazbaata verilmesinin kaldırılacağı,böyle hallerde seçimin yenilenmesi imkanının sağlanacağı bildirilmiştir.

Beyannamede bunlardan başka gerekli görülen hallerde halk oylaması yoluna gidileceği açıklanmış,halkoyu ile kabul edilen kanunlarında Anayasa Mahkemesi denetimine tabi olacağı eklenmiş fakat böyle kanunlara karşı hakimlerin iptal etme kararı verirken daha dikkatli davranacakları ümidi belirlemiştir.Beyannameye göre halk oylaması yoluna gidilmesi "Hakimler hükümeti " eğilimlerini önliyecektir.

b) AP'nin Seçim Kampanyası:

AP'nin seçim kampanyası genel başkan yardımcısı İsmail Hakkı Tekinel tarafından yürütüldü, kampanyada 1965-1969 yılları arasında iktidarda AP'nin bulunmasının sağladığı olanaklar ortaya konuldu : Bundan önceki seçim devresinde dört defa hükümet değiştiği halde bu dönem AP iktidarının kurduğu bir istikrarın göstergesidir. AP'ye göre 1965 seçimlerinde halka vaadedilen millet hükümeti vaadden çıkartılmış, gerçekleştirilmiştir. Çoğunluk sistemi ile seçim yapan memleketler hariç, AP iktidarı ile yaşıt hükümetlerin hiç biri batı dünyasında payidar olamadıkları halde, Türkiye, içinde bulunduğu bölgenin istikrarına da katkıda bulunmuştur.

Bu süreçte , AP tarafından Anayasanın getirdiği hürriyet rejimide korunmuştu, AP iktidarı :Hürriyetlerin kötü kullanılmasını kendisi üzerinde bir baskı haline gelmesini bile müsamaha ve hoşgörülülükle karşılayarak,hiç bir zümre üzerine herhangi bir tazyik yapmaktan, kat'i surette sakınmış, memleket muhalefeti ile, basını ile,kurumları ile özgürlükler bakımından bir altın devrini yaşamıştır.Bunu bugün zaaf diye tenkit edenler, yarın taşkınlıklar durulup,demokratik rejimin lüzumlu geleneği kurulduğu zaman değerlendirmelerini ona göre yapacaklardır ! AP, hukuk devleti, kanunların hakimiyeti ile ayakta kalır dediği savunusunda AP iktidarının kanun hakimiyetine sadık kalmasını kınamak ve ne yapmak lazım geldiğini göstermeden, yapılanlardan yakınmak doğru olmaz diyordu. AP'ye göre dünün fuzuli tartışmaları tarihe karışmış, tartışılan ve konuşulanların içeriği değişmiştir.Bunların dışında memleketteki yatırım ve imar çalışmaları, yurdun dört bir yanına AP iktidarı tarafından götürülmüştür (2).

Belli başlı sektörlerde , bu seçim devresinde nelerin yapılabildiği 1965 ve 1969 dönemlerine ait rakamlarda şu şekilde kıyaslanmaktadır:

	1965	1968
Safi milli hasıla	70 milyar TL	97 milyar TL
Gayri safi milli hasıl	72 " "	100 " "
Fert başına milli gelir	2000 TL	2500 TL

Tarım sektörüne yapılan	1800 milyon TL	32000 milyon TL
Ulaştırma sektörüne yapılan yatırımlar	1700 " "	3300 " "
Eğitim sektörüne yapılan yatırımlar	750 milyon TL	1300 milyon TL
İmalat sektörü yapılan yatırımlar	2000 milyon TL	4500 milyon TL
Enerji Sektörü.yapılan yatırımlar	1650 " "	3200 " "
Hububat ürünü	14.1 " "	15.9 " "
Şeker pancarı	3.2 " "	4.0 " "
Pamuk	3.2 " "	3.2 " "
Yağlı tohumlar	8.2 " "	12.5 " "
Baklyat	3.6 " "	6.0 " "
Kok üretimi	1.0 " "	1.49 " "
Şeker üretimi	522000 ton	717600ton
Tütün üretimi	132000 ton	175000ton
Kuru çay	13000 ton	22000 ton
Pamuklu dokuma	575 milyon m.	740 milyon m
Petrol ürünleri	4211000 ton	6255000 ton
Çimento	3244000 ton	5350000 ton
Elektrik enerjisi	5 milyar kw	6.9 milyar kw
Orta dereceli okul	1861 adet	2425 adet
Fakülte ve yüksek okul	87 adet	113 adet

AP dört yıllık başarısını "1964 Türkiye'sine her yönden bir Türkiye daha eklediğimizi ilan ediyoruz "(3) sloganı ile açıkladı.

AP seçimi kampanyasında "vatan ve hürriyet için refah yolunda el ele verelim", "Kırat murattır", "AP senin eserindir, eserine sahip çık", "idarede reform" gibi sloganların yanısıra duvar afişleride kullandı (4). Ayrıca daha önceki seçim beyannamelerinde de yer alan "Anayasanın değiştirilmesi konusu gündeme getirildi ve milletten asgari 300 milletvekili olan AP iktidarı istenildi.Demokrasinin ayıbı olarak ,görünen " Tabii Senatörlükte " kaldırılacaktı.AP, hükümete kanun kuvvetinde kararname çıkartma yetkisi istediği gibi , bazı kanunlar için halka başvurulacağıında duyurdu.Seçim gezilerinde yurdun dört bir yanında konuşan Demirel , seçim beyannamesinde yer alan görüşleri halka anlattı.Türkiye'nin son dört yıllık iktidarında olduğu kadar siyasal hürriyet ve istikrara sahip olmadığını , Türkiye'nin durgunlaşmış olan ekonomisinin canlandırıldığını ve Kıbrıs sorununun savaşın ağzından yazışma masasına getirildiğini vurguladı.

Ana muhalefet partisi adına Ecevit AP'nin seçim kampanyasının temasını değerlendirdi.Anayasa değişikliklerinin AP'nin millet idaresini temsil eden BMM'ni bir yana itip , bir zümre egemenliği kurma hevesinde olduğunu gösterdiğini,kanun kuvvetinde kararname çıkarmanın ise Osmanlı padişahlarının fermanlarından farksız olduğunu ileri sürdü.

(3) AP Propaganda Başkanlığı Yayınları "Yeni Bir Türkiye ",s:1

(4) Hürriyet , 23.8.1969

AP'nin tutumu, iktidarın "geçici ve demokrasiye aykırı eğilimlerin açık belgesidir. Anayasa tadili bahsinde geçen çeşitli tekniklerden ikisi zaten üç ayrı parti tarafından benimsenmiştir. Bunlardan birisi DP devri sorumlularının siyasal haklarının iadesi ile ilgili 68'ci maddenin değiştirilmesi teklifidir. Diğeride orman suçlarının afedilmesini engelleyen anayasa hükmünün kaldırılması teklifidir. AP, CHP, GP, bu teklifleri benimsemiş olduğuna göre gerçekleştirilmesi mümkün tadillerdir. Tabii Senatörlüğün kaldırılması teklifide AP ve GP tarafından benimsenmiştir. Diğer anayasa teklifleri genellikle sadece teklif edilen partilerin tasavvuru halinde kalmıştı. Bu sebeple kanun kuvvetinde kararname çıkartmak; üniversiteler üzerinde ayrı bir üniversiteler arası yüksek kurul oluşturmak; kanun yapımında referandum yolunu açmak gibi tasavvurların gerçekleştirilmesi şansının zayıf olduğu belirtildi. CHP'ye göre siyasal hak iadesi konusunda AP samimiyetsizdi. İnönü bu konuda "talihin bize insafıdır ki bizi suçlayanların hepsinin, geçmiş yaraların sarılmasını ciddi bir arzu duydukları için değil, bu konuyu hazır bir siyaset avı değerinde gördükleri için izledikleri nihayet ortaya çıkmıştır." dedi (5). CHP, ekonomik durgunluğun ve sosyal adaletin kurulamamasını eleştirdi ve sanayinin hızlandırılması gerektiğini, dünyanın diğer devletleri ile daha ihtiyatlı olunmasını istedi.

Seçim kampanyası süresince MHP ülkenin geri kalmışlığını zengin ile yoksul arasındaki büyüyen girdaptan, Türk çocuklarını yabancı kültüre terk eden eğitim sisteminden söz etti. GP 'si uluslararası kominizm şebekesinin Türkiye'deki manevralarına son verilmesini istedi. YTP ise CHP'yi silahlı kuvvetleri sömürmekle, AP'yi eski demokratlara ihanet etmekle suçladı. Yeni bir kurtuluş cephesinin oluşturulmasının gerekliliği üzerinde duruldu. TİP ise AP'yi eleştirerek toprak reformunun yapılacağını, sanayinin hızlandırılacağını, Türkiye'nin bağımsız bir ülke haline getirileceğini, dış ticaretin, bankaların, sigortaların millileştirileceğini vaad etti.

c) 1969 Seçiminde AP de Aday Seçimi

Parti içinde aşırı sağcılarla başlattığı mücadele üzerine genel başkan Demirel başta olmak üzere AP genel merkezinin parti teşkilatında bulunan aşırı sağcıların parti bünyesinden temizlenmesi kararını aldırdı. Odalar birliği başkanlığı sırasında sık sık verdiği beyanatlarla Başbakan Demirel'i ve hükümetini rahatsız eden Erbakan odalar birliği görevinden ayrılır ayrılmaz AP'de siyaset yapacağını açıkladı. AP'ye göre kaydı olmayan Erbakan'ın ve odalar

(5) Hürriyet, 23.9.1969

birliği içindeki mücadelede ,Erbakan'ın yanında yer alan hükümete karşı beyanatlarda bulunanlarında adaylıklarına izin verilmeyeceği , veto edileceği, partiden ihraç edileceği ,parti genel merkezinden bildirildi (6).

Mustafa Gülcigil, İsmail Hakkı Tekinel, Necmettin Cevheri, Kevni Nedimoğlu Şeref Kayalar, İbrahim Etem Kılıçoğlu'nun oluşturduğu komisyon tarafından 902 adayın durumu ayrı ayrı incelendikten sonra hazırlanan rapor GİK'e sunuldu. GİK toplantısında Erbakan veto edilirken Bilgiç ve arkadaşları veto lehine oy verdiler.AP genel merkezinin büyük önem verdiği veto ile ilgili olarak GİK üyeleri tarafından , Erbakan'ın açıkça genel başkanlığa karşı cephe aldığı ,partiyi bölmeyi hedef tuttuğu SPK'nın yasakladığı halde bu adayın mukaddesatçılıktan bahsettiği , parti felsefesine uymıyan tutumu gerekçe gösterildi. Ayrıca İstanbul milletvekili Nurettin Bulak ile Gaziantep milletvekili Süleyman Ünlü,İstanbul aday adayı Gürbüz Atabek ve Ankara aday adayı Ahmet Ülman'da bu anlamda veto edilenler arasında bulunuyordu.Adaylardan Haşim Bingöl "kürtçülük yaptığı için" ,Bolu aday adayı Rahmi Arıkan ise TÖS mensubu bir öğretmen olduğu için veto edilmişlerdi.Adayların % 1' inin veto edildiği anlaşılmaktadır (7).

Bu seçimde AP'nin merkez adayları Talat Asal, Rauf Meksoy, Etem Kılıçoğlu, Melehat Gedik ,Sinan Bosna, Ömer Öztürmen, Lütfü Akdoğan, Hasan Türkay, Ahmet Dallı, Enver Turgut, Mustafa Ertuğrul ,Kaya Özdemir,Hamdi Nuhodđu,Orhan Sungur, isimleri tarafından oluşturuldu. Adaylar arasında dikkat çeken bir isim Mustafa Maden'di .Mustafa Maden siyaset yaptığı için mahkeme kararı ile kapatılmış Din Görevlileri Yardımlaşma Dernekleri Federasyonu genel başkanı idi.

Uzun zamandır AP yapısında yeminlilerle Bilgiççiler arasında süren mücadelede Bilgiççilerin başta İstanbul,Bursa,Konya'da olmak üzere güçlü oldukları gözleniyordu.AP içinde bir diğer mücadele üst düzeyde bakanlar kurulu üyeleri arasında görünüyordu.Çalışma bakanı Turgut Toker ile Bayındırlık Bakanı Orhan Ak arasında delegenin oyuna yönelik mücadelede , bakanlıkların olanaklarının kullanıldığı ileri sürülüyordu (8). Önseçimde çetin geçen mücadeleleri göz önünde bulunduran Demirel meydana gelen kırgınlıkların unutulmasını isteyerek AP'nin bir tesanüt partisi olduğunu vurgulamıştır.

d) 1969 Milletvekili Seçim Sonuçları

1969 milletvekili seçimi AP'nin zaferi ile sona erdi. 14.788.552 seçmenden

(6) Hürriyet , 1.7.1969

(7) Cumhuriyet,18.8.1969

(8) Cumhuriyet , 21.8.1969

9.516.035' i oyunu kullandı .Seçime katılma oranı ilk kez 1969 'da % 64.3 düzeyinde gerilemekteydi.Bunun anlamı, Türkiye'de siyasal katılma olayına karşı,toplumun üçte biri dolayındaki geniş bir yığınun ilgisiz tavır aldığıdır.Bunalım milyonlarca insanı sarmış ve önlerine çıkan partiler arasında , kendi özlemlerine karşılık verecek bir çözüm kalmadığı inancına götürmüştür (9).

Oyların ve sandalyelerin dağılımı şu şekilde gerçekleştirilmiştir (10).

Partiler	Aldıkları Oy	Oy oranı	Sandelye	Sandelye Oranı
AP	4.229.712	% 46.63	256	%56.89
CHP	2.487.006	27.36	143	31.78
GP	597.818	6.58	15	3.33
BP	254.695	2.80	8	1.78
MP	292.961	3.22	6	1.33
MHP	275.091	3.03	1	0.22
TİP	243.631	2.68	2	0.44
YTP	197.929	2.18	6	1.33
Bağımsızlar	511.033	5.62	13	2.89

Seçim sonuçlarına göre Türkiye'de seçmen yığınlarının en büyük desteğine sahip parti hala AP idi. Kullanılan oyların % 46.5 'ini oluşturan 4.229.212 kişi AP'yi desteklemişti. Parlemantodaki 450 sandelyenin 256'sı AP'ye aitti .AP hükümeti güvenoyunu bu koşullarda sağlamıştı.226 güvensizlik oyu ile düşürülmesi söz konusu olamazdı.1965 milletvekili seçim sonuçlarına göre ise AP'nin oy yüzdesi % 71 'den % 64.3 ' e düşmüştü ama parti sandelye sayısını arttırmıştı (11).Oylardaki düşüş, iktidarda yıpranma ile eski DP'lilerin protesto etmelerinin sonucudur.Bu seçimde AP' yi burjuvaçi ve işçi sınıfının önemli ölçüde desteklediği görülmüştür (12).

B.AP HÜKÜMETİ VE PROGRAMI :

Demirel başkanlığında kurulan hükümette şu isimler yer alıyordu: Başbakan; Demirel, Devlet Bakanı; İsmet Sezgin, Devlet Bakanı; Hüsamettin Atabeyli, Devlet Bakanı; Turhan Bilgin, Devlet Bakanı; Refet Sezgin, MSB; İhsan Sabri Çağlayangil, İçişleri Bakanı; Haldun Menteşoğlu, Maliye Bakanı; Mesut Erez, Ticaret Bakanı; Ahmed Dalli, Ulaştırma Bakanı; Nahit Menteşe, Köy İşleri Bakanı; Turhan Kapanlı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı;

(9) Ali Gevgili , *Yükseliş ve Düşüş*,Bağlam Yayınevi, İstanbul,1987,s:436

(10) *12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları*,DİE Yayın no :610,Ankara 1970

(11) Feroz Ahnrad,*Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*,Çev:Ahmet Fethi,Nil Yayınevi,İstanbul,1974,s:287

(12) Muzaffer Sencer, *Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar* ,Sümer matbaası,İstanbul,1974,s:93

Osman Sabit Avcı, Gümrük ve Tekel Bakanı; Ahmet İhsan Birinciöğlu, Tarım Bakanı; İlhami Erten, Sanayi Bakanı; Selahattin Kılıç, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı; Vedat Ali Özkan, Çalışma Bakanı; Seyfi Öztürk, Adalet Bakanı; Yusuf Ziya Önder, Orman Bakanı; Hüseyin Özalp, Bayındırlık Bakanı; Turgut Güleç, Devlet Bakanı; Gürhan Titrek, Milli Eğitim Bakanı; Orhan Oğuz, İmar ve İskan Bakanı; Hayrettin Nakipoğlu, Turizm ve Tanıtma Bakanı; Necmettin Cevheri Hükümette İsmet Sezgin, Turhan Bilgin, Ahmed Dallı, Ali İhsan Birinciöğlu, Selahattin Kılıç, Yusuf Ziya Önder, Hüseyin Özalp, Turgut Güleç, Gürhan Titrek, Orhan Oğuz, Hayrettin Nakipoğlu, Necmettin Cevheri ilk kez yer alıyorlardı. Eski hükümette yer alan muhafazakar kanattan isimlere bu defa kabinede yer verilmemişti.

Hükümet programında , önce mevcut anayasa üzerinde durulmuştur. Buna göre 1924 ve 1961 anayasalarının getirdiği devlet nizamı ile yasama ve icra fonksiyonları birbirlerinden çok farklıdır. Yeni nizamla sağlanan geniş hak ve hürriyetler zaman zaman ölçüsüz bir şekilde kullanılmıştır. Türkiye'de gerek fikir gerek hareket bakımından anarşik bir hava yaratılmasının heveslileri bu ortamdan aşırı derecede faydalanabilmişlerdi. Bu ortam zaman zaman ideolojik maksatlarla da istismar olunabilmiştir... Hükümet anayasanın getirdiği geniş hak ve hürriyetlerin şaşmaz savunucusu ve sabırlı uygulayıcısı olmakta devam edecektir(13).

Hükümet programında seçim bildirgesinde de yer verdiği gibi seçim sisteminde reformun gerekliliğini savunmuş, Anayasa değişikliği öngörölmüştür. Ancak Anayasa değişikliğinin diğer partilerin katılımı ile gerekli çoğunluğun sağlanması halinde geçkeleşebileceği belirtilmiştir (14). Yine idarede reform konusu üzerinde durularak; kanunların uygulanmasında vatandaş işlerinin görölmesinde Bakanlar kurulunun yerine ilgili bakanlıkların yetkili kılınması hizmetlerin vatandaşın ayağına götürölmesi bakımından işlerin merkezde toplanması yerine iller hatta ilçelere devlet teşkilatının yayılması, Bakanların yetkileri altında bulunan yüksek dereceli memurları seçmek hususunda takdir yetkilerinin Anayasa icabına uygun kabul edilmesi ,lüzumsuz yazışmalara mahal vermeyecek yöntemlerin esas alınması ,kamu hizmetlerini daha yararlı bir seviyeye çıkarmak için memurların mesleki bilgi ve ahlaki özelliklerinin teşvik edilmesi valilerin ,kaymakamların ve büyük elçilerin hizmetlerinin görölmesinde genel koordinasyonun sağlanması ,kalkınma planının hazırlanması ve uygulanmasında mahalli idarelerin yetki sorumluluk ve kaynaklarla teçhiz edilmesi, planlı kalkınmanın devlet bünyesine uygunluğunu sağlayacak tedbirler alınması, Başbakanlığa bağlı ünitelerin yeniden düzenlenmesi ,Bakanlık kuruluşlarının yeniden düzenlenmesi, Bakanların yetki ve görevlerinin yeniden düzenlenmesi, finansman kuruluşla-

(13) Dağlı, Belma Aktürk, a.g.e., s:133

(14) Dağlı, Belma Aktürk, a.g.e., s:137

rının görev ve yetkilerinin yeniden düzenlenmesi ,kamu iktisadi teşebbüslerinin daha rasyonel çalışır hale getirilmesi için yeniden düzenlenmesine çalışılacaktı.

Ekonomi,eğitim,sağlık ,imar ve iskan ,orman tarım,maliye konularında yüksek ideallerden söz edilen programda ,önemle durulan bir konuda " Doğu bögesinin kalkınma" sorunu olmuştur. Doğu Anadolu'nun diğer bölgelere göre içinde bulunduğu gelişmişlik farkını kapatabilmek için bazı özel tedbirlere :Eğitim tesislerinin çoğaltılması ,Atatürk üniversitesi kuruluşunun tamamlanmasına ,kurulmasına başlanan Diyarbakır Üniversitesinin geliştirilmesine ,yatılı bölge okullarının sayısının arttırılmasına ,bölgede kurulmasına başlanılan tarım hayvancılık ve orman okullarının ikmal olunması ve sayılarının arttırılması , teknik okullar ve yüksek teknik okullar açılması; bölgenin ulaşım imkanlarının geliştirilmesi, kara, hava ve transit ulaşım, demiryolu imkanları dahilinde sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, bütün merkezlere enterkonnekte şebeke ulaştırılmak suretiyle elektrik götürülmesi ,bölgenin kalkınması için varolan imtiyazlı kredi politikasının devamına ,yeni iş imkanları yaratacak tesislerin kurulması bölgenin tabii kaynaklarının geliştirilmesi,ucuz yakacak ,zirai kredi yöntemi ,büyük sulama programlarının uygulanması, köy hizmetleri,sanayi siteleri,turizm yatırımları,topraksız köylünün topraklandırılmasına yer verilmiştir (15).

C. 1970 PARTİ İÇİ MUHALEFET

Bu dönem Ragıp Gümüşpala'nın ölümü ile Sadettin Bilgiç ve Süleyman Demirel arasında başlayan mücadelenin sonudur. Genel Başkan Demirel'in parti içindeki konumunu güçlendiren uygulamalara girmesi muhalifleri harekete geçirdi. Muhaliflere göre ;

MM.'nin 22 Aralık 1969 tarihli birleşiminde AP'li milletvekili Kadri Eroğan görüşmelerin yirmi dakika ile sınırlandırılmasını isteyen bir önerge verdi.Bu konuda grup kararı yoktu.Bu kısıtlama önergesine 34 AP'li milletvekili red oyu verdi.Ancak bunlardan üç milletvekili AP millet meclisi GİK'na ihraç talebi ile sevk edildiler .Böylece Kadri Eroğan, Ekrem Dikmen ve Vedat Ünsal partiden ihraç edildiler.Müşterek haysiyet divanı,parti tüzüğüne,grup iç yönetmeliğine ve hukuka aykırı olarak bu ihraçları gerçekleştirmişti (16).

AP GİK 'a parti tüzüğünün 61 maddesine göre en az ayda bir toplanmaya mecburdur , hükmüne rağmen GİK ikinci Demirel hükümetinin kuruluşundan evvel 1969 yılı Ekim ayının son toplantısından sonra ,iki ayı aşkın bir zaman geçmiş olmasına rağmen toplanmamaktadır. Bu işler genel başkanın veyahutta genel başkan yardımcısının şahsi

(15) Dağlı, Belma Aktürk, a.g.e,ss:155-157

(16) Demokratik Parti 72 'ler Hareketi ve Demokratik Parti,Ankara,1972,s:2

tasarrufları olarak yapılmakta ve bunlar genel başkanlık divanına mal edilmekte veya öyle gösterilmektedir.Bu suretle AP genel başkanı Süleyman Demirel partiyi keyfi olarak idare etmek ,adeta bir parti içi diktası kurmaktadır (17).

1969 Genel seçimlerinden önce yapılan aday yoklamalarında "yeminliler" diye anılan hizbe mensup adaylara oy vermeyen bazı il ve ilçe teşkilatları fesholundu. Ayrıca Samsun Belediye başkanı Kemal Vehbi Gül ,Eskişehir Belediye Başkanı Sebahattin Günday'da kesin ihraç talebi ile haysiyet divanına sevk edildi.Bu ihraçlara karşı çıkanlara ders vermesi itibarıyla GİK üyesi Erzurum milletvekili Cevat Önder ,MM. AP grubu eski başkan vekili Konya milletvekili İ.Etem Kılınçoğlu ve Bingöl senatörü Arif Hikmet Yurtsever'de kesin ihraç talebiyle yetkili ve ilgili haysiyet divanlarına sevk edildi.

GİK'de tutuma ilişkin konuşan Yüksel Menderes : " gidilmek istenilen yön bir şahsa ve onun hakimiyetine yemin etmiş olanların kendileri gibi düşünmeyenleri partiden mutlak tasviye hareketinin programlanmış, planlanmış safhalarıdır" demektir. Talat Asal hazırlanan ihraç dosyalarını değerlendirilmeden karar verildiğini, hukukun hakim kılınmasını istemiştir. Ancak durum değişmemiştir. Bunun üzerine Yüksel Menderes,Sadettin Bilgiç,Talat Asal, Cevat Önder,Ali Naili Erdem,GİK toplantısını terk ettiler daha sonra Cahit Bilgehan'da toplantıyı terk etti.GİK'in bu yedi üyesi bir daha hiç bir toplantıya girmediler .Talat Asal 8.1.1970'de 1964 den beri bulunduğu AP genel başkan yardımcılığı görevinden istifa etti (18). Cevat Önder, Demirel ve yeminlilerin tutumunu şu şekilde açıklamaktadır : " Demirel , kendi siyasi mazisini ,çalışma tarzını ve fikri yapısını bilen bizim gibi eski emaktar particiler karşısında garip bir duygu içindedir.Kendisi bulunduğu yere emeksiz ve zahmetsiz gelmiştir. Etrafında fikir sahibi, çalışkan ,faziletkar,tecrübeli şahısları istememektedir.Riyaya, tabas-busa, dalkavukluğa pirim vermektedir. Bu sebeple etrafında kendisine yemin etmiş bir halka meydana gelmiştir.Bu suretle Demirel AP'yi ,milletin partisi olmaktan çıkarmak,bir şahıs ve zümre partisi haline sokmak istemektedir.Demirel,parti genel başkanlığından bir hizip başı olma durumuna düşmüştür. AP içinde hür tefekküre ,parti içi demokrasiye tahammül edememektedir. AP'de huzursuzluk vardır. AP'deki huzursuzluğun baş amili Demirel'in tutum ve davranışdır.Bu haliyle Demirel AP'yide milleti de uçuruma sürüklemektedir.AP'yi ikiye bölen birbirimize düşüren Demirel'in kendisidir."(19).Sadettin Bilgiç ise " Başbakan, yeni kabine kurulurken benim ve arkadaşlarımın dolaylı yollardan yedi bakanlık istediğimizi ve bir

(17) Demokratik Parti, a.g.e.,s:5

(18) Cumhuriyet,12.1.1970

(19) Demokratik Parti, a.g.e.,s:11

pazarlığa girdiğimizi ileri sürmektedir.Son zamanlarda parti içindeki ihtilafların, kabinede yer alamayaşımızın öfkesinden doğduğu şekilde aksettirilmek istendiğini "belirterek "Bu şekildeki iddialar külliye yalandır " demiştir.

Bilgiçiler, özellikle kendilerine " Bilgiçi " denilmesinden yanlış olduğunu, şahıs ve zümre hakimiyetine karşı olduklarını belirtiyorlardı (20). Onlara göre AP'deki mücadeleyi, ilerici-gerici mücadelesi şeklinde anlamak veya göstermek yanlıştır ve maksatlardır."Bizi Atatürk düşmanı , gerici ,aşırı sağcı,sivri uç mevkii zebunu gibi sıfatlarla gammazlıyanlar ve bu sebeple tasviyeye tuttuklarını söyleyenler hayasızlık ediyorlar. Şahsi menfaat ve hegemonyalarını devam ettirmek ve gizlemek için bu türlü iftiralarından çekinmiyorlar.Demirel'i destekliyen Son Havadis gazetesi ise gelişmeleri bakan olamıyanların yarattıkları ikilik olarak değerlendirmekte,parti disiplinini bozucu ve iktidarı zedeleyici bu davranışlar konusunda müsamahasız hareket edilmesini istemektedir.AP grup başkanvekilleri Orhan Eren ve Sabri Keskin'in açıklamalarında parti içi muhalefetin genel başkanın müsamahası , zaafi olarak görüldüğü belirtilmektedir.Onlara göre; Muhalifler tarafından parti disiplini ve parti içi denetleme bir kenara itilmiş,"dosyalı muhalefet" sloganı ile ortaya çıkıp, muhalefet partilerinin yapmadıkları ölçüde gazete sütunlarında AP'yi yıpratma siyaseti güdüyorlardı (21).

Genel Başkan Demirel partilerde her zaman huzursuzluk olabileceğini belirtirken "Bu ne ilktir nede sondur.Ne de AP'ye ait husustur.AP'li parlamento üyeleri ve teşkilatı yüksek bir şuur sahiptir.İktidarın zedeleneceğini düşünenlerin arzuları kursaklarında kalacak" (22) demektedir.

d) Yetmiş İkiler Muhtırası

17 Ocakta, AP'li yetmiş iki milletvekili ,AP Genel Başkanı Demirel'e aşağıdaki muhtırayı sundular :

"Sayın Süleyman DEMİREL

Adalet Partisi Genel Başkanı

Partimizin sevk ve idaresinde son zamanlarda tatbik olunan usullerin ve hakim kılınmak istidadı gösteren zihniyetin tevliid edebileceği neticeleri göz önünde bulundurarak, zat'ı alinize, aşağıdaki hususları arz etmeyi kaçınılmaz bir vazife telakki ediyoruz : 1- Her

(20) Milliyet,7.1.1970

(21) Dosyalı Muhalefet ilk kez Etem Kılınçoğlu tarafından ortaya atıldı.AP'li parlamentere göre; AP tartışılmalıydı iktidarının doruklarında ,kişisel yarar sağlamaya dönük kirli işler dönmekteydi.Bunlar ortaya konulmalı gerçekler Kılınçoğlu,"dosyalı muhalefetten alınananlar menfaat şirketi üyeleridir " diyordu

(22) Son Havadis ,13.1.1970

türlü izahtan varestedirki AP'si Türkiye'deki demokratik hayatın başlangıç sebebine paralel olarak şahıs ve zümre hakimiyetine karşıdır .Kuruluş ve varoluşumuz başlıca siyasi amilide budur.Binaenaleyh bu prensibin dışına çıkabilecek her fikir ve davranışın karşısında bulunmak bütün AP'liler için en tabii haldir. Halbuki, bir süredir devam edegelen parti teşkilatı üzerindeki tasarruflar ve bazı senatör ve milletvekillerini kesin ihraç talepleri yukarıda tespit edilen prensibin dışına çıkılmakta bulunulduğu kanaatini vermektedir.

2- Partimiz memleketi bünyesine uygun bir siyasi teşekküldür.Kitle partisi olmasının özelliğinden dolayı ,parti programına paralel çeşitli fikirlerin iç bünyede mevcudiyeti .ve böyle ola gelmiştir.Bu gerçeğe rağmen bir grubun ,bir diğer gruba hakim olduklarını iddia edenler tarafından tıpkı partimizin kuruluş ve gelişme devresinde ,AP'sinin karşısında bulunanlarca uygulanan usullerle önseçimlere tekaddüm eden günlerden beri damgalanmak istendiği ve bu isteğin için neticesi olarakta kademeli ve programlı bir tasfiye hareketine tevessül edildiği aşikardır.

3- Vatandaşların farklı muamelelere tabii tutulduğu bir devrede ve bir asli yönü ilede bununla mücadele etmek maksadı ile kurulmuştur.Bunun içindirki tarafınızdan "farklı kompartımanlara mensubiyet" teması istenmiştir. Bir süredir parti içerisinde devam edegelen tutum ,davranış ve tasarruflar bu görüşümüzün ve prensibin de dışına çıkıldığını göstermektedir.

4- Son büyük kongremizde söylediğiniz ve genel politika görüşü olarak kabul edilen nutkunuzdaki " bağdaştırma,birleştirme,uzlaştırma",ana prensibinin parti içinde uygulanmakta olduğunu ispatlıyan delillere hatta emareye tesadüf edildiğini bir müddetten beri görmekte müşkülât vardır.

5- Memleketin muhtaç bulunduğu istikrar , büyük bir parti olmamız sebebi ile parti içindeki istikrar,tesanüd ve müşterek anlayışla yakından alakalıdır.

Nisbi temsil usulünün ve parlamentonun bugünkü terkip tarzı muvacehesinde bu " istikrar " ve " alaka" unsuruna atfedilmesi icap eden değer her türlü izahtan varestedir.

6- Vatan sathında savuna geldiğimiz birlik,beraberlik,bütünlük prensiplerinin ; parti sevk ve idaresinde şahıs veya zümre lehine değil " var oluş" sebeplerimiz istikametinde tekrar hakim kılınması mecburiyet olarak görünmektedir.

7- Parti sevk ve idaresine taallük eden bu esaslar içinde günün önemli konusu haline gelen ihraçlar üzerinde de kısaca durmakta fayda hissetmekteyiz

İhrac taleplerinde ileri sürülen zahiri sebepler hukukilik vasfindan ve insaf ölçülerinden uzak görünmektedir.

Bunlar parlamento içi ve parlamento dışı olmak üzere iki grupta toplanmaktadır.

1. Parlamento İçi :

Bu , daha çok 20 dakikalık tavrile ilgilidir.

Gensoru için grup kararı alınmadığına göre,onun usulüne dair grup kararında bahis konusu olamaz.Kaldıki tavrilerin sahibi grup yöneticisi değildir ve partimizin dışında iken parlamento hayatımızda istihsa ile karşılanan ve zat-ı alinizin seçim nutuklarında yer alan dünyada emsali görülmemiş bir opstürüksüyen hareketinin temsilcisidir

İnsanları evvelce kararlaştırılmış hal olmadan ani müşterek hareketlere sevk etmenin unsurları ciddiyet, yetki, itimattır. Grup vâzifelilerinin mevcudiyetine rağmen üzerinde bu unsurları toplamayan bir zaatın tavriri etrafında hemen birleşmek imkanını kabulde zannederek zorluk vardır.

Kaldıki 17 Aralık 1960'daki toplantıda tavrilerin konusunu teşkil eden meseleye de şamil olmak üzere açıkça ve enine boyuna konuşulması lüzumunu zat-ı aliniz gündem dışı konuşmanızla kabul etmiş idiniz. Bu görüşünüzü bazı grup üyelerinin benimsemiş olması zaten gensoru açılmayacağına göre, tabiidir, muahezenin ve suçlamanın dışındadır.

Saniyen bahis konusu oylamanın iş'ari safhasında başta zat-ı alinizle birlikte bazı bakanlar kurullu üyeleri müstenkif kalmışlardır. Ayağa kalkmak suretiyle oylama sırasında da zat-ı aliniz salonu zannederek terk etmiş bulunuyordunuz. Ve sonradan vaki açık oylama sırasında da zat-ı aliniz salonda mevcut değildiniz.

Salisen AP tüzüğünün 88.maddesinin c bendi "grupça karara bağlanmayan hallerde meclisteki konuşmalarında ve oy vermelerinde TBMM üyelerini serbest " tutmuştur. Grup yönetmeliğide buna paralel hüküm sevk etmiştir. 1924 Anayasasının 17.maddesine paralel olarak 1961 anayasasının 79. maddesinin ilk fıkrası TBMM üyeleri meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden ve bunları meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar." hükmünü vâzetmiştir. Malumları olduğu üzere bu teşrii mesuliyetsizlik mutlak ve daimi vasıf taşır. Mutlaktır. Ve Parlamento üyesini her türlü cezai, hukuki, idari ve siyasi takibata karşı korur. Bu prensibe karşı alınabilecek hertürlü karar Anayasanın dışında kalır. Zira Anayasanın 8.maddesine göre "Anayasa hükümleri yasama, yürütme ve yargı organlarını idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır." Demek ki bununla her organ ve her kişi bağlıdır. Siyasi partilerin ve onların organlarının bu hükmün dışında mütaleası mümkün değildir.

Şu hale göre ne Anayasanın, ne Parti Tüzüğünün ne de grup yönetmeliğinin terviç etmediği Haysiyet Divanlarına sevk taleplerinde hukuki muhteva yoktur.

Kaldı ki , tahattür buyrulacağı vechiyle, Af Kanununa , milli bakiye sisteminin kaldırılmasına taalük eden Seçim Kanununun tadiliyle ve siyasi hakların iadesi hususundaki

kanun teklifine , Büyük Kongre , Temsilciler Meclisi , Genel İdare Kurulu ve Grup Kararlarına rağmen kulise çıkararak oy vermeyenler hakkında da bugüne kadar hiçbir muamele ifa olunmamıştır. Bu emsaller ortada iken sadece usule müteallik ve hususiyeti yukarıda maruz bir önerge münasebetiyle Haysiyet Divanlarının harekete geçirmekte insaf ölçülerinin bulunmayacağı da aşikardır.

Bu nevi davranışlara karşı organların ve bizzat zat-ı alinizin parti başkanlığından doğan otoritenizle ikaz vazifesini ifa buyurmanız ihtilat unsurunu bertaraf edecek vasıftadır. İşte bu noktada müsataha ve mücadele , demokratik hayatın unsurları olarak rol oynarki faydalı neticede budur.

II. Parlamento Dışı :

Bu konudaki taleplerin mesnedini seçimler sırasında ika edildiği iddia olunan fiiller teşkil etmektedir.

Hemen ifade etmek lazımdır ki , parti içi mücadelenin temayyülüne uygun olarak temin edilen tek taraflı deliller sevkini sebebi olamaz. Şevke yetkili organın müsbet, menfii lehe - alehe bütün delilleri toplaması asıldır.

Delillerin bu ölçüde toplanmadığı ve hatta dosya tetkiki için meyil dahi verilmediği aşikar olduğuna göre tek taraflı muamele gözden kaçmamaktadır.

Hatta şu kadarı dahi gözden kaçmamaktadır ki, iddia makamı mevkiinde bulunan sevke yetkili organların sevke muatap şahısların ifadelerini almaları ve ona göre değerlendirme yapmaları asıl olduğu halde bu ana kaideye bile riayet olunmamıştır.

Seçimlerden aylarca sonra ve parti içinde birtakım diğer olayların cereyanını müteakip seçim fiili olarak getirilen dosyaları, getiriliş şeklinden dolayı samimiyetle bağdaştırmak mümkün olamaz.

Bu nevi hadiselerde kısa vadeli netice almak imkanı olduğu zannedilebilir. Amma bunun sonraki, zaman içindeki netice ve tahribatını, taktir buyurursunuzki , kabul etmemek mümkün değildir.

8- Bu münasebetle kısada olsa teşkilata ait bir hususuda arzda fayda mütalaa eilmektedir.

Yüksek dereceli organların vazifesi teşkilatı tam bir tarafsızlıkla serbest irade isharına imkan verecek ölçüler içinde ve bilhassa hukukun ölçüleri içinde kongrelere hazırlamaktır.

Halbuki , önseçimlerden sonra başlayan, devam eden ve münteha noktası bilinmeyen yukarıdaki ölçülerin dışında teşkilat üzerinde vaki tasarruflar ve ihraçlar büyük kongrenin bir şahıs veya zümre lehine bugünden hazırlanışı olarak görülmektedir.

9- Bütün bunların mütalaasından sonradır ki, genel politika ve tatbikatı hususunda müşterek noktalara varmak ümidi elbette mevcut olacaktır.

10- Elinizde mevcut yetki ve imkanları genel başkanlık hüviyetinizin icab ettirdiği tarafsızlıkla istimal buyurarak birliği , beraberliği, sağlamanızı , ihraç taleplerini ve teşkilat tasarruflarını keenlemyekün hale getirecek tedbirleri almanızı, bağdaştırıcı, birleştirici, uzlaştırıcı vasatı temin etmenizi rica ediyoruz.

Bu görüşler dışındaki davranışların tevhit edeceği neticelere ait mesuliyeti paylaşma derecesinin ne olabileceğini taktir edeceğinizi ümit ediyoruz.

Derin saygılarımızla.

Şehir Milletvekilleri:

Bursa Cemal Külahlı, Manisa Önel Şakar, Sakarya Mustafa Ünsal, Elazığ Samed Güldoğan, Aydın Kemal Ziya Öztürk, Kütahya Mehmet Ersoy, Manisa Orhan Daut, İstanbul İbrahim Abak, İstanbul Mustafa Güngör, Antalya Dr. Süleyman Çiloğlu, Isparta Hüsamettin Akmumcu, İstanbul Turgut Topaloğlu, Sakarya Güngör Hun, İstanbul İlhan Darendelioğlu, Erzurum Raim Çinisli, İzmir Şükrü Akkan, İzmit Vehbi Engiz, Niğde Haydar Özalp, İzmir Naki Üner , Tokat Hüseyin Abbas, Ankara Musa Kazım Coşkun, Bursa Barlas Küntay, Bursa Ertuğrul Mat, Gaziantep Mehmet Kılıç, Kocaeli Sabri Yahşi, Rize Hasri Albayrak, İçel Hilmi Türkmen, Trabzon Necati Çakıroğlu, Konya M.Kubilay İmer, Konya Sezai Ergun, Konya S.Baha Müderrisoğlu, Konya Dr. Faruk Sükan, Konya Necati Kalaycıoğlu, Konya Özer Ölçmen, Konya Bahri Dağdaş, Sivas Kadri Eroğan, İstanbul Dr. Sadettin Bilgiç, İzmir İhsan Gürsan, Afyon Şevki Güler, İzmir Münir Daldal, İstanbul A.Şeref Laç, Kütahya Kemal Kacar, İstanbul Akgün Silivri, Balıkesir Kemal Erdem, Aydın Yüksel Menderes, Antalya Hasan Akçalıoğlu, Samsun Talat Asal, Ordu Ata Bodur, Muğla Adnan Akarca, Antalya Ömer Eken, Balıkesir Mevlüt Yılmaz, Denizli Sami Arslan, Manisa Vehbi Sığmaz, Malatya İ.Hakkı Şengüler, Hatay Ali Yılmaz, Denizli Hasan Korkmazcan, Sivas Enver Akova, İzmir Akın Özdemir, Hatay Halil Akgöl, Edirne Veli Gürkan, İstanbul Osman Özer, Ankara Şerafettin Yıldırım, Trabzon Ekrem Dikmen Sivas Tefik Koraltan, Yozgat Turgut Nizamoğlu, Ankara Mustafa Maden, Tekirdağ Mustafa Sabri Sözeri, İzmir Ali Naili Erdem, Konya İ.Etem Kılıçoğlu, Erzurum Cevat Önder, Bursa Mehmet Turgut, Balıkesir Cihat Bilgehan'dır.

Muhtıra ile gözler AP genel başkanı Demirel'e çevrildi.Demirel," Biz muhtıra ile iş görmeyiz" diyerek muhtırayı red etti (23).Ayrıca başkanlık divanı ,72'ler muhtırasını görüşerek,cevap vermemeyi kararlaştırarak parti il başkanlarına yemek vermiştir (24). 72 'ler De -

(23) Son Havadis , 23.1.1973,Muhtırayı "Bilgiç Muhtırası "olarak yayınladı

(24) Milliyet,19.1.1970

mirel'in bu tutumu karşısında beyanlarında Demirel'i hedef aldılar Bingöl senatörü Arif Hikmet Yurtsever bu konuda " netice süpriz değildir, esasen uzun zamandan beri sürmenaj belirtileri gösteren sayın başbakanın memleket idaresindeki beceriksizliği yüzünden karşılaştığı güçlükleri ve aldığı neticeleri kamufle etmek gayesi ile parti içinde bazı haksız tasarruflarda

bulunarak nazarı dikkatleri başka taraflara çekeceği aşıkardır.Memleket yönetiminde aksayan tarafların düzeltilmesi için direnecek olan daha bir çok partili arkadaşlarımızı ihraç etmeleri de mümkündür.Bu ise , gerek parti için, gerek memleket için fayda yerine büyük zararlar getirecektir (25).

72 'lerin beyanlarında haklarında alınan ihraç kararlarını , haysiyet divanı üyeleri üzerinde tatbik edilen baskılara rağmen ekseriyetle çıktığını bu durumda ne kadar keyfi ve gayri hukuki olduğunu gösterdiğini belirttiler. Gelişmeler üzerine GİK'i terk eden Yüksel Menderes,Sadettin Bilgiç,Faruk Sükan,Talat Asal,Mehmet Turgut,Cihan Bilgehan'ın 1 Şubat 1970 tarihinde AP genel idare kurulu üyeliğinden istifa etmesine yol açtı.Sonradan Ali Naili Erdem'de istifasını bildirdi (26). İstifa metninde;

"1969 seçimlerini takiben şahıs ve bir mahdut zümre hakimiyetini tesis için girişilen planlı tasviye hareketinin çok önemli safhasında , çeşitli önleme teşebbüslerine rağmen, partinin muhtelif kademelerinde yapılan ihraç hareketleri teşkil etmektedir.AP'nin gerçek hüviyeti içinde var olması ve demokrasinin bütün icapları ile Türkiye'mize yerleşmesi ve işlemesi için mesuliyet mevkilerinde uzun yıllar verilmiş olan mücadelelerin neticesi ve demokrasi anlayışımızın icabı ,genel idare kurulu üyeliğine devamın memlekete ve partiye bir faydası ve manası kalmadığı cihetle,bu vazifeden istifa zarureti hasıl olmuştur ." denilmektedir.

Demirel'e taraf Son Havadis gazetesi GİK'ten ayrılanların bundan sonra kuvvet gösterilerine devam edeceğini,AP'yi iktidardan düşürme yollarını arayacaklarını ve CHP ile işbirliğine gidileceğini duyurdu.

b) Kırkbirler

11 Şubat 1970 günü toplanan mecliste olağanüstü bir hava vardı.Bütçe görüşmelerinde ve oylanmasında milletvekilleri sıra ile oy kullanmaya başladılar. 72'lerden başka hemen herkesin nasıl oy verileceği bilindiğinden bütün dikkatler onlar üzerinde idi. Oylama sona ererken " 72 'ler " tanımı tarihe karışıyor onun yerini " 41 'ler alıyordu : AP'li

(25) Milliyet, 4.2.1970

(26) Demokratik Parti, a.g.e. ,s:26,Son Havadis, 5.2.1970,"Bilgiççi genel idare kurulu üyeleri istifa etti"

41 milletvekilinin oyları ile AP iktidarının bütçesi red edildi .Daha önce AP'den ihraç edilen 5 milletvekili ile red oyu verenler 46 kişiye ulaşıyordu .Bu Demirel için ilk şoktu, olağan dışı bir olaydı (27).GİK adına açıklamada bulunan Hayrettin Erkmen gelişmeyi " dünya siyasi tarihinde eşine rastlanmayan bu beklenmedik durum" olarak nitelendirdi (28).Bilgi'çilerin bu tutumu "ihanet " olarak görüldü.

41 ler ise yaptıkları açıklamada " AP ile siyaset haline gelen felsefe ve mefkureye bağlıyız .Çünkü, AP inanç , yapı ve metot bakımından 1946 da başlayan milli demokratik hareketin devamıdır..." diyerek, Demirel'in reyle tecelli eden liderliğine daima saygı gösterdiklerini ancak kendisinin bir lider gibi hareket etmeyi başaramadığını partiyi bir ikbal ve menfaat kapısı haline getirdiği bu konuda kendisinin önce aile ölçüleri içinde ,gayri resmi olarak ve samimiyetle ikaz edildiği , netice alınmayıncada ikazlara resmiyet kazandırıldığı belirtilmiştir.Demirel ise gelişmeler karşısında bir liderden beklenen olgun,sabırlı ve anlayışlı tutuma girmemiş, aksine hırçın ve saygısız olmuştur.Parti organlarında hiç bir meselenin enine boyuna tartışılmasına tahammül edememiş,meselelerin anlaşılmasına fırsat bırakmamış ve direktif haline getirdiği rey mekanizmasına baş vurduğu ifade edildi.41'lere göre , AP bünyesinden liderler çıkaracak ve kabineler kuracak güce sahiptir." Mücadelemiz bu güce inanmayan ve bu inancsızlığı sebebiyle parti üzerinde şahıs diktası tesis etmek gayretine düşen sayın Demirel'e karşıdır "(29).

41'ler amaçlarını şu şekilde ifade ettiler ."Biz AP programının ve millete yapılmış taahütlerin dürüst,namumlu,faziletli ve bilgili ellerde gerçekleşmesine inanıyoruz. AP'nin sağlam potansiyeli böyle bir idareyi rahatlıkla tesise kafidir.Onun için AP'yi iktidarda tutacak ciddi alternatif kabineyi Süleyman Demirel'den başka bir milletvekili veya senatörün kurmasıdır.Bizlerin dışında kurulacak böyle bir kabineye güven oyu vermeye hazırız.Bizim hareketimiz demokratik nizamın ciddi teminatı olan rey hakkına müdahaleyi önliyerek partiye rejime ve dolayısıyla büyük milletimize hizmet hareketidir.Hüküm tarihin,takdir ve kara büyük milletimizindir."(30)

13.2.1970 tarihinde ,bütçenin rededilmesi üzerine toplanan AP,GİK'i tüzüğün 126.cı maddesine göre hükümetten çekilme kararını ittifakla aldı. İstifa mektubunda : "bütçe müzakereleri dolayısıyla meydana gelen durum, hukuki bakımdan bir güvensizlik manasına alınması ve hükümetin anayasaya göre çekilmesini gerektiren bir mahiyet taşımasına

(27) Gevgili a.g.e.,s:43

(28) Son Havadis 14.2.1970

(29) Demokratik Parti ,a.g.e.,s:43

(30) Demokratik Parti,s:40

rağmen siyasi istismarlara konu teşkil etmemesi için ..." ifadesi yer verilecek Başbakan ve kabinesi 14.2.1970 de istifa etti(31).

Aynı gün toplanan AP müşterek haysiyet divanı bir toplantı yaptı.Toplantının sonunda,partiden ihracı istenilen 41 milletvekiline müdafaa yapmaları için 7 günlük süre tanındı .Ancak haysiyet divanı başkanı Mustafa Kaptan'ın 41'lere yönelik ağır ithamları ve ölüm tehditleri karşısında 41'lerden 38 milletvekili müdafaa yapmamış, bir telgraf çekmişlerdi(32).

" AP Müşterek Haysiyet Divanı'na:

Müşterek haysiyet divanı başkanı divanın kendilerince verilmiş kesin mahkumiyet kararına türk umumi efkarına ilan etmiştir.

Bu durum karşısında divan hukuken meşru değildir.

Bu hale göre ,divanın hürriyeti artık muhakeme etmek için değil ,mahkum etmek içindir.Böyle bir divanda savunma yapmanın hem hukuki dayanağı yoktur hemde onun meşruluğunu kabul manasını taşır.

İnanıyoruzki, divanın ihtisat etmiş olduğu hüviyeti büyük milletimizin vicdanı mahkum etmiştir.

Hükmü evvela aziz milletimiz sonra tarih verecektir."

Muhalefet partileri ile bağımsızlar hükümeti kuracak çoğunlukta değillerdi.Cumhurbaşkanı, hükümeti kurma görevini tekrar Demirel'e verdi. Ancak yeni kurulacak hükümet için güven oyu sağlanması gerekiyordu. AP bu amaca dönük siyasal çalışmalarını üç yönde geliştirdi:Öncelikle AP'nin Demirel'e yakın isimler aracılığı ile başka partili milletvekillerinin ve bağımsızların AP'ye transferi gerçekleştirildi. Bu süreçte önce İsmet Hilmi Balcı (Tokat), Mehmet Bilgin (Bingöl), Sıddık Aysal (Bingöl) isimli üç bağımsız milletvekili AP'ye girdi (33). Onları YTP milletvekilleri Selahattin Onan, Nimet Aşoğlu (34) ile MNP milletvekili Kazım Emre (35) katılımı izledi. Daha sonra MHP den Cevat Eroğlu ve bağımsız Ali Turhanlı'nın AP'ye katılımlarıyla AP'nin meclisteki sandalye sayısı 221'e tamamlandı.

Bu görüşmeler üzerine "41'ler" (43 milletvekilinden oluştuğu halde) bir ikinci bildiri daha yayınladılar;" Partimizin milliyetçilik mefkuresine bayrak olmuş altı parlamenterini bir çırpıda ihraç edip fazilet mücadelesi yapan 41 parlamenterini emir kulu bir

(31) Son Havadis,15.2.1970

(32) Cumhuriyet, 24.2.1970

(33) Cumhuriyet , 11.2.1970

(34) Cumhuriyet , 24.2.1970

(35) Cumhuriyet , 25.2.1970

haysiyet divanına sevkedenlerin başbakanlıkta kalabilmek uğruna veto edilmiş ve partiye alınmaması GİK'te karara bağlanmış milletvekillerini transfer etmeleri partiyi parti yapan mefhumlara inaçsızlıktır. Şaibeli transferlerle kurulacak hükümet AP iktidarını temsil edemeyecektir. Keza büyük milletimizin 260 milletvekili ile iktidar yaptığı Adalet Partisini üç ay içinde koalisyonlara sürüklemek isteyen Başbakanın tutumu milli iradeye hüremetsizliktir. Üstündeki şaibeleri şahsi meselesi gibi göstermeye çalışan bir kimse Başbakanlıkta kalmakta direndikçe buhranın en büyük mesulü olmaktan kurtulamaz. Halbuki sayın Demirelin dışında kurulacak bir AP hükümeti iktidarımızın en güçlü devreye geçmesini sağlayacaktır. Bu kadar açık ve milli menfaatler için zaruri bir durum varken Sayın Demirel'in ısrarı parti şuuruna ve memleketin selametine uygun bulmak imkanı mevcut değildir."(36).

Bir yandan da 41'lerden kimisini yeniden parti disiplinine sokmanın yolları araştırılmaktaydı :Bu düşünceye uygun olarak , 11.3.1970'de toplanan AP müşterek haysiyet divanı tarafından Osman Özer ,Mustafa Fevzi Güngör,Abdurrahman Şeref Laç isimli üç milletvekiline 12.2.1970 sevk tarihinden itibaren 25'er gün muvakkat ihraç cezası verildi.On milletvekilinin ise (Süleyman Çiloğlu ,Yüksel Menderes,Kemal Ziya Öztürk,Hilmi Türkmen ,İbrahim Abak,İhsan Gürsan,Baha Müderrisoğlu,Mehmet Ersoy,Ata Bodur,Güngör Hun AP'de kalması kararlaştırıldı (37). 41 'lerin 16'sı ise bir yıllığına ihraç ediliyordu.Bu isimlerin içinde Ömer Ekmen,Mehmet Turgut,İhsan Tonbuş,Hasan Korkmazcan ,Samet Güldoğan, Rasim Cinsli,Sadettin Bilgiç,Şükrü Akkan Vehbi Engiz,Bahri Dağdaş,Mustafa Kubilay İner, Mehmet Necati Kalaycıoğlu,Ömer Ölçmez,Faruk Sükan,Adnan Akarca,Talat Asal vardı. Bu geçiçi ihraç cezalarının yanısıra Demirel " Yeni hükümete güvenoyu verecek 41'lerin haysiyet divanında ayrı şekilde ele alınabileceğini " açıklamış olması da bu izlenen politikayı ortaya koymuştur.

Güven oyunu sağlamak yolundaki gelişmelerin üçüncü bölümü ise teşkilatla yapılan temaslardan meydana geliyordu.Kendi partisinin milletvekilleri tarafından düşürülmüş bulunan Demirel onu güçlü bir şekilde destekliyen parti teşkilatına başvuruyordu.Nitekim AP il başkanları ve TM'si 41'leri kesin bir şekilde suçlar iken Demirel'e güvenini tekrarlıyordu.Bu gelişmelerin yanısıra ,Demirel erken seçim ihtimalini de işleyerek yeni hükümetin güvenoyu alması yolunda milletvekillerini etkilemeye çalışıyordu.

"41'ler " cephesi, Demirel kanadının güvenoyundan önce onları bölmek taktiği karşısında birliğini korumaya çalışıyordu.Bu arada Demirel'in yakınlarına haksız menfaat sağladığı yolundaki iddialarla ilgili TBMM soruşturma hazırlık komisyonu da kurulmuştu.Bu

(36) Milliyet, 25.2.1970

(37) Son Havadis 15.3.1970

iddialar "41'lere " yeni hücumlarda bulunmak fırsatında veriyordu.Nitekim ,AP haysiyet divanının 41'lerin lideri durumundaki 16 kişi hakkındaki " bir yıllık ihraç " kararına karşı yayınlanan bildiride dört noktaya işaret edildi: 1) 41 'ler kendilerini " AP mefkuresine ve 1946 ruhuna bağlı olarak tanıtıyorlardı.2) Güven oylamasına katılmamak kararındaydılar.3) Haysiyet divanı hukukiliğini kaybetmiş bir kurumdu ve kararları hükümsüzdü 4)Demirel'le ilgili şaibe ve söylentilerin açıklığa kavuşması için 41'ler azim ve kararlılıkla yürümeye devam edeceklerdi (38).

D. ÜÇÜNCÜ DEMİREL HÜKÜMETİ VE PARTİ İÇİ MUHALEFET

Üçüncü Demirel Kabinesi 6.3.1970'de ilan edildi.Kabinede hiç bir değişikliğe gidilmemişti.41'ler hükümet programının güvenoyu alamıyacağını iddia ediyorlardı.Turhan Feyzioğlu ise " bu hükümet güvenoyu olsa bile Türk milletine güven vermeyecektir. "diyordu. Başbakan hükümet programını okuduğunda ,güvenoyu alıp alamıyacağı belirsizdi.Ancak hükümet 232 oyla güvenoyu aldı.172 kişi aleyhte oy vermişti. 41 kişi çekimser kalmıştı.Çekimserlerin 35 'i AP'li 1'i YTP'li, 8'i bağımsızdı.41'ler ise güvenoyu oylamasına iştirak etmemişti..Kamuoyunda güvenoyunun yüzbinlerce liraya ve rüşvete malolduğu söylenmekteydi.Güvenoyu şaibeliydi.

Yeni hükümetin kurulması AP içindeki çekişmeleri azaltmamıştı.41'ler parti içinde parti olarak varlıklarını sürdürürken ,istifalar ile ilçe yönetim kurullarını görevden almalar ve sert mücadeleler birbirini izliyordu.29 Nisan 1970'de Senatör Turgut Cebe ile Mümin Karlı istifa ettiler Demirel'le Aydın Yalçın arasında sert tartışmalar oluyor, Demirel "Meclis içi darbe teşebbüsünden " söz ediyordu.Bu arada finansman kanunu tasarısı hazırlanmış ve AP grubunda kabul edilmişti.Çeşitli iş çevrelerinin tepkisine yol açan bu tasarı AP'deki muhalifleri de çoğaltıyor,muhalifler senatoda "Kominizmi getiren kanunlar hazırlandı " demeye kadar işi vardiıyorlardı.

İşte bu ortamda ,41'ler ve Demirel kanadı son mücadeleyi veriyordu.24 Haziran'da TBMM, Demirel hakkında soruşturma yapacak komisyonu saptamak üzere toplandı.AP'nin komisyon başkanı adayı Naci Cerezçi , 41 'lerin ve kimi muhalefet partisi milletvekillerinin adayı Ziya Öztürk'tü.41'ler , bu komisyon ve yolsuzluk iddiası aracılığı ile Demirel'i yıpratmak ve yıkmak istiyorlardı .Tartışmalar sırasında büyük bir kavga çıktı;;41'ler ve AP'li milletvekilleri yumruk yumruğa birbirine girdi .İki grup arasında bütün köprüler atılmıştı.

Meclisteki kavgadan sonra 41'ler adına yayınlanan bildiride AP'deki muhalif grubun ileride izleyeceği politikanın ana hatları çizilmekteydi " TBMM birleşik toplantısında cereyan eden müessif olaylar şahsi ve ailevi çıkarları uğruna her vasıtaya başvuran Demirel ve etrafındaki küçük bir menfaatçı zümrenin yeni bir tertibidir.Cumhuriyetin hiç bir devrinde hiç bir devlet adamı şahsi ve ailevi meseleler sebebiyle bu duruma düşmemiştir.Vatandaşı bugün tedirgin eden anarşi ve nizam dışı gelişmelerin başlıca amili Demirel ve onun bugünkü idaresi olmuştur."

Parti içi mücadeleye son vermek üzere GİK tarafından Sadettin Bilgiç ve 25 arkadaşı AP'den ihraç edildi (39).Sadettin Bilgiç ihraç kararını bir süpriz olarak karşılamadıklarını " söyledi."Komplo daha önce tezgahlanmıştı.Fakat AP'ye gönül vermiş vatandaşların bugünkü yöneticilere layık oldukları cevabı vereceklerine eminim " diyordu.

Gerçekte, AP içindeki gelişmeler tarihsel süreçle birlikte ele alınmalıdır.Türk ekonomisinde sanayi kesiminin 1960 sonrasında gösterdiği hızlı gelişme ticaret,tarım ve toprak burjuvazisinin kurulu çıkar dengelerini sarsmış ve onları sanayicilere karşı çok yönlü bir iç iktidar savaşına itmişti.Cumhuriyetin ilk elli yılının başlıca egemen güçlerinden birisi olan taşra eşraf ve mütegalibesi ile büyük toprak sahipleri,ekonomik ve sosyal platformda bugün artık ikinci plana düşürülmeye başlamalarına MNP ve 41'ler aracılığı ile açıkça tepkilerini göstermişlerdir (40) .26'ların ihracı ,iktidarın dayandığı ekonomik temelde önemli bir değişikliktir.Sanayi sermayesinin AP içindeki ağırlığını arttırmasıdır(41).Bu bir bakıma ekonomik baskının doğurduğu hoşnutsuzlukların örtbas edilmediği düzenin sonuçlarıydı (42).1969 dan sonra AP içindeki bu büyük çatlama kırsal kesim ile büyük şehir sermayedarlarının çatışmasından ibaretti (43).

E. AP VE MUHALEFET

CHP'li Selahattin Hakkı Esatoğlu 12 Şubat 1970 'de yakınlarına haksız çıkar sağlama gerekçesi ile Demirel'in yüce divana verilmesini önerdi.Bu arada Günaydın gazetesi Demirel'e karşı çeşitli suistimal iddialarını öne süren büyük bir kampanya başlattı.;25 Şubat

(39) Milliyet ,26.6.1970

(40) Ali Gevgili, "Anadolu Burjuvası ne istiyor?", Milliyet ,6.3.1970

(41) İsmail Cem ,*Olayların İzinde*, Milliyet,22,10.1970,İsmail Cem ,*Türkiye Üzerine Araştırmalar*, İstanbul 1970, s:71

(42) C.H.Dodd.*The Crisis of Turkey Democracy* ,First published by the Esthen Press,Second Edition,London, 1990

(43) Muzaffer Sencer ,*Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*,Geçiş yayınları,İstanbul,1971,s:274

ta memurları aylıksız bırakmamak için geçici bütçe çıkarıldı.4 Martta Demirel için TBMM soruşturma komisyonu kuruyordu.7 Mart'ta da Demirel'e karşı ortaya konulan savları düzenlediği ileri sürülen Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun sekiz üyesi birden görevden alınıyordu.

AP bütçe oylamasında redoyu veren GP'yi "bir siyasi talihsizliğin çocuğu olarak " nitelendiriyordu.Turhan Feyzioğlu TRT'ye verdiği bir demeçte ,AP'yi koalisyona çağırıyordu. AP'ye göre bu siyasal bir zorlama idi.

CHP genel başkanı İnönü ise demeçlerinde Başbakanlıktan Süleyman Demirel'in ayrılmasını bir zaruret olarak gördüğünü ,böylece olayların yatışacağını bildirmesi, İnönü,AP'de kumandasız bir ordu istiyor yaklaşımına yol açtı .İnönü'nün " nüfuz suistimallerinde " "ahlaki tutumları belli olmayan insanlardan "bahsederek usulsüz krediler meselelerine değinmesi ,ayrıca "itibar edilmesi mümkün olmayan usullerle " dediği güvenoyu sağlamaya yönelik çabaları eleştirmesi Süleyman Demirel'in sertleşmesine yol açtı; "Buhranın baş mimarı İnönü'dür "denilerek ,İnönü'nün siyasi hayatında pek çok kereler görülen ve memlekete büyük zararlar veren şahsi çekişmelerin içine girmek istediği ,CHP genel başkanının asıl tahammül edemediği hususun hükümet teşkilinden ziyade 20 yılda girdiği yedi seçimi kaybetmiş olması olarak nitelendirildi.İma tarikiyle yapılan iddiaların tutarsız olduğu ,bir yaştan sonra şahsi ihtirasın gemi azıya almış olmasının neticesi olarak görüldü (44).İnönü'ye göre AP genel başkanı yüzünden doğan bunalımın çözümü parti ve hükümet başkanı üzerinde bir başka çare aranması idi (45).İnönü "sorumluluk anlayışının bu kadar pervasız işlediği bir ortamın bulunacağı memleket yeryüzünde pek azdır.Bunun vebali AP üzerinde kalacaktır.Daha önce söylediğim gibi 'AP onuncu senesini geçiriyor.Daha geçirmede.Onuncu yıllar bizim demokratik hayatımızda kolay geçmiyor.Çok dikkatli davranarak geçirmek lazımdır"uyarısını bulunarak :tarihsel sorumluluğunu bir kez daha yerine getiriyordu (46).

F.1970 YILI OLAYLARI

Parlamento içi de, Türkiye'de artık bir depremin sonsuz şoklarıyla sarsılmaktaydı: Üniversiteler ,boykot ,işgal ve tatillerle gittikçe çalışamaz duruma geliyor ;olaylar dörtbir yana dağılıyordu.Eylemlerin sağında ülkü ocakları ,solunda Dev-Genç vardı.CHP ve TİP'in gittikçe sert biçimde karşı çıkmalarına karşın ,1970 yılındaki kanlı öğrenci eylemlerinde tam

(44) Son Havadis , 4.3.1970

(45) Son Havadis,15.3.1970

(46) Kemal Anadol,*12 Eylül Günleri*,Yalçın Yayınları,İstanbul,1987,s:138

11 genç can verecektir.Üniversiteler,yüksek öğrenim kurumları kanlı eylem alanlarıdır (47).

Güneydoğudaki huzursuzluk ,1970 ilkbaharında Siirt,Mardin ve Diyarbakır'da geniş toplu köy aramaları olayıyla son buldu Komando birlikleri köylerde ,silahları ve eşkiyaları bulmak gerekçesi ile beklenmedik aramalar yapmış,basında dövülen doğuluların fotoğrafları yayınlanmıştı.TİP ilk kez doğudaki kürt halkında Türkiye'nin eşit haklara sahip yurttaşları olduğu yolunda bildiriler yayınlarken:doğulular dövülme olaylarını Cumhurbaşkanıya yansıtıyorlardı.Aybar ,mecliste bu davranışların ayrılıkçı eğilimleri güçlendireceğini dile getirdi (48).

Onbinlerce DİSK'li işçinin başlattığı eylem 16 haziran genel grevine yol açtı.Uzlaşmazlık ,Demirel hükümetinin meclise gönderdiği yeni sendikalar kanun tasarısına, çalışma komisyonunda yer alan Türk - İş üyesi CHP'li işçi milletvekillerinin isteğiyle katılan bir hükümden çıktı.Türk iş üyesi CHP işçi milletvekillerinin önerileri sonucu ,yeni tasarıya bir sendikanın Türkiye çapında etkinlik gösterebilmesi için ,o iş kolundaki işçilerin en az üçtebirini temsil etmesi kuralı eklenmiş ,konfederasyonlar konusunda da önemli kısıtlamalar getirilmişti.Çalışma Bakanı Seyfi Öztürk bu konuda "ideolojik akımların aleti haline gelmiş sendikalarla ,tabela sendikaları bu kanun çıkar çıkmaz kendiliğinden infisah edecektir "diyordu.TİP milletvekili ve DİSK genel başkanvekili Rıza Kuos,Mecliste yaptığı konuşmasında "Bu kanunla Türk-İş diktası getirilmek isteniyor.27 Mayıs devriminin getirdiği haklar geri alınmak isteniyor .DİSK Anayasa haklarını kullanarak sonuna kadar direnecektir."Meclis bu tasarıyı onayladı (49). DİSK Cumhurbaşkanı'dan yasaya karşı önlem almasını istedi . 15 Haziran 1970'de İstanbul'da 115 işyerinde 75 bin işçinin yürüyüşü başladı.İşçi ve polisin çatışması sonucunda bir işçi,bir polis,bir esnaf öldü.87 kişide yaralandı.İstanbul'da sıkıtönetim ilan edildi.DİSK yöneticileri tutuklandı.Ertesi gün Ankara'da 40-50 kişilik bir grup "kahrolsun koministler "diye bağırarak DİSK ve Lastik İş Bürolarına saldırıyordu (50).

Senato geçici komisyonu da bu tasarıyı onayladı .Üniversitelerin iş hukuku ,sosyal güvenlik kürsüsü öğretim üyeleri ve çoğu bilim çevreleri yasanın ana çizgileri ile " anayasaya aykırı " olduğunu açıkladı ve bir an önce değiştirilmesini önerdiler.

Kırsal alandaki eylemler özellikle Karadeniz'de fındık ve çay alımı fiyatlarının yetersiz bulunması nedeniyle yapılıyordu.9 Temmuzda Ordu'da gösteriler çatışma ,yaralanma ve bir ölümle sona eriyordu.Spor karşılaşmaları bile gösteri ,çatışma ve yaralanmalara sahne

(47) Gevgili ,a.g.e.s:466

(48) Milliyet 1970 ,İstanbul,Milliyet Yayınları ,1971,ss:73-74

(49) Milliyet, 13.6.1970

(50) Milliyet, 19.6.1970

oluyordu. (51).

ABD'leri ülkeyi bir salgın gibi kaplıyan uyuşturucu madde trafiğinin arkasında Türkiye'de üretilen afyon'un bulunduğunu öne sürmüş ve Ankara ekim alanını kısıtlamazsa Türkiye'ye karşı cezalandırıcı önlemler alınacağını resmen açıklamıştı. Nixon Başbakan Demirel'e gizli bir mektup göndererek ,afyon sorununa çözüm istemiş ve "uyuşturucu madde buhranına bulunacak çözüm yolunun Türkiye ile askeri ve stratejik ittifakın faydalarından daha önemli olup olmadığına karar verme zamanının geldiğini " duyurmuştu (52).Türkiye ABD baskıları sonucu sürekli azalttığı ekim alanlarını 1970 yılında dört ile indirdi.

G. AP V.BÜYÜK KONGRESİ

21 Ekim 1970'de toplanan AP beşinci büyük kongresi parti içi mücadelenin sonunu ilan ediyordu.Bilgiç ve arkadaşlarının ihracından sonra yeni istifalar olmuş ,milletvekili Vehbi Şaşmaz ,İsmail Hakkı Şengüler ve senatör Selahattin Cizrelioğlu'da partiden ayrılmıştı.Büyük kongre ,parti içinde Demirel'e karşı bir hareket olup olmayacağına dair son ve kesin durumu aydınlatacaktı."Aktif politika yapmak"amacıyla meclis başkanlığından ayrılan Ferruh Bozbeyle'nin katılması ise ,kongreye ayrı bir renk veriyordu.

1500 delegenin katıldığı kongrede delegeler Demirel'e sevgi gösterisinde bulundu Başkanlık seçiminde Süleyman Demirel'in adaylığı pek çok il başkanı ,milletvekili ,senatör ve delegeler tarafından teklif edildi.Bu adaylığın karşısında kendi kendilerine adaylıklarını koyan Hayri Domaniç ve Aydın Yalçın vardı.Aydın Yalçın konuşmasında ,sosyal,siyasal sorunlara değinerek özeleştirisini yaptı."Memleket ve parti idaresinde ciddi aksamalar başgöstermiştir.Vatandaş bizden uzaklaşmaya başlamıştır.Devekuşu gibi başımızı kuma sokarak büyük olayları görmemezlikten gelmek bize zarar getirir.Uyanmak ve silkelenmek zorundayız.AP'yi seviyorsak ,demokratik rejimi yaşatmak istiyorsak , gözlerimize inen sis perdesini yırtıp ,çıplak gerçeği görmeye çalışmalıyız."

Yalçın'ın seçim sonuçları ,üniversite -iktidar ilişkilerini eleştirmesi yanı sıra genel başkanın toparlayıcı bir rol oynamadığını ifade etmesi yuhalanmasına,konuşmasını sürdürmekte zorlanmasına yol açmıştır.Domaniç ise öğrenci hareketleri ,KİT politikalarını eleştirmiş , "Genel Başkan büyük başarılar elde etti" diyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Demirel ise konuşmasında Aydın Yalçın'a cevap vermiştir."Demokrasinin serbestliğinden AP'nin kendi içinde yerleştirmeye çalıştığı demokratik usullerden faydalanmak

(51) Hürriyet, 3.5.1970 Adana Mensucat-Siirtspor maçının sonunda iki ölü ,50 yaralı

(52) İsmail Cem ,*Tarih Açısından 12 Mart*,c:1-II,Cem Yayınevi,İstanbul,1978,ss:45-47

suretiyle ,kanaatimce yer yer sayın Yalçın bu hürriyeti bu hakkı kötüye kullanmıştır. Söylediklerinden tedirgin olduğum için ifade etmiyorum Bir muhalefet hatibi olsa yer yer sayın Yalçın gibi konuşurdu.Kendimizi tenkitten sakınmayalım perdesi altında,kendi kendimizi tahrip etmeyelim.Sayın Yalçın nasıl başkasını eleştirme hakkını buluyorsa herhalde Profesör olduğundan değil ,başkasıda kendisini eleştirme hakkını kendinde bulur. Bundan da sayın Yalçın zararlı çıkar "(53).

Başkanlık seçiminde Aydın Yalçın 15,Hayri Domaniç 28 oy alırken ,Demirel 1425 oyla yeniden parti liderliğine getiriliyordu.Ayrıca Faruk Ilgaz'a 9, Ali Naili Erdem'e 1, boş olarak ta 30 oy söz konusu idi..AP GİK'na seçilen üyeler ise şu isimlerden oluşuyordu:İhsan Sabri Çağlayangil,Ahmet Topaloğlu,İsmail Hakkı Tekinel,Mustafa Gülcigil, Necmettin Cevheri, Nizamettin Erkmen ,İsmet Sezgin,Nuri Bayar,Haldun Menteşoğlu,Şeref Kayalar,Turhan Kapanlı,Ali İhsan Kırmırlı,Ünal Sakar,Turgut Toker ,Sırrı Turhanlı,Cemal Fersoy,İhsan Birinciöğlü,Sabri Keskin,Şinasi Osma ,I Tevfik Kutlar,Kasım Önadım,Cihat Bilgehan,Fevzi Fırat .

Yüksek Haysiyet Divanı ise ;Haydar Özalp,Kemal Bağcıoğlu,Rıza Gercel,Kınyas Kartal,İsa Bingöl.Mehmet Emin Durul,Yiğit Köker ,Kenan Aral.Osman Gümüšoğlu,Osman Hacıbaloğlu,Fahri Uğrasızoğlu.

Büyük kongrede şu kararlar alındı:Türk milleti demokrasiden başka rejimle yönetilemez . Din ve vicdan hürriyetinin her türlü suistimaline karşıyız. Milli kuruluşlarımızı ve Anayasa müesseselerini huzurun korunmasında görevli sayıyoruz Kimi muhatap alırsa alsın iftira, tehdit gibi güven ve şeref sarsıcı davranışlara fırsat hazırlayan zihniyete karşıyız.Ön seçim müessesesinin ıslahı için tedbirlerin alınmasında fayda vardır. Milletimizin demokratik sistem dışında bir düzene ihtiyacı bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Demirel uzun süredir meclis gruplarında sağlayamadığı toplu desteğe,parti ,teşkilat ve tabanında yeniden kavuşmuştur.Temel meseleler komisyonu raporunun 15.maddesinde bu durum tespiti yapılmıştır:Genel Başkanımızın kongrenin büyük tezahüratı ile karşılanan açış konuşması temel meseleler üzerindeki parti görüşünü,tüm olarak kapsamaktadır.Bu konuşmanın ,bugüne kadar kabul edilen esaslarla birlikte genel politikamızın prensipleri meyanında mütalaa edilmesinin büyük kongremize arz ve teklifinde mutabakata varılmıştır."

Bu durumda eski 26'lar ve onların düşüncesindekiler için artık AP içinde yapılabilecek bir şey yoktu.Yıllardır kominizmle mücadele derneklerini AP içinde milliyetçiler adına düzenlemiş olan İlhan Darendelioğlu ,ardından da yıllardır AP'nin Millet Meclisi başkanlı-

ğı görevini üstlenen Ferruh Bozbeyli,AP'den istifa ediyordu.Geride kalan parti içi muhaliflerin birer birer AP'den kopmaları ,yeni bir oluşumu başlatıyordu (54).

H. DEMİREL' E YÖNELİK YOLSUZLUK İDDİALARI

Dosyalı muhalefet olarak başlayan;AP içindeki mücadelede önemli payı bulunan ve çeşitli nedenlerle Demirel'e yöneltilen bütün hucümlara gerekçe olan yolsuzluk iddiaları Günaydın gazatesi tarafından ortaya atıldı.İddiaya göre ,Demirel'in iki kardeşi haksız yollardan krediler sağlamış ve bazı işler almışlardı.Demirel kendi nüfuzunu kardeşleri için kullanmıştı.Başbakan iddia bulunan gazeteye ispat hakkı tanıyarak tazminat davası açarken ; konu CHP milletvekilleri tarafından meclise getirildi.

CHP'lilerin önergesi üzerine mecliste bir soruşturma hazırlık komisyonu kurulmuştu .Ancak aynı konuyu adli makamlarda ele almış olduğundan ,komisyonun göreve devam edip edemeyeceği tartışılıyordu.Bir görüş komisyon çalışmalarının anayasanın 132 maddesine aykırı olacağı şeklindeydi.Karşıt görüş ise konunun mahkemece ele alınmış olmasının meclisi bağlamadığını savunmaktaydı.İktidar ise soruşturmanın ertelenmesi yolundaki bir önergeyi savunuyor,132 maddeyi gerekçe gösteriyordu.Meclisteki sert tartışmalara rağmen 29 Nisan tarihli oturumda Demirel hakkındaki soruşturma hazırlık komisyonunun çalışmaları Anayasanın 132 . maddesi gereğince erteleniyordu.

Bu karara,CHP ve GP Anayasa Mahkemesine başvurarak itiraz ettiler.Anayasa mahkemesi vardığı sonucu 18 Haziran'da açıkladı."Demirel hakkındaki soruşturma hazırlığını ertelleyen TBMM kararı Anayasaya aykırı görüldüğünden oy birliği ile iptal edilmiştir (55). Yeniden kurulan komisyon çalışmalarına başladı.Demirel'le ilgili yolsuzluklar iddiaları AP içindeki ve dışındaki muhalifler tarafından alabildiğine işleniyordu."Şaibeli"Başbakanın istifa etmesini ileri sürüyorlardı.TBMM 16 Aralık günü konu ile ilgili komisyon raporunu tartışmak üzere toplandı.Oturumda, soruşturma açılmasına .lüzum görülmediği şeklindeki hazırlık komisyonu raporu alındı.Başbakan Demirel ise kendisini " komisyon raporunda her şeyden bahsedilmekte , benim nüfusumu suistimal ettiğime dair tek söz edilmemektedir... Bunların hepsi,siyasi bir tertibin ve oyunun icaplarıdır" şeklinde savunmaktadır.

Soruşturmaya lüzum olmadığı yolundaki komisyon raporunu 276 kişi kabul etmemiş,309 kişi kabul etmişti.Böylece Demirel'i yüce divana götürecekt düşürme olasılığı da gündemden çıkıyordu.Ancak Demirel siyasal yaşamı boyunca kardeşleri ve yeğenini içine

(54) Milliyet ,12-13 Kasım 1970

(55) Cumhuriyet ,19.6.1970

alan suistimal dosyaları ile yüzyüze gelecek,basında ve kamuoyunda kardeşlerinin ve yeğeninin devlet olanaklarından usulsüzce yararlandıkları ,vergilerini ödemedikleri,Yahya Demirel'in asker kaçağı oluşu ve hayali ihracatı gibi sorunlarla gündemde kalacaktır.

I. AP'NE KARŞI PARTİ ÖRGÜTLENMELERİ

1970 yılı başlarında baş gösteren ekonomik bunalım sağda bölünmelere ve yeni partileşmelere yol açmıştır.1970 yılı başlarında AP'den ayrılan "41'lerin" 18 Aralık 1971'de kurdukları Demokratik Parti,taşra burjuvazisinin ,toprak ağalarının ve gelenekçi çevrelerin temsilcisi karakterini taşımaktadır (56).Eski DP'nin kamuoyunda etkisini sürdüren isimleri, Demokratik Parti bünyesine toplanarak AP karşısında potansiyel güç olabilme mücadelesini başlattılar. Menderes'in iki oğlunun ,Bayar'ın kızının Samet Ağaoğlu'nun eşinin kurucular listesinde yer aldığı Demokratik Partinin Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli,Genel Başkan Yardımcısı Sadettin Bilgiç'tir.

26 Ocak 1970'de kurulan Nizam Partisi de aynı sosyal güçlerin ,İslamcı-tutucu özellikleri daha koyu ve bağınaz unsurları taşımaktadır.Böylece Anadolu'nun yıllardır DP ve AP'ye yedek güç olarak tutulmuş islamcı çevreleri de AP'tabanından kayıyordu. Yerasimos, Erbakan'ın "Anadolu tüccarı kendilerini üvey evlat bilmektedir.Anadolu bankalarında toplanan mevduatı,Anadolu halkı yaratmakta ama bu para kredi şeklinde büyük kent tüccarına verilmektedir." ifadesine işaret ederek ,MNP'yi kurabilmek için AP'den tüccar,tefeci ve aracı grupların ayrıldığını belirtmektedir (57).Sınıfsal ve toplumsal grupların çıkarları netleştikçe bu doğrultuda örgütlenmelere yöneliyorlardı.

GP lideri Feyzioğlu ise , MP ve YTP yi birleştirme süresini başlatmıştır.Koç -Kartal -Başaktan oluşan üç partinin simgeleriyle bütünleşecek bu tek parti için gerekli protokol 16 Ekim 1970'de onaylandığı halde MP tarafından birleşme tasarısı yüzüstü bırakıldı (58). 17 Ocak 1971 de Güven Partisi olağanüstü kurultayı toplanarak YTP ve MP'den bazı üyelerle yeniden Milliyetçi cephe kurulması gündeme getirildi.28 Ocak'ta Güven Partisi ,Milli Güven Partisi adını aldı (59).

Behice Boran'ın TİP Başkanlığına getirildiği 4.büyük kongrede ,doğuda bir kürt halkının yaşadığını ve doğu sorununun , kapitalizmin eşitsiz gelişim yasasının yanı sıra "İktidarların güttükleri politikalarının bir sonucu" olduğunu bildiren 6 numaralı karar oy

(56) Doğu Perinçek, *Anayasa ve Siyasi Partiler Rejimi* , Kaynak Yayınları,İstanbul,1985,s:56

(57) Stefanos Yerasimos *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye* ,Gözlem yayınları, İstanbul, 1980, s:931

(58) Ali Gevgili , a.g.e.,s:476

(59) Gevgili ,a.g.e , s.:477

birliği ile çıkarılıyordu.TİP, söz konusu kararda ," İrkçi - milliyetçi ,söven burjiva ideolojisi- ne karşı savaş açacağını bildirmekteydi (60). İçişleri Bakanlığının ,TİP ve MHP'nin öğrenci olaylarında kışkırtıcı rol oynadıklarına ait dosya hazırladığını bildirmesi ortama bomba gibi düştü.TİP , AP hükümetini faşizmle suçladı ve " faşizme hayır" kampanyasını başlattı (61).

J. 12 MART ÖNCESİ DURUM

Üniversitelerde artan olaylar karşısında üniversitelerde boykot işgal ve eylemi önleyen tasarı Başbakanlığa verildi.ODTÜ,Akademik konsey kararıyla süresiz kapatıldı (62). SBF öğrenci yurtları polis tarafından basıldı. 307 öğrenci tutuklanarak götürüldü. Fen fakültesi, Ülkü ocaklarına bağlı komandolar tarafından işgal edildi.

Üniversitelerdeki şiddet olaylarının temposu hızlanarak devam etti İstanbul Edebiyat Fakültesi süresiz kapatıldı.Aynı gün polis A.Ü.olaylar çıkaracağını öğrendiğini ileri sürerek üniversiteyi kapattırdı.Öğrencilerin yurtlardan çıkarak ,evlerine gitmeleri istendi. Öğrenciler bunu reddedince polis öğrencileri çıkarmak için geldi .Çatışmalar oldu ,dinamitler ,silahlar patladı .Yüzlerce öğrenci yakalandı ve yurtlar hemen hemen tahrip edildi.Ertesi gün ODTÜ öğrencileri Hacettepe'de yapılanlara karşı Eskişehir-Ankara yolunu iki saat trafiğe kapattı (63) Bu arada kaçırma olayları arttı "Şehir gerillaları" Amerikalı çavuş James Finley'i kaçırdı:fakat zenci olduğu için özür dileyerek kendisini serbest bıraktılar .Bu olaydan sonra Amerika'dan özel polisler getirildi.3 Mart'ta Amerikalı 4 Subay " şehir gerillaları" tarafından kaçırıldı .THKO tarafından yayınlanan bildiride kaçırma eylemlerini üslendiklerini ,Ankara ve İstanbul 'da polise ateş açanların kendileri olduğunu,Amerikan kuruluşlarına saldırıları kendilerinin yaptığını bildirdiler (64).

Banka soygunları siyasal nitelikli idi. İş Bankasının Ankara -Emek şubesinin soyulması ,bu işin Deniz Gezmiş hücresi tarafından yapılmış olduğunun ortaya çıkması üzerine polis ODTÜ de aramalar yaptı ve üniversite kapatıldı.Ziraat Bankası Ankara Küçükkesat şubesi,şehir gerillaları tarafından soyuldu.

Türk-İş tarafından Cumhurbaşkanına muhtıra verilerek ,işçilerin çalışma şartlarının hala çok kötü olduğundan şikayet ediliyordu .Genoto ve Çelik Montaj fabrikalarında lokavtı protesto için Türkiye Otomobil-iş sendikasına bağlı 4000 işçi yürüyordu.

(60) Milliyet ,18.12.1971

(61) Cumhuriyet, 11.1.1971

(62) Cumhuriyet , 21.1.1971

(63) Milliyet, 21.2.1971

(64) Milliyet,5.3.1971

Her geçen gün artan sağ ve sol çatışmaları,mezhep kavgaları,üniversite olayları,işçi hareketleri, banka soygunları,adam kaçırma eylemleri , kamu oyununda büyük huzursuzluk yaratıyor,rejime güvensizlik ortaya çıkıyordu.Siyasi , sosyal, ekonomik istikrarsızlık konusunda hükümet siyasi, sosyal olayları önlemeye yönelik tedbirler yarasını gündeme getiriyordu.Bu konuda Cumhurbaşkanı,siyasi parti liderleriyle tek tek görüşerek iktidar ile işbirliği içinde olmalarını istedi.Tedbirler yarasının anayasaya aykırı olduğunu ifade eden muhalefet iktidarı faşizmi getirmekle suçladı.Muhalefete göre Cumhurbaşkanı taraftı (65).

Memleketin içinde bulunduğu bu durum 1970 yılı başından itibaren birçok MGK toplantısında değerlendirildi.Toplantıda Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur, Komutanlar adına ülkenin tablosunu gözler önüne seriyordu:ulusal bütünlüğün zedelenmiş,kürtçülük, şiiilik, alevilik çalışmalarının, çeşitli zümre ve siyasi partilerin kendi çıkarları doğrultusunda sömürülmesi ile her biri bünyeyi kemiren birer sorun halini almıştı.Aşırı sağ ve sol akımların milleti ikiye ayıracağı, sağcıların,Türkiye'nin şartları gereği daha büyük tehlike oluşturduğu, hükümetin ise sağa ödün verdiği yargısı ifade edildi.TSK'nin istemi,halkın refah ve mutluluğunun sağlanmasıdır.Görkemli bir anayasaya sahip olduğu halde , anayasanın devlete yüklediği görevler tam yapılamamaktadır.Siyasi partilerin kişi ve zümre yararlarını gerçek görevlerinden üstün tuttıkları,iktidarda veya muhalefette iken ,ülke yararlarının gerektirdiği eylemlerin,dört yıllık dönem sonunda oy kaygısı ile bir kenara itiliverdiği yargısı egemendir.Basın ve TRT sorumsuzluk ve özellikle basının büyük bölümünde düzey düşüklüğü söylenmektedir.Sağ ve sol çizgi üzerindeki yerlerine göre , yayın kurumları , gizli kominizm, propaganda yapabildikleri gibi,açıkça sağ fikirleri yayabilmekte,hilafet özlemini dile getirebilmektedir.

“Türkiye'nin ekonomik bir çöküntü içinde bulunduğu ve çöküntünün derinleşmekte olduğu sokaktaki adamın bile açıkça kabul ettiği bir gerçek olarak ifade edilmektedir.İç ve dış ticaretteki ahlak bozukluğu,devlet dairelerinde alabildiğine rüşvet, para değerinin sürekli düşmekte olduğu,vergi sisteminin bozukluğu ve mal güvenliğinin artık var olmadığı aile söyleyişlerinin başlıca konuları arasındadır” (66).

Toplantıda başbakan Süleyman Demirel ise bu konudaki görüş ve düşüncelerini açıkladı ... ve özetle şunları söyledi.

“ Gayri memnun subay ve general bulunduğu , basın neşriyatının ordu genç kuşaklarında tesirler icra etmekte olduğunu belirtildi.Ordu üst kademesine yöneltilmiş tenkitlerde vardır.

(65) Milliyet ,5.1.1971

(66) Cüneyt Arcayürek ,a.g.e.,s:270

Basın, TRT ,üniversite ve talebe disipline alınmalıdır dendi.İhtilal olsa : ordu iç sıkıntılarını veya memleketin sıkıntılarını zile basmakla hal mi edecek ?

Ben, komutanların söylediği fikirler önem veririm.1960 ihtilalinin sebepleri basın,TRT,üniversitedir.Gene bu mevzua döner ve sert tedbirler alırsak , ihtilale hak verdirecek davranışlar içine gireriz.Çünkü bu tedbirler demokrasi ile bağdaşmaz.

En modern memleketlerde dahi silahlı kuvvetlerin desteklemediği bir rejim ayakta duramaz. Rejimi korumayı silahlı kuvvetlere anlatamamışsak istikbale güvenle bakamayız.

Silahlı kuvvetler niçin bir Madanoğlu'nu veya Avcıoğlu'nu başa geçirip desteklesin? cuntalar ... cunta doğurur.

Bu devre esnasında Türkiye önce Kıbrıs'ı kaybeder,sonra Kürt vs dış problemler ortaya çıkar .

Aslında Türkiye'de yeni bir ihtilal iç savaşı doğurur.Bu yüksek heyetin vazifesi, Türkiye'nin emniyetini sağlamaktır.Bir kaç grubun faaliyetine mağlup olacak değiliz bunlar rejim düşmanlarıdır.Atatürk ilkelerine bağlı olması icap eden silahlı kuvvetler mensupları Lenin'ci,Mao'cu olamazlar.

Emeklilik müessesesi nasıl olsa işleyecektir.Bu ordu mensuplarını rejim bakımından bedbinliğe atacak bir sebep değildir.

Üniversiteler,büyük bir yönetim sıkıntısı içindedirler.Hükümet,bu yönetimi ele alamaz ,Çünkü anayasaya aykırıdır.Ama Türkiye'de son iki senede büyük aşama olmuştur. Polis artık üniversiteye girebilmektedir ve profesörlerin büyük bir kısmı bu görüşe katılmaktadır.

Silahlı Kuvvetlerin beğenmediği kısımlar olabilir ,ama büyük çoğunluğun demokratik rejime inançlı olduğu kanısındayım.

Bana göre Türk demokrasisi çok genç bundan on sene sonra Türkiye'nin problemleri daha çok ve daha zor olacak .

Türkiye esasen büyük çapta sosyalist tatbikatın yapıldığı bir memlekettir. Hastaneler , okullar vs. devlet tarafından yapılır ve bedevadır.

Hükümet : demokrasiyi yaşatmak için her türlü tedbiri almaya hazırdır.Parlamento gürültücüdür, fakat çalışmakta ve kanunları çıkarmaktadır.

Yargı organının işlemediği bir gerçektir,ama bir yargıdan vazgeçemeyiz.Aksi halde, memleket fazime gidiyor diye ... silahlı kuvvetler ve sokak beraberce karşımıza çıkar.

İrşat ve tenvir dikkatle ele alınmalıdır,herkesin sırtını okşayarak duruma hakim olunamaz, ruh vermek vazifeleri anlatmak lazımdır.

Gerekli konuları hazırladık.Ceza kanunu , TRT, Basın ve Cemiyetler Kanunu vs gibi.Bunlar parlamentodan geçtikten sonra bir takım sikayet ve güçlükler çıkacaktır.Silahlı kuvvetlerin bu çıkacak kanunlara destekçi olması lazımdır.

Netice olarak : bir takım ihtilal fikirleri, vardır,bu fikir sahiplerinin çoğu profesyonel kişilerdir.İhtilal için vasat ve sebep yoktur kanaatindeyim.Anarşiye kuvvetle karşı koyacağız,devletin gücü buna yeterlidir. Hükümet olarak her türlü tedbiri almaya hazırız. Askeri kanunlarda değişiklik yaparak orduya hareket ve tecavüzleri ağır şekilde cezalandırabiliriz “ (67).

Başbakan Demirel, demokrasi hakkındaki düşüncelerinde samimi idi.Adnan Menderes'in durumuna düşmemek endişesini de taşıyordu.Bu nedenle Ağustos 1970'de komuta katında yeni bir değişiklik yapılmıştı Kara Kuvvetleri Komutanlığı için iki aday vardı: Birinci ordu komutanı Org.Kemal Atalay ve ikinci ordu komutanı Org.Faruk Gürler. Ve Org.Gürler Kara Kuvvetleri Komutanlığına getirildi.

K. 12 MART MUHTIRASI VE AP

12 Mart 1971 günü saat 13' te Türkiye radyolarından okunan muhtıra Türk siyasal yaşamını derinden etkilemiştir.Muhtıra,o tarihteki Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler,Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyicioğlu,Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur'un imzalarıyla yayınlanmış üç maddeden ibaretti:

1- Parlamento ve hükümet süre gelen tutum,görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi,kardeş kavgası,sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş,Atatürk'ün bize verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasanın ön gördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyetinin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür..

2- Türk milletinin sinesinden çıkan silahlı kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partiler üstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilecek mevcut anarşik durumu giderecek ve anayasanın ön gördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkilap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kuralları içinde teşkili zaruri görülmektedir.

3- Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri ,

kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan üzerine almaya kararlıdır.

Bilgilerinize (68)

Muhtıra üzerine aynı gün toplanan Bakanlar Kurulu muhtıra ile ortaya çıkan durumu dört saat görüşerek ,Süleyman Demirel başkanlığındaki AP hükümetinin istifasına karar verdi.(69).12 Mart 1971 günü saat 17'de Hükümetin çekildiği aşağıdaki istifa mektubu ile Cumhurbaşkanına bildirildi.

Cumhurbaşkanlığı yüce katına ,

Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları tarafından zatı devletlerinize, Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına ve Millet Meclisi Başkanlığına tevdi edilip, bugün 13.00' deki radyo bültenlerinde Türk kamuoyuna da duyurulan muhtıra ile anayasa ve hukuk devleti anlayışını bağdaştırmak mümkün değildir.

Bu durum muvacehesinde hükümetin istifasını saygı ile arz ederim

Başbakan

Süleyman Demirel

İnönü'nün bu istifa karşısında görüşü üç cümleden ibarettir.,"Demokratik bir istifa var,demokratik mekanizma işliyor ,olayları takip ediyorum bakalım göreceğiz " Hükümetin istifası hukuksal ve demokratikti (70). Buna rağmen AP kendi rızasıyla ve kendi gönlüyle iktidarı teslim etmiş değildi (71).

12 Mart muhtırasının AP örgütü tarafından nasıl karşılandığı Demirel tarafından şu şekilde açıklandı. "... 12 Mart muhtırası ile memleketimizde bir rejim ve anayasa buhranı gelmiştir.Onun içindir ki teşkilatımız memleketin böyle bir hadise ile karşı karşıya kalmasını, büyük bir üzüntü ve hayal kırıklığıyla karşılanışlardır... "AP örgütündeki üzüntü ve çeşitli inkisarlarla yine parti örgütünün tecrübeleri sayesinde alt edilmiştir. AP, bu süreçte önceden verilmiş mevcut kararları yoktu. Olaylar günü gününe karar organlarına ve grublara götürülerek, etkili kararlar alınmasına çalışıldı. Daha sonraları Demirel, 12 Mart muhtırasının ilan edilen hedefi ile hadisesinin farklı olduğunun belirtmiş, "İlan edilen hedef parlamento ve

(68) Milliyet ,13 Mart 1971,Cumhuriyet 13.3.1971

(69) Süleyman Demirel ,*1971 Buhranı ve Aydınlığa Doğru*,Ankara, 1973,s:7

(70) Suna Kili , a.g.e, s; 26,g CHP'de muhtıranın ardından iki görüş ortaya çıktı. Birincisi, ortanın solu ekibinin savunduğu "muhtırayı demokrasi dışı hareket kabul etme ve kurulacak hükümete katılmamak. İkincisi,Satır, Erim, Koçaş ve etrafının oluşturduğu sonradan İnönü'nün de katıldığı "ordu komutanları iyi yapmıştır, hükümete katılıp reformları gerçekleştirelim fikri .Anadol,Erim hükümetinin ordu+CHP=iktidar formülünü gündeme getirdiğini bu nedenle CHP'nin muhalefete mahkum edildiğini belirtmektedir..Kemal Anadol,12 Eylül Günleri,Yalçın Yayınevi,İstanbul,1987,s:157

(71) Milliyet 1971, ss;93-105, "Abdi İpekçi-Süleyman Demirel görüşmesi"

hükümettir. Türkiye’de cereyan eden gayesi komist düzen kurmak olan hadise anarşi ve terörizmdir.Hükümeti muhafaza etmek bunun çaresi değildir.” açıklamasında bulunmuştur(72).

“12 Mart olayının dış nedenlerine ilişkin en önemli açıklamalar döneminin dışişleri bakanı İhsan Sabri Çağlayangil tarafından yapılmıştır. 12 Mart’a yol açan gelişmelerde ABD’nin ve CIA’nın rolüne ilişkin olarak Çağlayangil, “.....12 Mart’ta CIA’ye vardır. Büyük ölçüde vardır. 12 Mart’ta haşhaş vardır. CIA, Papodopulas’ da vardır. CIA Gizikis’de vardır. CIA’nın nasıl hareket edeceği tahmin edilemez,” (73).

12 Mart’ta “CIA vardır, hemde büyük ölçüde vardır diyen Çağlayangil, ABD ile AP iktidarı ilişkilerinden söz etmektedir. AP iktidarı, Amerika’yı kendisine düşman ederek kasıtlı davranışlar içine tabiatıyla girmedigi gibi behamahal dost kalayım ve onun için her fedakarlığı yapayım hüviyetinede girmemiştir...Ancak ortada U-2 meselesi, ortadoğu sorunu,haşhaş anlaşmazlığı vardı. ABD, AP iktidarının bu sorunlara ilişkin tutumunu kendisine yatkın ve yakın bulamamışlardı (74).

12 Mart’la NATO arasında da ilişki kuran Çağlayangil “Biz gittik, NATO rahatladı. NATO aleyhinde şeylerde kalktı. Anarşi kalktı, sol kalktı, haşhaş men edildi...”(75).

Demirel ise çok ihtiyatlı bir usul ile 12 Mart’la sonuçlanan oluşumları doğrudan doğruya “kuvvetli ve kendilerine muhtaç olmayan Türkiye’yi yabancıların istememesine bağlamamaktır. Zira “.....başkalarına muhtaç olmaktan kurtulmuş bir Türkiye’nin gayet tabiki siyasi ağırlığı değişik olur, ona söz geçirilmeside kolay olmaz”(76).

L. 12 MART HÜKÜMETLERİ

a) I.Erim Hükümeti ve AP

Hükümeti kurma görevi Nihat Erim’e verildi Cumhurbaşkanı Sunay liderlerle yaptığı görüşmelerin ardından 19.3.1971 tarihli mektup ile siyasi partilerin “...bir şart ileri sürmeden Erim hükümetine iştirakini ve güvenoyuna mazhar kılınmak sureti ile anayasa gerekleri çerçevesinde yapılacak yürütme görevlerinde partinizce desteklenmesini rica ederim.” (77) dediği görülmektedir. Demokratik işleyişe aykırı biçimde komutanların önerisi ile zorlaması ve desteği ile hükümet kurulmaktadır. 22.3.1971 günü senato M.M. Grup yönetim kurullarının ortak toplantısı sonucu AP’nin Erim hükümetine üye vermesi kararlaştırıldı. Aynı gün toplanan AP GİK’in kabul ettiği karar şöyleydi. “ partiler üstü bir anlayışla yeni

(72) Süleyman Demirel, *Yeni Bir Sosyal Mukaveleye Doğru*, Derleyen Uğur Gümüştökin, İstanbul 1974, s:44

(73) Cem , a.g.e. ,s:298

(74) Cem , a.g.e. ,s:300

(75) Cem , a.g.e. ,s:310

(76) Cem , a.g.e. , s:320

(77) Cumhuriyet, 20.3.1971

hükümeti teşkile memur edilen Kocaeli bağımsız milletvekili Nihat Erim'in talebi üzerine, partimizden de yeni hükümete üye alınmasına müsaade edilmesine ve hükümet programı görüldükten sonra güvenoyu meselesi diğer meselelerin, ayrı ayrı mütalaa edilmesine karar verilmiştir (78).

Olağanüstü ortam içinde AP'nin tüm mücadelesi parlamentoyu açık tutabilmeye yönelikti. Sinei millete dönmek ondan sonra gelen sonuçtu. Ülkeyi ve milleti daha kötü günlere götürmemek için müşterek grup 10'a karşı 258 oyla kararı kabul etti. Bu karar AP'ye göre bir "koalisyon hükümet"ine AP'nin iştiraki değil; sadece "yeni hükümete üye verme" anlamında idi. Bu bir siyasetti. O günkü şartların gerektirdiği bir siyaset...

Parlamento sandalyelerin dağılışı ise şöyle idi;

	AP	CHP	DP	MGP	MP	MNP	TİP	MHP	YTP	BAĞ	BOŞ	MBG	CKG	TOP
Millet Meclisi	224	141	38	14	4	3	1	1	1	15	5	--	--	450
Cumhuriyet Sen.	90	34	6	10	-	-	1	1	6	2	-	18	15	183

Parlamentodaki sandalyelerin dağılımı esasına göre AP genel başkanı ile Nihat Erim ilk görüşmelerinde partilere verilecek kontenjanlar tespit edilmiştir. Buna göre AP 5, CHP 3, MGP 1 üye verecekti. Üyeleri başbakan Erim seçecekti. Ancak Demirel, daha ilk andan oyun bozanlık etti. Demirel başbakandan liste istiyordu o listede istedikleri yada istemedikleri olabilirdi. Yani Demirel direksiyonda kendi oturmak kararında idi (79)

Erim'in listesinde AP'den Erol Akçal, Cahit Karakaş isimleri vardı. Demirel ise hükümete, Erol Akçal, Haydar Özalp ,Abdurrahman Güler, Cemalettin Coşkun, Nurettin Ok, Doğan Kitaplı'nın girmesini istiyordu. Listede yer alan Abdurrahman Güler ve Cemalettin Coşkun'un veto edilmesi Cahit Karakaş'a ise Demirel'in itirazına rağmen AP'den Doğan Kitaplı, Erol Akçal, Haydar Özalp, Cahit Karakaş, Sezai Ergün hükümete üye oldular.

Büyük umutlar bağlanan Erim hükümeti, hükümet programı üzerinde yapılan konuşmalarda ilk sarsıntıyı geçirdi. Erim konuşmasında parlamentolere "Bu programı sizlerle, parti liderleri ile birlikte gerçekleştireceğiz. Sık sık konuşacağız. Sayın Demirel'i rica edeceğim. O gelmezse ben gideceğim.O, bana bir defa gelirse , ben onun ayağına yirmi defa gideceğim."dedi.

Hükümetin reformcu yarısı konuşmayı Türkiyeyi bu duruma getiren çevrelere tavizkar bir tutum, olarak gördü. Bu konuşma yurdun 12 Mart 1971' deki başlıca sorumlusu Demirel ve arkadaşlarının kamuoyunda tekrar itibarlı duruma gelmesini sağlamaktadır. Bu

(78) Demirel, a.g.e., s:14

(79) Kurtul Altuğ, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı*, Ankara, 1973 , s:25

anlayışla ülkenin ihtiyacı olan çalışmaları yapabilmemenin mümkün olmayacağı belli olmuştur.

Erim hükümeti 26.3.1971 günü kuruldu. Hükümette Başbakan Nihat Erim bağımsız milletvekil Kocaeli Devlet Bakanı ve Başbakan yardımcısı Sadi Koçuş Devlet Bakanı Başb.Yrd. Atilla Karaosmanoğlu(TBMM dışından) Devlet Bakanı Başb.Yrd.Mesut Erez (Kütahya) 3.12.1971 Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş,C.S. üyesi Devlet Bakanı Doğan Kitaplı(bu bakanlık 15.10.1971 kaldırıldı), Adalet Bakanı İsmail Acar (İstanbul), MSB Ferit Melen, C.Senatosu üyesi İçişleri Bakanı Hamdi ÖMEROĞLU (TBMM dışından), Dışişleri Bakanı Osman Okay (TBMM dışından), Maliye Bakanı Sait Naci Ergin (TBMM dışından), Milli Eğitim Bakanı Şinasi Orel (TBMM dışından), Bayındırlık Bakanı Cahit Karakaş (Zonguldak), Mukadder Öztekin C.Senatosu üyesi, Dış ekonomik ilişkiler bakanı Özer Derbil(TBMM dışından), Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Türkan Akyol (TBMM dışından), Sanayi ve Teknoloji Bakanı Ayhan Çilingiroğlu(TBMM dışından), Gümrük ve Tekel Bakanı Haydar Özalp (Niğde), AP'li Tarım Bakanı Orhan Dilmen (TBMM dışından), Ulaştırma Bakanı Haluk ARIK (TBMM dışından), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Atilla Sav 2.11.1971 Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı İhsan Topaloğlu (Giresun CHP'li), Atilla Sav (Çalışma Bakanı 15.10.1971), Nezih Bevres (TBMM dışından), 10.11.1971 Turizm ve Tanıtma Bakanı, Erol Yılmaz Akçal (Rize AP), İmar ve İskan Bakanı Selehattin Babüroğlu (TBMM dışından), Köyşişleri Bakanı Cevdet Aykan (TBMM dışından),Orman Bakanı Selahattin İnan (TBMM dışından), Gençlik ve Spor Bakanı Sezai Ergün (Kayseri AP), Kültür Bakanı Talat Halman (TBMM dışından) (80). Hükümette 5 AP'li Milletvekili görev almıştır.

AP MM Grubu içinde genel başkana muallif olan Aydın Yalçın ve 32 milletvekili tarafından hazırlanan ve 12 Mart muhtırasında sonraki ortam ile bu ortam içinde partinin yerinin saptanması amacıyla bir genel görüşme açılmasına yönelik önerge oldu. Önergede 12 Mart muhtırasına "Niçin ve neden gelindiğini enine boyuna tahlil edilmesi " gerektiği belirtilerek "Türk demokrasisini tehdit eden unsurları sıhhatle teşhis edebilmek beliren gelişme istidadı gösteren tehlikelere karşı hürriyeti ve açık düzeni koruyabilmek için bütün hürriyet perverleri yeniden etrafımıza toparlayabilmek kaybolmaya yüz tutan ümidi ayakta tutabilmek için grup olarak üzerimize düşen görevleri tespit etmek üzere son siyasal gelişmeler ve tutacağımız yol üzerinde gurubumuzda bir genel görüşme açılmasını arz ve teklif ederiz" deniliyordu (81).

AP'nin iktidardan uzaklaştırılmasının büyük haksızlık olduğunu savunan Demirel parti içi muhalefetin siyaseti için engel oluşturaçağını görüyordu. Demirel taraftarı muallifler

(80) Millet Meclisi Tutanak Dergisi Dönem 3 cilt 12, ss :382-388

(81) Cumhuriyet 23.4.1971

başta Aydın Yalçın olmak üzere muhaliflerin partiden ihracını istediler. Aydın Yalçın ise TM de murakabe görevini yaptığını öne sürerek yöneticilerin düşüncesine uymuyor diye partiden çıkarılmasını eşkiyalık olarak nitelendirdi. İşin özünde liderlik mücadelesi yatmaktadır. Aydın Yalçın grubu parti içi mücadelelerini parti dışından demokratik olmayan yöntemlerle de güçlendirmeye çalışmışlardı (82).

AP Genel başkanı hükümete yönelik muhalif tutumunu sürdürdü. Hükümetin Kıta Çini tanınmasını kınadı. Hükümetin uygulamak zorunda kaldığı zamlara karşı çıktı. Bunun üzerine devlet bakanı Atilla Karaosmanoğlu zam kararının Adalet Partisi hükümeti zamanında alındığını belge ile açıkladı. Reform hükümetinin TRT, üniversite yasaları, toprak reformu eğitim reformu ile yüksek hakimler kurulu, milli eğitim mensupları sağlık ve sosyal yardımlaşma sandığı kurulması ,vergi yasası, maliye bakanlığı vergi örgütü personel kanunu gibi önemli diğer konularda meclisten destek bulamaması onu kanun hükmünde kararname çıkartılması yoluna yöneltmiştir.

AP buna da karşı çıkmış AP'nin reformlara taraf olduğunu ancak bunların kanun hükmünde kararname ile değil kanunlarla yapılmasının zaruri olduğunu açıklamıştır. AP'nin uzun süredir düşündüğü anayasa değişikliği konusu böylece gündemin birinci maddesi olmuştur.

Hükümet anayasa değişikliğine karşı olmasına rağmen partilerin ortak tasarısı olarak TBMM'de 5 Eylül 1971'de kabul edildi (83). Bunu AA ve TRT kanunları izledi. Hıfzı Veldet ise AP'nin anayasaya yönelik tutumunu şu şekilde değerlendirmektedir. "Anayasa uygulanmıyor. Eğer o başından beri ekonomik ve sosyal amacının doğrultusunda gereği gibi uygulanırsa ülkenin doğal servetleri halk yararına olarak dürüst ve namuslu bir biçimde devletçe işletilse halk yığınlarının ekonomik ve kültürel düzeyi gittikçe yükselir ve bu da çalışma şevki doğururdu. Yüzbinlerce kişinin iş gücü dış ülkelere değil kendi fakir vatanımızın yükselmesinde kullanılmalıydı. Böylece kısa zamanda kalkınırdık "(84). Sadi Kocaş konuya ilişkin olarak "Bizim düşündüğümüz bazı değişikliklerin hiç birisi yoktu. Buna mukabil tabii senatörlüğün kaldırılması hariç olmak üzere AP'nin istediği bizim karşı koyduğumuz bütün hususları kapsıyordu. Hatta belki düşündükleri ama söylemeye cesaret edemedikleri hatta belki hayal bile edemedikleri büyük ve ters yönde tam radikal bir değişiklik teklifi idi. Tam anlamı ile bir restorasyondur." demektedir (85). İlginçtir 12 Mart muhtırasına imza koyan komutanlarda

(82) Celil Gürkan, *12 Mart'a Beş Kala* Ankara 1986 ss: 197-198

(83) Sadi Kocaş, *12 Mart Anıları* İstanbul 1978 ,s:169

(84) Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *12 Mart Faşizmin Felsefesi*, Evrim yayınları, İstanbul ,1990, s:49

(85) Sadi Kocaş , a.g.e, s:155

sonraki işlere karışmadıkları ifade etmektedirler (86). Demirel ise “Şayet bu doğru ise niçin muhtıra verdiniz ?” sorusunu yöneltmektedir.

Bu süreçte AP GİK, TM ve Demirel sıklıkla egemenliğin kaynağına işaret ederek en büyük reformun siyasi reform olduğunu vurguladı. Ülkenin nasıl ve kimin tarafından yönetileceği yöneticilerin nasıl gelip nasıl gidecekleri sorununu halletmeden başkaca reformların yapılamacağını belirtiyorlardı.

Hükümetin reformlardan uzaklaşarak adeta AP'nin politikalarını işletir hale gelmesi hükümette istifaları gündeme getirdi. Hükümeti ayakta tutma çabaları içinde 4 Eylülde Sivas'ta Koçaş'ın yaptığı konuşma, Muhsin Batur'un 27 Eylülde Yankı dergisindeki demeci, hükümetin yetki kanunu çıkarmaktaki ısrarı AP ye karşı parti dışı muhalefeti artırdı. Gelişmeler üzerine AP GİK toplandı. 5 Ekim 1971 de hükümetteki 5 Bakanını çekme kararını açıkladı. Demirel'e göre “Hükümetin çekilmesi için sebep yoktur. Hükümete üye veren bir parti ortaklıktan çekilmiştir. Bu bir güvensizlik değil sorumluluğa katılmamaktır. O halde hükümet vardır.” (87).

AP'nin bu tutumu karşısında Başbakan AP'li bakanları grup kararına uymaya çağırırdı. AP'li bakanlardan Doğan Kitaplı Haydar Özalp hemen istifasını verirken Cahit Karakaş ve Sezai Ergün GİK kararının kendilerini bağlamadığını partiler üstü bir hükümette görev alanların parti kararlarıyla hareket etmeyeceklerini söyleyerek ülke için liderlerine karşı çıktılar.

Diğer taraftan sıkıyönetimin ilan edilmesine cezaların artırılmasına karşın olayların önüne geçilemedi. Bankalar soyuldu. Adam kaçırma öldürme gibi siyasi suçlar arttı. Hükümetin işleyemez hale gelmesi üzerine Erim hükümetinin başbakanı istifa etmek zorunda kaldı (88). Kurtul Altuğ'a göre “Bu istifanın asıl nedeni Demirel'in ısrarlı bir şekilde kelle istemesi idi.”(89). Erim'in istifasının kabul edilmeyişi AP'yi karıştırdı. AP içinde Demirel'in mualifi Aydın Yalçın ve yüz kişilik bir grubu soruşturma açtırdı.

Sıkıyönetim komutanı Orgeneral Tağmaç'ın hükümeti aşan tutumu Muammer Aksoy, Mümtaz Soysal, Bülent Nuri, Cahit Talas ve benzeri isimlerin tutuklanması 11'leri bir kez daha istifaya yöneltti (90). Erim'in kabineye eski Adalet Partili bakan Mesut Erez'i başbakan yardımcısı olarak alması 12 Mart'ın amacından uzaklaştığını gözler önüne seriyordu ki 11'ler istifa ederek hükümetten ayrıldı (91). Bir türlü muhtırada yer alan reformları gerçekleşt-

(86) Batur ,a.g.e.,s:305

(87) Son Havadis ,7 Ekim 1971

(88) Milliyet ,26 Ekim 1971

(89) Kurtul Altuğ, a.g.e., s:191

(90) Kurtul Altuğ , 27 Mayıs 12 Marta ,Yılmaz yayınevi İstanbul 1991 s:112

(91) Milliyet, 2.12.1971

leştiremeyen "reform hükmeti " 3.12.1971 de istifa etti.

b) İkinci Erim Hükümeti ve AP

Beşgün sonra hükümete Adalet Partisi yedi bakan vereceğini açıkladı. 12.12.1971' de ikinci Erim hükümeti kuruldu. Bu hükümette AP'den 8 bakan ;Orhan Kitaplı İlyas Karaöz (Devlet bakanlığı), Haydar Özalp (Gümrük ve Tekel bakanı), Rıfki Danışman (Ulaştırma Bakanı) , Mesut Erez (Sanayi ve Teknoloji bakanı) Erol Yılmaz Akçal (Turizm ve tanıtma bakanı), Adnan Karaküçük (Gençlik ve Spor Bakanı) Bingöl Ersoy (İmar ve İskan) yer aldılar (92). Hükümet düşüren AP, gücünü arttırarak tekrar iktidara geldi (93).

Hükümet AP+CHP koalisyonu özelliğini sürdürüyordu. Yeni kabine Melen, Ergin, ve Dilmen gibi yolundan dönmez muhafazakarlarla meclis üzerinde fazla etkisi olamayacak etkisiz bürokratlardan oluşuyordu (94). İş çevreleri "11'lerin " kabineden uzaklaştırılmasından memnundu. Yeni kabinede dış ticaret bakanı olan merkez bankası başkanı Naim Talu ülkedeki enflasyondan "11'leri" sorumlu tuttu. Turhan Feyzioğlu'nun CGP' si karalama takdikleri kullanarak istifa eden bakanların yargılanmakta olan "aşırı solcular" la gizli ilişkileri olduğunu ileri sürdü. Ticaret odaları yeni kabineye destek vereceklerini açıkladı (95).

Erim' in programı iş dünyasının pek çok talebini karşılıyordu. Program parlementer demokrasiye geri dönüşü, özel sektörün çıkarlarının korunmasını, yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesini ve NATO'ya destek verilmesini öngörüyordu. Petrol ve borak sanayini ulusallaştırma planı gündemden kaldırıldı."Hükümet kamu sektörü kadar özel sektöre de önem vermek gerektiğine inanıyordu. Hükümet özel sektörün yatırımlarını hızlandıracak ve ihracatı arttıracak teşvik önlemleri alacaktı .

İkinci Erim hüümetinde başbakanın durumunda bir değişiklik söz konusu değildi. Erim, Demirel'e yakınlaşmak için elinden geleni yaptı. Fakat karşılığında hiç bir ödün almadı. AP' nin meclisteki çoğunluğuna dayanma politikası hiçbir işe yaramadı. Erim reform planlarından uzaklaştı. Hükümetin politikası üzerinde Demirel'in etkisi büyüktü. CHP'liler AP hükümeti ile Erim hükümeti arasında fark göremediklerini ifade ettiler (96).

Sıkıyönetim belirli aralıklarla uzatılmasına karşın "Kanun ve Düzen " sağlanamıyordu. Şehir gerillası faaliyetlerine yönelik idam cezası meclisten geçti. Erim tedbirleri arttır-

(92) TBMM Dönem 3, Cilt 24, ss: 823-824

(93) Milliyet 1971 ,İstanbul Milliyet yayınları ,1972, s:96

(94) Gevgili ,a.g.e.,s:339

(95) Ahmad ,a.g.e.,s:351

(96) Milliyet ,3.2.1972

maya çalıştı. Sıkıyönetim kalktıktan sonra aşırı faaliyetleri ele alan özel mahkemelerin kurulmasını önerdi. Parti liderlerine bürokrasiyi ve üniversiteleri solculardan temizlemek için ceza yasasında ve anayasada değişiklikler yapılmasını ve bir devlet güvenlik mahkemesinin kurulmasını öneren mektup yazdı (97). Cumhurbaşkanı Sunay'ın reformlar gerçekleştirilinceye kadar siyasi tartışmaların durdurulmasını ve hükümete kararnamelerle yönetme yetkisi verilmesini isteyen mektubuna siyasi partiler sert çıktı (98). Sunay'ın muhtırası üzerine Demirel AP'nin senato ve MM grup idare kurullarını topladı. Muhtıraya verilen cevapta "Tek sesli demokratik rejim anlayışının paylaşılmadığı" belirtildi Demokrasiyi yok ederek demokrasiyi güçlendirmenin mümkün olmadığı "ifade edildiği gibi "Anarşik hareketleri demokrasiyi kurban ederek önleyemeyiz."denilmiştir (99). İkinci kez kanun hükmünde kararname istemi red edilen Erim için istifadan başka çıkar yol gözüküyordu.

DP meclise bir gensoru önergesi sunduğu gibi güvenoyu vermeyerek Erim'i düşürmeye çalıştı. Demirel istifadan partileri sorumlu tutmamanın daha politik olduğunu düşünerek mecliste hükümete güvenoyu verilmesini sağladı. Şartlar tamamdı. Nihat Erim istifasını 17 Nisan 1972'de verdi (100). Yeni bir başbakan atanıncaya kadar GP sözcüsü Ferit Melen geçici başbakan yapıldı.

29 Nisan da Suat Hayri Ürgüplü'den yeni hükümeti kurması istendi. Ürgüplü 13 Mayıs'ta hükümet listesini Cumhurbaşkanı'na sundu. Cumhurbaşkanı hiç bir gerekçe göstermeden geri çevirdi. Ürgüplü istifa etti. Ürgüplü'nün kabinesi AP+CHP+DP ve MGP'den oluşan gerçek bir koalisyondu. AP nin DP'lilere kabinede yer verilmesini istemediği bu konuda Sunay'ı etkilediği böylece kurulması muhtemel koalisyonu engellediği kulislere söz konusu edildi.

GP'den Ferit Melen'e hükümeti kurma görevi verildi. Ferit Melen'den kimse partisinden ayrılmasını dahi istemedi. Ferit Melen hükümetinden kimse umutlu değildi yine seçimlerden önce anayasal değişiklikten söz edildi. GP genel başkanı Turhan Feyzioğlu anayasal değişikliği destekledi. Mecliste yeterli çoğunluğa sahip olamadığı için uzun zamandır vaad ettiği AP nin yapamadığı anayasal değişiklik 12 Mart 1971 ara rejimi ile gerçekleştirilmişti. Bu açıdan muhtıranın AP'ye yaradığı bir gerçektir (101)

M. AP VI. BÜYÜK KONGRESİ

Türkiye siyaseti bakımından oldukça önemli bir dönemde AP VI. büyük kongresi

(97) Cumhuriyet ,27.3.1972

(98) Yankı ,sayı:57, 23.4.1972

(99) Cumhuriyet ,8.4.1972

(100) Milliyet ,18.4.1972

(101) Yankı,sayı: 70, 23.7.1972

toplandı. AP kongreyi bir noktada 1946 ruhunun Türkiye’de şahlanışının işareti olarak sundu. Kongre öncesi hazırlanan GİK, MM Grup raporları ile AP’nin iktidarda yaptığı hizmetler birer kitapta toplanarak dosyalanmış olarak delegelere dağıtıldı. Kongrede delege yoklaması genel başkan yardımcılarını Mustafa Gülcigil, Sabri Keskin ve GİK üyesi Nuri Bayar, İsmet Sezgin tarafından büyük bir titizlikle yapıldı. Kongre başkanlığına Seyfi Öztürk seçildi. Başkan yardımcılık ve katip üyeliklerine ise Recai Yanıkömeroğlu Selahattin Aydın, Muzaffer Kocaman, Şevket Olcay ,Pertev Arat, Yusuf Bülent Bakiler, Nusret Çoker, Kerim Abbas, İsmail Alevli, Yusuf Ziya Sak, Halil Söylemez, Hanifi Arıcı seçildiler.

AP VI.büyük kongresinde AP birlik ve beraberlik içindeydi. Genel başkan Demirel başta olmak üzere konuşmaların içeriğini 12 Mart 1971 rejimi oluşturuyordu. Bu konudaki görüşünü genel başkan Demirel “...1970 başında parlamento içinde meydana gelen buhran evvela hükümet buhranı olarak tezahür etmiş sonradan rejim bunalımına dönüşmüştür. Parlamento buhranı hemen işale edilmediği takdirde rejim buhranının kaçınılmaz olduğu hususu batı demokrasileri içinde mevcuttu. Parlamento buhranı her türlü huzursuzluğun kaynağıdır.... Nisbi seçim ön seçim sistemlerinin uygulandığı ülkemizde parlamento istikrarının sağlanması pek kolay değildi. Buna bakarak kimsenin parlamentodan vazgeçecek gibi bir fikrin sahibi olmaması lazımdır. Demokrasinin kilit müessesesi olan parlamento istikrar içinde ise ülkede istirarı sağlamak mümkündür değilse mümkün değildir.”(102) şeklinde ifade ederek bu döneme son verilmesini istiyordu.

Demirel kongrede şu görüşleri ileri sürdü. Anarşi önlenmelidir. Siyasal partiler güdümlü demokrasinin figüranı olamaz. Anayasada kanunlarda devlet otoritesini sağlayacak devletin koordine bir şekilde çalışmasını sağlayacak değişiklikler yapılmalı . “Bunlar yapılmadığı takdirde AP si milletten bu değişikliği yapma hakkını isteyecek ve millet verirse yapacaktır. Seçim ve önseçim mevzuatının tatbikatında görülen aksaklıklar giderilmelidir.

Herkes hakkına hürriyetine ve seçtiğine oyuna sahip olmalıdır. Demokrasiye cumhuriyete sahip olmalıdır,

Seçimler zamanında yapılmalı halka başvurmaktan ve onu vereceği neticeden kaçmamalı ve korkmalıdır. Tek ve son söz sahibi millet olmalıdır. “Egemenlik kayıtsız şartsız millettir.” diyen Atatürk’ün sözü dışına çıkılmamalıdır.

Referandum müessesesi ihdas edilmelidir.

Cumhuriyeti ve demokrasiyi koruma asgari müştereklerinde herkes birleşmeli ve hiç kimse hakkının ve vazifesinin dışına çıkmamalı görevini bilmelidir.

Ülkede huzur siyasi ve iktisadi istikrar sağlanmalı mülkiyet ve miras hakkına dokunulmamalı karma ekonomi anlayışında aşırı devletçiliğe gitmemelidir.

Devleti ayakta tutmak devlet çarkını işler hale getirmek milleti ve memleketi refaha kavuşturarak birlik ve beraberlik sağlanmalıdır.

Demokrasinin vazgeçilmez unsurları siyasal partilere daha çok kimse sahip olmalı partiler ve politikacıları hor görmemeli parlamentoya herkes sahip çıkmalı aydınlar partilere girmeli görev almalı millete inanmalı ve milletin yeri belli edilmelidir.

Ayrı görüş sahibi olsalarda her sahada medeni münasebet ve diyalog kurulmalıdır. Karalama kıskançlık kötülleme politikada hakim olmamalıdır."

Kogrede konuşan AP gençlik kolları başkanı Çetin Özaçıkgöz "12 Mart AP' ye değil, AP'ye karşı olanlara verildi." derken İzmir delegesi Yaşar Teksen 12 Mart muhtırası AP'nin seçim beyannamesinde yer alan AP'nin iktidarda iken yapmak isteği ve gerekli çoğunluk bulamadığı için yapamadıklarını yapılmasını sağladığını söylemiş "12 Mart muhtırası AP' nin bütün görüşlerini doğrulamıştır." demiştir (103) .

AP gençlik kolları genel merkezi "Kutsal olmanın savunucuları" başlığı ile bildiri yayınlamışlardır. Bu bildiriye göre "partimiz içinde bir avuç azınlık her zaman yaptıkları gibi haksız tasarruflara dur diyen sayın genel kurul azalarımızdan bazılarını yayınladıkları bildiri ile seri iftiralarda bulunmuşlardır. AP içinde cunta yoktu. AP her türlü cuntanın karşısındadır. İftiraya uğrayan GİK üyelerimiz şerefli ve başarılı üyelerdir. "AP'ye ve GİK'e sahip çıkılmaktadır.

Genel başkan seçimi sırasında "Açık oyla seçim yapılsın" önerisi yapılmış Demirel ise gizli oyla seçiminin yapılmasını istemiştir. Çeşitli listelerde Turhan Bilgin Selahattin Kılıç'ın isimleri görülmüş ancak kendileri aday olmadıklarını haberleri, olmadan adlarının konduğunu belirterek oy verilmemesini istemişlerdir. Başkanlık seçimine 1345 delege katılmış 1330 oyla beşinci defa Demirel genel başkanlığa seçilmiştir. 15 oy yanlış kullanıldığı için iptal edilmiştir.

GİK seçiminde delegenin kendilerine isim verilmesini ve liste yapmasını teklifini Demirel red etti ve "sağduyu hakim olur. Kongre hizmet edecek kadroyu seçmekte en iyisini ve faidelisini yapmakta tecrübe sahibidir. İradesine karışmak istemem. Benim için her arkadaşla çalışmak bir şereftir." dedi (104).

Yapılan seçimde GİK'e şu üyeler seçildi. Mustafa Gülçigil, Ali İhsan Kırımlı , İ. Hakkı Tekinel, Sabri Keskin, Nizamettin Erkmen, Nuri Bayar, Ali İhsan Birincioğlu , Necmet-

(103) Son Havadis ,3.10.1972

(104) Hürriyet,3.10.1972

tin Cevheri, İhsan Sabri Çağlayangil, İsmet Sezgin, Ahmet Topaloğlu, Turhan Kapanlı, Cemal Fersoy, Önal Sakar, Kasım Önadım, Hasan Dinçer, Gürhan Titrek, Mustafa Deliveli, Turgut Toker, Hüseyin Özalp, Vedat Ali Özkan, Şinasi Osma, Sırrı Turanlı, Osman Hacıbaloglu

GİK'e giremeyen eski üyeler ise İhsan Ataöv, Fevzi Fırat, Şeref Kayalar, İsmail Tevfik Kutlar, Sadık Perinçek, Haldun Menteseoğlu idi. Yerlerine Hasan Dinçer, Gürhan Titrek, Mustafa Deliveli, Hüseyin Özalp, Vedat Ali Özkan, Osman Hacıbaloglu girmişti.

Yüksek haysiyet divanına ise Mazhar Arıkan, Fuat Avcı, Kemal Şensoy, Turgut Nizamoglu, Süleyman Çağlar, Mithat Şükrü Çavdaroglu, İsmal Hakkı Alaca, Hasan Güngör Avni Kavurmacıoğlu seçildiler.

VI.Kogrede 15 maddelik bildiri kabul edilerek yayınlandı (105).

1- Çağdaş batı uygarlığına yönelmiş yurttan ve cihanda barışı amaç edinmiş demokratik sosyal laik ve insan haklarına dayalı bir hukuk devleti düzeni ve milli misak sınırları içerisinde kurulan bugünkü Türkiye Cumhuriyetini daima yüceltmek ve ölümsüz kılmakla görevli yurttaşlar olmanın şerefini ve sorumluluğunu hiç bir zaman unutmayan zaman zaman cihanı titreten imparatorluklar kurduktan sonra bugün özgürlük ve egemenliğini nice yüzyıllardır koruyabilmiş tek Türk devleti olarak ayakta kaldığımızın idraki içinde bulunan;

Tarihte devlet olmuş en eski insan toplulukları arasında şerefle yer almış yüce Türk'ün soyundan gelmenin engin tecrübesini, Ata mirası şuurunu ve eşsiz gururunu bütün yurttaşları ile paylaşan Adalet Partililer olarak büyük ulusumuza sesleniyor ve diyoruz ki :

“ Hakimiyet Kayıtsız Şartsız Türk milletindedir.”

2- Millet iradesinin yerini bulduğu ve değerini koruduğu içindir ki Atatürk yüce milletimize :“ Ne Mutlu Türk'üm Diyene ” hitabını tevcih etmiştir.

3- Türk milleti demokrasiden başka bir rejimle idare edilemeyecektir. Türk'ün ve Atatürk'ün en büyük eseri TBMM 'dir .Ondan üstün kuvvet yoktur.

4- Bütün partilerimizin millet hakimiyetine dayalı siyasi hayatın yok edilmez ve vazgeçilmez parçaları olduğu gereğine samimiyetle bağlıyız milli iradenin tezahürüne en uygun birer vasıta olan siyasi partilerin Anayasa rejimine kişinin ve toplumun temel hak ve hürriyetlerine sadakatla bağlı kalması gerektiğine AP'si olarak yürekten inanmışızdır. Demokratik rejimimizin arızasız işleyebilmesini bütün partilerimizin bu görüşte birleşmesiyle mümkün görüyoruz

5-Milli kuruluşlarımızı Anayasa müesseselerimizi memleket huzurunun korunmasında siyasi partilerimiz gibi görevli ve sorumlu saymaktayız,

6- Zaman zaman sıkıntılı devreler geçirmemize ve halende ağır bir bunalım içinde bulunmamıza rağmen Cumhuriyetin 50'ci yılı eşğinde bütün örgütleri ve tümüyle Türk milletinin milli hakimiyet prensibinde birlik ve beraberlik içinde olmasını rejimimizin ve devletimizin geleceği için en kuvvetli teminat sayıyoruz.

7- Hür ve demokratik rejimin değişmez ve vazgeçilmez kurallarına hangi gerekçe ile olursa olsun gölge düşürülmemesine milletimizin ve rejimimizin selameti bakımından büyük önem veriyoruz .

8- Devlet yapısında memleketin ekonomik ve sosyal hayatında bunalımların aştığı ağır yaralar göz önünde tutularak tehlike ve buhranlara daima demokratik yollarla ve Cumhuriyetin kuralları içinde çare aranması gereğine kesinlikle bağlı bulunuyoruz.

9- Güvensizlik yaratmaya yönelmiş yasalara karşı devletin icranın devlete bağlı örgütlerin zamanında ve isabetle tedbir alabilecek yetkiye ve güce sahip kılınmalarını istikrar ve huzurun baş şartı sayıyoruz.

10- Anayasa düzenini ve memleketin huzurunu yok etmek için girişilen çabaların karşısında bütün güvenlik örgütlerinin görevlerini eksiksiz başarmalarının rejimi ayakta tutacak başlıca şart olduğu yakın mazinin misalleri ile ve bir defa daha sabit olmuştur.

Hür ve demokratik düzeni her türlü saldırıya ve anarşiye karşı korumanın ; millet,parlamento,anayasa kuruluşları ve özellikle güvenlik kuvvetleri arasındaki tam ahenkle ve kopmaz bağlarla mümkün olacağına kesinlikle inanıyoruz

11- Milli hakimiyet seçimlerle var olur.Seçimsiz demokrasi düşünülemez.Milleti milletsiz idare etmek ,hürriyetin sevda olmaktan çıkıp ihtiyaç haline geldiği Cumhuriyet Türkiye'sinde artık mümkün değildir.

Çare bulunmasında zorluk çekilen bunalımlar, bütün demokratik ülkelerde seçimlerle çözülürken memleketimizde seçimlerin geciktirilmesinden söz edilmesini yersiz buluyoruz .Bunun içindir ki ,seçimin zamanında yapılmasında zaruret görürüz .

Aynı zamanda gerektiğinde , bunalımları millet hakemliğine müracaat yolu ile çözebilmek imkanının bir tedbir olarak sağlanmasına kendi gücümüz yeterince gayret sarfetmek kararındayız

12- Türkiye'nin gelişmesini en hızlı şekilde tamamlayabilmesi, bütün Türk milletinin olduğu kadar partimizinde baş dileğidir.Bununla beraber , bir an evvel kalkınmamız için büyük çabalar gerektiğini memleketimizin sosyal yapısındaki değişikliklerin kolaylıkla sağlanamayacağını biliyoruz.

AP 'si olarak , kesin inancımız odurki, milletimiz , ancak huzur , istikrar ve hürriyet içinde kalkınmasını tamamlayabilir. Bize göre , Türk milleti hürriyetlerini ve temel haklarını feda etmek pahasına kalkınmaya ne talip , nede razıdır.

13-Temeline kominizmi red etse bile , onların biçimi ile ve zorla kalkınma olabileceğine inanmıyoruz .Bu yolun doğu sosyalistliğinden başka bir yere ulaşamayacağını biliyoruz. En çok gelişmiş milletlerin hürriyeti seçenler olduğunu ister temelde , ister biçimde olsun, marksist teorilere yönelmiş ülkelerde , hürriyetlere dönüşüm asla mümkün olamayacağını görüyoruz.

14-Çoğunluğun her şey demek olmadığını , çoğunluğun alacağı kararların milletin ve toplumun yararına olması gerektiğinin idraki içinde bulunuyor,sosyal adaletin bir milli hedef olduğuna inanıyoruz.Ancak çoğunluk her şey demek değildir, diye millete yenilmiş azınlık fikirlerinin , gerçekleşmesine , çoğunluğun memur ve mecbur hali sokulması çabalarımızda kesinlikle red ediyoruz

15-Genel Başkanımızın , kongrenin büyük tezahüratı ile karşılanan açış konuşması, temel meseleler üzerindeki parti görüşünü , tüm olarak kapsamaktadır.Bu konuşmanın , bu güne kadar kabul edilen esaslarla birlikte genel politikamızın prensipleri meyanında mütalaa edilmesinin büyük kongremize arz ve teklifinde mütabakatına varılmıştır.

N. MELEN HÜKÜMETİ VE AP :

Ferit Melen hükümeti de anarşiyi önleyeceğini ekonomik,kültürel ve yasal reformları uygulayacağını kamuoyuna bildirdi.Üçüncü beş yıllık plan strateji belirlenip,uygulamaya konulacaktı.Ekonomik büyüme temel amaçtı.İşsizlik önlenecekti. Hükümet programı, kendisini Kemalist hükümet olarak tanımladı.Bölücü faaliyetlere , kominizme ve aşırı sağa karşı mücadele edilerek anarşi engellenecekti. Adalet reformu , idari reform, eğitim, tarım ve vergi reformları , maliye ve toprak reformunun gerçekleştirilmesi hükümet programında yer veriliyordu (106). Melen hükümeti gerek program gerekse hükümette yer alan bakanlar açısından ikinci Erim hükümetinin devamı niteliğindedir.Liberal ve gelenekçidir (107).

Ancak Melen hükümetide sorunların çözümünde yetersizdi.Hala sıkıyönetim sürüyordu.Kısmen değiştirilen Anayasa , diğer değişiklikleri bekliyordu.Reformlardan söz ediliyor, fakat uygulanamıyordu.İşçi sınıfı geçici bir sessizlik içindeydi. Üniversiteler muhaliflerden arındırılıyordu.Aydınların uygulamalara tepkisi büyüktü .Gerçi anarşik olaylar gözle görülür bir biçimde azalmış ama buna karşılık reform tasarılarından hiç biri kesin bir çözüme

(106) Gevgili ,a.g.e.,s:576

(107) Cumhuriyet , 1.1.1973

bağlanamamıştı (108) .

Bu konuda 2.1.1973 günü Cumhurbaşkanı'nın daveti üzerine, senato , MM Başkanları, Bakanlar ,Başbakan, Adalet Bakanı ve TBMM' de grubu bulunan AP ,CHP , DP MGP, CP, genel başkanları ile cumhuriyet senatosu tabii üyeleri grubu , Cumhurbaşkanı'nca seçilmiş senatörler grubu başkanları zirve toplantısı yaptılar .Bu toplantıda , seçimlerin zamanında yapılması, seçimlere kadar ön görülen reform tasarıları ile diğer yasa tasarıları ve asayiş sağlayacak tedbirlerin alınması görüşüldü..Bu işin koordinatörlüğü TBMM başkanlığına bırakılmıştı.

AP reformlarıyla ilgili olarak , bunların memleket ve milletin menfaatine parlamentoda şekil alacağını söylemiş ve “ Partilerin birer programı vardır. Programlarına göre hareket ederler. Yapılan reformu beyenmeyenler seçimle iş başına gelirler. Kendi programlarını tatbik edip bunları değiştirirler. Yapılacak şey bunları parlamento içinde uygun hale getirmektir. Şayet parlamento dışında halletmeye kalkışırsak veya o yöne kaydırırsak kaideler bozulur.”

Siyasi haklar konusunda ise AP görüşünü gayet açık ifade etmiştir.” ... Cumhuriyet'in 50.yılına idrak etmesi sırasında bir siyasi hak meselesi söz konusu olmamalıdır. Yani , 50.yıla bir siyasi hak meselesi ile girmeyelim. 50.yılda bu halledilmiş olmalıdır.” Kaldiki siyasi haklar esas bakımından halledilmiş,şekil bakımından bozulmuştur.

Önemli yasa tasarıları ve Anayasa değişikliği ve Cumhurbaşkanlığı seçimi 1973 meclisinin sorumluluğunda idi.Parlementonun aritmetiği bu nedenle önemli idi . MM'de AP 228 sandalye ile salt çoğunluğu sağlamakta Cumhuriyet senatosunda ise 89 üye ile salt çoğunluğa yaklaşıyordu.AP, başka partilerden ve bağımsızlardan gelecek oylarla durumunu güçlendirebilirdi (109). Bu açıdan bakıldığında AP ,DP,MGP,CP,MP,MHP,bağımsızların birleşmesi ile Anayasa değişikliği söz konusu edilebilmektedir.Cumhuriyet senatosu ise 42 (19 CHP, 3 bağımsız, 18 tabii senatör) aleyhte oya karşı 123 oy lehtedir (AP 89,DP 7,MP 10, CP 4, bağımsız 15, Kontenjan senatörü 11) Görüldüğü gibi 1973 parlamentosunda sağda toplanan siyasi partiler çoğunluğu CHP'den kopmalarla oldukça büyümüş , Anayasayı değiştirecek üçte iki çoğunluğu aşmıştır.

“Toplantı ve gösteri yürüyüşleri “,“ teşvik tedbirleri “, “siyasi haklar” , “üniversite kanunu“, ”basın kanunu” , “işçi- işveren ilişkileri” , “DGM ”gibi kanunlarla ilgili yasal düzenlemelere CHP karşı çıkmıştır. Demirel ise bu eleştirilere karşı şu görüşleri ileri sürmüştür:

(108) Cumhuriyet, 4.1.1973

(109) Parlemntodaki diğer partilerin üye sayısı şu şekildedir: CHP 97,DP 40 , MGP 16 , CP 11,MP 4 ,TBP 2, MHP 1 ,Bağımsız 38

CHP'nin hükümette bakan bulundurmaması , onun muhalefette olması anlamına gelmez.Çünkü iktidar ve muhalefet kavramları , ancak partiler demokrasisi içinde geçerlidir.Şimdiki durumda ,Türkiye'de partiler üstü bir hükümet vardır.İktidar yada muhalefet yoktur.Türkiye de durum olağanüstü değildir ama , olağan dışıdır.Bir eleştiride bulunurken 'olan bitenden kim sorumlu?' şeklinde arama yapılmamalıdır.Herkes yaptığından sorumludur.AP nin hükümette üye bulundurmaması , partiyi ilzam etmez .Hükümetin hiç bir icraatına angaje değiliz . AP hükümete bakan vermedi. Hükümet AP'den bakan aldı " (110).

12 Ocak 1973'te toplanan AP GİK'da Anayasa değişikliklerinin ,siyasi hakların iadesi de dahil olmak üzere tümü ile gerçekleşmesi görüşü teyit edilmiş,önceliğin, "devleti güçlendirecek ,anarşi ile müessir mücadeleyi sağlayacak Anayasa değişikliklerinin hemen ele alınması muvacehenesinde Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kurulmasını ve sıkıyönetim hizmetlerinin gereği gibi yapılabilmesini öngören hükümlere verilmesi " istenmiştir (111).

Cumhurbaşkanı Sunay demeçlerinde siyasi af,anayasa değişikliğine duyulan ihtiyaçtan söz ediyordu.Cumhurbaşkanı bu tutumu ile AP'ye siyasal destek sağlıyordu.AP'ye göre anayasa değişikliğine karşı çıkanlar " gaflet ve delalet " içinde bulunuyorlardı(112). Başbakan Melen'de anayasa değişikliğinin bir an önce uygulamaya konulması gereğine işaret ediyordu. "Özgürlükler baskı altına alınıyor" gerekçesi ile Ecevit uygulamaya karşı çıktı ve CHP'lilerin oyları ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasasının bazı maddeleri reddedildi.

AP, yönetim kurullarında Anayasa değişikliği oy birliği ile kabul edildi.Kanun teklifi Anayasa'nın beş esas maddesinin değiştirilmesi ve iki geçici madde eklenmesini öngörüyordu.TBMM genel Kurulunda ikinci kez görüşülen kanun teklifi,63 red oyuna karşılık 309 oyla kabul edildi.Bu değişikliklere göre DGM'nin görev ve yetkilerine giren suçlarla gözaltında bulundurma süresi 15 günle sınırlandırılmıştır.Ayrıca DGM kurulması kararlaştırıldı.Yapılan bir diğer değişiklikle " askeri mahkemelerde üyelerin çoğunluğunun hakimlik niteliğine sahip olması şarttır.Ancak savaş halinde bu şart aranmaz" hükmü getirilmiştir .Anayasaya eklenen 21'nci madde ile,sıkıyönetimin kaldırıldığı tarihte ,sıkıyönetim mahkemelerinde görülmekte olan davalar sonuçlandırılıncaya kadar bu mahkemelerin görev ve yetkilerinin devam etmesi kararlaştırılmıştır (113).

AP, grup kararına rağmen TBMM'deki oturuma katılmayarak,anayasa değişiklik teklifine oy kullanmayan AP'li milletvekilleri Cahit Karakaş,Ali Rıza Septioğlu,Abdurrahman Türk ve Harun Dağlı'nın Haysiyet Divanına verilerek ihracı kararlaştırıldı.Aydın Yalçın'ın ih-

(110) Cumhuriyet , 13.1.1973

(111) Cumhuriyet, 13.1.1973

(112) Milliyet , 15.1.1973

(113) Milliyet, 16.2.1973

racı ile AP'nin parlamentoda sahip olduğu milletvekili sayısı 223'e düşüyordu (114).

O. CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ

Cumhurbaşkanı Sunay'ın görev süresi 30.3.1973 'te son buluyordu.AP , Cumhurbaşkanlığı seçiminin anayasanın ön gördüğü şekilde yapılacağını açıkladı. Cumhurbaşkanı kim olacaktı ? kamuoyu tartışıyordu.Demirel ise “ aday gösterme müessesesi mevcut değildir. Cumhurbaşkanı AP seçecek değildir.Cumhurbaşkanı TBMM seçecektir.Ben size söyleyeyim ! her defa söyledim bunun merak konusu olmasını anlıyorum . Ama , TBMM , devlet başkanını seçme yetkisi ve görevini üstünde taşır.Bu yetki kullanılacak , bu görev ifa olunacaktır.Bu bir anayasa üstünlüğü gereğidir.Hukukun üstünlüğü gereğidir ve Anayasanın herkesi bağlamış olmasının gereğidir.Hal böyle iken yapılan münakaşalar ancak içinde bulunduğumuz buhranın bir neticesi olmaktan başka değerlendirmek mümkün değildir.” (115).Bu açıklama , Demirel'in Çankaya sorununu , bir siyasi iktidar sorunu gibi ele aldığını göstermektedir.

Cumhurbaşkanı Sunay, siyasal bunalıma açıklık getirmek amacı ile mecliste grubu bulunan siyasi partiler ,MBG ve kontenjan grubu başkanları, ve bağımsızların temsilcileri ile görüştü. Görüşmede 12 Mart muhtırasının amaçları üzerinde durulmuş , Cumhurbaşkanının partiler üstü olmasına işaret edilerek , Cumhurbaşkanı seçiminin anayasa kuralları içinde seçilmesi ifade edilmiştir (116). Silahlı Kuvvetler Komutanlarının öne sürdükleri tek nokta bu göreve gelecek kişinin 27 Mayıs ve 12 Mart gerçekleri ile çatışmayacak nitelikler taşıması olmuştur.Bu nitelikleri toplamış bir kişinin ise parlamento içinde veya parlamento dışında Cumhurbaşkanlığı görevine seçilmesinin komutanlar açısından bir sorun olmadığı ifade edilmiştir.

Komutanlar çağrısına “ kendine özgü nedenlerle “ olumlu cevap vermekten kaçınan AP genel başkanı Demirel 'in “katı ve uzlaşmaz “ tutumu komutanların kaygılarını çoğaltmıştır.Bu defa 12 mart muhtırasının sorumluluğunu taşıyanlar , Cumhurbaşkanlığına seçilecek kişiliği ve seçiliş biçimini düşünmek zorunda kalmışlardır.Ardından Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler'in adaylığı söz konusu olmuştur.

Yeni sorun Orgeneral Gürler'in Cumhurbaşkanı tarafından kontenjan senatörlüğüne getirilmesi halinde 13 mart günü Cumhurbaşkanı seçilip seçilemeyeceği idi .Cumhurbaşkanı Sunay olumsuz sonuçta hem kendisinin ,hem Gürler'in ,hemde Silahlı Kuvvetlerin “güç

(114) Tercüman, 24.3.1973

(115) Cumhuriyet, 24.2.1973

(116) Cumhuriyet, 2.3.1973

durunda “ kalacaklarını liderlere bildirmiştir..Cumhurbaşkanı kendisinde yedi yıl önce aynı biçimde göreve getirilmiş olmasına rağmen o tarihte bütün partilerin kendi üzerinde anlaşmalarını ve bu anlaşmayı da bir protokol ile düzenlediklerini liderlere hatırlatmıştır.

Böylece Org.Gürler’in adı 12 Mart Muhtırasını sorumluluğunu taşıyan silahlı kuvvetlerin eğilimi olarak söylenmekle birlikte sorununun çözümü yine AP’nin tutumuna bağlı olmaktadır .

Anayasa Cumhurbaşkanlığı görevine seçilecek bir kişinin Cumhurbaşkanı seçimi anında senato yada meclis üyesi olmasını öngörüyordu .Bu nedenle Cumhurbaşkanı kontenjan senatorlarından Mehmet İzmen istifa etmiş,yerine Faruk Gürler ,Cumhurbaşkanı tarafından atanmıştır.

AP dikte ettirilen ,asker kökenli Cumhurbaşkanı adayına karşıydı. Demirel ”TBMM’nin baskıya maruz kalması, hali, esasen rejimin göçmesi demektir.” diyordu. AP bir adım daha atıyor,demokratik usulleri korumakta partilerin işbirliği yapmaları gereği üzerinde duruyordu..AP kendi tutumuna muhalefetten özellikle CHP’den destek arıyordu (117). Demokratik parlementer düzen uğruna Ecevit’te gerekli siyasal desteği veriyordu.

AP ,Cumhurbaşkanı adayını açıklamamakta ama tutumundanda vazgeçmemektedir. Demirel “Türkiye Cumhuriyetinin başı yani Cumhurbaşkanı hangi yolla seçilirse seçilsin yani hangi parti oy verirse versin T.C. Cumhurbaşkanı olacaktı. Binaenaleyh Cumhurbaşkanı AP seçecek değildi. TBMM seçecekti. Gayet tabii ki AP’li üyeler günü gelince görevlerini parlamentonun diğer üyeleri gibi ifa edeceklerdir.Bir parlementer olarak bağlı buldukları partilerin bağlı buldukları prensipler dairesinde görevlerini ifa edeceklerdir” (118) diyordu.

Bu ortamda Ankara bölgesi Sıkıyönetim Komutanlığı bildiri yayınladı:“T.C. Anayasasının serbestçe yapılmasını emrettiği cumhurbaşkanlığı seçimini selamle sonuçlanmasına mani olacak ve Silahlı Kuvvetleri rencide edecek meclisin iradesini baskı altında tutacak beyan, davranış, yazı, haber, emsali hareketler yasak edilmiştir.”

13 Mart Cumhurbaşkanlığı seçimine gidildi. Üç aday seçime katıldı. Tekin Arıburun (AP C.S. Başkanı) Faruk Gürler (Kontenjan senatorü) Feruh Bozbeyli (DP Başkanı) İlk üç turda oyların dağılımı şu şekildedir :

	Birinci Tur	İkinci Tur	Üçüncü Tur
Tekin Arıburun	292	284	276
Faruk Gürler	175	176	200
Feruh Bozbeyli	43	47	45

(117) Cumhuriyet ,6.3.1973

(118) Cumhuriyet ,8.3.1973

Seçimde Faruk Gürler'i CHP'nin oy kullanmama kararına karşı çıkan Kırıkoğlu ve arkadaşları Bölükbaşı, Milli birlikçiler, Kontenjan senatörleri ve Güven Partisi desteklemiştir. Tekin Arıburun AP'li oyların bir kısmını toplamış ancak AP'nin tam desteğini alamamıştır. Feruh Bozbeyli ise DP'nin oylarını almıştır. Tağmaç'ın seçilmemesi durumunda askeri müdahaleye yönelik spekülasyonlar söz konusu idi. Fakat bu pek mümkün değildi. 12 Mart'ta yönetimi devr almayan komutanların müdahale etmesi mümkün değildi (119).

Başbakan Melen'in TBMM başkanı Sabit Osman Avcı'ya "Aruburun'un oyları artıyor bir kazaya kurban gidilmemesi için olanağı varsa bir gün sonraya erteleyelim (120) önerisi kabul görüyor, ertesi gün devam edilmesi gereken oylama 16 Mart'a erteleniyordu. Ne yazık ki çoğunluk bir türlü sağlanamıyordu. Seçim kilitlenmişti. 21 Mart'ta Arıburun ve Gürler adaylıktan çekildi (121).

AP'si GİK toplandı. AP'nin Cumhurbaşkanlığı sorununa yönelik çözüm önerisi Cumhurbaşkanlığı seçiminin en çok iki yıl ertelenmesi için anayasa değişikliğine gidilmesi oldu. Genelkurmay başkanı Orgeneral Sancar'da Sunay'ın görev süresinin uzatılmasını istiyordu. Cumhurbaşkanlığının süresini 2 yıl uzatılmasına tepki olarak Başbakan Ferit Melen istifa ediyor ancak Sunay istifasını kabul etmiyordu.

CHP ise cumhurbaşkanlığı seçiminin Ekim'de yapılacak genel seçim sonrasına ertelenmesini mantıklı buluyordu. Ecevit "CHP grubu cumhurbaşkanlığı seçimini yeterince demokratik ortamda yapılamayacağını görünce oy kullanmama kararı aldı. Sanırım bu kaygımızın haklı olduğu görüldü." diyordu.

Sunay'ın görev süresinin uzatılması AP ve CHP oyları ile mümkündü. Ancak MM ve senatodan bu değişiklik geçmedi. Bu defa üçüncü bir aday bulunmalı idi. CHP anayasa mahkemesi başkanı Muhiddin Taylan'ı ileri sürdü. AP ile yapılan görüşmeler sonucunda Taylan isminde birleşildi. Feyzioğlu'da Taylan ismini destekliyordu. İşte bu anda kim tarafından getirildiği belli olmayan bir liste AP'ye verildi. Bu listeye göre Ordu, Cumhurbaşkanlığına Naim Talu, Sabahattin Özbek, Faruk Gürler ve Fahri Korutürk isimlerini ileri sürüyordu. Başbakan Ferit Melen ise ordunun Nihat Erim, İsmet İnönü isimlerini aday görmek istediğini Ecevit'e söylüyordu. İki lidere verilen isimler birbirini tutmuyordu.

Bu arada DP tarafından hazırlanan dosya ortalığı karıştırmaya yetti. Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idam cezaları CHP'nin isteği ile görüşülürken Anayasa Mahkemesi başkanı Taylan, usul yönünden meclisin onay kararını eleştirmiş bu yönde bir de karşı yazı yazmıştı.

(119) Yankı sayı :109,22 Nisan 1973

(120) Cüneyt Arcayürek, *Çankaya'ya giden yol*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1985, s:473

(121) Cumhuriyet , 1.10.1973

DP'nin amacı AP nin içini karıştırarak Taylan'a yönelinecek oyları parçalayıp seçimi baltalamaktı (122).

28.3.1973 de Demirel,Ecevit,Feyzioğlu Çankaya çıktı.Taylan'ın senatoya atanması istendi. Ancak Cumhurbaşkanı "İki gün sonra ayrılacağım bir makamdan iki gün sonrası için önemli bir karar vererek gitmem doğru olmaz" dedi. Taylan senatoya atanmıyordu.

Cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili olarak AP ve CHP çalışmaları sürdü. Ayrıca AP genel başkanı Süleyman Demirel Başbakan Melen Genelkurmay başkan vekili Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Eşref Akıncı Genelkurmay ikinci başkanı Turgut Sunalp ile görüştü (123). Akıncı ordu içindeki huzursuzluktan söz ederek,Gürler'in seçilmesini önerdi. Demirel'in cevabı şöyledir; "Parlamento halk tarafından seçilmiş bir heyettir. Halkın temsilcisidir. Ordu zorlamasıyla aradaki mesafe açılır. Milletın ordusu milletın parlamentosu üzerine varmış olur. Ama varmamalıdır. Çünkü ordunun başkomutanlığı parlamentonun manevi kişiliğinde saklıdır. Böyle yüce kuruma ordunun müdahalesi,yada onu zorlaması elbet olumlu sonuçlar getirmeyecektir"(124).

Cumhurbaşkanının görev süresinin dolması sebebiyle 30 Mart'tan itibaren Cumhurbaşkanı seçilinceye kadar Tekin Arıburnu tarafından Cumhurbaşkanlığı vekaletle yönetilecekti.CHP Genel başkanı Ecevit,"Bugünden başlayarak Cumhurbaşkanlığı vekaletle yönetiliyor.Cumhurbaşkanı seçilmeden geçecek her günümüz ulusumuz için kuşkuyla devletimiz ve demokrasimiz için tehlikelerle dolu olacaktır."diyordu. CGP genel başkanı Feyzioğlu ise cumhurbaşkanlığının uzun süre vekaleten yürütülmesinin olanaksızlığını belirtiyordu.

Anayasanın "cumhurbaşkanlığına vekillik etme"bölümünü kapsayan 100. maddesinde görevden ayrılması hallerinde görevine dönmesine kadar ölüm çekilme ya da başka nedenle cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halinde de yenisi seçilinceye kadar, Cumhurbaşkanlığına C.S. başkanı Cumhurbaşkanına vekalet eder,denilmekte ve vekillik durumunu hangi hallerde olabileceğini saptadıktan sonra 101. madde de şu hükmü getirmektedir."Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasına 15 gün kalınca veya Cumhurbaşkanlığı boşalınca TBMM yeni Cumhurbaşkanı seçer; TBMM toplanık değilse toplantıya çağrılır" (125).Anayasa Hukukçuları "hemen sözcüğünün uzun süre vekalet etme durumunu ortadan kaldırdığını dolayısıyla C.S. başkanı 101. maddeye aykırı olarak görevini yapmakta olduğunu belirtiyorlardı .

(122) Arcayürek ,a.g.e. s:500

(123) Cumhuriyet ,29.3.1973

(124) Arcayürek,a.g.e.,s:505

(125) T.C.Anayasa,İnkilap ve Aka Yayınevi,İstanbul,1979,s:74

CHP'nin aday önermesinden sonra çekilmesi DP'nin kendi adayının seçilemeyeceğini bile bile ısrarla oy vermesi AP ve CGP'ye dikkatleri toplamıştır. AP'si cumhurbaşkanlığı seçimine yönelik iki seçenek ileri sürdü. Cumhurbaşkanlığı seçiminin genel seçimler erkene alınmadan alınsa bile hızla sonuçlandırılması; cumhurbaşkanlığı seçiminin genel seçimler öne alındıktan sonraya yani yeni kurulacak meclise bırakılması.

AP'nin bu yaklaşımına Manisa bağımsız milletvekili Muammer Erten İstanbul bağımsız milletvekili Mehmet Ali Aybar bu durumun anayasaya aykırı bulunduğunu gerekçesi ile karşı çıktılar. İçel bağımsız milletvekili Celal Kargılı ise birleşik genel toplantı kurulunun bu süre içinde aralıksız çalışması ve görevini yerine getirmesini bir anayasa kuralıyken bu toplantılar başkanlıkça rasgele ertelendiğini belirtti..Bu buhranın yaratılmasında iki büyük parti ile meclis başkanı ve eski Cumhurbaşkanının başlıca sorumluları olduğu ifade edilmiştir (126).

AP senato grup başkanı Ahmet Nusret Tuna ile MM gurup başkanı Orhan Dengiz, TBMM'de CHP, CGP,ve DP grubları ile görüştü. Bu görüşmelerde şu alternatifleri ileri sürmüşlerdi :

- 1.Politikacılar arasındaki ayrılıkların bir kenara iterek ordunu adayı Gürler'i engelledikten sonra kendilerinin Cumhurbaşkanı adayı saptamaları
2. Cumhurbaşkanı seçiminin yapılabilir bir hale getirilmesini temin gayesiyle her türlü güçlükleri birlikte karşılamak kaydıyla genel seçimlerin öne alınması
3. Anayasada derhal lüzumlu değişikliğe gidilerek, Cumhurbaşkanın halk tarafından doğrudan doğruya seçilmesinin mümkün hale gelmesi

AP başkanlık divanının bu önerileri GİK'dede onaylanması ve bir bildiri yayımlayarak "her türlü tereddüt ve tahriklerin meydana getirdiği bir ortamda TBMM' nin her türlü iradesi ile cumhurbaşkanlığı seçimlerinin olumlu bir sonuca ulaştırılması konusunda AP'nin bundan sonra gösterdiği gayretlere devam edeceğini" açıklamıştır.

Ancak AP' ye yönelik suçlamalar her geçen gün artıyordu.AP' nin kendi partisinden bir başkan istediği, tek başına Cumhurbaşkanı seçemeyeceğini bile bile seçimi engellediği, zamanı, AP genel başkanının en yakın müttefiki olarak kullanmayı hep iyi bildiği ileri sürdüğü yaklaşımların gerçekte uygulanabilir olmadığını kendisinde bildiği, siyasi oyun gereği böyle davranıldığı gibi. 12 Mart'tan buyana yaptığı aşamalarla Demirel'in güç haline geldiği belirtiliyordu .

Bu sırada ordunun siyasal partilere 6.4.1973 tarihine kadar süre tanındığı söylendi.

AP ,CHP ve CGP'nin iki gün süren yoğun temasları sonucunda ortaklaşa hazırladıkları bir önergeyle kontenjan senatörü Fahri Korutürk TBMM meclisi tarafından 6.4.1973 günü Cumhurbaşkanı seçildi. 15'nci tur oylamaya 557 üye katılmış Fahri Korutürk 365, Ferruh Bozbeyle 51 oy , Faruk Gürler 57 oy, Tekin Arıburun' 17, tabii üye İsmet İnönü'ye 3 , Sabit Osman Avcı'ya 2 ,Ali Naili Erdem'e 1, Rıfat Özçine' ye de bir oy çıkmıştır (127).

Ordunun kendi genelkurmay başkanını dayatmak istemesi ile AP ile askerler arasında başlayan sürtüşme, AP'nin cesaretini kırmadı (128). Fahri Korutürk'ün Cumhurbaşkanı seçilmesi sürtüşmenin yerini uzlaşmanın alması demektir(129). Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine Melen hükümeti istifa etti.

P. NAIM TALU HÜKÜMETİ

Cumhurbaşkanı Korutürk "partiler arası" hükümet istedi. Mademki parlamenter düzeninin kurulması içinde sorunlara yaklaşmak gerekiyor parlamentoda en ağır basan partinin en etkili güç sayılması doğaldır. Bundan sonra politika ortamında AP inisiyatif sahibiydi. AP adayı Naim Talu idi. CHP aday seçiminde , en demokratik çözüm yolu olarak AP genel başkanı başkanlığında bir AP hükümetine gidilmesini önerdi. Yine hükümete üye verebilmek veya destekleyebilmek için seçimlerden önce sıkıyönetimin kaldırılmasını ve anarşik eylem suçları hariç bütün fikir suçlarını kapsayan bir genel af çıkarılmasını şart koştu. Bunun üzerine AP ve CGP başkanları Talu' nun başbakan adayı olarak Cumhurbaşkanıya intikal ettirilmesi konusunda anlaşılarda (130).

AP'nin tek başına hükümet kurmak istemeyişi hakkında çeşitli nedenler ileri sürülebilir. Ama en önemli neden AP'nin olağanüstü ortam açısından tek başına hükümet sorunluluğunu üstlenmek istememesidir. İki yıldır iktidarda bulunmadığı halde olaylar zaten daha çok AP politikasına uygun gelişmiştir.Seçimlere yıpranmamış bir hava içinde girmek istemesi AP'nin haklı bir tutumudur. AP genel seçimleri sıkıyönetim altında gidebileceğininide açıkca belirtmiştir (131).

Cumhurbaşkanı hükümeti kurma görevini Talu'ya verdi. Demirel Talu hükümetinin kurulmasına ilişkin "Partiler demokrasisi yeniden ve tümüyle işlemeye başlamıştır." dedi.

(127) Hürriyet ,7.4.1973

(128) Avner Levi "The Justice Party 1961-1980," *Political Parties and Democracy in Turkey*, London,New York,1991,s:146

(129) Gevgili a.g.e.s:628

(130) Son Havadis 11.4.1973

(131) Cumhuriyet ,14.4.1973

Koalisyon için AP genel başkanı Demirel, CGP genel başkanı Feyzioğlu AP'den Nizamettin Erkmen, Orhan Dengiz, Ali Naili Erdem ve Önal Sakar ile CGP den Kemal Satır, Emin Paksüt, Nebil Oktay hükümetin kurulması çalışmalarını yürüttü (132).

Talu hükümetinde şu isimler yer alıyordu (133). Naim Talu (başbakan) Nizamettin Erkmen (devlet bakanı başbakan yardımcısı), Kemal Satır (devlet bakanı başbakan yardımcısı), İsmail Hakkı Tekinel (devlet bakanı), İlhami Öztrak (TBMM dışından), Hayri Mumcuoğlu (adalet bakanı), İlhami Sancar (MSB), Mukadder Öztekin (içişleri bakanı), Ü.Haluk Bayülken (dışişleri bakanı TBMM dışından), Sadık Tekinel Mühtüoğlu(maliye bakanı),Orhan Dengiz (MEB), Nurettin Ok (bayındırlık bakanı), Ahmet Türkel (ticaret bakanı), Vefa Tanır (sağlık ve sosyal yardım bakanı), Fetih Çelikbaş (gümrük ve tekel bakanı), Ahmet Nusret Turan (tarım bakanı), Sabahattin Özbek(ulaştırma), Ali Naili Erdem (çalışma bakanı), Nuri Bayar (sanayi ve teknoloji bakanı), Kemal Demir (enerji ve tabii kaynaklar bakanı), Ahmet İhsan Kırımlı (turizm ve tanıtma bakanı), Mehmet Nedim Oktay (imar ve iskân bakanı), Orhan Küçümoğlu (köy işleri bakanı), İsa Bingöl (orman bakanı), Celalettin Çoşkun (gençlik ve spor bakanı), Kadroda 13 AP' li 4 GP' li 5 bağımsız 2 parlamento dışı üye bulunuyordu.

Talu hükümeti ,AP ve CGP koalisyonu ve bir seçim hükümetidir. Bu nedenle hükümet programında uzun vadeli hedef ve tedbirlere yer verilmesi beklenemezdi. Ancak yinede programda her türlü aşırı sol ve sağ akımları, yıkıcı bölücü faaliyetleri yok etmek, kominizme karşı cesur ve inatlı mücadele vermek, ekonomik, sosyal kültürel kalkınmayı sağlamak, gerekli tedbirleri alarak işsizliği asayiş ve huzurun devamını sağlayacak diğer mevzuatın düzenlenmesine de çalışılacaktı. Diğer hükümetlerce başlatılmış bulunan reform çalışmaları sonuçlandırmak temel sorunları arasında idi. Seçim ve partiler kanununu genel şikayet konusu olan aksaklıkları gidererek demokratik rejimin kesintisiz işlemesi ve genel seçimlerin anayasada öngörüldüğü gibi 14 Ekim 1973'de yapılması sağlanacaktı (134).

Hükümet kendisini diğer hükümetlerden ayrı bir karakter taşıdığını bu özelliğini hizmet anlayışı farkından değil, kuruluş ve tarzından ve siyasi sorumluluğa iki partinin iştiraklerinden geldiğini belirtiyordu. CHP ise hükümetin gerçek anlamı ile demokratik bir koalisyon olmadığını Türkiye gerçekleri ve geniş halk kitlelerinin özlem ve istekleriyle bağdaşmayacak ölçüde sağa kayıp, geriye dönük, eskiye bağlı, takma başlı, dıştan güdümlü ve bencil amaçlı bir ortaklık hükümeti olduğunu belirtiyordu. CHP muhalefetini "Naim Talu, sermayenin aşırı kar sağlama için fiyat artışlarının öncüsüdür" "CHP muhalefet ödevini de-

(132) Milliyet ,14.4.1973

(133) TBMMTD. dönem :3, cilt :36, ss:642-643

(134) Dağlı -Belma Öztürk, a.g.e., ss:255-256

mokratik rejimin esenliğe çıkması için sorumluluk duygusu ile yapacaktır.”Hükümete katılan partiler Talu’nun icratından sorumlu olacak” şeklinde belirledi.

1973 ilkbaharı sonrasında parlamento doğal yaşama sürecinin sonuna yaklaşırken AP lideri Demirel en az beş reform yasasını dönem sona ermeden çıkarılmasını öneriyordu. Başbakan Talu’da “parlamento kendisine düşen vazifeyi yapacak ve kanunlar en kısa sürede çıkartılacak” diyordu. Demirel toprak reformu başta olmak üzere üniversite temel eğitim reformu yasası ile devlet güvenlik mahkemeleri ve seçim yasalarını bir an önce yasama organlarından çıkarılmasını savunurken şöyle konuşmaktadır “muhalafet partileri geliniz kanunları destekleyiniz, demiyoruz tenkidinizi yapınız, menfi oy veriniz, görevlerinizi yapınız diyoruz” (135).Demirel’in çabası 12 Martta başlayan dönemin tartışmalı iddialarını reformlarını gerçekleştirerek bu döneme perde çekmekti. Ancak yapılan reformların istenilen amacı gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği tartışmalıydı.

Olağanüstü dönemden olağan bir döneme geçiş koşulları söz konusu idi. Başbakan Talu sıkıyönetimsiz idareden söz ederek” Sıkıyönetim olağanüstü şartların getirdiği idaredir. Asıl olan şey bu idareye ihtiyaç duyulmadan sulh ve sükun içinde yaşamaktır.”diyordu. Demirel’de “ümit ederimki bir süre sonra tamamiyle zail olsun” diyordu. CGP’de sıkıyönetimi bir kaç ilde sürse bile bu seçimi ertelenmeyeceğini belirtiyordu.

Ancak diğer tarafta 12 Mart’ın başlattığı yargılamalar sürüyor bunlara yenileri ekleniyordu. Hatta 12 Mart’ın planlamacısı olarak tanınan Celil Gürkan’ın göz altına alındığı görülür (136). 27 Mayıs’ın genç kurmay subayı Numan Esin’de uygulamalardan payını alır. Sanıklar asılsız iddialarla tutuklandığı gibi işkencede görüyordu (137).Ecevit’in dokunulmazlığının kaldırılması istenir. “Hesap veremeyeceğim’ davranışım yoktur. “diyen Ecevit Meclis Başkanlığına başvurarak mahkemeye çıkarılmasını istemiştir (138).TİP yöneticileri Boran,Aren ve arkadaşlarına verilen cezalar bu dönemde kesinleşti.

O sırada meclis “reform tasarısı “adı verilen tasarıları şekillendiriyordu. 20 Haziran 1973 de Üniversiteliler Kanunu kabul edildi. Kanun “Ülkenin akademik topluluğun, gelecekte öğrenci huzursuzluğunun patlak vermesini önleyecek şekilde yeniden yapılandırmak için tasarlandı. Başbakanın başkanlığında yeni “Üniversite Denetleme Konseyi” kuruldu. Bütün üniversiteliler faaliyetleri açısından buraya karşı sorumlu idi. Üniversiteler kendi mensupların karşı disiplin önlemleri almamaları halinde konsey devreye girecekti .Ayrıca gerek gördüğün-

(135) Son Havadis, 25.5.1973

(136) Milliyet, 2.6.1973

(137) Milliyet, 8.6.1973

(138) Milliyet, 21.6.1973

de bir üniversitenin yönetiminide devralabilecekti. Bu üniversite özerkliğinin sonuydu(139). Bu, beyin göçüne yol açabilirdi. Temmuz 1973'de DGM yasallaştırıldı. DGM ile ilgili olarak Demirel "son yıllarda memleketimizde suç ve suçluluk kavramlarının ortaya çıktığını ve dolayısıyla suçların takip ve muhakemelerinde yeni usuller aranması ve bulunmasının zorunlu hale geldiğini" işaret belirtip doğrudan doğruya devlet güvenliğini ilgilendiren suçların koğuşturma ve yargılanmasında gerek ceza müessiriyetini arttırmak için, süratli yargılamak için ve gerek hususiyet arz eden bu suçları ihtisaslaşmış mahkemelerde görülmesini mümkün kılmak için bu mahkemelerin gerekli bulunduğu açıktır" şeklinde açıklamada bulunmaktadır (140). Temel eğitim yasası ise ilk ve orta eğitim açısından bağlantı kuruyordu. İlk beş yıllık öğrenim döneminde temel bilgileri alan çocuklar yasaya göre sonraki üç yılda yeteneklerine göre bir yönlendirme dönemine gireceklerdi. Eleştiri noktası ise Türkiye'nin böyle bir yenileşmeye kuramsal ve yapısal hazırlığının olmayışı idi. Henüz okulsuz, öğretmensiz bölgeler vardı. Bu uygulama eğitimde fırsat eşitsizliği yaratabilirdi.

Talu hükümeti tarafından "toprak ve tarım reformlarını" yasası hazırlandı ve TBMM'ne sunuldu. Kanun 18 Temmuz 1973 tarihi ve 14599 sayılı Resmi Gazetede yürürlüğe girdi. Toprak milliyet dağılımını, tasarruf ve işletmelerle ilgili yapının verimlilik ve sosyal adalet ilkelerine göre düzenlenmesi amacıyla çıkarılmış; kamulaştırma, tapulaştırma, dağıtım ve toprak reformu kooperatifleri olmak üzere 17 bölüm ve 237 maddeden oluşmaktadır. 1757 sayılı toprak ve tarım reformu kanunu belli başlı iki amacı, kanunda şu şekilde belirtilmiştir:

a) Toprağın verimli bir şekilde işletilmesini sağlayarak tarımsal üretimi arttırmak, artan üretimin değerlendirilmesini sağlamak ve kalkınma için zorunlu olan sanayinin geliştirilmesine ortam sağlayacak

b) Tarım kesiminde toprak ve gelir dağılımındaki dengesizliği giderek istihdam imkanı yaratmak ve mülk emniyetini sağlamak.

Ekim 1973 seçimlerinden hemen sonra Urfa ili pilot bölge seçilerek kanunun uygulanmasına başlandı. Bu uygulama 1976'ya kadar sürdü (141).

(139) Cumhuriyet, 23.7.1973

(140) Cumhuriyet, 27.9.1973

(141) Sevgi Korkut, *Toprak Reformu ve Türkiye*, TBMM yayını, Ankara, 1984, s:59

IV. BÖLÜM

IV. ADALET PARTİSİ VE BİRİNCİ MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ

A. 1973 GENEL SEÇİMLERİ :

a)1973 Seçimleri öncesi Siyasal Ortam

1971 rejiminin görevden uzaklaştırdığı AP lideri Demirel iktidarı istiyordu :” AP’ye iktidarı verin Türkiye’yi iki misli yapalım."Bu istek ,1965’teki söylemin tekrarlanmasından ibaretti.Demirel,geleceğe güvenle bakıyordu.Bu güven ortamı içinde yüksek bürokratların,askerlerin AP’ye üye oldukları görülüyordu.Anayasa Mahkemesi eski başkanı Hakkı Ketenoglu,Yargıtay eski başkanı Ferruh Adalı AP’ye girenler arasındaydı. Kamuoyunda yaratılan izlenim bürokrasi ile AP’ nin 1973 seçimlerine elele gittikleridir. AP bürokrat ve asker sınıfın desteğini alarak tabanını genişletmeyi umuyordu.Zira AP tabanını oluşturan sağ oyların önemli bir kısmı DP ve CGP’ne kayıyordu.

Demirel’e karşı muhalefetin içinde aynı siyasal tabandan gelenlerin ayrı bir önemi vardı.Demirel’in karşısına bu defa 27 Mayıs’ın devirdiği Celal Bayar çıktı.Bayar oyların AP’ye değil,DP’ye verilmesini öneriyordu.80 yaşını aşan Bayar,DP’nin mitinglerine katılıyor, Demirel’e karşı mücadele veriyordu.DP’yi Demokrat Partinin "halefi" olarak tanımlıyordu. Seçim gezilerinde inatla Demokratik Partiden Demokrat Parti şeklinde söz ediyordu (1).

MP başkanlığına 10 Haziran 1973’de getirilen eski Genelkurmay başkanı Orgeneral Cemal Tural’la Demirel arasında ilginç bir tartışma bu süreçte yaşanıyordu.Tural,önce "Beni bazı kişiler izliyor" yakınmasında bulunur.Daha sonra "Fikir suçu diye bir suç tanımıyoruz." demektedir.Tural’ın bu yaklaşımı karşısında Demirel kesin bir ifade ile tavrını ortaya koyuyordu."Fikir suçu,cezasız kalamaz" (2).

Sıkıyönetimsiz seçim isteyen CHP ,üniversite,sıkıyönetim,Devlet Güvenlik Mahkemeleri,gösteri yürüyüşleri ve polis yasaları için Anayasa Mahkemesine başvurarak,bu yasaların demokratik olmadığına inandığı yeni hükümlerin iptalini istedi(3). Ortanın solu CHP,çoğulcu demokrasinin baskı,kısıtlama denetim öngören yasalarla işlemeyeceğini savunuyordu.

Uzun yasaklama döneminden sonra işçiler Bursa 'da ilk kez işverenleri protesto

(1) Cumhuriyet, 24.9.1973

(2) Milliyet, 21.7.1973

(3) Cumhuriyet, 25.7.1973

mitingi düzenledi. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı grev ve lokavt yasasının kaldırıldığını açıkladı. Böylece grev ve lokavtların yoğunlaştığı bir döneme başlıyordu. Türk İş Genel Sekreteri Halil Tunç "genel grev" isteklerini tekrarladı.

Bu arada Yüksek Askeri Şura çalışmalarına başladı. Genelkurmay Başkanlığı'nda Orgeneral Semih Sancar vardı. Silahlı Kuvvetlerin hem iktidar üstündeki etkinliğinden, hem de radikal eğilimlerden uzaklaştırılmasının beklendiği dönemlerdi. AP lideri Demirel, tarafından istenmeyen 12 Mart'ın mimarı Muhsin Batur ve 1971 Rejiminin baskıcı, işkenceci İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Faik Türün başta olmak üzere otuz yedi general ve amiral emekliye sevk edildi.(4).

1971 rejimi sonrasında dinsel motiflere dayanan MNP ile sosyalist bir Türkiye'yi öngören TİP kapatılmıştı. 1973 seçimleri öncesinde bu iki parti açısından farklı durumlar söz konusudur. Dinsel gerekçelerle kapatılan MNP'nin lideri, yurdun 67 ilinde örgütlenerek ortaya çıkarılan Milli Selamet Partisi adlı bir başka kuruluşun bayrağı ile sağ kanatta yeni bir muhalefet potansiyeli oluşturmaktadır. Gözlenen, MSP'nin tıpkı 12 Mart'tan önce ortaya çıkan DP gibi AP'yi içten çatlatmaya dönük bir girişim olduğudur.

TİP yönetici kadrosu ise, aynı dönemde ağır hapis cezalarına çarptırılmış ve siyasal alandan tümüyle uzaklaştırılmıştır(5). TİP'in yokluğu ana muhalefet partisi CHP'yi AP karşısında iyice güçlendirmektedir.

b) AP'nin Seçim Beyannamesi

91 sayfadan ibaret olan AP seçim beyannamesinin giriş bölümünde ,AP'nin 1965-1969 döneminde yaptığı hizmetleri ile 1969'dan 12 Mart'a kadar sürdürdüğü çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. AP'nin 1969 seçimleri ile halktan aldığı iktidar emanetini hangi şartlar altında bıraktığını özetlemiştir. Beynamede "hür dünyanın hiç bir yerinde meşru siyasi iktidar olmak için veya iktidarda kalmak için parlamento dışındaki çevrelerin gücüne baş vurulmaz" denilmiştir.

AP'nin seçim beyannamesi giriş bölümünden başka "siyasal bölüm", "ekonomik bölüm" ve "sosyal bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde sırasıyla şu konulara yer verilmektedir.

Siyasal bölüm, Anayasa değişiklikleri, siyasi ve genel af, kanun düzeni, milli savunma, dış politika. Ekonomik bölüm , ekonomik ve sosyal politika, maliye, vergi, bütçe poli-

(4) Cumhuriyet, 11.8.1973

(5) Milliyet, 13.10.1973

tikası,kredi ve banka politikası,sanayi politikası,tarım,orman,tabii kaynaklar, enerji, ulaştırma, haberleşme ve alt yapı hizmetleri,tapu kadaastro işleri,çevre sorunları ve turizm.Sosyal bölüm:Milli Eğitim,kültür,sanat,vakıflar hizmetleri,gençlik politikası,kamu personeli,devlet memurları kanunları ile ilgili sorunlar,sağlık,çalışma ve işçi,esnaf ve sanatkarlar ,aile ve ev kadını,yaşlılar ile sorunlar,köy ve köylü sorunları,Doğu ve Güneydoğu kalkınması,özel meseleler (6).

AP seçim beyannamesinde genel affın 11 Eylül 1973 gününe kadar işlenmiş olan suçları kapsayacağı nelirtilen bölümde şöyle denilmektedir:"Af kanununu istismar ederek,bir sonuca ulaşmak mümkün değildir.Bunun büyük zararları vardır.Af sosyal ve infaz hukukunu yakından ilgilendiren bir sorundur.Cezaların infazına devamda sosyal fayda bulunmadığı hallerde ve önemli zamanlarda af müessesesine başvurulur.Cumhuriyet'in 50.yılında bir genel af çıkarmak,ifade olunan gerekçeye uygun bulunduğu kadar Cumhuriyet'imiz geleneklerine de mutabık görölmektedir.Genel affı esas itibarıyla Cumhuriyet'in ve Partlementonun bir atıfeti olarak görüyoruz.Bu itibarla memleket gerçeklerine uygun,Cumhuriyet, ve Anayasamızı zedelemeyecek ve yüce milletimizin aflarına asla eğilimi bulunmayan suçluları kapsamına almayacak dengeli,makul,sosyal geleneklere cevap veren genel affa taraftarız ve bunu beyannamemizin ilan tarihi olan 11 Eylül 1973 günü esas alınmak suretiyle gerçekleştireceğiz" (7).

Siyasi hakların geri verilmesi konusunun ise,AP seçim beyannamesinde olduğu kapalı ifadelerle yer aldığı dikkati çekmekte ve "sorunun tümüyle ortadan kaldırılacağı" vaad edilmektedir.

AP Seçim Beyannamesinde ekonomik konularla ilgili bölümünde ölkedeki,"mali mevzuat","ekonomik bünyemizi kısıtlayan bir bürokratik yığın olarak nitelendirmekte ve Türk parasının kıymetini koruma kanunu dışında her türlü kararname ve tebliğlerin yürürlükten kaldırılarak bunlar yerine "özlü ve basit bir mevzuatın getirileceği bildirilmektedir.

Seçim beyannamesinde AP'nin vergi politikası üzerine şunlar anlatıldı:"Özellikle ücretliler ile diğer dar gelirlilerden alınan vergi nispetleri düşürülecek,esnaf ve sanatkarlar lehine götürü vergi muaflığı oranı yükseltilecektir.Sanayileşme politikamıza ters düşen Gelir Vergisi yerine tedricen Katma Değer vergisi sistemine geçilecek,ilk hamlede banka ve sigorta işlemleri vergileri üzerinde durulacaktır.Yatırım bankalarında mükerrer vergilendirmeye son

(6) Adalet Partisi,1973 Seçim Beyannamesi,ss:1-15

(7) a.g.s.b, s:20

verilecektir.Yatırım ve işletme sermayesi olarak kullanılan krediler için özel vergi hükümleri konulacaktır.Ayrıca vergi mahkemeleri kurulacaktır.İhracaatta vergi iadesi mekanizmasını takviye için ihracaat sigortası mevzuatı çıkarılacaktır.Optimal büyüklükte müesseselerin ancak kurumlar eliyle kurulması gereği nazara alınarak,sermaye piyasası süratle uygulamaya konulacaktır"(8).

Devletin istediği nitelikte mal almasına,iş yapmasına engel olduğu belirtilen Artırma eksiltme ve ihale kanununun da değiştirileceği ifade edilen AP seçim beyannamesinde, para,kredi ve banka politikası hakkında ise şu görüşlere yer verilmiştir:"İç ticaret gibi dağıtım faaliyetlerinin kredi çekmemesi ne dikkat edilecektir.Her halükarda kredilerin üretim ve yatırımlarda yatırımcı olarak kullanılmasına ve vergi spekülasyonlarına alet olmamasına bilhassa itina edilecektir.Özellikle Yatırım Bankacılığının özel kesimde ilgi görmesine yardımcı olunacaktır (9).

AP seçim beyannamesinde,ekonomik konuları kapsıyan bölümde,dış ekonomik ilişkiler,dış ve iç ticaret ve kooperatifcilik politikasına ilişkin görüşlerde özetle şu şekildedir:"Türkiye ve AET'nin ortak ekonomik politikaları arasında yakınlaşma sağlanacaktır.Hür teşebbüs gücünün dış piyasalarda daha büyük ölçüde ihracaat yapabilmesi ve sınai mamüller ihracatımızın artırılarak,sanayicilerimizin daha büyük dış yatırımlara yöneltilebilmesi için:ihracat kredisi ve ihracaat sigortası sistemleri tesis edilecektir.Ancak bu sistemlerin tesisine kadar geçecek süre içinde ihracatçılarımızın para dengelerindeki çeşitli dalgalanmaların zararından kurtarılması için süratle özel bir fon ihdas edilmesi zorunluluğuna inanmaktayız.Tüketim mallarının standardizasyonu yapılacak ve çağımızın icaplarına uygun pazarlama organizasyonu kurulacaktır.Serbest liman ve serbest pazarlar kurulacaktır.Tarımsal teknolojinin yaygınlaştırılması,pazarlama ve üretimi ile gıda sanayinin geliştirilmesinde kooperatiflerden etkin bir araç olarak yararlanılacaktır.

AP seçim beyannamesinin sanayi politikasının esasını "Gelecekte bir AET ülkesi olacağız varsayımının" oluşturacağı belirtilmekte "Kurulmuş ve kurulacak sanayimiz,ithalata dönüklükten, ihracata dönüklüğe yöneltilecektir.Verimlilik ,rekabet gücü ve istihdam yaratma kabiliyeti,sanayimizin önemli kriteri olacaktır" denilmektedir.

Beyannamenin tarım politikası bölümünde ise hedefin "Türk köylüsünün iktisaden güçlendirilmesi ve rejimin temel direği haline getirilmesi" olduğu belirtilmiştir.Beyannamenin bu bölümünde,Toprak ve Tarım Reformu Kanununun,yurt gerçeklerinin gerektirdiği şekilde uygulanacağı kaydedilmekte ,orman konusunda, ilkokul öğrencilerinden başlayan," Yeşil

(8) a.g.s.b., s:32

(9) a.g.s.b., s:35

Türkiye Seferberliğine" girişileceği açıklanmaktadır(10)

Seçim beyannamesinin Milli Eğitim,kültür ve sanat ile vakıflar bölümünde "AP'nin eğitim parolası herkes için eğitimidir" denilerek eğitim politikasının esasları ile ilgili olarak şöyle denilmiştir.:"Milli Eğitimde genel amacımız Türk milletinin bütün fertlerini Atatürk inkılaplarına ve Türk Milliyetçiliğine bağlı,Türk milletinin milli ahlak,insani,manevi ve kültürel değerlerini benimseyen ,koruyan ve geliştiren ailesini,vatanını,Milliyetini seven ve daima yükseltmeye çalışan Türkiye Cumhuriyet'ine karşı görev ve sorumluluklarını bilen yurttaşlar haline getirmektir."

Beden,zihin,ahlak,ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde bir kişiliğe ve karaktere,hür ve bilimsel düşünce gücüne,geniş bir dünya görüşüne sahip,insan halklarına saygılı,kişisel teşebbüse ve toplumsal sorumluluğa değer veren yapıcı ve yaratıcı ve verimli kişiler yetiştirmektir."Din eğitimi kişilerin isteği ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlı olarak verilmesi söz konusudur(11).

Yeni üniversiteler,fakülteler,akademiler ve yüksek okullar açılacaktır.AP herkesin eğitimden yararlanabilmesi için eğitimde fırsat ve imkan eşitliğinin sağlanması gereği üzerinde durulmuştur.

AP'nin kültür ve sanat politikası ise özetle şöyledir:"Türk kültürünü geliştirmek,milletimizin geliştirici vasfını kökleştirmek onun milletlerarası alanda tanıtılması milli kültür değerlerinin yurt dışında canlı bir şekilde yaşatılması hedefimizdir"Ayrıca AP, kütüphanelerin sayısının artırılması,halkın kütüphanelerden daha fazla yararlanmasını amaçlıyordu.

Aşırı cereyanlarla fikri sahada mücadele edebilmek için Cumhuriyeti tanıtan,kominizm ve faşizmin içyüzünü açıklayan bir dizi yayın yapılacaktır.Bu yayının amacı hür ,açık toplumun aşırılıklara karşı direncini artırmak olarak saptanmıştır.Ayrıca Türk kültür hazinelerini ve klasik eserlerini tanıtmak üzere yayımlanan 1001 Temel esere devam edilecekti.

Çalışma ve işçi sorunları ile esnaf ve sanatkarlarla ilgili olarak:Köylüleri de kapsayacak şekilde yeni bir sosyal güvenlik politikası izleneceği,Tarım İş Kanunu çıkarılacağı SSK fonlarının kullanılmasının yeniden düzenlenmesi beynamede belirtilmiştir.Yurt dışına giden işçilerin,gerek gidişlerinde ,gerek yurt dışında iken çektikleri sıkıntıların giderilmesine yönelik tedbirlerin alınacağı da ifade edilmiştir.

Beynamede küçük esnaf ve sanatkarlarla ilgili bölümde de AP'nin "küçük sanayi

(10) a.g.s.b., s:41

(11) a.g.s.b.. s:57

geliştirme merkezi" kurulacağı kaydedilmiştir.Bu bölümde tesis ve donatım kredileri yanında işletme kredilerinin de günün şartlarına göre yeniden düzenleneceği belirtilerek,"Nimetlerini esnaf ve sanatkarlara götüremeyen bir kalkınmanın başarıya ulaşacağını sanmıyoruz" denilmiştir.

Ayrıca seçim beyannamesinde partiler üstü hükümetler zamanında hayat pahalılığının arttığı ileri sürülmekte ,AP iktidarı döneminde ise fiyat istikrarının sağlanmış olduğu iddia edilmektedir.

Beyannamede AP'nin altı yıllık iktidarı döneminde genel fiyat seviyesinin yüzde 30 civarında arttığı belirtilirken,12 Mart sonrası kurulan hükümetlerin beceriksiz, basiretsiz, ekonomik tutum ve yanlış kararları ile siyasi istikrarsızlık sonucu fiyatların iki yılda yüzde 40 arttığı ileri sürülmekte ve "Hayat pahalılığının artması köylü,işçi, ve memur ailelerinin,dar ve sabit gelirlilerin AP iktidarındaki 100 liraları 1972 yılında 60 liraya indirmiştir" denilmektedir.

"Bir kötü miras "olan hayat pahalılığını yenmede AP'nin kesin kararlı olduğu belirtilen beyannamede AP'nin hedefi üretimin artırılması,artan üretimin tüketiciye ucuz ve kolay ulaştırılması, fukaralığa son verilmesi,enflasyonist gidişi durdurulması,piyasada yokluğu duyulan tüketim mallarının ithal edilmesi,para,kredi,vergi,ücret ve fiyat politikasının ekonomisinin genel dengesi içinde düzeltilmesi, suretiyle pahalılığı kökünden yok etmektir.

Beyannamede,devlet personel reformunun bir "zam kanunu" olduğu gibi yanlış anlaşılmasından yakınılmakta,verilen tavizlerle reformun amacının kaybettiği ifade edilmekte,devlet memurları yasasının bütün gerekleriyle yeniden ele alınarak meydana gelen aksaklıkların düzeltileceği ve asgari geçim düzeyinin altındaki memur aylıklarının yükseltileceği vaad edilmektedir.

Çalışan kadınların yirmi yılda emekli olabilme olanaklarında araştırılacağına da belirtildiği beyannamede,yaşlıların da kademeli bir şekilde ve belli bir program altında muhtaç durumdan kurtarılacakları beyannamede yer almıştır.Gençlik,sağlık ve boş zamanları değerlendirilme konulu bölümde "özel milli gençlik planı" vaat edildi.

AP'nin sağlık politikası ise şöyle açıklanmaktadır:"Yataklı tedavi hizmetleri için yapılacak yatırımlarda hasta yatak sayısının az olduğu illerde öncelik tanınarak ,yatak sayısı arttırılacaktır.Halkın sağlığı üzerinde büyük etkisi bulunan gıda ve beslenme sorunu önemle ele alınacaktır."Ayrıca yurt içinde" imali mümkün yabancı ilaç ithalinin önleneceği ve yerli ilaç sanayinin geliştirilmesi amaçlanıyordu..Böylece halk sağlığı ve yurt ekonomisi yönünden ayrı önem taşıyan ilaç kontrolü daha geliştirilecektir.

Ayrıca AP Beyannamesinde spor ve boş zamanları değerlendirme konularına değinilirken de, "Herkes için spor" ilkesi gereğince her yaştaki yurttaşların spor yapma olanaklarının arttırılacağı, sporun geliştirilmesi için amatörlüğün teşvik edileceği belirtilmiştir.

AP'nin ulusun "eseri" olduğu belirtilen seçim beyannamesinde " milletimizin tercihinin istikrar olacağına inanıyoruz. Zira aydınlık istikrardadır" denilmektedir. Sonuç olarak "Yüce milletimizin hizmetine talibiz, bunalımların sebep olduğu kayıpları suratle gidermenin gayreti içerisinde , açılmış yaraların sarılmasını, tortuların ortadan kaldırılmasını, memleketimize yeniden bir güven havası vererek bu güven havası içinde vatandaşımızın eksiksiz ve suretle çalışmasını sağlamayı görev sayarız. Hürriyetçi Cumhuriyet'in kuvvet kaynağı 'Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir' ilkesinde buluruz. Bu ilkeyi her şart altında savunmayı en başta gelen bir görev biliriz" ifadesi ile sona erdirilmektedir.

c) AP'nin Seçim Kampanyası:

AP lideri Demirel, seçim gezilerinde AP seçim beyannamesinde yer alan görüşlere yer verdi. CHP'nin ısrarla üzerinde durduğu "Genel AP" konusuna karşı çıktı. Siyasi tutukluların af kapsamı dışında kalması gerektiğini savundu. 12 Mart döneminde kapatılan partilerin muvazaa yoluyla yeniden kurulması ve bu parti üyelerinin parlamentoda kalmalarını önleyici bir anayasa değişikliğinin gereği üzerinde duruldu. Zira kapatılan MNP'si yeniden örgütlenerek sağ oyları hedefliyordu. Bu AP'nin tabanının bölünmesi anlamına geleceği için böyle bir önleme gerek duyuyordu Demirel meydanlarda üzerinde sıkça durulan bir diğer konu ise 12 Mart oldu. Demirel "12 Mart AP'yi hedef almadı" diyordu.

Yurdun dört bir yanını dolaşan Demirel sık sık vatandaşları uyardı. AP'ye verilecek oyların en az yüzde 51 oranında olması gerekiyordu. "Yoksa hürriyetçi demokrasiyi yaşatamayız" diyordu. 13 Ekim tarihli konuşmasını "Devletin zor kullanma kuvvetlerine" ayırmış ve "Silahlı Kuvvetler millete aittir. Hangi parti iktidara gelirse gelsin, onun seçtiği alternatifler ne olursa olsun, silahlı kuvvetin o iktidara aynı derecede saygılı kalmasını iktiza eder" demiştir.

1973 seçimlerine AP, sekiz sloganla girdi. 'Halkın derdini, halktan olanlar anlar': "Demokrasinin bayrağı Adalet Partisidir." : "Dirlik, düzenlik, kalkınma" : "İşsizliğe, cahilliğe, çaresizliğe paydos": "Alın terine, göz nuruna, emeğe değer." : "Sıcak aş, dertsiz baş, mutlu yurttaş hedefimizdir." "Daha güçlü Adalet Partisi, daha büyük Türkiye demektir." : "Birlik kuvvettir, Adalet Partisinde birleşelim." Sloganların yanı sıra seçim

kampanyasında duvar afişleri, pankartlar, kitaplar, hediyelik eşyalar ve rozetler de dikkat çekici bir ortam oluşturulmasına katkıda bulundu.

d)1973 Genel Seçimleri Sonucu:

14 Ekim 1973 günü seçimler yapıldı. Yüksek Seçim Kurulu bildirisine göre siyasi partiler ve bağımsız adayların aldıkları geçerli oyların oranları şöyledir:(12).

Siyasi Partiler	Oy Yüzdesi	Milletvekili Sayısı
CHP	33.30	184
AP	29.82	149
MSP	11.89	49
DP	11.80	45
CGP	5.27	13
MHP	3.38	3
TBP	1.14	1
Bağımsızlar	2.82	6

1973 seçimleri sonuçları itibarıyla oldukça önemlidir. Bu seçimler siyasal yaşamda iki partinin egemenliğinin son bulduğuna işaret eden seçimler oldu. Ne AP ne de CHP, BMM'de mutlak çoğunluğu elde edebilecek oy çokluğu kadar oy toplayamadılar (13). Seçim sonuçları AP'nin büyük bir oy kaybı içerisinde olduğunu gösteriyordu. AP, 1969 seçimlerinde geçerli oyların yüzde 46.53'nü kazanmışken bu defa oy oranı büyük bir düşüş gösteriyor ve yüzde 29.82'de kalıyordu. CHP ise oy oranını yüzde 27.36'tan yüzde 33.30'a yükseltiyordu. AP tabanı kaymıştı. AP'nin oy oranında ve milletvekili sayısında gözlenen son derece önemli düşme, AP'nin yitirdiği oylarını büyük ölçüde DP ve bir bölümüyle de MSP'nin almış olmasıdır. AP'nin kendi içinden bölünmesi aynı zamanda tabanının yani seçmen kitlesinin de bölünmesine yol açmıştır (14).

Demirel seçim sonuçlarıyla ilgili olarak açıklamasında: "Evvvela durum tespit edelim. 1973 seçimlerine AP, yedi parti ile girmiştir. Bu resmidir. AP karşısında yer alanlar sadece siyasi partiler olmamıştır. Karşımızdaki birleşik cephe bir hayli geniştir. İz'an ve idrak dışı bir hücumla maruz kaldığımızı kimse inkar edemez..." "çok partili yaşama geçtiğimizden bu yana yapmayı başardığımız sekiz seçim hiçbir partiye tek başına hükümet kuracak kadar güç vermemiştir. Başka bir deyimle seçim, iktidar tayin etmemiştir. Hiç kimsenin kendisini

(12) 14 Ekim 1973 Milletvekili Seçimi Sonuçları, DİE yayını, No:703, Ankara, 1974

(13) Üstün Ergüder, "Türkiye'de Değişen Seçmen Davranışı Örtüntüleri" *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, s:335

(14) Milliyet, 25.10.1973

iktidar saymasına mahal yoktur"(15).

CS seçimlerinde ise AP,52 üyelikten 22'sini,CHP'si 25'ini,MSP 3'nü,CGP,1'ni kazanmıştır.AP senatoda 80 üyeye sahiptir ki bu seçilmiş üyelerin yarısından fazlasıdır. Demirel'e göre "Hiçbir parti iktidar olmamıştır.Az alan çok alan olmuştur,ama iktidar çizgisinden her parti bir hayli geride kalmıştır.Seçimin neticesi ve Cumhuriyet, Senatosu üyelerinin dağılışı nazarı itibara alındığında,Türkiye'de istikrarın nasıl sağlanacağı sualini cevaplamak oldukça güçtür.Bununla beraber,meşru zeminlerin ve meşru yolların açık tutulması bizi çaresizlikten kurtaracaktır.Zira meşruiyet içerisinde çare tükenmezdir."

Seçim sonuçlarının siyasi partilere tek başına iktidar olma olanağı vermemesi üzerine koalisyon hükümeti söz konusu olmaktadır.AP ilk gün muhalefette kalacağını açıklamıştı.Bu açıklama CHP ile kurulması muhtemel bir koalisyona katılmayı red etmek demektir.DP'de açıklamasında Demirel'in başkanlığında kurulacak bir hükümete girmeyeceğini,AP ile ittifakın söz konusu olmadığını bildirmişti. Demirel'e göre seçim sırasında AP karşısında fiili cephe teşkil etmiş bulunan CHP,MSP ve DP'nin işbirliğini sürdürmeleri halinde hükümet kurmaları mevcuttu.

Bu sırada MSP Genel başkanı Erbakan,AP'nin koalisyona katılmama kararından vazgeçmesini elden bir mektup göndererek istedi.Bu mektupta "Partimiz genel idare kurulu 20.10.1973 tarihli toplantısında seçimden sonra ortaya atılan hükümetin AP,MSP,DP ,CGP 'tarafından kurulması teklifini incelemiş,bu teklifi iyi niyetle karşılamış ve bu yolda yapılması gerekli çalışmaları yürütmek üzere partimiz Başkanlık Divanını yetkili kılmıştır.

AP,bu güne kadar her vesile ile partisinin iktidara gelmesinin CHP'nin iktidara gelmesinden yurdumuz için daha faydalı olacağı inancını izhar etmiştir.

Halihazır şartlar muvacesince hiçbir koalisyona katılmama kararı almakla AP,CHP'yi kendi kararı ile iktidara getirmektedir.

Bütün partilerin memleketimiz için çok büyük ehemmiyeti haiz bir karar almasının arifesinde bulunduğu şu günlerde partinizin de mezkur kararını yeniden gözden geçirmesinde fayda mülazaha ediyoruz"(16).

Mektup üzerine AP Başkanlık Divanı,Demirel başkanlığında toplanarak mektubun içeriğini görüştü.Toplantıdan alınan karar sonucunda AP Genel Başkanı karşılık olarak şu mektubu yazmıştır(17).

(15) Server Tanili,*Devlet ve Demokrasi*,Say Kitap Pazarlama,İstanbul,1987,s:97

(16) Cumhuriyet, 1.11.1973

(17) Cumhuriyet, 3.11.1973

"14 Ekim 1973 tarihinde yapılan genel seçimler sonucunda millet iradesi tecelli etmiş bulunmaktadır.

1973 seçimlerine katılan bütün partilerin AP'ni tek başına iktidara getirmemek için olağanüstü gayretler sarfettikleri açık bir gerçektir.Bu ortak çalışmanın sonucu olarak ,CHP en çok milletvekili çıkarabilmiş,buna rağmen tek başına hükümet kuracak sayıya ulaşamamıştır.Bununla beraber demokratik teamüller gereğince hükümet teşkilinde nazım ve koordinatör olan Cumhurbaşkanı,hükümeti kurma görevini CHP Genel başkanına tevdi etmiş bulunmaktadır.

Bu tasarının AP'nin takındığı tavırla uzaktan yakından hiçbir ilişkisi yoktur.

MM'de en çok milletvekiline sahip olması sebebiyle kendine hükümeti kurma görevi verilen CHP Genel başkanının partimize yaptığı müracaat olumlu karşılanmadığına ve yetkili kurullarımızın koalisyona katılma kararı vermediğine göre AP'nin CHP'yi iktidar yaptığı tarzındaki iddianın hiçbir manası olamaz.

CHP'nin tek başına hükümeti kurma gücü bulunmadığına göre,bu eksikliği tamamlayan partinin onu iktidara getireceği tabiidir.

Öte yandan hükümeti kurma görevi MSP'ye verilmediğine ve mektubunuzda adı geçen partiler namına her hangi bir teklifte bulunulması da bir anlam taşımadığı cihetle AP'ne vaki müracaatlarınızı değerlendirmekte müşkilat çekmemek mümkün değildir.

1973 seçimlerinin hiç bir partiyi iktidara getiremediği bir gerçektir.Buna rağmen milletimizin arzu etmediği iktidar iş başına gelirse,bunun sorumluluğu böyle bir iktidara vucüt verenlere ait olacaktır.

Bilgilerinizi rica ederim.

Saygılarımla."

Erbakan sözlü olarak AP'nin mektubuna cevaben "seçim neticelerinin sizin arzu etmediğiniz şekilde çıkmamasının sebebi,kanaatimizce geçen devrede partinizin tutum ve gidişatından yüce milletimizin memnun olmamasıdır" demiştir.

Hükümeti kurmakla görevlendirilen Ecevit,MSP görüşmelerinin olumsuzluğu üzerine hükümeti kuramayacağını Cumhurbaşkanıya ilettili.

DP 1969-1973 dönemindeki bunalım artıklarının yeni hükümeti etkilemesi lazım gelir.Vatandaşın karşısına yıpranmamış,piyasa ile yüz göz olmamış insanlardan kurulu bir hükümet ile çıkmak lazım gelir.Bu yepyeni bir kadro olmalıdır." açıklaması ile Demirel'siz bir koalisyondan yana olduğunu belirtti.

B. AP'İNİN HÜKÜMETİ KURMA ÇALIŞMALARI

Cumhurbaşkanı Ecevit'ten sonra hükümeti kurma görevini AP Genel başkanı Demirel'e verdi.AP'si GİK'i Demirel'e hükümeti kurmak için tam yetki verdi.Hükümeti kurabilmek için temaslarını başlatan Demirel ilk temasını CGP Genel Başkanı Feyzioğlu ile yaptı.Toplantıda CGP Genel Başkan yardımcısı Emin Paksüt ve Ferit Melen hazır bulundu.CGP,hükümetin kurulabilmesi veya kurulamamasını tayin edecek durumda olmadıklarını, şayet hükümet kurulabilecek bir durum hasıl olursa,bu teklifi yeniden mülazaha edebileceklerini,hükümete katılma veya muhalefette kalma üzerinde o zaman karar verebileceklerini ifade ettiler.AP,MSP görüşmeleri sonucunda MSP,AP başkanlığında sağ koalisyonda yer alabileceğini belirtti.

CHP dışında bir sağ koalisyona için parlamento aritmetiği açısından sağdaki bütün partilerin yanyana gelmesi zorunlu olduğundan AP, DP görüşmesinin önemi büyüktü. Demirel'in koalisyona teklifi,Bozbeyli tarafından red edildi.Böylece sağ koalisyona şansını kaybetti.Demirel,MSP'nin ortaya atmış olduğu AP+CHP+MSP üçlü koalisyona önerisi ile CHP'ye gitmiş,ancak Ecevit MSP'nin önerisini demokratik,parlamentar usullerin dışında bir öneri olarak nitelendirmiştir.Bu durum karşısında AP'nin azınlık hükümeti kurma şansında kalmıyordu.Hükümeti kurma olanağını yitiren Demirel,görevi Cumhurbaşkanına iade etti (18).

İkinci kez Cumhurbaşkanı tarafından çağrılan CHP ve AP liderleri hükümeti kurmakla görevlendirildiler.CHP parti meclisi CHP, AP koalisyona oyu birliği ile red etti. CHP, AP koalisyona neden kurulamayacağını Ecevit şu şekilde açıklamıştır:"AP,Türk toplumunun bugünkü aşamada red ettiği,CHP ise Türk toplumunun umut bağladığı bir siyasi kuruluştur.Böyle bir koalisyona topluma umut vermez.Biz toplumu ileriye,AP ise geriye çekmeye çalışıyor.Biz idare-i maslahatçı bir hükümet kuramayız."

AP'de hükümet sorununa yönelik çözüm arayışına girmiş 20-21 Kasım 1973'de GİK'i toplamış hükümet sorununu çözmenin imkan dahilinde bulunmadığını saptamış ve bu konuda durum AP lideri Demirel tarafından bir mektupla Cumhurbaşkanına iletilmiştir.

Demirel mektubunda, hükümet kurulması konusunda bugüne kadar yapılan çalışmaların özetini kaydetmişti." Bu durumda seçim neticelerine göre, hükümet kurabilme işinin bir bunalım haline düştüğü açık bir gerçektir. Bu bunalımı kendi şartları içinde ve bu şartlara uygun davranışlarla çözebilir. Bu durum bir kenara itilerek hükümet kurma meselesi, partilerin kendi heveslerine uygun bir istikamete yöneltmek istenirse,hele bu temayül oyların

ancak üçte birini almış ve hükümet kurma meselesinde hiçbir ortak bulamamış CHP tarafından gelirse aranan çareye kavuşmanın gecikeceği ve güçlüklerin daha çok artacağı aşikardır.” “ Hükümet bunalımı içinde bulunduğumuz şartların icapları kale alınmadan, herkesin kendi gücünü aşan hedeflerini gerçekleştirmek emelleri bırakılmadan, azınlık hükümeti gibi içte ve dıştaki olayların güçlü ve kuvvetli bir hükümete duyulan ihtiyacı şiddetlendirdiği bir devrede macera sayılacak hevesler terk edilmeden çözülemez”(19) demiştir.

30 günde hükümetin hala daha kurulamayışı üzerine Cumhurbaşkanı Korutürk bu kez Demirel ve Erbakan'la görüştü. DP lideri Bozbeyli tarafsız başbakan önerisinde ısrar etmiş, Demirel ile aralarında geçen ithamların Demirel tarafından yaratılan bir siyasi çekişme olarak değerlendirmişti. Sağ koalisyonun kurulamaması üzerine bütün dikkatler AP lideri Demirel'e ve "AP Başkanlığı" tartışılmasına yönelmiştir. AP başkanlığından Demirel'in düşürülmesi istendi ancak AP tüzüğüne göre büyük kongrece seçilen genel başkan kendiliğinden çekilmediği sürece, ancak büyük kongrede yeterli oy sayısı almadığı takdirde düşer." deniliyordu (20). Bir partinin iç yapısına dışarıdan bu derece haksız ve saygısız bir biçimde karışılması o günlerin siyasal ortamında olağandı.

Korutürk'ün yeniden üzerinde durduğu CHP-AP koalisyonuna her iki parti de karşı çıktı. CHP, hükümeti diğer partilerin kurmasını, azınlık hükümeti kurma olanağının denenmesini, yada erken seçime gidilmesini önerdi. Gelişmeler üzerine Cumhurbaşkanı, "erken seçim" zorunluluğu doğduğu kanısına katıldığını belirterek, seçime gitme kaydıyla 15.12.1973'te hükümeti kurmaya Kontenjen Senatörü Naim Talu'yu görevlendirmiştir. Yeni hükümet erken seçimi gerçekleştirecek ve bir milli koalisyon hükümeti olacaktır.

AP "Milli Koalisyon Formülünü" benimsedi. AP'ye göre ; CHP bu koalisyonda yer almalıydı, Cumhurbaşkanı'na gönderilen cevapta " aksi halde bunun teklif edilen milli koalisyon niteliğini taşımayacağını ve partilerden her birinin bu koalisyona katılmaması halinde, partimizde bu konudaki görüş ve davranışını yeniden tespiti muhtar olacağını bilhassa belirtmek isteriz."denilmektedir. Gene metinde "gerekirse partilerin mutabak kalacakları tarihte genel seçimlere gidilmesi imkanlarının programa dahil edilmesi" milli koalisyonun teşkilinde millet kararına aykırı düşebilecek bir görüntünün verilmemesi" gibi görüşler yer almıştır. 19.12.1973'te AP, GİK'i "milli koalisyonda " yer alacağını açıklamıştır.

MSP yayımladığı bildiride AP'yi hükümet konusunda bunalım yaratmakla suçladı.; "iki aydan daha uzun süredir başta sayın Cumhurbaşkanı olmak üzere gösterilen gayretli

(19) Cumhuriyet, 23.11.1973

(20) Adalet Partisi Tüzük 1976 madde.59

çabalara rağmen bu güne kadar hükümetin kurulamamasının baş sorumlusu kanatimizce sayın Demirel ve etrafındaki AP yöneticileridir.” demiştir.

Çankaya’da yapılan liderler toplantısında AP lideri Demirel’in CHP’yi muhalefette bırakacak bir formüle yanaşmaması, milli koalisyonda ısrarlı tutumu, CHP’nin “milli koalisyon” için en geç Mayıs ayında seçimlerin yenilenmesini vazgeçilmez koşul olarak ileri sürmesi, diğer partilerin bu tarihe sıcak bakmaması iki ayı aşkın hükümet bunalımın uzamasına yol açtı. Talu görevi iade etmek zorunda kaldı. (21) AP sağ koalisyonu böylece red ettiğinden Talu başkanlığında sağ koalisyon, AP’nin Demirel’i harcaması anlamına geliyordu. Hükümetin kurulmasını zorlaştırdıkları konusunu Demirel “abesle iştikal” olarak değerlendirdi. Hükümet bunalımından CHP’nin sorumlu tutulması gerektiğini, erken seçim tarihinin önemli olduğunu belirterek “gruplarımız Mayıs ayından sonraki bir tarihte yapılacak seçime karşı değildir.” dedi (22). Almanya’da yayınlanan günlük gazete Frankfurter, hükümet bunalımını eleştirerek AP ile ilgili olarak “...ayrıca AP’nin durumu da çok ilginçtir AP lideri Demirel büyük bir demogogdur davranışlarıyla devlet içinde her hareketi engellemektir.” diyordu (23).

1973 seçimlerinin bir diğer sonucuda Cumhuriyet, senatosunda yaşıyordu. 14 Ekim seçimlerinde AP umduğu sonuca ulaşamayınca, CGP ile işbirliğine gitti. Üçtebir senato yenileme seçimlerinde gerçi CHP başarı sağlamıştı ama “okumuşlar” meclisinde AP + CGP oyların yarından fazlasını ellerinde tutuyorlardı. Bu nedenle meclisten gelecek yasaların BM ve Kontenjan guruplarının senato başkanlık divanında yeterli olmayacağına ait bir hükmü, bu iki grubun siyasi parti olmadığı gerekçesine dayandırarak kanunlaştırdılar. Bu muhalefetin, CHP’yi engelleme taktiği olarak görüldü.

C. CHP-MSP KOALİSYONU VE AP

26.1.1974’de CHP ve MSP koalisyonu kuruldu. AP, ana muhalefet partisi görevini yaparken memleket yararına bulmadığı icratın karşısına çıkmakta önemli ağırlığı bulunduğunu belirtti. Üç ayı aşan bir süredir devam eden hükümet sorununun rejimi kötülemeye vesile yapması istidadı belirlediğini ifade eden Demirel “hükümetin kurulmuş olması, nasıl kurulmuş olmasını ikinci plana bırakacak bir durum hasıl oldu” demiştir (24).

CHP-MSP koalisyon protokolü ve hükümet programını AP, 24 kişinin hazırladığı 63 sayfalık bir raporla eleştirdi...Demirel hür parlamento üzerinde durarak, rejim bunalımının

(21) Cumhuriyet, 29.1.1973

(22) Son Havadis ,1.1.1974

(23) Cumhuriyetten nakil ,8.1.1974

(24) Cumhuriyet,29.1.1974

siyasi istikrarsızlık olduğunu rejim bunalımlarının daima getirdiklerinden fazlasını götürdüklerini belirterek "hükümetler gelir hükümetler gider." "önemli mesele hükümetlerin gelmesinde gitmesinde milletin rızasına dayanmasıdır." demiş, hükümet programının CHP'nin görüşlerini yansıttığını öne sürerek, 12 Mart olaylarının uzun bir tahlilini yapmış, bazı belgeler okumuş, mahkeme tutanaklarından örnekler vermiş, sıkıyönetim bildirimlerini tekrarlamıştır. Temel eleştirisini ise şu şekilde ifade etmiştir."gerek koalisyon protokolünde gerekse hükümet programında aşırı cereyanlara hiç yer verilmemiş ve bunlarla mücadele için hiçbir tedbir ön görülmemiştir. Çıkan ve red edilmesi mümkün olmayan sonuç Türk Devletinin beynelminel kominizm saldırısına maruz bulunduğuudur."(25)

MSP lideri ve başbakan yardımcısı Prof.Erbakan'ın topluma açıkladığı ilk zam paketinden sonra Türkiye'nin paradogsunu korkunç bir istihzayla Demirel dile getiriyordu (26). Yeni iktidarın göreve başlamasından 21 gün sonra yurttaşın "CHP'nin iktidarda olduğunu anladığını" söyleyerek; "şeker 5 lira demek, CHP'si iş başında demektir." diye haykırıyordu. Prof.Erbakan'ın genel fiatları %1,5 etkileyeceğini öne sürdüğü zamlar, Demirel'e göre hayatı %50 pahalılaştıracaktır (27). Zamlara muhalefetini sürdüren Demirel"CHP idaresinde zam vardır, pahalılık vardır, vesika vardır, karne vardır, darlık vardır, sefalet vardır, sanki bunları sağlamakla vazifelidir" (28) diyordu.Demirel hükümet yüksek fiat politikasını uygulamaya devam ederse, Türkiye'de kısa zamanda devaelüasyonun kaçınılmaz olduğunu vurguluyordu.

a) Genel Af Kanunu:

AP, CHP'nin genel af teklifine karşı çıktı. AP af teklifinde ısrarla TCK. 141,142 ve 146/3 maddelerinin kapsama alındığını ve tepkisini dolayısıyla "anarşist ve koministlerin affına gidiliyor" biçiminde gösterdi.Bundan başka TCK 125'den 162'ye kadar olan maddelerinde on bin kadar devlet memurunu ilgilendiren disiplin cezalarında, 1968-1974 yılları arasında üniversite ve yüksek okullardan kayıdı silinen öğrencilere bir hak verilmesi konusunu da kapsam dışı bırakmak istediklerini belirtti, 163'cü maddenin af dışı kalma önerisinde AP'nin siyasal nedenlerle karşı çıktı ve 163'cü maddenin af kapsamı içine alınmasını istediklerini bildirdi.

AP'li üyeler ile DP ve CGP'li üyeler af yasasını engellemek için öneriler verdiler. Genel affın görüşülmesi sırasında mecliste tartışmalar çıktı. AP ve CHP'liler arasında

(25) Milliyet, ,5.2.1974

(26) Milliyet, 1974, Milliyet, yayınları, İstanbul,1975,s:32

(27) Cumhuriyet, 22.2.1974

(28) Cumhuriyet ,7.3.1974

dövüşme olayları görüldü.(29) Af konusunda AP'nin izlediği siyaset engelleme ve geciktirmeden ibaretti. CHP'de affın AP tarafından engellendiğini, AP'nin affı bir hukuk sorunu olmaktan çıkardığını belirtiyordu. Demirel ise "af bir hak değil bir atıftır. Af yasama organı yetkisi içindedir. Her af konusunda istisnalar vardır. İstisnaların eşitliği bozma gerekçesi olarak kullanılabilmesi şaşılacak iştir. Bizatihi koalisyonu teşkil eden partilerin getirmiş bulunduğu teklifte istisnalar vardır. Şayet istisnalar eşitliği bozuyor ise, koalisyon partileri kendi tekliflerini anayasa mahkemesine dava etmiş bulunuyorlar"(30) diyordu.

Genel af yasası görüşülmesinde MSP'nin 141-142'ci maddelerinin kapsamı af dışı "red oyu" vermesi CHP-MSP koalisyonunda çatırdamasına yol açtı. Sonunda af çıktı .Fakat 141-142'a maddeler kapsam dışı bırakıldı.AP,CGP ve MHP genel başkanları kominizm tehlikesinden söz ederek hükümeti eleştiriyorlardı.

b) Kıbrıs Sorunu :

15 Temmuz 1974'de Kıbrıs'ta Yunanistan'a bağlı subaylar yönetimindeki ulusal muhafız gücü kuvvetleri bir hükümet darbesi yaparak yönetime el koydu. ABD ve İngiltere Türkiye'nin Kıbrıs'a karışmamasını istedi. Başbakan Ecevit'in çağrısı üzerine siyasi parti liderleri son gelişmeleri görüştü. ABD-İngiltere-Türkiye-Yunanistan arasındaki diplomatik girişimler sonuç vermeyince Ecevit hükümeti Kıbrıs'taki Yunan istilasını durdurmak için müdahale kararı aldı. 20 Temmuz 1974'te Türk Silahlı Kuvvetleri adaya indirme çıkarma hareketinde bulundu. Kıbrıs'ta havada ve karada savaş başladı. 21 Temmuz'da TBMM'si hükümete genel savaş açma yetkisi verdi. 22 Temmuzda da Kıbrıs Barış Harekatı, Birleşmiş Milletler'in ateşkes çağrılarına uyularak sona erdi. Cenevre Konferansında Türk tezinin coğrafi temele dayalı federasyon olduğu açıklandı. Buna göre "Birleşik Kıbrıs Cumhuriyet'inin kuzeyi Kıbrıslı Türk'lerin otonom bölgesi olacak ve Rum yönetimi ile arasındaki sınır, Erenköy, Lefke, Lefkoşe ve Magosa'nın güneyinden geçecekti. İngiltere'nin adaya asker yığmaya, Yunanlıların Meriç kıyılarına siper kazıp mayın döşemeye başlamaları üzerine II. Kıbrıs harekatı başladı. Lefke-Magosa hattı gerçekleşti. 16 Ağustos'ta Birleşmiş Milletlerin ateşkes çağrısına uyuldu ve savaş durdu. Böylece II.Cenevre görüşmelerinde Türk tarafının istediği sınır fiilen çizilmiş oldu. Rauf Denktaş "bugün federe bir Türk Devleti Kıbrıs'ta

(29) Milliyet, 19.3.1974

(30) Cumhuriyet, 1.7.1974 Daha önce CHP parlamenterler genel af kanununun anayasaya aykırı olduğunu çeşitli bakımlardan öne sürerek yüksek mahkemeye başvurmuşlardı

kurulmuştur” dedi.

AP genel başkanı Demirel Kıbrıs sorununa yönelik olarak “federasyon bir çözüm olamaz esasen uygulama kabiliyetide yoktur. Konu bir milletler arası müzakerenin gündemi olduğuna göre muhtelif alternatiflerin tartışmasını ortadan kaldırmak için neyin olmayacağını söyleyerek iktifa ediyoruz ” (31) diyordu.

Kıbrıs Barış Harekatı Türkiye’de Ecevit’e büyük bir prestij sağlamıştı. Bundan rahatsızlık duyan AP lideri Demirel “meselenin iç politika konusu haline getirilmemesi yapılanları doğru bulmak ve tartışmamak demek değildir. Kıbrısta sorunun iç politika haline getirilmesi evvel emirde milletimizin tümüne ait olan fedakarlıkları ve başarıları bir siyasi teşekkülün kendisine maletmeye kalkmaması ile mümkündür. Zira Kıbrıs sorunu bir milli dava olduğuna göre fedakarlıklara tüm milletçe katlanması ve fakat neticesinin bir siyasi teşekküle maledilmemesi fevkalade çelişkili olur. Bu başarının Türk Silahlı Kuvvetlerinin başarısı olarak görmek gerekir.”

20 yıldır Kıbrıs’ın Türkiye’nin milli davası haline geldiğini “şayet Kıbrıs sorunu köklü bir çözüme ulaştırılmazsa katlanılmış fedakarlıkların geniş ölçüde heba olmasından korkarız. “ diyerek devam ediyordu.”Köklü çözüm ne olabilir sorusuna cevap alırken neyin çözüm olmayacağı hususu üzerinde durmak isteriz.Evvela 1960 antlaşmalarına dönülmesinin bir çözüm olmayacağı aşikardır. Zira bu antlaşmaların mer’i bulunduğu 14 yıl içerisinde bu antlaşmalar sadece üç yıl geçerli olmuştur. Geri kalan 11 yıl içerisinde şeklen ve fiilen tesirsiz bir halde kalmıştır.

Bu üç yıldan sonra Türk toplumu bir azınlık durumuna düşürme adayı Yunanistan’a ilhak etme gayretlerine karşı Cumhuriyet hükümetlerinin, gösterdiği tepki nisbi de olsa güvenliği sağlamış, özellikle 1967 yılındaki tutum ve davranışımız adada bir Türk yönetiminin kurulması imkan dahiline girmiştir ve buda 1960 merhalelerinden ileri bir merhaledir Federasyon ise Türkiyenin üzerinde hassasiyetle durduğu Türk toplumunun güvenliğine çare değildir.

İçinde bulunduğumuz şartlar köklü bir çözümün gerçekleştirilmesi için elverişlidir. Bu köklü çözüm bütün taraflar için Kıbrıs’ı sorun olmaktan çıkaracak durumda olmalıdır. Bu ihtilafı ortadan kaldırmakla dünya barışının devamını sağlamak bakımından, herkesin menfati vardır. 4 yılı aşan bir süredir iki toplumun arasında müzakereler ceryan etmekte idi. İki toplumun birlikte yaşamasının imkanlarını araştırmak için imkanlarda bulunamamıştır.

Ne yapılması lazım geldiği konusu üzerinde ısrarla duracağımız husus; çok kısa

zamanda yeniden çeşitli ihtilaflar çıkaracak olan çözümü kabullenmemek gerekeceğidir.”

AP genel başkanının Kıbrıs konusu üzerindeki tutumu ve demeçleri partinin çeşitli kademelerinde hoşnutsuzluk yarattı. AP'nin dış politika uzmanı Kamuran İnan, Kıbrıs sorununun çözümünde önerisi ile Demirel ile ters düştü. İnan “mevcut şartları tahlil edersek ileride başımızı ağrıtmayacak tek çözüm taksimdir. Ama bugünkü Dünya konjektürü içinde taksim imkansızdır. Geçici çözüm ise coğrafi federasyon ve adada kuvvetlerin mevcutiyetini kabul etmektir. Malesef Demirel net bir çözüm ortaya koyamadı. sahvari tasavvuf edebiyatında kaldılar. Bunun sebebi sanırım ‘yarın hükümet düşerse, taksimin yaratacağı güçlüklerin altından kalkamayacağız ‘idi (32)”

D. AP YEDİNCİ BÜYÜK KONGRESİ:

a) Kongre Öncesi Parti İçi Hizip:

1973 Genel Seçimlerinde AP'nin aldığı sonuçtan, AP Genel Başkanı ve çevresini sorumlu tutan parti içi muhalefet büyük kongrenin öne alınmasını istedi. GİK bunu görüştü Genel Başkan ve çevresi kongrenin toplanabilmesi için yeni delegelerin seçilmesini ileri sürdü. Muhalif grup ise partinin kurtuluşunu, olabildiğince erken bir kongrede görüyordu. Delegelerden GİK'e kadar partinin değişmesini isteniyordu. (33) GİK toplantısında sert tartışmalar oldu ve kurul üyesi Vedat Ali Özkan Demirel ve bazı yöneticilerin istifasını istedi. AP içindeki muhalefet yeni genel başkan arayışı içindeydi. Yeni genel başkan sağda toparlayıcı olmalı idi. (34)

AP kurucularından Mehmet Yorgancıoğlu “ partinin yeniden inşası için AP'de reform zorunlu hale geldi”(35) açıklamasında bulundu.

Parti içinde 7. kongreye kadar gücünü artırmayı planlayan Demirel “ iktidara giden yol muhalefetten geçer. Biz halkın oy hakkı için mücadele ettik. Yoksa bu hak bize iktidar verdiği için değil milletin gözüne girmeye çalışacağız. Kazanmakla kaybetmek eşittir.” şeklinde örgüte sesleniyordu. AP, TM'de konuşan Demirel seçim öncesi ve sonrasının özetini yapıp parti içinde fesat ve nifak tohumlarının yeşermeyeceğini ileri sürdü (36).

Büyük kongreden önce yapılan il ve ilçe kongrelerinde 1973 seçimlerinden doğan

(32) Cumhuriyet, 8.8.1974

(33) Tercüman,29.1.1974

(34) Tercüman, 3.2.1974

(35) Cumhuriyet , 16.2.1974

(36) Tercüman, 25.2.1974

huzursuzluğun giderilmesi için olağanüstü gayret sarf edildi. Önemli görülen bir çok kongreye genel başkan Demirel gitti. Demirel bu kongrelerde ençok oy dağılmasından yakındı. Birlik ve beraberlik istedi. 1973 seçimlerinde halkın iktidar çıkarmadığını söyledi. "yenilgi yenilgidir. İzahı yoktur." dedi (37).

Kongre öncesi Demirel'i Genel Başkanlıktan uzaklaştırmak için yapılan kulis faaliyetlerinin gün ışığına çıkan sadece Çanakkale Milletvekili Murat Bayraktar'ın hareketi oldu. Kendi "Özel Muhafızları" ile Çanakkale kongresinde boy gösteren bu milletvekili basında epey gürültü çıkardı. "AP Yenileşme Hareketi Organizasyon Komitesi" imzasıyla yayınlanan bir bildiriye "Yeni bildirimimizi bekleyiniz. AP Genel Merkezine karşı mücadele bayrağını açmış adaylarımızı ve GİK hakkında düşüncelerimizi bekleyin" deniliyordu. Demirel bu bildiriye yönelik olarak "faili meçhul hareket olmaz. Kendilerini açıklamayacak kadar güçsüz olanlar AP içinde nifak tohumları atamazlar. AP zaten hergün kendisini yeniliyor" diyordu (38).

AP Kongresi öncesi adaylığını açıklayan AP'nin MEB'liğini yapmış Prof.Orhan Oğuz, kongreye bir gün kala AP Genel Başkanı Demirel'e bir telgraf gönderdi. Bu telgraf içerik olarak oldukça önemliydi :

"AP Yedinci Büyük Kongresinde Genel Başkan ve Yöneticileri eleştireceklere ve onlara karşı adaylıklarını koyacaklara karşı bazı tertiplerin hazırlanmakta olduğunu hatta şimdiye kadar parti olarak asla tasvip etmediğimiz şiddet hareketlerine girişileceğine dair haberler almış bulunuyorum.

Demokrasiyi hukuk devletini, insan hak ve hürriyetini savunan bir partinin kongresine bu tür davranışlar bizim mücadele azmimizi ve gücümüzü etkilemeyecek, sadece büyük kongrenin meşruiyetine gölge düşürecektir. Zaten yaralı olan partimize ağır bir darbe daha indirilmiş olacaktır. Bundan doğacak sorumluluk tamamen size aittir. Dikkatinizi çeker, saygılar sunarım."(39)

b) AP Büyük Kongresi

21.10.1974'te AP Büyük Kongresi başladı. 1500 delege ve çok sayıda konuk ve dinleyicinin izlediği kongrede, Kongre Başkanlığına 40 il başkanının ortak önergesi ile AP milletvekili Nurettin Ok getirildi. Ayrıca 6 yardımcı ve 18 katip ile geniş bir kadroya yer

(37) Milliyet, 1974, a.g.e., s:210

(38) Cumhuriyet, 3.10.1974

(39) Son Havadis, 21.10.1974

verildi. Kongrenin açış konuşmasını Genel Başkan Demirel yaptı. 75 sayfalık konuşma metninde, 1960 ihtilalinden 21 Ekim 1974'e kadar geçen demokrasi mücadelesini ortaya konulmaktadır.

Demirel 1970 yılı sonlarında başlayan olaylardan hiçbirinden AP'nin sorumlu görülemeyeceğini iddia ettikten sonra 1971 yılı başlarından itibaren baş gösteren olayları sıralamış, milli güvenlik kurulunun o zaman bu olaylara doğru teşhisler koyarak hükümetin görüşlerini paylaştığını ve alınan tedbirleri onayladığını öne sürdükten sonra sözü 12 Mart muhtırasına getirerek şunları söylemiştir:

“Anarşiye çare olarak gösterilen her şey, hükümetçe anayasa emirleri içinde icra edilmiştir, hal böyle iken, 22 Ocak 1971 tarihli güvenlik kurulu tebliğinin memleket meselelerine koyduğu teşhis ve gösterdiği çare ile taban tabana zıt olan 12 Mart muhtırası 50 gün sonra ortaya çıkmıştır. 22 Ocak tarihli tebliğe imza koyan komutanlarla 12 Mart muhtırasına imza koyan komutanlar aynı kişilerdir.

Bu muhtıra, buhranı büyütüştür ve rejim buhranı haline getirmiştir. Hükümet muhtırayı anayasa ve hukuk devleti ile bağdaşır bulamadığından istifa etmiştir. Zira, hükümet sokakta meydana gelen anarşik hadiselerin teşvikçisi ve tertipçisi değildi ki, muaheze edilsin. Aslında anarşi mihrakları yerine parlamento ve hükümet muaheze edilmiştir. Sokakta meydana gelen hadiseler, parlamento ve hükümetin kusuru değildi. Öyle zannedilmesi ve öyle takdim edilmesi adeta bu hadiselere haklılık kazandırmakta idi. Devlet yine sokağa teslim olmuştu”

CHP'nin o günkü yöneticilerinin de “anarşistleri düzenin mağdurları gibi gösterdikleri” ni 12 Mart muhtırasını verenlerinde olaylarda yanlış teşhisler koyduklarını, aslında anarşik olayların rejime karşı olduğunu iddia eden Demirel “Görülüyorki itiraz rejime idi. Bizde, rejimin müessesesi idik. Bizi bunalımın sebebi sayanlar da neticede rejime itiraz edenlerle beraber olmakta idiler” şeklinde konuşmuştur.

12 Mart sonrasının bir siyasi tablosunu çizerek konuşmasını sürdüren Demirel, kendilerini suçlayanların hükümet kurulduktan hemen sonra ülkenin bu anayasa ve yasalarla yönetilemeyeceğini söylemeye başladıklarını hatırlatmış, o günlerde yapılan reform tartışmalarına değinmiş tekrar 12 Mart muhtırası konusuna dönerek, bu muhtıranın ve muhtıracıların Türkiye'nin sorunlarına doğru teşhis koymadıklarını söyledikten sonra, muhtıranın verilmiş nedenlerinden bir kısmının kimse tarafından açıklanmadığını, bazı olaylar anlatılmakla beraber bunların faillerinin hala meçhul bulduklarını söylemiştir.

12 Mart sonrasında parlamentoyu açık tutmak için ellerinden gelen çabayı harcadıklarını ve bunu da başardıklarını öne süren Demirel 12 Mart muhtırası karşısında istifa

ettiği için kendisini suçlayanları da şöyle cevaplandırmıştır.”Ortada fiili bir durum vardı. Ordu temsilcileri emrinde bulunduğu hükümet ve parlamentonun emrinden çıkmıştı. AP Siyasi iktidarı hükümeti bırakmayıp ne yapacaktı. Yapılacak başka ne vardı? Ve nihayet orduya karşı sivil hükümet kendisini neyle koruyacaktı.? Haikı ayaklanmaya mı teşvik edecekti? Velhasıl böyle bir durum karşısında iktidarın hukukun içinde bu durumu karşılayacak bir tedbiri yoktu. Olamazdı da . Yapılacak iki şey vardı; Birincisi parlamentoyu açık tutabilmek ve o zeminde rejimin tekrar normal hale dönmesi için mücadele etmek. Siyasi parti bir komite, bir milis teşkilatı değildi, bir siyasi parti idi.”

AP'nin bu görüşler doğrultusunda 12 Mart'tan sonra rejimi koruyabilmek için tek başına mücadele ettiğini öne süren Demirel ,”Bir taraftan devleti maruz kaldığı tasallutun önlenmesine destek olunmuş, diğer taraftan, demokrasi fikri yaşatmaya çalışılmıştır.”şeklinde konuşmuştur. Cumhurbaşkanı seçim sırasında cereyan eden olayları anlatırken Faruk Gürler olayı üzerinde durmuş, “O günün Genelkurmay Başkanı orduya bir çeki düzen verdikten sonra Cumhurbaşkanlığına getirilmesi komutanların arzusu olarak, benden talep olunmuştur..” demiştir. Kendisinin buna karşı çıktığını, böyle bir uygulamanın bir”seçim” değil, bir “culüs” olacağını belirten AP Genel Başkanı devamlı tekrar 1971-1973 dönemine dönmüş ve şöyle konuşmuştu;

“2 sene müddetle Türkiye’de partiler, demokrasi yoktu. Partiler vardı. Partiler üstü hükümetler vardı. Parlamento ise dışa karşı demokratik görüntünün bir vasıtası yapılmıştı. İşte buhran bu idi; Anarşi bunun sebebi sayılamazdı. Çünkü anarşinin izale çaresi bu değildi. Seçilmiş parlamento ve onun görüşlerine dayalı hükümet, Türkiye’de kader kavgası, ekonomik huzursuzluklar ve Cumhuriyet’in geleceğini ağır bir tehlike içine sokmakla itham edilmişti. Bunların hiçbirisinin doğru olmadığını zaman gösterdi.

Neticede: şimdi nereye gelindiğine bakalım:

12 Mart muhtırasından şikayet olunan asayiş sorunu: Türk Silahlı Kuvvetleri üzerine almıştı. 26 ay sıkıyönetim sürmüş ve bu dönem zarfında askeri mahkemeler faaliyet göstermiş; 12 Mart öncesi ve sonrasındaki hareketlerin maliyetini ortaya koymuştu.”

Türkiye’de 1920-1960 yılları arasında 25 defa komizmin yayılma faaliyetine rastladığını, bu dönemde hiçbir hükümetin alaşağı edilmediği, sadece 12 Mart olayında hükümetin muahaze edildiğini CHP-MSP hükümetinin anarşist ve koministlerin affını ülkenin en önemli meselesi saydığını, AP'nin bunların affına karşı çıktığını anlatan Demirel hükümeti görevden uzaklaştırma yetkisi münhasıran parlamentoya ait iken 12 Mart muhtırası ile bu etki silahlı kuvvetler tarafından kullanılmıştır. Af çıkartma yetkisi parlamentoya ait iken bu yetki anayasa mahkemesi tarafından kullanılmıştır. Böylece parlamentonun üstünlüğü prensibi,

anayasanın bağımsızlığı prensibi ihlal edilmiş, rejim inançsızlığı doğmuştur. Üzüntü ile ifade edelimki, millet henüz kendi içinden çıkardığı bir iktidarı, kendi rejimi ile işbaşından uzaklaştırmış değildir. Biz 1973 seçimlerine iktidar olarak gelmedik ki, 1973 seçimlerini kazanamadığımız doğrudur. Bunda en büyük amil 12 Mart muhtırasıdır.”

TRT’yi “partizanlığın tümüyle hakim olduğu bir müessese”olarak niteleyen ve ağır şekilde suçlayan Demirel pahalılık konusunda hükümetin,”vatandaşın bir cebine koyduğunu diğer cebinden kolaylıkla aldığını”belirtmiş. Yeni hükümetin kurulması konusunda şunları söylemiştir. “Bizim dışımızda hükümet kurulması mümkündür. AP’nin altından kalkamayacağı sorumluluklara girmesi ve demokrasiyi dejenere edecek yollara başvurması kolaylaştırması istenemez, beklenemez. Esasen böyle bir durum memleketin hayrına değildir. AP dışında bir hükümet kurulabileceğine göre, memleket ve partinin hayrına bulmadığımız tavsiyelere uymamız bizi kötüleme sebebi olamaz. Bu ancak bizi dışarıdan idare etmek isteyenlerin arzularına boyun eğmediğimiz manasına gelir ki, bize tevdi ettiğiniz emaneti koruduğumuzun işaretidir. “

DP’yi hükümetin kurulmasına engel teşkil etmekle suçlayan Demirel “DP için AP düşmanlığı solun karşısında olmaktan ve kominizm ile mücadele etmekten daha önemlidir. Buda görüşüldü” demiştir.

Kıbrıs konusunun bir iç politika sorunu yapılmak istendiğini iddia etmiştir. Hükümet başkanının Kıbrıs başarısı nedeniyle çeşitli kişilere benzetilmek istenmesinden yakınan Demirel Kıbrıs sorununun bugün çıkmazda olduğunu öne sürmüştür. “Türk Silahlı Kuvvetleri CHP’nin muhafız alayı değildir”ifadesi ile CHP-Ordu ilişkisine işaret etmiştir.

Demirel’den sonra söz alan Prof.Orhan Oğuz “Samimi bir AP’li olarak AP’nin içinde bulunduğu durumu değerlendirdiğini ve” partinin bütünleşmesi için neler yapılması gerektiğini söylemek için huzurunuzda geldim”dedi.(40).Oğuz’,AP yöneticilerinin partide terör havası yarattığını, AP’nin büyük eserler verdiği önemli şehirlerde bile oy kaybına uğrattığını söylemiştir. Seçim kaybını bölünme ile izah eden ve hatayı kabul etmeyen yöneticilere 1946’dan önce bölünen DP’nin 1950’de iktidara gelişini, 1973 seçimlerinden önce İnönü’nün kopması dahi, iki defa bölünen CHP’nin son seçimlerden başarılı parti olarak çıkmasını hatırlatmış “bölünme eğer haklı nedenlerden ileri geliyorsa işte o zaman etkiler demiştir.”

Oğuz, demokrasilerde liderler kamuoyunca rededilince yani seçimlerde yenilgiye uğrayınca, ülkesine hatta insanlığa büyük hizmetler yapmış olsalar bile millete küsmezler, kendi kusurlarını kabul ederler ve demokratik geleneklere uyarak nöbeti başkasına devreder-

(40) Cumhuriyet, 22.10.1974

ler. Bunu yapamayanlar hem kendilerini hen de partilerini küçültürler.” (41) şeklinde konuşmasını sürdürmüş ve Oğuz, ”Cumhurbaşkanı seçiminde yöneticilerimizin afedilmeyecek zikzakları olmuştur. Bu karanlık noktaların açıklığa kavuşturulması lazımdır. Bir bakıyordunuz bazı arkadaşlarımız Tekin Arıburun’a oy vermiyorlar, sonra bir bakıyorsunuz 12 Mart’ta Demirel’in telefonuna cevap vermeyen bir şahsın Cumhurbaşkanlığı süresinin 2 yıl uzatılması için anayasa değiştirilmeye çalışılıyor.”(42) diyerek eleştirilerini ifade etmiştir.

Delegelerin protestoları altında konuşmasını güçlükle tamamlayan Oğuz -ki Kamuran İnan, korkunç gürültülü engellenen Demirel’in adamları tarafından kasten gerçekleştirildiğini iddia ediyor (43)- kürsüden indi. Cevaplamak üzere ikinci kez kürsüye gelen Demirel “ilk önce genel başkan aday olabilmek, başkanlığa aday olabilmek demektir. Onu belirtmek isterim. Beni sayın Oğuz”la yarışıyor sanmayın benim savunduğum sayın AP genel başkanını hür seçmenizdir.” diyerek konuşmasına başlamış, “altına imzalarını koyamadan bildiriler dağıtanlar mı? AP’yi yenileyecek sorarım arkadaşlar. 1971 muhtırası verilirken istifa etmiyelim diyen ben değilmiyim? ama istifa etmeseydik bizi kurşuna dizeceklerdi. Parlemtentoyu kapatacaklardı, parlemtentonun kapısını aralık tutmak için istifaya karar verdik siz o zaman MEB değilmiydiniz? Gençlikle ilgili bakanlığın başında idiniz o zaman bu sorunlara niçin eğilmediniz? Biz anarşi ile savaştık bu kongrenin içine anarşi sokturmayacağız. Kimi partiden tasviye etmişiz ? AP yardım derneği midir? kızılıay mıdır? Nikahı bizde olup da yatağı başka yerde olanları tasviye ettik. İl başkanlarına soruyorum nerede terör yaratmışız? sayın Oğuz, kimin savunmasını yapıyorsunuz seçim kaybedilirse lider başarısızdır, istifa etmeli diyorsunuz. Sorarım size, Churchill harp kazandı ama, seçim kaybetti. İstifa etti mi? Bir rüzgar esti, yapraklarımızı döktü, ama ağaç yerinde duruyor.

Herkes dilinin altında ne varsa çıkarsın ben Türkiye sokaklarında yalnız başıma dolaşabilecek kadar itibar sahibiyim. Siz hadiseleri çıplak gözle görelim, diyorsunuz! sizin gördüğünüz göz çıplak değil gözlüklü gözdür...

Gelelim Cumhurbaşkanları seçimlerine, 23.1.1973’de Başbakan Ferit Melen’le konuştum ordu şunları istiyordu: Sayın Sunay iki yıl görevde kalacak. Genelkurmay Başkanı Gürler’de bu iki yıl içinde orduyu kışlasına döndürecek sonra Sunay gidecek, Gürler gelecek. Benim cevabım şöyle oldu; Bu olmaz kötü bir çığır açmış oluyoruz o zaman Gürler gider oturur. Biz kuklamıyız? Gürler seçilmez diyen benim bu sırada komutanlar benimle görüşmek

(41) Son havadis, 22.10.1974

(42) Cumhuriyet, 22.10.1974

(43) Kamuran İnan’la söyleşi TMMM ,3.8.1995

istemişler, bu sıfatla görüşecekler. AP'nin idaresini kimsenin ipoteğine vermem dedim. Komutanlarla görüşmeyen tek parti lideri benim. 1960'ta parlamento kapatıldı. Kim ne yapabildi? bir cuntaya karşı parlamentoyu güçlendirmek gerekiyordu. O siyaseti yaptık. Şimdi artık iki yıl sonra gelecek Gürler yok Melen'in önerisini kabul etseydik artık Türkiye'de Cumhurbaşkanı ordu seçerdi.. Cuntayla devlet mücadelesini biz yaptık geliyoruz.”

AP GİK tarafından kongre için hazırlanan çalışma raporunda :

CHP-MSP koalisyonun başarısızlığından sonra AP milletin umidi haline gelmiştir.denilerek, Kıbrıs meselesinin bir partiye mal edilmesinin iç politikada prestij kazanma aracı haline getirilmesinin “yadırgandığı” “Türkiye meseleleri gündeminden Kıbrıs'ın çıkarılması gerektiğini ifade edilmiştir. 12 Mart müdahalesi AP'ye karşı yapıldığı komuoyunda AP'nin iktidara yeniden gelmesinin imkansız olduğu propagandası yapılmasının seçime katılma oranını olumsuz yönde etkilediği ve bu nedenle AP oylarında eksilme meydana geldiği belirtilmiştir. Ayrıca son seçimde, yenilgide yoğun meclis çalışmaları nedeni ile teşkilat ve yurttaşlarla gerekli ilginin kurulmasının rol oynadığı da ileri sürülmüştür. Raporda ayrıca , anayasa mahkemesinin zaman zaman görev ve yetki sınırını aşarak meclisin yetkilerini kullandığı öne sürülmüştür.(44)

c) Tüzük Değişikliği

Kongrede saptanan tüzük komisyonu AP tüzüğünü çeşitli maddelerde önerdiği değişiklikler hemen tümüyle delegeler tarafından kabul edilmiştir.

Tüzükte yapılan başlıca değişiklikler şöyledir.:

119. maddeye getirilen bir değişiklikle Genel Merkezin, aday yoklamaları sırasında TBMM üyelerini de veto edebilme olanağı getirilmiştir. Bilindiği gibi seçimlerde, aday yoklamalarına katılma izni genel merkez tarafından verilmektedir. Bir başka deyişle genel merkez adaylığını onaylamadığı kişiyi veto edebilmektedir. Ancak, şimdiye kadar genel merkezin veto yetkisi, partili TBMM üyelerini kapsamıyordu. Şimdi yapılan değişiklikle, TBMM üyelerinin aday adaylığı da genel merkez tarafından veto edilecektir.

Genel merkezi güçlendirmeye yönelik bir başka değişiklikte 67.maddede gerçekleştirilmiştir. Buna göre genel başkan yardımcısı sayısı 4-6'ya çıkarılmıştır.Başkanlık divanı, 6 Genel Başkan Yardımcısı,Genel Sekreter , parlamento grupları başkan vekillerinden en çok oy alarak seçilmiş olanlarla birlikte etkili bir yürütme organı haline getirilmektedir.

Bir başka değişiklikle de , Genel Sekreterin temsilciler meclisi tarafından kendi üyeleri arasından seçilmesi kabul edilmiştir. Bilindiği gibi AP'de genel sekreter şimdiye kadar GİK tarafından ve kendi üyeleri arasından seçiliyordu. Bazı tüzük komisyonu üyeleri ve delegelerin hazırladıkları önergelerin kabul edilmesi sonucu kadın ve gençlik kolları ile başkanların kongrelerini yapmış olmaları koşuluyla Büyük Kongreye delege olarak katılabilmeleri de gerçekleşen bir tüzük değişikliğidir.

Ancak bu değişikliğe paralel olarak yine bazı tüzük komisyonu üyeleri tarafından kadın ve gençlik kolları genel başkanının parti GİK tabi üyeleri olmaları önerilmiştir Bu önerilerinde delegeler tarafından alkışlarla karşılanması üzerine, Genel Başkan Demirel söz almış buna karşı olduğunu açıklamıştır. Seçimle kurulan bir organda tabi üyelik yaratmanın sakıncalı olacağını anlatmıştır. Demirel'in konuşması üzerine ilgili tüzük değişikliği red edilmiştir. Tüzüğün 19. maddesinde yapılan değişiklik uyarınca ilçe kongrelerinde, bundan böyle her 100 kişiye değil her 50 kişiye bir delege düşecek, ayrıca partili belediye başkanları, il genel meclisi üyeleri, eski ilçe başkanları, muhtar ve dernek başkanları da ilçe kongrelerine delege olarak katılacaklardır.

Aynı doğrultuda 72.maddede yapılan bir başka değişiklikle, il kongresinde her dörtyüz yerine her ikiyüz kişiye bir delege düşmesi, eski il başkanlarının eski TBMM üyelerinin il kongresine delege olarak katılmaları kabul edilmiştir.

34. maddede yapılan değişikliğe göre ise ilçe idare kurul üyelerinin sayısı il idare kurulu üyelerinin sayısı 11'den 15'e çıkarılmıştır. Tüzüğün 101.maddesinde gerçekleştirilen değişiklik ile yıllık üye aidatının 1200 lirayı geçmemeside kararlaştırılmıştır. 45.maddedeki değişiklikle büyük kongre başkanlarının gizli oyla seçilmesi kabul edilmiştir. Başkanlık adayının tek olması durumunda işaret oyuna baş vurulabileceği de belirtilmiştir.

d) AP Yedinci Büyük Kongresinde Seçimler:

Kongrede genel başkan adayı olarak 3 üye çıkmıştı. Muğla milletvekili Ünat Demir, Bitlis senatörü Kamuran İnan, ve Eskişehir milletvekili Prof.Orhan Oğuz.Adaylardan Ünat Demir ve Kamuran İnan, kongrenin ikinci günü Demirel'e övgüler düzerek adaylıktan çekildiklerini açıkladılar. Ünat Demir kürsüde Demirel için bir şiirde söyledi. Geriye tek kişi kalmıştı oda Prof.Orhan Oğuz.Kongredeki "tek çatlak" ses ondan gelmişti...1440 delegenin katıldığı genel başkanlık seçimi sonucuna göre Demirel 1308,Oğuz 76 oy aldılar 31 oy ise iptal edildi.

Genel idare kuruluna ise şu üyeler seçildi: İhsan Sabri Çağlayangil, Sabit Osman Avcı, Necmettin Cevheri, Nahit Mentеше, İsmail Hakkı Tekinel, Selahattin Kılıç, Sabri Keskin, Orhan Eren, Gürkan Titrek, Hüsamettin Atabeyli, Cihat Bilgehan, Hüseyin Özalp, Kamuran İnan, Kasım Önadım, İsmail Hakkı Yıldırım, Önal Şakar, Ahmet İhsan Kırımlı, Cemal Tezcan, Nuri Bayar, Orhan Demir Sorgu, İhsan Ataöv ve Mehmet Atagün(45).

Yeni GİK'e başta "karavezir" adı ile anılan Mustafa Gülcigil, genel sekreter Nizamettin Erkmen ve genel başkan yardımcılarında İsmet Sezgin, Ali Nail Erdem ile birlikte 13 üye girememişlerdi. Sezgin, kongrede "ilahlar kurban istiyor" dediğinde kıyametler kopmuştu. Çevrenin sebepli sebepsiz tepkisini çekmiş kişiler yönetim dışı kalırken daha "mulis ve sempatik" kişiler yer GİK'te yer alıyordu .Yeni GİK'in bir başka yönü ise "72'lerden" 4 kişinin seçimi GİK idi. Parti içi iktidarını perçinleyen Demirel artık kesinlikle, tartışmasız olarak tekti.AP haysiyet divanına ise Muzaffer Erden, Nihan İlgün, Hasan Özçelik, Behiş Tozkoparan, Cahit Erdemir, Faik Kırbaslı, Mehmet Çamlıca, Erdoğan Adalı, Kemal Şenyaz seçilmişlerdi.

Kongre, temel meseleler komisyonu tarafından 13 maddelik bildiri ile son buldu. Bildiride, yüzyıllardır Türkiye'nin iki akımla çalkalandığı belirtilmiş AP'nin millet iradesi dışında devlet idaresinde hiçbir ortak tanımadığı görünüşüne yer verilmiştir. Laiklik ilkesi, vicdan ve ibadet özgürlüğünün ve çağdaş demokratik devletin bir gereği olarak bildiride yer almıştır (46).

AP gençlik kitlesi olarak milliyetçi , mukaddesatçı ve Atatürkçü gençliğin AP çatısında toplamayı amaçlamıştır.Yurt kalkınmasında karma ekonomi düzeni savunulmuş, son zamların ve hayat pahalılığının çekilmez hale geldiği, enflasyon tehlikesinin umursanmadığı öngörülerek "sosyal adalet milleti yoksul yapmakla değil, varlık sahibi yapmakla gerçekleştirilebilir" denilmiştir.

Köy ve köylü sorunlarının bir yeşil planla çözümlenebileceği, refah devletinin köy ve köylüyü kalkındırmakla sağlanabileceği, kalkınmanın az gelişmiş bölgelerde gerçekleştirilebilmesi için özel planlar yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Esnaf ve küçük sanatkarların hayat şartlarının geliştirilmesi çabalarının devam edileceği, sendika ve çiftçi kuruluşları yasaların teminatı altında serbestçe çalışabilmesi için devletin bulunduğu belirtildikten sonra, siyasi faaliyetlerde köy ve bucak örgütlerinin yeniden örgütlenmesi de önerilmiştir (47).

(45) Milliyet, 24.10.1974

(46) *Adalet Partisi temel meseleler komisyonu VII. büyük kongresi raporu.*, s:13

(47) a.g.r., s:16

Hür ve demokratik sistemde eşitsizliğin ve tarafsızlığın hat safhaya bu kadar erişmediği öne sürülerek, memurların haksız tayinlerle yerlerinden edildiği, TRT'nin en ileri düzeyde taraf tuttuğu bildiride yer almıştır.

Türkiyenin iç ve dış siyasi olayların etkilediği bunalım devrelerine girdiği belirtilmiştir. "Yardımlar kesilmiş, dış itibar değişik sebeplerle zedelenmiş, ekonomi darboğazlara yönelmiş, kısacası durum düşündürücü bir hale gelmiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin ününe yaraşır bir başarı ile sonuçlanan Kıbrıs davamız ise siyasi ve mani bakımdan en çetin safhalarda bulunmaktadır" Bu gerçeklerin idraki içinde AP'si Türkiye'yi büyük, güçlü, bağımsız bir refah devleti yapma savaşında milletin emrinde hizmete devam edeceği açıklanmıştır (48).

E. HÜKÜMET KURMA ÇALIŞMALARI:

CHP-MSP koalisyonu 18.9.1974'de sona erdi 20 Eylülde hükümeti kurma görevi tekrar Ecevit'e verildi. CHP-AP koalisyonunun tekrar gündeme gelmesi üzerine AP, "Ecevit'in Başbakanlığının Anayasal prosedürün bir gereği olduğu belirtilerek AP'nin Ecevit'in başbakanlığındaki bir hükümete katılmasının olumsuz olduğu bildirildi (49). CHP-DP koalisyon çalışmaları da başarıya ulaşamadı.

30 Eylül günü Cumhurbaşkanı, hükümeti kurma görevini AP Genel başkanı Demirel'e verdi. Sola karşı kominizmle mücadele edecek, pahalılık, işsizlik, fukaralık gibi ülkenin çok önemli meseleleri ile savaşacak bir hükümet kurmak için yola çıkan Demirel hükümeti kurma çalışmalarını başlattı (50).

Seçimlere rakip adaylarla giren ve kendi programlarını açıklarken öbürlerini eleştiren partilerin bir koalisyon içinde birleşmesi, anlaşmazlıkları halk tarafından bilindiği ve kağıda düküldüğü için zordur (51). Demirel, yönetim sanatının destek sağlamaya dayalı olduğunu ve farklı grupların çıkarlarının uzlaşmalar yoluyla mümkün olabileceği deneyimini kazanmıştı.

Önce MSP'ye "sola karşı bir sağ koalisyon, için teklifte bulunuldu. MSP böyle bir hükümete girmeyi kabul etti. Ardından AP, DP koalisyon görüşmesi başladı. Bozbeyle, "prensip itibarıyla AP-DP-MSP olarak bir hükümette bulunmayı istiyoruz. Tarafsız bir başbakanın riyasetinde olmasını da istiyoruz" diyerek Demirel'in teklifini DP yetkili kurulla -

(48) a.g.r., s:17

(49) Cumhuriyet, 20.9.1974

(50) 1974 Demirel'in konuşmaları, AP yayını, Ankara 1974 ,s:68

(51) Prof. Dr. Leslie Lipson, *Demokratik Uygurluk*, İş Bankası Yayını, Genel Yayın No: 264, Ankara, 1984, s:302

rina taşımış, sonuçta Demirel başkanlığındaki hükümete girmeyi DP redetmiştir (52).

Azınlık hükümeti kurumu Anayasa'da mevcut olmadığı düşüncesi ile Demirel hükümeti kurma görevini Cumhurbaşkanıya iade etti. Hükümeti kurma görevi tekrar Ecevit'e verildi.

CHP'nin önerilerini görüşmek üzere 25.10.1974 toplanan AP ,GİK bir türlü kararını açıklamıyordu. Gerçekleşen Ecevit-Demirel görüşmesinde de Demirel AP'nin azınlık hükümeti kurması halinde CHP'nin desteğini soruyor. CHP'nin erken seçim istemi noktasında da seçim ve seçim sisteminin değiştirilmesini gündeme getiriyordu. Demirel zaman kazanmak istiyordu. Çünkü sağ yeni bir oluşum içindeydi.

AP ve GİK. AP+DP+ MSP'nin oluşturacakları bir sağ koalisyon için çaba harcamaya başladı.(53) DP, AP'nin bu tutumu DP'yi bölmek amacını taşıdığını düşünüyordu. AP lideri Demirel ise, hükümetin kurulması halinde erken seçimin zorunluluk olmaktan çıkacağını ifade ederek "DP ve MSP'yi pahalılıkla mücadele etmek, yatırımları yeniden canlandırmak, devlet radyosunu tarafsız hale getirmek, Kıbrıs sorunu da dahil bütün bu meseleleri halletmek üzere bir hükümet kurmaya davet ettik" diyordu.

Ecevit'in görevi iadesi üzerine hükümeti kurma görevi Sadi Irmak'a verildi. Ancak AP ve CHP böylesi bir hükümete karşı çıktılar. CGP dışında hükümete bakan verende çıkmadı. Olağanüstü görünümü nedeni ile güvenoyu alamayan hükümet düştü. Sadi Irmak görevi iade etti. Ancak hükümet kuruluncaya kadar görevini sürdürdü.

AP büyük kongresinden, sonra siyasal gelişmeler hızlandı. 23 Mayıs 1974 tarihli Celal Bayar-Demirel görüşmesinde, Bayar tarafından sağda AP+DP+CGP'den oluşan yeni bir cephe "Milliyetçi cephe" oluşturulması önerilmiştir. Ancak Demirel "Memleket meselesinin daima etrafında milli cephe vardır. Bu bakımdan gerçekleşmesi diye bir konu olamaz." demişti (54).

Şartları değerlendiren Demirel Aralık ayında sağ partilere ortaklık çağrısında bulundu ve MSP, DP, CGP, MHP genel başkanlarına birer mektup göndererek sola karşı Milliyetçi bir koalisyon kurulması" istedi (55). AP genel başkanı Demirel imzalı bu mektupta, AP'nin "Milliyetçi partileri bir araya getirmede, birini diğerine üstün tutmadığı öne sürülmüş" "bunalımı çözmeye hiçbir partinin prestijini kırmadan makul bir çizgide buluşmak içten dileğimizdir" görüşü savunulmuştur.

(52) Son Havadis 4.10.1974

(53) Cumhuriyet, 4.12.1974

(54) Cumhuriyet, 25.4.1974

(55) Cumhuriyet, 7.12.1974

Hükümet bunalımını CHP'nin yarattığı iddia edilen mektupta daha sonra şöyle denilmiştir: "Mamur ve müreffeh Türkiye'yi gerçekleştirmede her birimize ayrı ayrı düşen görevi herbirimizin müşterek bir görev olarak üzerimize almak zorunluluğu bugün hergünkünden fazladır. İnançta ve fikirde bir olanların beraber sorumluluk yüklenme zorunluluğu milletin arzu ve temayülünün tezahürüdür" Demirel'in mektubu DP, Genel İdare Kurulunda tartışıldı ve "Milli cephenin bir tarafsızın başkanlığında kurulması yolundaki parti divanı kararlarının değişmediği kararı verildi (56). AP'de Demirel'in başbakanlığında milli hükümetin kurulabileceğini " şart koşuyordu.

Sonunda DP parlamento grubu adına şu üç maddelik şartlar ileri sürüldü.

(1)DP olarak liderler dışında bir şahsın başkanlığı bütün partilerin veya birkaç partinin iştirak edeceği bir seçim hükümetine katılmak.

(2)Erken seçim tarihini en kısa zamanda saptamak.

(3)Erken seçim tarihi tespit edildikten sonra bütün gruplara sorularak bir hükümetin kurulmasını sağlamaya çalışmak.

DP parlamento meclisi de açıklamasında politikasını korumaktadır. DP grubunca yayımlanan bildiride Demirel ağır bir biçimde suçlanmış, AP,GİK'nin Milliyetçi cephe çağrısı "Milletler arası çıkar gruplarının Milliyetçi, sağcı demokrat görüşü kuşatma ve yozlaştırma çabası" olarak nitelendirilmiştir (57).

Demirel bu arada, eski demokrat partililerle de görüşmeyi ihmal etmedi. Mükerrerrem Sarol, Sıtkı Yırcalı, Samet Ağaoglu, Celal Yardımcı, Hayrettin Erkmen ve Osman Kapani'ye "Siyasi hakların iadesi" konusunda güvence verildi. Siyasi haklarla ilgili yasa 18.12.1974'de yasallaştı.Siyasi hakların iadesi ile birlikte AP ile Demokratların arasındaki buzlar çözülmeye başladı...

AP'ye olumlu yanıt veren MSP,CGP ve MHP görüşmelere başladı. Ancak M.C. oluşturan dört partinin mecliste 218 oyu bulunuyordu ve DP'nin mutlaka hükümete katılması gerekli görülüyordu. Bunun için Celal Bayar AP ve DP arasında arabuluculuk görevini üstlendi. Başkanlık sorunu bir türlü aşamadığı gibi DP" 27 Mayıs'ı yapan ve onun yanlısı iki liderle birlikte olan Demirel'e eski demokratlar gitmez" diyordu.

"CHP'ye karşı milli cephe" yaklaşımı CHP genel başkanı Ecevit sert dille eleştirdi. Bildiride CHP'nin karşısına MC ile çıkmanın inandırıcı olamayacağı ve milli birliği sarsacağı bildirildi. Ayrıca, AP'nin üst üste saldırılarla bazı sol grupları da eyleme kışkırtarak toplumda sola karşı kuşku yaratmak o arada kısmen yitirdiği sermaye çevrelerinin tam desteğini kazana-

(56) Cumhuriyet, 10.12.1974

(57) Cumhuriyet., 13.12.1974

bilmek için sokak hareketlerini kızışmasından yarar umduğu belirtilmiş. "Komando" denilen bazı gençlik gruplarının eylemlerine karşı sesini çıkarmayı hatta bu silahlı eylem ve aldırıları yürütenlerin toplantılarına katılarak, överek, açıktan desteklediği öne sürülmüştür(58).

Milliyetçi cephe fikrini ve ortak listeyi benimseyen Demirel "Tabanda ve tavanda birleşmek lazımdır" şeklinde demeçleri ile dikkat çekiyordu. Bu yüzden olsa Milliyetçi cepheye "Demirel Cephesi" adı da veriliyordu. MC, vatan cephesi çağrışımına yol açtı.

AP+MSP+CGP ve MHP mecliste ortak hareket etmeye başladı. Turhan Feyzioğlu, dört partinin imzaladığı, bir program hazırladı. Serbest demokratik rejim, Milliyetçilik, kominizme düşmanlık aşırı solun faaliyetlerine muhalefet, hayat pahalılığına ve yoksulluğa karşı savaş, dengeli kalkınma seçim sisteminde değişiklik programın ana unsurlarını oluşturuyordu. Milliyetçi cephe seçime ortak bir liste ile gitme konusunda da anlaştı (59). Ancak AP-DP uzlaşması sağlanamayınca Demirel görevi iade etmek zorunda kaldı.

Cumhurbaşkanı Sadi İrmak'ı hükümeti kurmakla görevlendirdi; öngörülen çare milli koalisyon ve erken seçimdir. AP, CHP ile hiçbir şekilde ortaklığa yanaşmayacağını, Cumhurbaşkanının formülünü demokratik kurallara aykırı olduğunu ileri sürdü. Sadi İrmak'la görüşen AP lideri seçim koşuluna dayalı bir milli koalisyona gerek olmadığını belirtti. Partiler demokrasisinde bağımsız başbakanlar dönemi Ecevit'in erken seçim istemi sona ermeliydi Demirel "Ecevit istiyor diye bu memlekette seçim olmaz" diyerek muhalefetini sürdürdü.

Hükümet bunalımının sürmesi, erken seçime gitmemekte AP'nin direnmesi AP'nin ve Genel başkanı Demirel'in kamuoyunda bunalımın nedeni olarak görülmesine yol açtı

Cumhurbaşkanı tekrar liderlerle temaslara başladı. CHP, DP-teknokratlar kabinesinin kurulacağı kamuoyuna yansıtıldı. Bu sırada AP lideri Demirel Cumhurbaşkanı ile görüşerek Milli Cephe hükümetini kurabileceklerini söylemişlerdir. "Biz Milliyetçi partiler topluluğu olarak 7.1.1975 tarihli deklarasyona sahibiz. Yani o deklarasyonda ne demişsek onu yapmaya hazırız. Biz bugün Türkiye'nin karşısında bulunduğu meseleleri omuzlamaya hazırız. Bizim için hükümet gaye değil Türkiye'nin meselelerini çözmenin vasıtasıdır." (60) diyen Demirel'e Cumhurbaşkanı hükümeti kurma görevini verdi.

F. MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİNİN KURULMASI

Süleyman Demirel bundan sonra adına MC denilen bir ortaklığın lideridir. Bu

(58) Cumhuriyet, 23.2.1974

(59) Cumhuriyet, 23.2.1975 MC'nin tek ve ortak listeyle seçimlere katılması anayasaya aykırı olduğu saptandı.

(60) Milliyet, 16.3.1975

nedenle cepheyi oluşturan parti başkanları toplanarak durumu gözden geçirdiler. Durum şudur; cepheyi oluşturan partilerin bir hükümet kurup güven oyu sağlayacak gücü yoktur. AP+MSP+CGP+MHP'nin meclisteki sayısal toplamları ancak 214 sandalyeye ulaşmaktadır.

Buna karşılık son günlerde eski demokratların AP'ye katılmasıyla DP oluşumunu sarsıldığı ileri sürülmektedir (61). DP'nin M.M.de 41 sandalyesi vardır. Ancak bu üyelere bazıları açıkça cepheye katılırsa yada güvenoyu verirse veya oylamanın yapılacağı oturuma katılmayarak cepheye olanak sağlarsa yeni kabine kurulabilecektir. Başta Demirel olmak üzere cephecilerin hesabı DP'nin çatlamasına ve parçalanmasına dayanmaktadır.

Dört partinin ikişer üyesinden oluşmuş cephesel protokol komisyonunda AP'den genel sekreter Nahit Menteşe ile genel başkan yardımcısı Sabit Osman Avcı, MSP'den genel sekreter Oğuzhan Asiltürk ile Korkut Özal, CGP'den Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Kemal Demir ile Devlet Bakanı Salih Yıldız, MHP'den genel sekreter M.Kemal Erkovan ile genel başkan yardımcısı Ali Fuat Eyüpoğlu yer aldılar.

Üzerinde hesaplar yapılan DP ise beyanları ile hükümetin çoğunluğu sağlayamayacağını, Demirel'in görevi iadesini istedi.

Bu sırada Demirel "cephe hükümeti kurulmazsa Mayıs'ta seçimlere gidilecek" demecini verdi. Seçimlere meclis karar verebilirdi. Ancak Demirel bu tavrı ile CHP+DP Teknokratların kurabileceği hükümeti gündemden uzaklaştırmakta ve Cumhurbaşkanı üzerinde baskı oluşturmak istemektedir. Daha önemlisi DP'den adam koparmaya çalışmaktadır.

DP'liler "içimizde elleri var, arkadaşlarımızı baskıya aldılar herkes bir seciye ve karakter imtihanı geçiriyor" çığlığını atmak zorunda kaldılar. AP'lilerin sürekli girişimleri sonucunda DP'den ilk kopma gerçekleşti. Meclis başkan vekillerinden Kemal Z.Öztürk partisinden istifa etti (62). MC hükümetinin kurulmasında adeta bir anahtar durumuna giren DP'liler AP'ye karşı büyük bir mücadele vermelerine karşın AP 9 milletvekilini daha koparıp alıyordu. Bu kişiler aynı zamanda DP'nin kurucuları arasındaydılar; Sadettin Bilgiç, Nilüfer Gürsoy, Mutlu Menderes, Bahri Doğdaş, Kubilay İmer, Abdullah Çilli, Hasan Değer, Ata Bodur, Talat Asal, Bilgiç ve arkadaşları DP ayrılma nedenlerini belirten açıklamalarında "Türkiye'nin bugün her zamandan daha çok beynelminel kominizm tehlikesi altında bulunduğunu" idda ediyorlardı. Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ında davranışlarını onayladığını beyan etmişlerdi.(63). Artık hükümetin güvenoyu sorunu aşılmıştı.

(61) Cumhuriyet, 9.3.1975 Eski DP'li 39 Milletvekili AP'ye girdi

(62) Cumhuriyet, 24.3.1975

(63) Son Havadis 29.3.1975

G. KOALİSYON PROTOKOLÜ:

AP+MSP+CGP+MHP'nin programları arasında büyük ayrılıklar bulunmadığı için koalisyon protokolünün düzenlenmesinde büyük zorluklar yaşanmadı. Protokole göre kurulacak hükümet, milliyetçi, hızlı kalkınmayı, sosyal adalet ve sosyal güvenliği sağlayıcı, iç barış, huzur ve güveni kısa zamanda tesis etmeyi hedef bilen ve milli savunma gücümüzü hızla geliştirmeye kararlı bir politikayı esas alacaktır (64).

Somut olarak, protokolde, genel sağlık sigortası gerçekleştirilecek, tarım sigortası geliştirilip yaygınlaştırılacak, gübre fiyatları indirilecek, TRT'nin tarafsızlığı sağlanacak, seçimlerde siyasi partilerin seçim ittifakı yapabilmesi için TBMM sunulan kanun teklifi kanunlaştırılacak, seçmen yaşı 18'e indirilecek, meslek okullarından mezun olanlar lise mezunu gibi yüksek okul ve üniversitelere girebilmeleri sağlanacak; ilk ve orta öğretimde okutulan ahlak dersleri öncelikle İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve İmam Hatip okulları mezunları okutacak; milli bir dil politikası izlenecek, din görevlilerinin demokratik düşünce ve inanç özgürlüğü çerçevesinde sürekli eğitimden yararlanmaları sağlanacak; Diyanet işleri başkanlığına bağlı "ilim heyeti" kurulacaktı.

Ekonomik kalkınmada, büyük önem taşıyan karar bütünlüğü ve tatbikat ahengini sağlanması için, ekonomik ve mali politikayı uygulayan kamu kuruluşları arasında yakın bir işbirliği ve koordinasyon sağlanacaktı.

Para-kredi-finansman-yatırım destekleme, teşvik ve yönlendirme politikaları, ekonominin hızla değişen şartlara sürekli olarak intibakını sağlayacak şekilde bütünleştirilecek ve bir temel politika çerçevesi içinde yürütülecekti.

Sanayileşme konusunda "sanayinin, temel üretim malları üreten ve Türkiye'de ağır sanayi ve bu meyanda bilhassa milli harp sanayi kurulmasına imkan verecek bir yapıda gelişmesi sağlanacaktır." deniliyordu.(65) Devletçe desteklenen sanayi teşebbüslerini finanse etmek maksadıyla, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırımı Bankası süratle kurulacaktı. Sanayileşmeye yakından tesir eden para, kredi, enerji, ulaştırma ve fiyat temel politikalarının sanayi politikası ile ahenkli hale getirilmesine özel bir dikkat gösterilecekti.

Teknolojinin geliştirilmesi için Lisans, know-how-antlaşmaları milli menfaatlere uygun ve süratle yapılacaktı. Ayrıca teknoloji ve sanayi takip ve istihbarat teşkilatı kurulacaktı.

Enerji, özellikle Türkiye'nin elektrik enerjisi ve yakacak teminindeki darboğazlar,

(64) AP, MSP, CGP ve MHP arasında yapılan koalisyon protokolü, Ankara. 31.3.1975, s:2

(65) a.g.k.p. s:11

kısa ve uzun vadeli müdahale ve esas itibariyle öz kaynaklara dayalı projeler ile giderilecekti.

Tarım politikası ile taban fiyat politikası bütünleştirilecekti.

Sosyal güvenliğin tüm yurtda eşit ve adil ölçülerde sağlanması, tüm çalışanların sigorta kapsamına alınması hedef olarak saptanmıştır.

Çalışan kadınlar 20 yılda emekliye ayrılabilircekti.

Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesine çalışılacaktı.

İşçi ücretleri, artan hayat pahalılığına göre ayarlanacak bir ücret sistemi ve asgari ücret baremi uygulanacak, işçilerimizi pahalılığın ağır yükü altında ezilmemesi için gerekli tedbirler alınacaktı.

Esnaf ve sanatkarlar, çiftçiler, formalitelerden kurtulacak basit ve götürü usullerler vergilendirilecekti.

Şehirleşme meselelerinin halledilmesi amacıyla belediyeler mali ve teknik bakımından yeterli güce kavuşturulmasına çalışılacaktır.

Dış politikada milli dış politika izleneceği belirtilerek Kıbrıs sorununda, Türkiye ve Türk Milleti olarak elde edilmek istenen sonuç üzerinde hiç bir tereddüde yer verilmeyecek bir siyaset izlenecektir. MC hükümetinin amacı, "Kıbrıs'taki Türk Cemaatının geleceğini sağlam teminata bağlayacak ve adadaki gerçeklere dayanan bir hukuki çerçeve içinde Kıbrıs'ın bağımsız federe devlet olarak varlığını koruyacak bir çözüm şekline varılması olacaktır." şeklinde açıklanmaktadır.

Koyduğu ambargolarla Türkiye'ye zor anlar yaşatan Türk Amerikan ilişkileri konusuna da protokolda yer verilmişti. "T.C. Hükümetleri ABD ile aramızda yakın dostluk ilişkileri kurulmasına önem vermişler ve Türkiye ile ABD Kuzey Atlantik İttifakı içinde her iki tarafın güvenliği açısından önem taşıyan ilişkiler kurmuşlardır. T.C.Hükümetleri, her iki ülkenin karşılıklı yararına olan bu ilişkilerin ve iş birliğinin eşitlik ve karşılıklı saygı ve yardımlaşma ilkelerine dayanan bir şekilde devamı için kendisine düşeni daima yapmıştır. ABD hükümetinde bu konuda değişik bir yaklaşım içinde olmadığını görmek, Türkiye için memnuniyet verici bir husustur. Ancak, Türk Hükümetinin ve Türk kamuoyunun, ABD'nin Türkiye'ye müteveccih politikasını, birisi ABD hükümetinin diğeri kongrenin olmak üzere, iki politika arasında ayırım yaparak değerlendirilmesine imkan yoktur."(66) Ayrıca Amerikan kongresinin tutumu eleştiriliyordu.

A.E.T ile aramızdaki ekonomik işbirlik milli yararlarımıza uygun bir şekilde yürütülecekti.

Milli savunmamızı güçlendirmek için gerekli olan her tedbir alınacaktı. Öncelikle Türk Silahlı Kuvvetleri için hiçbir fedakarlıktan kaçınılmayacaktı.

Protokolde hükümetin niteliği vurgulandı : MC hükümeti, bunalım dönemini sona erdiren, parlamenter demokrasinin gereklerine uygun kurulan, millet çoğunluğunun ve parlamentonun desteğine sahip bir hükümetti. Hükümetin bu özelliği Türkiye'nin iç ve dış sorunlarının çözümünde rol oynayacaktı.

Hükümet programına esas olacak koalisyon protokolüne dayanarak hükümetin Başbakan Demirel tarafından "icraat hükümeti" olduklarını açıklamasına karşın uzmanlar tarafından seçim ekonomisi özellikleri taşıdığı ifade edildi. Özellikle uzun vadeli tedbirler yerine kısa vadeli tedbirlerin protokolde yer alması bu intibayı güçlendirmiştir.

H. MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİ :

Demirel'in başbakanlığında kurulan hükümet 16 AP, 8 MSP, 4 CGP, 2 MHP'li bakandan oluşuyordu (67). Hükümeti oluşturan bakanlıklar şu şekilde dağılmıştı (68): Süleyman Demirel (Başbakan), Necmettin Erbakan, Turhan Feyzioğlu, Alparslan Türkeş (Devlet bakanı ve Başbakan yardımcıları), Seyfi Öztürk, Hasan Akay, Mustafa Kemal Erkovan, Osman Albayrak, Gıyasettin Karaca(Devlet Bakanları), İsmail Müftüoğlu,(Adalet bakanı) Ferit Melen(Millî savunma bakanı) Oğuzhan Asiltürk (İçişleri bakanı) İhsan Sabri Çağlayangil (Dışişleri Bakanı), Yılmaz Ergenekon(Maliye bakanı), Ali Naili Erdem (MEB), Fehim Adak (Bayındırlık Bakanı), Halil Başol(Ticaret bakanı),Kemal Demir (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı), Orhan Öztürk(Gümrük ve Tekel Bakanı) Korkut Özal(Gıda -Tarım ve Hayvancılık Bakanı), Nahit Menteşe(Ulaştırma bakanı), Ahmet Refik Paksu(Çalışma bakanı) Abdülkerim Doğru(Sanayi ve Teknoloji Bakanı), Selahattin Kılıç(Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı), Lütfi Tokoğlu(Turizm ve Tanıtma Bakanı), Nurettin Ok (İmar ve İskan Bakanı),Vefa Poyrazoğlu(Köyİşleri Bakanı),Turhan Kapalı(Orman Bakanı), Ali Şevki Erek(Gençlik ve Spor Bakanı),Rıfki Danışman (Kültür Bakanı), Ahmet Mahir Ablum (Sosyal Güvenlik Bakanı).

Türkiyenin siyasal tarihinde en uzun süren hükümet krizi 213 gün sonra dördüncü Demirel hükümetinin kurulması ile son buldu. Ancak hükümet güçlüklerle güvenoyu alabildi. 222 kabul, 218 red, 2 çekimsiz oy vardı. 4 kişide oylamaya katılmamıştı. Kamoyunda güven-

(67) Yankı, sayı:212, 7 Mayıs 1975 AP'li bakanlar: S.Demirel, S.Öztürk, G.Karaca, İ.S. Çağlayangil, Yılmaz Ergenekon, Ali Naili Erdem, Halil Başol, Nahit Menteşe, S.Kılıç, L.Tokoğlu, Nurettin Ok, V.Poyraz, T. Kopol, A.S.Erek, Rıfki Danışman, A.M.Ablum,

(68) TBMMTD: Dönem 4, cilt II ,ss: 256-277

oyunun baskı ve tehditle alındığı ifade ediliyordu (69).

Hükümet programı AP çevreleri içinde şu noktalarda eleştirildi. Toprak Mahsülleri Ofisi, Et ve Balık Kurumu, Yaş Sebze ve Meyve Müdürlüklerinin Ticaret Bakanlığından alınarak Tarım Bakanlığına bağlanması ve MSP'nin kontrolüne verilmesi tepki yarattı. Hükümet programının yumuşak üslubuna rağmen "MSP damgası" taşıdığını bildiren AP çevreleri "3-5 aylık farka dayanan istikrarsız bir hükümet için ödün fazladır." demektedir (70).

Hükümet programında eleştirilen noktalardan biride, MSP programında yer alan Milli Eğitim, Diyanet, Gençlik ve Sanayi sorunları ile ilgili konularının Demirel hükümetinin programı olarak ortaya çıkmış olmasıdır. Yeni hükümette 8 bakanlık almasına rağmen üretici ile kredi ve alım satım arasında doğrudan temasta bulunan en güçlü kuruluşların MSP'li bakanlara bağlanması da şikayet konusu oldu.

Siyasal çevreler CHP-MSP zamanında MSP'nin yedi bakanlık olarak "tayin furçası" yaptıklarını biliyordu. Demirel MSP'nin yeni bakanlıkları ele geçirmelerini engellemek için aynı bakanlıkları vermek istedi. Ancak ısrarlar sonucu çalışma, bayındırlık ve ticaret bakanlıklarından ayırdığı üç büyük kuruluşu vermek zorunda kaldı. AP'liler, MSP'nin bayındırlık bakanlığı ile kara yolları gibi Türkiye'nin en büyük kuruluşunu, çalışma bakanlığı ile de sendikalar üzerinde etki yapacak ortamı sağladığını söylemektedirler. TMO milyarlarca mübaya yapması; EBK'nin özellikle çok etkin bir oy potansiyeli yaratabileceğı belirtilmektedir. Hükümeti oluşturan koalisyonun yasal bozukluklarına bir başka örneğı ise mecliste üç milletvekili bulunan MHP'ne iki devlet bakanlığı verilmesi oluşturmuştu. Çökmüş görünen CGP'nin de koalisyondaki etkin durumu dikkat çekmektedir.

MC Koalisyonu, gerek kuruluşuna giden günlerde, gerek güvenoyu sağlarken yürüttüğü politikayla olumsuz izlenimlerin doğmasına yol açmaktadır. En başta MC'nin hukuk devleti koşullarına, demokratik haklara karşı tutumundan kuşku duyulmaktadır.

Hükümetin Demirel tarafından kurulması, Demirel için kişisel bir zaferdi. 12 Marttan beri verilen iktidar mücadelesi sona ermişti. Demirel kamuoyuna "bu hükümet aynı zamanda Türkiye'nin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatında yeni bir dönem başlatacaktır. Bu dönem bir huzur, kalkınma, ve hamle dönemi olacaktır. Bu dönem anayasamızda ifadesini bulan birleştirici ve toparlayıcı ve yükseltici bir Milliyetçilik ve milli beraberlik anlayışının devleti idare edenlere hakim olduğu bir dönem olacaktır. Bu dönem anarşinin ve iç kavga kırkırtıcılığının himaye gördüğü değil, kardeşliğin, kanunlara saygının, kanun hakimiyetinin, teşvik gördüğü ve sağlandığı bir dönem olacaktır. Yoksulluk sömürüsü

(69) Yankı ,sayı:213, 14 Nisan 1975

(70) Cumhuriyet, 8.4.1975

yapmayacağız. Fakat yoksulları, dar gelirlilerin acı ve ızdıraplarını ciddi tedbirlerle gidermeye çalışacağız. Yurdumuzun geleceğini temsil eden gençlerimizin bütün meselelerine sevgi ile eğileceğiz. Fikir ve inanç hürriyetlerini koruyacak anarşiye kanun dışı eylemlere kesinlikle dur diyeceğiz.” mesajını veriyordu (71)

I. MİLLİYETÇİ CEPHE DÖNEMİ :

Demirel hükümeti tarafından çalışmaları hızlandırmak amacı ile”Bakanlıklar arası Sosyal İşler Komitesi” kuruldu. Komite, sosyal konulara ilişkin yürüttüğü çalışmaları karara bağladıktan sonra bakanlar kuruluna sunacaktır. Alınan kararlardan bazıları kararname bazılarıda yasa tasarısı haline getirilecektir.

Hükümet, geniş halk yığınlarının günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çalışmalara başladı. Son altı aydır görünen çeşitli gıda maddelerinde karşılaşılan darlık nedeni ile yeni bir stok politikası için komisyonlar oluşturuldu.

Maliye bakanlığı, yeni vergi konulmayacağını, katma değer vergisine de karşı olduklarını açıkladı. Türkiye'nin döviz rezervleri bakımında sıkıntısı yoktu. 1974'te büyüyen dış ticaret açığını kapatma çalışmaları sürdürüldü. Hükümetin bu uygulamaları basın tarafından erken seçim işareti olarak görüldü.

Ancak hükümette siyaset ön plana geçti, memur tayinleri gerçekleştirilmeye başladı. Muhalefet AP'yi partizanlıkla suçladı(72).TRT Genel Müdürü İsmail Cem'in değiştirilmesini ön gören hükümet kararnamesi büyük tartışmalara yol açtı (73). Göreve muhafazakar Yalçıntaş getirildi. Bu defa ana muhalefet partisi CHP, TRT'nin AP yanlısı yayın yaptığı gerekçesi ile Yüksek Seçim Kuruluna şikayet etti.

Diğer yandan öğrenci olayları sürüyordu. Olayları önlemek adına rektörlerle yapılan toplantıdan eğitim ve öğrenim güvenliğinin üniversitelerle, devletin diğer organlarını beraberce çalışmaları kararı alınıyordu. Ayrıca Rektörler “üniversite polisi”nin kurulmasını istedi. Bunun için gerekli olan yasal düzenlemeler yapılması kararına varılıyordu (74). İşçi grevleri, öğrenci olayları ile ilgili açıklamada bulunan Ecevit “olayların gerçek sorumlusu hükümettir.” diyordu. Yeni hükümetin belli bir siyasal görüşü benimseyen ve toplumsal çatışmalar yaratarak karşı düşüncede olanları sindirerek ve öldürerek amaçlarına erişmek isteyen bazı saldırgan grupların devletin güvenlik kuvvetlerine yardımcı olmakla görevlendi-

(71) Milliyet, 7 Mayıs 1975

(72) Hürriyet 3.5.1975

(73) Cumhuriyet, 6.5.1975

(74) Cumhuriyet,1.5.1975

rildiğini ileri sürmüştür. Basında Türkeş'in devlet kuvvetlerine yardımcı ilan ettiği komandolar olay çıkarıyor" haberleri yer alıyordu. Sağ partiler, CHP'ye savaş açmaya başlıyordu.

CHP'nin de muhabeletini sertleştirdiği bu ortamda hükümet toplantısından çıkan Demirel saldırıya uğradı. Devlet bakanı Seyfi Öztürk saldırıyanın CHP'nin üyesi olduğunu olayın ardındaki kundakçının ise Ecevit olduğunu açıkladı (75). Saldırgan Vural Önsel'in Türk Hukuk Kurulu Salonunda bir seminere katılmasından hareketle bazı bakanlar, Prof.Uğur Alacakaptan'ı sorumlu tuttular, aynı gece Prof.Alacakaptan'ın evi bombalandı (76). Durumu pretosto etmek amacıyla yapılan yürüyüşte ise "katil Ecevit "koministler Moskova'ya" sloganları atıldı.

Gerçekte CHP ile saldırıyan arasında hiç bir bağ yoktu. CHP basın açıklamasına göre 1970 yılında Vural Önsel'in Demirel, Sezgin ve Cevheri ile ilişki kurduğu, olay anında Milliyetçi Cepheyi destekleyen Sancak dergisinin iç haberler şefi olduğu belirtildi. Yargılamalar sırasında da Önsel ile MHP arasındaki ilişki kanıtlandı.

MC hükümeti hem işveren çevrelerini, hem küçük esnaf ve işçi çevrelerini memnun etmek çabasıdadır. Küçük esnaf kredilerini artırmak ve yaymak, kıdem tazminatını 30 güne çıkararak, genel sağlık sigortasını yürürlüğe koymak, gübre fiatlarını ucuzlatmak, 12 sayılı kararname ile memurların durumunu ele almak gibi tedbirler yürütülüyordu. Merkez Bankasının iki milyarlık bir yeni kredi olanağı sanayicilerle, dış ticaret çevrelerine dönük olarak kullanılacaktı. Hükümet vaad ettiği 22 yasa tasarısının üçünü gerçekleştirebildi. Askeri personel yasası, kıdem tazminatlarını 30 güne çıkarma yasası, kadın memurların 20 yılda emeklilik hakkını tanıyan yasa olmak üzere. Mektupla öğretime karşı çıkan MC iktidarı, lise mezunlarını açıkta bırakmamak için, açık yüksek öğretim yapılmasını kararlaştırarak bu amaçla "Açık Yüksek Öğretim Kurumu"adı altında bir başkanlık kurulmuştur. Türkiye Bulgaristan arasında Enerji alışverişini sağlayacak sistem devreye sokuldu. Ancak bütçe plan komisyonunda İmam Hatip Okulu Mezunlarında Harp Okullarına alınması MC iktidarı partilerine mensup üyelerin oylarıyla kabul edilince CHP'liler "Ordu Molla Ordusu haline getirilmek isteniyor "diyerek komisyonu terk etti (77). 1 Temmuzda meclis bu yasa kararını red etti.

Başbakan Demirel, ABD ambargosunu sert dille eleştirdi ve ambargo kalkmazsa , ABD üstlerine karşı uygulamanın kaçınılmaz olacağını belirtti. Başbakana göre iktidar ve

(75) Milliyet, 14.5.1975

(76) Cumhuriyet, 14.5.1975

(77) Cumhuriyet , 27.6.1975

muhalefet bu politikada bir kalp gibi atmalıydı. Her zaman savunduğu düşüncesini tekrarlıyordu. Dış politika, iç politikanın malzemesi yapılmamalıydı. ABD ile ikili antlaşmaların gözden geçirileceği bildirildi. Ambargonun kaldırılması için 17 Temmuzta değin 1 aylık süre tanındı. MSP bu süre sonunda Amerikan üslerine geçici statünün uygulanmasında ısrarlıdır. 31 Temmuz da Amerikan üsleri devr alındı. ABD'leri silah ambargosu yerine ticari ambargoyu tercih etti (78).

Milliyetçi cephenin izlediği siyaset her geçen gün CHP'nin durumunu güçleştirdi. Bir çok yerde CHP'nin mitinglerine saldırılar gerçekleştirildi. Bu saldırılar 21 Hazirandaki grevde de doruk noktasına ulaştı. CHP toplantısı taşlı-sopalı saldırganlar tarafından basıldı. CHP milletvekili Coşkun, Bolu Valisini uyarmasına rağmen ilçede güvenlik tedbirlerinin alınmadığını bildirdi. Ecevit, açıklamasında "hiçbir saldırganın bulunacağını sanmam, çünkü caniler, katiller hükümette" dedi (79). DP lideri Bozbeyli, hükümetin anarşik olayları körüklediğini söyledi. SP lideri Aybar, Cumhurbaşkanına telgraf çekerek "takınacağımız tavır rejimin geleceğini belirleyecektir." dedi (80). AP Bolu milletvekili Ahmet Çakmak olaylar sırasında protestocular arasından MSP'lilerinde bulunduğunu belirtti.

Ana muhalefet partisi, çıkartılan olayların milleti bölmeye ülkede anarşi yaratmaya kalkışan "dört partili azınlık hükümetinin" işi olduğunu ısrarla vurguladı.

Türkeş'in güneydoğu gezisi olaylarla başladı. İki kişi öldü. Olaylarda 46 kişi yaralandı 62 kişi gözaltına alındı. Iğdır da komandoların yol açtığı olaylarda CHP'li 85 dükkan tahrip edildi. Türk iş başkanı 12 Mart öncesinden daha bunalımlı bir devreye girildiğini belirtiyordu. Son olaylarla ilgili olarak CHP'nin İçişleri Bakanlığı hakkındaki gensoru önergesi cephe oyları ile rededildi. CHP Grup Başkan vekili Necdet Uğur ve on arkadaşı verdikleri bir önerge ile Başbakan Demirel hakkında Türk ceza konununun 229. maddesine göre cezalandırmak üzere meclis soruşturması açılmasını istediler.

J. MİLLİYETÇİ CEPHE HÜKÜMETİNDE BUNALIM :

Ağustos ayında MC hükümetinin baskı altına alınmış rahatsızlığı su üstüne çıkmaya başladı. Demirel kamuoyuna "Bazı çevreler koalisyonda ihtilaf çıkarmaya çalışıyorlar; yine bilinen çevreler bazı mihraklarda AP ile MSP'nin arasını açmak için uğraşıyorlar" şeklinde beyanda bulunurken AP, GİK toplantısında MSP ile ortaklığın dayanılmaz hale geldiğini söylüyordu. Demirel'e yakın GİK üyesi; Erbakan her şeyi pazarlığa döküyor, fabrikanın yapıl-

(78) Milliyet, 31.5.1975

(79) Cumhuriyet, 8.8.1975

(80) Cumhuriyet, 22.6.1975

ması ilanından, ufak memurun tayinine kadar. Vali karnamesi iki ay onun yüzünden çıkmadı. Valiler atamasında %80 MSP ile MHP'nin ağırlığı var, bizim yok.Davul bizim boynumuzda tokmak onların elinde. Ziraat Bankası, Emlakkredi Bankası genel müdürlükleri değiştirilmek isteniyor”(81). 26 Yatırım projesi anlaşmazlık nedeni ile uygulamaya konulamıyor.” diyordu.

Kısmi senato seçimleri yaklaşıyordu, milli cephenin oluşturulmasında seçim ittifakından söz eden AP ve MSP şimdi topluma farklı mesajlar veriyordu. AP'ye göre MSP ve MHP ile senato seçimlerinde işbirliği yapma imkanı yoktu. Hatta MHP,MSP'den daha tehlikeli durumdadır. MHP İngilizlerin deyimiyle “yavaş fakat emin adımlarla” AP'yi yıpratmak ve yerine geçmek istemektedir.

MSP, Senato üçtebir yenileme seçimlerinde Konya'nın kendisine bırakılmasını isterken AP bunu kabul etmemiş ve Konya'da eski DP'li Mustafa Rangun'u aday göstermiştir. Mustafa Rangun Cami'ul Ezher'de öğrenim görmüş vaizlik ve baş danışmanlık yapmıştır. AP bu tutumuyla Konya'da MSP'nin şansını kırmak istemiştir (82).

MSP genel başkanı ve başbakan yardımcısı Erbakan, AP ile seçim ittifakı konusunda “...biz onlardan kuvvetliyiz neden adaylarımızı onların lehine çekelim onlar yeteri kadar denendi. Bir daha iş başına gelsinler ikinci 12 Mart daha mı yaşayalım?” şeklinde populist bir yaklaşım sergilerken, MSP genel başkan yardımcısı Cumaoğlu, AP, MHP, CGP'nin koalisyon kurulurken seçim ittifakı konusunu bir koalisyon şartı olarak ileri sürdüklerini, bu konuda bir kanun teklifinin yine dört parti tarafından hazırlandığı ve TBMM sunulduğunu, ancak ortakların devamsızlığı yüzünden teklifin kanunlaşmadığını belirtti: Ve “AP'ye bazı illerde MSP'si aday göstermesin bazı illerde de AP diye önerdik diğerleri kabul etti. AP kabul etmedi. AP bölünmeyelim bölünürsek CHP'nin işine yarar diyor ama mevzuu istismar etmeye kalkıyor...”(83).

MSP yaklaşan kısmi senato seçimleri nedeniyle AP'ye muhalefetini arttırdı. AP'yi “batının sömürücü faiz zihniyetine dayanan maddeci görüşünü” savunmakla suçladı. AP'nin ortaklığı bozma eğilimi üzerine Erbakan seçimlerde MSP 150, AP 50 milletvekili çıkarır diyerek sık sık vurguladığı MSP en güçlü kurgusunu tekrarladı.MC hükümetinin 1977'ye kadar hizmet edeceğini ifade ediyordu (84). Vargüçüyle de seçim işbirliği yarasını çıkartabilmek için meclisin olağanüstü toplanmasını istiyordu (85).

(81) Cumhuriyet, 9.8.1975

(82) Milliyet,10.8.1975

(83) Cumhuriyet , 10.8.1975

(84) Milliyet.,11.8.1975

(85) Hürriyet.,14.8.1975

Kamuoyu bu hükümet devam edecek mi? diye soruyordu. Demirel herşeye rağmen “bu hükümet yürüyor ve yürümeye devam edecektir. Bu hükümetin başka da alternatifi yoktur.” diyordu. Başta Demirel ve AP yöneticileri, seçim sonuçlarını beklemektedir. Onun için MSP ile kapışmadan, elden geldiğince uzak durarak, birleşme propogandasını sürdürerek seçmene ağır başlı bir tutumla “akıl yolunu” göstererek onu AP ile MSP taktikleri arasında doğru olanı seçmeye yöneltmek AP'nin politikasını oluşturuyordu.

Erbakan ise Konya'da “Be birader, gelde söyleme ortağımızdır severim ama” diye başlayıp veryansın ederken MSP genel başkan yardımcısı Cumalıoğlu AP'ye hedef olarak “liberal, renksiz zihniyetin iktidar olduğu günlerde kominizm hızla gelişmektedir. Çünkü liberal renksiz görüş kominizmin ilacı değil onu her türlü ideolijiyi filizlendiren, besleyen zihindir “ diyor.

Başbakan sessiz kalıyordu. Ancak CGP bir çıkış yaptı.Feyzioğlu,“MC'nin mantığına ters düşen tek parti MSP'dir. Bu partinin durumu, hükümetin geleceği ve yaklaşan seçimler açısından düşündürücüdür.” Bu çıkış karşısında MSP'li devlet bakanı Müftüoğlu, “bu bir feverandır. Devler devlerle güreşir”dedi.

AP-MSP arasında muhalefet yeni bir aşamaya girdi. Koalisyon protokolünde ve hükümet programında yer verilen bazı konularda partiler arasında çıkan anlaşmazlıklar üzerine MSP bakanlar kurulunu protesto ederek toplantılara katılmamaya başladı.’(86).Toplanan AP TM'de MSP'nin tutumu ve Erbakan eleştirildi.Koalisyonun sona ermesi görüşü yeniden ağırlık kazandı.

AP-CGP sıkı bir iş birliği içinde olmasına rağmen CGP'den millet vekilleri istifa ederek AP'ye geçiyorlardı. Gittikçe güdükleşen CGP'nin olağanüstü bir kurultayla AP'ye katılacağı söylentileri dolaşıyordu. Hatta Demirel'in Feyzioğlu'na tam olarak güvenemediği de söylentiler dahilindeydi.

K. KISMİ SENATO SEÇİMLERİ :

AP, Seneto üçtebir yenileme seçimlerinde tekrar birinci parti konumuna yükseldi. 12.10.1975 günü yapılan seçim sonucuna göre AP 27, CHP 25, MSP 2 senetörlük kazandı. 6 Milletvekili ara seçiminde ise milletvekillerinin 5'ini AP, 1'ini CHP aldı.Böylece 1973 seçimlerinde %30.8 olan oy oranı 40.8'e yükseldi. Seçim sonuçları AP'nin sağda birlik çağrısının büyük ölçüde tuttuğunu göstermektedir. Zira DP'nin oy oranı %12'den 3.2'ye ve

MSP'nin 11.5'ten 3.4'e düştüğü görülmüştür. MHP'nin oylarında ise bindebirlik bir artış olmuştur.

AP listelerinde yer alan eski DP milletvekilleri Sıtkı Yırcalı, Sebati Ataman, Baki Akşit, Hayrettin Erkmen, İbrahim Kirazoğlu, Atıf Benderlioğlu'da parlamento bu seçimlerde girdi.

12 Ekim seçimleri AP liderine 1973 seçimlerindeki bölünmeyi toparlayabileceği kanısını vermiştir. Ancak Demirel'in önünde MSP ile aynı koalisyon içinde yer almaktan doğan güçlükler vardı. MSP 17 Ekim'de yitirdiklerini, şimdi hükümet içinde koalisyonun en büyük partisi AP'yi güç duruma sokarak kazanma peşindedir. Bu amaçla özellikle Kıbrıs ve haşhaş konularında AP ve Demirel'i köşeye sıkıştırabilecek öneriler geliştiriyordu.

Demirel ve AP Erbakan'dan gelecek saldırılara karşı yeni bir strateji belirledi. Bu stratejinin hedefi MSP'nin AP'yi yıpratmaya yönelik önerilerine karşı kamuoyunda beyni toplayacak yeni programlar olarak ortaya konuldu.

Demirel koalisyon ortağının kendisine ve partisine yönelttiği "renksiz" iddalarına cevap verircesine üç renkli bir programla MSP'nin karşısına çıkmaktadır. Yeşil plan, tarım alanını kapsamaktadır. Özellikle yeni bir taban fiyat uygulamasını öngören bu plan uyarınca taban fiyatı hasat mevsiminden önce belirlenecektir.

İkinci olarak "mavi plan" bu plana göre herhangi bir sanayi ürününe zam yapıldığında veya belli bir sanayi kesiminde kar oranı arttığında zam yada karlılık oranında işçi ücretlerinede bir artış yapılması söz konusudur. Toplu sözleşme düzenini gereksiz kılmayı hedefleyen bu plana Demirel'in büyük umut bağladığı belirtilmektedir.

"Beyaz plan" ise eğitim düzenini, özellikle üniversite eğitimini yeni bir düzene sokmayı amaçlamakta buna göre üniversiteler de üçlü tedrisata yönelinecekti.

Üç renkli programın hükümet programı olmadığı, AP'ye ait bir program olduğunun ısrarla altı çiziliyordu. Bu planla AP, kamuoyundan beğeni ve parlamento da sağı toplamak istiyordu. Demirel İstanbul'da "Milliyetçilerin AP'de toplanmasını" açıkça ifade etmiştir..

MSP'nin ise AP'den istekleri bitmiyordu. Önce MEB, Diyanet işleri bakanlığı, Basın Yayın Müdürlüklerini istedi. AP'nin basın yayın müdürlüğünün MSP'li devlet bakanlığına bağlamasına rıza göstermesi "MSP'en güçlü" kurgusuna dönüştü. MSP genel başkan vekili Süleyman Arif "koalisyonun daha iyi işlemesi için muhtıra verdik, bu muhtıraya karşı baş taraf boyun eğmiştir." (87) diyordu.

AP genel başkanı, eski demokratlar ve Bayar ile görüşme yaparak MSP dışındaki sağa yönelik yeni bir sağ koalisyon önerisi getirdi (88). Ve 15 yıl sonra AP'si DP'nin devamı olduğunu söyleyerek 27 Mayıs'ı eleştirdi. Bu eski DP'yi AP'de toplama gayreti olarak görünebilir.

L. TBMM ve C.S. BAŞKAN SEÇİMLERİ :

M.M ve C.S. başkan seçimleride partiler arasında anlaşmazlık yarattı. CHP'nin senato başkanının kendi gruplarından seçilmesi konusunda yaptığı öneri üzerine kontenjan grubu, AP ve CHP'sini centilmenlik anlaşmasına uymaya çağırdı. Başbakan Demirel MM ve C.S. başkanlığı seçiminde centilmenlik anlaşmasını tanımadıklarını ifade etti: "Centilmenlik anlaşması dediğimiz şey 1961 de uzunca süren Meclis Reisi seçiminin yapılamaması" üzerine o günkü tarafların bir araya gelip, şöyle yapalım demesinden ibarettir. Bu o hal için caridir."(89).

MC içinde de "başkanlık seçimi" sorun yarattı. MSP kendi bir aday göstermek bir isterken AP'si adayın bağımsızlar arasından seçilmesini ileri sürdü.Sonra Sadettin Bilgiç, Kemal Ziya Öztürk adları AP'liler tarafından telafuz edilmeye başlandı. MSP bu isimlere karşı çıkarak sırayla bir MSP'li ve bir AP'li adayın denenmesini önerdi. CHP ise, meclis başkanının MC'den seçilmeleri halinde anayasanın 84.ncü maddesinin bozulacağını ve anayasa mahkemesine baş vurulacağını açıkladı (90).Sonunda MC tarafından bağımsız Öztürk aday gösterildi. Ancak seçilemedi. Çünkü MC kendi adayına oy vermemişti. Oy vermeyenler içinde bazı MSP'lilerle, bağımsızlar vardı.

Sekiz hafta geçmesine rağmen başkanların bir türlü seçilememesinin sorumlusu olarak kamuoyunda AP ve CHP görüldü.Türkîş genel başkanı Halil Tunç parlamentonun çalışmaması ve MM ile C.S.başkanlarının seçilememesi halinde 24 Aralıkta genel greve gideceklerini bildirdi.

"Parlamento bunalımını" çözmek üzere CHP-AP arasında centilmenlik anlaşması yapıldı. AP başkanlık divanı toplanarak, centilmenlik anlaşması gereğinde CHP'li aday Kemal Güven'in desteklenmesi kararına vardı. Bu karar üzerine Genel Sekreter Nahit Menteşe, tarafından koalisyon ortaklarına durum anlatıldı. Bağımsız aday Öztürk adaylıktan

(88) Milliyet, ,20.10.1975

(89) Cumhuriyet, ,8.11.1975

(90) 1961 Anayasası 84.maddesi :Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu başkanları ,kendi Meclislerince üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ve gizli oy ile ikişer yıl için seçilirler;ilk iki oylamada çoğunluk sağlanamazsa ,salt çoğunlukla yetinilir.Meclis Başkanlıkları için Meclisteki siyasi parti grupları aday gösteremezler.

çekildi. ve CHP Kars milletvekili Kemal Güven 280 oyla meclis başkanlığına yeniden seçildi (91).

C.S.Başkanlığına ise AP'nin adayı senatör Tekin Arıburun seçildi. MSP, AP'nin tutumunu siyasi bir yenilgi olarak değerlendirerek "Bu yenilgi MC'nin değil, AP'nin yenilgisidir" ayrımına gitmiştir (92).

M. MC VE ANARŞİ

Türkiye'de siyasal cinayetler sayısal açıdan artmıştır. Üst üste işlenen siyasal cinayetlerin, devlet içinde yuvalanmış ve hükümet koalisyonuna katılmış bazı çevrelerce düzenlendiği konusundaki kuşku ve izlenimler azımsayamayacak ölçüde yoğunlaşmıştır. Öylesine ki ana muhalefet partisi Genel başkanı Ecevit, başbakanı anarşi ve kanunsuzluğun baş sorumlusu" olarak nitelemek durumunda kalmıştır. Ecevit'e göre Demirel "Silahlı zorbaların himayesine sığınarak hükümet kuran bir başbakandır." Ecevit'e göre başlangıçta Demirel kendisini bu yoldan kurtarabileceğini düşünüyordu. MC hükümeti faili meçhul cinayetleri aydınlatmak yerine hükümet valiler, emniyet müdürlerinin yerlerini değiştirerek devletin tarafsız güçlerini partizanlaştırıyordu.

Demirel şiddet eylemlerinin sorumlusu olarak CHP'yi görüyordu; "Ecevit af getirmeseydi, bugünkü anarşik hareketler olmazdı. Çünkü bütün şiddet eylemlerinin failleri, sıkıyönetim mahkemelerince 1971-1973 arasında hüküm giyen ve sonradan afdan yararlanan aşırı soldaki kişilerdir." diyordu (93).

11.2.1976 tarihli Cumhuriyet, gazetesinde "Bir genel vur emri" başlıklı makalede Alparslan TÜRKES'in organı durumunda olan "Devlet" dergisinin 11.10.1975 günlü 204.ncü sayısında kendi müridlerine "Emanet olan davayı kucakladım. Hiçbir şeye aldırmadan yürüyorum. Beni takip edin. Geri dönersen vurun. Davaya katılıp geriye dönen herkesi vurun!" ifadesine yer veriyor. Bu haber 2-3 EKİM 1975 günlü Milliyet, Günaydın gazetelerinde 15.1.1976 günkü Hürriyet gazetesinde yayınlandı.

15.1.1976 günü Meclis kürsüsünden Nejat Ölçen ifade etti. "Bu bir katliam emridir, derhal yalanlanması gerekiyor." (94) Ancak herhangi bir yalanlama sözkonusu değildir. İçişleri bakanı Oğuzhan Asiltürk devlet güçlerinin yanında bir partinin özel silahlı kuvvet-

(91) Cumhuriyet, 25.12.1975

(92) Hürriyet, 26.12.1975

(93) Demirel "Bugün ne oluyor? diye soruyorsanız, 1974 çıkarılan af ile sokağa salıverenler Türkiye'yi rahatsız ediyorlar", Milliyet, 3.2.1976

(94) Prof. Muammer AKSOY "Tırmanan faşizm ve gerçekler". Cumhuriyet, 24.4.1976

ler yaratıp beslenmesine, komandoların, ölkü ocaklarının bir vurucu güç olarak kullanılmasına karşıdır. İlk yapılacak iş komandoların sahibi olan MHP'nin hükümet dışı bırakılmasıdır. Başbakan Demirel her ne pahasına olursa olsun MC iktidarını sürdürmek kararındadır.

Üniversitelerde kanlı olaylar sürüyordu Başbakan Demirel gerekirse üniversite yönetimine el konabileceği oda yetmezse sıkıyönetimin düşürüleceğini açıklıyordu. "Siyaset gangsterleriyle işbirliği yapan Demirel gençlerin öldürülmesine yol açıyor." diyen Ecevit, Demirel'in son olaylarla 12 Mart türü bir dönem hazırlığına girdiğini belirtiyordu.(95). Olayların önüne geçemeyen hükümet çareyi üniversiteleri kapatmakta buluyordu. Önce İ.Ü. ardından A.Ü. kapatıldı (96).

İ.Ü.süresiz kapatılmasından sonra 658 öğretim üyesi bir bildiri yayınlarak kanlı saldırılardan duydukları kaygıyı dile getirmişler, öğretim kesintisiz sürdürülmesine olanak kalmadığını belirtmişlerdir. Bildiriye göre kanlı olaylara karşı güvenlik güçlerinin artırılması bir çare değildir. Çünkü üniversitelerdeki kanlı olayları yaratanlar siyasal gruplar, siyasal yetkililerce dolaylı yada dolaysız biçimde desteklenmektedir.

Toplanan AP,GİK'i yayınladığı bildiriye de anarşik olayların hükümeti düşürmek amacıyla CHP tarafından tertiplendiği tekrarlanarak "Anarşinin devamını istemiyorsa olağan üstü tedbirler desteklenmelidir."(97) denildi.AP ile CHP arasında aralıksız, karşılıklı ithamlar yarışa dönüşmüştü.

Koalisyon partileri arasındaki anlaşmazlık AP yanlısı Son Havadis gazetesinde köşe yazılarında ifade edilmeye başlandı.Bedii Faik,koalisyon ortaklarının ilgisiz tavırlar geliştirdiklerini örnekliliyordu (98).

DGM'lerin 26.6.1973 tarihinde 1773 sayılı yasa ile kuruldu. Yasanın kabulünden sonra, Ankara çevresi 21 il, İstanbul çevresi 9 il, İzmir çevresi 12 il, Adana çevresi 10 il ve Diyarbakır çevresi 15 ili kapsamak üzere 15 DGM faaliyete geçirilmişti. Anayasa mahkemesinin iptal ettiği DGM yasası 11.Ekim 1976'ya kadar çıkarılmamassa yürürlükten kalkacaktı.

DGM yasasının yeniden çıkarılması çalışmalarında MC hükümeti ortakları arasında anlaşmazlık çıktı. Bakanlar kurulunda AP , MHP ve CGP değişik öneriler sundu. Başbakan sorunun çözümüne yönelik olarak "ortak bir tasarı" önerdi. CGP, 163. maddenin DGM yasası içinde yer almasını istediklerini, bunun dışında hiçbir oylamaya katılmayacaklarını , gerekirse

(95) Cumhuriyet, 11.1.1976

(96) Cumhuriyet , 22.11.1976

(97) Son Havadis, 22.1.1976

(98) Son Havadis, 24.3.1976

hükümetten çekilebileceklerini açıkladı. Demirel ise AP'nin 163.ncü maddeye giren suçların devleti tehdit eden suçlar olmadığına kani olduklarını belirterek 163.ncü madde dışındaki devlete rejime, Cumhuriyet'e yönelmiş suçları yasanın içine almasını savunmuştur (99).

CHP Parlamento içinde yasa tasarısına karşı çıkmıştır. CHP DGM kuruluş ve yapılanma usulleri hakkındaki yasa teklifini anayasaya aykırı olduğu gibi Atatürk devrimlerine bağlılığın tam bilinçle kavramasına ve anayasanın bağımsızlığı ilkelerine de aykırı olduğunu belirtmiştir.

Parlamento dışında aydınlar meslek odaları, barolar ve işçi sendikalarında yasa teklifine karşı çıkmışlardı (100). Yasanın anti demokratik niteliğine işaret etmişlerdir. Demirel ise "bu mahkemelerin kuruluş kanunu yeniden çıkarılacak kominizm karşısında bütün Türk Milliyetçilerinin yer aldığı bir daha görülecektir." (101). "DGM hayır diyenler, evvela anayasanın amir hükmünün tatbik mecburiyetine karşı çıkmaktadırlar"(102) diyordu.

N. MSP MUHALEFETİ :

MSP, MC iktidarının bir yıllık icraatında gerçekleştirilemeyen 12 maddenin sorumlusu olarak AP'yi gösterdi. MSP'ye göre ;"Bu koalisyon memleketimizi hükümete bırakmamak, kominizmle ve meteryalizmle her türlü taklitçilikle ve gayri milli cereyanlarla mücadele etmek için, evlatlarımızı milli ve manevi değerlerimize bağlı yetiştirerek, pahalılık ve işsizlikle mücadele etmek, ağır sanayi yatırımlarını yapmak, milli harp sanayimizin kurulması adımlarımızı atmak, yurdumuzu yaygın kalkınma yolunda gereken çalışmaları yapmak, kısaca manen ve kalkınmış yeniden büyük Türkiye'nin tesisine azami gayret ve çalışmak için kurduğumuz aziz milletimizin malumudur." denilmekte. Milli eğitim devlet, sanayi ve işçi yatırım bankası üyeliklerine, motor sanayinden bayındırlık ve çalışma bakanlıkları kadroları ile , kamu iktisadi devlet teşekkülleri hizmet kadrolarının fiilen kullanılması, sanayi bakanlığı ve ona bağlı kuruluşların verimli çalışması, milli harp sanayinin geliştirilmesi, vergilendirme koalisyon protokolüde yer aldığı halde bir yıldan beri ifa edilmeyen sorunlar olarak gösterilmektedir. Yine basın yayın genel müdürlüğünün başbakanlığa bağlanarak Devlet Bakanlığına tedvir olunmaması, Diyanet İşleri görevlilerinin görevden alınmaması, binaları açılmamış İmam Hatip Okullarının tamamen açılmaları, yurt

(99) Cumhuriyet, 3.9.1976

(100) Milliyet, 7.10.1976

(101) Süleyman Demirel'in Nevşehir konuşması 28.8.1976

(102) Süleyman Demirel'in Konya konuşması 2.10.1976

dışında müslüman ülkelerde tahsil yapanların yurdumuzdaki muadeletlerinin tanınmasında karşılaştıkları güçlüklerin kaldırılması konusunda hükümetin taahhüdünün yerine getirilmesi istenmiştir (103).

1976 yılı müddetince bu istemler MSP tarafından tekrarlanmıştır. AP ve CGP'nin dışı bağlı, sömürücü montaj sanayinin koruyucuları oldukları ve belli bir tüccar kesmi tarafından desteklendikleri için ağır sanayi yatırımlarının gerçekleştirilmediği iddia edildi (104).

MSP, Kıbrıs ve AET konularında AP'nin karşısına çıktı.

Hükümet sıkıyönetimi ön görürken MSP demeçleri ile sıkıyönetime gerek olmadığını vurguladı. Hükümet, otomobil zamlarını açıklarken MSP zamlara karşı çıktı(105). Yeniden MC'de kopma iddiaları gündeme geldi. Demirel "MC'den kopma olmaz bu hükümet aslında benim etrafımda toplu bir hükümet değildir. Bu hükümet bir fikir etrafında toplanmıştır." açıklaması ile her şeye rağmen hükümetin devamını sağlamaktan vazgeçmediğini ortaya koydu (106). AP çevrelerinde "yetti artık" sesleri yükseliyordu (107).

Küçük partiler seçmen katında görünebilirliklerini ve diğerlerinden farklı kimliklerini kanıtlamak için iktidara ortak oldukları dönemlerde dahi bir muhalefet partisi gibi davranıyorlardı. İktidara ortak olmanın tek bir amacı vardı. Kendi kadrolarına ve yandaşlarına hizmet verebilmek (108).

Şeriatın bütün islam ülkelerinde temel yasa olmasını kararlaştıran "şeriat toplantısının" İstanbul'da toplanması AP ile MSP arasında yeni bir anlaşmazlık çıkarttı. Dışişleri bakanı İ.S.Çağlayangil, konferansın bir dernek tarafından düzenleneceğini ifade ederken, MSP'liler toplantıyı Diyanet İşleri Başkanlığının Türk Hükümeti adına düzenleneceğini duyurdular (109).

MSP genel başkanı ve başbakan yardımcısı Erbakan ithalat kotalarını engellemiş, ortak pazar konusunda alınacak kararları da içeren "ithalat rejimi" kararnamesinin hazırlanması gerektiğini bildirmiştir. MSP'ye göre ithalat rejimi kararnemesine bir ek madde konulması ve bu madde ile AET'ye şimdiye dek uygulanan tavizleri durdurup ilişkilerimizi dondurduğumuzu bildirilmesi istenmektedir.

MSP'nin her geçen gün artan mualif tutumu AP meclis grubunda tartışıldı. Gündem dışı konuşma yapan Muğla milletvekili Ahmet Buldanlı "Sayın Erbakan hergün hükümetin

(103) Cumhuriyet, 5.4.1976

(104) Milliyet, 25.11.1976

(105) Milliyet, 26.12.1976

(106) Milliyet, 20.12.1976

(107) Son Havadis, 18.12.1976

(108) İlder TURAN, "Türkiye'de siyasal kültürün oluşumu" Türk siyasal hayatının gelişimi, Beta Yayınları, İstanbul, 1986, s:486

(109) Cumhuriyet, 1.1.1977

görüntüsünü bozacak beyanlarda bulunuyorlar. Hükümetin bir programı yok mu? diye sordugunu belitti. Demirel ise gruba MC hükümetinin nasıl kurulduğunu, hükümeti oluşturan nedenlerin ortadan kalkmadığını uzun uzun anlatmış “ sandalye hırsı ile de hükümet olalım hevesi içinde” olmadıklarını ileri sürmüş “kısaca, hükümet melulü değiliz ancak sorumluluğumuz var, bunalım çıkarmak bizim görevimiz değil “ demiştir (110).

AP-MSP arasında büyüyen anlaşmazlık nedeniyle CGP lideri Feyzioğlu, partisinin yetkili organlarını topladı. Feyzioğlu “hükümetin iki kanadı AP ile MSP, hükümet tesanüdü ile bağdaşması imkansız şekilde, hergün kamuoyu önünde birbirlerini suçlar hale gelmişlerdir.” yorumuna dayalı olarak “bu tutum koalisyon tutumuna aykırıdır.” eleştirilerini getirdiler (111). Bu konuda CGP tarafından hükümete bir muhtıra da verildi. Muhtırada hükümetin Atatürk ilkeleri ve hükümet protokolü doğrultusunda çalışmalara girişmemesi halinde hükümetten çekileceklerini bildirmişlerdir (112).

CGP'nin muhtirasını görüşmek üzere Demirel MC liderler toplantısını istedi. Ancak toplantıya MSP katılmadığı gibi yapılan açıklamada “keşke CGP ayrılrsa, Türkeş’ide beraber götürse” denildi. Demirel toplantı sonrasında hükümette “dağılma yok “dedi (113). Bundan sonra MC liderleri muntazam şekilde toplantıya çağırılacaktı.

Türk siyasal partiler varlıklarını siyasal iktidarda kalmalarını bağlı oldukları düşündükleri için otariter oldukları gibi, siyasal kutuplaşmayı teşvik ederek yandaşlarının diğer partilere kaçmasını önlemeye çalışmakta ve iktidardan ayrılmak istememektedirler. Bu nedenle AP’de her şeye rağmen iktidarda kalma eğilimi ağır basmaktadır.

O. AP VIII. BÜYÜK KONGRESİ :

AP Sekizinci büyük kongresi 21.10.1976 tarihinde başladı. Talat Asal, kongre başkanlığına seçildi. Eski demokratları temsil eden Celal Bayar; Demokratik Partiden istifa ederek tekrar AP’ye dönen Sadettin Bilgiç, Ata Bodur, Mutlu Menderes, Nilüfer Gürsoy’un kongreye katılmaları büyük coşku yarattı.

AP Genel Başkanı, Demirel tek aday olarak katıldığı seçimden yedinci kez 1376 oydan 1358’ini alarak genel başkanlığa seçildi.

Seçimlere geçildiğinde 3 listenin elden ele dolaştığı görülmüştür. Pembe listenin

(110) Milliyet, 20.1.1977

(111) Milliyet, 30.1.1977

(112) Cumhuriyet, 13.2.1977

(113) Cumhuriyet, 4.3.1977

AP il başkanları tarafından hazırlandığı, Mavi listenin Hatay Senetörü Mustafa Deliveli tarafından, sarı listenin ise kongreye katılmayan Ankara milletvekili Turgut Toker tarafından hazırlandığı belirtilmiştir.

GİK'e şu üyeler seçildi: Necmettin Cevheri, Selahattin Kılıç, İbrahim.Kirazoğlu, Sebahattin Ataman, Feyzullah Değerli, Nuri Bayar, Nahit Mentеше, Hayrettin Erkmen, Mutlu Menderes, Kasım Önadım, Ali Naili Erdem, Vefa Poyraz, İsmail Hakkı Tekinel, Saadettin Bilgiç, İhsan Ataöv, Önal Saker, Turhan Kapanlı, Ali İhsan Birincioğlu, İhsan Sabri Çağlayangil, Hüseyin Özalp, Nilüfer Gürsoy, Orhan Demir Sorguç, Sıtkı Yırcalı (114).

AP TM. Toplantısında yapılan seçimlerde genel sekreterliğine yeniden Aydın milletvekili Nahit Mentеше, genel başkan yardımcılıklarına İstanbul milletvekili Saadettin Bilgiç, Bursa milletvekili Kasım Önadım, Urfa milletvekili Necmettin Cevheri, Erzurum milletvekili İ.Hakkı Yıldırım, Sakarya milletvekil Nuri Bayar, Giresun milletvekili Hüseyin Özalp ve Urfa milletvekili Sabit Osman Avcı seçildi.

Sekizinci kongrenin önemi AP içinden koparak ayrılan DP'yi kuran Bilgiç ve arkadaşlarının, DP'den istifa ederek yeniden AP'ye girmeleri ve yeniden yönetim kurullarında yer almaları oldu.AP içinde gerçekleşen bu birleşmeden AP'nin daha güçlendiği görülmektedir.Ancak genel başkan yardımcılığına Bilgiç'in yeğlenmesi genel başkan yardımcılarında Sabit Osman Avcı'nın istifasına yol açtı.Demirel'in il başkanlarına Bilgiç'in seçilmesini önermesi,Bilgiç'in yeniden teşkilat başkanlığına getirilmesi istifanın gerekçesi olarak gösterildi (115).

Kongre sonrası AP, TM aşağıdaki şu kararları aldı (116) :

(1) "Partimizin sekizinci büyük kongresi, çok partili parlamenter hayatın başlangıcından buyana geçen 30 yıl içinde, hürriyetçi demokrasinin gelişmesi, millet hakimiyetinin kemaliyle yerleşmesi ve yurdumuzun kalkınması için vaktiyle Demokrat Parti tarafından tutuşturulan meşaleye, o ateşin devamı değil ta kendisi olan Adalet Partisinin en büyük katkılarda bulunduğunu bir defa daha açıklığa kavuşturmasını mutlu bir vesile teşkil etmiştir.

Biz Adalet Partililer, sekizinci büyük kongremizin en anlamlı yönünü bu birleşme ve bütünleşmede bulmaktayız.

Bunun içindir ki, memleketi huzur ve istikrar içinde görmek isteyenleri, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün halinde devleti yaşatmayı siyaset üstü tutmak gerektiğini

(114) Tercüman, 26.10.1976

(115) Yeni Asır ,13.2.1976

(116) *Adalet Partisi VIII. Büyük Kongresi, Temel Meseleler Komisyonu Raporu*, ss:20-26

inanmaları, milli ve manevi değerlerimize bağlı olanları bizimle iş birliğine, omuz omuza, safha safha beraberliğe çağırıyoruz.

(2) Önünde önemli konular bulunan bir ülkede yaşıyoruz. Türk Demokrasisinin sağlıklı işlemlerini engelleyen meselelerle karşı karşıyayız. Bunların başında rejim tartışmaları geliyor.

Anayasamızın, insan hakları ve temel özgürlükleri Türk Milletinin her ferdi için geçerli saydığı, inançlarını kanun çerçevesi içinde yayma hakkını herkese tanıdığı bir gerçektir. Şu kadar ki; temel hak ve hürriyetlerin sınırı, anayasanın öngördüğü düzen içinde başlar ve o düzen içinde son bulur bu düzende komünizm yoktur. O halde, anayasanın “olmaz” dediğini “olur” hele getirmek istemenin, komünizmi tehlike saymadığını ilan etmenin, bu düzende yeri olmamalıdır. Komünizm, bu teşvikçi ve tahrikçi davranışlarla, yurdun baş meselesi ve önemli bir tehlikesi haline getirilmiştir.

Düşünce özgürlüğünü devlete karşı eylem yetkisi sananlar ve bu yetkiyi harekete geçirmeye kalkışanlar, siyasi himaye görmemeli, bilakis devleti savunması gerekenleri karşılarında bulmalıdırlar. Eğer böyle olmazsa, yada eylemciler adaletin pençesinden kendilerini kurtarmayı başarırlarsa, anayasanın kurduğu düzen işler halde tutulamaz. Böyle olunca da savunulması kolay olmaz.

Tüm anayasa müesseseleri ve bütün siyasi kuruluşlarımızla, rejimimizin biçimi ve düzenimizin savunması üzerinde görüş birliğine varamadığımız ve devlete yönelmiş eylemcilerin karşısına birlikte dikilemediğimiz sürece, huzurun korunması sağlanamaz.

Siyasi hayatımızın vazgeçilmez unsuru sayılan partilerimiz, anayasanın öngördüğü temel hak ve hürriyetleri, rejim tartışmalarının aracı yapmamalıdırlar. Bu hak ve özgürlüklerin memlekete daha iyi hizmet götürebilme yarışının vasıtaları gibi kullanmaya başladığı gün, Türk demokrasisinin yerine oturduğu görülecektir.

Türkiye Cumhuriyet’i modası geçmiş ideolojiler üzerine değil Türk Milliyetçiliğine dayalı hukuk devletidir. Partimiz işte bu inanca yürekten bağlı insanlar topluluğudur.

Adalet partisi, kuruluşundan bu yana, Türk demokrasisinde bu inançların gelenek haline gelmesine ve rejimin yerleşmesine gönül vermiş, baş koymuştur ve bu yolda devam edecektir.

(3) Üzerine büyük sorumluluklar yüklenen yürütmenin, görevinin nasıl yerine getirileceği ve hangi yetkileri kullanacağı, demokrasimizin karşılaştığı temel meselelerden biridir.

Demokratik toplumlarda değişik çevre ve kuruluşların, kendi sorunları ve hakları ile ilgili düşünce ve dileklerini yöneticilere duyurmaya çalışmaları doğaldır. Hatta bu

kuruluşların bir danışma yada bir uzman gibi kendi konularında ışık tutmalarında yarar da vardır. Ancak parlamento dışı güçlerin hükümeti kendi amaçları yönünde zorlamaları yada hükümet icratına fiilen karşı çıkmaları, sistemle bağdaşmaz. Hükümetler parlamentolara karşı sorumludurlar. Hükümetin yetkisini ve seçilmiş kimselerin denetimini bir kenara iterek fiili baskılarla sonuç almayı amaçlamak, demokratik düzenin işlemlerini engeller.

Adalet partisi Devleti güçlü kılma gereğinin, bu anlayış içinde düşünce ve duygularda yerleştirme gayretine sabır ve ısrarla devam edecektir.

(4) Yurt kalkınmasının yolunu anayasamız göstermiştir bu yol karma ekonomi düzenidir. Yoksulluk, zenginliğe değil, fukaralığa düşman olmakla yenilecektir. İşsizlik, iş yerleri yaratılarak giderilebilir. Gelir dağılımında adil olmak ve kazancı kazandıranla dengeli bir şekilde paylaşmak amacımızdır.

Temel sosyal hak ve hizmetlerden tüm vatandaşların dengeli olarak yararlanmasında Adalet partisinin büyük katkısı olmuştur. İşçiye, esnafa sosyal güvenliği sağlayan ve uygulayan Adalet partisidir. 1977 yılında bir milyon muhtaç yaşlı, güçsüz ve sakata maaş bağlamayı gerçekleştiren Adalet Partisidir.

Adalet partisi bu hizmetlerdeki aksaklıkların, haksızlıkların düzeltilmesinde ve sosyal hakların genişletilmesinde kararlıdır.

Çalışanların, özellikle memur ve işçilerin ücretleri arasında büyüyen dengesizliği giderecek tedbirleri alacağız.

Özellikle dar gelirlilerin ve ücretlilerin vergi yükümlülüklerini hafifletecek biçimde bir vergi reformu, süratle gerçekleştirmek gereğine inanıyoruz.

Adalet partisi, iktidarın vaktiyle yürürlüğe koyduğu finansman kanunları, gelir dağılımını ve sosyal adaleti sağlamada, partimizin ne kadar geniş ve ileri zihniyete sahip olduğunun canlı bir delilidir. Adalet partisi, sosyal adaleti korumada ve geliştirmede daima kararlı kalacaktır.

(5) Adalet Partisi kalkınmanın köyden başlayacağına inanların topluluğudur. Bunun içindir ki köye ve köylüye hizmet götürme davasının vazgeçilmez takipçisidir.

Köy kalkınmasında hedefimiz okulsuz, susuz, elektriksiz, yolsuz, özetle şehirdeki imkanlardan mahrum köy bırakmamaktır. Köyü tarımı ile sosyal hayatı ile ve bütün ihtiyaçları ile kalkınmış, köylünün alın teri değerlendirmiş görmek sevdamızdır.

Köy kalkınmasının yeni ve çok yönlü bir programla başarılacağına inanıyoruz. Ülkemizde ücra köşe ve sahipsiz kişi bırakmamak kararındayız. Türk köylüsünün geleceğini teminata bağlamayı, sosyal adalet anlayışımızın bir gereği sayıyoruz.

Büyük ve müreffeh Türkiye'yi yaratma azmi ile bütün yurt sathında geri kalmış bir tek köy bırakmamak üzere milletçe top yekün kalkınmayı hedef almış doğu ve güneydoğunun ıstırabını ebediyen tarihe gömmeye karar vermiş bulunuyoruz.

(6) Anayasamız vicdan ve ibadet özgürlüğünü çağdaş demokratik devletin bir gereği saymıştır. Laiklik dinsizlik değil, din ve dünya işini birbirinden ayırmaktır. Anayasamızın laikliği ön görmesi, kişinin din alanındaki özüne dokunulmaz kutsal haklarını tüm yurttaşlar tarafından özgürlük içinde kullanılmasını engelleyemez. Bu temel hakkın özgürlük içinde kullanılmasını sağlamakla devlet görevlidir. Ancak, din ve vicdan hürriyeti kişi veya parti çıkarları için kötüye kullanılamaz.

Adalet Partisi siyasetin dine müdahalesinin karşısında olduğu gibi dinin siyasete alet edilmesini kabul etmeyen bir zihniyetin sahibidir. Din ve vicdan hürriyetini bu sınırlar içinde anlamakta ve böylesine uygulamakta kararlıyız.

(7) Geçerimizin, kafası, yüreği ve bedeni ile birlikte yetiştirilmesinin kesinlikle arzu ediyoruz. Spor faaliyetlerimizin bu amaca yöneltilmesinde yarar görmekteyiz. Ülkemizi boydan boya imar ve inşaa ederken milli şevk ve gururumuzu ayakta tutmak zorundayız. Bu nedenle de, özellikle uluslararası yarışmalarda, milletçe başarıya ulaşabilmenin süratli ve etkin tedbirlerinin alınması zamanının geldiği inancındayız.

Türk gençliğinin ülkemizin geleceği için bir ümit ve teminat olarak görmekteyiz. Cihana yayılmış geniş Türk toplumunun tek egemen devleti olan Türkiye Cumhuriyet'ini, Büyük Atamız Türk gençliğine emanet etmiştir. Güçlü, mutlu ve uygar bir Türkiye yaratmak hedefini gençlerimiz için yeterli bir ideal olacağı inancındayız. Bu hedefe ancak birlik ve beraberlik gururu içinde varabiliriz. Tarihin derinliklerinden gelen varlığımızı ve Türk Milliyetçiliğini, bu birliği sağlayacak temel ilke olarak görmekteyiz.

Yüreği inançla dolu gençlerimizin kutsal davalarını ancak Adalet Partisi Gençlik Kollarında yaşatacaklarına ve Milliyetçi arkadaşları ile birlikte savunacaklarına inanıyoruz.

(8) Adalet Partisinin güçlü olması Türkiye'nin ve demokrasimizin geleceği bakımından büyük önem taşır. Bu nedenle Adalet Partisi için vatandaşlarımızın düşüncelerinde, duygularında destek sağlama ve bu desteği oya dönüştürme milli bir sorumluluktur. Adalet partisi davasını anlatmada, davası etrafında millet çoğunluğunu bütünleştirmede, çalışmalarını geliştirmeli ve güçlendirmelidir. Bu nedenle ilçe kademelerinde son bulan parti kuruluşlarının tabana sağlamak için olacak bucak teşkilatının yasal değişiklikle yeniden gerçekleşmesini yararlı bulmaktayız.

V.BÖLÜM

V. ADALET PARTİSİNİN SONA ERMESİ

A. 1977 GENEL SEÇİMLERİ

a) Erken Seçim Kararı

1973 öncesi Ecevit tarafından başlatılan erken seçim istemi, Milliyetçi Cephe Hükümeti müddetince sürdürüldü. Hatta cephe içindeki özellikle AP'ye yönelik MSP engellemelerinde , AP'de erken seçim uyarısında bulundu. MSP'de "seçimler ne zaman yapılırsa yapılsın biz hazırız" diyerek erken seçimi siyasi gündemde destekledi (1). Genel seçimlere varmasına yedi ay kalmış bir ülkede erken seçimin düşünülmesi , içinde bulunulan hükümet bunalımının ağırlığı açısından önemli bir göstergedir. Ancak Başbakan Demirel zaman kazanmak istedi. "CHP erken seçim önergesini getirmeli ,bunu AP'den beklemelidir." dedi (2). CHP ise erken seçimin AP tarafından MC ortaklarına yöneltilmiş bir tehdit unsuru olduğunu belirtti. AP tarafından verilecek erken seçim önergesini destekleyeceklerini açıkladı. AP grubu erken seçim kararı aldı .AP milletvekilleri Süleyman Sağlar ve Orhan Oğuz tarafından hazırlanan yasa önerisine göre 5 Haziranda seçimlerin yapılması kararı alınıyordu(3).

MSP,AP'nin erken seçim çıkışını "benzinin tükenmesi"olarak nitelendirmiş, AP'nin erken seçim telaşından kurtulmasını istemiştir. Gerçekte MSP erken seçime karşıdır. Genel Başkan Erbakan'a göre ,erken seçime gitmek isteyenler yanlış yoldadır. Erken seçime gidilecek yerde "Büyük Türkiye'yi kurmak için çalışmak,temel atmak gerekir. "(4). Bundan sonra izleyeceği politika erken seçimi engellemeye yönelik olacaktır....

Şimdi sırada AP tarafından Meclis Başkanlığına verilen seçim önergesinin Danışma Kurulundan geçirilmesi zorunluluğu vardır.Meclis iç tüzüğü'nün 83. maddesi gereğince erken seçimle ilgili önerge Danışma Kurulunun görüşü alındıktan sonra Anayasa Komisyonunda görüşülmektedir. Ve Anayasa Komisyonu raporu Genel Kurulda görüşüldükten sonra açık oya sunulmaktadır.Danışma kurulu ,mecliste bulunan siyasi parti temsilcilerinin tam olarak katılımı ile oluşmaktadır.

AP ile CHP ayrı görüşlerden hareketle vardıkları "erken seçim"önergelerine karşı çıkan MSP,bu önergeyi Meclis Danışma Kurullarına girmeyerek resmen engelleyeceğini açıkladı.MSP'nin Danışma Kuruluna katılmamakta direnmesi üzerine CHP, TBMM başkanlığına

(1) Cumhuriyet,31.1.1977

(2) Tercüman,18.2.1977

(3) Tercüman,3.3.1977

(4) Cumhuriyet,23.3.1977

bir önerge verdi.Ve bu önerge ile iç tüzükte değişiklik yapılarak erken seçim önergesinin Danışma Kurulunda görüşülmeden Anayasa komisyonuna gönderilmesi istendi. (5). Değişiklik MSP ve DP'nin karşı oylarına rağmen CHP ve AP oyları ile kabul edildi (6).

MSP ile DP seçimi engellemek için bir taraftan yeni hükümet arayışı sürdürülürken,diğer taraftan DP, yolsuzluk dosyalarını ileri sürdü.DP tarafından Demirel için gensoru önergesi verildi .Gensoru önergesinde gerekçe olarak ülkede can ve mal güvenliği eğitim özgürlüğü ve gelecek güvencesinin kalmadığı bildirilmiştir.DP grubu olarak "milli iradenin huzurlu bir ortamda yeniden tecellisine fırsat hazırlamak için kendi kendisine güvenemeyen ve güvenine muhtaç olduğu meclisleri iş göremez ilan eden bu hükümetin siyasi sorumluluğunu öncelikle tespit zorunluluğu görüyoruz .Başbakanın iktidarsız hükümetinin daha fazla taşınmasına imkan olmadığı" belirtilmiştir(7).Ancak verilen gensoru gündeme alınmadı.

b) AP-MHP İşbirliği

Başbakan Demirel seçimlere gidilirken MHP ile işbirliği önerisinde bulundu .Ancak isteği MHP tarafından kabul görmedi.Türkeş, MHP olmadan bir hükümetin ayakta durmasının mümkün olmadığını iddia ediyordu (8).

AP yanlısı Ahmet Kabaklı seçimlerden sonra koalisyon beklenebileceği,bunun için. "...Dikkat buyurun,Türk milletinin kalkınma ve şuurlanması için düşman yabancıların en büyük korkuları AP+MHP yakınlaşmasıdır."diyordu.Son Havadis'de Yalçın Uraz "MHP dinamik bir kuvvettir.Bu dinamik kuvvetle işbirliği yapmak AP' nin gücüne güç katacaktır"diyor ve MHP'nin seçim ittifakı yaparak seçimlere AP listelerinde sağlanan kontenjanlara seçime katılmaları önerisinde bulunuyordu. Seçim sonrası MHP'liler , kendi partilerine girerek mecliste grup kurabilirlerdi.

MHP'li yazar Yaşar Okuyan Hergün'de "AP'si seçimlerde MHP ile samimi olarak işbirliğini arzu ediyorsa o zaman yapacağı tek şeyin koalisyon protokolünde yer alan ve seçim sistemini değiştiren ve partilerin müşterek liste ile seçimlere iştirakını sağlayan kanunu meclise sevk edip çıkarmak olmalıdır"MHP yanlısı Millet gazetesinde ise İsmail Gerçekşöz ise "Başta AP olmak üzere mevcut sağ partiler tabanında MHP saflarına büyük kaymalar mevcuttur.MHP biran önce iktidar olmasını gerektiren durum ve bunun için gerektiğinde canını fedaya hazır bulan Türk milliyetçilerinin böylesine dedikodulara ve ayak oyunlarına

(5) Cumhuriyet ,28.3.1977

(6) Tercüman, 3.4.1997

(7) Tercüman, 2.4.1977

(8) Cumhuriyet, 15.4.1977

tahammülü yoktur” diyordu.MHP Genel Başkanı Türkeş parti örgütüne bir genelge yayımlayarak “AP ile seçim işbirliği asılsızdır.”olduğunu bildirdi (9).

Ancak Tercüman yazarı Güneri Civaoglu, Meclis aritmetiği üzerinde durarak AP ile MHP'nin birleşmesinin AP'ne 50 milletvekili kazandıracığı MHP'nin tek başına seçime katılması halinde asla erişemeyeceği bir bölümden vazgeçmesi olarak görüyordu.Tabanda duyulan kaygılara yönelik olarakta aynı kanatta olan partilerin birbirlerine bu çeşit destekleri vermelerini demokratik sistemde tıkanıklıkları gidermek üzere çok sık başvuru olan bir uygulama olduğunu belirtiyordu.

Demirel'in MHP ile işbirliği istemesini Cumhuriyet gazetesinde Orhan Apaydın şu şekilde yorumlamaktadır;“Böylece Demirel kendi örgütü ile yapamadığı veya yapmak istemediği işleri gördürebilecek düzenli bir gücü iktidar ortağı MHP'de bulabilecektir.Şimdi bu güç seçimlerde kullanılmak istenmektedir.”Sonuçta MHP,AP'nin istediği şartlarda bir işbirliğine yanaşmadı.Ancak AP seçim gezilerinde MHP'den ayrılarak AP'ye geçen Mustafa Kemal Erkovan'ı yanından hiç ayırmayarak işbirliğine işaret etti.

c) 1977 AP Seçim Beyannamesi

AP,38 sayfalık “Kervan yürüyecektir”başlığını taşıyan bir beyanname yayınladı (10).“Beyannamede 1973 seçimlerinde oy bölünmesini ve onun sonucu olan parlamento ve hükümet istikrarsızlığını doğurduğu ortamları geride bırakarak “seçimlere gidildiği” belirtiliyordu. 5 Haziran 1977 seçimlerinin bir tercih seçiminden öte ,bir hesaplaşma ve milli tercihin ortaya konulması olarak nitelendiriliyordu.1950-1954-1957'de yapılan genel seçimleri DP'nin 1965-1969 seçimlerini de DP'nin ta kendisi olan AP'nin kazandığı belirtilerek tarihsel bir değerlendirmede bulunulmuş ve seçimlerin ülkeye istikrar getirmesi istenilmiştir.

“1973 seçimleri sonucu milliyetçilerin milli ve manevi değerlere bağlı olanların bölünmesi,bu fikir ile inancın Türk parlamentosunun gerçek gücünün çok altında temsili sonucunu doğurmuştur.”saptaması ile “Koalisyon Hükümetlerinin tabiatında mevcut zorlukları, milliyetçi inancı iktidar yapmak,solun iktidar olmasını önlemek azmiyle göğüsledik” denilerek, seçim ortamında Türk milliyetçilerinin tarihi bir dava etrafında birleşmeleri istenilmiştir (11).Bu düşünceyi desteklemek amacıyla olsa gerekir ki sol düşünce CHP'nin , milliyetçilerin AP'de bütünleşmesini engellemek için tertip içinde olduğu

(9) Milliyet,14.4.1977

(10) Adalet Partisi, 1977 Seçim beyannamesi.

(11) a.g.s.b.,s:7

belirtilmiştir.

“Güvenlik meselesini ülke için en önemli mesele sayıyoruz.” diyen AP, Türkiye’deki anarşinin iki hedefi olduğunu vurgulamıştır: Birincisi anarşi yoluyla Türk vatandaşını bezdirerek hürriyetçi demokrasiden ümidini kesmiş hale getirmektir. Bu metodun gayesi, Türkiye’yi komünist iradenin taahhümü altına almak ve parçalamaktır. İkincisi yedi seçimden hiçbirisini kazanamamış Halk Partisinin seçimle gelmiş hükümetleri ,seçimsiz mağlup edebilme ihtirasının tatminidir” (12) iddiasında bulunulmuştur.

AP’ye göre 5 Haziran 1977 seçimlerinin getireceği Türk parlamentosu ve Türk hükümeti hak ve hürriyet ihlallerini önleyecek her türlü tedbiri ve imkanı ortaya çıkaracaktır. “Türk devleti ve hürriyetçi demokratik ,nizam,anarşiye,can ve mal güvenliğine tehdit eden olaylara ,okuma ve çalışma hürriyetini ihlal eden hadiselerle karşı korumasız, savunmasız ve çaresiz değildir anlayışı ile hukuk devletinde çare hukukun içinde aranılacaktır.”

Beynamede komünizm yalnız Türkiye’nin değil ,hür dünya için de tehlike sayılmıştır.Komünistlerin yurt içinde yoğunlaştırmak istedikleri yıkıcı faaliyetlerin amacı: devlet otoritesini zayıflatmak,sosyalist ve komünist teşkilatlanmayı ve yayılmayı engelleyen hükümetleri yıpratmak ;sosyal ve ekonomik bünyede vatandaş yararına olan gelişmeleri durdurma ve devamlı bunalım yaratma ;milli birlik ve beraberliğimizi parçalamak ,kitleler arasında kin ve husumet tohumu ekmek ,sınıf mezhep ve bölge farklılıkları icad ederek iç savaşı körüklemektir.”denilmiştir.

Beynamede 1971-1974 arasında Türkiye’yi huzursuz kılan bu olaylara devlet tarafından tam ve doğru teşhis konularak ,bu suçların faillerinin yakalandığı cezaevlerine konulduğu belirtildi.1973 seçimlerinde Halk Partisi bu anarşist ve komünistlere af vaadinde bulunduğu meclislerin iradesini aşarak çıkarılan af ile anarşinin yeniden yeşerdiği ifade edilmiştir (13).Ayrıca seçim beyannamesinde HP ile ilgili olarak, toplum bünyesindeki çelişkileri keskinleştirmek, sınıf savaşını tahrik etmek isteyen komünistlerle aynı sloganları kullanmak, komünistlerin geliştirdikleri denenmiş mücadele taktik teknikleri uygulama iddiasına yer verilmiştir.AP’ye göre HP Atatürk yolundan sapmış, sosyalist ve enternasyonelci olmuştur.HP, milliyetçiliğe karşı çıkmış ve milliyetçiliği dava etmiştir.Atatürk ise cumhuriyetin temelini milli hakimiyeti koymuş, milliyetçiliği savunmuş komünizme karşı çıkmıştır. “ AP’nin temelinde Türk milliyetçiliği yatar.”denilen beynamede Türk milliyetçiliği şu şekilde tanımlanmıştır; “ Türk Milliyetçiliği;

(12) Milliyet, ,14.4.1977

(13) a.g.s.b. s;12

Türkiye Cumhuriyetinin ve hür demokratik rejimi azimle savunmayı milletimizi her türlü dikta ,istibdat, baskı tahakkümün tehditinden kurtarmayı; Fukaralık,işsizlik,cahillik ile savaşmayı ;Milli ve manevi değerlere saygılı ve bağlı kalacak Türkiye'nin hızla kalkındırılmasını ve kalkınma nimetlerinin büyük vatandaş kitlelerine ve yurdun bütün bölgelerine adil ve dengeli bir şekilde yayılmasını ;Köyün,köylünün, işçinin, esnafın, memurun, emeklinin,iktisaden güçsüz bütün vatandaşların hayat seviyelerini yükselttilerek refaha ulaştırmalarını ;Artan nüfusumuza yeni iş sahalarını açılmasını ;Vatandaşın güven duygusu ve çalışma şevki içinde Büyük Türkiye'yi yapma heveslerini teşvik etmeyi gaye edinmiştir.”

Beyannamede din ve vicdan hürriyeti konusunda “bütün vatandaşlarımızın doğuştan varolan kutsal ve medeni hakları olarak görür.Bu haklar anayasamızın teminatı altındadır.”ifadesine yer verilmiştir.Din ve vicdan hürriyetinin tehlike sebebi gösterilemeyeceği üzerinde durulduğu gibi laik prensibi, vatandaşın dini ihtiyacının karşılanmasından bir baskı vasıtası değil,bir teminat olarak görülmelidir”

AP milliyetçilik anlayışını kaynağından güçlenmesi ve yücelmesi için şu tedbirleri ön görmüştür:Türk milletinin büyüklüğüne Türk'ün geleceğine ebediyetine inanan yeni yeni nesiller yetiştirmek için ailede ,okulda ve mabedte sağlam tedbirler almak.

-Türk-İslam medeniyetinin kültür ve sanat alanlardaki kaynak eserlerinin genç nesillerinin istifadesine sunmak.

-Kökten kopuşu önlemek için yetişen nesillerin bu eserleri okuyup anlamasını sağlayacak bütün imkanları ortaya koymak.

-Türk sanat ve folklor musikisini yeniden ihla etmek Mİlli Folklor Enstitüleri açmak.

Türk dili konusunda ,dilini gelişi güzel,uydurma bir takım kelimelerle bozulması ve özleştirilmesi bahanesi ile fakirleşmesi önlenmesi üzerinde durulmuş,nesiller arasındaki bağlantıyı devam ettirecek,bir dil gelişmesi ve zenginleşmesi sağlanabilmesi amacıyla yönelik olarak “Türk Dili Akademisi”kurulması planlanmıştır.

“Tarih sorununu canlı tutmak ve yeni nesiller Türk tarihinin ilham kaynağı milli ülküleri aşlamak için kültür,refah ve oturlan bölge farklılıklarını süratle gidererek Türkiye'yi birbirini seven gıpta ile vatandaşlar ülkesi yapacağız.”denilen beyannamede “Tek ümit ve tek ışık AP ve onun savunduğu Türk milliyetçiliğidir.Aynı davaya inananların ,aynı gayeyi paylaşanların inanç birliği içinde olanların,milliyetçi davaların zaferi için AP'de birleşmesi ve bütünleşmesi kaçınılmazdır”(14) ifadesine yer verilmiştir.

Beyannamede ayrıca "herkes denendi,kim ne yaptı?Biz ne yaptık ? başlığı altında özellikle 1973'teki HP iktidarı ile Milliyetçi Cephe iktidarı kıyaslanmaktadır.Seçim kampanyasında bu konulara yer verildiği için ayrıca burada tekrarlanmamıştır.

d) AP'nin 1977 Seçim Kampanyası

AP seçim kampanyasında 1973 seçimlerinde bölünen oyların AP'de toplanmasını öncelikli hedef olarak görmüştür.Bu nedenle AP Genel Başkanı Demirel'in "Milliyetçiler AP'de birleşin" ifadesi seçim kampanyasında sloganlaştırılmıştır.AP,DP'nin devamı olarak halktan tek başına iktidar istemiştir.Kendisi gibi tek başına iktidar isteyen CHP'ye karşı amansız bir siyasi mücadele vermiştir.

Kampanya müddetince 1973 te iktidarı devralan CHP-MSP koalisyon hükümeti icraatı kamuoyuna HP iktidarı olarak sunulmuştur.HP'nin seçim beyannamesinde yer alan hayat pahalılığına karşı ucuzluk vaadinin gerçekleştirilemediği fiyatlara dayanılarak açıklandı. Türkiye'yi "akgünlere" kavuşturmak adına iktidara gelen CHP pahalılıkta olduğu gibi, işsizliğe de çare olmadığı,ülkeyi 8 ay içerisinde yokluklar ve kuyruklar diyarı haline getirdiği vurgulanmıştır.Bu dönemde yıllardan beri artan ihracatın miktar ve hacim olarak azaldığı,döviz rezervlerinin eridiği ,zirai ve sinai üretimin düştüğü,yatırımların duraksadığı ülkede hammadde ve elektrik sıkıntısının başladığı belirtildi (15).

HP iktidarının işçi,emekli,yoksul,dargelirli ve memurlar yararına meclisten tek bir kanun çıkarttıramadığı vurgulandı. "HP iktidarı tarafından çıkartılabilen iki kanundan biri bütçe kanunu,diğeri anarşist ve komünistlerin devlet ve rejim düşmanlarının affını sağlayan kanunudur.Böylece CHP huzur yerine huzursuzluk,ucuzluk yerine pahalılık, varlık yerin yokluk getirmişti.AP'ye göre memleketi daha ağır şartlara ve güçlülere sokan HP iktidarı sonunda hükümetten kaçmıştır."

AP tarafından seçim propagandasına yönelik olarak "1973 seçim sloganları" başlıklı bir kitap hazırlandı (16). Kitabın kapağında;

"Kırata binesim geldi
Zafere gidesim geldi
İktidarda AP'yi
Yine göresim geldi"

dizelerine yer verilmiştir.Kitapta yer alan sloganlardan bazıları şunlardır;

(15) Demirel'in Bolu-Sakarya-Kocaeli-Tokat-Diyarbakır-diğer konuşmaları,Ankara, 1976

(16) Cumhuriyet,31.10.1976

“Rejime model arayanlar Moskova’ya”, “Gerici-ilerici yok, vatandaş var”, “Kaderi yenmek kaderimizdir”, “Devlete saygıda istisna yoktur”, “Büyüyen Türkiye’yi cüceler yönetemez”, “Davamız istikbalin fethidir”, “Tarikatımız medeniyettir”, “İstikbale Demirel’le gidilir”, “İşçiye babalık var, apalık yok”, “Türkiye’nin geri vitesi yoktur”, “CHP sokak, Demirel hak demektir”, “Trilyona tırmanan yatırımlar”, “İmzası var her eserde, kara kıldık Demirel’de” Kitaptaki şiirsi sloganlar, bir başka sloganla noktalanıyordu; “Şairin sesi yerine mühendisin eseri”.

AP Genel Başkanı seçim gezilerinde ise en fazla tekrarlatılan sloganlar “Kahrolsun komünistler”, “Komünistler Moskova’ya”, “6 Haziranda tek başına iktidar”, “Milliyetçi Demirel”, “Milliyetçi Başbakan”, “Muhteşem Süleyman” sloganları oldu (17).

e) Seçim Kampanyasında AP-CHP

Türk siyasi partileri varlıklarını iktidarda kalmalarına bağlı olduklarını düşünmeleri, seçimleri ölüm kalım savaşı görmelerine yol açıyor, seçimleri kazanmak için her yola başvurmayı olağan karşılanıyordu. Hatta siyasal kutuplaşma teşvik edilerek , muhalefete yönelik özgürlüğün sınırlama çabaları yoğunlaşıyordu (18).

1977 seçim kampanyası var olan kutuplaşmayı daha da tırmandırdı. CHP ülkenin faşizm ve eşkiya tehditi altında bulunduğunu iddia ediyordu. Nitekim, seçim gezilerinde CHP’ye karşı AP ve MHP’liler tarafından gerçekleştirilen silahlı , taşlı , sopalı saldırılarla CHP’nin iddiaları doğrulandı. Nıksar’da Silvan’da, Ankara’da CHP toplantıları komandolar tarafından basıldı. DİSK’in düzenlediği CHP’nin desteklediği 1 Mayıs Taksim kutlaması kanlı olaylara sahne oldu. 34 kişinin ölümüyle sonuçlandı. Ecevit’e göre 1 Mayıs katliamı CHP’yi destekleyecek kuruluşları yıldırma ve CHP’yi yalnızlaştırmak için başvuru bir tertipti (19).

Başbakan Demirel Amasya, Tokat ve Sivas’ta yapmış olduğu konuşmalarda özellikle CHP’yi suçlamış, sokak eşkiyasının CHP’nin militan gücü olduğunu kardeş katili sanıkları CHP’nin kullandığını , olaylarının gerçek nedeninin CHP olduğunu ileri sürmüştür (20).

Siyasetin kirlendiği bu süreçte “gizli ve zata mahsus” mektup ortalığı karıştırdı. Mektup Başbakan Demirel’den ana muhalefet partisi genel başkanı Bülent Ecevit’e gönderil-

(17) Cumhuriyet, 18.5.1976

(18) İler Turan , “Türkiye’de siyasal kültürün oluşumu”, *Türk siyasal hayatının gelişimi* , s;487

(19) Cumhuriyet, 8.5.1977

(20) Son Havadis, 17.5.1977

mişti (21).Mektupta Başbakanlığa intikal eden bir habere göre Ecevit'e 3 Haziran 1977'de Taksim meydanındaki CHP mitingi sırasında suikast yapılacağı belirtiliyordu.

Başbakan Demirel olaylarla ilgili olarak "fevkalade açık yürekle ve sorumluluk şuurunu ile hareket ettiğini" buna karşılık CHP Genel Başkanının büyük bir telaşla heyecanla be yanatlar verdiğini,radyoya koşarak konuyu kamu oyuna intikal ettirdiğini ,kendisinin güvenlik makamlarına verdiği kesin talimatla "konunun üzerinde önemle durulmasını gerekli tedbirlerin alınmasının ve gereğinin ifasını" istediğini belirtti.

CHP'lilerin önemli bir kısmı ile kamuoyunda mektup olayının CHP Taksim mitingini engellemeye yönelik bir taktik olduğu iddiası hakimdir.Demirel bu iddiayı gülünç bulmuştur.Demirel'e göre Ecevit bu mektubu seçim malzemesi olarak kullanmıştır (22).AP ve CHP arasında derin çukurlar açıldığı bu atmosferde, 5 Haziran 1977'de,1957'den sonra ikinci kez erken seçim için vatandaşlar sandığa gitti ...

f) 1977 Milletvekili ve Kısmi Senato Seçim Sonuçları

1977 milletvekili ve senato ara seçimleri CHP'nin zaferi ile sona erdi.14.827.172 seçmen oyunu kullandı.Seçime katılma oranı % 72.4 oldu. 1973 seçimlerinde bu oran %68.8 idi.Sandık başına "şiddet tehditi" nedeni ile birçok vatandaşın gidememesine karşın katılım oranının yükselmesi ,demokratik koşullar açısından önemlidir.

Oyların ve sandalyelerin dağılımı şu şekilde gerçekleşmişti (23) ;

Partiler	Aldıkları Oy	Oy Oranı (%)	Sandalye	Sand.Oranı (%)
CHP	6.136.202	41.4	213	47.3
AP	5.468.202	36.9	189	42
MSP	1.269.918	8.6	24	5.3
MHP	951.544	6.4	16	3.5
DP	274.484	1.9	1	0.2
CGP	277.713	1.9	3	0.6

Seçim sonuçlarına göre CHP birinci parti konumunu oylarını arttırarak sürdürdü. CHP oyların %41.4'ünü,AP ise %36.9'unu aldı.1973 seçimlerine göre AP oylarından %7.1

(21) Cumhuriyet,3.6.1977 (mektubun tam metni için bakılabilir)

(22) Cumhuriyet 4.6.1977

(23) 5 Haziran 1977 Milletvekili seçim sonuçları, DiE yayınları No: 836, Ankara 1978

artış söz konusu idi.MSP' nin üçüncü parti olmasına rağmen oylarında önemli bir azalma sözkonusu idi. 1973'de 49 olan milletvekili sayısı 24'e düşmüştür.Seçim sonuçlarına göre oylarını artıran diğer parti MHP idi .1973'de 3 milletvekili sahip iken milletvekili sayısını 16'ya yükseltebilmiştir.Diğer sağ partiler DP 1,CGP ise ancak 3 milletvekili çıkarabildiler.C.S'su seçimlerinde ise CHP 28,AP 21,MSP 1 üyelik elde edebildiler.MHP ise C.S'na. üye sokamamıştır.

1977 Seçimleri parti destekleme açısından iki ana partinin üstünlüğüne dönüşe işaret etmektedir. Bu durum 1973-1977 yılları arasında koalisyonların etkin olamayışları, Demirel ve Ecevit' in seçim kampanyalarında ve basında "koalisyondan" kaçınılmasının istenmesi, DP ve CGP'nin istikrarlı bir taban oluşturamayışları ile açıklanabilir (24).

B.ECEVİT HÜKÜMETİ VE AP

Seçim sonuçları AP Genel Başkanı şu şekilde değerlendirdi: "Tablo şudur ; Hükümet çıkmamıştır, koalisyon yapılacaktır... Koalisyonun çeşitli kombinezonları vardır. Hangi kombinezon tutar, bunu önümüzdeki günler gösterecektir. Yani CHP iktidara falan gelmiş değildir, aslında solun karşısında bulunan aşağı yukarı sekiz milyon sağ var. Solun başarısı, oyunu arttırma olabilir, ama iktidar değildir. Sol parçalanmamıştır. Ne TBP ne TİP, bunlar yüzerbin oy bile alamamıştır."(25)

Demirel böylece Ecevit iktidarına karşı olduğunu ortaya koyuyordu. Bundan sonra Ecevit'in hükümet kurmasını engelleyecekti (26). AP Meclis Grubu toplantısında Demirel; "Milletin sola teslim etmediği iktidarı kim sola teslim ederse, iki cihanda vebal altındadır. Sol ve kominizimle mücadele edenler solu iktidara getirenlerden kıyamete kadar davacı olacaklardır." (27) diyordu. AP ortak grup bildirisinde milliyetçilerin beraber olabileceği bildirilirken " 5 Haziran seçimlerinde aşırı sol ve kominizmin çağırkanlığını yapan bütün teşekküllerin beslediği ve desteklediği CHP'nin iktidar olabilmek için memleket menfaatlerini düşünmeden akla hayale gelmeyen türlü yollara teşebbüs ettiği, bütün bunlara rağmen örf, adet ve tarihine sahip çıkan milletimizin, Türkiye'yi sola teslim etmediği" kaydedilmekte "Bütün milliyetçilerin bir ve beraber olarak, milletimizin geleceğini teminat altında tutmanın mümkün olacağı inancımızı bir daha tekrarlıyoruz" denilmektedir.

(24) Üstün Ergüder, "Türkiye'de Siyasal Parti Desteğinin Temelleri, *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi* , Beta yayınları ,İstanbul,1986,s:353

(25) Cumhuriyet 8.6.1977

(26) Cüneyt Arcayürek, *Demokrasinin Sonbaharı(1977-1978)*,Bilgi Yayınevi,İstanbul,1986,s:65

(27) Cumhuriyet 12.6.1977

Demirel kamuoyuna “Türkiye ikiye bölündü, solculuk ve milliyetçilik” diyordu. Hükümeti kurma görevi CHP Genel Başkanı Ecevit’e verildi. Ecevit, güvenoyu alacağı bir hükümetin kurulacağı umudunu dile getirirken AP Başkanlık Divanı yazılı bildiri ile “Önceden güvenoyu almayacağı kesin şeklinde belli bir hükümetin kurulmasının, ülkeyi yeniden bunalımlara sürüklemesi demek olduğu” görüşü savunuldu.

Demirel, Ecevit’in hükümeti kurma denemesine karşıdır. Ecevit ile görüşmesinde bunu açıkça ifade eder. Ancak CHP azınlık hükümetini Çankaya’ya götürmüştür. Ecevit’in azınlık hükümetini Cumhurbaşkanına sunması Demirel’i hiddetlendirdi : “Bunun adına olup bitti veya eylem, fiili durum yaratmak derler. Hükümeti kurmak gibi ciddi bir mesele antidemokratik ve gayri ciddi bir hale gelmiştir. Şimdi bu üç partinin seslerini geçersiz sayanlara bir ders vermek gerekmektedir.

Meclisleri aşmak mümkün değildir. Kuvvet burasıdır. Burasını aşmak mümkün değildir. Bizim için, 229 için konu haysiyet konusu haline gelmiştir. Millet vermediğini millet meclisi verecektir. Cumhurbaşkanı demokratik mekanizmayı tıkanmıştır. Azınlık tahakkümü hortlamıştır. Bu günkü Çankaya hükümetini güvensizlik oyu ile mağlup etmeliyiz. Güvensizlik oyu ile mağlup etme çaresi elimizdedir. Konu hükümet konusunu aşmış, haysiyet konusu haline gelmiştir. Siyasi iktidar gaspıyla karşı karşıyayız. Cumhurbaşkanı millet veremediği iktidar yolunu CHP’ye açmıştır.”(28)

Siyasi literatüre şimdi “Çankaya Hükümeti” deyimi giriyordu. Osman Avcı Cumhurbaşkanıya yönelik olarak “... diğer parti liderlerinin görüşlerini almaya dahi gerek görmeden hükümet ataması yapıyorsa, o hükümete “çankaya hükümeti “ denir. Bu tabir esasında makamı rencide etmemek için bulunmuş en hafif tabirdir” diyordu.

Toplanan AP, GİK’te Demirel üyelerce üstü kapalı bir şekilde eleştirilmiş, Cumhurbaşkanıya hücum gibi hırçınıklardan kaçınılması önerilmiştir. GİK’ten hükümet konularında AP Başkanlık Divanına tam yetki verilmesi istenmiş ancak bu yetki verilmemiştir.

Tek amacı Ecevit’i hükümete getirmemek olan Demirel, gece gündüz sağ kanattaki partilerin “birleşmesini” sağlayacak ilişkileri sürdürüyor (29) ve bunda başarılı oluyordu. AP, MSP ve MHP Genel Başkanları ortak bir bildiri yayınlamaya, Ecevit hükümetinin kurulması ve icraatı ile tasarruflarını gayri meşru saydıklarını, çoğunluğa dayalı bir hükümetin parlamentodan çıkabileceğine inandıklarını açıkladılar (30).

(28) Cumhuriyet, 23.6.1977

(29) Arcayürek, a.g.e., s:69

(30) Son Havadis 1.7.1977

Ecevitin azınlık hükümeti, bütün meslek kuruluşları üniversiteler, barolar, sendikalar, işadamları, aydınların ezici çoğunluğu ile basın tarafından tek iktidar seçeneği görülmesine karşın MC oyları ile güvenoyu alamayınca, hükümeti kurma görevi AP Genel Başkanı Demirel'e verildi. Demirel demokratik mekanizmanın yeniden işlerlik kazandığını belirterek, millet meclisinden güvenoyu alacak bir hükümet kuracağını belirtti.

C. II. MC HÜKÜMETİNİN KURULMASI:

Hükümeti kurma girişimlerinin ikinci aşaması başladı. AP Genel Başkanı Demirel yeniden "MC Modeli" bir hükümet oluşturmak için görüşmelere başladı.

AP, MHP ile anlaşmıştı. Erbakan, hükümet konusunda seçenekler sunuyordu. AP-MSP-MHP tarafından bir partiler arası komisyon oluşturuldu. Komisyonda AP'den , AP Genel Sekreteri Nahit Mentеше, Genel başkan yardımcısı Sahit Osman Avcı, Necmettin Cevheri ve GİK üyesi Seyfi Öztürk , MSP'den Genel Sekreter Oğuzhan Asiltürk, MM Grup Başkan vekili Süleyman Arif Emre, GİK üyesi Şener Battal, MHP'den Genel Sekreter Osman Albayrak, Genel Sekreter yardımcısı Sadi Somuncuoğlu, MM grup Başkan Vekili Agah Oktay Güner, Tokat milletvekili Faruk Demirtoka katılıyorlardı.

MSP kabinede Maliye, Sanayi, İşçileri ve Milli Savunma bakanlıklarına göz diktiği bildiriliyordu. Uzun pazarlıklar sonucunda AP, Başbakanlık, Devlet, Adalet, Milli Savunma, Dışişleri, Maliye, Milli eğitim, Bayındırlık, Ulaştırma, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Turizm ve Tanıtma, Köy işleri, Gençlik ve Spor, Kültür, Sosyal Güvenlik Bakanlıklarını, MSP, Başbakan yardımcılığı, Devlet, İşçileri, Gıda Tarım ve Hayvancılık, Çalışma, Sanayi ve Teknoloji, İmar ve İskan, Orman Bakanlıklarını, MHP ise Başbakan yardımcılığı, Devlet Ticaret Bakanlıklarını aldılar.

Koalisyon çalışmaları sürdürülürken CHP Genel Başkanı Ecevit, Demirel'le görüşmesi gerçekleşti. Ecevit AP liderine CHP+- AP koalisyonu için üç ayrı öneride bulundu : Önce parlamentoda üye sayısı en çok olan siyasi parti başkanlığından bir CHP+ AP koalisyonu , bu olmazsa parlamentoda üye sayısını bakımından ikinci partinin Genel Başkanlığında CHP+AP hükümeti kurulmasını, üçüncü olarakta bağımsız ve tarafsız bir parlamenterin başkanlığında bir ortaklık (31). Demirel, " Ben bir başka odada koalisyon kurarken, diğer odada başka bir hükümet şekli konuşmam" diyerek , önerileri red etti. CHP'nin teklifi Demirel tarafından siyasi bir manevra olarak değerlendirildi.

(31) Hürriyet,9.7.1977

(32) Cumhuriyet ,10.7.1977

Kamuoyu yeni bir MC deneyimine karşı idi. TSİP, yeni MC'ye karşı mücadele edilmesini istedi (32) Ankara Tabipler Odası, AKD, Çağdaş Atatürkçüler Derneği, UGDF, halkevleri, İGD, İKD, KÖY-KOOP, DİM, TİP, TMMOB, TÖBDER, TUMAS, TUM - DER, TUS- DER ve TUDET ortak bir bildiriyle “ Bu iki yılı aşkın süre içinde iktidar olmanın tüm olanakları geniş emekçi kitleleri ezme, susturma, sindirme ve ülkede terör havası estirmek için kullananlar ülkeyi batağa sürüklemek isteyenler yaptıkları ile yetinmemektedirler” (33) şeklinde karşı çıkarak edilmesini istiyordu. İkinci MC'ye Enerji-Der, Tüm- Or- Der, DİSK'te karşı çıkıyor, Türk-iş genel greve gideceğini açıklıyordu (34) .

Hürriyet gazetesi “ Demirel'e açık mektup” başlığı ile yayınlanan yazıda MC deneyimi tartışılarak “... Sorarım şimdi, 26 aylık deneyden gelmiş bir Erbakanla programını biryana bırakınız, devlet üzerindeki idealleri belirli bir Türkes arkadaşlığıyla, devleti bu karışadan nasıl kurtaracaksınız ? . Yarın yada öbür gün çizdiğiniz bu kader, başınızda başka iklimlerin gezinmesine, ters rüzgarların esmesine neden olursa, yanacak, yıkılacak ve kahrolacak siz değilsiniz yalnızca, bir ülke, bu ülkenin insanları, aydınları ve de siyasetçileri: aynı teknede olacak... “ (35) ifadesine yer verilerek MSP'li , MHP'li bir hükümetin oluşması engellenmek isteniyordu.

Ortalıkta darbe söylentileri dolaşmaya başlamıştı.

a) İkinci MC Hükümeti :

İkinci MC hükümeti aşağıdaki üyelere meydana gelmişti (36) :Başbakan Süleyman Demirel, Devlet Bakanı ve Başbakan yardımcısı Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş, Devlet bakanları ; Seyfi öztürk(AP), Süleyman Arif Emre (MSP), Sadi Somuncuoğlu (MHP),Ali Şevki Erek(AP), Adalet Bakanı ; Necmettin Cevheri (AP), Milli savunma Bakanı; Sadettin Bilgiç(AP), İçişleri Bakanı ; Korkut Özal (MSP), Dışişleri Bakanı ; İhsan Sabri Çağlayangil, Maliye Bakanı ; Cihat Bilgehan(AP), Milli Eğitim Bakanı ; Nahit Menteşe(AP), Bayındırlık Bakanı ; Selahattin Kılıç(AP), Ticaret Bakanı ; Agah Oktay Güner (MHP), Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı ; Gün Şazak (TBMM Dışından MHP), Gıda Tarım Hayvancılık Bakanı ; Fehim Adak (MSP), Ulaştırma Bakanı ; Yılmaz Ergenekon (AP), Çalışma Bakanı; İ.Felmi Cumalıoğlu (MSP), Sanayi ve Teknoloji Bakanı ; Oğuzhan Asiltürk (MSP), Enerji ve

(33) Cumhuriyet, 8.7.1977

(34) Hürriyet 13.7.1977

(35) Hürriyet, 10.7.1977

(36) Dağlı, Belma Aktürk, a.g.e,ss: 310-318

Tabii Kaynaklar Bakanı ; Kamran İnan (AP), Turizm ve Tanıtma Bakanı ; Iskender Cenap Ege(AP), İmar ve İskan Bakanı ; Mehmet Recai Kutun (MSP),Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanı ; Turgut Yücel(AP), Orman Bakanı ; Sabahattin Avcı (MSP), Gençlik ve Spor Bakanı; Önar Sakar (AP), Kültür Bakanı ; Avni Akyol (AP), Sosyal ve Güvenlik Bakanı ; Turhan Kapallı (AP).

Hükümet açıklanır açıklanmaz ilk tepki AP milletvekili Kamran İnan'dan geldi.Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığında istifa etti. İstifa kişiseldi. İnan, hükümette ancak dışişleri bakanlığı çerçevesinde görev alabileceğini önceden belirtmişti. Son anda Dışişleri Bakanlığında İhsan Sabri Çağlayangil'in getirilmesi istifanın gerekçesiydi.

İkinci MC hükümetine yönelik tepkiler AP içinde de vardı.I.MC Hükümeti içinde MSP'nin yarattığı polemikler unutulmamıştı. Başbakan Demirel'in ABD Başkanı Carter ile görüşmesi ile ilgili olarak Erbakan'ın Demirel için “ Carter'le görüşürken kırk takla atar” (37) ifadesi belleklerde tazeliğini koruyordu.

AP Meclis ortak Grubunda , ikinci MC'nin partiye zarar vereceği kararına varıldı. AP Milletvekili Hilmi İşgüzar, herşeyin silinip CHP+AP koalisyonu kurulmasını istiyordu. AP Milletvekili Kemal Biberoglu , I.MC'deki çift başlığa dikkat çekiyordu.AP Milletvekili Orhan Alp ise hükümete güvenoyu vermeyeceğini açıkladı.Onu Cemal Tezcan katılımı izledi. Çalkantılı bir dönemdi.

AP'deki rahatsızlık, Genel Başkan Demirel'in her ne pahasına olursa olsun iktidara geçme stratejisinden kaynaklanıyordu. Demirel'in II.MC hükümetini kurabilmek için verdiği ödünler, AP'nin 190 milletvekiline sahip iken 16 Bakanlık, MSP ile MHP'nin toplam 40 milletvekili ile 13 Bakanlık almaları, rahatsızlığın diğer nedenleri idi.

b) İkinci MC'nin Koalisyon Protokolü :

Yeni cephe hükümetine dayanak olarak hazırlanan koalisyon protokolü ifade ve üslup olarak Birinci MC protokolünün özelliklerini taşımaktadır. Ancak protokolde ağırlık MSP'ne yönelikti. İkinci MC koalisyon protokolünde çoğu yerinde materyal dünya görüşü yerilmekte, maneviyatçılığa önem verilmektedir. İslam Enstitüleri, Akademi haline getirilecektir. Buralardan mezun olanlar liselerde felsefe, ahlak, sosyoloji, psikoloji öğretmenliği yapacaklardı. Din ve vicdan hürriyetinin kullanılmasında çeşitli haksızlıklara ve

mağduriyetlere sebep olan uygulamaları düzeltmek amacıyla Türk Ceza Kanununun 163. maddesi tadil edilecekti (38). Faizsiz kredi sistemi getirilecekti.

Kominizm, faşizm ve diğer materyalizme dayalı zihniyetlere siyanizme ve kosmopolitiğe karşı oldukları belirtildi.

1090 Sayılı muhasebe-i umumiye ve 2490 sayılı artırma ve eksiltme kanunu değişecekti. Siyasal partiler kanunu değiştirilerek arzu eden siyasi partilerin seçimlerde işbirliği olanağı sağlanacaktı.

Anayasanın 38.maddesinin boşluğu doldurulacak, kamulaştırmalar zorlanacak toprak reformu bu kurala göre yeniden düzenlenecekti. Tarım sigortası ve köy hizmetleri kanunu çıkarılacaktı. Ev hizmetinde çalışanlar sigorta kapsamına alınacaktı. Askerlik süresi kısaltılacaktı.

TRT'nin tarafsızlığı milli devlet radyo ve televizyonu olması ve Anayasanın 121. maddesindeki ilkelere sadık kalması protokolde yer almıştı.

Koalisyonda protokolüde ayrıca ana ilkeler olarak şu görüşlere yer verilmişti: Enflasyon ve işsizlikle mücadele yapılacak adli ve idari reformlar yapılacak, banka ve sigortaların milli ekonomiye uyacak şekilde yeniden düzenlenmesi sağlanacak, sanayi Anadolu'ya kaydırılacak, Kıbrıs ve Ege konuları bir bütün olarak ele alınacaktır. AET ile ilişkilerimiz yeni şartlarla ahenkleştirilmesi sağlanacaktır. ABD ile ilişkilerimiz yeniden karşılıklı yarar ve çıkarlara dayanan dostane ilişkiler ve dengeli işbirliği şeklinde sürdürülecek, Sovyetler Birliği ve Doğu Asya ülkeleri ile de mevcut ilişki ve iş birliğimiz geliştirilecektir.

c) İkinci MC ve Yerel Seçimler

İkinci MC hükümeti süresince anarşi ve terör devam etti. Komando olduğu söylenen bir gencin öldürülmesi şiddeti tırmandırdı. Ankara'da durakta biri polis olmak üzere 5 kişi öldürüldü. 5 kişide ağır yaralanmıştı (39).Ankara'da öldürülen ülkücü gençlerin cenazesine MHP'li Bakanlar Gün Sazak,Cengiz Gökçe, Agah Oktay Güner'in gitmesi eleştirilere yol açtı. CHP lideri Ecevit, " Hükümet kanatları içinde kendilerine destek bulan eylemciler varoldukça Türkiye'de can güvenliğini sağlamak çok zor olacaktır." diye tepkisini ortaya koyuyordu. İçişleri bakanı Korkut Özal ise , " devlet güçleri dışında hiçbir gücü kendilerine yardımcı saymadıklarını" ifade ediyordu. MSP,MHP'den rahatsızdı.

(38) Tercüman 5.8.1977

(39) Arcayürek ,a.g.e.:s:166

Ancak, MHP'li komandoların devlet güçleri tarafından himaye edildiği kamuoyuna hakim görüştü . Dört parti de, ülkede dirlik ve düzenliğin olmadığı noktasında birleşiyordu. Ne yazık ki, anarşik olayların nedenleri üzerinde anlaşıyorlardı (40).1975 yılı sonunda anarşi ve terörden 157 kişinini öldüğü 1667 kişinin yaralandığı açıklanıyordu.

Ağır ekonomik sorunlar ikinci MC iktidarını bir hayli uğraştırdı. Hemen ilk icraatı devalüasyon oldu. Türk lirasının değeri yüzde 4.5 oranında düşürüldü. Zaten Birinci MC hükümeti zamanında 26 ayda Türk parası yüzde 23.5 oranında düşürülmüştü. Erbakan devalüasyona karşı çıkıyordu. Bunun arkasından temel maddelere yapılacak zamlar geldi. Önce tekel maddelerine yüzde 60 oranında zam yapıldı.

IMF'le görüşmeler başlamıştı. Parafonu yüzde 25-30 oranında devalüasyon öneriyordu. Devalüasyon yüzde 10 oranında gerçekleştirildi. İşte bu dönemde petrole , demire, çimentoya, kağıda, PTT hizmetlerine yüzde 100 zam yapıldı. Başbakan Demirel "Zamlar emr-i zaruri haline gelmişti." (41) diyordu .

Zamların ilk günü CHP genel sekreteri Eyüpoğlu, " Zamlardan kazananlar MC hükümetinin yakınları.Bir avuç varlıkluya yeni imkanlar hazırlıyorlar" diyordu. Ecevit muhalefetini artırıyor. " Zamlar taşınmaz bir yük " , " Zamlar daha da artacak" pahalılık artacak, tedbirler korkunç bir enflasyonun resmen tescilidir." , " Devlet bütçesini bu duruma sürükleyenler devlet işgallerini tamamlayabilmek için onbinlerce yeni kadro çıkarmaya çalışıyorlar , sonra halktan fedakarlık istiyorlar ... " diyordu.

Yokluklar, karaborsa almış başını gidiyordu. Döviz darlığı petrol ithalini etkiledi Piyasada gaz ve mazot, benzin bulunamıyordu. Halk büyük sıkıntılar içindeydi. Başbakan basın toplantısı düzenledi " Ne yok? Ne zamandan beri yok ? Yok olan maddeyi bildirin, size istediğiniz kadar göndereyim " deyiverdi (42).Amaç halkın moralini yüksek tutabilmektir.

Enerji sıkıntısı büyüktü, şehirlerde elektrik kesintisi uygulanıyordu. Hatta Ankara'da ağır sanayi toplantısı elektrik ceryanı olmadığı için lamba ışığında açıldı. Başbakan Demirel enerji tasarrufu nedeniyle Seydişehir Alüminyum tesislerinde iki ünitenin durdurulmasını emretti.

Enerji Bakanı Kamran İnan, enerji tüketimini kısıtlamak amacıyla TV yayınlarını saat 23:00 da kestiriyordu. Başbakan ise TV de elektrik kesintisi kalkacak diyordu. Basında elektrik kısıntı süresi artacak haberleri yer alıyordu (43).

(40) Hürriyet ,14.9.1977

(41) Cumhuriyet, 3.9.1977

(42) Milliyet ,19.8.1977

(43) Cumhuriyet 29.9.1977

İşsizlik günden güne artmaktadır. Döviz transferi yapılamadığı için yedek parça bulamayan BMC kamyon ve minibüs fabrikaları 650 işçiyi işten çıkarıyordu. Yine Türkiye’de grev olmadan ilk ciddi lokavt uygulaması madeni eşya sanayi iş verenleri sendikası (MESS)’e bağlı 12 iş yerinde ve 4652 işçi kapsayacak şekilde başlıyordu. İSO Başkanı, “ bu hükümet artık muhatap kabul edilemez ” diyordu .

Anarşi , terör, hayat pahalılığı, yokluklar, karaborsa 1977 Türkiye’sinde halkın belini büken başlıca sorunlardı.İkinci MC hükümeti kısır parti çekişmeleri içinde sorunlara çözüm üretemiyordu. Kamuoyunda “ Bu hükümetle sorunların üstesinden gelinemez “ yargısı hakimdi.Bu ortamda yerel seçimlere gidildi.

11 Aralıkta Belediye seçimleri yapıldı. İllerin 42 sini CHP, 15 ini AP, 5 ini MHP, 3’ünü MSP, ikisini Bağımsızlar kazandı. Halk tepkisini AP’ye oy vermeyerek ortaya koymuştur. Kaldı ki yerel seçimlerde 13 kişi öldürülmüş, 87 kişide yaralanmıştı.

D.AP PARTİ İÇİ MUHALEFET

1977 yerel seçim sonuçları AP parti içi muhalefeti su üstüne çıkmasına neden oldu: AP’nin MSP ve MHP ile yeniden koalisyona girmesini istemeyen milletvekilleri, genel başkan Demirel ve yakın çevresine karşı parti içi muhalefeti başlattı.

AP Konya milletvekili Oğuz Atalay’ın parti yönetimine bayrak açan demeci “ AP, bu gün halk nazarında çıkarıcı ve menfaatperestinin elinde oyuncak haline gelmiş durumdadır.” diye başlıyor ve devam ediyordu “ parti içinde bir yönetici kadro vardır ki, bunlar sanki analarından özel doğmuş, imtiyazlı bir zümre. Bunlar birinci sınıfı teşkil ederler.Bir diğer parlamenterler grubu vardır ki , birinci sınıfa girmeye çalışırlar. Üçüncü sınıf olarak nihayet AP’nin esas çoğunluğunu teşkil eden samimi , fakat sessiz bir grup vardır. AP lideri çalışmalarını ‘ özel adamlarıyla’ yürütür.Bunlar jurnalcidir. Sayın liderin şahsına ve etrafına gelince , 13 yıllık görev kendisini yıpratmıştır. Halkta kendisine güven kalmamıştır. Kendi ve yakınları için ortaya atılan suistimal haberleri doğrudan olsa yanlışta olsa milletin büyük kesimince benimsenmiştir. Süleyman Demirel, bunların hesabını mahkeme önüne çıkıp mutlaka vermelidir.AP’nin kendini toparlaması için Demirel’in ‘ artık yeter’ “deyip çekilmesi gerekir..” (44)

Bu açıklamayı Adana senatörü Nuri Ademoğlunun açıklaması izledi.O da hükümetin icraatından memnun değildi. AP yönetiminde ağırlığı olan İsmet Sezgin“Süleyman

bey , artık sınırlarına hakim olamıyor.” diyordu ve ekliyordu “... genel idare kurulunda yapılan eleştirilere sınırlanıyor. Oysa bazı bakanların gitmesi gerekli, Seyfi Öztürk, Nahit Menteşe, Selahattin Kılıç , Çağlayangil gibi ... bir bakana, ‘Yahu Demirel’e hep aslansın sen devlet adamısın diyorsunuz ’ diye çıkıştım. Bana ne yapalım moralini yükseltiyoruz diye cevap verdi...” (45)

Kamran İnan’a göre,Atalay’ın arkası gelecekti. Enerji bakanı İnan ,Hükümetteki ikilemlere örnek veriyordu. Kendisini Petrol Ofisi Genel Müdürünü değiştirecekken, AP’li bakan Seyfi Öztürk tarafından engellendiğini belirtiyordu. Yine Çağlayangil’de kabinede sorun yaratanlardan biri olarak görülüyordu . İnan’a göre 10 gün içinde belirli bakanlar değişmezse sorun büyüyecekti.

AP içindeki gelişmelere İzmir il başkanı Hayri Yorgancıoğlunun açıklamaları eklendi. İl başkanı AP’nin devrini tamamladığını modası geçmiş bir siyasal kuruluş haline geldiğini söyledi. Dayanak noktası hükümette can alıcı bakanlıkların MSP ve MHP’ye verilmesiydi. Yorgancıoğlu , muhalefetten yana olduğunu CHP+AP ortaklığının gereksinildiği yolundaki sözleriyle ortaya koyuyordu.Yoğunlaşan tepkiler üzerine hükümetin AP kanadında değişikliğe gidilmek zorunda kalındı. Saadettin Bilgiç ve Önal Sakar istifa ediyorlardı. Ancak hükümetteki istifalar ,tepkileri azaltamadı . Orhan Alp “ Hükümet hergün kötüye gidiyor “ diyerek AP’den istifa etti. Nuri Bayar’da partideki görevinden çekilmişti. Kamran İnan’da bazı arkadaşlarıyla toplanıyordu.

AP muhalifleri Demirel’in hiçbir uyarıyı dikkate almadığını söylüyorlardı. Demirel için fırtınalı denizde dolaşan tek başına bir tekne, benzetmeleri yapılıyordu. Hedef ilk aşamada hükümet gösteriliyorsa da asıl sorun Demirel’di. Devreye eski demokratlarda girdi. Hayrettin Erkmén, Zeyyat Mandalinci, İzzet Akçal, Sebati Ataman girdi. “ tarafsız başbakanla”, iki parti hükümetini oluşturmaya yönelik kampanya hızla yaygınlaşıyordu. Zaman zaman bu toplantılara Kamran İnan’da katılıyordu. AP üst düzeyinde hükümet gitti gidecek kanısı yaygınlaşıyordu. Oktay Ekşinin “ Demirel’in işi bitti ” yaklaşımı Demirel’e yakınlığı ile bilinen Yalçın Uraz’da da görülüyordu .

AP’nin içinde bulunduğu durumu Çağlayangil şu şekilde açıklıyordu “...Bir ekonomik durum var bu partiyi grupları etkiliyor. Bayar’ın deyimiyle burjuva sınıfı rahatını artırıyor bu yüzden CHP +AP koalisyonunu istiyor. Son olarakta bir Kamran İnan kuşatması var ortada ve eski DP’liler Bayar’a göre bunlar korku içinde. Parti içindeki dalganılmaya ve Erbakan’a rağmen memleketi CHP’ye teslim etmek imkansız... ”

“...partide Demirel kaldıkça bu ortaklık olamaz . Bir bağımsızın başkanlığında bile olacak iş değil ve sonra ya CHP , AP’yi yada AP, CHP’yi yiyecek . Sonu bu olur.”(46)

Nuri Bayar ise görüşünü şu şekilde açıklıyordu . “ hele yerel seçimlerden sonra gör cümbüşü. Kamran İnan lider olamaz. Ama istikrarlı bir adam çıkarsa alır götürür. AP + CHP koalisyonu olmaz , fakat partide bölünme görülür, ve belki Demirel 25 - 30 kişi ile lider kalır ama iş biter...” (47).

Parti içi muhalefet yeni lider arayışı içindeydi. Tercümanda Nazlı Ilıcak, Güneri Civaoglu İnan’ı destekleyen yazılar yazıyorlardı. İzmir’e giden Kamran İnan “lider” haykırılarıyla karşılanıyordu.Genel başkan Demirel ise gelişmeleri “bir şey çıkmaz” şeklinde değerlendiriyordu.

Parti içi muhalefetin nabzını tam elinde tutamayan genel başkanın hesaba katmadığı parti dışı etkenlerdi.CHP iktidar mücadelesi içindeydi. İktidara gelebilmek için bütün şartları değerlendiriyordu. Bu ortam içinde parti içi muhalefetten yararlanması kaçınılmazdı, öyle de oldu. CHP’nin girişimleriyle yeni bir süreç başladı.11 aralık 1977 yerel seçimleri sonrasında ilk hamle yapıldı. Oğuz Atalay, Mustafa Kılıç, Şerafettin Elçi, AP’den istifa etti.Bu istifaları Tuncay Mataracı’nın istifası izledi.

AP GİK’de hükümet sorununu tartışıyordu. Bir grup hükümetin istifasını ön görürken öteki grup , verilecek bir gensoruyu kabul edip, güvenoyuna gidilmesi gerektiğini savunuyordu. Muhalifler, Demirel çekilirse istifalarını geri çekeceklerini söylüyorlardı. Bu arada AP den ayrılacakların CHP ile ilişki kurdukları ortaya çıkmıştı. Mete Tan ve Güneş Öngüt’ün istifasını Hilmi İşgüzer’in istifası izledi . Bülent Ecevit, “ Türkiye cephe hükümeti döneminde içine sürüklendiği bulanımlar ve sıkıntılardan bizim kadar tedirgin olan AP’lilerin bulunduğu yolundaki inancımı hep belirtiyordum. Son istifalar bu inancımı doğrulayan sonuçlardır.” dedi.

25 aralık 1977 de diğer istifalarda geldi. Ahmet Karaaslan, Enver Akova, Ali Rıza Septioğlu, Cemalettin İnkaya, Abdülkerim Zilan istifa etti. Böylece AP’den istifa ederek ayrılanların sayısı 13 ü buluyordu. Orhan Alp, Oğuz Atalay, Şerafettin Elçi, Cemalettin İnkaya, Hilmi İşgüzar, Mustafa Kılıç, Tuncay Mataracı, Güneş Öngüt, Ali Rıza Septioğlu ve Mete Tan ortak bir deklarasyon yayınladı: “ Ayrılma sebebimiz bir siyasal partiye destek olmak, yada AP’yi zaafa uğratmak değil, AP’yi milletin partisi yapmaktır.” dediler.

Siyasal mücadelelerini “bağımsızlar” olarak sürdüreceklerdi. Bağımsız olarak ilk siyasal tavırlarını, MC hükümetini düşürmek üzere verilen gensoru önergesinde CHP’sini

(46) Arcayürek .a.g.e., s:217

(47) Cumhuriyet ,14.12.1977- 15.12.1977

destekleyerek ortaya koymuşlardır. Demirel'in "Bulun 226'yı düşürün!" ifadesi şimdi gerçekleşiyordu.

a) ILMC'nin Sonu Ve 11'ler Olayı

CHP tarafından hazırlanan gensoru önergesi MM başkanlığına verildi. Önergenin meclis gündemine alınması 424 oyla kabul edildi. AP'de önergeye olumlu oy verdi.

Gensoru önergesi, hükümetin içte ve dışta güvenliği sağlayamadığı , cephecilik anlayışı ile ulusal birliği zedelediği, Türkiyenin gelişmesini engellediği, halk çoğunluğunu yoksulluğa sürüklediği ve Türkiye Cumhuriyeti devletini Anayasanın belirlediği kurallardan ve çerçeveden uzaklaştırmaya çalıştığı gerekçelerini kapsamaktaydı (48)

Mecliste güven oylamasından önce AP kulislerinde tam bir yenilgi ve teslim olma havası vardı. AP genel başkanı Demirel ile Demirel'in gitmesini istemeyen çok yakın çevresinin çabalarının boşa olacağını anlamış ve ayrılanları geri çevirmek için uğraşmayı bırakmıştır.

Oylama 218 güven,228 güvensizlik oyuyla sonuçlandı. MC hükümetine CHP, CGP, DP ve AP'den istifa eden 12 bağımsız milletvekili güvensizlik gösterdi. "11'lerden" Cemalettin İnkaya ile bağımsız Siirt milletvekili Abdülkerim Zilan oylamaya katılmamışlardı. Böylece 1975 Mart'ından beri süregelen MC hükümeti 1977 yılının son günü işbaşından uzaklaştırılıyordu. Cumhuriyet tarihinde ilk defa bir hükümet gensoru ile düşürülüyordu.

Demirel oylamadan sonra "Meclisin iradesi belirmiştir. Böylece hükümet bunalımı başladı" dedi . Ecevit ise sonucu demokrasinin kökleşmesi olarak niteledi. "bunalım başlamış değil aksine bitmiştir." dedi. (49)

Cumhurbaşkanı tarafından yeni hükümeti kurma görevi CHP lideri Ecevit'e verildi. Ecevit, hükümetin CHP, CGP, DP ve bağımsızlardan oluşacağını açıkladı.

AP milletvekili iken CHP+ AP koalisyonunu savunan bağımsız milletvekilleri CHP ile yapılan pazarlıklar sonucu hem hükümette yer aldılar ,hem de ,hükümetin güvenoyu almasını sağladılar. Hükümette 10 bağımsız milletvekili yer alıyordu. Bu milletvekillerinden Enver Akova, Ali Rıza Septioğlu, Mustafa Kılıç, Devlet bakanlıklarına Şerafettin Elçi, Bayındırlık bakanlığına Mete Tan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına, Tuncay Mataracı

(48) Arcayürek, a.g.e.,s:267

(49) Son Havadis ,1.1.1978

Gümrük ve Tekel Bakanlığına, Güneş Öngüt Ulaştırma Bakanlığına, Orhan Alp Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına Ahmet Karaaslan, İmar ve İskan Bakanlığına Hilmi İşgüzer Sosyal Güvenlik Bakanlığına getirildiler.

Bağımsız 11'lerden 10'una Bakanlar Kurulunda yer verilmesi büyük eleştirilere yol açtı. AP Başkanlık Divanı tarafından "Hükümet, Türk tarihinde emsali görülmemiş bir entrikanın mahsulü" olduğu ileri sürüldü (50) AP , GİK toplantısı hararetle siyasal tartışmalara sahne oldu. Demirel , 11 bağımsız milletvekilinin "koltuk ve menfaate" satıldıklarını iddia etti(51). 11'ler adına yapılan açıklamada Demirel'in iddiasına karşılık "Koltuk ve menfaate satılsaydık, bize hücum edenlerin teklif ve telkinlerine katılırdık" cevabı veriliyordu (52).

Ecevit hükümetinin güven oyu alacağı kanısı güçlenince AP içinde geleceğe yönelik tartışmalar yoğunlaştı. AP içindeki muhaliflerden bir bölümü Demirel'i değil, Demirel'in çevresini değiştirmek için mücadele edilmesini öngörüyorlardı. Hatta bu eğilimin güç kazanmaması üzerine Kamran İnan ile "Liderlik mücadelesinden vazgeçmesi" için görüşülmüştür (53).

Demirel'in genel başkanlıktan uzaklaştırılmasından umutlarını kesen radikal grup sözcüsü Muammer Baykan "AP'yi kurtaracak tek yol AP içinden güçlü , kararlı bir grubun yapacağı yeni bir kurul hareketidir" demiştir. Baykan, Demirel ve çevresinin parti içi muhalefete karşı sindirme taktikleri uygulayacaklarını, yönetimde değişiklik olmayacağını belirtmiştir.

Bilgiç ve MHP eğilimli AP'lilerin ise AP'yi ele geçirmek için mücadele verilmesini, ancak bu mümkün olmaz ve AP'de bir çöküntü olur ise MHP'ye geçeceklerini ifade ediyorlardı.

Demirel ve çevresi ise parti içi muhalefetin bir bölümünü ihraç ederek Demirel etrafında toplanmayı önermektedir. Bu grup Demirel'in CHP'den transfer yaparak Ecevit hükümetini yıkacağını planlamaktadır. Bu arada Demirel'e alternatif gösterilen isimler bu grup tarafından yıpratılmaktadır.

AP, MM grubunda muhalifler kongrenin erken tarihe alınmasını teklif etti. Demirel , kongrenin erkene alınmasını mahsurlu olabileceğini bildirdi (54)

(50) Cumhuriyet ,7.1.1978

(51) Hürriyet,14.1.1978

(52) Cumhuriyet, 17.1.1978

(53) Kamran İnan'la görüşmemizde "adaylıktan çekilmesi istendiğini" ifade etmiştir

(54) Son Havadis ,22.1.1978

b)CHP Hükümetine AP Muhalefeti

CHP iktidarının ilk günleri kontrgerilla tartışması içinde geçti. AP, kontrgerilla olayının sol tarafından orduyu yıpratmak amacıyla ileri sürüldüğünü belirtti. AP'li Müfik Bayraktar "kontrgerilla komunistlere ve illegal örgütlere karşı kurulmuştur ve mübahtır." dedi (55). Eski sıkıyönetim komutanı AP milletvekili Faik Türün'de bazı iddialar ortaya atarak CHP içinde bir ayağı Moskova'da unsurlar bulunduğunu öne sürmüş CHP içindeki aşırılıklardan uzak şahısların partiyi rotasına oturtmalarını istemiş.Aksi halde suikastler, sabotajlarla başlayan kır ve şehirde dış güçlerin devam eden kardeş kavgasına hazır olunması uyarısında bulunmuştur

Demirel, hükümeti yakın takibe almıştı. "Anarşi ve teröre dur!" demek "barış ve birliği sağlamak "için hükümet kuran Ecevit, anarşi ve terörün önüne geçemiyordu. Kısa sürede anarşi tırmanıyordu. 1977 yılının ilk 15 gününde 30 siyasi cinayet işlendi ve 300' den fazla insan yaralanmıştı. Demirel hemen hergün anarşi olaylarına konuşmalarında yer veriyor yeni olaylar, ölüm ve yaralanmaları aritmetik olarak kamuoyuna bildiriyordu. Demirel sert bir üslupla muhalefeti sürdürüyordu:

"Bu hükümet ülkenin meseleleri altında ezilmiştir. Uzun süre dayanabileceği sanılmamalıdır. Kaçacaktır. Şimdiden onun hazırlığını yapmaya başlamıştır."

"Bu günkü ayıplı hükümet üç ay zarfında adeta iflas etmiş, vaatleri altında ezilmiştir.Hemen herkes bu günün bundan 3 ay öncesinden çok daha kötü olduğuna kanidir."

"Dökülen kanların tek sorumlusu Ecevit"

"Hükümetin başının elleri kanlıdır."

Demirel, "POLDER'in emniyet işlerini TÖB - DER'in eğitimi, DİSK'in çalışmayı KÖY-KOOP'un köy ve tarım işlerini idare etmekte olduğunu öne sürerek bu günkü hükümeti iş başına getirenler hepsi karşılıklarını almaktadır." diyordu (56).

Basında "bu günkü ayıplı hükümet" sözleri tartışılıyor, Demirel'in tavrı gensoruyla düşürülmesinden kaynaklanan bir hırçınlık olarak görülüyordu. Demirel'in çıkışı bir gün önce yayımlanan GİK bildiriyle de çelişiyordu. AP, GİK'in yayınladığı bildiride ilk kez Türkiye'nin geçmekte olduğu bu güç döneminde bütün siyasal güçlerin ve anayasal güçlerin iş birliği yapması gerektiğini belirtmişti.

(55) Cumhuriyet ,29.3.1978

(56) a.g.,2.4.1978

Bildiride “bütün güçleri milli menfaatlerimiz, millet ve vatanın bütünlüğü etrafında birleşmeye davet ediyoruz” ifadesi yer aldığı gibi daha sonra “Devleti tehdit eden hareketlere karşı mücadelede mevcut kanunların işlerliği sağlanmalı, noksanlığı görülen kanuni ve idari tedbirler suretle alınmalı, tamamlanmalıdır. Güvenlik kuvvetlerinin takviyesiyle birlikte önemli bazı kanunların çıkarılması kaçınılmaz olmuştur” deniliyordu (57).

CHP açıklamasında dün de bugüne anarşinin bir yönden geldiğine inanmaktadır. Anarşi yalnız soldan geliyor diye sağdaki teröristlerin yanında bir tutum takınırsa anarşi konusundaki görünüşteki birleşme olanağı olmaz”(58) deniliyordu.

Ecevit elindeki polis gücüyle, terörist şiddet olaylarının üstesinden altı ay gibi bir süre geçmesine rağmen gelemedi, terörizm yeni ve sinsi bir hal aldı. Diğerlerine uyarı olsun diye suikastler özel kişileri hedef almaya başladı. Prof.Bedrettin Cömert öldürüldü.Milliyet yayını yönetmeni Abdi İpekçi öldürüldü.Bunu alevi topluluklara saldırılar izledi. Malatya’da Sivas’ta, Bingöl’de kanlı olaylar yaşandı.

Muhalefet ve AP, DGM kurulmasını ve Ecevit’in sıkıyönetim ilan etmesini istedi. Ecevit sıkıyönetimden kaçındı. Ancak Kahramanmaraş olaylarına kadar dayanabildi. “Koministlerin ve alevilerin cenazesine hayır” diyerek başlayan olaylar 31 ölü yüzlerce yaralı ile sonuçlandı. Yerel yetkililer şiddeti engellemek için hiçbir önlem almamıştı. Ancak Kayseri hava üssünden kalkan jetlerle kent üstünde alçak uçuş yapıldığında ve 38. zırhlı birlik olay yerine gönderildiğinde durum kontrol altına alınabildi. 25.12.1978’de 10 ilde sıkıyönetim ilan edildi. Kahramanmaraş olayları üzerine Demirel ve 82 arkadaşı hükümet hakkında gensoru verdi. Ülke sağ ve sol olmak üzere iki kampa ayrılmıştı...

1 Mayıs işçi bayramı Taksim’de kutlanacaktı. AP’de bayrağa saygı mitingi düzenledi. MHP’de destekledi. TSİP, “Demirel’in kışkırtma ve misilleme peşinde olduğunu” ileri sürdü. Demirel ,CHP’nin sıkıyönetimi kendi gayesine uygun kullandığını iddia ediyordu. MHP’de ertesi gün aynı tür beyanlarda bulunuyordu (59).

Demirel hükümete karşı halkı meydanlara davet ediyordu. Demirel “Umut tacirlerinin foyası altı ayda bir defa daha çıkmıştır” diyordu. Kendi döneminde Türkiye’de aranan herşeyin bulunduğunu ,1978’de memleketin yokluk ve kuyruklarla karşılaştığını bunun CHP hükümetinden kaynaklandığını belirtiyordu. Hükümetin hükümet olma iddiasından vazgeçtiği, gidici olduğu sık sık vurgulandı. Demirel ekonomik alanda hükümetin tam manası ile çöktüğünü belirtiyor, yapılan hesaplara göre kalkınma hızının yüzde 2.4 olacağını ileri

(57) Cumhuriyet,29.3.1978

(58) Cumhuriyet , 31.3.1978

(59) Cumhuriyet , 5.1.1979

sürüyor, “ son 15 yılda ortalama yüzde 7 kalkınma hızı elde etmiş Türkiye’yi bu hale düşürmek başarısızlık değilde nedir ?”8 aylık dönemde hayat pahalılığının yüzde 23.6 arttığı gösteriyor. “Sekiz ay önce vatandaşın cebindeki 100 lirası bugün 50 liraya inmiştir”diyordu(60).

TRT’in partizanlığı ileri sürülüyordu. “Türkiye’de Halk Partisinin eline geçmeyen sadece muhalefet kalmıştır.” deniliyordu.“Sol yokken Türkiye rahattı”diyen Demirel, CHP’nin İçişleri Bakanı hakkında , Milli Eğitim Bakanı hakkında gensoru önergeleri verilmesine de yol açtı.

Kamuoyunda , Demirel’in hükümete yönelik aşırı saldırıları, daha çok AP’nin parti içi bütünlüğünü sağlamak kaygısı olarak değerlendirildi. Demirel’in MC’nin dağılmasını engellemek için de sertleştiği görülmüştü. Şimdi AP içindeki muhalefeti sindirmek amacındadır.

AP parlamentoda engellemelerde bulunuyordu. Çeşitli yasalarda değişiklik yapmak yasa koymak mümkün olmuyordu. AP’li Oğuz Aygün, daha önce CHP’nin uyguladığı biçimini benimsememiz doğru olmaz” diyerek , meclisi , oturumları engellemeye karşı çıkıyordu (61).

CHP iç tüzük değişikliği için meclisi olağanüstü toplantıya çağırıyor, AP, MSP, MHP katılmayarak engelliyorlardı. Demirel parlamentonun verimli ve etkili çalışmasının daha çok siyasi iktidarın tavrına bağlı olduğunu söylüyordu (62).

Ülke ağır sorunlar altındaydı. DİSK ve TÜRK-İŞ, CHP+ AP koalisyonu çağrısında bulundu(63). Aynı çağrı C.S üyeleri tarafından Cumhurbaşkanına iletilmişti. Bütün bu çağrılara Demirel karşı çıkarak “ CHP ile bir araya gelinmez !”diyordu (64).

E. AP DOKUZUNCU BÜYÜK KONGRESİ

a) Part içi hizip :

Part içi muhalefeti sürdüren İzmir örgütü tarafından Çeşme’de düzenlenen “Parti Çalışmalarında Yenilik Semineri”nde partiye yeni bir dinamizm kazandırılması görüşü belirginleşiyordu. Kongreye 6 ay kala başlayan doğrudan doğruya genel başkan hedef alan bir muhalefet eylemine ilk kez rastlanmaktadır.

Bir kısım muhalif çevrelere mal edilen “Demirel değil çevresi değiştirilsin” görüşünde parti içi bir manevra olarak bizzat Demirel tarafından ortaya atıldığı belirtiliyordu (65).

(60) Cumhuriyet 29.9.1978

(61) Son Havadis,1.6.1978

(62) Tercüman,3.11.1978

(63) Cumhuriyet,16.10.1978

(64) Cumhuriyet ,7.12.1978

(65) Cumhuriyet , 28. 3. 1978

İki gün süren, genel sekreter Nahit Menteşe, genel başkan yardımcısı Sadettin Bilgiç ve GİK üyelerinin konuk olarak katıldığı seminerde cepheleşme politikası kıyasıya eleştirilmiş,Şinasi Ertan “AP’yi MHP ve MSP ile aynı paralelde göstermeye kimsenin hakkı yoktur” demiştir.

Gaziantep ilinde de “AP’de Reform Komitesi ” kuruluyordu.

Demirel ve çevresine karşı yaygın bir muhalefet Ankara il örgütünde de görülüyor. AP Genel başkanına verilen muhtıradaki Bilgiç’in Ankara il örgütünden elini çekmesi isteniyordu. Uyarıda bulunanlar arasında Orhan Eren, İsmail Hakkı Kaylıoğlu, Oğuz Aygün, Fikri Pehlivanlı adları yer almaktadır. Bursa’da Çağlayangil’e karşı çıkıldı. İzmir’de Cemal Tezcan ve ekibi yine Demirel’e karşı mücadele etmektedir.

AP Genel başkanı, örgüt içerisinde hizipleşmelere son verilmesini, örgütün bir bütün halinde bir yıl sonra seçim yapılacakmış gibi çalışmalarını istedi.”Bu iktidar gidicidir. Türlü siyasal oyunlarla koltuğumuzu aldılar. Biz gücümüz ile iktidar olacağız. O sebeple çalışmamız lazım”(66) dedi.

Ekimde yapılacak büyük kongreye gidilirken, Demirel yönetimine karşı oldukları için Kars (il) Malatya (il ve ilçeleri), Kütahya(bazı ilçeleri) Kırklareli (il) , Bafra (ilçe) İçel (il),Gaziantep (il) Kütahya (il ve ilçe) İstanbul (ilçesi) (67) parti teşkilatları tasfiye ediliyorlardı.

Bitlis Senatörü Kamuran İnan, AP içinde yıllardan beri yürütülen parti politikasını uygun görmeyerek, bir yöntem değişikliği gerçekleştirmek için AP Genel başkanlığına adaylığını açıkladı. Kamuran İnan konuşmaları ile parti genel başkanlarının da değişebilirliği konusuna açıklık getirmek istiyordu.“Batı demokrasilerinde siyasi partiler büyük mağlubiyetlere uğradıklarında daima büyük değişiklikler, yapılanmalar olmaktadır. O değişiklikler ve yeniliklerle toplum önüne çıkarak yeniden güven kazanmaya çalışmışlardır. Bu tabiidir.Türkiye demokrasisinin sıhhati bakımından nasıl ki parlementer mekanizmada hükümetler aritmetikle değişebiliyorsa, parti bünyelerinde demokrasiyi sıçratmak şarttır.Türkiye’de siyasi partilerin liderlik müesseselerini de demokratik mekanizma içersinde topluma göstermek ve kabul ettirmek lazımdır. Siyasi hayatta profesyonellik demokrasiye aykındır” (68)

İktidar olmak için bazı fedakarlıkların kaçınılmaz olduğunu savunan İnan, partiler arasındaki diyalogun şart olduğunu söylemektedir.Eğer önümüzdeki büyük kongreyi bütün bu

(66) Tercüman , 7. 6. 1978

(67) Milliyet , 9. 6. 1978

(68) Milliyet,3.7.1978

meselere çözüm getirecek şekilde nedenlere parti olarak değerlendirmesek çok büyük ve tarihi fırsatı kaçırmış olacağız. Bütün Türkiye'nin büyük kongreyi bu tarihi açıdan değerlendirme inancında olduğunu sanıyorum”(69).Parti içi mekanizmalar ve lider otoritesi konusunda da “Parti içi mekanizmalar ve lider otoritesi parlamentonun müessiriyetini tehdit etmektedir.Liderler demokrasisi yaşanmaktadır.Parlamento müessiriyetinin azalması, bir bakıma milli irade müessiriyetinin azalması demek olmaktadır. Parti içi disiplin ve mekanizma, ön seçim sisteminin işlettiği giyotin, parlementerleri büyük ölçüde sınırlandırmakta, fikir yaratma ve murakebe gücünü zedelemektedir. Bu böyle devam edemez. Bir demokrasi için demokrasinin vazgeçilmez şartları olan siyasi partiler kendi içlerinde antidemokratik olamazlar. Aslında demokrasinin en büyük çelişki kaynağı budur. Siyasi partiler yalnız oy zamanları dışarıya açılan kapalı kutular haline getirilmemelidir. Herkese açık olmalıdır. Genç kadrolara kapılar ve imkanlar açılmalıdır. Bir kimse inhisarcı ise o kimse demokrat olamaz.”(70).

İnan, Türkiye’de demokrasinin başladığından bu yana seçimle parti başkanlarının değişmediğine değinmiş, batıda hiç bir politikacının 15 yıl parti genel başkanlığı yada başbakanlık yapmadığını belirtmiştir (71).

Kamuran İnan’ın demokratikleşme ile ilgili düşünceleri gerek kamu oyunda gerekse AP içersinde büyük ilgi gördü. Özellikle doğuda büyük bir güç olduğu düşünülüyordu.Bu nedenle AP Genel başkanı tarafından Sadaettin Bilgiç, Nuri Bayar, Feyzullah Değerli, Necmettin Cevheri, Rasim Küçükkel’den oluşan bir ekip doğu illerine gönderildi.

AP Genel Başkanı da partisinin kongreleri için Çankırı’da başlattığı gezisini 9 gün sonra İzmir’de tamamladı. Bursa, İstanbul, Edirne, Çanakkale, Balıkesir, Manisa ve İzmir il kongrelerine katılan, bu arada 30 dan fazla konuşma yapan Demirel, AP’lilere bölünmemeyi önerdi.

Ancak parti örgütü üzerinde denetim yüksekti. Birçok teşkilat genel merkeze ters düştüğü için fesh edildi. Delege listeleri değiştirildi. Partide ihraç tehditleri söz konusu oldu. İnan, “ Başladığımız islahat ve hizmet yarışı esasen eşit olmayan şartlar içinde yürütülmektedir.Partinin imkanları tek taraflı kullanıldığı gibi baskı ve tehdit yoluna başvurulması, demokrasi ve partimizi rahatsız eder. Aynı siyasi felsefenin mensuplarına, aynı milli bütünlüğün unsurlarına karşı küçük siyasi hesaplarla kullanılan elaltı yıpratma metodları yapanların

(69) Cumhuriyet,1. 9. 1977

(70) Yeni Asır, 13.9.1978

(71) Milliyet,26. 9. 1976

düşünce ufuklarını aşacak boyut ve sınırlara varmaktadır. Şahısları yıpratmak uğruna tehlikeli oyunlar oynanmamalıdır. Hiçbirimizin vazgeçemeyeceği varlıklara dokunulmamalıdır.” diyordu.

İnan, demeçlerinde açıkça söylememekle birlikte kendisi hakkında “Kürtçü”, “eşi yabancı” biçiminde çıkartılan söylentilerle delege üzerinde Demireller tarafından baskı kurulduğunu görüşmemizde belirtmiştir.

İzmir’de il kongresini merkeze karşı Hayri Yorgancıoğlu’nun kazanması gerilimi arttırıyordu. Konya il kongresinde genel merkeziler kaybediyordu. Erzurum il kongresinde genel merkez ve muhalefet tarafları arasında çatışma çıkıyordu. Kongreye muhalefet egemendi. Bu nedenle AP, GİK’i Erzurum kongresini iptal ediyordu. (72) Erzurum milletvekili İsmail Hakkı Yıldırım karar üzerine “Merkezi umumiyeciler suni tenefüsle kurtulamayacak” diyordu. AP’den istifa eden Fikri Pehlivanlı hukuki kongrede karşı bir grup kazandığı için kongrenin iptal edildiğini belirtiyordu (73).

Gelişmeler üzerine basın toplantısı düzenleyen Kamran İnan, AP GİK’in kongreye ilişkin olarak şu önlemleri almasını istedi:

“1. Gerek dinleyici, gerekse görevli kişilerin salona alınmasında iki adaya eşit imkan tanınması,

2. Oy kullanma sırasında gizliliğe riayet edilmesi, kapalı hücre konulması,

3. Kongre havasının bozulmaması için sızmaların önlenmesi,

4. Oylamalar sırasında hüviyet kontrolünün çok sıkı yapılması.

5. Kongre başkanlığına getirilecek kişinin tarafsızlığı ile değil, tarafsızlığı ile tanınmış olması”(74).

AP kurucularından Osman Saim Sarıgöllü, AP tüzüğüne değiştirilmesi gereği üzerinde durmuş parti idaresinin tek kişiye bağlı olduğunu belirtmiştir.

b) Büyük Kongre :

21.10.1978 de IX. büyük kongre başladı. Genel başkan yardımcısı Sadettin Bilgiç’in yaptığı yoklamadan sonra yapılan Divan başkanı seçimini tek aday olan Talat Asal kazandı. Üyeliklere de eski milletvekili Nihat Bayramoğlu ile İzmir il başkanı Hayri Yorgancıoğlu

(72) Cumhuriyet, 18.10.1978

(73) Hürriyet, 20.10.1978

(74) Milliyet, 17.10.1978

getirildi. Toplantının güvenliği güvenlik güçleriyle Hür-geç üyesi gençler tarafından sağlanmıştı.

Kongrenin yapıldığı salona Adnan Menderesin, Fatih Sultan Mehmet'in ve Demirel'in posterleri yanyana asılmıştı. Ayrıca salonda "Milliyetçiler birleşiniz", "Kalkınma hamlemiz kelepçelendi", "Umut balonu söndü", "Memleket kerbelaya döndü" biçiminde pankartlar asılmıştı.

"Nurlu Demirel" bağırırları arasında kürşüye gelen Demirel, Celal Bayar ve AP davasına sahip çıkmış kişilere şükran sunarak konuşmasına başladı. Konuşmasında partinin tarihsel süreç içindeki gelişmeleri gözden geçirildi, kominizme ve Ecevit hükümetine çatıldı. "Türkiye görülmemiş bir bunalım içindedir. Bunalımın sebebi ne devlettir ne millettir, nede kusur kabahat rejimdedir. Bu günkü durumun baş sebebi bu günkü hükümettir." diyen Demirel ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşulları değerlendirdi.

Demirel üç saat konuşmasına rağmen 54 sayfalık metni tamamlayamadı. "Vesikamın tamamını okuyun, bu vesikanın bir harfini bile kimse değiştiremez" diyerek kürsüden indi. Daha sonra AP genel başkanı Nuri Bayar kürsüye gelerek GİK raporu, genel sekreter Nahit Mentеше tarafından temsilciler meclisi raporu okundu, Önal Sakar hesap raporu ve tahmini bütçeyi açıkladı.

Kongrede Kamran İnan'ın 88 oyuna karşılık 1439 oy alan Süleyman Demirel 8.kez AP Genel Başkanlığına seçildi. GİK üyeleri seçimlerinde Demirel'in listesi seçimi kazandı:

Yeni GİK'te ; Süleyman Demirel, Faik Türün, Aydın Menderes, Kemal Doğan, İlhan Aytekin, Barlas Kuntay, Ali İhsan Ulubahşi, Feyzullah Değerli, Nilüfer Gürsoy, Münif İslamoğlu, Turgut Yücel, Necmettin Cevheri, Hüseyin Özalp, Yiğit Köker, Ömer Barutçu, Cemal Tezcan, Nuri Bayar, Ahmet Hamdi Sancar, Vefa Poyraz, Nahit Mentеше, Orhan Eren, Sadettin Bilgiç, Ali Nail Erdem, Selahattin Kılıç, Önal Çoker, Kasım Önadım, Hayrettin Erkmen, İsmet Sezgin, İ.Hakkı Tekinel, İ.Sabri Çağlayangil, Rahmi Küçükkel, Kinyas Kartal, Sabit Osman Avcı isimleri yer aldı.

Kamran İnan kongre sonrasında yaptığı açıklamada "bu gibi kongrelerde delege hep ikinci plana itilmekte ve kongre dışı güçler kongreye hakim olmaktadır. Güçlerin kullanıldığı yerde fikir biter, oysa kongrelerde fikir çıkması lazımdır." ifadesine yer vermiştir. 3.8.1995 tarihinde kendisiyle yaptığım görüşmede Kamran İnan, kongreye dışarıdan adamlar getirildiğini, olaylar çıkartıldığını, konuşmasının engellendiğini, delege üzerinde baskı oluşturulduğunu, demokratik kurallara uyulmadığını belirtti (75).

Kongre sonrası uygulamalara yönelik tepkiler sözkonusu oldu. Yüksek Haysiyet Divanına seçilen Mehmet Şerefoglu ile Kocaeli milletvekili Adem Sarioğlu görevlerinden istifa ettiler. Merkez haysiyet divanına seçilen milletvekilleri, Nihan İlgün ile Ahmet Çakmak ise görevi kabul etmediklerini bildirdi. Nihan İlgün “kongrenin seçim gününde gözönünde bazı yolsuzluklar ve delegelere baskılar olduğu, kapalı zarflarla delegelere oy atıldığı” belirtmiş, Demirel ve GİK’in tutumunu protesto etmiştir (76).

Ardından Ankara milletvekili Oğuz Aygün, yüksek haysiyet divanı üyeliğinden istifa etti. Aygün mektubunda şu görüşlere yer veriyordu: “AP dokuzuncu kongresinde muayyen bir heyetin tespit ettiği bir liste tüzük hükmünün ifası için delegelerin tasbibine sunulmuştur. Kongrede içinde hukukçularında bulunduğu bazı il başkanlarının takriri ve ona dayanarak kongre divanınca diğer listelerin sahte, bu listelerin asıl resmi liste olduğu iddia edilerek delege oylarının sadece muamelenin ikmali için vasıta kılındığı gerçeği tescil edilmiştir. Arzum hilafına böyle bir liste verilmiş olan yüksek haysiyet divan üyeliğini kabullenmeyi prensiplerimle, inançlarımla ve kendime olan saygımla bağdaştıramadığım için istifa ediyorum” (77).

AP temsilciler meclisi genel sekreterliği seçiminde ise Demirel’in adayı Nahit Mentеше 53 oy alarak yerini 56 oy alan Nuri Bayar’a bırakmıştı. Genel Başkan yardımcılıkları için yapılan seçimde Ali Naili Erdem ile Kasım Önadım aynı oyu almışlar çekilen kura sonucunda Ali Naili Erdem kazanmıştır. Diğer başkan yardımcılıklarına Turgut Yücel, Barlas Kuntay, Kemal Doğan, Hüseyin Özalp, Sadettin Bilgiç, Necmettin Cevheri kazandılar.

Eski genel başkan yardımcıları İ.Hakkı Tekinel ve Kasım Önadım ile eski genel sekreter Nahit Mentеше TM dışında kaldılar. Sahit Osman Avcı adaylığını koymamıştı (78)

F. İKTİDAR MÜCADELESİ

Başbakan Ecevit “Bu bir senelik dönemde 1170 vatandaş hayatını kaybetmiştir. Soygun, yangın, cinayet, hapislerden firar edenler ülkeyi kasıp kavurmaktadır. Bir kan denizi meydana geldi. Acelemiz var diyenler nerededir ? Kanı dökülenler bu memleketin çocuklarıdır” (79) diyordu.

Bu ortamda AP GİK bildirisini dikkatleri çekti. GİK yeni bir hükümet için katkıya hazır olduklarını, tarafsız bir Başbakan etrafında CHP ve AP koalisyonunu önermektedir. Bu

(76) Kamran İnan Görüşmesi 3.8.1995

(77) Cumhuriyet 26.10.1978

(78) Milliyet 28.10.1976

(79) Son Havadis 19.11.1978

karara başlangıçta Demirelin karşı çıkmasına rağmen üyelerin hükümette yardımcı olunması, özellikle hükümetle diyalogun kurulmasından kaçınılması tepkileri üzerine bildirinin yayınlandığı belirtildi (80). DP lideri Sükan'da iki partinin başkanlarının bir araya gelmelerinin yararlı olacağını belirtmişlerdir; Hükümete yönelik sert politikalardan AP gruplarının rahatsızlık duyduğu biliniyordu. Aynı zamanda Çankaya'dan "Geniş tabanlı" bir hükümet formülüne yönelindiği gözlenmekteydi. Geniş tabanlı bir hükümet ancak parlamento dışından gelebilecek bir zorlama ile kurulabilirdi. Böyle bir zorlama demokratik koşullar ve Anayasal ilkelerle bağdaştırılamazdı.

İzmir'li işadamları da CHP + AP yada Milli koalisyon hükümeti üzerinde duruyordu. AP kurucularından Yorgancıoğlu'da "CHP seçim hükümeti olabilir" yaklaşımı içindeydi. Erbakan ise AP nin çağrısını zamansız ve uyanık niteliyordu. Anarşinin önlenmesi için CHP, AP, MSP ve MHP başkanvekilleri arasında temaslar başlatıldı. CHP, MSP "Tüm siyasi partilerin ortak davranmaları" gereğine dikkat çekerlerken , AP ve MHP grup başkan vekilleri ise "Anarşinin engellenebilmesi için tedbirlerden önce teshişte birleşilmesi" görüşünü öngörmüşlerdir.

AP temsilciler bildirisinde "Milletten güç alan yeni bir hükümete ihtiyaç kaçınılmazdır. Bu şartlar altında sadece siyasi partilerle değil, memleketini seven her Türk vatandaşının kısaca büyük milletimizin günün hükümetinden kurtulma mücadelesine katılmaları gerektir" deniliyordu. AP iktidar mücadelesini geniş halk hareketine dönüştürme çabası içerisindeydi. Savcılık bildiride yer alan Milleti, hükümeti devirmek için mücadeleye çağıran cümleyi halkı suç işlemeye teşvik biçiminde yorumlayarak ve TCK 131 ve 132. maddelerine dayanarak yetkililer hakkında soruşturma açtı.

AP, daha önce öngördüğü sıkıyönetim isteğinde bu defa GİK' te alınan bir kararlar karşı çıkıyordu. AP bildirisinde "Sıkıyönetim uygulamalarını gevşek ve yasak savma niteliğinde olduğunu" öne sürmüş "Eşgüdüm ve Anayasaya aykırı olduğu" savunulmuştur.

Demirel, Cumhurbaşkanına sıkıyönetim konusunu içeren bir mektup yazdı. 26.12.1978 tarihinde hükümetçe ilan edilen sıkıyönetimin, daha önce MGK konuşulmamış ve onun tavsiye kararına dayanmamış olmasını, anayasanın 111. maddesinin işletilmesi bakımından düşündürücü buluyoruz"(81) deniliyordu. Hükümeti muhatap kabul etmeyen Demirel ,muhatap olarak Cumhurbaşkanı ile temaslarını sürdürüyordu. Demirel'e cevap Genelkurmay Başkanı tarafından veriliyordu Org.Evren "Eşgüdüm" sözcüğünü vurgulayarak sıkıyönetimdeki bu uygulamanın yasa gereği olduğunu açıklıyor, "sıkıyönetim komutanlarının

(80) Hürriyet ,8.2.1979

(81) Cumhuriyet, 23.2.1979

çalışmalarına müdahaleler yapıldığı”, yolundaki eleştirilere de açıklık getiriyor sıkıyönetim komutanlarının görev ve yetkilerinden dolayı başbakana karşı sorumlu olduklarını belirtiyordu(82).

Genelkurmay başkanının açıklamaları AP de geniş yankı buldu. Demirel, “Hükümet silahlı kuvvetlerin nüfusunu kendi aczini örtmek için kullanmaya kalktı”, “Silahlı kuvvetlerin gölgesinde iktidar olunamaz” dedi.

AP basın bürosundan yapılan açıklamada da “...sıkıyönetim otoritesini sarsmak onu suçlandırmak, sıkıyönetim görevi yüklenen Silahlı Kuvvetlerimizin elini kolunu bağlayarak onların işlerine karışarak bu görevi yapmakta güçlük içine sokan bu hükümdür.”(83) deniliyordu.

AP muhalefeti Başbakan Ecevit’in yanısıra Cumhurbaşkanı da hedef alıyordu. Hükümette devlet bakanı Akovanın istifası ile boşalan bakanlığa AP’den ayrılan Kırklareli milletvekili Hasan Korkut’un atanması, AP’de büyük öfke yaratıyordu. “Bir süre önce 35 üyeli 10 bakanlı bir hükümetten istifa eden bir devlet bakanı yerine Cumhurbaşkanıca alel acele bir atama yapılmıştır. Bu atama ile Cumhurbaşkanı tarafsızlığını yitirdiğini ortaya koymuştur. Zira bu atamanın maksadı, milletin bu hükümetten kurtulma noktasına geldiği bir zamanda, hükümeti destekleyen sayıyı bakan koltuğu ikramı ile çoğaltmak suretiyle hükümetin ömrünü bir kaç gün daha uzatma gayretinden başka bir şey değildir.”

“Esasen, bu hükümetin kurulmasını tastik ederken ve bu hükümetin programını beğenmeyenleri “eksantrik” olmakla ihtar ederken, cumhurbaşkanı hem partiler demokrasisini zedelemiş, hemde taraf olduğunu ortaya koymuştur.”(84)

“Hükümetin başı, Cumhurbaşkanı kendi emeline alet etti.”(85)

Cumhurbaşkanı Korutürk kendisine yönelik “tarafsızlığını yitirmiş” iddiası üzerine TBMM başkanlığına bir mektupla başvurdu. “TBMM tarafı olduğum kanısında çekilirim” dedi. AP başkanlık divanı, Cumhurbaşkanı tarafından MM başkanlığına gönderilen mektuba ilişkin bir değerlendirme yapmış “Cumhurbaşkanı vicdanında tarafsızlığı hakkında tereddüte düşmüşse, gereğinin taktiri kendilerine aittir” denilmiştir.

Ecevit AP’ nin MHP ve ÜGD’lileri kullandığını bildirdi.(86) AP lideri aşırı sağdaki şiddet hareketlerine karşı aynen Ecevit’in aşırı soldaki kaba kuvvet eylemcilere karşı yaptığı

(82) Milliyet, 1.3.1979

(83) Cumhuriyet 3.3.1979

(84) Cumhuriyet, 4.6.1979

(85) Cumhuriyet, 5.6.1979

(86) Milliyet,22.7.1979

gibi cephe olsa, şiddet hareketleri büyük ölçüde durur yaklaşımı kamu oyunda yaygındı(87). Ecevit'in kamuoyu önünde Demirel'i işbirliğine davet etmesi, demokratik baskı gruplarının etkili olması üzerine Ecevit, Demirel görüşmesi sağlanabilmiştir (88) .İki lider anarşiden demokratik düzene gelecek her türlü saldırıya karşı bir ve beraber olduklarını ifade eden mektuba imza attılar .Basın, siyasal çevreler, ordu herkes iki liderin bir araya gelmesini bekliyordu...

G. 14 EKİM KISMİ SENATO SEÇİMLERİ VE MİLLETVEKİLİ ARA SEÇİMLERİ

AP tarafından ara seçimler, genel seçim havasına dönüştürüldü, "Yeni AP iktidarı neler yapacak" başlığı ile seçim bildirgesi yayınlandı. Bildiride "Kanun ve nizam hakimiyeti eksiksiz olarak sağlanacaktır" denilerek şu görüşlere yer verilmiştir:

Vatandaşın en tabii ve aziz hakkı olan can ve mal güvenliği teminat altına alınmış olacak ve devletin devlet gibi hareket etmesi sağlanacaktır.

Devlete demokratik otorite kazandırılacaktır.Devletin içine sızmış olan anarşi mihraklarını devletin beslemesine derhal son verilecektir. Devlet birtakım derneklerin ipoteğinden kurtarılacaktır. Devlet, HP komiserlerinden, komünist partizanlardan ayıklanacaktır."

Milli eğitimle ilgili olarak; Milli eğitimin yeniden "Millilik vasfına" kavuşturulacağı ve "Milliyetçi ruh ve düşünceye sahip öğretmenler yetiştirileceği belirtilmişti.

TRT yöneticilerinden hesap sorulacağı belirtilen broşürde, enflasyonla netice alınacak mücadelelere girileceği, yokluklara ve kuyruklara son verileceği bildirilmiştir.

Üretimin artırılacağı ve fabrikaların işler hale getirileceği, gerekli hammaddenin sağlanacağını kaydeden AP, tüm yatırımların hızlandırılacağını savunmuştur.

Dördüncü beş yıllık kalkınma planını değerlendireceğini açıklayan AP, ülkenin ihtiyacına uygun plan yapılacağını da bildirmiştir. AP nin ekonomiyle ilgili görüşleri şöyledir;

Devletleştirmeciliğe son verilecektir. Devlet bakkallık, kasaplık, manavlık yapmayacaktır.

Ekonomiye dış ülkelerle rekabet edebilecek güç kazandırılacak. Ekonomi bir an önce "vlabiliteye" ulaşmış olacaktır. Yabancı sermayeden ve dünya piyasasından azami ölçüde faydalanılacaktır.

AP konut yokluğunun giderilmesi için "Milli konut planı" sağlık hizmetlerinin

(87) Hürriyet,1.9.1979

(88) Arcayürek ,a.g.e., s:254

gerçekleşebilmesi için “Milli sağlık planı”, işsizliğin giderilebilmesi için “Milli istihdam planı”, bayındırlık için “Milli bayındırlık planı”, sulama için “Milli sulama planı”, sanayileşme için “Milli sanayii” gerçekleştirileceği belirtilmiştir.

AP hükümetinin her gün değişen dış politikasının, Türkiye'nin muhataplarında güvensizlik yarattığını ileri sürerek bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamıştır. “Hükümetin hergün değişen ve muhataplarımızı zedeleyen dış politika görüşlerinin yerini karşılıklı güvene dayanan hak ve menfaatlerimizi koruyan ve geliştiren bir dış politika anlayışına terk edecektir.”

AP seçim kampanyasında şu sloganları kullanmıştır: “Halk partisi meclisten kaçmıştır, milletten kaçamayacaktır.” “Hileli hükümeti millet-i irade yıkacak” “hasta ilaçsız yatakta, hükümet ölmüş ayakta ” “ CHP ile kış geçmez” “para pul oldu kimlerin cebi doldu”, “Ecevit dümende kahve yemende”, “Çarık devri başladı”, “boş file, boş tencere, mutfak döndü kevgire”, “Pahalılık ocakta, anarşi kucakta”, “Bakkallık değil, devlet devletleştirilecektir”, “İş yok laf çok sebep altı ok”, “Dik baş, tok karın, mutlu yarın; AP “Tam gün : tam fiyasko”, “Hesap günü tez gelsin”

Cumhuriyet senatosu üçtebir ve milletvekili ara seçimleri 29 ilde geniş güvenlik önlemleri altında yapılmış, CHP oyları düşerken AP sağ oyları büyük ölçüde toparlayarak başarı kazanmıştır. Beş ilde yapılan milletvekili ara seçimlerinin beşinide alan AP 25 ilde yapılan senato üçtebir yenileme seçiminde de önemli bir sıçrama ile 50 senatörlüğün 33 ünü kazanmıştır. Bu illerde CHP : 12; MSP:2, MHP ise bir senatörlük kazanmıştır(89) Partilerin seçim sonuçlarına göre aldıkları oy oranları ise şöyledir; AP'si %46: CHP %29.2 , MSP: 9., MHP : 6.6 , CGP : 25, TSİP %1.3 , TBP %12, TİP %0.7 , SDP %0.7, bağımsızlar %1.3

CHP'nin milletvekilliği ara seçimlerinde 5-0 lık yenilgisi ortaya Ecevit hükümetinin sonunu ilan edebilecek bir meclis aritmetiği ortaya çıkarmıştır. Meclisteki sandalye dağılımı ve bağımsız milletvekillerinin ortaya koymuş oldukları iradeleri muhalefetin hükümeti düşürecek salt çoğunluğu ele geçirmesini olanaklı kıldı. “Hükümet kurma görevi ve mesuliyeti AP nin üzerindedir.” diyen MSP, bundan sonraki siyasal gelişmelerin yönünü işaret etti. Ve Ecevit hükümeti istifa etti. Gelişmeleri AP ortak gurubunda değerlendiren Süleyman Demirel, “Aydınlığa giden yolun birinci basamağına ulaşılmış, Demokrasiye hayatıyet şırınga edilmiştir.” diyerek vekarla ve soğuk kanlılıkla hareket edebileceklerini belirtti (90).Demirel'e göre “ Konu rakamları alt alta koyarak güvenoyu sayısını almak değil-

(89) Tercüman,11.9.1979

(90) Cumhuriyet ,24.10.1979

dir.Konu ülkenin önünde duran meseleleri göğüsleyecek ,tesirsiz hale getirecek hükümeti bulma meselesidir.”(91)

24.10.1979 günü Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk tarafından AP genel başkanı Demirel hükümeti kurmakla görevlendirildi. Arkasında parlamento desteği olan , ahenk içinde çalışabilecek hükümet üzerinde durulmaya başlandı.

H.AP AZINLIK HÜKÜMETİNİN KURULMASI

MC hükümetleri deneyimine sahip AP yeni bir MC modeli hükümet kurmayı istemiyordu. MSP ve MHP nin dışarıdan desteklediği “Azınlık hükümeti” kurulması kararlaştırıldı. Gerçi 14 ekim seçimleri sonuçları ile meclis aritmetiğinin uyuşmaması bakımından bu bir zorunluluktu, ama bu yeni yaklaşım Türkiye'nin (92) meselelerinin ortaya konulması konusunda da kendini gösteriyordu. Demirel artık “Büyük Türkiye” edebiyatı yapmıyor ,“Büyük sorunları olan Türkiye'den” sözediyordu. Ülkede can ve mal güvenliği yoktu. Güven duygusu zedenmişti. Ülke fakirleşmiş, enflasyon ekonomik hayatı felce uğratmıştı. Yokluk, işsizlik vardı. Yatırımlar durmuştu. Türk parası değer yitirmişti. Merkez bankasının kasası boştu. Hazine borcu yüksekti. Bütçe açığı büyüktü, KİT sorunu vardı. Mal stokları yoktu. Sağlık hizmetleri ve milli eğitim sorunu vardır. Milli savunma hizmetleri yerine getirilmemişti. TRT anayasa çizgisinden uzaktı. Refahın yayılması durmuştu.Dış sorunlar askıdadır ve hükümet meclisten kaçmıştır. (93) Bu sorunların üstesinden gelinebileceğini belirten AP genel başkanı Demirel başarı için makul bir süre gerektiğini de vurguluyordu.

Demirel'in hükümet kurmaya yönelirken izlediği bir diğer yaklaşımı terör konusunda kendini gösteriyordu. Gerçi bu yaklaşım temelde eski çizgilerini taşımasına rağmen bu kez “Ülkenin huzuruna musallat olanların karşısına dimdik ve beraberce karşı çıkmahyız.” diyor. Bütün partilerin desteğini istiyordu.

Hükümeti kurma çalışmaları sırasında Demirel, siyasi parti liderleriyle görüştü. Öteden beri azınlık hükümeti kurulabileceğini belirten CHP geçmişte bu modele karşı çıkan AP' nin azınlık hükümeti kurma kararını bir çelişki olarak değerlendiriyor ve hükümetin “Örtülü MC ” olacağı yolunda kuşkularını bildiriyordu.MSP ise hükümeti kayıtsız şartsız destek-

(91) Son Havadis, 24.10.1979

(92) AP' sini 25 ildeki senato seçimlerinin dağılımı şöyledir: Ağrı, Amasya, Artvin,(1)Bitlis,Burdur, Çanakkale, Erzincan ,Hakkari, Hatay, Isparta, Kars, Mardin, Rize, Tokat, Van, Yozgat, Manisa'da da, birer Balıkesir, Antalya, Erzincan, Kütahya'da iki, Samsun'da üç, İstanbul'da beş

(93) Tercüman 31.10.1979

lediklerini ancak bazı dilek ve temennilerde bulduklarını bildirmişlerdi MSP genel başkanı Erbakan “bu dilek ve temennileri yerine getirilirse hükümeti canı gönülden destekleriz. Aksi halde hükümeti kerhen destekleriz” demiştir. Bu dilek ve temenniler ise şöyle sıralanmıştır: “Türkiyenin İslam aleminden ayrılmaması, yabancı sermaye ve dış kredilerin istismarına imkan verilmemesi, anarşinin önlenmesi inananlara kıyılmaması, partizanlık yapılmaması, can ve mal güvenliğinin sağlanması”(94)

12 Kasım 1979 da AP genel başkanı Demirel tarafından kurulan ilk azınlık hükümeti göreve başladı. Azınlık hükümeti Başbakanlık dahil 29 bakanlıktan oluşuyordu yeni hükümette işletmeler ve yerel yönetim bakanlığı yer almamış , Başbakan yardımcılıkları da kaldırılmıştır. Bakanlar kurulunun yaş ortalaması 51 idi. CHP den ayrılarak AP'ye gelen Gaziantep milletvekili Ahmet Karahan ile Mardin milletvekili Metin Musaoğlu yeni hükümette bakan olarak görev verildi. DP'den ayrılarak AP'ye geçen Talat Asal ise Gençlik ve Spor bakanlığına atandı.

Demirelin azınlık hükümetinde Bakanlar Kurulu aşağıdaki isimlerden oluşuyordu: Başbakan Süleyman Demirel, Devlet bakanları ; Orhan Eren, Ekrem Ceyhun, Muhammet Kelleci , Ahmet Karahan, Metin Musaoğlu, Köksal Toptan, Adalet bakanı Ömer Ulusal, Milli savunma Bakanı Ahmet İhsan Birincioğlu, İçişleri Bakanı Mustafa Gülcügil, Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen, Maliye Bakanı İsmet Sezgin , Milli Eğitim Bakanı Orhan Cemal Fersoy, Bayındırlık Bakanı Selahattin Kılıç, Ticaret Bakanı Halil Baroğlu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Münif İslamoğlu, Gümrük ve Tekel Bakanı Ahmet Çakmak, Ulaştırma Bakanı Hüseyin Özalp, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı Cemal Külahlı ,Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nuri Bayar, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Esat Kıratlıoğlu, Turizm ve Tanıtma Bakanı Barlas Kuntay, İmar ve İskan Bakanı Turgut Toker, Köyleri ve kooperatifler Bakanı Ahmet Karayığit, Orman Bakanı Hasan Ekinci, Gençlik ve Spor Bakanı Talat Asal , Sosyal Güvenlik Bakanı Sümer Oral, Kültür Bakanı Tefvik Koraltan, Çalışma Bakanı Cavit Erdemir.

a)Azınlık Hükümetinin Programı :

Programda hükümetin kurulması hakkında bilgi verildikten sonra“Çalışmalarımızda desteğine mazhar olacağımız siyasi parti gruplarının ve gruplar dışındaki partilerin ve diğer üyelerin irşatlarına” önem verileceği, “Hükümet programında yeralan hususların ülkenin tüm

meseleleri değildir.” ifadesiyle çalışmalarını 1979 Kasımında siyasi, iktisadi ve sosyal şartlarında prensip olarak ve açıklıkla ortaya koymak bir zaruret halini almıştır.”(95) denilerek mevcut sorunları sıralanmıştır.

İşsizliğin hat safhaya ulaştığı, büyük yatırımların durma noktasına geldiği, hizmetlerin, refahın yayılmasının durduğu , iktisaden güçsüz zümrelere insanca yaşama şartları hazırlanmasını yarıda kaldığı , yoksullukla mücadelelerin durduğu , köylünün ve çalışan milyonların el emeği ve alın terinin ağırlaşan hayat şartları altında eridiği ifade olunmuş, sağlık hizmetlerinin tam gün yasası ile hançerlendiği zaten ilaçsız olan hastaların bir de doktorsuz kaldığı belirtilmiş, Merkez bankasının enflasyonun kaynağı olduğu vurgulanarak; açık finansman için kullanıldığı belirtilmiştir.

Hazinenin borç altında olduğu , İktisadi Devlet Teşekküllerinin yıllık açığının 100 milyar lirayı bulduğu, hazinenin en düşündürücü sorunu olduğu, böylece “gelişen, büyüyen, zenginleşen Türkiye’nin yerini Kasım 1979 da küçülen, daralan , fakirleşen Türkiye almıştır.” denilmiştir.

“Kasım 1979 da Türkiye’de devlet kapıları vatandaşın yüzüne kapanmış, partizanlık ve adaletsizlik yüzünden pekçok vatandaş gadre uğramış veya ekmeğinden olmuştur.

Kasım 1979 da Türkiyede eğitim milli temelinden kaydırılmış haldedir.

Kasım 1979 da milli savunmamızın ihtiyaçları yeterli ölçüde konulmamış olmaktan uzaktır.

Kasım 1979 da devletin radyo ve televizyonu Anayasa ve kanunların emrettiği tarafsızlık çizgisinden uzaklaşmış, rejim ve devlet aleyhtarlığının, partizanlığının adeta adeti haline gelmiştir.

Kasım 1979 da ülkenin dış meselelerinin hemen hemen hepsi askıdadır. Devletin itibarı sarsılmış, milletin hukuku vekar ile korunamamıştır.

Kasım 1979 da yoksulluklar ayyuka çıkmıştır. “Türkiye, bu meseleler hallolmadıkça rahata kavuşmaz” denilmiş. “Bu sebeple anarşi, terör, bölücülük, yıkıcılık, enflasyon, milli meseleler” olarak görülmüştür.

Hükümet anayasa ve kanun dışı eylemlerle mücadele edecek, anarşi, terör, bölücülüğü ve yıkıcılığı tesirsiz hale getirilmesi için mevcut kanunlar ve imkanlar kullanılacaktır. Sıkıyönetime devam edilecekti. Adaletin yerine getirilmesiyle suçluların terhis, takip, tespit

(95) Dağlı,Aktürk, a.g.e s:451

ve yakalanmasında görev alanlar ve yakınları görev esnasında görevden ayrıldıktan sonra dahi tehdit ve tecavüzlere karşı korunacaktı. Bu görevlerden şehit olanların ailelerine ve çocuklarına devlet kayd-ü hayat şartı ile bakmayı üstlenecekti. Polisin ideolojik şartlanma ve bölünmesi önlenecekti.

Programda “Anayasa hiçbir siyasi partinin ülke bütünlüğünü bozacak faaliyette bulunmayacağını emretmiştir. Siyasi partilerin yasaklanmış bulunan faaliyetleri, hiçbir dernek, hiçbir sendika, hiçbir meslek teşekkülü ve her ne nam altında olursa olsun hiçbir kuruluş yürütemez. Anayasanın kapalı olduğu cereyanları gaye alan parti, dernek, sendika, meslek kuruluşu olamaz.” deniliyordu. Devletin demokratik otoritesini güçlendirmek için anayasanın 123’üncü maddesiyle getirilen olağanüstü hal ile ilgili tedbirlere ek olarak “Fevkalade Haller Kanunu” anayasanın 136’ıncı maddesiyle kurulması emrolan “Devlet Güvenlik Mahkemesi Kanunu” çıkarılacaktı (96).

Ceza usul kanunları, sendika ve dernekler kanununda değişiklik yapılması öngörülyordu. Değişiklik yapılması istenen diğer kanunlar ise il idaresi kanunu, toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanunu, emniyet teşkilatı kanunu, polis vazife ve seyahat kanunu idi

Yukarıda sözü edilen yasal kanunların yanısıra, idari yapı yetkisi ile kanunların icraya verdiği yetkilerin kullanılması, asker haber alma üniteleride dahil olmak üzere, haber alma kuruluşlarının geliştirilmesi, dağıtımı ve irtibat sağlanması, silah ve mermi kaçakçılığının önlenmesi sağlanacaktır. Hükümet herşeyden önce can ve mal güvenliği ile devletin gücünü ve caydırıcılık vasfını vatandaşa hissettirmeye kararlıdır.

Programda ekonomik düzenin rahatça işlemesi üzerinde durulmuş, üretime ve yatırımın aradığı güven ortamı meydana getirilerek vatandaşın istediği işi tutması, istediği teşebbüste bulunması sağlanacağı, “vatandaşın teşebbüs hakkına son veren ve çalışma alanını daraltan işlerden devletin çekileceği belirtilmiştir.” Enflasyonla mücadele edilecekti.

Ülke herhangi bir malın yokluğu ile karşılaşmayacak başta yağ, mazot, gübre, tıbbi ve zirai ilaçlar, ampul olmak üzere günlük ihtiyaç maddelerinin teminindeki zorluklar kaldırılacaktı. Fabrikalar çalışacak istifçilik ve karaborsacılık ile de mücadele edilecekti. Sanayii, tarım, enerji, altyapı, ucuz ve sağlıklı konut ile ilgili pekçok proje tekrar ele alınacak, durmuş yatırımlar hareketlendirilecekti. Dördüncü beş yıllık kalkınma planı değiştirilecek, ülkenin ihtiyaçlarına uygun yeni bir plan yapılacaktı. Demiryolu, haberleşme, tarım ıslah edilecekti, güneydoğu büyük projesi geliştirilecekti. Kalkınmamış iller için pilot il kalkınma planı uygulanacaktı. Vergi adaleti sağlanacaktı. Fikir ve sanat hayatı teşvik edilecekti. Eği-

tin, beynelmineleiler, marksist tesirlerden kurtarılacak milli olacaktı.

Devlet radyo televizyonununda rejim ve devlet aleyhtarlığına alet edilmesine son verilecekti. Program, dış politikada Türkiye taahütlere sadık kalacak ve maceracı politikalara iltifat etmeyecekti. Kıbrıs meselesinin müzakere yoluyla çözümü için iki bölge, iki toplumlu federasyon öngörülüyordu. Yunanistan'la barışçı müzakereler söz konusu ediliyor Ege kıta sahanlığı üzerindeki haklarımızdan vazgeçemeyiz deniliyordu. Müslüman ülkelerle, ABD ile münasebetler sürdürülecekti. Bildirgede hükümetin şu özellikleri vurgulanmıştır: "Hükümetimiz şartlar ne olursa olsun milletimizin emir ve hizmetindedir." " Barış , huzur adalet içinde Türkiye birliğinin milli ve manevi değerlerimizin sadık bekçisidir." "Türk vatandaşının inanç ve haklarını dokunulmaz sayan teşebbüs , mülkiyet ve miras hakkını kutsal tanır." " Ülkenin bir baştan bir başa imar ve inşasının, Türk vatandaşının hürriyet ve refah içinde refah ve saadete ulaşmasının hizmetindedir"(97).

Oylamaya 438 milletvekili katıldı. 229 üye güven 208 üye güvensizlik oyu verdi 1 milletvekili çekimser oy kullandı.

b) Azınlık Hükümetinin İcraatı:

Demirel hükümeti çalışmalarını kısa vadede, orta vadede ve uzun vadede olmak üzere üçe ayırmıştır. Demirel zaman zaman batı ülkelerinde de uygulanan "yüzcünlük programla "kamu oyunun önüne çıktı. Hükümet öncelikli sorun anarşinin kısa sürede üstesinden gelebileceği inancındaydı. Demirel 1971-1973 döneminde devletin askeri ve polisi ile anarşiyle pekala başa çıktığını değerlendiriyordu. Yıllar sonra bu konuda "Bu dönemde de anarşiyle baş edeceğimizi düşünüyordum hatta inanıyordum. Çeşitli görüşmelerimizde Türk Silahlı Kuvvetlerinde en küçük tereddüt görmedim. Para isterlerse verecektim, silah isterlerse bulacaktım. Yasa derlerse meclise gidip çıkaracaktım. Bu denli büyük güç Türkiye'nin 40-50 eşkiya çetesinin hakkından gelemez miydi, hayır devlet bunların hakkından gelirdi..."(98)

Anarşi ve terörle mücadele için DGM yasa tasarısı hazırlandı. Yasa tasarısına yeni bir hüküm getirildi. Buna göre Türkiyeyi yedi coğrafi bölgeye ayırıp bir tane DGM kurulacak çevre iller buna bağlı olacaktı. İstanbul -İzmir- Ankara - Samsun- Erzurum -Diyarbakır da kurulacak DGM çalışmaya başlamalarıyla Türkiye'de devlete karşı işlenen suçlarda önemli ölçüde gerileme olacağı düşünülüyordu.

(96) Dağlı Aktürk a.g.e ,s:455

(97) Dağlı, Aktürk, a.g.e., s:470

(98) Arcayürek, *12 Eylülle Doğru Koşar adım (Kasım 1979-Nisan 1980)* Bilgi yayınevi, İstanbul, 1986, s:58

Demirel anarşi ve terör yasalarını çıkarabilmek için önce MSP'yi ikna etmesi gerekmiştir. Erbakan 163'ncü maddeyi pazarlık konusu yapmıştır. CHP de getirilecek yasa tasarısı demokrasi görüşümüze uygun ve ulusumuzun yararına olması ilkesi ile yasaya destek vermemiştir. Demirel 226' yı bulup bu yasaları çıkaramazsa MSP ve CHP' yi anarşinin sorumlusu olarak ilan edeceği açıkladı. Hükümet silah kaçakçılığı ile çok esaslı ve çok yönlü mücadeleye gireceğini bildiriyordu. Yalçın "Devlet Güvenlik Mahkemelerine lüzum yoktur, Olağanüstü Haller Kanunu gibi demokratik özgürlükleri kısıcı önlemler yanlıştır " tarzından yaklaşımlarla anarşi ve terörün önüne geçilemeyeceğini belirtiyor ve CHP'yi tutumunu değiştirmesi noktasında bir anlamda uyarıyordu (99)..

Ne yazık ki anarşi ve terör geçen dönemlere göre tırmanış içindedir. İlk yüz günde 571 ölü bini aşkın yaralı ile karakol baskınları ve banka soygunları sürmektedir. Çok sayıda öğretmen, Prof. Cavit Orhan Tütengil ile Prof. Doğanay öldürülmüşlerdir (100). Aralarında Abdi İpekçi' nin katili Mehmet Ali Ağca adlı eylemci olduğu halde pek çok tutuklu askeri ve sivil cezaevinden kaçmayı başardı. Politik amaçlı memur kıyımları bu dönemde rekor düzeye ulaştı. 67 ilin valisinin 56'sı görevden alındı. 11 valiliğin ili değiştirildi 59 ilin emniyet müdürü değiştirildi. Diğer memurların yer değişikliği işlemlerinin sayısını belirtmek olanaksızlaştı.

c) Uyarı Mektubu

1979 yılının son günlerinde Cumhurbaşkanına Genelkurmay Başkanı tarafından bir mektup sunuldu. Cumhurbaşkanı Korutürk'e verilen metinde "Türk Silahlı Kuvvetleri Cumhurbaşkanını, ülkemizin siyasi, ekonomik ve sosyal sorunların, çözüm getirmeyen anarşi ve bölücülüğün ülke bütünlüğünü tehdit eden boyutlara varmasını önleyemeyen bölücü ve yıkıcı gruplara tavizler veren ve kısır siyasi çekişmelerle uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uarmaya davet etmiştir " denilmektedir.

Orgeneral Evren "Silahlı Kuvvetlerin görüşünü içeren metinle birlikte Cumhurbaşkanına verdiği sunuş yazısında Anayasal kuruluşlarla siyasi partilerin Atatürkçü görüşle çareler aramalarını istemiş MGK'nin muhtelif toplantılarında bu konudaki alınan kararların muhalefete mensup siyasal partilerin tutum ve davranışları yüzünden olumlu sonuçlara götürülemediği yüksek malumlarımızdır. " görüşünü savunmuştur (101).

(99) Aydın Yalçın " Anarşi durdurulabilir mi?", *Forum* , sayı:6,1.12.1979

(100) *Tercüman*, 8.12.1979

(101) *Hürriyet* ,03.01.1980

Uyarı mektubu hakkında Başbakan Demirel “yalnız şunu söyleyeyim biz Türkiye’de bunca sıkıntıyı göğüslemiş bir hükümet olarak bunlara tedbir aramak için ihlas ile görev kabul etmiş, 14 Ekim sonuçlarında milletin genel arzusu istikametinde, parlamentodan güven oyu alarak hükümet olmuştuzdur. Türkiye’de bugünkü durumun sebebi biz değiliz .Otuz gün içinde herşeyi bu hale getirmek mümkün değildir. Hevesle zevkle çalışmaya koyulduk. Şimdi bu durum ortaya çıktı . Bu durumun ne olduğunun adını koymak istemiyorum.Mesele soğukkanlılık ile mütalaa edilecek ” ise açıklamasında bulunmuştur .

AP’nin yetkili kurulları yapılan değerlendirmeler sonucu hükümetin istifasının söz konusu olamadığı konusunda karara varmıştır. AP’li çevrelere göre Demirel -Evren ,Demirel -Korutürk görüşmelerinde uyarı mektubunun hükümete dönük olmadığı ve yalnızca şiddet eylemlerine ilişkin önlem paketinin parlamentodan çıkarılması ile ilgili olduğuna dair “Demirel’e teminat” verilmiştir (102).

MSP genel başkanı Erbakan ise birbuçuk ay önce güven oyu verildiği hükümet için şöyle diyordu. “Parlamento görevini yapmış ancak hükümet yapmamıştır vatandaş bu hükümetten de umudunu kesmiş durumdadır. Adalet Partisi ne zaman hükümet olduysa arkasından buhran gelmiştir.”

Ecevit ise AP, CHP iş birliği konusunda Cumhurbaşkanını ziyaretinden önce meclisteki konuşmasında ve daha sonraki basın toplantısı ile yılbaşı mesajında diyalog çağrısını yeniledi.AP’nin diyalog çağrısına cevap vermediğini belirtti. AP ve CHP liderleri arasında süren uzlaşmaz tutum kamuoyunu rahatsız etmektedir.Sonuçta ileriye ve parlamenter demokrasiye yönelik yararlı sonuçlar çıkmayacağı kanısı giderek güçlenmektedir. Demirel ise Türkiye’nin sorunlarının hükümet başkanı ile ana muhalefet liderinin el sıkması ile çözümlenemeyeceğini belirtmiş “orta yerde bir hükümet var. İşi gücü bırakalım koalisyon kurmaya mı gidelim?” yaklaşımını bir sürede daha sürmüştür.

Silahlı kuvvetler komuta kademesinin mektubuyla AP,CHP işbirliğine yönelik bir adım atıldı. Demirel, Ecevit görüşmesi sağlandı. Görüşmede terör ,anarşi ile ekonomik meseleler üzerinde duruldu. Demirel’in isteği üzerine koalisyon konusu kapsam dışı bırakılmıştır (103).

Demirel görüşmeden sonra gazetecilere “bu konuşmayla herşeyin hallolduğunu Türkiye’nin rahata kavuştuğunu söylemek yahut öyle umanlar varsa o neticeye varıldığını iddia etmek yanlıştır. Keşke öyle olsa o zaman meseleler çok başka olur”dedi. Ecevit ise gö-

(102) Arcayürek,a.g.e.,s:300

(103) AydınYalçın,*Vatan Hıyanetinin Anatomisi*, Ankara , 1986,s:19

rüşmenin uzun ve yararlı olduğunu söyleyerek “Biz Türkiye’nin karşı karşıya bulunduğu sorunlar ve bunalımlar karşısında iki büyük partinin geniş kapsamlı bir işbirliğine yönelmesini hem Türk toplumunun büyük bir kesiminin giderek ortak isteği olarak görüyoruz, hem de CHP olarak bu gereksinmeyi duyuyoruz. Ancak sayın Demirel daha öncede ifade ettiği gibi bu işbirliği olanaklarını araştırmanın hükümet biçimi üzerinde olmasını doğru bulmuyor” dedi (104).

d. Azınlık Hükümetinin Ekonomik Uygulamaları ;

1973 yılları sonlarında ortaya çıkan petrol sorunu ve onun yarattığı dünya bunalımı ülke ekonomisine enflasyonist eğilimlere hız verildi. Petrol fiyatlarının artması hem maliyeti arttırıcı etki yaratmış, hem de ithalatın dolayısıyla dış ticaret açığının büyümesine neden olmuştu. Böylece Türkiye’nin ödeme dengesi sarsıldı. 1977 yılından itibaren bir taraftan döviz sıkıntısı, dış borç sorunu diğer taraftan İktisadi Devlet Teşekküllerinin açıkları, Merkez Bankasının enflasyonist tutumu Türkiye’yi ekonomik krize soktu.

Gelişmenin gündelik yansıması hammadde yokluğu ,yağ yokluğu, mazot, fuel-oil yokluğu, kağıt yokluğu vs yokluklar; fabrikaların durması; işsizlik;; hayat pahalılığı, zamdan ibaret çok şiddetli bir krizdi.

1980 yılı başında Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik koşullar çok ağırdı. “Enflasyona hiç bir hükümet dayanamaz” diyen Demirel’in azınlık hükümeti enflasyonu durdurmak zorundaydı. Ve bir ekonomik istikrar paketi hazırlayarak 24.01.1980’de uygulamaya koydu. Başlıca amacı enflasyonu denetim altına almak ve dış ödeme açığı sorununa bir çözüm bulmaktı. Hükümet için İMF desteği-sağlamak ve dünya bankası ,OECD gibi uluslararası kuruluşlar nezdinde çok büyük önem taşıyordu. Bu nedenle İMF’in az gelişmiş ülkelere salık verdiği politikalara benzer bir politikanın kabulü kaçınılmaz olmuştu (105).1977 yılından 24 Ocak 1980’e kadar Türkiye’de beş adet istikrar programı hazırlanmıştı.Bunların içinde en ciddi biçimde uygulanan 24 Ocak kararları olmuştur (106).

Ekonomik istikrar önlem paketi kamuoyuna yansıması bakanlar kurulunun 12 saat süren toplantı sonucunda %48.9 oranında devalasyon kararı olarak bir amerikan doları 70 lira olarak saptanması olmuştur. Böylelikle bundan önce petrol, gübre ve zirai ilaç ithalatında 35 lira, diğer malların ithalatında işçi ve döviz ödemelerinde 40 lira olarak işlem gören dolar, bundan böyle, gübre ve zirai ilaçlar için 55 lira, diğer tüm ödemeler için 70 lira olarak belir-

(104) Cumhuriyet,15.1.1980

(105) Halil Seyitoğlu, *Türkiye’de Sanayi ve Dış ticaret Politikası*, Ekonomik ve siyasal Araştırmalar,2.;Turhan Kitabevi , Ankara, 1983 , s:161

(106) Emin Çölaşan, *24 Ocak Bir Dönemin Perde Arkası*,Milliyet Yayını,İstanbul,1984,s:8

lenmiştir. İhracatta katlı kur uygulamaları kaldırılmış ve tarımsal ürünler ihracatında uygulanan 35 liralık kurda 70 liraya çıkarılmıştır. İthalatta alınan damga resmide %25'ten %21'e indirilmiştir. Yabancı paraların değerinde yeniden saptanması ve Türk parasının değerinin düşürülmesi de alınan kararlar içerisindeydi. Bakanlar kurulunun özellikle petrol ithalatında 35 lira olarak uygulanan kuru 70 liraya yükselmesi yurt içinde satılan petrol fiyatlarında büyük artışlara yol açtı.

Diğer yandan tarımsal ihracatında 35 lira olan kurun 70 liraya yükseltilmesi tütün, pamuk, üzüm, incir ve fındık gibi üreticiden 35 liralık kura göre satın alınan ürünleri stoklayan tüccar ve ihracatçının büyük karlar elde etmesine yol açtı.

Bakanlar Kurulunun açıklamasında, devalüasyon kararının ekonomiyi canlandırmak, ihracatı teşvik, döviz gelirlerini arttırmak, enflasyonla mücadele, yoklukları gidermek, üretimi ve yatırımları hızlandırmak için alındığını belirtildi (107)

Uygulamada hiç kimsenin gözünün yaşına bakılmayacaktı. Malı yada hizmeti kullanan, bedelini de ödeyecekti. En büyük açık gübre sektöründeydi ve oran olarak en büyük zam burada yapılacaktı. Ayrıca, bundan sonra her kuruluş, bazı temel mal ve hizmetler dışında kendi fiyatını kendisi saptayacak ve bu iş hükümetin siyasal tercihlerinden uzak tutulacaktı. Her türlü fiyat kontrol kararları kaldırılacak, serbest piyasa ekonomisine geçilecektir.İhracatı arttırmak için yeni teşvik mekanizmaları getirilecekti (108). Bu kararlar İMF doğrultusunda alınmış kararlardı.

Sonuçta, Türk lirasının değeri düşürülmüş, demir-çelikten kağıda, akaryakıttan kömüre, çimentodan taşımacılık hizmetlerine kadar devletin ürettiği her türlü mal ve hizmetin fiyatına büyük zamlar yapılmıştı. Bundan sonra bazı temel mallar dışında KİT'ler tarafından üretilecek ürünlerin fiyatları da bu kuruluşlar tarafından belirlenecek, bankalarda döviz bozdururken kaynak aranmayacaktı. Kısacası Türkiye yeni bir döneme girmişti.

24 Ocak kararları yurt dışında olumlu karşılandı. Uluslararası ekonomik kuruluşlar, kararlardan övgüyle söz ettiler.

Türkiye'de ise kararlara büyük tepkiler geldi.Siyasi parti liderleri tarafından uygulamaya karşı çıkıldı : Feyzioğlu, "muhalafette iken zorunlu devalüasyonu bile insafsızca eleştirenler şimdi devalüasyon yapıyor" Şener Battal, "körle yatan şaşı kalkar, AP hükümeti, tenkit ettiği CHP hükümetini aratacak bir tutum içine girmiştir." Erbakan, "alınan bu kararlar

(107) Tercüman 25.1.1982

(108) Çölaşan, a.g.e, s:78

ekonominin gereği değil İMF'nin emridir, Demirel milletin kafasına insafsızca vurmıştır.” Türkes, “bu günkü duruma, şimdiye kadar izlenen akıl dışı ekonomik politikalarla gelinmiştir.”Ecevit,“ekonomi hatta devlet büyük çıkar çevrelerine teslim edilmiştir. Hükümet modası geçmiş bir Güney Amerika modelini üstelik daha sakıncalı ölçülerle Türkiye'ye uygulamak istiyor...”(109) şeklinde uygulamaya karşı çıkıyorlardı.

Sanayici, iş adamları ve banka çevreleri ise, alınan önlemleri genellikle olumlu karşıladılar.28 Ocak'ta ABD ile Türkiye arasında, 98 milyon dolarlık kredi antlaşması Ankara imzalandı. 24 Ocak kararlarından sonra Merkez Bankasına ilk döviz girişi bu kaynaktan oldu. Bundan sonra İMF, bir yabancı banka aracılığı ile kredileri “köprü kredi” biçiminde Türkiye'ye ulaştıracaktı. Kredi bulabilmek için hükümet ayrıca büyük çaba harcamayacaktı Ancak istenilen krediler bir türlü Türkiye'ye ulaşamadı.

Azınlık hükümetinin tüm çabasına, alınan tedbirlere rağmen halk büyük sıkıntı içindeydi, “yoklar” benzin dışında sürüyordu. Mazot, fuel-oil, kömür, ampul, ilaç, likit, margarin yağ, çimento, demir, çay, sigara, gübre, kağıt, tüpgaz, şeker ve kahve yoktu. Mazot, fueloil yokluğu birçok fabrikalarda üretimin durmasına yol açtı.

Zamlar sürdülüyordu. Ekmek %50, şeker %75, kuru soğan %300, sebze %100, peynir %50 margarin %40 zeytin yağı %300, sümerbank ürünleri %75 benzin %45, odun %20 tüp gaz %60 demir yolları %100-300, deniz yolları %100-400, elektrik %230, gübre %300-500, kağıt %30-300 demir-çelik %60-80 artmıştı. (110)

AP azınlık hükümeti Cumhuriyet tarihinin en büyük zam politikası ile sosyal adalet ilkelerini sarsmış kamu ve özel fabrikalarda binlerce işçi sokağa dökülmüş zaten sallanan toplum düzeni iyice sarsılmıştır. Başbakan Demirel devalüasyon ve onu izleyen ekonomik önlemlerin kaçınılmaz olduğunu savunacak, “bu tedbirler hayatı daha çekilmez hale getirmek, pahalılığı arttırmak için değil, bozulmuş değerleri yeniden tesis etmek, ekonomiye sağlık kazandırmak için alınmaktadır.” “Türkiye önde gelir” “bu tedbirleri alırsak altımızdaki sandalye gider diye bir kaygımız yoktur,hükümet umrumda değildir.” gibi demeçler vererek halkı ikna etmeye çalışıyordu.AP içinde de uygulamalara yönelik huzursuzluklar söz konusuydu .

Enflasyon, ekonomik ve sosyal yaşamın her yönüne zarar vermeye devam ediyordu. DPT müsteşar vekili Turgut Özal uygulanan ekonomik politikasının ilk sonuçları-

(109) Basın 25-27.1.1980

(110) Cumhuriyet ,24.2.1980

nın 4-5 ay içinde alınabileceğini, Türkiye ekonomisinin düze çıkması için en az 3-4 yıllık bir uygulama gerektiğini kamuoyuna açıklıyordu (111).

Başbakan Demirel 8 Mart günü bir basın toplantısı düzenledi. Hükümet olmasından sonra açıkladığı bu 100 gün programının hesabını verdi: “....Bu haftadan başlamak şartıyla kim mazot, çay, ampul, ilaç, yağ, gübre, plastik, sera malzemesi, bulamadım derse, derhal gönderilecektir. Ancak, herkesin ihtiyacı ne kadarsa onu almasını ve mala hücumdan vaz geçmesini istiyorum paniğe mahal yoktur. Bu işin beli kırılmıştır. Mala hücum endişe yaratır ve güçlük çıkarır. Herkes ihtiyacı ne ise alsın vatandaşlarımdan yardım istiyorum. Tehacüme hacet yoktur....”

Aynı gün Ecevit ise 100 gün programının sonunda hükümeti suçluyordu “hükümetin politikası, 100’üncü gün dolduğunda iflas etmiştir. Hükümet ülkeye sömürücü düzeni getirmek istemektedir...1979 Ekim ayından Kasım ayına geçişte enflasyon oranı %1.3’tü. Bu hükümet kurulduktan sonra Kasım’dan Aralık’a bir aylık fiyat artışı %3.9’a yükseldi. Aralık’tan Ocak ayına %9.,2 oldu Ocak’tan Şubat’a ise %10.6 oldu. Dış satım ve işçi dövizleri gelirlerinde de bir gerileme vardır. Yurt dışındaki işçilerimizde bu hükümete güveni azalmıştır...”(112)

İç siyaset kavgası sürüp giderken, grevler gittikçe yayılıyordu. Ham madde ve yakıt bulunmadığı için fabrikalarını zaten çalıştıramayan iş verenlerden bazıları durumu sevinçle karşılıyor. Üretim yapmadan işçiye para ödemek yerine işçi ücretleri sorununu sendikalara devretmiş oluyorlardı.

Diğer tarafta OECD ve İMF’de Türkiye’ye yardım toplantıları sürdürülüyordu. Türkiye yeni kredi olanakları ve borçların ertelenmesini istiyordu. OECD ve İMF Türkiye’nin ciddi uygulamalarını görmek istiyor, faizlerin arttırılması, Türk lirasının yeterince düşürülemediği, KİT reformu ve vergiler başlıklarında eleştirilerini sürdürüyordu. Bu nedenle 36 gün geçmeden Türk lirasının Amerikan doları karşısındaki değeri 5.2 oranında düşürüldü. Akaryakıt fiyatına 24 Ocaktan sonra üçüncü kez zam yapıldı (113).

Nisan ayında Türkiye’nin ekonomik sıkıntıları sürüyordu. İhracat artmamış, işçi dövizlerinde beklenen artış olmamıştı. Sıkı para politikası uygulanmaya devam ediyordu. Halkın alım gücünü aşan malların fiyatı düştü. Çimento, inşaat demiri, televizyon fiyatlarında düşme oldu. Otomotiv sanayide kara borsa fiyatı kalmadı.

AP azınlık hükümeti Türk lirasının ABD doları ve bazı yabancı paralar karşısındaki değeri 24 Ocaktan sonra ikinci kez düşürüldü. Bir dolar 78 lira oldu.(114) Aynı zamanda hü-

(111) Tercüman ,9.3.1980

(112) Tercüman., 9.3.1980

(113) Hürriyet, 4.4.1980

(114) Hürriyet ,10.6.1980

kümet faizleri serbest bıraktı (115). Erbakan, faizleri serbest bırakma kararına şiddetle karşı çıktı; "14 Ekim seçimlerinden sonra aziz milletimize sunduğumuz proje hedefine ulaşmıştır. CHP'den sonra batıl olan Adalet Partisi de iflas etmiştir. Bu hükümet vaatlerinden hiç birini yerine getirememiş, burhanı büyütüştür. Anarşi hızla sürüp gitmektedir. Enerji, ham madde, para ve döviz yoktur. Pahalılık dünya rekorlarını geride bırakmaktadır. Hükümet tamamen dış güçlere ve IMF'ye teslim olmuştur paramızın değerini düşürmekte, zam üstüne zam yapmaktadır. Yeni çıkardığı kararname ile faiz hadlerini serbest bırakarak bankaların ve bankerleri faizcilikle yarıştırmak süretiyle faizleri yüzde yüzün üzerine çıkıştır, ve dar gelirli halkı ezik ezik ezmektedir."(116) Erbakan hükümete çok kızgındı. Kadayıfın altı kızarmıştı, MSP hükümete bir mektup vererek gidişin bir ay içinde düzelmesini istemişti (117).

Serbest faiz, 1 Temmuz 1980'de yürürlüğe girdi. Bankalar faizleri yükseltti. Halk, bankerlerdeki parasını çekmeye ve bankalara yatırmaya başladı. Bankerler zor durumda kaldılar. Bankerler de faizleri arttırdı. Verdikleri oran bankalardan daha yüksekti. Bu gelişme sonunda daha sonra "bankerzade" olayları yaşanmıştır.

Türkiye, Temmuz ayı sonuna geldiğinde hükümet kredi ve borç erteleme sorunlarına çözüme ulaştırdı. IMF, Dünya bankası, OECD gibi kuruluşlarla yapılan anlaşmalarla hem borçlarımız ertelendi, hemde yeni kredi imkanları sağlandı . Şimdi sıra yabancı ticari bankalara gelmişti. Bunlarla da borç erteleme anlaşması imzalanması ve yeni olanaklar yaratılması gerekiyordu. Bu amaçla IMF, Dünya Bankası, OECD gibi kuruluşlarda devreye sokulmuştu.

Türkiye, yabancı bankalarla ilişkilerinde bu dönemde büyük sıkıntı çekti. Bazen ülkenin çok ivedi gereksinimleri için bir kaç dolar bulunamadı. Dost ve kardeş, ülkeler, peşin para ödemedi, bir tanker petrol göndermeyi red ettiler. Dolum yapacak bir tankerin bedelini ödemek için gerekli döviz, bazı zamanlarda Türkiye'deki bütün bankaların elinde bulunan kıvrıntı dövizlerin toplanmasıyla sağlandı. Merkez Bankası kasaları genellikle boştu.(118).

e) Cumhurbaşkanlığı Seçimi :

6 Nisan 1980'de Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün görev süresi doluyordu. Siyasal gündemde Cumhurbaşkanı seçimine yönelik tartışmalar başladı. AP, Cumhurbaşkanının tek

(115) Tercüman, 4.6.1980

(116) Milliyet ,6.6.1980

(117) Cumhuriyet 7.6.1980

(118) Çölaşan,a.g.e,s:78

dereceli seçimle millet tarafından seçilmesinin zaruri hale geldiğini belirtmiş, siyasi partilerin ittifak edebilecekleri hususun bu olduğu belirtilmektedir. (119) Ancak muhalefet partileri bu görüşe iltifat etmedi. Cumhurbaşkanı seçim süreci resmen 22 Şubatta başladı. BMM ilk birleşik oturumda siyasi partiler tarafından aday gösterilemedi. (120) Feyzioğlu turların zaman yitirilmeden yapılmasını istedi. Faruk Sükan'da vekalet müessesesinin işletilmesi gerektiğini vurguladı. CHP ile AP arasında beklenen diyalog diğer sorunlarda olduğu gibi Cumhurbaşkanlığı seçiminde de gerçekleşmedi. Oysa CHP Cahit Karakaş adını veriyordu. Demirel beyanında "Parlamento bunalımı olurmuş Cumhurbaşkanı bunalımı olurmuş bunların hepsi mugaladır. Cumhurbaşkanı seçimini geçiktirmede kimse bizim menfatimizin olduğunu söyleyemez Bizim dışımızda Cumhurbaşkanı seçebilecek sayı vardır. Buyursunlar seçsinler" (121) Günün siyasi zatlari uzlaşmaya gidilmesini mümkün kılmıyordu (122).

AP'si Saadettin Bilgiç'i Cumhurbaşkanlığına aday olarak göstermeyi karar aldı. AP'nin resmi adayı Saadettin Bilgiç bir anlamda sağ oyların gücünü belirleyecekti. Ancak AP'li çevrelerde, kulislere AP Genel Başkanı Demirel'in Saadettin Bilgiç'in adaylığına gönlünün razı olmadığı Bilgiç'e oy vermeyeceği belirtiliyordu...

Mecliste gerçekleşen turlarda CHP adayı Muhsin Batur ile Saadettin Bilgiç arasında çekişme söz konusuydu . Söz gelimi 51 turda; Batur, 264, Bilgiç 246, 52 turda Batur 253, Bilgiç 234 oy almışlardır.

AP, GİK, Seneto ve Meclis İdare Kurulları toplanarak Saadettin Bilgiç'in durumu üzerinde durulmuş bazı bakanların bile Bilgiç'e oy vermemeleri tartışma konusu olmuştur. Demirel "Bize gönül veren güç veren milyonlar bu 262 sayısını çıkarır diyor. Partinin birlik ve beraberliğini göstermeyi hepimiz kendimize görev saymalıyız. AP bu güne kadar bunu hep yapagelmıştır. Neyin nereye varacağını söylemek benim görevimdir. Arkadaşlarım meselenin önemini ve ciddiyetini kavradıklarından en ufak şüphem yoktur"(123). Nafile turlara devam edildiği süreçte , Cumhurbaşkanının süresinin dolması üzerine C.S.Başkanı İhsan Sabri Çağlayangil ,Cumhurbaşkanlığına vekalet etmeye başladı.

Önceden AP adayını destekleyeceğini belirten MSP ve Genel Başkanı daha sonra kayıtsız şartsız desteklemenin söz konusu olmayacağı üzerinde durarak "...bir iki gün içerisinde AP değişiklik yapacak." şeklinde aday sorununa işaret etti. AP Genel Başkanı, Erbakan ile görüşerek, Bilgiç'e MSP'nin desteğini istedi. Erbakan ise önce AP'nin iç sorununu çözme-

(119) Milliyet,11.2.1980

(120) Milliyet,24.3.1980

(121) Hürriyet,3.4.1980

(122) Çağlayangil, a.g.e., s:303

(123) Hürriyet,30.4.1980

si konusu üzerinde durmuş ve “AP’nin adayının yeteri kadar oy alamaması , AP’nin bölünme içinde olduğunu göstermektedir ” demiştir. Gerçekten AP milletvekillerinin önemli bir kısmı Bilgiç’i desteklemiyordu . Bunda Bilgiç’in kişisel özellikleri ile siyasal yaşamı etkili olsa gerek. Bu yüzden Demirel’in gerek parti içi gerekse kamuoyuna yönelik olarak “AP bütün gücü ile Bilgiç’i desteklemelidir” ifadesi yapay bir görüntü verdiği izlenimini yaratmıştır. Bilgiç ,seçilemeyişi parlemanto aritmetiğine bağlıyordu.61. tur Cumhurbaşkanı seçimi için TBMM oturumuna AP’nin girmemesi önemli bir olaydı. Erbakan bu gelişmeyi “Cumhurbaşkanı seçiminde AP,MSP ve MHP’den destek istedikten sonra kendisinin meclise gelmeyişi ibret alınacak bir olaydır.”(124) şeklinde ortaya konmuştur. AP’nin TBMM’de oturuma katılmaması siyasal gözlemcilerle göre Bilgiç’e adaylıktan çekil uyarısından başka birşey değildi. Demirel’in adayının seçilmeyeceğini bilerek “Nafile turların” sürmesine yol açması, yeni bir parlemanto bunalımına yol açmaktaydı.

AP grupları içinde Bilgiç’e verilen oyların giderek azalması AP’deki Bilgiççilerin yenilgisi olarak görülmelidir. Böylece Bilgiç’in adaylığı AP içindeki bir hizipleşmenin sonu olmaktadır. Ali Nail Erdem tarafından, başkanlık divan toplantısında Bilgiç’e adaylıktan çekilmesi konusunda açık öneri yapıldı (125). NATO toplantısından dönen Genelkurmay Başkanı Evren, bir vatandaş olarak yaptığı açıklamasında, bütün partilerin bir araya gelerek konuyu halletmelerinin zamanının gelip geçtiğini bildirdi. Erbakan, Genelkurmay Başkanı 50 milyonun hissiyatına tercüman oldu, bunda en çok alınması gereken AP’dir, değerlendirmesinde bulunurken CHP, Demirel’in vurduğum duymaz inadına atıfta bulundu. AP ortak grubunda Demirel , “Soğuk kanlılığımızı kaybetmeyelim. Arkadaşlarımız sabırlarını tüketmemelidirler. Dışarıdan gelecek baskı ve propagandaların tesiri altında kalmamalıdır.” diyerek izlenen politikadan vazgeçilmemesi gereğini ifade etmiştir.

Nafile turlardan sonuç alınamayacağını belli olması üzerine Muhsin Batur adaylıktan çekildi (126). Ecevit, Bilgiç’inde adaylıktan çekilmesini istedi .Bilgiç’te adaylıktan çekilmek zorunda kaldı.Mecliste seçilme şansı olmayan tek aday Faik Türün kalmıştır.

AP yeniden Cumhurbaşkanı halkın seçmesini istedi.Bunun anayasada yapılacak tek maddelik bir değişiklikle , seçim yasaınının 7-8’inci maddelerinin değiştirilmesi ile sağlanabileceğini belirtti (127).Ve 212 imzalı anayasa değişikliği önerisini TBMM’ne sundu.

(124) Tercüman,5.5.1980

(125) Tercüman,12.5.1980

(126) Cumhuriyet, 16.5.1980

(127) Cumhuriyet,22.5.1980

Böylece Demirel,Cumhurbaşkanı seçimine yönelik yeni bir engelleme içerisine giriyordu. MSP ve CHP,AP'yi parlamentoyu çalıştırmamak ve cumhurbaşkanı seçimini geciktirmek konusunda suçladı.CHP'de hükümeti düşürme görüşü ağır basmaya başladı “ Biz düşme korkusu olmayan bir hükümetiz”diyen Demirel erken seçim çağrısında bulundu.

Bu arada CHP Kemal Kayacan'ı aday gösterdi.TBMM oturumu AP ve MHP'liler tarafından engellendi.Nafile turlar,engellemeler sonucunda TBMM bu öncelikli görevini yaklaşık 5.5 ayda yerine getiremedi.12 Eylül darbesi ile Cumhurbaşkanlığı sorunu sona erdi.

e) Gensoru Önergesi

1980 yılı temmuz ayı başlarında CHP'si uygulanan ekonomik politikalarla ilgili olarak gensoru önergesi verdi.Eğer MSP bu konuda ikna edilirse hükümet düşürülecekti. Partiler arasında yoğun temas ve pazarlıklar yine başlamıştı.Ecevit'in Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal bunalımdan çıka-bilmesi için ,kendisi dışında ,CHP,AP ve MSP'den oluşan üçlü koalisyon kurulması önerisi tartışılıyordu.

Erbakan ,MSP'nin hükümet olarak denenmesi zamanının geldiğini söylüyordu.”Biz AP'ni destekledik.Biraz da o bizi desteklesin.6,5 ay biz onları destekledik.6,5 ayda onlar bizi desteklesinler..Verin düzeltelim...Vermiyor musunuz?Gelin millete gidelim.” Erbakan ,milli görüşü iktidar yapabilmek amacıyla kendisinin başbakan olmasını,buna karşın CHP'li bir parlamenterin de cumhurbaşkanlığına getirilmesini istiyordu.

Aradan aylar geçmesine rağmen,cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bir sonuç alınamamıştı.Terör olanca hızıyla sürüp gidiyordu.CHP'nin verdiği gensoru önergesi mecliste görüşüldüğü gün MSP'nin bu konudaki tavrı henüz belli olmamıştı.MSP,CHP ile birlikte hareket ederse hükümet düşecekti.

TBMM'de yapılan gensoru görüşmelerinde ilk sözü, CHP adına konuşan İzmir milletvekili Coşkun Karagözoğlu aldı . “Sayın başbakan hükümet olduktan sonra yapamazsak gideriz demişti.Şimdi biz bu gensoru ile ,yapamadınız ,daha kötüsünü getirdiniz. Sözüünüzün eri iseniz gidiniz, diyoruz.Aldığınız ekonomik kararlar 1979 şartlarına geri dönüşü engellemiştir.Bu politika ,soygun ve zulüm politikasıdır.Son bir hafta içerisinde 64 kişi öldürülmüş,enflasyon gibi,anarşininde önlenmesi mümkün olamamıştır.Bu hükümet önce hesap verecek,sonra gidecektir.Bu hükümet düşerse değil ,devam ederse bunalım olur. Hükümet düşerse yerine yenisi kurulamaz bunalım olur diye kimse korkutamazsınız...”

Erbakan'da konuşmasında AP'yi ve Demirel'i eleştirdi.."Beş ayda herşeyi düzelterek dediniz" deyince Demirel yerinden müdahale etti. "Biz böyle birşey demedik" Erbakan cevapladı."5 ayda herşeyi düzelterek dememişler.Öyleyse beş ayda herşeyi dümdüz edeceğiz demişlerdir.Hergün 20 kişi ölüyor .Kurtarılmış bölge sayısı 20 ilden 40 ile çıktı .Bunları düşünmeye mecburuz.Ne yapacağız ,Allah aşkına ?Bunlara bir çare bulmaya mecburuz.Kuyruk yok ama satın alma gücü de yok .Millette can bırakmadınız.Gelin bir parlamento hükümeti kuralım .Pahalılığı önlesin .IMF'ye esir olmasın .Zamları durdursun. Faiz kararnamesini kaldırsın.Batı kulüpçülüğünü bıraksın .Milli görüşte birleşsin.Her millet laik olduğu idareye sahip olur.Allah en hayırlı adımı atmayı nasip eylesin." Hükümet adına konuşan Demirel ise "...Ne yapıp yapıp güven almak gibi bir iddiamız yoktur.Güven oyu verilmediği takdirde hükümeti bırakıp gideriz.Zorla güzellik olmaz.Yalnız hükümetin yıkılması durumunda meydana gelecek felaketin vebali CHP'ye ait olacaktır.Ben size yalvaracak değilim...Aman bizi yıkmayın diyecek de değilim.Madem ki hükümete talipsiniz,gelinde şu bizim zamları kaldırın bakalım...."demektedir

Gensoru oylamasında hükümet 214'de karşı 227 oyla güven aldı.MSP hükümeti güven oyu vermiştir.MSP'nin izlediği çelişkili siyaseti Erbakan "Hükümete güven oyu değil gensoruya beyaz oy verdik." şeklinde açıklamıştır(128).

Sonuçta nüfusun yarısı sıkıyönetim altında Çorum ve Sivas'ta sokağa çıkma yasağı bulunan bir ülkede kanlı olayların grafiği toplumsal yaşamın ölçeği durumuna gelmişken ekonomik bunalımın bir türlü aşılamayan duvarları arasında böylesine meclis çalkantıları doğal olmasa gerekir.

g) 12 Eylül Öncesi Durum:

Piyasadaki yokluklar büyük ölçüde giderilmiştir .Ülkede akaryakıt,ampül ,yağ,ilaç gibi malları bulmak fazla sorun değildi.24 Ocak kararlarını uygulayan AP azınlık hükümeti, Ağustos ayı sonuna kadar çeşitli kaynaklardan 1 milyar 404 milyon dolar kredi kullanma olanağı bulmuştu.Çeşitli şartları olan ,bazıları program ,bazıları proje kredilerinden oluşan ve bir bölümüde nakit olarak kullanılan bu kaynaklar IMF ,Dünya Bankası ve OECD'den sağlanmıştır.Ayrıca yabancı bankalardan CHP döneminde imzalanan 407 milyon dolarlık kredi anlaşmasından sağlanan kredinin bir bölümünün kullanılması ,IMF ile anlaşmaya vardıktan sonra AP hükümeti döneminde gerçekleşmiştir.

Bunların dışında OPEC fonu gibi bazı kaynaklarla ,bazı batı ülkelerinde ikili ilişkiler çerçevesinde krediler bulunmuştur.Ancak bunların miktarı fazla değildir.Doğal olarak bütün bu krediler ve borç ertelemeleri ,Türkiye'nin borçlarını daha arttırıyordu. Ve gelecekte bunlar ödenecekti (129).

İç piyasada durgunluk büyük boyutlara varmıştı.Halkın satın alma gücü azalmış,yatırımlar yavaşlamıştır.İşsizlik hızla artıyordu.Yapılan büyük zamlar nedeni ile piyasada talep azalmıştır .IMF limitleri doğrultusunda sıkı bir para politikası uygulanıyor,devlet müteahhitlere olan borçlarını bile ödeyemez duruma geliyordu. Özellikle kamu yatırımları ,zorunlu olarak yavaşlatılmıştı.İşçiler kıdem tazminatlarını alamıyorlar ,devletin bu alandaki borcu milyarlarca liraya ulaşıyordu.

Enflasyon yine artıyor,üretim artışı sağlanamıyordu.Maliyetler çok artmıştı.Grevler yaygındı.AP azınlık hükümeti ,sürekli olarak grev ertelemesi yapıyordu.Devlet bütçesi tam anlamı ile bir açmazın içindeydi.

Meclis aylardan beri tıkanmıştı.Hiçbir yasa çıkmıyordu.Nisan ayından beri Cumhurbaşkanı seçilemiyordu.Cumhurbaşkanı kontenjanından beş senatörün süresi dolmuştu. Anayasaya göre yenilerinin 15 gün içinde seçilmeleri gerektiği. CHP ve MSP Cumhurbaşkanlığına vekalet eden Çağlayangil'in atamaları yapmasına karşı çıkıyorlardı. Cumhurbaşkanı seçilmesi konusunda uzlaşma sağlanamıyordu.Önce bu sorun çözülmeliydi. Üstelik Çağlayangil yakasında DP rozeti taşıyordu. Bu durum Cumhurbaşkanının tarafsızlığı ilkesi ile de çelişiyordu.Ancak Çağlayangil ,5 kontenjan senatörünü atadı.Çağlayangil atamasında tarafsız davrandığını belirterek bu konuda "çıt çıkmadı"demektedir (130).

Ecevit ülkenin siyasal bunalımdan çıkmasını ancak CHP,AP,MSP'den oluşacak bir koalisyonda görüyordu.Ecevit'e göre "...Toplumdaki aşırı tutumları yumuşatacak bir uzlaşma hükümeti oluşturmalı ve bunun adına da onarım hükümeti denilmeliydi".AP bu öneriyi reddetti.AP sağdaki desteyini kaybedeceği,tabanda bir çözüme olabileceği kaygıları içinde idi. Bunalımdan çıkış noktası AP ve CHP genel başkanlarının uzlaşmaları ile ilgili idi .Ancak bu uzlaşma olağanüstü koşullara rağmen sağlanamıyordu.

Anarşi tekrar tırmanışa geçmişti.Fatsa,Çorum,Yozgat olaylarında hükümetin tutumu CHP tarafından suçlandı.İçişleri bakanı Mustafa Gülcügil'in ise açıklamalarında ,8 ay önce savunmada olan güvenlik kuvvetlerinin taaruza geçtiği belirtilerek "Çorum olaylarında devleti yıkmak eyleminde bulunan solun karşısında devlete destek fikrinden hareket eden bir

(129) Çölaşan ,a.g.e. s;281

(130) Çağlayangil a.g.e. s;234

sağ grup çıktı.”ifadesine yer verildi(131).CHP,AP'nin terörün arkasında görülen MHP ile işbirliğini sürdürmekten vazgeçemeyeceğini anlaşılması üzerine İçişleri bakanı Gülcügil için hem gensoru vermeyi ,hem de suç duyurusunda bulunmayı kararlaştırdı (132) AP;Gülcügil'i istifa ettirerek bu gensoru girişimini engelledi.

Kamuyunda MHP ile AP özdeşleştirilmeye başlamıştı.AP içinde büyük rahatsızlık yaratıyordu.Demirel,1978 yılında “Milliyetçiler suç işliyor dedirtemezsiniz” demişti. Koalisyonlar döneminde MHP'yi ve komandoları kontrol altında tutamamıştı.1980 Ağustosunda ise Demirel'in yaklaşımında değişiklik söz konusudur.Demirel,“o günün tespitidir .O tarihte doğrudur.Ondan sonra meseleler başka istikamete girmiştir.O söz bizim daha sonra suç işlemeleri halinde onları himaye ettiğimiz anlamına gelmez”demişti (133).Terör ve anarşinin önlenemeyişinde AP'nin sorumluluğuna işaret eden Yalçın, “Geçenlerde Başbakan'ın Türkiye'deki şiddet hareketlerinde ,artık sağ teröründe rolü bulunduğunu nihayet kabul ettiğini söyleyen sözler sarfetmiş olması ,önemli bir aşamadır.MHP'nin ilkel anti kominizminin etkisini uzunca bir süre bir türlü silemeyen AP yöneticileri ,geçte olsa hatalarını anlamışlardır” açıklamasının yanısıra ,önceden AP liderinin “canım onlar bizim çocuklar , onlardan büyük zarar gelmez.Üç aşağı beş yukarı MHP'de bizim sağımızda sayılır; hem zaten bize mesele çıkartmayan tek siyasi kuruluş onlar,şimdi bu safhada onlarla da bir kapışma siyasi oportüniteye uymaz “ diye meseleyi geçiştirdiğini belirterek “ AP iktidarı saği himaye etti ”demektedir (134).

15 Temmuzda toplanan MGK'da komutanlar,DGM ve olağanüstü hal kanunlarının çıkarılmasını istedi.Bu sırada terör can almaya devam ediyordu.AP'nin Şirvan ilçe başkanı,İstanbul-Kartal'da bir astsubay öldürüldü (135).CHP İstanbul milletvekili Köksaloğlu vuruldu(136). 12 Mart hükümetinin Başbakanı Nihat Erim öldürüldü (137).DİSK'in eski genel başkanı Kemal Türkler öldürüldü (138). Sağ ve sol karşılıklı intikam alıyordu.

Başbakan Demirel, Ecevit, Feyzioğlu, Erbakan, Önalı, Karakaş ve Türkeş'e birer mektup yazarak DGM ve olağanüstü hal yasalarının derhal çıkarılması için yardım istedi. Özel bir gündem hazırlanıp bu yasaların meclislerden hızla çıkarılmasına verdiği önemi

(131) Cumhuriyet 12.7.1980

(132) Milliyet 15.7.1980

(133) Cumhuriyet 3.8.1980

(134) Aydın Yalçın,“Şiddet olaylarında Doğru Teşhis”, *Yeni Forum* , sayı 24, 1 Eylül.1980,ss:64-65

(135) Cumhuriyet. 22.7.1980

(136) Tercüman 16.7.1980

(137) Tercüman, 20.7.1980

(138) Tercüman, 23.7.1980

belirtti(139).Gerilimin artığı bu dönemde Demirel ve Ecevit buluşması gerçekleşti .Ecevit, olağanüstü hal yasasının sadece CHP ve sola karşı kullanılacağından emindi.Bu yetkilerle donatılmış ve kendini MHP'den kurtaramamış bu hükümetle ,tam bir iç savaşın içine düşülür endişesi vardı.DGM'leri yasasının ise anayasadaki yargı organları ile ilgili dengeyi bozacağı açıklamasını getirdi. CHP , DGM konusunda ihtisas ya da Uzmanlık Mahkemeleri adıyla bir yasa önerisi ileri sürdü.AP ile CHP arasında güven sorunu vardı.Demirel önce anayasa değişikliği istiyordu (140).AP liderinin yaklaşımında yeni bir taraf yoktu.

Anayasa değişikliği rededilince ,bu defa AP,erken seçim önerisinde bulundu.AP ve MSP erken seçim önerilerini meclise sundu.MSP önerisinde ülkeyi sosyal ve ekonomik bunalımlara sürükleyen AP azınlık hükümetinden kurtarmak için önerilen MSP hükümetinin kurulmasına olanak verilmediği bu amaçla erken seçimin yeğlendiği belirtiliyordu(141). CHP'si erken seçime karşı çıktı .CGP ve NP ve iki bağımsız milletvekili erken seçim kararını destekledi.Bu durumda erken seçim isteyen üyelerin sayısı 226'yı bulmuştu.Yasanın çıkması mümkündü.Bunun üzerine CHP'si komisyonlarda engellemelere başladı.CHP'nin erken seçime karşı çıkışını Ecevit şu şekilde ortaya koymuştur. "Biz bu vaziyete gerçek anlamda seçim yapılabileceğine inanmıyoruz.Cenazeler musalla taşına götürülemiyor,halkı seçim sandığına nasıl götüreceğiz.Biz MHP'liler gibi vendetta'larda tarafsız değiliz.Buna rağmen yöneticilerimiz öldürülüyor.Kendileri istiyorsa yapsın,bizim yeşil ışığımız yoktur"(142).

Erken seçim ,ekonomik istikrar için de şart görülüyordu. Turgut Özal "Erken seçimle Türkiye'de pekçok şeyin veçhesi değişir.Böyle bir durum olur ve Türkiye'de güven verici bir idare kurulursa, dışarıdan alınan yardımlar büyür ve yabancı sermaye yatırımları artar.Hazırladığımız vergi tasarısı meclis komisyonlarında gargaraya getirilmiştir.Seçimlerin yenilenmesi , vergi kanunların çıkarılması için elzemdir..." diyordu(143).Demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından birisi olan seçim ,25 Ağustos'ta TBMM.'de Anayasaya aykırı bulunarak engellendi. Siyaset tıkanmıştı.

MSP,İsrail'in Kudüs'ü başkent ilan etmesi üzerine hükümetin İsrail ile ilişkisini kesmesini istedi .Bu konuda Dışişleri bakanını sorumlu tutarak gensoru önergesi verdi. CHP'de bu gensoru önergesini destekledi(144).Gensoru önergesini hükümet tarafından hükümete yönelik sayılması halinde hükümet düşecekti.Gensoru önergesi ikiye karşı,231 oyla kabul edildi.Erkmen,Cumhuriyet tarihinde güvensizlik oyu ile ilk düşen bakan oldu..

(139) Cumhuriyet , 22.7.1980

(140) Cumhuriyet , 26.7.1980

(141) Cumhuriyet, 16.8.1980

(142) Çölaşan, a.g.e. s;284

(143) Cumhuriyet, 30.7.1980

(144) Cumhuriyet, 8.9.1980

AP Genel Sekreteri Bilgiç,“Hükümet iş başındadır ve iddiaların aksine yara almamıştır.Eğer hükümeti düşürmeyi düşünüyorlarsa hükümet hakkında gensoru önergesi versinler!”diyordu AP , TM ise ,CHP ve MSP'nin hükümeti yıpratma taktiği içinde olduğunu belirtiyordu.

CHP tarafından Maliye Bakanı İsmet Sezgin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Kırathoğlu,Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı İslamoğlu hakkında Meclise gensoru önergeleri verilmiştir.Hükümeti düşürme çabaları her geçen gün artıyordu artmıştı.Demirel ,“226'yı bulup hükümeti düşürsünler, ancak vebalide boyunlarınadır.”diyordu (145).

AP GİK toplantısında ise şu karar çıkmıştır, “CHP ve MSP'nin üstünde birleşecekleri hükümete yönelik herhangi bir gensoru ile karşılaşsak ,onlar hükümeti düşürünceye kadar direnelim.Görevi devam ettirelim.Meclisi erken seçime zorlayalım.Ekimde erken olmazsa hükümet yürüyebildiği kadar yürüsün,biz kendimizi bırakmayalım.1981'e kadar devam ettirelim.” (146) .Demirel ,erken seçimi tek çıkış olarak görüyordu.

Bu ortam içinde anarşi ve terör can almaya devam etti.Ağustos ayı anarşi ve terörün bilançosu çok ağırdı.Basında şu başlıklarda anarşi ve terör ifadesini buluyordu. “10 kentte 24 kişi öldürüldü”(147).“Dün de 15 kişi öldürüldü.”(148) “19 kişi öldürüldü”(149) “ toplam 8 kişi öldürüldü”(150) “10 kişi öldürüldü”(151)“9 kentteki olaylardan 27 kişi öldürüldü”(152). Öldürülenler, esnaftı,öğretmendi ,öğrenciydi,jandarmaydı,polisti ,CHP'liydi ,MHP'liydi, DİSK üyesiydi.Toplumun hemen her kesimi anarşinin ve terörün hedefiydi.Duraktaki,sinema kuyruğundaki insanlar taranıyordu...Şiddet olaylarında ölenlerin günlük ortalaması 10'u geçmişti .Bu ortamda zengin vatandaşlar Avrupa ve A.B.D.'nin güvenli kentlerinde Türk Kolonileri oluşturuyordu.Ekonomik ve siyasal terör toplumu bunaltmıştı.İş çevreleri,kulüslerde, basın . manşetlerde , hatta politikacılar çaresizlik içinde askeri müdahaleyi bekliyorlardı(153).

İstanbul'da Ecevit,Türkiye Petrol-İş Merkez Kurul Toplantısında şu şekilde konuşuyordu.”Türkiye'de sanki bir maç oynanıyor.Bu maçta sahada siyasal partiler ve siyaset adamları vardı.Toplumun büyük kesimi ise tribünlerde seyirci durumundadır.Sahada oynanan kavgalı dövüşlü tatsız tuzsuz,sıkıcı ve sabır taşıyıcı bir maçıdır.Bu maçı izlemekten usananlar , zaman zaman kendi takımlarına dahi kızar olmuşlardır.

(145) Hürriyet ,.8.9.1980

(146) Cumhuriyet, 1.9.1980

(147) Cumhuriyet, 2.8.1980

(148) Cumhuriyet, 3.8.1980

(149) Cumhuriyet, 5.8.1980

(150) Cumhuriyet, 2.9.1980

(151) Cumhuriyet, 9.9.1980

(152) Cumhuriyet,11.9.1980

(153) Yalçın Pekşen “*Terörün getirdiği yeni yaşam.*”, Cumhuriyet ,12.9.1980

İşçilerde genellikle tribündeki seyirciler arasında yer alıyorlar.Orada tutulmalarına özellikle çalışılıyor.Ortada bir yanlışlık var. Nerede bu yanlışlık?Yanlışlık sahada aranıyor,takımlarda aranıyor,kaptanlarda aranıyor,kurallarda aranıyor.Tabii,kendine göre hepsinin,hepimizin kusurları var.

Ama bence asıl yanlışlık ,demokratik siyasal mücadelenin bir tür seyirlik maç sanılmasıdır.Öyle bir maç ki ,seyirciler ayrı tribünlerde pasif durumda ,sahada oynayan takımlar ayrı ...Oysa demokrasi ancak bu tür ayırımlar ortadan kalktığı oranda gerçeklik kazanır...Toplum tribünde seyirci,partilerde sahada oyuncu durumunda olursa ,yalnızca partiler ve politikacılar soyunup sahaya çıkar,halkta tribünlerde seyirci gibi kalırsa ,demokrasi gerçeklik kazanamaz.Demokrasinin böyle sanıldığı böyle uygulandığı bir ülkede siyaset giderek çirkin ve anlamsız bir oyuna dönüşür.Tıpkı Türkiye’de olduğu gibi....Sonuç vermeyen kavgalı gürültülü bir çekişmeye dönüşür,toplumun sabrını tüketen bir kavgaya dönüşür.Yine tıpkı bizde olduğu gibi...Sonunda korkarım ki,biri çıkar düdüğü çalar ‘oyun bitti’herkes evine der ve bir anlamsız oyuna dönüşen demokrasi de böylece sonuca erer”(154).

Demirel ise “Ecevit’in kendisi tribündeki vatandaşın yanına gitsin”diyordu (154).

Çağlayangil,12 Eylül öncesi durumu şu şekilde değerlendiriyordu.”Terör her Allah’ın günü can yakıyordu.Geliyorum diyen ayaklanma kol geziyor,Cumhurbaşkanlığı seçiminde şarkıcı hanımlar oy çıkıyor,muhalefet zora çekiyor.Erken seçime şimdi olduğu gibi parlamento yaşanmıyor.Özellikle kendi havasında.Görevini yapan yok.Kimse yerine ve yetkisine razı olmuyor” (155).

1. 12 EYLÜL ASKERİ MÜDAHALESİ VE AP’NİN SONU

Ve 12 Eylül 1980,04:00’te ordu yönetime el koydu.Genel kurmay ve Milli Güvenlik Konseyi başkanı Orgeneral Kenan Evren şu bildiriye yayınladı;

“ Yüce Türk Milleti:

Büyük Atatürk’ün bize emanet ettiği ülkesi ve milleti ile bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti son yıllarda izlediğiniz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile varlığına , ve rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir.Devlet,başlıca organları ile işlemez duruma getirilmiş.Anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumları ile devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri almamışlardır.Böylece yıkıcı ve bölücü

(154) Birand,a,g,e. s;262

(155) Çağlayangil,a,g,e.,s:234

mihraklar faaliyetlerini alabildiğince arttırmışlar ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürülmüştür. Atatürkçülük yerine irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler öğretilerek sistemli bir şekilde ve haince ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları idari sistemi, yargı organları ve nihayet yurdumuzun en mahsur köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğini getirilmişlerdir. Kısaca devlet güçsüz bırakılmış ve aceze düşürülmüştür.

Aziz Türk milleti ,işte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri ,İç Hizmet Kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyetini kollama ve koruma görevini yüce Türk milleti adına ,emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur. Girişilen hareketin amacı ,ülke bütünlüğünü korumak ,milli birlik ve beraberliği sağlamak muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek,Devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.

Parlamento ve hükümet fesh edilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır. Bütün yurtta sıkıyönetim ilan edilmiştir. Yurtdışına çıkışlar yasaklanmıştır. Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratla sağlamak bakımından saat 05.00 dan itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur.”

Türkiye’de yeni bir dönem başlıyordu. Siyasi parti liderleri MHP genel başkanı hariç MGK tarafından güvenliklerini sağlamak amacıyla Ankara’dan saat 07,30’da uzaklaştırıldı. AP genel başkanı Demirel ve CHP genel başkanı Ecevit, Gelibolu-Hamzakoy’a gönderildiler. Başlangıçta ılımlı siyasilerin oluşturacağı bir hükümetin kurulmasını kolaylaştıran MGK hükümetin kurulması çalışmalarının Demirel ve Ecevit eksenli gelişmesinden rahatsızlık duydular. Eski siyasi kadroların hiçbir çalışmaya alınmaması kararını verdikleri gibi hükümette de yer verilmeyecekti (156).

Evren, mevcut siyasal partilerle siyasal yaşamı sürdürmenin müdahalenin kendi kendini inkar etmek anlamına geleceğini ifade ederek mevcut uygulamaları savunmaktadır(157).Faaliyeti durdurulan siyasi partiler dernek ve fedarasyon ve konfederasyonlara kayyum tayin edildi(158). Siyasi partilere bütçeden yapılmakta olan devlet yardımı kaldırıldı(159).

(156) Son Havadis ,13.9.1984

(157) Kenan Evren, *Kenan Evren’ in Anıları* , Milliyet yayınları istanbul 1991, s.: 416

(158) Kanun no : 2325 kabul tarihi 27.10.1980 Resmi gazete 28.10.1980,sayı: 17145

(159) Ayın tarihi ,Eylül ,Ekim, Kasım, Aralık, 19.12.1980,s: 246

12 Eylül yönetimi fazla sayıda parlamenterini göz altına aldı (160). Siyasiler ve siyasi partiler MGK tarafından 2533 sayılı kanunla gözetim altında bulunuyorlardı Demirel ve Ecevit 12 Eylül uygulamalarına muhalefet ettikleri söz konusu edilerek 15 Ekim 1981'de MGK tarafından 2533 sayılı kanunla siyasi partiler fesh edildi(161) . Siyasi parti liderlerine on yıl siyaset yapma yasağı getirildi. Senatörlere ve milletvekillerine ise 5'er yıl siyasetle uğraşmayacaklardı (162).Ancak 6.9.1987 yılında halk oyu ile siyaset yasağı kaldırıldı.

Askeri darbe döneminde kapatılmış olan partilerin açılmasına 1992 yılında olanak sağlandı. Siyasi partilerin yeniden açılması kararı büyük politik çalkantılara yol açtı. Parçalanmış sağın nerede birleşeceği sorunu siyasal gündemdeki yerini aldı. Sağdaki birleşme mağdur AP'de mi? DYP'de mi? yoksa DP'mi gerçekleştirecekti (163).

Demirel ve grubu birleşmenin DYP' de olması gerektiğini savundu. Demirel' in olaya bakışına göre "AP fiilen DYP'nin içindedir.DYP'nin AP ye katılması yanlış olur. Çok büyük sorunlar çıkarır.DYP zaten AP'nin devamı değil mi? AP genel başkanı şimdi DYP'de genel başkanlık yapmıyor mu? Öyleyse geriye dönmeye ne gerek var?"(164).

AP'si GİK üyesi Ömer Barutçu ise "iki ayrı fikirli iki teşkilat birleşebilir. Burada iki ayrı fikir iki ayrı teşkilat yok ki?. Demokrat parti nasıl AP olduysa AP'de gün geldi, Doğru Yol Partisi oldu" diyordu. Demirel DYP meclis gurubunda istikrar bozulmasını yaklaşımı içinde AP'nin DYP'ye katılmasından yana olduğunu ifade ediyordu.

Dönemin TBMM başkanı DYP milletvekili eski AP İstanbul il başkanı Hüsamettin Cindoruk ise aksi görüştedir. Ve kendisiyle görüşen milletvekillerine şunu söylemektedir. "Adalet Partisi açılmalı ve yasanın imkan tanıdığı dört aylık süreyi sayın Demirel'in bakanlığı altında Demokrat parti ve Doğru yolu aynı çatı altında birleştirme amacıyla kullanılmalıdır." AP'nin kapatılması düşüncesine kesin olarak karşı çıkan Cindoruk "AP'sini kapatma fikri Kenan Evren' e ait değilmiydi.? Biz yıllarca 12 Eylül ihtilalinin tasarruflarına karşı mücadele verdik. Sayın Demirel bugün AP'yi kapattıracaksa Evren'den ne farkı kalır? Kendisi değil' miydi .1987 referandumunun sonunda ben başkanlığı devrederken 'Adalet Partisini açacağımız günler gelecektir' diyen şimdi o gün geldi Süleyman Bey eğer partiyi kapattıracaksa intihar olur."

(160) Ayın tarihi a.g.e. s:38 CHP li 19, AP li 6 MHP nin 9 MSP 3 parlamenter sonraki günler sayıları artmıştır. 12 Eylül'den sonra göz altına alınan AP'li parlamenterler içinde necmettin Cevheri,Kasım Önadım,Ali Naili Erdem,Ahmet Çakmak,Abdüllatif Ensaroğlu,Mehmet Celal Bucak,Mikail Aydemir,Ömer Naci Bozkurt,Müfit Bayraktar,Mustafa Kemal Aykurt,Adem Ali Sarıoğlu,Ahmet Buldanlı,Güngör Hun,Ali Rıza Yılmaz,İhsan Ataöv,Unat Demir,Eşref Cengiz isimleri yer almıştır.

(161) Evren a.g.e s.418

(162) Son havadis 16.10.1981

(163) Hürriyet 19.7.1992

(164) Milliyet 16.12.1992

“Çünkü o zaman Demokrat Parti, Doğru yol ve Adalet Partisini aynı çatı altında birleştirme şansımız ortadan kalkar ve DYP nin genel seçimlerdeki yüzde 27 lik oy potansiyeli yukarıya çekme imkanı kaybolur.”(165)

Saadettin Bilgiç ve grubuda AP'nin açılması ve siyasal varlığını sürdürmesi yönünden büyük bir çaba içerisindeydi. Bilgiç tüm DYP örgütüne bir mektup göndererek siyasal bütünleşmenin AP'de olması gerektiğini bildirdi. Bilgiç mektubunda tüm DYP' lilere “DYP'yi feshederek AP'ye katılın. Asıl parti AP' dir” çağrısında bulundu. Demirel'e kırgın olan eski AP' lilerden oluşan bir gurupta AP' de bütünleşme formülünde ısrar ediyorlardı. AP'li delegelere yönelik büyük bir kulis faaliyeti başladı. AP' li delegenin % 10'u ANAP' ta % 10'u ise DYP de aktif siyaset içindeydi. Demirel ve grubu AP'nin açılmasına taraftar delege üzerinde etkili olmaya çalıştı. Basında AP'den yana olan delegenin tek tek marke edilmesine çalışıldığı bazılarına “başkanlık vaadi” bazılarına “yönetim kurulu vaadi” edildiği yazılıyordu. Hatta otel lobilerinde delegelere Demirel' in talimatının iletildiği söz konusuydu. Kongre öncesi Demirel'in gerilim içinde olduğu belirtiliyordu.

AP'nin geleceğinin kararlaştırıldığı AP'nin 10. büyük kongresi 19.12.1992 de toplandı. Oldukça sert ve tartışmalı geçen kongreyi AP eski milletvekillerinden Faik Türün en yaşlı üye olarak açtı.

Demirel yanlıları kongre başkanlığına AP eski milletvekillerinden Ali Nail Erdem'i, Bilgiç yanlıları ise yine eski AP milletvekillerinden Vefa Poyraz'ı önerdiler. Seçim sonunda 720 oy alan Ali Nali Erdem Divan başkanlığına getirilirken diğer aday Vefa Poyraz 265 oy aldı.

Yaklaşık bir buçuk saat konuşma yapan Demirel “Yola devam edeceksek DYP ile devam edelim. Bu AP ile devam etmek olduğu için DYP ile devam edelim” dedi. Konuşmasında DP' den başlayarak DYP iktidarına kadar gelen süreci anlatan Demirel Türkiye'nin bu süre içinde pek çok bunalımlardan geçtiğini belirtti.

İhtilalin ardından kurulan Büyük Türkiye Partisinin AP'nin devamı olduğu için kapatıldığını Zincirbozan'a AP' yi temsil eden insanlar oldukları için gönderildiklerini kaydeden Demirel DYP' yi AP' nin yasaklı olmayan liderinin kurduğunu kaydederek salonda bulunan Necmettin Cevheri'yi gösterdi ve “O zaman Necmettin Cevheri'nin kullandığı kırmızı mercedeste kuruldu. Sırat-ı müstakim anlamına gelen DYP kuruldu”dedi . Demirel sözlerini şöyle sürdürdü “Bana 1965'in, 1977'nin, 1979' un şartlarını verin biraz insaf etmek lazımdır , nasıl büyüyeceğiz? Bir defa daha bölünerek büyüyemeyiz. Gelin kırgınlıkları dar-

gınlıkları hisleri bir kenarı atalım. İnsanlar birbirlerine küsebilir ama davaya küsemez.

Ben, sizi hiç yanıltmadım sadece tek bir hevesim var bu davayı ileri götürmek ve ilk yapılacak genel seçimde DYP'yi tek başına iktidar yapmak. Neye karar vereceksiniz? Eğer DYP olmasa konuşmaya gerek yok. Hiç bir zaman kimseden korkmamışsanız eğer AP amblemi altında yola devam edersek 1965 deki %50' ye yine çıkarız bu söz aldatmadır. DYP nin 2000 yerde teşkilatı, 178 milletvekili ve elinde iktidarı var. Dimyata giderken evdeki bulgurdan oluruz. Bizden önce kongre yapanlar öyle oldu. Aman bu modele dikkat edelim.AP' nin kapatılıp DYP' ye katılması yolunda telkin yapıyorsunuz diyenler olabilir. Aynen öyle yapıyorum.Çünkü ben sorumluluk taşıyan biriyim. Bir defa daha da itişip kakışmaya gerek yok dört beş ay sonra ne yapacaksınız şimdi onu yapın.

DYP, AP' nin ta kendisi değilse benim DYP' nin başında ne işim var?. İşte AP. Yasaklı dönemde üstüne bir süvari koyduk, süvariye kaldıralım. AP yine devam etsin yoluna gelin bu noktada yolumuzdan dönmeyelim. Yol DP,AP, DYP yoludur. DYP'yi AP'ye yamamanın pratiği yok”(166).

Demirel'den sonra konuşmalar on dakika ile sınırlandırıldı. Kürsüye gelen ve AP'nin yaşatılmasından yana olduğunu belirten Sadettin Bilgiç “ Çok sesli demokrasi diyorsunuz ama tek adam gelip buradan istediği gibi konuşup gidiyor” deyince yıllardır hizmet ettiği partisinin son kongresinde yuhlanmak gibi bir kadere maruz kaldı.Bilgiç “Beni bu kürsüden indiremezsiniz Benim sesimi 1960 ihtilalinden sonra kimse kesemedi.” diye konuşmasını sürdürürken divan başkanı salondaki protestocuları uyarmak zorunda kaldı. Bilgiç sözlerini şöyle sürdürdü; “1987 de yasakları kalkanlar içinde de Zincirbozan'da da vardım. Ben her yerde vardım. 1987 de zamanın başbakanı bizim için bunları affetmeyin diyordu şimdi bir AP ihya edilsin, hemde kapatılsın diyoruz. Biraz sonra AP kapatılırsa bu suretle DYP' yi büyütmezsiniz. AP kapatılırsa memlekete yazık olacak bu vebalin altından kimse kalkamaz. ”

Delegelerin ve dinleyicilerin protestoların kesilmemesi üzerine Bilgiç kürsüden ağlayarak inmek zorunda kaldı. Bilgiç ile aynı görüşü paylaşan Oğuz Aygün de konuşturulmadı. Bilgiç ile Demirel' in aynı çatı altında süren iç hesaplaşması böylece sona erdi. Bilgiç mağlubiyetle siyasi hayatını noktaladı (167).

Daha sonra divan başkanlığına partinin devamı veya kapanması veya kapanması durumunda mal varlığının DYP'ye devri konusunda yapılacak iki ayrı oylamanın birleştiril-

(166) TRT 1 , AP 10. Büyük Kogresinden naklen yayın. 19.12.1992

(167) Hilmi Bengi, “Dağınık Sağ” ,Forum , Mayıs 1993 ,s:70

mesi yolundaki önerge onaylanarak kabul edildi. Oylamada AP' nin devam etmesini isteyenler sandığa "devam etsin" yazılı pusulayı atarken partinin feshi ile DYP' ye katılmasını isteyenler ise "AP' nin tüzel kişiliğini sona erdirerek DYP ile birleşmek suretiyle tüzel kişiliğine son verilen AP nin mal varlığının ad, rumuz ve benzeri işaretlerini DYP ye devrine dair önergeyi aynen kabul ediyoruz" yazılı oy pusulalarını kullandı.

Sonuçta kogrede 909 delege AP' nin feshi ve DYP' ye katılma 125 delege AP' nin yaşatılması yönünde oy kullandı (168). AP' nin 10. Büyük kongresinde diğer kongrelerde olduğu gibi Demirel' in zaferi ile sonuçlandı.

AP siyasal yaşamında hiç kuşkusuz içinde buldukları ekonomik,kültürel, siyasal, toplumsal koşulların etkisi altında kaldığı gibi koşulları etkileyecek kadar da uzun süre iktidarda kaldı ve koşulları değiştirdi (169). 1960' lı yıllardan 80' lilere gelinceye kadar ülke yönetimin üstlenen AP, Türk siyasal yaşamındaki gelişmelerden büyük ölçüde sorumlu olarak tarihteki yerini aldı. AP' nin mal varlığını rumuz ve benzeri işaretlerini alan, kırata sahiplenilen DYP, AP' nin devamı olarak Türk siyasal yaşamındaki yerini almıştır.

(168) 16.12.1992 tarih ve emniyet müdürlüğünün B051,Egm 4060012/SP 13734 sayılı yazıları karşılığı olarak sunulan 21.12.1992 tarih ve 187968 sayılı belgeye bakınız. Ek-III

(169) Türker Alkan , *12 Eylül ve Demokrasisi* ,Kaynak Yayınları, İstanbul, 1986, s:13

SONUÇ

Adalet Partisi Türk siyasal yaşamında önemli bir yere sahip olan siyasal kuruluştur. 1960 İhtilali, 1950-1960 döneminin iktidarı olan Anayasayı ihlalle suçlanan DP'nin aynı ad altında siyasal yaşama dönmesini yasaklamıştı. DP'nin ileri gelen siyaset adamlarının büyük çoğunluğu hapisteydi. İşte bu ortamda siyaset yasağı dışında kalan demokratlar ile ilk kez politikaya atılanlar tarafından kurulan AP, dokunulmadan kalan DP teşkilatını da devir almıştır. DP'nin siyasal mirası AP, YTP, CKMP arasında siyasal mücadeleye yol açtığı gibi, bu partilerin "kuyruk" partiler, olarak nitelendirilmelerinede yol açmıştır. İhtilal ve ihtilalcilerin etkisi altındaki bu dönemde sert uyarılar karşısında AP, DP'yi inkar eden söyleme sarılmakla uzlaşmacı yatıştırıcı olabilmekte bazen de husumet belirten milli irade merkezli söylem ön plana geçmektedir. Ancak genellikle iki söylem bir arada tutulmaya çalışılmıştır.

AP içinde kurulduğu ilk günden itibaren parti içi muhalefet sözkonusu olmuştur. Bunu doğal görmek mümkündür. Zira AP bünyesinde DP mensupları, emekli Silahlı Kuvvetler mensupları, aşırı sağa mensup kişiler bir araya gelmişti. Hepsi birbirinden ayrılan amaçlar peşindeydiler. Parti idaresinde ve politikasında etkili olmaya çalıştılar. Başlangıç için müfritler ve mutedillerin mücadelesi söz konusu oldu. Müfritler, intikamcı bir siyaset anlayışına sahiptiler ve AP'nin muhalefetine yeterli bulmuyorlardı. Genel başkan Gümüşpala'nın istifasını istiyorlardı. Demirel'in Genel Başkanlığa seçilmesi ile parti içi muhalefet yeni bir aşamaya geçmiştir. Genel başkanlık mücadelesinin mağlubu milliyetçi-mukaddesatçı olarak tanınan Bilgiç ve etrafındakilerden oluşan "Bilgiçler" olarak anılan parti içi hizip sözkonusudur. Bilgiççi hizip, DP dönemini özlemekte, DP'nin tabanını oluşturan esnaf, zanaatkarlar ile büyük ve orta boy toprak sahiplerinin yitirilen konumlarının mücadelesini vermektedir. Bütün bunların gerçekleştirilebilmesi iktidarı ele geçirmekle mümkün olabilirdi.

Bu mücadele 1970 bütçe görüşmelerine kadar sürdürüldü. 1970 yılında AP hükümetinin hazırladığı bütçeye red oyu vererek AP hükümetinin istifasına yol açan 41'ler Demirel'siz kurulacak hükümete destek verebileceklerini açıkladılar. 41'ler AP içinde mücadelelerini sürdürmek amacındaydılar. 41'ler olmaksızın hükümetin güvenoyu alması mümkün değildi. Demirel güvenoyu riskini göze aldı. Parti disiplin kurullarını devreye sokarak Bilgiçlerin AP'den ayrılarak Demokratik Partiyi kurmalarına yol açtı. DP, AP ve liderine yönelik dosyalı muhalefeti başlatacaktır. 1973 seçimleri sonrasında Demirel'in milli koalisyon, 1974'te sola karşı sağ koalisyon önerilerine, DP, Demirel başkanlığındaki

hükümete girmeyi reddetmiştir. Ancak Demirel ustaca izlediği siyaset sonucunda DP kurucusu dokuz kişi, Bilgiç başta olmak üzere Türkiye'nin belnelminel kominizm tehlikesi altında bulunduğu gerekçesi ile DP'den istifa ederek AP'ye geri dönmüşlerdir.

1977 yılında İkinci Milliyetçi Cephenin oluşturulmasında Demirel'in ne pahasına olursa olsun iktidara geçme stratejisi hükümet kurulması aşamasında MSP ve MHP fazla sayıda milletvekilliği verilmesi AP milletvekili Oğuz Atalay'ın başını çektiği parti içi hizibe yol açmıştır. "11'ler" olarak anılan bu hizip İkinci Milliyetçi Cephe hükümetine yönelik CHP'nin verdiği gensoru önergesine güvensizlik oyu kullanarak Cumhuriyet tarihinde ilk defa bir hükümetin düşürülmesini sağladı. 11'ler uzun süredir Demirel'i ikna edemedikleri CHP + AP koalisyonunu bir anlamda Ecevit'le hükümet kurarak gerçekleştirdiler. 1978 yılı sonlarında kurulan bu hükümet Demirel tarafından "ayıplı hükümet" olarak nitelendirilmiştir.

AP siyasal yaşamında demokratik rejim, anayasaya bağlılık, temel insan hakları çoğunluğun tercihi anlamına gelen milli iradenin üstünlüğü ilkelerini savunmuştur. "Yollar yürümekle aşınmaz" diyen Demirel daha sonra siyasal şartların değişmesi üzerine "Hürriyet için hürriyetler kısıtlanabilir" ifadesi ile yavaş yavaş klasik demokrasi anlayışından uzaklaşmaya başlanmış özellikle 1971'den sonra devletin demokratik otoritesini artırma yoluna gidilerek Milliyetçi Cephe hükümetleri döneminde sola karşı etkin mücadele içeriğine ulaşılmıştır. 1980'e doğru kanlı siyasal mücadeleleri önleyebilmek adına, başta Devlet Güvenlik Mahkemeleri olmak üzere geniş çaplı sıkıyönetim uygulamalarına yer verilmiştir.

AP, 27 Mayıs ihtilalinin ortaya koyduğu yeni siyasal yapıya karşı çıktı. Anayasayı hazırlamak için toplanan kurucu mecliste DP'li üyelere yer verilmeyişi, anayasanın 1950-1960 arasındaki siyasal döneme karşı bir tepki niteliği taşıması AP'nin muhalefetine yol açtı. Anayasa halkın onayına sunulduğunda "Hayırda hayır vardır" sloganı ile karşı çıkıldı.: "Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin yegane ve hakiki mümessili olup, millet namına hakkı hakimiyeti istimal eder" diyen 1924 Anayasasına üçüncü maddesine karşı, 1961 anayasasının 4. maddesinde millet egemenliğine, anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlar eliyle kullanılır." ifadesi yer almıştır. AP'ye hakim görüş ise milli iradenin üzerinde hiç bir güç olamaz fikridir. AP, 1961-1964 yılları arasında 27 Mayıs'a, Anayasa'ya beyaz oy verenlere, Cumhuriyet senatosuna, tabii senatörlük ve kontenjan senatörlük kurumuna, 22 şubatçılara, CHP'ye, İnönü'ye, 5 yıllık kalkınma planına, toprak reformu yasasına 27 Mayıs'ın bayram ilan eden yasaya ,tedbirler kanununa rağmen muhalefet ederek Anayasanın değiştirilmesini, uygulamaların kaldırılmasını istedi.

AP lideri Demirel'de yeni siyasal yapıyı sonradan "çoklu idare" olarak adlandırdı ve böyle bir anayasayla hükümet etmenin olanaksız olduğundan yakındı. Bir yandan "nisbi

temsil” “milli bakiye” seçim sisteminin sakıncaları üzerinde duruldu.Öte yandan anayasa’da değişiklik yapabilmesi gereğinden bahs olundu.Oysa anayasada değişiklik yapabilmek meclisin üçte iki çoğunluğunu sağlamayı gerektirdiğinden olanaksız hale geliyordu. Ayrıca yetkileri artırılmış bir anayasa mahkemesi ve Cumhuriyet Senatosu da vardı.

1965 genel seçimlerinden sonra ilk tek parti hükümetlerini kuran AP, icraatında 1961 Anayasasının getirdiği siyasi kurumlaşmaya yüklenmeye başladı. Milli bakiye usulü ile birleşik oy pusulasının kaldırılmasını sağladı. Küçük partilerin istikrarlı hükümetlerin kurulmasını engellediğini düşünen AP iktidarı barajlı D’hont sistemini kabul etti. Seçim kanundaki bu değişiklik, AP’nin müebbet iktidar çabası görülerek muhalefet tarafından sert bir biçimde eleştirildi.

AP, idarede yapılması gereken reformla, hükümete kendi kadrosunu özgürce oluşturabilme hakkını savunmuştur.Buna göre, bakanlara iş bölümü esasına göre karar yetkisi verilmesi, işlerin merkezde toplanması yerine illerde, ilçelerde sonuçlandırılması, bakanlara yetkileri altında çalışacakları memurları seçme hakkının verilmesi istenmiştir. İdari reformun kaygılandırıcı yönü siyasi kadrolaşmayı önleyememek oldu.

AP’nin izlediği ekonomik politika karma ekonomiyi öngörüyordu. Demirel Türkiye’nin kalkınmasını ümit değil kararlılık olarak değerlendiriyordu. Kalkınma, demokratik yolda, açık iktisadi düzen içinde memleketin bütün potansiyeli ile ekonomik, sosyal ve kültürel yanı olan top yekün bir hareketti. Demirel, özel sektörün daha ağır bastığı karma ekonomik modeli savunuyor, mutlak liberal ekonomi fikrinin iflas ettiğini belirtiyordu. Planlı kalkınmanın gerekliliğini savunuyordu. AP ilk altı yıllık iktidarında büyük Türkiye yaratacak önemli mesafe kaydetmiştir. AP’nin liberal devletçilik karşıtlığı DP’den daha güçlüydü. 1969’da AP hükümet programı mülkiyet hakkını yüceltmış ve özel sektör ile serbest ekonominin demokratik açıdan kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir. Programda ayrıca kamu sektörünün, özel sektörün bittiği yerde başlaması gerektiği de ifade edilmiştir. AP,ekonomik gelişme ve toplumsal refaha ulaşmak için özel sektörün faaliyetinin azami düzeye çıkarılmasına inanmıştı. AP, muhalefetteyken, kamulaştırmaya karşı çıktığı gibi kamu iktisadi teşekküllerinin de özel sektöre satılması çağrısında bile bulunmuştur

Ancak daha sonra parti iktidara geldiğinde Türk ekonomisinde devletin payı azalmamış ve kamu iktisadi teşekkülleri varlıklarını sürdürmüşlerdir. AP iktidarda iken devletin kendi kurumlarının da gelirlerine gereksinimi olduğunun alt yapıda doğası gereği yatırım yapılma yükümlülüğünün devlete ait olanların sayısının hala oldukça fazla olduğunu, bu nedenle devlet yatırımlarının ön planda tutulması bilincine varmıştı. AP böylece her iki

sektör arasında uyumlu bir işbirliği kavramına ulaştı. Türkiye'nin dengeli ve etkin biçimde gelişmesi bu koşullarda sağlanabilirdi.

1973 yılı sonlarında ortaya çıkan petrol sorunu ve onun yarattığı dünya bunalımının etkileri artarak 1977 yılından itibaren Türkiye'yi büyük bir ekonomik krize soktu. Bu krizden çıkabilmenin çarelerini arayan AP iktidarı daha önce izlediği ekonomik siyasetten uzaklaşıp, bir dizi ekonomik önlemleri uygulamaya soktu. Bu kararlara göre ekonomide devlet etkisizleştirilip, serbest piyasa ekonomisine geçiliyordu. 24 Ocak kararları olarak anılan bu kararlar, yığınlar yönünden kabul edilmesi güç kararlardı. Ayrıca o güne kadar AP'nin toplumsal tabanını oluşturan bir çok kesimi de rahatsız etmiştir.

AP, bir lider partisi görünümündedir. AP'nin siyasal varlığını sürdürdüğü süreçte toplam dokuz kongre yapılmıştır. 1964'de yapılan ikinci kongresinde gerçek anlamda genel başkan seçimi sözkonusudur. Diğer kongrelerde yapılan genel başkan seçimleri demokratik anlamını yitirmiştir. Lider hakimiyeti ve etkinliği parti örgütü içinde her kademedeki kendini göstermiştir. Yapılan seçimlerde her zaman lidere yakın isimler partinin üst düzey kurullarına girmeyi başarmışlar buna karşılık değişik görüşleri savunan lider adaylarının parti içinde yaşatılması AP lideri tarafından önlenmiştir.

Dolayısıyla kongrenin saptadığı düşünülen parti politikası, kamu siyasası hakkında iştirarı veya bağlayıcı karar verme ve parti stratejisinin belirlenmesi, parti tüzüğü veya programında değişiklikler AP lideri ve kendisinin hakimiyeti ve etkisi altındaki yönetim kurulları tarafından saptanmıştır. Demirel siyasal yaşamda olayları kendisinin veya partisinin dilediği noktaya sürüklemekte usta manevraların sahibi olduğunu kanıtlamıştır.

Türk siyasal yaşamında ordunun etkisi büyüktü. AP'de askerlerle ilişkisinde mevcut şartları gözönünde bulundurmıştır. AP parlamentoda egemen olduğu halde Cumhurbaşkanı Gürsel'den boşalan Cumhurbaşkanlığına eski genelkurmay başkanı Cevdet Sunayı seçti. Demirel, yıllar sonra "Bizim, yaraları sarma, bizim kitlemizle o günkü ihtilalcileri barıştırmak kucaklaştırmak gibi bir görevimiz vardı" diyecektir. 1973 Cumhurbaşkanlığı seçiminde ordunun kendi Genelkurmay Başkanını dayatması üzerine AP, bu defa demokratik usulleri korumak adına, hareket ederek, bunu engellemeyi başarmıştır. 1980 yılında Cumhurbaşkanlığı seçiminde AP'nin izlediği siyaset bambaşkadır. AP diğer siyasi partilerle uzlaşmak anlaşmak niyetinde değildi. Cumhurbaşkanlığında kendinden birini görmek istiyordu. Ama AP'nin adayı Bilgiç, AP'nin desteğini sağlayamayacak, bir yönü ile AP parti içi hizibi Türk siyasal yaşamını etkiler pozisyonuna getirilirken süren parlamento bunalımı, ancak askeri müdahale ile son bulacaktır.

AP, siyasal yaşamının her döneminde gerek iktidarda olsun gerekse ana muhalefet dönemlerinde etkili ve belirleyici olmayı bilmiştir. Partinin ilk yıllarındaki faaliyetlerinde, yeni statüsüne alışmak gibi bir kaygısı olmamış, iktidara karşı intikamcı bir muhalefet anlayışı ortaya koymuştur. Bir taraftan demokratik teammüllerden söz edilirken diğer taraftan iktidarın uygulamaları sert bir şekilde karşı çıkmıştır. CHP + AP koalisyonu bir taraftan toplumsal barışı sağlamak adına kurulurken, AP'nin muhalefet ettiği konuların çözümüne gidilmemesi koalisyonun sona ermesine yol açmıştır. Böylece, 1965 yılında tek başına iktidar olan AP, önce tedbirler kanunu daha sonra servet beyannamesi kanunlarını kaldırarak bazı uygulamalara son vermiştir. AP lideri Demirel'in söylemi çift olmuştur bazen uzlaşmacı yatıştırıcı husumet belirten milli irade merkezli söylem ön plana çıkmıştır. Ancak genellikle iki söylem bir arada tutulmaya gayret edilmiştir.

AP ezeli muhalifi CHP ile her zaman iktidar mücadelesi içinde olmuştur. 1973 seçimleri sonunda hiçbir partinin tek başına iktidar olamaması hükümet bunalımına yol açmıştır. Bu şartlarda Cumhurbaşkanı Korutürk CHP+AP koalisyonunun Türkiye'nin sorunlarına çözüm olacağı inancındaydı. Askeri ve iş çevrelerinin yinelenen koalisyon taleplerini AP geri çevirdi. CHP'ye karşı Milliyetçi Cephe hükümetlerini kuran Demirel CHP'ye karşı yönelik sert bir muhalefeti sonucunda ülke cephelere bölünmüştür. İki liderin birbirleriyle işbirliği yapmaktan sürekli kaçınmaları meclis dışı faaliyetleri arttırdığı gibi demokrasinin kesintiye uğratılması sonucunu getirmiştir.

AP, siyasal yaşamında geniş kitlelerin desteğini sağlayabilmek için, birbirinden farklı ve bazen birbirleriyle çelişen çıkarları gözetmek ve bu kitlelerin kabul edebileceği politikalar güderek bir araya getirmek olduğunun her zaman bilincinde oldu. Demirel, bir çok kez AP'nin tüm sınıfların kentli, köylü, işçi, işveren ve memurların çıkarlarını temsil eden bir kitle partisi olduğunu yinelemiştir.

AP, siyasal yaşamında hiç kuşkusuz içinde buldukları ekonomik, kültürel, siyasal, toplumsal koşulların etkisi altında kaldığı gibi koşulları etkileyecek kadar da uzun süre iktidarda kaldı ve koşulları değiştirdi. 1960'lı yıllardan 1980'li yıllara gelinceye kadar ülke yönetimini üstlenen AP, Türk siyasal yaşamındaki gelişmelerden büyük ölçüde sorumlu olarak tarihteki yerini aldı.

EK-1 BİRİNCİ BÜYÜK KONGRE TARAFINDAN KABUL EDİLEN MİLLÎ HAKİMİYET YEMİNİ

BİRİNCİ BÜYÜK KONGRE TARAFINDAN KABUL EDİLEN

MİLLÎ HAKİMİYET YEMİNİ

BİZ, ADALET PARTİSİ'NİN SEÇİLMİŞ MÜMESSİLLERİ
VE TÜRK MİLLETİNİN SENATOR VE MİLLETVEKİLLERİ OLARAK,
PARTİMİZİN İLK BÜYÜK KONGRESİ MÜNASEBETİYLE MİL-
LETİMİZE VE BÜTÜN DÜNYAYA İLÂN EDERİZ Kİ;

TÜRK MİLLETİNİN DEMOKRASİDEN BAŞKA BİR REJİMLE
İDARE EDİLEMİYECEĞİNE,

ATATÜRK'ÜN VE TÜRK MİLLETİNİN EN BÜYÜK ESERİ OLAN
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN DÜN OLDUĞU GİBİ BU-
GÜN DE MİLLÎ HAKİMİYET MÜESSESELERİMİZİN EN ÜSTÜN VE
TEMEL UNSURU OLDUĞUNA,

T.B.M.M.'NİN ÜSTÜNDE SİYASİ VEYA GAYRİ SİYASİ HİÇBİR
KUVVETİN BULUNMADIGINA İNANIYORUZ.

HER TÜRLÜ ANAYASA DIŞI CEREYANLARA KARŞI BÜYÜK
MECLİSİN VE ÜYELERİNİN SADECE HÜKÜMET KUVVETLERİYLE
DEĞİL, MİLLET OLARAK DA İHTİMAM VE DİKKATLE KORUNMA-
SI LÜZUMUNA KANIİZ.

TÜRKİYEMİZİN İÇİNDE BULUNDUĞU DÜNYA ŞARTLARINI,
POLİTİK VE STRATEJİK MEVKİNİ MÜDRİK VATANDAŞLAR OLA-
RAK, HER MESELENİN ÜSTÜNDE REJİM MESELESİNİN HALLİNİ
BEKLİYORUZ.

SIYASİ MESELELERİN İHTİLÂL METODLARIYLA HALLEDİLECE-
ĞİNE İNANMIYORUZ. İHTİLÂLIN, ANCAK İNSANİ VE SİYASİ
HAKLARIN GASBEDİLMESİ VE DEMOKRASİYE KARŞI GİRİŞİLEN
AZINLIK İSTİBDADI KARŞISINDA MİLLETİN TOPYEKÜN DİRENME
HAKKI OLDUĞUNA İNANIYORUZ. PARTİMİZ KADAR DİĞER PAR-
TİLERİN DE MİLLÎ HAKİMİYET HAYATININ VAZGEÇİLMEZ, YOK
EDİLMEZ UNSURLARI OLDUĞU HAKİKATİNE BAĞLIYIZ VE BÜ-
TÜN PARTİLERİ MEDENİ USULLERLE ÇALIŞMAYA, BATILI DE-
MOKRASİYİ GERÇEKLEŞTİRMEYE DAVET EDİYORUZ.

MİLLÎ HAKİMİYETİN TEMEL UNSURLARINA CANLARIMIZI
FEDA EDERCESİNE BAĞLI BULUNDUĞUMUZU TEYİD ETMEKTEN
İFTİHAR DUYARIZ.

"HAKİMİYET KAYITSIZ ŞARTSIZ MİLLETİNDİR."

Ankara, 2.12.1962

İmniyet

KURUCUSU: YUNUS NADİ

Telgraf ve mektup adresi: Cumhuriyet İstanbul - Posta Kutusu: İstanbul No 246
Telefonları: 22 42 80 - 22 42 81 - 22 42 82 - 22 42 83 - 22 42 84

Çarşamba 21 Temmuz 1965

İmniyetin emlineğin için çalıştırılmaya başlanmıştır.
Emniyetin ve istatistik bölümlerinde uygulanmakta olan uygulamaları.
Okul hayatında rastlanan sorunları önlemek için hazırlanmıştır. Her hafta, çarşamba ve cuma günlerinde 2500 kuruş ve devam...
15 LİRA
İNKILAP ve AKA KİTAPBYELERİ
Dünya: 1317 1022

aşması olan Caltex İsildisi Türkiye'de inden fayda umuyor

İlgileri yabancı

Ürgünlü, Moskovada İktisadi konuları görüşecek

ANKARA (Cumhuriyet Binası) - Başbakan Süleyman Demirel'in Ankara'da yaptığı konuşma, Ankara'da bulunan yabancı basın mensupları tarafından ilgiyle karşılandı. Demirel, Türkiye'nin ekonomik konularında dış dünya ile yakın ilişkiler halinde olduğunu belirtti.

KIBRISLI İŞÇİLERİNİN DURUMDA
ANKARA (Cumhuriyet Binası) - Kıbrıs adasında bulunan Türk işçilerinin durumu hakkında Ankara'da yapılan görüşmelerde, Kıbrıs'taki işçilerin haklarının korunması için gerekli önlemlerin alınması gerektiği vurgulandı.

DEMİREL:
DP kurulmuş
A. PARTİSİ
bir partidir

BAYKAM:
DP - AP
İHİŞİSİ
İspatlandı

BÖLÜKBAŞI
İstanbul'a
geliyor

Y.T.P.
Aday
yapılmadı
İncelendi

AP nin sembolü tartışma konusu oldu

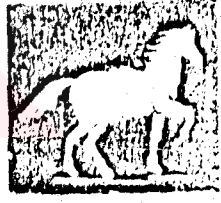
Ankara Cumhuriyet Binası
Adalet Partisi Genel Başkanlığı partinin işaretli A.KINAT'ın olarak değiştirmişti. Bu yolda Yüksek Seçim Kuruluna yapılan müracaat uygun bulunmuş ve partiye (Kinat) Anlaşımın kullanılabilirliği resmen bildirilmiştir.
Bünyesinde parti, bugün kadar AP nin sembolü (kılıp ve şapka) idi. Bu defak (kinat) emsali, partiye yoldaşlar için bir öğün halinde hale diğer partilere ayrılmıştır ve yoldaş olacaktır.
Adalet Partisinin emsali olarak değiştirilmesi ile ilgili olarak C.E.P. Genel Sekreteri Yardımcısı Süleyman Demirel'in Ankara'da yaptığı konuşma, Ankara'da bulunan yabancı basın mensupları tarafından ilgiyle karşılandı. Her hafta, çarşamba ve cuma günlerinde 2500 kuruş ve devam...
Demirelin sözleri

Kabine seçimi emniyetini görüştü

Ankara (Cumhuriyet Binası) - Bakanlar Kurulu, dün saat 11 de toplantıya ve öğün emniyeti konusunda görüşmeler yapıldı. Bakanlar Kurulu, dün saat 11 de toplantıya ve öğün emniyeti konusunda görüşmeler yapıldı. Bakanlar Kurulu, dün saat 11 de toplantıya ve öğün emniyeti konusunda görüşmeler yapıldı.

ANKARA (Cumhuriyet Binası) - Başbakan Süleyman Demirel'in Ankara'da yaptığı konuşma, Ankara'da bulunan yabancı basın mensupları tarafından ilgiyle karşılandı. Demirel, Türkiye'nin ekonomik konularında dış dünya ile yakın ilişkiler halinde olduğunu belirtti.

8 Temmuz A.P. Genel Başkanı Süleyman Demirel Bakanlar Kurulu'nda A.P. nin Kuvvet konusunu istanbul ettiği ile ilgili olarak, ne dersiniz? dedi. Demirel'in bu soruya verdiği cevabı şöyle oldu:
A.P. nin Kuvvet konusunu istanbul ettiği ile ilgili olarak, ne dersiniz? dedi. Demirel'in bu soruya verdiği cevabı şöyle oldu:
A.P. nin Kuvvet konusunu istanbul ettiği ile ilgili olarak, ne dersiniz? dedi. Demirel'in bu soruya verdiği cevabı şöyle oldu:

Papandreu'dan buhrana çare bulması isteniyor

ATINA

**SEÇİMLERİ
BEKLEYEN
TÜRKİYE**

Giresun aday listesini findık ağaları yapıyor...

ATINA
ATINA (Cumhuriyet Binası) - Yunanistan'da bulunan Türk vatandaşlarının durumu hakkında Ankara'da yapılan görüşmelerde, Yunanistan'daki vatandaşların haklarının korunması için gerekli önlemlerin alınması gerektiği vurgulandı.

Giresun aday listesini findık ağaları yapıyor...
Giresun - Türkiye'nin en zengin bölgelerinden biri olan Giresun'da, seçimler için adaylar belirlemek üzere bir araya gelen kişiler, bir araya gelerek aday listesini belirlediler.

A.P. işçilere 10 adaylık ayırdı

Adalet Partisi Genel Sekreteri Kinat, dün Ankara'da yaptığı konuşmada, partiye 10 adaylık ayırdığını belirtti.

M. Eğitimde yeni atanmalar

Ankara (Cumhuriyet Binası) - Milli Eğitim Bakanlığına, yeni atanan öğretmenler hakkında yapılan görüşmelerde, Milli Eğitim Bakanlığına, yeni atanan öğretmenler hakkında yapılan görüşmelerde, Milli Eğitim Bakanlığına, yeni atanan öğretmenler hakkında yapılan görüşmelerde...

İzmir Garnizon Komutanı değişti

İzmir - Güney Cephesi Komutanı ve İzmir Garnizon Komutanı Ferit Demirel'in görevi, İzmir Garnizon Komutanı Ferit Demirel'in görevi...

Taşkent, İşadamlarını «birleşmeye» çağırıyor

— İşadamlarını «birleşmeye» çağırıyor. Taşkent'te bulunan işadamlarına, birleşmelerini tavsiye eden bir çağrı yapıldı.

EK - III AP X. BÜYÜK KONGRESİ HÜKÜMET KOMİSERİ RAPORU

VALİLİK MAKAMINA
ANKARA

İLGİ:16.12.1992 Tarih ve Emniyet Müdürlüğünün B051.Egm.4060012/SP.13734 Sayılı yazıları K.

ADALET PARTİSİ"AP"nin 19.20.Aralık 1992 tarihinde saat 10.00'da Atatürk Spor Salonunda yapılan büyük kongresinde Hükümet Komiseri olarak hazır bulunduk.

Toplantı öncesinde Çankaya 1.İlçe Seçim Kurulu elamanları hazurun listesini imzalatmak suretiyle delege kartlarının dağıtımını yapmışlardır, İlçe Seçim Kurulu Başkanı çoğunluğun sağlandığını belirterek toplantıyı açmış ve en yaşlı üye olan Faik Türünü davet etmiştir.

Geçici Başkanlık yapan Faik Tüzün,divan başkanlığı için iki ayrı önerge olduğunu beyan etti.Açıklanan önergelerden sonra Çankaya İlçe Seçim Kurulu elemanları tarafından gizli oylama neticesi divan seçimi yapıldı.Adaylardan Vefa Poyraz 265 oy,aldı.720 oy alan Ali Naili Erdem divan başkanlığına seçildi.

Açık oylama neticesi oy çokluğu ile 11.Başkanlıklara Latif Sakıcı, Mustafa Çiloğlu,Bülent Şimşek Özçelik ile Abdullah Uraz,katipliklere ise Recep Özer,Murat Yurt,Kadir Aslan,Mehmet Unlutürk,Ahmet Akıncı,Yüksel Erhal,Ali Bilen,Feramuz Çağlayan,Kamil İğdirli,Saffet Cerit seçildiler. İstiklal Marşı okunmuş ve Saygı Duruşunda bulunulmuştur.Gündem gereği partinin devamına veya feshine karar verebilmek için müzakere açılmıştır. İlk sözü Sayın Başbakan Süleyman Demirel aldı,görüşlerini açıkladıktan sonra sırasıyla Sadettin Bilgiç ,Aysel Uraz,Ali Şevki Erek,Oğuz Aygün,Kadir Barut,Aydın Menderes,Akın Coşkun,Şevket Aydın ve Ahmet Ulu söz alarak konu ile ilgili görüşlerini açıkladılar.Daha sonra partinin devamı veya feshi için gizli oylama yapıldı.Feshini isteyen delegeler aynı zamanda da mal varlığını D.Y.P.ve aktarılmasına karar verilerek oy kullanılmak üzere uyarıldılar.14 ayrı sandıkta yapılan oylama neticesi devamına karar verilenler 125,feshine ve mal varlığının D.Y.P.ve aktarılması yönünde oy kullananlar ise 909 olarak açıklandı.

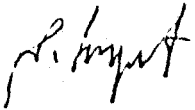
partinin feshine karar verildiği için gündemde diğer maddelerin görüşülmesine gerek olmadığından toplantı aynı gün sona ermiştir.

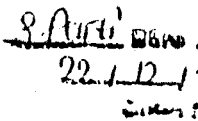
Bilgilerinize arz ederiz.21.12.1992

Şevket KUYUMCU
Hükümet Kom.Yard.

Fatki EROĞLU
Hükümet Kom.Yard.

Altan İŞİK
Hükümet Komiseri

Ş. A. Kurti Başve Amirliğine
22.12.1992

EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜNE
21.12.1992
VALİ Y.

132810
137968

YARARLANILAN KAYNAKLAR

I.BELGELER VE RESMİ YAYINLAR

Adalet Partisinin Feshine İlişkin Tutanak

AP , MSP, GCP ve MHP Arasında Yapılan Koalisyon Protokolü, Ankara, 31.03.1975
TBMMTD,

Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, *1950-1965 Milletvekili ve 1961-1964 Cumhuriyet
Senatosu Üye Seçim Sonuçları* , Ankara, DİE Matbaası, 1966

10 Ekim 1965 Milletvekili Seçimi Sonuçları, DİE Yayınları, No:513, Ankara, 1966

12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları, DİE Yayınları, No:610, Ankara, 1970

14 Ekim 1973 Milletvekili Seçimi Sonuçları, DİE Yayınları, No:703, Ankara, 1974

5 Haziran 1977 Milletvekili Seçimi Sonuçları, DİE Yayınları, No:836, Ankara, 1978

Resmi Gazete

T.C. Anayasası (1961)

II.GAZETELER

Cumhuriyet, Güneş, Hürriyet, Milliyet, Son Havadis, Tercüman, Yeni Asır, Yön

III.DERGİLER

Forum, Nokta, Yankı, Yeni Forum, SBFD, Söz, Tarih ve Toplum

IV.DİĞER

Varlık Yılığ, Ayın Tarihi

V.AP'NİN BELGELERİ VE YAYINLARI

Adalet Partisi Tüzük ve Program (Prensip Maddeleri), Orjinal Matbaası, Ankara,1961

Adalet Partisi I. Büyük Kongresi, Orjinal Matbaası, Ankara, 1962

Adalet Partisi Tüzüğü, Doğu Matbaası, Ankara, 1964

Radyoda Adalet Partisi 1963, Ankara, 1964

AP Genel Merkez Neşriyatı No:4, Hükümet Buhranı, Hükümet Programı, Kıbrıs Olayları
Karşısında Adalet Partisi , Ankara,1964

Adalet Partisi 1965 Seçim Beyannamesi, Ankara, 1965

Adalet Partisi, III. Büyük Kongresi Raporu, Ankara, 1966

Adalet Partisi, IV. Büyük Kongresi Raporu, Ankara,1968

AP Politikasında Genel Görüşler, AP Genel Merkez Yayınları No:36

Yeni Bir Türkiye, AP Propaganda Yayınları

AP V. Büyük Kongresi Temel Meseleler Komisyonu Raporu

AP VI. Büyük Kongresi Temel Meseleler Komisyonu Raporu

AP VII. Büyük Kongresi Temel Meseleler Komisyonu Raporu

Adalet Partisi 1973 Seçim Beyannamesi

Adalet Partisi Tüzük 1976, Doğu Matbaası, Ankara, 19676

1974 Demirel'in Konuşmaları, AP Yayınları, Ankara, 1974

1976 Demirel'in Konuşmaları, AP Yayınları, Ankara, 1976

AP VIII. Büyük Kongresi Temel Meseler Komisyonu Raporu

Adalet Partisi 1977 Seçim Beyannamesi

VI.MAKALELER

Aksoy, Muammer. "Tırmanan Faşizm ve Gerçekler" *Cumhuriyet* , 24.4.1977

Akşin,Sina. "Demokrat Partinin Kurulması" *Tarih ve Toplum* sayı :54, Mayıs 1988

Aktan, Reşat. "Türkiye'de Toprak Reformu Çalışmaları,"Toprak Reformu ve Ekonomik

Gelişme Semineri, *Ekonomik ve Sosyal Etüdler Heyeti Yayını* , İstanbul, 1971

"AP İkinci Kurultayı" *Forum* , Ekim, 1964

Bengi, Hilmi. "Dağınık Sağ" *Forum* , Mayıs, 1993

Bulutoğlu, Kenan. "Hükümet Pragramı" *Cumhuriyet* , 9.11.1965

Cem, İsmail. "Olayların İzinde" *Milliyet* , 22.10.1965

Çavdar, Tevfik. "Adalet Partisi" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* , İletişim

Yayınları c:8, İstanbul, 1981

_____ . "Demokrat Partisi" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* , İletişim

Yayınları c:8, İstanbul, 1981

"Demokrat Parti Belgeleri" *Tarih ve Toplum* sayı :53, İstanbul, 1988

Ergüder, Üstün. "Türkiye'de Değişen Seçmen Davranışı Örüntüleri" *Türk Siyasal Hayatının*

Gelişimi ,Beta Yayını, İstanbul, 1986

_____ , "Türkiye'de Siyasal Parti Desteğinin Temelleri" *Türk Siyasal Hayatının*

Gelişimi , Beta Yayını, İstanbul, 1986

Gevgili, Ali. "Anadolu Burjuvazisi Ne İstiyor" *Milliyet* , 6.3.1970

Levi,Avner. "The Justice Party, 1961-1980" *Political Parties and Democracy in Turkey* ,

London -New York ,1991

Nadir, Nadi. "Yaşasın Demokrasi" *Cumhuriyet* , 26.8.1945

Özdemir, Hikmet. "Siyasi Tarih (1859-1952)" *Çağdaş, Türkiye 4 1908-1980* , Cem

Yayınevi, 1992

Pekşen,Yalçın. "Terörün Getirdiği Yeni Yaşam" *Cumhuriyet* , 12.9.1980

Savcı, Bahri. "AP'ye Tarihin Kurduğu Tuzak, *Forum*, sayı,195 , 15 Mayıs 1962
 _____, "1965 Milletvekili Seçimi Üzerinde Bir Analiz" *SBFD* , c: XX, Aralık
 1965, No:4

Sezgin,Ömür-Gencay Şaylan. "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" *Cumhuriyet Dönemi
 Türkiye Ansiklopedisi*,c:8, İletişim Yayınları,İstanbul,1981

Turan, İlter. "Türkiye'de Siyasal Parti Desteğinin Temelleri" *Türk Siyasal Hayatının
 Gelişimi*, Beta Yayını,İstanbul,1986

Yalçın, Aydın. "Anarşi Durdurulabilir mi? " *Forum*, sayı:6, 1 Aralık 1979

Yorgancıoğlu,Mehmet. " AP'nin Kuruluşunun Otuzuncu Yılı ve DYP" *Yeni Forum*,
 Mart,1991

VII.KİTAPLAR

Abadan,Nermin. *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin
 Tahlihi* ,Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:202-184, Ankara, Sevinç Matbaası,
 1966

Ağaoğlu, Samet. *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri* , Baha Matbaası, İstanbul,
 1972

Akkaş, Salih. *Adalet Partisi ve İdeolojisi* , Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış doktora tezi,
 Ankara, 1990

Akkerman, Naki Cevat. *Demokrasi ve Türkiye'de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar* ,
 Ankara, 1950

Alkan, Türker. *12 Eylül ve Demokrasi* , Kaynak Yayınları, İstanbul, 1986

Altan, Çetin. *Ben Milletvekili İken* , Bilgi Yayınları, İstanbul, 1976

Altuğ, Kurtul. *27 Mayıs'tan 12 Mart'a* , Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1991

_____, *12 Mart ve Nihat Erim Olayı* , Ankara, 1973

Anadol, Kemal. *12 Eylül Günleri* , Yalçın Yayınları, İstanbul, 1987

Arcayürek, Cüneyt. *Yeni Demokrasi, Yeni Arayışlar (1960-1965)*, Bilgi Yayınevi,
 İstanbul, 1984

_____, *Demirel Dönemi, 12 Mart Darbesi (1965-1971)*, Bilgi Yayınevi,
 İstanbul, 1985

_____, *Demokrasinin Son Baharı (1977-1978)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1985

_____, *Müdahalenin Ayak Sesleri (1978-1979)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1985

_____, *12 Eylül'e Koşar Adım (Kasım 1979-Nisan 1980)*, Bilgi Yayınevi,
 İstanbul, 1986

Aydemir, Şevket Süreyya. *İkinci Adam* , c:II.III., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975

- Aydemir, Talat. *Talat Aydemir Konuşuyor* , İstanbul, 1966
- Ayfer, Murat Özgen. *Masonluk Nedir ve Nasıldır* , Lagos Yayıncılık, İstanbul, 1992
- Baban, Cihat. *Politika Galerisi (Büstler ve Portreler)* , Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970
- Bayar ,Celal. *Başvekilim Adnan Menderes*, Tercüman Yayını, İstanbul, 1986
- Bektaş, Arsev. *Demokratikleşme Sürecinde liderler Oligarşisi*; CHP ve AP (1961-1980),
Bağlam yazı dizisi, İstanbul, 1993
- Bila, Hikmet. *Sosyal Demokrat Süreç içinde CHP ve sonrası*, Milliyet Yayınları
İstanbul, 1987
- Birand, Mehmet Ali, *12 Eylül, Saat: 04.00* Karavan Yayınları, İstanbul, 1984
- Bozdağ, İsmet, *DP ve Ötekiler*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1975
- Cem, İsmail. *Türkiye’de geri kalmışlığın Tarihi* Cem Yayınevi, İstanbul, 1979
_____, *Tarih açısından 12 Mart*. Cem Yayınevi, İstanbul, 1978
_____, *Türkiye üzerine araştırmalar* .Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970
- Cotteret Jean-Marie, Cloude Emeri. *Seçim Sistemleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993
- Çağlayangil, İhsan Sabri. *Anularım*, Yılmaz Yayınları, İstanbul, 1990
- Çetinkaya, Hikmet. *Sancılı Yıllar 1965-1971*, Tekin Yayınevi, Ankara 1986
- Çölaşan, Emin. *24 Ocak-Bir dönemin perde arkası*, Milliyet Yayını, İstanbul, 1984
- Dağlı, Nuran. *Belma Aktürk Hükümetler ve Programları*, TBMM Yayını, Ankara, 19
- Demirel, Süleyman. *1971 Buhranı ve Aydınlığa Doğru*, Ankara, 1973
_____, *Yeni Bir Sosyal Mahkemeye Doğru*, Derleyen; Uğur Gümüştekin, Birlik
Matbaası İstanbul ,1974
- Demokratik Parti. *72’ler Hareketi ve Demokratik Parti*, Ankara, 1972
- Dodd, C.H. *The Crisis of Turkey Democracy*, First published by the Esthen Press, Second
Edition, London, 1990
- Duvarger, Mourice. *Siyasal Partiler*, Çev: Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi İstanbul, 1974
- Erer, Tekin. *10 Yılın Mücadelesi*, İstanbul, 1963
- Eroğlu, Cem. *Demokratik Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Yayınevi, Ankara 1990
- Evren, Kenan. *Kenan Evren’nin Anıları II*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993
- Feroz, Ahmad, *Demokratikleşme sürecinde Türkiye 1946 -1980* Türkçesi: Ahmet Fethi Hil
Yayınları, İstanbul, 1994
- Feroz Ahmad. Bedia Turgay, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*,
Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976
- Gevgili, Ali. *Yükseliş ve Düşüş*, Bağlam Yayınevi , İstanbul, 1982
_____. *1971 Rejimi*, Bağlam Yayını İstanbul, 1973

- Goloğlu, Mahmut. *Tek Partili Cumhuriyet (1931-1950)* Kaynak Yayınları Ankara, 1974
- _____ *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1982
- Gürkan, Celil *12 Mart'a Bey Kula*, Tekin Yayınları, Ankara, 1986
- Haytoğlu, Ercan. *Milli Kalkınma Partisi ve Siyasi Hayatı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1990
- Heper and Landau, *Political Parties and Democracy in Turkey*, First published by the Esthen Press ,London-New York ,1991,s:12
- Höke, Engin. *1960'lardan 1980'e Gençlik ve Mücadelesi*, İstanbul, 1989
- Kabasakal, Mehmet. *Türkiye'de Siyasi Parti Örgütlenmesi (1908-1960)* Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991
- Kahraman, Ahmet, *Devr-i Süleyman*, Sel Yayıncılık, İstanbul 1993
- Kalpakhioğlu, Özdemir. *İki Cumhuriyetin Üç Başbakanı*, Nüve Matbaası, Ankara, 1969
- Kapani, Müncü. *Politika Bilimine Giriş* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayın No:468, Ankara, 1983
- Karal, Enver Ziya. *27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşumu*, M.E.B.Yayını, İstanbul 1960
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Politikada 45 Yıl* İletişim Yayınları, İstanbul, 1984
- Karatepe, Şükrü, *Darbeler, Anayasalar, Modernleşme*, İz Yayınları, İstanbul, 1993
- Karpat, Kemal. *Türk Demokrasi Tarihi*, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967
- Kulalı, Ahmet Taner. *Siyaset Bilimi*, İmpe Yayınevi Ankara, 1992
- Kili, Suna. *Atatürk Devrimi*, İş Bankası Yayını, Ankara, 1981
- _____ , *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*, Boğaziçi Üniversitesi yayını, İstanbul, 1976
- Koçaş, Sadi, *12 Mart Anıları*, İstanbul, 1978
- Korkut, Sevgi, *Toprak Reformu ve Türkiye* ,TBMM yayını, Ankara, 1984
- Kuru Hanife, *İzmir Kamuoyunda 1946 Seçimleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1990
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Basımevi, Ankara, 1984
- Lipson, Leshe, *Demokratik Uygartlık*, İş Bankası Yayını No:264 Ankara, 1984
- Mazıcı, Nurşen, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Siyasal Rejime Etkileri*, İstanbul, 1989
- Özbudun, Ergun. *Siyasal Partiler*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayın No:409, Ankara, 1977
- Perinçek, Doğu. *Anayasa ve Partiler Rejimi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985

- Sakallıoğlu, Ümit Cizre. *AP-Ordu İlişkileri-Bir ikilemin Anatomisi*. İletişim Yayınları, İstanbul,1993
- Seyitoğlu, Halil, *Türkiye’de Sanayileşme ve Dış Ticaret Politikası* , Ekonomi ve Siyasal Araştırmalar ,Turhan Kitapevi,Ankara,1983
- Sencer, Muzaffer. *Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyolojik Temelleri*, Geçiş Yayınları, İstanbul, 1971
- _____ . *Türkiye’de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar*, May Yayınları, İstanbul, 1974
- Sosyal, İlhami. *Dünya’da ve Türkiye’de Masonluk ve Masonlar* ,Der Yayınları,İstanbul , 1988
- Tanili, Server. *Devlet ve Demokrasi*, Say Kitap Pazarlama, İstanbul, 1982
- Teziç, Erdoğan. *Siyasal Partiler: Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye’de Partiler*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976
- Toker, Metin. *Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)* Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990
- Topkaya, Erkin. *Anayasa, Siyasal Partiler Kanunu*, Ulusal Basımevi, Ankara,1969
- Topuz Hıfzı, Hüsamettin Ünsal. *Cumhuriyetin Beş Dönemeci* Sevgi Yayınevi. İzmir,1984
- Tökin, Firuzan Husrev *Türk Siyasal Tarihinde Siyasal Partiler ve Siyasi Düşüncelerin Gelişmesi*, Elif Yayınları, İstanbul, 1965
- Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye’de Siyasal Partiler (1859-1952)* İstanbul, 1952
- Tunçay, Mete, Eric Jan Zürcher. Osmanlı İmparatorluğunda *Sosyalizm ve Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995
- Üçok, Coşkun. *Siyasal Tarih (1789-1950)* A.Ü. yayını, Ankara, 1981
- Uran, Hilmi, *Hatıralarım*, Ankara, 1959
- Us, Asım, *Hatıra Notları*, İstanbul, 1966
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, *12 Mart Faşizmin Felsefesi*, Evrim Yayınları, İstanbul, 1990
- Weiker, F.Walter, *1960 Türk İhtilali* Çeviren Mete Engin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1967
- Yalçın,Aydın, *Vatan Hıyanetinin Anatomisi* , Ankara, 1986
- Yalman, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Görüp-Geçirdiklerim (1945-1970)*, İstanbul 1971
- Yerasimos, Stefanos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1980
- Zurcher, Eric Jan, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Türkçesi, Gül Çağalı Güven, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992